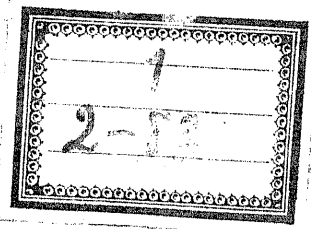
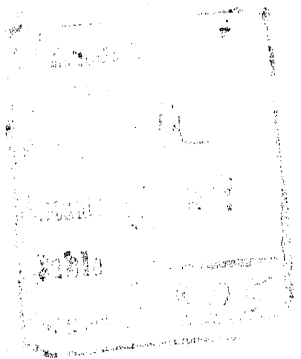

0
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18

AP

Recommen. delo. off. della inquisitoria
Capogugli. et. lib. con. forme al
nuovo es. piogato. in. b. Aug.
del. 17. in. 22. de. maio. del. 1762.

St. Thomas de Saavedra
calificador

Nihil denuo insertum est exquirunt
iuxta premissas Indiar. Exquirunt
novissimi anni 1762.

POLYDORI

VERGILII VRBI

NATIS DE RERVM

INVENTORIBVS LI-
BRI OCTO.

Eiusdem in orationem Dominicam com-
mentariolum.

Omnia nunc demum ab ipso autore perfecte au-
cta, recognita atque elaborata.

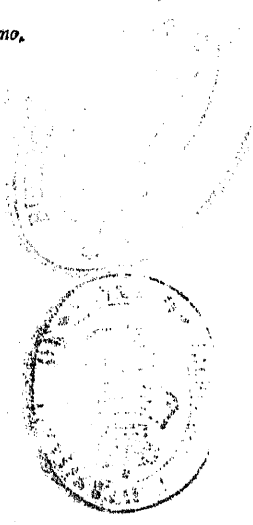
Cum Indice rerum & verborum locupletissimo.

BASILEÆ,
Per Thomam Guarinum,

1575.

Del Collegio
de la Compañia
de N. S. J. de
Granada
1575

AD LECTOREM.

QUVM opus istuc iam pridem nō indignum habitum sit, quod doctissime Lector, à te legeretur, uel notum etiam fieret cæteris hominibus minimè literatis, quando Galli, Germani, & Itali in suam quisq; linguam uernaculam & uulgarem iam vertit: idcirco ut illud maius legentibus emolumentum faceret, plusq; delectamenti afferret, rursus denique ab auctore suo perfectè est auctum, quod ita multo locupletius tu nunc accipies: unde quicquid hauseris, purum, integrum, liquidumque te haud dubiè haurire senties. Vale.

IN POLYDORVM SIMON GRYNÆVS.

*Qui more & ritu argutæ apes
Campos Thespiadum peruolat,
Amicus passim floribus
Cautè os impressus, infidet,
Succos miros, miras opes
Genere omni auctorum conuehit,
Diuite mox alueario
Favos & mella dulcia
Subinde præbet omnibus,
POLYDORI non intelligo
Merito qui non summo sibi
Nomen venerandum vendices.*

R/12015
POLYDORVS VER-

GILIVS VRBINAS, LVDOVICI
ODAXIO PATAVINO,
S. D.

VM equidem nescius, Ludouice Odaxi, qua venia digni accipiantur illi, qui longè à vero aberrates, in fabulis duntaxat nervos prorsum omnes contenderint. In quorum sanè numero, cum poëtæ, tū veteres philosophi maximè sunt. Sed illis quorum proprium est nugas sectari, ignoscendum est. his autem non itè: quippe qui quum veritatis, quæ sicut præclare Pindarus ait, magnum est virtutis principium, inuestigandæ gratia, talem scribendæ materiam nacti essent, ut eam suapte naturæ sese illis sæpiùs offerentem, facile comprehendere possent, adeo in obscuris versati sunt tenebris, ut pro veritate, magis magisq; fingendi fabulas materiã præbuerint. Etenim, ut de initiis rerum, de mūdi fabrica taceam, quum de Deo aut cæli motu differerent, physica quadam ratione, multò nempe maiorem quàm foret, deorū multitudinem reddiderunt, qui induti specie humana fabulas poëtis suppeditarunt, hominum autem vitam superstitione omni referferunt, veluti qui deinde viros beneficiis excellentes in

cælum, fama ac voluntate tollere contu-
erint. Quæ tamen summæ leuitatis plena
sunt, dicuntur tamen, & stultissimè credun-
tur. Sed ipsos philosophos, quã sapietia laudem adepti essent, eò quòd pleno gressu veritatem sequi viderentur, nihil profectò, vt arbitror, tã deuos egit, quàm veri Dei ignorantio: ex quo haud dubie tot fabularum delirationes manarunt, nunc potissimè quã futilis esset hominum simplicitas: nam nostro tempore, quo quidem impendiò magis homines sapiunt, quis huiuscemodi deos colit, quorum accipimus cupiditates, ægritudines, iracundias, bella, vulnera, libidines? Quis harpyias fuisse, aut chimæram monstrum putat? Quæ uis anus tam excors inueniri potest, quæ illa quæ quondam credebantur apud inferos portenta extimescat? Quis tam hebetis ingenij est, vt metuat ne supra se cælum labet? sicut Galli Adriæ vicini, Magno olim Alexandro percontanti, quidnam esset quod maximè pertimescerent, sese formidare id tantum respondisse dicuntur. Vbi gentium mensa Solis est, quæ diuinitus epulas suppeditet, quam Æthiopes se quòdam habere iactabāt? Verissimè igitur M. Tullius inquit, diem opinionum commenta delere, naturæ iudicia confirmare, quoniam solum tempus veritatis est parens. Quare hoc fabulis fidem habendi vitium, magis temporum

quàm

quàm hominũ fuisse dixerim. At nobis, qui longè hercle feliciore ætate geniti sumus, propterea quòd verum Deum quotidie intuemur, contemplamur, atque veneramur, nullisque amplius præstigiis demonũ ducimur, ecquid turpius magisue pudendũ esse potest, quàm nugas terere, & fonte veritatis omisso, fabularum riuulos sectari: quã præfertim ita natura comparatum cõstet, vt nullus suauior animo cibus sit, quàm veri cognitio? Ego itaq; opus de rerum inuentoribus orsus, quàm verissimè potui, omnia tradidi, quòd nemo sua laude fraudaretur: quoniam inuenire primum præcipuũ que est, rei que inuete dignitas, adeo multos trahit in amorem sui, vt singuli, si fieri possit, artis alicuius auctores se dici velint, quòd sine artibus factis constet nullã omnino vitã esse potuisse. Ex quo diligentius multò officium feci, & maximè quã de origine deorum, & eorum cultu, de rerum initiis, de hominis ortu prodidimus: quod neutiquam facile fuit, quando iam nugæ cuncta oppleuerant. Cæterum sum ego itidem, fateor, in plerisque locis id genus fabulas sequutus, quibus etiam verũ specie aliqua velatum subest, ob id tamen nihilominus veritati hæsimus, quando hoc ratio ipsa exigere visa est. Et quanquam Saturno, Ioui, Nepruno, Mercurio, Dionysio, Apollini, Æsculapio, Cereri, Vulcano, & aliis

quos deos vocāt, quādam assignauimus, ea ipsa tamen illis tanquā mortalibus, non tanquam diis, licet ipse quoque deos nunc cupauerim, attribuimus. Haud me fugit in super, quosdam maleuolentissimos fore, qui industriā nostrā fortasse temeritatē appellabunt, quia ego solus de rerū inuētoribus scribere ausus sum, quod nemo ante me, præter Plin. particulatim tentarat, qui in 7. Natur. histor. de hac re strictim admodū meminit, fabulas sic sequutus, ut minus veritatē inuestigarit. Verū illud prorsus ignorabūt, id multò esse præclarium, quò difficilius extiterit. Ecquid enim laudis assequutus esset Cæsar, si facile fuisset Britānis bellum inferre? aut Annibal quantum gloriæ sibi cōparasset, si peruias Alpes dum Italiā adiret, citra, ut dicitur, puluerem sudorēque, ac non magna suorū cēde, fecisset? Propter quod nos etiā hoc opus, etsi arduū, magno animo suscepimus, maturauimusq; : in quo si quid desiderabitur, nemini mirū sit, quando multa nō modò vetera, sed noua inuenta sunt, quorū, ut in extremo tertio operis libro perspicuè demonstrauimus, inuētores in densissimis omnino vmbri latent. Non idcirco tamē inficior (haud enim tantum mihi assumo, quū sint hodie plures longè me doctiores) quin possit quispiā de hac re, veluti de prouerbiis, quorum libellum proximo anno Guidoni principi Urbini Ducis

Duci inscripsimus, copiosius tradere. Verū quicumq; hoc vel illud posthac ingredietur iter, quia nos primi stadiū cucurrimus, is fortasse nostra vestigia sequi non grauabitur. Has autem, qualescūq; sunt lucubrationes, in quibus multarum rerū origo continetur, nemini cōuenientius dicari posse, vel debere iudicauit, quā tibi, qui ad vnguē scriptorum omnium monimēta notis: nam, ut diuus Hieron. inquit, illi tertium Vergilij *Æneid.* librum lucidius intuentur, qui à Troade per Leucadem, & Acroceraunia, ad Siciliam, & inde ad ostium Tyberinum nauigarint: qui insuper sic Guidoni Urbini duci nostro ab ineunte eius ætate, à diuo Federico, ut olim à Philippo Macedone Magno Alexādio Aristoteles, præceptor datus es: qui quum te duce, vtriusque linguæ peritissimus euaserit, haud equidē immeritò præ omnibus ei charissimus es, apud quem, ut par est, summū dignitatis gradum tenes, à quo denique tantis, quanti certè fieri debes. Accipe igitur, Ludouice Odaxi, hilario vultu, hoc opus à Polydoro tuo Vergilio, idq; ea frontis seueritate perlegito, qua eiusmodi scripta legere consueuisti. Vale: Urbini,

Nonis Augusti, An-

no 1499.

iij

INDEX CAPITVM IN LI-
BROS DE INVENTO-
ribus rerum.

CAPITA LIBRI PRIMI.

- De prima deorum origine, & unde Deus dictus. cap. 1
De initijs rerum. cap. 2
De primo hominum ortu, & linguarum uarietatis ori-
gine, atq; inibi de prima gentiũ diuisione: an Romanis
lingua una eadẽq; Latina cõmunis fuerit, necne. cap. 3
De origine coniugij, & vario apud gẽtes usu, & qui in
propatulo pecudum more coirent, ac quis liceret ante
uirum, nouam inire nuptam, & inibi de diuortij ini-
tio, ac qui in matrimonio ueterum ritus. cap. 4
De religionis origine, & qui colendorum deorum pri-
mi auctores fuerint, et Deo uero sacrificauerint. cap. 5
Quis primus literas inuenerit, uel in Latium attulerit, &
de earum numero aucto, uarietate, uicq; sonoq;. cap. 6
De origine grammaticæ, & quantum ualeat. cap. 7
De poetice artis origine, atq; eius præstantia, ibiq; lo-
cus Ciceronis in Catone emendatus. cap. 8
De origine metri, & metrorũ plura esse genera. cap. 9
De tragœdiæ atq; comœdiæ initijs. cap. 10
De origine satyræ, nouæq; comœdiæ. cap. 11
Quis primus historiã condiderit, et de eius utilitate: aut
solutam orationem inuenerit, deq; texendæ ipsius hi-
storiæ regula. cap. 12
De origine Rhetorices, & quibus rebus eius ratio con-
tineatur. cap. 13

Quis

INDEX CAPITVM.

- Quis primus musicam repperit, & quantum ea ualeat
ad tolerandos humane uitæ labores. cap. 14
Qui primum instrumenta musica diuersi generis inue-
nerint, et ea in Latium attulerint, ac quod sit organũ,
& de antiquissimo usu tiliarum in prælijs. cap. 15
De origine philosophiæ, & de duobus eius principijs,
& quis primus inuenerit ethicen, & dialecticen, ac
dialogos introduxerit. cap. 16
Qui primi astrologiã adinuenerint, aut quorundã syde-
rum cursus, et spherã, uentorumq; rationẽ, atq; quot
illi sint, & obseruationes syderũ in nauigãdo. cap. 17
Qui primi geometriã & arithmeticã inuenerint. ca. 18
Quis primus repperit pondera, & mensuras, ac nume-
ros, & de uario apud gentes numerandorum anno-
rum modo. cap. 19
Quis primus medicinam inuenerit, & in quot ea diui-
sa sit partes, ac apud quos olim populos nõ fuerit me-
dicorum usus. cap. 20
De herbariæ & medicamentariæ atq; mellis medicinæ
inuentoribus, & quæ homines ab animalibus reme-
dia didicerint. cap. 21
Quis primus magicam artem inuenerit, & à quibus ce-
lebrata, & quis modum effugandi demones, aut incã-
tationes ediderit, quibus morbi sedarentur. cap. 22
De origine necromantiæ, pyromantiæ, aeromantiæ, hy-
dromantiæ, geomantiæ, & chiromantiæ. cap. 23
De duobus diuinandi generibus, & de origine aruspici-
næ artis, & sortium Prænestinarũ, & quis somniorũ
interpretationem docuerit. cap. 24

INDEX

CAPITA LIBRI SECVNDI.

- De iuris & legū origine, et qui primi mortalibus leges dederint, & quæ causa à principio dandi fuerit. cap. 1
- Qui regiam uel popularem ciuitatem principio instituerint, tyrannidemq; exercuerint, et diadema uel seruitium inuenerint, et quis Arcopagitarum magistratum constituerit, aut suffragia inuenerit. cap. 2
- De triplici administrationis genere Romanæ ciuitatis, & de origine insigniū Regum, & ex qua arbore fierent magistratum uirgæ, atq; quis primus censum instituerit, & de senatorio atq; equestri censu, uel carcerem ædificauerit, & ibidem quid esset lustrum conditum, ac de initio tributi imponendi. cap. 3
- Qui primi constituerint annum, & quàm uarium: & inuenerint hunc annum quo utimur, uel menses, atq; eos diuiserint in Nonas, Idus, Calendas, ac quis exco-gitarit numerum aureum. cap. 4
- Quis horas primus constituerit, aut horologia diuersi generis inuenerit. cap. 5
- Quomodo ab initio alij aliter dies obseruarint, & notes diuiserint. cap. 6
- Qui primi libros ediderint, & de prima bibliotheca, et à quo aut ubi usus imprimendarū literarum primū inuentus. cap. 7
- De primo usu scribendi apud priscos, etiam per notas, & quando primū sit inuenta charta, uel membrana. cap. 8
- Quis primus memoriæ artem mōstrauerit, aut qui eiusdem gloriam adepti sint. cap. 9
- A quo

CAPITVM.

- A quo primū militaris ars inuenta, & utrum illa literis præstet: itē in exercitu ordines, tesserae & uigiliæ, & de primo pugnandi modo. cap. 10
- De primo armorū & ancorū tormentorū usu. cap. 11
- Quis primus equitandi artem, aut usum equos domandi, uel eorum ungulas ferreis soleis muniendi, ac ornamenta inuenerit, & bigas atq; quadrigas iunxerit, & uehiculum cum quatuor rotis repperit, & quis ex quo pugnare primū instituerit. cap. 12
- Quis primus instituerit apud Græcos olympicum certamen, et alios id genus ludos, & Pyrrhicā saltationem, atque palestram, & à quibus inuentus ludus pile, aleæ, tesserarum, furuncolorum, talorum, par impar, micare, ac quid sit tessera, uel talus. cap. 13
- De quorundam ludorū origine apud Latinos. cap. 14
- Quis primus inuenerit inducias, & foedera, et de uario eorundē faciendorū ritu, ac quot essent genera. cap. 15
- A quo primū mos triumphandi fluxerit, & quis primus apud Romanos triumphum, aut ouationem duxerit, ac cui triumphare aut ouare liceret, & de ritu ponendi trophæi. cap. 16
- Qui primi coronas inuenerint, & de uariis earum generibus, & à quo ciues coronandi consuetudo manauerit, & de usu coronarum in conuiujs: inibiq; locus Vergilij enodatus: & unde mos, ut coronati supplicarent Deo, epularenturq; in funere faciēdo, ac spectarent ludos. cap. 17
- De antiquissimo usu unguentorum, et quando primū ea cognita Romanis. cap. 18

I N D E X

- Qui primi inuenerint aurum, argentum, ferrum, plum-
bum, æs, fabriliaq; instrumenta, et ignem primo, mox
è silice aut lignis, & folles, atq; lucernæ usum. cap. 19
- A quibus primum numus aureus inuentus, aut quis ar-
gentum & æs signauerit, atq; speculum argenteum
fecerit. cap. 20
- De origine annulorum, ac primo gemmarum usu, &
cur digitus sinistrae manus minimo proximus, annulo
cingi consueuerit. cap. 21
- De origine uitri & electri, & quis primus inuenerit mi-
nium, & myrrhina in urbem asportauerit, & de cry-
stallo. cap. 22
- De origine simulachrorū, & qui primi statuas posue-
rint, & Græcos contrario Rom. more, eas non uelare,
& de usu incendendi thus, cereosq; ad ipsas statuas: et
qui primi thus uendere cœperint: item quædam me-
moratu digna de imagine Magni Alexandri. cap. 23
- De origine picturæ, & quis primus colores inuenerit,
aut penicillo pinxerit. cap. 24
- De primis plasticis inuentoribus, et quis rotam figula-
riam repererit. cap. 25
- CAPITA TERTII LIBRI.
- A quibus primum inuenta agricultura, & quot ea re-
dundet bonis. cap. 1
- Quis primus mortalibus fruges, et eas molendi, aut ster-
corandorum agrorū, uel pinsendi frumētī usum mon-
strauerit, & boues aratro iunxerit, aut ferramēta ru-
stica inuenerit, uel cribra diuersi generis. cap. 2
- Quis primus uices & alias arbores plantauerit, earūq;
infitionem

C A P I T V M.

- infitionem docuerit, & usum uini repererit, & uino
aquam miscuerit, atq; de nouo uitandæ ebrietatis mo-
do, & qui caupones primi, uel quis oleā aut usum o-
lei & mel adinuenit, uel ex hordeo potum fecerit,
atq; lac coeget. cap. 3
- A quibus quædam peregrinæ arbores in Italiā trans-
late. cap. 4
- Quis primus animalibus rebusq; alijs nomen imposue-
rit, & de primo immolandi instituto, ac carniū esu,
usuq; uictus delicatioris, & more nominandi eum cui
in conuiuio poculum tradatur, ac de usu uenandi, pi-
scandi, & salis inuentione, & quis apud Rom. primus
auiaria, ferarumq; uiuaria instituerit, aut quæ anima-
lia legionum insignia fuerint. cap. 5
- Quis primus inuenerit linū, retia, nendi texendiq; mo-
dum, uel artē fulloniam, & saponē, aut qui lanas in-
fecerint, aut repererint lanificij uestiumq; uariarum,
ac pellium usum, fusos, aut ea, sutoriā artē, sericū, et
quando eius copia per Europā fieri cœperit, ac bonæ
bycinam uestem, atq; purpuram, ac quid ipsa sit pur-
pura, et quāto in honore olim et pretio fuerit. cap. 6
- De origine architecturæ. cap. 7
- Qui primi luteas, aut lateritias domos edificauerint, et
tegulas, & lapidicinas inuenerint, & de prima colu-
mnarum origine, & quando primum marmorū usus
Romæ in edificijs. cap. 8
- Qui primi condiderint oppidum, muros, turres, taber-
nacula, delubra: aut quis primus Deo omnipotētī tem-
plum posuerit, & qui puteos foderint. cap. 9

I N D E X

- De primis labyrinthorum pyramidumq; auctoribus,
 & de Mausoleo sepulchro, ac de uario apud gentes
 olim sepeliendi usu, & unde apud Romanos mos cre
 mandi cadauera, consecrandorūq; Impp. post mortē,
 atq; de origine funebris orationis. cap. 10
- Qui primi obeliscos fecerint, aut eos Romam inuexe
 rint, & inibi locus Plinij emaculatus, & de notis obe
 liscorum, & quales essent Aegyptiorū literæ. cap. 11
- A quibus primum asylum constitutum fuerit, & quo
 nos pacto asylis utamur. cap. 12
- De origine theatri, & in eo recitandi comœdias tragœ
 diasq; modo, & qui primò Romæ theatrum & am
 phiteatrum, ac circum cōstruxerint, et quare amph
 theatrum harena spargeretur, & inibi de frequenti
 apud ueteres lauandi usu, & thermarum origine. ca
 put 13
- Quis primus inuenerit fabricam materiariam, & in ea
 ferram, asciam, perpendiculum, terebram, glutinum,
 normam, libellam, tornum, clauem, circinū, securim,
 dolia, & uasa uimineæ. cap. 14
- Quis primus mari imperauerit, & ut primò nauigari
 coeptum sit, & qui inuenerint artem nauigandi, nau
 gia diuersi generis, remum, uela, anchoram, guberna
 culum, & pugnam naualem. cap. 15
- Qui primi mercaturam inuenerint, & de primis insti
 toribus. cap. 16
- Quis primus instituerit artem meretriciā, & baccha
 nalia sacra, ac qualis poena adulterij: aut quis inuene
 rit tincturam capillorum, uel usum tondendi, et quā
 do

C A P I T V M.

- do primum tonsores Romæ. cap. 17
- Multa cum uetera, tum noua inuenta esse, quorum au
 ctores ignorentur. cap. 18

C A P I T A Q V A R T I
 L I B R I.

- De principio ecclesie Christianæq; religionis. cap. 1
- De Christianæ rei publicæ origine, eiusq; miro à primo
 incremento, ac apostolorū Petri & Pauli martyrio.
 caput 2
- Quando primum circumcisio instituta, ac de eius dupli
 ci genere, & quàm graue uisum sit eius rei præscri
 ptum. cap. 3
- De primo baptismatis usu, & baptizandorum infan
 tium instituto, & de baptismo non iterando, ac modo
 baptizandi adultos, & quibus diebus. cap. 4
- De sacerdotij eiusq; graduum apud Hebræos initijs, ac
 magno Pontifice minorisq; sacerdotis consecrationis
 mysterio, & quibus uterq; amicitur indumentis sa
 cris, & quantum temporis daretur Leuitis ad mini
 strandum. cap. 5
- A quo noster primum institutus fuerit sacerdotalis or
 do, & quotuplex esset sacerdotium, & quid sit sacer
 dotis manuum impositio, ac quis episcopus Ponti
 fex sit, ~~quod sit episcopus Pontifex, ac quis sacer
 dotis manuum impositio, ac quis episcopus Pontifex~~
 cap. 6
- De primo ritu sacrorum, quibus iniantur ij qui sacer
 dotes fiunt, & amiciendi usu, ac ibidem de sacerdotis
 officij initio. cap. 7

I N D E X

Vnde mos natus, cur omnes inuitati uerticem deradant, ac quàm illud facere olim probrosum fuerit, & ibi de Nazareorū secta, et quando lege exceptū sit, quibus inuitari non liceret, præsertim per bigamiā, et quomodo liceret, ac unde ipsa bigamia introducta sit. cap. 8

Qui primi in urbe Roma & alibi presbyteris parochias, ac episcopis diceceses diuiserint, ac quale fuerit parochorum officium, & de Cardinalium ordinis origine. cap. 9

De origine honorū qui Romano pontifici habentur, et de eius auctoritate in omnes ecclesias, atq; quibus illius, & episcoporum ac Imperatorum occidentalium eligendorum ius à principio fuerit. cap. 10

Qui primi notarios in urbe Roma cōstituerint, qui res martyrum gestas scriberent, & ibidem de protonotariorum ac cubiculariorum origine. cap. 11

Vnde natum, cur sacerdotū ordo in uarios abiuerit munerum gradus, & de primo pallij usu, eiusq; forma, ac primordio collegij residentiariorum apud Anglos, et de antiquo iurandi modo, interdicensq; contumacibus sacris, hoc est, eos excommunicandi, uti uulgò dicitur. cap. 12

Qui primi instituerint ut uirgines consecrarentur, & unde fluxerit mos uelandi caput, illudq; aperiēdi uiris principibus, atq; osculandi Pont. pedes et manus, item osculo salutandi, ac ipsos pedes mutuo lauādi. cap. 13

Qui primi apud Romanos instituerint sacerdotes flamines, uirgines Vestales, Pontificē maximū, salios, sterciales, patrem patratiū, regem sacrificulum, augures, epulones,

C A P I T V M.

epulones, sodales Titios & aruales, ac singulorū officia, & quæ procurarent sacra, & de primo lectisterio, atque librorum Sibyllinorum origine. cap. 14

C A P I T A Q V I N T I L I B R I.

Vnde nostris consuetudo sit, festis diebus exornare templa, ac in illis offerre cereas imagines, tabellasq; miraculorum ponere: item conuiuari, quum quis sacerdos primam celebrat Missam, quam uocamus. cap. 1

Vnde apud nostros mos sit, spargere pecuniam in populum, dare epulum, & strenam, ducere choreas, edere spectacula, exire Calendis Maij in agros, & currere Calend. Martijs per arua cum faculis accensis, & per Dominica natalitia ministrum quempiam facere dominum, ac ante initium quadragesimæ inducere personas. cap. 2

Vnde fluxerit mos unguendi sacerdotes & reges, item baptizatos, ac morbo periculose laborantes. cap. 3

De initio connubij sacerdotalis apud Hebræos, & de illius in occidentalibus sacerdotibus interdictum fuerit. cap. 4

Qua ratione ab initio inter mortales matrimonium fuerit cōtractum, & intra quos cognationis gradus, tam apud illos, quàm post apud nos: ac ibidem, an ulli unquam per leges licuerit plures simul habere uxores, & ius connubij filiorum esse in potestate parentum, atq; unde mos sit ut puerperæ purgentur. cap. 5

De principio sacrarum ædium, atque ubi sit præcipuus orandi locus, ac de altarium & coemiteriorum initio,

I N D E X

- Et quando primum crux coeperit haberi honori atque uenerationi. cap. 6
- De primo ac uetustissimo apud Hebræos sacrificandi ritu ac festorum dierum obseruatione, dedicandiq; templa instituto, deq; ignis mysterio. cap. 7
- Cunctas ferè gentes quondam dæmonibus malis humanas immolasse hostias, et ibidem quid esset uer sacrum, et quando primum eorum oracula obmutuerint, ac de primo usu aquæ, quam dicimus sanctam. cap. 8
- Quis primus docuerit modum orandi, ac de loco assiduâq; precatione, et cur in Orientem uersi oremus, templaq; nostra eodem spectent, ac unde mos concionandi, et de perfecto concionandi modo. cap. 9
- De initio sacrificij nostri, hoc est, eucharistiæ, ac primo eius usu, tam specie panis et uini, quam panis tantum: atq; cur mane, non uespere more Christi ea sumatur: et quibus sacrificij huius faciendi administrandiq; potestas data fuerit. cap. 10
- Qui primum post Christum, eo ritu sacrificare coeperint, quem ille docuisset: et qui deinceps modum rei diuinæ faciendæ, quam Missam uocant, auxerint, et de osculo pacis inter sacra, atque quando id fieri non liceat, ac de benedictione sacerdotis post sacra, et de circumuersione frequenti eiusdem in altari. cap. 11
- Vnde mos sit, ut post rem diuinam factâ, diaconus pronuntiet, Ite missa est: et unde Missa et cæremoniæ dicta: atq; quid re ipsa sit Missa, qualisue cæremoniæ. cap. 12.
- Quare nonnulla tam Hebraica quam Græca, uel Syriaca

ca

C A P I T V M.

- ca uerba, in Missa usurpentur, et ibidem de eorum significatione. cap. 13
- C A P I T A S E X T I L I B R I.
- De pio poenitendi initio, atq; duplici poenitiæ, quam uocitant, genere, et de primo confitendi delicta instituto, et qualis sit publica confessio, ac ibidem de triplici purgatione prischorum cap. 1
- Qui primi instituerint horas canonicas, ac sanxerint, ut Psalmi à choro alternis canerentur, ac quam parum frugifer sit cantus in domo Domini mollior atq; delictior, et ibidem de origine chori, atq; qui diuorū uitas scripserint. cap. 2
- De initio ieiunij, et primo elemosinæ usu, ac ibidem quale uerum sit ieiunium, atque de ieiunij aduentus, quem uocant, et quadragesimæ primordio, et unde dicta sit, ac serię quartæ cinerum quatuorq; temporum instituto. cap. 3
- De ritu uigiliarum noctu agendarum, ad ædes sacras, et de cõuiuio Dominico, uel quale illud foret, et quando primum sacre uigilie in ieiunium fuerint mutatae, et ibidem nocturna sacra apud ueteres semper fuisse damnata, atque de instituto ieiunij quartæ et sextæ dierum hebdomadæ. cap. 4
- Qui primi mutauerint Solis et Saturni dierum nomina, in Dominicum et sabbatum, ac reliquos hebdomadæ dies in ferias distinxerint, et ibidem à quibus errantium syderum uocabula fuerint istis diebus primum tributa. cap. 5
- De modo Christianæ abstinentiæ in cibis capeffendis,

b 2

I N D E X

quum solenne est ieiunium, ac de eorum defectu per legem habito, & unde sit usus apud nos cōsecrandi mēsas, legendiq; sacra scripta dum editur, atq; agēdi gratias post sumptum cibum. cap. 6

De origine rationis festorum dierum apud Romanos, & nostros, & cur cōstituti sint, et soli Deo esse sacrificandum, ac de more natalem colendi diem sacris conuiujs & uoluptatibus, paschaq; celebrādi, & paschales candelas cōsecrandi. cap. 7

De primo festorum dierum instituto, & utrum pentecoste Apostolorum temporibus fuerit dies festus, atq; unde mos sit adscribendi bene meritos de Christiana religione, diuorum catalogo. cap. 8

Qui primi instituerint, ut anniuersaria iusta mortuis fierent, etiam quarto Nonas Nouembris: & ibidem quæ iusta sint, undēque dicātur, uel parentalia et conuiuia ad sepulchrum quis primus concelebrarit: & de legitimo tempore lugendi mortuos, dēq; lugentium uestitu, eorundemq; corporis habitu, ac quando luctus minueretur, & quare Francorum reginæ dum sunt uiduæ, albis utuntur uestibus, et ibi locus ipse Ciceronis enodatus. cap. 9

De origine nouendialis septemdialisq; sacrificij, & de more offerendi pro mortuis, eosq; non lugendi, ac de sapienti Thracum instituto, et modo apud priscos offerendi funeris ad sepulchrum, atque de initio fianbris pompæ, extruendorumq; sepulchrorum forma, ac eorundem iuris religione. cap. 10

De primo usu uouendi uota Deo, ac nudipedalia sacra agendi,

C A P I T V M

agendi, & qui primi inuenerint litanias, id est, processiones, supplicationes, atq; quare in ecclesiam inductæ fuerint, & cur sternuentibus bene precemur, oscitantesq; ac quiduis inchoātes sese crucis signo ualent: & de origine supplicationum nostrarum pompæ, ac de pio supplicandi reuocando modo. cap. 11

De origine uasorum, indumentorumq; sacerdotalium, ac de primo eorundem sacrandorum instituto, & unde usus tintinnabulorū, item uelorum, cortinarum, candelabrorum, & uexillorum. cap. 12

De primo apud Christianos imaginum cultu, dēq; modo eas uenerandi à patribus constituto, atq; de prauo earundem abusu ad quæstum. cap. 13

De decimarum, & primitiarum, ac primogenitorum redemptionis origine, & quis primus decreuerit, ut liceret sacerdotum collegijs fundos & prædia oblata recipere possidenda. cap. 14

C A P I T A L I B R I S E P T I M I .

De monastica uitæ principio. cap. 1

Quando primum ordo monasticus tribus uotis adstrictus fuerit, & quis primus ea uota introduxerit, uestitumq; religiosum, cum nouo uitæ modo, ac ordo ipse abiuerit in plures familias. cap. 2

De origine Hieronymianorum, Canonicorum regularium, Augustinianorum, Cartusianorum, Carmelitanorum, Præmonstratensium, & Crucigerorum, atq; eorundem habitu, uictu & cultu. cap. 3

De Prædicatorum, Franciscanorum, Trinitatis, Seruorum Mariæ uirginis, Brigidentium, Iesuatorum, No-

I N D E X

- uorum Eremitarum, et Bonorum hominum origine.
cap. 4
De origine sacrorum militum, ac de initio atque exitu
sectæ Albarum. cap. 5
De Niniuitarum initio, quorum secta uulgò Confrater
nitas dicitur: & unde mos, ut consocij inter orandum
se se conuerberent. cap. 6
De origine sectæ deæ Syriæ sacerdotum, Assyriorum,
~~atque~~ cap. 7
De primordio Mahometanæ sectæ, atq; eius legibus &
institutis. cap. 8

C A P I T A L I B R I O C T A V I .

- Vnde natum, ut patres sanxerint diuorum reliquijs ho-
norem habendum esse, ac qui primùm stationes, et eas
deinde atq; iubileum Romæ instituerint, & de primo
ueniarum, quas indulgentias dicunt, usu, & unde uo-
centur à culpa & pœna. cap. 1
De origine titulorum, quibus Romanus Pontifex uti-
tur, ac collegiorum & scribarum, et quando primùm
literæ apostolicæ coeperint obsignari plumbo, ibiq;
de usu peruetusto sigillandi literas cera impressa an-
nulo, & de primo annatarum usu. cap. 2
De Simoniacorum sectæ ortu. cap. 3
Quando primùm hæreses, atq; schismata orta, ac in his
Lutherana secta, & quæ eorum auctoribus sit pœna
constituta. cap. 4
Quo primùm tempore Pontificum concilia publicè ha-
beri coeperint, atque quorum conuentum decreta à
patribus recepta sint. cap. 5

Qui

C A P I T V M

Qui ex alienis & externis, primi nostros Christianos
infectati fuerint, & ibidem qui martyrij primùm pal-
mam tulerint, atque unde dictum, quidue sit marty-
rium. cap. 6
De Christianæ reipublicæ præstantia. cap. 7
ET in calce, Commentariolum in Dominicam precem.

I N D I C I S C A P I T V M .
F I N I S .

¶ iij

DE INVENTORIBVS RE-
RVM DIVERSARVM CATALO-
gus, ex optimis ac uetustis, auctoribus conqui-
situs, ac in ordinem alphabeti-
cum digestus.

A Chates ignem filice excutere docuit. Vergil. lib. 1.
Ac primum siliis scintillam excudit Achates.
Aeginetæ primi nummum cuderunt.
Aegyptij ciuitatem regiam primi extruxerunt. Item
Geometriam inuenerunt. Item linum. Ouid. lib. 1.
Metam. Nunc dea linigera colitur celeberrima tur-
ba. Secundum alios Arachne. Item sistrū. Verg. li. 8.
de Cleopatra loquens, Regina in mediis patrio uo-
cat agmina sistro. Ouid. lib. 3. Eleg. Quid nunc sa-
cra iuuant, quid nunc Aegyptia profunt Sistra.
Aesculapius dentium euulsionem edocuit.
Aetolus iaculum reperit.
Aetoli lanceas inuenerunt.
Alcman poeta carmen amatorium inuenit.
Alexander Citherius primus psalterium implicuit
chordis.
Amphion rationem musicam inuenit.
Amphitryon somniorum interpretationes aperuit.
Amazones securim, quæ propterea Amazonia & Pen-
thesileæa dicitur, & Thermodontia, quod Ama-
zones ad Thermodontem fluuium habitauerint.
Horat. lib. 4. Carm. Amazonia securi dextras obar-
met. Ouid. lib. 3. de Ponto, Nectibi Amazonia est
pro me sumenda securis.
Anacharsis folles, anchoram, bidentem, figuli rotam
inuenit.
Anagallis puella ludum pilæ primùm omniū docuit.
Anaximáder Milesius horologiū & sphaeram inuenit.
Anaxi-

CATALOGVS.

Anaximenes umbrarum rationem ostendit.
Ancus Martius falinas monstrauit.
Annus Aegyptius usum cliibanorum, in quibus panes
coquerentur, edocuit.
Apollo medicinam apud Græcos, teste Ouidio, lib. 1.
Metam. primus omnium reperit. sic enim loquitur,
Inuentum medicina meum est, opifexq; per orbem
Dicor, & herbarum subiecta potentia nobis. Secun-
dum Hebræos Adamus eam diuino lumine sapien-
tiam adeptus est. Secundum ueteres autem, Apis
Aegyptiorum rex reperit. Hanc porrò subinde lo-
cupletauit, hominibusq; tradidit Aesculapius, ab
Apolline patre institutus, perfecitq; demum Hip-
pocrates ab Aesculapio patre genitus, qui tres au-
ctores totidem medicinæ hærefes, siue sectas inue-
nere: quarum prima dicta fuit Methodica, quæ ra-
tionem artis, & remedia per compendia sectaba-
tur, ab Apolline inuenta. Secunda Empirica, quæ
solis experimentis sanabat, ab Aesculapio reperta,
quem complures emortuos ad uitam reuocasse
aiunt, quamobrem illum icstu fulminis à Ioue in-
terfectum esse fabulantur. Tertia Logica, hoc est,
dogmatica, seu rationalis, quæ naturæ rationem
scrutat, morborumq; causas inquirat, ab Hippo-
crate comperta: quem tandem Galenus annis post
sexcentis sequutus est: qui in primis adeo apposita
medendi decreta condidit, ut sibi parem non ha-
beat, anteriorem uerò neminem: hic enim nihil in-
tentatum inexpertumq; relinquens, orbem uni-
uersum ita in sese circumegit, ut reliqui omnes im-
pudenda insania damnaretur, ac publicam salutem
decoquere uiderentur, siquid sine Hippocratis
atq; Galeni auctoritate agere uellent.
Apollodorus pictor umbrarum imitationem aperuit.
Archilochus Iambicum carmen primus inuenit. de

DE INVENT. RERVM

quo Horat. in Arte poetica, Archilochum proprio rabies armavit iambo.
 Archytas crepitaculum inuenit.
 Argeus agrorum stercorationem edocuit.
 Aristeus rex Arcadiæ apum & mellis usum primus edocuit. Verg. lib. 4. Georg. Tempus & Arcadij memoranda inuenta magistri Pandere, &c. Ouid. Inuentum mellis Baccho tribuit lib. 3. Fast. Liba Deo fiunt, succis quia dulcibus idem Gaudet, & à Baccho mella reperta ferunt. Reperit etiam Aristeus lactis coagulum.
 Artaxerxes Longimanus legem uenationis primus omnium præscripsit.
 Artemon Clazomenius testudines monstrauit.
 Asclepiades medicus lectos pensiles primus omnium fecit.
 Asinius Pollio bibliothecam primus omnium apud Romanos instruxit.
 Atracius artem magicam in Thracia reperit.
 Atreus Solis eclipsim primus ostendit.
 Attalus tapetes, qui propterea dicuntur Attalici.
Bacchus diadema, triumphos, & vinum reperit. Ouid. lib. 15. Metam. Victa racemifero lyncas dedit India Baccho.
 Belgæ effeda uehicularum inuenerunt. Verg. lib. 3. Aenei. Belgica uel molli melius feret effeda collo.
 Belus scientiam syderalem edocuit.
 Bizes Naxius tegulas primus omnium confecit.
 Boetius artem sutrinam ostendit.
Cadmus lapidicinas auri & metallorum conflatu-ram inuenit. Item solutam orationem primus composuit.
 Calistus Pont. ieiunia quatuor temporum primus omnium instituit.
 Callias Atheniensis minium reperit.

Capa-

CATALOGVS.

Capaneus scalas.
 Cares ocreas & cristas.
 Cecrops coniugium apud Athenienses primus omnium instituit. Item oppidum construxit, simulachra erexit.
 Centauri equestrem pugnam.
 Ceres cultum terræ & fruges. Verg. lib. 1. Georg. Prima Ceres ferro mortales uertere terram instituit, etc.
 Chaldæi dierum obseruationem.
 Chalybes ferrum inuenerunt.
 Chiron artem herbariam.
 Chus filius Cham, idololatriam.
 Cinyras tegulas.
 Claudius Centimanus R literam.
 Cleanthes, uel secundum alios, Aegyptij, picturam.
 Closter fusos.
 Cn. Matius, nemora tonsilia.
 Combe puella, Afopi filia, armaturam Aeneæ.
 Copæ populi remum.
 Corax & Ctesias Siculi, artem & præcepta Rhetoricæ.
 Corfes primus barbam sibi rasit Alexandri seculo.
 Cottalus Siculus libare pocula.
 Crassus coronas argenteas.
 Cretes Scorpionem instrumentum bellicum.
 Ctesibius hydranticas machinas.
 Cyclopes ferrariam fabricam atque turres inuenerunt.
Daedalus fabricam lignariam, asciam & perpendiculum, itemq; malum nauis reperit.
 Damus Atheniensis remissam harmoniam. Clonas elegiographus tibicinicas regulas, & concentus. Terpander citharædicas. Polymnestus Colophonius, carmina heroica: secundum alios Phe-monoe, ut aliis placet, Delphici, in honorem Apollinis, post interfectum Pythonem. Sabell. Heroica carmina Phœbo,

DE INVENT. RERVM

Delphica post cæsum cecinit Pythona iuuentus.
 Olympius Phryx legem tibialem. Hyagnis tibiã lugubrem.
 Danaus puteos.
 Daphnis pastor carmen Bucolicum.
 Darius tributa.
 Deliaci gallinas faginare edocuerunt.
 Diades miles Alexandri regis Macedonum, turres ambulatorias inuenit.
 Dibutades plasticen.
 Dipœnus sculpturam marmoris.
 Dithyrambus Thebanus, uersus Dithyrambicos.
Empedocles artem oratoriam inuenit.
 Endymion cursum Lunæ edocuit.
 Epæus arietem.
 Epimetheus statuum ex luto primus omnium cõfecit.
Fvluius Hirpinus uiuaria inuenit.
Gargaris mellis usum apud Hispanos.
 Glaucus ferruminationem reperit.
 Græci trochum inuenerunt.
 Gregorius pontifex Max. primus se seruum seruorum Dei appellauit.
Hanno Carthaginensis leonum mansuefactionem edocuit.
 Hercules purpuram inuenit, Politianus in Rust. Aut bis in Herculea Milefia uellera concha Versantur.
 Hetrusci prætextas uestes.
 Hortêsius pauones occidere primus omniũ ausus est.
 Hostilius rex latum clauum, genus uestimêti reperit.
Iafon & Typhis nauim, secũdum Ecclesiasticos Noe.
 Ouid. lib. i. Metam. Primæq; ratis molitor Iafon.
 Tibullus hoc inuentum Tyriis adscribit dicens,
 Prima ratem uentis credere docta Tyros.
 Ibycus Rhegyanus sambucam.

Icarus

CATALOVS.

Icarus uela.
 Idæi Phryges acu uestes facere. Aurum Attalus interere. Alexandrini colores pictura intexere, Galli scutulis diuidere.
 Iphitus Olympiadem.
Lacedæmonij gladium, galeam, hastam.
 Libyci scapham inuenerunt.
 de Literarum inuentoribus reperti sunt sequentes uersus admodũ uetusti, quos Crinitus ait se legisse in bibliotheca Septemana. Moyses primus Hebraicas literas exarauit mente sagaci. Phœnices Articas condiderunt. Quas Latini scripfitamus, edidit Nicoftrata. Abraham Syras, & idem reperit Chaldaicas. Isis arte non minore protulit Aegyptias. Gulfila promptit Getarum, quas uidemus ultimas.
 Lycaon bellorum inducias, item Lycæa.
 Lycurgus munus humandi.
 Lydi lanas inficere. Item ludum tesserarum.
M. Lælius auaria primus omnium instituit.
 Maris Theffalus primus omnium equum ascendere ausus est.
 Melissus Cretensis, deorum sacrificium instituit.
 Mercurius lyrã inuenit. Stat. in Syluis, Vocalis citharæ repertor Arcas. Idem quoque moly herbam reperit. Hercules heracleon herbã, Mercurius parthenion, Achilles achillaon, Melampus melampodion, Teucer teucrion, Gentius rex gentianam, Lyfimachus lysimachiam, Iuba rex euphorbium, Scythæ scythecem, Thraces iscemonem, Verones betonicem, Seruilius Democrates hiberidem, Hirundines chelidoniam, Canes canariam, Cerui distannum, Cirnæ elaphobosum, Sardonia peucedanum herbas.
 Mefon Comicus, personam primus introduxit.
 Minerua oliuam. Vergil. lib. i. Georg. Adfis ô Tegez

DE INVENT. RERVM

fauens, oleæq; Minorua inuentrix.

Musis quædam disciplinarum inuenta attribuuntur, vt Clio fertur historias inuenisse, Melpomene tragædias, Thalia comædias, Euterpe tibias, Terpsichore psalteriũ, Erato Geometriam, Calliope literas, Vrania Astrologiam, Polyhymnia Rhetoricã.

Mydias Messenius lorica inuenit.

NEro aquæ decoctionem ostendit.

Numa deorum cultũ apud Rom. primus omnium, vt Plutarchus in eius vita testatur, instituit.

Palamedes in bello Troiano ordinem exercitus, signi dationem & uigilias instituit.

Palamedes Nauplius ordinem literarum edocuit.

Pan inuenit fistulam. Verg. in Bucol. Pan primus calamos cera coniungere plures instituit.

Paulus heremita, solitudinem heremiticam inuenit.

Pelasgus tuguria extruxit primus.

Perillus taurum æneum, qui propterea dicitur Perillæus. Ouid. Ipse Perillæo Phalaris permisit in ære Edere mugitus, & bouis ore queri. Is uerò à Phalaride propter inuentionem suam crudelem combustus est. Ouid. in Ibin, Aere Perillæo ueros imitère iuencos, Ad formam tauri cõueniente sono. Idem lib. 4. De arte amandi, Et Phalaris tauro uiolenti membra Perilli Torruit, infelix imbuit auctor opus. Idem in Tristibus Perillum primò, deinde Phalarem sic induxit loquentes, Vt munus munere penfes, Da precor ingenio munera digna meo. Dixerat & Phalaris pœnæ mirandæ repertor, Ipse tuum præfens imbue dixit opus. Claudianus lib. 1. in Eutropium, Sic opifex tauri, tormentorumq; repertor, Qui funesta nouo fabricauerat æra dolori, Primus inexpertum Siculo cogente tyranno, Sensit opus, docuitque suum mugire iuencum. Sed Phalaris postea tyrannus eodem postea tauro inclusus

CATALOGVS.

clusus, & crematus est, quo alios prius suffocauerat. Ouid. in Ibin, Vtq; terox Phalaris lingua prius ense refecta, More bouis Paphio clausus in ære gemas.

Perfæ vnguenta inuenerunt.

Phælon nummum & mensuras.

Phemonoe carmen hexametrum. Politianus, Et Delphica longos Phemonoe commenta pedes.

Phœnices balistam & fundam.

Phryges uehiculum quadrirotum & bigas.

Pilumnus Iouis filius, & Dauni pater, piusendi frumenti usum docuit.

Pifeus uenabula.

Pollux palæstram: ad quod alludit Staius lib. 2. Syl.

Siue cathenatis curuatus membra palæstris

Staret Amyclæa conceptum matre putares.

Prætes & Acritus clypeos, auctore Plinio.

Pyxodorus usum marmoris edocuit.

Pysæus & Ayrrhæus æneam tubam inuenerunt.

RHadamanthus Assyrias literas. Anubis & Mennon Aegyptias. Phœnices Græcas. Carmenta Euan-dri mater Latinas.

Rhæcus & Theodorus Samij artem æris fundendi & conflandi statuas docuerunt.

Rhodij celocem nauem inuenerunt.

SArmenes primus de equitatu scripsit.

Seruius rex æs signare docuit.

Sidonius mensuras & pondera, regnante apud Soly-mos Hieroboam.

Simonides Couis artem memorandi docuit.

Sinon Græcus speculum.

Sp. Carbillus Grammaticus, G. literam inuenit.

Syri catapultam inuenerunt.

TAges artem aruspicinam inuenit.

Talus puer ferram. Ouid. libro 8. Metam. Ferroq;

DE INVENT. RERVM. CATAL.

incidit acuto Perpetuos dentes , & ferræ reperit
ufum Primus.

Thon apud Aegyptios medicinam reperit.

Thraſon muros urbium.

Theut numeros , ſupputationem, geometriam , talo-
rum & alearum lufus.

Tregillus quadrigam in Græcia inuenit.

Tyrrhenus haftam uelitare & pilum.

Zoroaſtres artem magicam reperit. Stroza pater,

Nec Zoroaſtreas artes , magicue requiram
Carminis auxilium.

F I N I S.

Polydori Vergilii

VRBINATIS DE IN-

VENTORIBVS RERVM

LIBER PRIMVS.

DE PRIMA DEORVM ORIGINE,
& unde Deus dictus. CAP. I.

VM terrestres olim daemones, hoc
est, aërij, siue inferni spiritus, quos
sacri auctores huius mundi princi-
pes appellāt, per simulachra mor-
talibus hominibus dicata, diuina-
tiones exercerent, & maleficis ar-
tibus sese modò bonos daemones,
modò deos caelestes, ac nunc heroum animas, nunc alios
atq; alios confingerent, tantum errorum humanis pecto-
ribus effuderunt, ut breui tempore bonæ partis hominū
mentes à cultu ueri Dei prorsum auerterint. Nec per
hoc tibi mirū uideatur malos daemones suscipere perſo-
nam deorum, quandoquidem ipse satanas, uel, ut Paulus
apostolus capite 11. epistolæ posterioris ad Corinthios
ait, transfiguratur in angelū lucis, hoc est, Dei, qui lux
est. Quare apostoli, ut est apud Mattheum Euangeli-
stam cap. 14. cum in naui essent aduersa tempestate in
alto iactata, et Iesus super mare ambulās ad eos iret, tur-
bati sunt arbitantes spectrum esse, & licet sit illis ipsi
locutus, Petrus tamen uisum uidere se animo ducens,
haud prius Christum esse credidit, quàm experimento

cognouit, qui eius iussu super aquā itidem ambulauit: adeo fallacias dæmonum usitato more factas timebant. Ad rem redeo. Et qui spiritus erant tenues, sibi geniorum nomen assumebant, quod genios singulis binos attribuit antiquitas, qui dæmones quoq; uocantur, nec hominibus modò, uerum etiam locis & ædibus, quorum alter nobis perniciem moliretur, alter prodesse studeret. De hoc bono custode non est quod ambigatur, quando teste Matth. 18. Christus docet nos in angelorum tutela esse, dicens: Dico enim uobis, quod angeli eorū in cœlis semper uident faciem patris mei. Hunc locū diuus Hieron. ita explanat: Magna dignitas animarū, ut unaquæque habeat ab ortu in custodiam sui angelum delegatum. Item hi dæmones ostiatim domos occupabant, facileq; insinuabant se corporibus hominū, et occultè in uisceribus operati, ualetudinē corrumpēbāt, morbos citabant, animos somniis territabant, ac his malis cogebant mortales ad sua decurrere auxilia, petereq; suppliciter responsa, quibus semper ambiguos dedita opera addebant exitus, ne suam patefacerent ignorantiam. Sed hæc nocendi tela postremò illis adempta fuere, prout fusius explicabitur, cum de nostræ Christianæ religionis principio, & institutis disseretur. Per hæc igitur maleficia dij putabantur, ita ut alij alios, sicut inferius docebimus, & deos nuncuparent, & summa religione colerent. Sic opinio de multitudine deorum, cum à simulacris ad inuisibiles spiritus cogitatio raperet, uti uera, usq; eò creuit, ut maior propè cœlitū populus, quàm mortalium haberi cœperit. Vnde post innumerabiles philosophorum

de

de diis undiq; sententiæ confluerunt, qui sese abiectis omnibus publicis atq; priuatis actionibus, quæredæ ac inuestigandæ ueritatis gratia, ad doctrinæ studium contulerunt. Thales enim Milesius, qui primus, teste M. Tulio in primo. de natura deorum uolumine, de talibus rebus quæsiuit, aquam esse dixit à qua nata sint omnia, Deū autem esse mentē, quæ ex aqua cuncta formauerit. Pythagoras definiuit Deū esse animū per naturam rerum omnem intentū, & commeantē: ex quo omnia quæ nascerentur animalia, uitā capere. Cleanthes & Anaximenes aërē Deū statuerūt. Verg. in secūdo Georgicorū,
 Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther,
 Coniugis in gremium latæ descendit, & omnes
 Magnus alit magno commistus corpore fœtus.
 Anaxagoras Deū esse censuit infinitam mentē, quæ per seipsam moueretur. Antisthenes dixit multos esse quidem deos populares, unum tamen naturalem summæ totius artificem. Chrysippus naturalem uim diuina ratione præditā, interdum diuinam necessitatem Deū uocat. At Zeno diuinam naturalemq; legem. Xenocrates uerò octo deos esse putauit. Quidam autem deos esse, aut sibi minimè constare dixerunt, aut prorsus sustulerunt: nam Protagoras sese negauit omnino de diis quid liqueret, scire, id est, an aliqua esset diuinitas, nec ne: propter quod Athenienses eum suis finibus exterminarunt. Diagoras uerò Atheos, item Cyrenaicus Theodoros, nullum esse omnino Deum existimarunt. Epicurus Deum quidem esse dixit, sed nihil cuiquam tribuentem, nihil gratificantem, nihil curantem. Lucretius,

Non bene pro meritis capitur, nec tangitur ira.
Item Vergilius in Damone,

Nec curare deum credis mortalia quenquam?

Quare nō temerē Cicero in extremo primo libro de Natura deorum ait: Si talis est Deus, ut nulla gratia, nulla hominū charitate teneatur, ualeat, etc. Quo fit, ut nihil ab Epicuro absurdius dici possit: si is enim talis est, ut ait, non utiq; Deus appellāndus est, sed immane monstrū: quapropter ex animis hominum radicitus religionem extraxit. Anaximandri autē, sicut testis est M. Tullius, opinio est: natiuos esse deos longis interuallis orientes occidentesq;. De huiusmodi igitur deorum origine, ea tenus nobis edisserendū est, quoad ad ipsam ueritatē ueniamus. Aegyptij apud se deorū genus primū extitisse gloriantur, utpote qui, sicut infra ostendemus, primi omnium, teste Diodoro Siculo libro suarū historiarum primo, geniti, duos esse deos, & eos aternos arbitrati sunt, Solem & Lunā: & illum quidē Osirim, hanc Isim, certa nominis ratione appellarūt. Verūm Lactantius in primo Diuinarū Instit. uolumine, Saturnum omnium deorum parentē uocat, quod, auctore Ennio in sacra historia, ex Ope Iouem, Iunonē, Neptunū, Plutonem, et Glaucam filios suscepisset, qui cum de mortalibus plurimum essent bene meriti, dij habiti sunt. Sed multi deniq; sunt deorū ortus, cum singuli populi, ut Perseus Zenonis auditor ait, eos à quibus magna utilitas ad uitæ cultū esset inuenta, uel gentis & urbis cōditores, uel foeminas castitate insignes, seu uiros fortissimos, etsi mortali genitos, in numero deorū habuerint, ut Aegyptij Isim, Mauri lu-

bam,

bam, Afri Neptunū, Macedones Gabyriū, Persæ Mithrā, Rhodij et Massagetæ Solem, Poeni Vraniū, Latini Fatunum, Sabini Sabum, Romani Quirinū, Athenæ Mineruam, Samos Iunonem, Paphos Venerem, Delphos Apollinem, Lemnos Vulcanū, Naxos Liberum, Cretenses Iouem, Armenij Anaitidem, Babylonij & Assyrij Belum, Berecyntes Rheam, & alij alios deniq; ex hominibus, & quod dictu post homines natos ualde pudendum ac importunissimū est, ex animalibus deos fecerint, sibiq; constituerint. Hinc Græci, teste Herodoto in primo, non temerē sentiebant deos ex hominibus esse ortos. Quare esset admodum difficile, deorū originē definire, cum dij ipsi præsertim uanisimi, nullumq; eorū genus non mortale fuerit, quandoquidem illi fugas, mortes, & uulnera perpeşi sunt. Quāto igitur rectius est, eō oculos & orationem tendere, ubi ueri Dei sedes est: quæ pura, integra, incorrupta & mente & uoce uenerari debemus. Quāquam de Deo loqui, et uera dicere, ut sapientes aiunt, periculosum est, id quoniā oculi intueri nequeunt, cum sibi quidē accessu lucis & fulgore aspectus mortalis, qui nobis diuino munere tributus est, prorsus amittitur, neque animo, neq; ulla mentis acie cōcipi potest, ut probē admodū Simonides poëta sapientissimus docuit: nāq; cum ab eo, auctore M. Tullio, tyrānus Hiero quæsisset, quid, aut qualis esset Deus, deliberandi causa sibi unum diem postulauit: cum idem ex eo postredie quæreret, biduum petiuit: cum sæpius duplicaret numerum dierum, admiransq; Hiero quæreret, cur ita faceret, Quia quanto inquit, diutius considero, tanto mihi res uidetur obscu-

rrior. Id quod si fecissent philosophi, qui more Andabatarum in tenebris uersantes, tot deliramenta cōmentati sunt, profectō Deum creatorem suū tam impiis sententiis non offendissent. Satius enim propè est uera ignorare, quàm falsa docere. Semper itaq; Deus est unus, qui, teste Macrobio, uices temporū nesciens, in uno semper quoadest, consistit æuo, et rerum omnium principium nominatur, qui apud Esaiā ait: Ego sum Deus, ante me non fuit alius, & post me non erit. cuius, ut Cicero libro Tusculanarum 1. inquit, nulla est origo, dicente Mose, In principio creauit Deus cœlum et terram. Et diuus Hieron. epistola 4. ad Damasum scribens ait: Vna est Dei sola natura, quæ uera est: ad id enim quod subsistit, non habet aliunde, sed suum est. Deinde & subdit: Deus solus qui æternus est, hoc est, qui exordium non habet, essentia uerè nomen tenet, etc. De quo Vergilius, tamen si longè fuit à ueritate, natura tamen ducente, ita lib. sexto Aeneidos cecimisse uidetur,

Principio cœlum ac terras camposq; liquentes,
Lucentemq; globum lunæ, titaniaq; astra
Spiritus intus alit, totamq; infusa per artus
Mens agit at molem, & magno se corpore miscet.

Et Ouid. in 1. Metamorphoseos,

Ille opifex rerum mundi melioris origo:
atq; reliqua. Et Plato quoque, qui omnium sapientissimus iudicatur, unum Deum nominat, & ab eo hunc mundum esse factum confirmat: quem licet nobis, ut poetis, inuocandi mos non sit, hoc tamen de primis rerum inuentoribus opus orsis prosperos successus præstet,
omni-

omnibus oramus precibus, quando Deum dictū putant, quod omnia dat comoda hominibus: licet alij nominatum Deum uelint ex uerbo Græco θεός, quod Deū significat, siue quod ei nihil desit, uel ἀπό τῶν θεῶν, quod est uideo, speculor: aut ἀπό τῶν δειῶν, quod dicitur timor. Vtrunq; diuus Ambrosius probat scribēs: Deus dicitur, quod spectet omnia & timeatur à cunctis.

De initis rerum. Cap. II.

Hic nostri operis exordium esse uidebatur, ut primū de rerum initis differerem, deinde uerò, ut deorum originem traderem; qui ab iisdem principiis, ut ostendimus, ortum habent, ueri tamen Dei religio me mouit, fecitq; ut ab eo qui ante omnia est, hoc opus inchoare maluerim. Hoc igitur loco aliquanto rationabilius philosophorum de rerum primordiis sententias, donec ad ueritatem me sensim insinuauero, percurremus. Thales itaque Milesius unus ex septem sapientibus, aquam (sicut supra demonstraui) dixit esse initium rerum, Deūq; esse eam mentem, quæ ex aqua cuncta gigneret. Contra Hippasus Metapontinus, & Heraclitus Ephesius, qui propter obscuritatem scripturæ, teste diuo Hieronymo contra Iouinianum, à Græcis οὐρανός, id est, tenebricosus, est appellatus, omnia igne procreari censuerunt. Empedocles uerò ex quatuor elementis. Hinc Lucretius,

Ex imbri, terra, atq; anima nascuntur, & igne.
Anaximenes principium aëra opinatur. Metrodorus Chius sempiternum esse uniuersum dicit. Epicurus autem qui ex Democriti fontibus suos hortos irrigauit,

ponit duo principia, corpus & inane, omne enim quod est, aut cōtinet, aut continetur, corpus uult esse atomos, id est, quasdā minutissimas partes, quæ *τομῶν*, id est, sectionem non recipiant. Vnde atomi dictæ sunt, quas infusus per fenestram solaribus radiis, uidemus. Inane uerò dicit spaciū, in quo sunt atomi. Ex his principiis quatuor, ignem, aërem, aquam, terram uult creari, & ex illis cætera. Ex quo Maro in Sileno ait,

Nanq; canebat, uti magnum per inane coacta
Semina terrarumq; animæq; marisq; fuissent,
Et liquidi simul ignis, ut his exordia primis.

Omnia, & ipse tener mundi concreuerit orbis.

De philosophorū sententiis hæc dicta sint: ea nunc quæ sacris continentur literis, prodamus, ne rationis, aut ueritatis expertes esse uideamur. Deus igitur ab initio, uti Moses testatur, & ex eo Iosephus in primo Antiquitatū Iudaicarū plenissimè edocet, ex nihilo cuncta fecit. Ioannes quoq; Euangelista: Omnia per ipsum facta sunt. Id quod Lactantius Firmianus lib. Diuinarum institut. 2. perspicuè demonstrat scribens: Nemo quærat, ex quibus ista materiis, tam magna, tam mirifica opera Deus fecerit: omnia enim fecit ex nihilo. Et alibi: Deus autem facit ex eo quod non est. Et in lib. de ira Dei: Unus est igitur, inquit, princeps & origo rerū Deus. Et diuus Hieronymus. Quis dubitat Deum omnium creatorem? Idem Plato in Timæo sensit & docuit. Atq; tale rerum deniq; omnium uerum principium fuit, unde geniti homines multa, quæ ad usum uitæ pertinent, deinde adinuenerunt: de quibus cum ego scripturus sim, operæpretiū me fecisse

cisse duco, primum rerum originem prodidisse, ut intelligeretur, unde materia orta esset, ex qua homines, qui ex eo quod est faciunt, aliquid esinxerint.

De primo hominum ortu, & linguarum varietatis origine: an Romanis lingua una eademq; Latina communis fuerit, necne: atque ibidem de prima gentium diuisione. Cap. III.

Rima hominū origo, ut testis est Diodorus, apud præstantissimos uiros, qui de natura rerū tradiderūt, duplex fertur: quidā enim ingenitū mundum & incorruptibilem, & genus hominū sine ullo ortus principio, ab æterno fuisse opinati sunt: cuius sententiæ, teste Censorino, fuerunt Pythagoras Samius, Archytas Tarentinus, Plato Atheniensis, Xenocrates, Aristoteles Stagyrates, multiq; alij Peripatetici idem senserūt, dicentes, omnium quæ in sempiterno isto mūdo fuerunt, & futura sunt, principium fuisse nullum, sed orbem esse quendā generantium nascentiumq; in quo uniuscuiusq; geniti initium simul & finis esse uideatur. Quidā uerò mundū genitū & corruptibilem arbitrati sunt, & homines ortus initium tempore esse cōsecutos. Quapropter Aegyptij apud se à principio, primos homines genitos esse ferunt, cum propter soli felicitatem, aërisq; temperiem, tū propter Nilū, qui multa ob limi ubertatem generet, & suapte natura nutriat. nā, eodē Diodoro auctore, in Thebaidis agro mures gignuntur, qua ex re multum stupent homines, cum priorem quorundam partem pectore tenus animatam moueri in limo uideant, posteriore nondum inchoata,

sed infirmi. Verum Psammeticho regnum adepto cum incepsisset cupiditas dignoscendi, qui reuera primi hominum extitissent, ex eo tempore didicerunt Phrygas primos fuisse, se uero secundos. Psammetichus enim ueluti libro secundo testatur Herodotus, cum haud aliterprehendere posset, duos pueros paulo ante natos inter pecora educandos pastori tradidit, iubens neminem coram eis uocem edere, ne alicuius sermonem perdisceret, ut qualis esset prima uox, quae erumperet, intelligeretur. Pueri itaque biennio post passa ianua (intus enim à capris nutritabantur)ambo porrectis pastori manibus, *Beos*, id est Becus, clamitarunt, quo quidem uerbo Phryges constet panem appellare. Tali igitur modo, Phrygas primos omnium natos compertum est. Ceterum magna diu inter Aegyptios & Scythas, auctore Iustino lib. 2. de generis antiquitate contentio fuit, in quo certamine superatis Aegyptiis, Scythae antiquiores uisi sunt. Aethiopes itidem ferunt primos hominum omnium creatos esse, & eius rei connecturam faciunt, quod non aliunde homines in eam regionem accesserint, sed in ipsa geniti merito indigetes omnium consensu appellantur: de quibus Diodorus lib. 4. ita differit: Et equidem simile ueri est, eos qui sub meridiem habitant, primos è terra fuisse homines genitos: nam solis calore terram, quae humida est, arefaciente, atque omnibus uitam dante, decens fuit locum soli propinquiores primò naturam animantium tulisse. Hinc Anaximander Milesius ex aqua terraque calefactis homines exortos esse tradit. Empedocles ferè idem confirmat: ait enim, membra singula ex terra quasi praegnante,

gnante, passim edita, deinde coisse, & effecisse solidi hominis materiam, igni simul & humori permistâ. Democritus Abderites, ex aqua limoque primùm homines creatos esse dicit. Zeno autem Citaeus principium humano generi ex nouo mundo constitutum putauit, primosque homines ex solo adminiculo diuini ignis, id est, Dei providentia genitos. Poetae uero fingunt homines primùm aut Promethei molli luto esse formatos, aut Deucalionis Pyrrhaeque ex duris lapidibus natos. Vergilius,

— Quo tempore primùm

Deucalion uacuum lapides iactauit in orbem,

Vnde homines nati durum genus.

Verùm ne huiusmodi ineptias referendo, probare uideamur: ea quae sacris continentur literis, ac longè ueriora sunt, aperiamus. Primus hominum ortus apud Iudaeos fuit. Deus enim diuùm pater atque hominum rex, ut Poeta ait, perfecto mundo (auctore Iosepho in primo Antiquitatum uolumine, ut etiam in ueteri est instrumento) Adam primùm omnium ex limo hominem fecit: dicente etiam Ouidio,

Natus homo est, siue hunc diuino semine fecit

Ille opifex rerum, &c.

& diuo Hieronymo Epistola 49. Fabricatur homo de limo. Et alibi: Deus nos ad imaginem sui tales condidit. Quare Lactantius in 6. scienter hominem Dei simulacrum appellat. Itè de opificio Dei: Vas est, inquit, quodammodo fictile, quo animus, id est, homo ipse uerus continetur, & quidè non à Prometheo fictum, ut poeta loquitur, sed à summo illo rerum conditore & artifice Deo.

Et Cicero hoc idem tradidit, quāuis expers cœlestiū literarū, in primo de legibus sic scribēs: Hoc animal prouidum, sagax, multiplex, acutiū, memor, plenū rationis & consilij, quem uocamus hominē, præclara quadam cōditiōe generatū esse à summo Deo: solus enim est ex tot animantiū generib. atq; naturis, particeps rationis & cogitationis, cū cætera sint omnia expertia. Adam itaq; primus à Deo creatus, postquā illius mandatū fregit, uti diuo Hieronymo placet, ducta in matrimoniu Eua, totius futuri generis autor fuit. Idem Hieronymus: Duos homines ab exordio fecit Deus, ex quib. totius humani generis sylua descendit. Ita deinceps homines tanquam omnis rei expertes, nulloq; subsidio fulti durā agebant uitā, sed paulatim, quēadmodū Vergilius ait, uarias meditando extuderūt artes: nam multarū rerū notitia percepta necessitate compulsi, breui tempore cæteras uitæ hominum cōmoditates adinuenerūt. Tunc igitur uariæ uenēre artes, quando, sicut idem poeta canit,

— Labor omnia uincit

Improbis, & duris ugens in rebus egestas.

Cæterum cū Deus, ut docuimus, hominem fecerit, illiq; in ore linguam incluserit, quæ sola animi interpret, uocem motibus uarijs in uerba distinguit, non immeritō quispiam mirabitur, unde tanta homini sermonis uarietas innata sit, ut quot orbis regiones sunt, tot item hominum linguæ sint; cuius rei originem non prætereundam putauim. Cū enim Nemroth filius Cham, filij Noe, post diluuium homines à Dei timore, aquarum nimis formidantes auocare conaretur, spem suam in propria

pria uirtute ponendam ratus, turrim, uelut alibi appositē dicemus, altissimam ædificandam suadebat, quam atque superare non possent. Iis itaq; iam incepto opere ita insaniētibus, Deus linguā diuisit, ut per multas absonasq; uoces, intelligētia inter se carerent. Hæc igitur tot linguarū, quibus etiā nunc homines utuntur, uarietatis origo est: autor Iosephus in primo Antiquitatū. At hic nō abs re uidetur esse, ut aliquid dicatur de antiqua inter doctos cōtrouersia, querentes utrum Romani generatim latinē loquuti sint, an duplicē habuerint linguā, quemadmodū nos & Græci ac aliæ gentes ad hodiernū diem habemus, qui alteram uulgare et uernaculam, alteram Latinam & Atticā appellamus. Et ne in re meo iudicio perspicua laboremus, eam ex Cicerone teste locupletissimo, planā faciēmus: is enim in libro tertio de Oratore, ait certā fuisse Romani generis urbisq; propriā uocem, idq; probat exemplo Læliæ mulieris, quæ ita loqueretur, ut qui eam audiret, sibi Plautum aut Neuium audire uideretur. Sed ut ne quispiā putaret, Læliam alteram linguā didicisse, id est, Latinam, alterā domi ab inuēte ætate patrio sermone imbibisse, paulò inferius inquit: Nemo enim unquam est oratorem, quod latinē loqueretur, admiratus: si aliter, irridebant. Item de Perfecto oratore: In uersu quidem theatra tota exclamant, si fuerit una syllaba aut breuior aut longior. Et lib. 1. Tuscul. Frequens enim cōfessus theatri, in quo sunt mulierculæ & pueri, mouetur audiēs tam grande carmē. Hæc ille. Ex quo satis patet, unam linguam, & eam quidem Latinam, omnibus communem fuisse, quando pueri &

mulierculæ latinè sciēbant. Verūm ille erat literarū peritus, qui uerborū delectū habere, ac eum recto aurium iudicio ponderare sciisset, id quod sine literis fieri nō poterat: nam omnes Romanos latinè locutos, non item literas scisse, ex eiusdem quoq; testimonio liquet, qui in Bruto T. Pomponium Atticum ita loquentē facit: Vides elocutionem emendatam Latinam, cuius penes quos laus adhuc fuit, nō fuit rationis aut sciētiae, sed quasi bonæ consuetudinis. Et subiicit: T. Flaminiū qui cum Q. Metello Consul fuit, pueri uidimus, existimabatur bene latinè, sed literas nesciebat. Est igitur quisquam, qui, si ista cōsiderauerit à principe latinæ dicitur, possit suspicari perinde Romanis nō unam fuisse linguā ac nobis est? Namq; ut apud Romanos illi minus purè & ornate loquebantur, qui extra urbem uixissent, ita apud Latinos, partim barbaries à feris populis qui Italiā aliquando occuparant, profecta, partim uetustas sermonē domesticū iam pridē infuscauerat. Ad prima redeo. Idem Iosephus inde quoq; factum prodit, ut post eiusmodi linguarum discriminē, ex Noe pronepotibus, et ex ijs, qui ab illis orti sunt, inter se quamprimum diuisi, alij alias terrarum oras uelut in colonias profecti occuparint, atque ita secutum, ut nō solum gentes populiq;, quorū conditores fuissent, ab eorū sint nominibus appellati, sed plerq; etiam urbes inde nominatae. Ceterum Græci postea barbaram uocem abhorrentes, aut illa ex integro, ut idem ait, immutarunt: aut magna ex parte inuersa, ut à prisca uoce multum discreparint, effecerunt. Probat tamen adhuc quædam durare, quæ ueteri opinioni consen-

consentiant, id est, in Phœnicia Tyrum, Tharsum in Cilicia, Cappadoces, Paphlagonas, Paphylios, Phryges, Palaestinos, Cilices, Sabæos, Syros, & ad meridiē Aegyptios, Libes & Mauros. Adijcit etiā Medos, Armenios, & Iberas, quæ sanè nomina sint ab ipsarū gentium conditoribus, qui ijdem & Hebræi fuerunt, et ab Noe prognati. Eusebius etiam docet idem, ita Chronicorum libro scribens: Filij Noe, Sem, Cham & Iaphet. Filij Sem Elam, unde Elamitæ: Assur, unde Assyrii: Arphaxad, unde Arabi: Lud, unde Lydi: Aram, unde Syrii. Aramei aut Syriacè dicuntur filij Aræ: Filij Chæ, Chus, unde Aethiopes: Mestres, unde Aegyptij: Eursur, unde Aethiopū gēs: Chanaā, Chananei. Filij aut Chus, Saba, unde Sabæi dicuntur: Euilat, gens Euilca. Filius Iaphet Gomer, filius Gomer Asconez, unde gentes Gothicae. Hæc ille. Sicut itē æquum est credere, ab illis alias nationes profectas, quæ deinde orbem ipsum multitudine oppleuerint.

De origine cōiugij, & uario apud gentes usu, & qui in propatulo pecudum more coirent, ac quis liceret ante uirum, nouam inire nuptā, & ibidem de diuortij initio, ac qui in matrimonio ueterū ritus. Cap. IIII.

Eus simulatq; mūdo cæterisq; rebus summam manum imposuerat, ut Moses tradit, postremò hominem finxit, propter quem haud dubiè ipsum mundum, sicut M. Tullius in 2. de Natura deorum probè docet, cunctaq; animalia fecerat. Vtrunq; etiam testatur Ouidius in primo Metamorphoseos dicens:

Sanctius his animal mentisq; capacius alia
 Deerat adhuc, & quod dominari in cætera posset,
 Natus homo est.

Et Cicero in primo libro de Legibus ait: Nunc quoniã
 hominem, quod principium reliquarum rerum esse uo-
 luit, generavit, & ornauit Deus. Et Iosephus: Deus ho-
 minem omnium dominum fecit. Plinius quoq;: Princi-
 pium iure tribuetur homini, cuius causa uidetur cuncta
 alia genuisse natura. Etenim, uti eleganter idem Cicero
 inquit: Quis cælum suspicit, nisi homo? quis solem, quis
 astra, quis opera Dei miratur, nisi homo? terrenorũ itẽ
 commodorũ in quo est dominatus, nisi in homine? nam
 nos terrã colimus, ex ea fructũ capimus, nos nauigamus
 mare, nos pisces, nos uolatilia, nos quadrupedes in po-
 testate habemus. Cuncta igitur propter hominẽ De-
 fecit, cum usui hominũ omnia cesserint. Proinde ad pro-
 pagandũ humanũ genus, ut una nõ interiret etate, ne-
 cessum erat et fœminã formare, et eã deinde uiro, ne mo-
 re ferarũ degeret, sacris quibusdã cõnubij uinculis aditũ
 gere. Quare Deus (quæ finxerint fabulæ, postea subij-
 ciam) Adã, authore Iosepho in primo Antiquitatũ, quẽ
 primũ fecerat hominẽ, antequã (sic ut quidam uolunt)
 peccaret, cõfestim Euã ad ipsius hominis exemplar cõfi-
 ctam, matrimonio copulauit, ut duo inter se permisti se-
 xus propagare sobolẽ possent, et omnẽ terrã multitudine
 opplere. Diuus autem Hieronymus in epistola ad Eu-
 stochium, de uirginitate seruanda, id à Deo factum tra-
 dit, postquam Adam & Eua eius mandatum sunt trans-
 gressi, sic scribens: Eua in paradiso uirgo fuit, post pel-
 liceas

liceas tunicas initium sumpsit nuptiarum. Item in libro
 contra Iouinianum: Ac, inquit, de Adam quidem & Eua
 illud dicendum, quod in paradiso ante offensam uirgines
 fuerint, post peccatũ et extra paradisum statim nuptiæ.
 Atq; hæc uera cõiugij origo. Cæterum antiquitas, auto-
 re Trogo, tradidit Cecropem Atheniensium regem ante
 Deucalionis tempora matrimoniũ constituisse, propter
 quod hunc bifrontem prodidere. Verumenimvero haud
 unum omnes matrimoniij fœdus faciebant, nec uno modo
 seruabãt: porro Numidæ, Mauri, Aegyptij, Indi, Hebræi,
 Persæ, Garamantes, Parthi, Taxili, Nasamones, et Thra-
 ces, atq; omnes penè barbari singuli pro opibus, quis-
 que quã plurimas uxores, alij denas, alij plures habe-
 bant. Scythæ, Agathyrst, Britanni, Attici, promiscuas u-
 xores et liberos ex Platonis republica, communes habe-
 re, & more pecudũ lasciue coire. Massagetæ singuli sin-
 gulas ducebant uxores, sed communiter utebantur, uti
 apud Britannos etiam, teste Cæsare, fieri consuevit. A-
 pud Arabes, qui felicem incolunt Arabiam, consuetudo
 erat, ut una omnibus consanguineis uxor esset: ex iis e-
 nim, teste Strabone lib. 16. Geographie, qui primus
 ingrediebatur, posito pro foribus baculo (nam baculum
 ex more quisq; gerebat) cum ea coibat, ipsa tamen cum
 natu grandiore noctes agebat. Quapropter omnes o-
 mnium erant fratres. Adulter apud eos capite damna-
 batur, qui ex eo deprehendebatur, quod alius generis es-
 set. Hoc memoria dignum aliquando accidit. Erat enim
 cuiusdam regis filia, mira quidem pulchritudine, cui
 quindecim erant fratres, qui eius omnes æquẽ amore fla-

grabant, propterea alius sub alium continenter ad eam ingrediebatur. Illa autem assiduo coitu iam defessa, rem huiusmodi commentata est: fecit enim surculos, non utique fratrum surculos ab similes, ac statim ut quispiam exhibat, surculum aliquem similem ante ianuam ponebat, quo fratres, qui deinceps sequebantur, surculum pro foribus fixum cernentes, eorumque aliquem intus esse arbitantes, ab ingressu arcerentur. Verum cum aliquando omnes in foro essent, unus ad fores accessit, et cum baculum uidisset, suspicatus adulterum intus esse (sciebat enim se omnes fratres in foro reliquisse) currens ad patrem, sororem stupri accusauit, sed cognita re, eam falso criminari conuictus est. Babylonij et Assyrij uxores ex publica auctione emebant, quod hodie apud Arabes ac Saracenos seruatur. Cantabri uxoribus dotes dabant. Alij cum sanguine coniunctis coibant, praesertim cum matribus, et sororibus, quas etiam in matrimonium ducebant, ut Anthropophagi, Medi, Magi, et Aethiopum quidam, atque Arabes. Apud Nasamones et Augylas Libyae populus moris erat, cum quis primum duxisset uxorem, ut sponsa prima nocte cum singulis conuiujs coiret, Veneris gratia, post perpetuam castitatem seruaret. Adyrmachide Paenorum populi, qui ad Aegyptum pertinent, teste Herodoto lib. 4. soliti erant uirgines nupturas regi exhibere, qui quam uellet primus uitaret. Fuit idem mos apud Scotos, ut nouam nuptam dominus loci ante uirum coprimeret. Quod nempe institutum post homines Christianos natos turpissimum, Malcolmus tertius eorum rex princeps optimus sustulit, circiter annum salutis humanae M x c.

consti-

constituitque; ut nubentes, pudicitiae redimendae causa, locorum dominis numum aureum penderent, id quod hodie etiam seruatur. Lydorum filiae eatenus uulgato corpore quaestum faciebant, quoad sibi dotem coparassent, deinde nubebant. Alij demum sine coniugibus degere, ut quidam Thraces, qui Cistae, id est, creatores uocantur: et Esseni, tertium apud Iudeos philosophorum genus. Ex his autem in propatulo pecudum more concumbebant, Indi, Massagetae, Nasamones, et Anthropophagi. Sanè hinc uidere licet, quam turpiter isti omnes libidini fræna laxarent. Sed quid mirum est, gentes huiusmodi quae lumine carebant, hoc est, Deum ignorabant, libidine flagrantes in omne nefas ruisse? nulloque discrimine, omne facinus factu, dictuue pudendum, ac scdum edidisse? Nos igitur multo profecto iis feliciores sumus, quibus ipse Deus, teste Hieronymo contra Iouinianum, et ad Eustochium de Virginitate seruanda, illud magnum matrimonij foedus constituit, quod nunc homines Christiana religione imbuti, una duntaxat uxore contenti, longè mehercule sanctius seruant, atque uenerantur, quam olim Hebraei, qui tametsi primi à Deo id acceperunt, uxorum tamen multitudine (plures enim, ut diximus, habebant) foedè turpificabant. Id tamen qua ratione apud illos factum aliquando fuerit, docuimus in 5. huius operis uolumine, cum de re Christiana ageretur: ibidemque declarabitur, quotus olim ac nunc propinquitatis gradus sit nubentibus interdictus. Sed domum reuertamur. Romanorum quoque inuiolatum prorsus matrimonium fuisset, si diuortium non habuisset: quod licet in causa esset,

b ij

quamobrem matronæ constantius pudicitiam tuerentur, id tamen non tam facile religio sancta concedit: primus enim Spurius Carullius, Dionysio Halicarnasseo libro secundo, & Plutarcho in uita Romuli, autoribus, anno urbis conditæ DCCXIII. M. Pöponio II. C. Papyrio COS. cum uxore sterilitatis causa diuortium fecit. Hinc sane cognoscere licet, iam inde ab initio apud Romanos fœdus matrimonij sanctissimum fuisse, quando tandiu inuiolatum permanfit, & Sp. Carullius, qui quanquam coram Censoribus iuratus se matrimonium liberorum tantum causa colere, illud uiolarat, postea ob id facinus semper a populo male audiuit. Quod ex Mosis decretis tralatitium esse constat, qui primus diuortij autor fuit, ut extat in Deuter. cap. 24. Moses enim uidens, autore Hieron. Iudeorum alios auaritia, alios molestia domestica, alios libidine commotos, suas uxores iniuria, et aliquando morte afficere, quod sibi integrum foret nouas ducere uxores, aut ditiores, pulchriores, iunioresque, ut domesticæ quieti consuleret, facultatem illis dedit diuortij faciendi cum prioribus uxoribus: sed uoluit, ut uir daret uxori ita reiectæ libellum diuortij, in quo, teste Iosepho lib. Iudicæ antiq. 4. in hanc fermè sententiam inscriptum esset: Promitto me non repetiturum te: quod sic mulier posset cuius rursus nubere. Nec de ea re aliter est lege sancitum, ne fieret contra illud, Quod Deus copulauit, homo non separet. Ac ita permissu Mosis, non iussu, diuortium primum apud Iudeos factum constat. Testatur utrumque Christus apud Matth. cap. 19. Quod Deus copulauit, homo non separet. & subiicit, Moses ad duritiam

tiam cordis uestri, permisit uobis repudiare uxores uestras, ceterum ab initio non fuit sic. Ad duritiam dixit, quod seuitiam exercuerint in uxores, quas nimis ferum ac durum sit non diligere. Istuc exim diuortium minimè respiciendum Christus sanxit, si stupri tantum causa factum esset. Atque hæc de diuortij Iudeorum Romanorumque primordio dicere habui. Sed differebant tamen, quod apud Hebræos non erat mutuum diuortij ius, sed soli marito fas erat ab uxore discedere: contra apud Romanos utriusque licebat id facere. Sed agè iam dicamus, qui in matrimonio fuerint ueterum ritus, quique adhuc durent. Apud Romanos, teste Festo, patrimi & matrimi pueri tres, id est qui patrem & matrem haberent, nubentem ducebant, unus qui facem ex alba spina præferret (nam noctu, ut ait Plutarchus in Problematis, nubebant) duo qui sponsam tenerent: & ea fax uel Cereris honore præferebatur, ut quemadmodum Ceres mortales alit, quæ terræ mater, ac cunctarum frugum creatrix habetur, ita noua nupta mater familiam post facta, filios nutriet. Quod cum alibi hodie, tum præcipuè in Anglia seruatur, ut duo pueri uel paranymphi, id est, auspices, qui olim pro nuptiis celebrandis auspicia capiebant, nubentem ad templum, ubi ei & marito sacerdos benedicat, & inde domum duo uiri deducant, & tertius loco facis, uasculum aureum uel argenteum præferat. Spicea item corona sponsa redimita caput, præsertim ruri, ducitur, uel manu gerit ipsam coronam: seu dum ingreditur domum, boni omnis causa, super eius caput iacitur triticum, quasi inde consecutura sit fecunditas. Interim autem Talsij no-

me sæpe inuocabatur, uelut uirginitatis assertoris, quòd ei in raptu Sabinarũ uirgo obtigisset: aut quòd matresfamilias sic operum & lanificij admoneretur, per Talasij uocem, qui dicitur calathus ad id aptus. Inde factũ quoq; est, autore Plutarcho & Plinio, ut sponsæ colum lana comptam cũ fuso secum ferrent, quòd in Venetia regione Italiæ adhuc durat. Dabantur præterea ante uiri congressum, ignis & aqua attingenda, quòd iis elementis purgatio fieret, sicut alio loco dicitur, per hoc significando castam ac puram futurã. Item sponsæ introductæ potio factitia porrigebatur degustanda. Ouid. in Fastis:

Nec pigeat tritum niueo cum lacte papauer

Sumere, & expressis mella liquata fauis.

Cum primum cupido Venus est deducta marito,

Hoc bibit, ex illo tempore nupta fuit.

Pro his omnibus nunc Romæ mel tantum degustandum tradunt. Sic sponsa apud Anglos, postquam benedixerit sacerdos, in templo, incipit bibere, sponso & reliquis astantibus idem mox facientibus. Tum supra caput hastam de gladiatoris corpore eductam ponebant, tanquam promptum uiolati thori supplicium: uel quòd matronæ unonis Curetis in tutela sint, quæ ita appellabatur à ferenda hasta, quæ Sabimorum lingua Curis dicitur: uel quòd nuptiali iure nubens uiri imperio subiicitur, quia hasta armorum & imperij summa est. Germani hunc morem nunc retinent cum primis. Fuerat insuper tam Græcis quàm Romanis uirginibus consuetudo fuscia genitalia succingere, usq; ad diem matrimonij. Quòd Homerus in *Odyssæa*, de Tyro uirgine à Neptu-

no compressa testatur. Et Catullus: Quòd zonam soluit diu ligatã. Noua præterea nupta cinnuligio præcingebatur. id uir in lecto soluebat, factum ex lana ouis, ut cum il la in domum sublata, sic uir uinctus cinctusq; esset. Item Romæ, autore Festo, nubentes solebant asses treis ferre, atq; unum quem in manu tenerent, tanquam uirũ ementes, marito dare: alterum quem in pede haberent, in focolarium familiarium ponere, quòd hodie nonnullis in Italiæ locis seruatur: tertium in sacciperio (ita Non. Marc. appellat hoc marsupij genus) in cõpito uicinali resonare certo tempore solere. Sed longè alia erat coemptio, quæ fiebat cum conuenirent in manum, quam Boëtius super Topicis Ciceronis refert his cæemoniis cõsueuisse peragi: sese enim in coemendo inuicem interrogabant: uir ita, an sibi mulier materfamilias esse uellet, illa respõdebat uelle. Item mulier interrogabat, an uir sibi paterfamilias esse uellet, ille respondebat uelle. Ita mulier uiri conueniebat in manũ. Quo factõ, inter se iunctis dextris osculabantur, ac postremò uir sponsæ digitũ annulo aureo ornabat, quasi eã sibi deuinciens tali insigni pignore. Vtrunque testatur Tertullianus libro de *Uirginibus uelãdis*, et in *Apologetico* cap. 6. De hac coemptione rei uxoriæ meminit Vergilius in illo uersiculo:

Teq; sibi generum Tethys emat omnibus undis.

Sponsa rursus domus coniugalis postes ungebat adipe fuillo, quòd sic ab ea mala depulsum iri ducerent. Vnde ab ungendero uxor dicta, quasi unxor. Item non permittebatur transcendere limen, sed transportabatur, perinde quasi coacta pudicitiam amitteret. Ac non parum

multa superstitionis plena alibi seruabantur, quæ o-
ciosum omnino duximus commemorare.

De religionis origine, & qui colendorum deo-
rum primi autores fuerint, & Deo uero sacri-
ficauerint. Cap. v.

Non dubiū est, quin homines qui antea agre-
stem uitam sine ullo rectore uiuebant, pri-
mos suos reges laudibus ac nouis honori-
bus usque eò ad caelum ferre cœperint, ut
etiam demonum præstigijs adducti, ueluti docuimus,
deos appellarēt, siue ob miraculum uirtutis, siue (ut so-
let) ad adulationem præsentis fortunæ, siue ob benefi-
cia in se collata. Ita cum ipsi reges chari essent, ma-
gnum sui posteris desiderium relinquebant. Ex quo ho-
mines eorum simulacra fugebant, ut ex imaginum con-
templatione uoluptatem caperent: inde & honores illis
habere tanquā diis cœperunt, uirtutis præsertim acuen-
dæ causa: nam libentius Reipublicæ periculum optimus
quisq; adibat, sciens uiuorū fortium memoriam honore
Deorum immortalium consecratum iri. Hac igitur ratio-
ne, ut diuus docet Cyprianus in libello de idolis, paula-
tim uana religio esse cœperit, cum primi parentes eo ri-
tu suos liberos, et illi suos, ac deinde omnes posteros im-
buerent. Quare Iouis tēporibus, autore Lactantio, libro
secundo, capite undecimo, primò tēpla cōstitui, & noui
deorū cultus esse cœperunt, uel paulò antè: quippe fieri
potest, sicut idem ait, ut uel antè, uel adhuc puero Ioue,
Melissus Iouis nutritor, à quo, ut infra dicemus, colen-
dorum Deorum ritus effluxit, colere instituerit alum-

ni

ni sui matrem, & auiam Tellurem, & patrem Saturnū.
Sed ut ad unguem origo constet, faciamus initium huius
rei fuisse tēpore Beli patris Nimi, qui anno ab orbe con-
dito circiter ter millesimo c l x x x. apud Assyrios pri-
mus regnauit. Hunc Belum sibi Deum nominatū Baby-
lonij & Assyrij colebant. Idcirco errant, qui deorū cul-
tus ab exordio rerum fuisse cōtendunt. Veri autem Dei
religio non equidem aliunde manauit, nisi ab ipso Deo:
etenim Deus, teste Lactantio in libro de ira Dei, religio-
nis causa nos fecit, ut sibi nos statim geniti, iustos & de-
bitos honores haberemus, ipsum solum ueneraremur,
ipsum sequeremur, in ipso deniq; acquiesceremus, uti est
in Deuteron. cap. sexto, ita iubente Domino: Deū tuum
adorabis, & illū solū coles. Ex quo, hoc uinculo pietatis
obstricti et religati Deo sumus, unde, ut eidē placet, reli-
gio nomē accepit. At Cicero in secūdo de Natura deorū,
à relegendo fluxisse opinatur, scribens: Qui autē omnia
quæ ad cultum deorum pertinerent, diligenter tracta-
rent, & tanquā relegerent, hi dicti sunt religiosi ex rele-
gendo, etc. Sed ad deorū cultores reuertamur, de quibus
magna apud autores est quæstio: nā primi omnium Aegy-
ptij, autore Herodoto libro secundo, & Strabone libro
Geographiæ decimosextimo, diis & aras, & simula-
cra, & delubra statuere, sacrificiaque curarunt, ri-
tusq; eos deinde peregrinis commonstrarunt. Quidam
uero uolūt Mercurium primum instituisse, quibus sacris
dij colerentur. At alij Mennam regem, autor Diodorus
libro primo. Sed idē in quarto, Aethiopes primos Deos
coluisse autumat, ita scribens: Afferunt autem deorum

b v

apud eos cultū primum adinuentū, sacra insuper, pompas, celebritates, aliq; quib. diis honores impenduntur, ab eis fuisse reperta. Qua ex re ipsorum in deos pietate religioneq; inter omnes uulgata, uidentur Aethiopum sacra diis admodum grata esse. Huius rei testimonium asserunt antiquissimi ac ferè celeberrimi apud Græcos poetarū, qui in sua Iliade, Iouem reliquosq; unā deos introducit in Aethiopiam, tum ad sacra quæ eis de more fierent, tum ad odorū suauitatem commigrantes. Aethiopes etiā dicuntur, suæ erga deos pietatis præmiū tulisse, quod nunquam ab externis regibus subacti sint, semper enim liberi permanserūt. Verum Lactātius lib. Instituti, primo, tradit Melissum Cretensium regem primum diis sacrificasse, ac ritus nouos sacrorumq; pompas introduxisse. Huius Amalthea & Melissa filiæ fuerūt, quæ Iouem puerū caprimo lacte ac melle nutrierant. Quamobrem poetæ tradiderunt aduolasse apes, atq; os pueri melle complexisse. Alij præterea alia id genus sacra apud gentes adinueniunt, ueluti Faunus in Latio, qui eodem Lactantio autore, Saturno uo sacra cōstituit. Quidam scribunt ante Faunum imperasse Ianum, ac deorum cultum demonstrasse. Apud Romanos Numa Pompilius nouæ religionis autor fuit, sicut Orpheus sacra Liberi patris primus in Græciam introduxit, quæ Orgia uocabantur, quo nomine, teste Seruio super 4. Aeneid. olim apud Græcos omnia sacra dicebantur, quemadmodum apud Latinos cæremoniæ. Item initiandi morē atq; alia mysteria intulit, Diodorus & Lactantius autores. At Eusebius nō planè hoc sentit in 10. de Euang. præp.

sic

sic scribēs: Primus enim omnium ex Phœnicia, Cadmus Agenoris filius mysteria & solennitates deorū Græciæ tradidit, simulacrorū cōsecrationes etiā et hymnos, deinde ex Thracia Orpheus. Herodotus uerò libro secundo, Græcos omnino religionem deorū partim ab Aegyptijs, partim à Pelasgis accepisse affirmat, & Athenienses ante omnes, quando in Græcia Dodonæum oraculum omniū uetustissimū conditum erat. Sed apud Græcos, sicut idem ait, Hesiodus & Homerus deorum opifices in primis extiterunt. Cum Herodoto consentit Eusebius, qui in præfatione in Chronicon suum ita dicit: Cecrops Diphyes primus omniū Iouem appellauit, simulacra reperit, aram statuit, uictimas immolauit, nequaquā istiusmodi rebus in Græcia usquā uisis. Siquidē Cecrops primus Atticæ rex fuit, & æqualis Moysi. Item Orgia Thracibus, teste eodē Eusebio, Actio adinuenit. Ac talis fuit apud gentes religionis origo. Deo autē omnipotentī, quē nos Christiani colimus, cuius nutu omnia geruntur, Caim & Abel Adam filij, autore Iosepho in primo Antiquitatum, primi sacrificarūt. Enos uerò primus, ut testatur Hieronymus cōtra Iouinianū, et Eusebius, inuocauit nomē Domini, & sic deinceps eorū posteri nullis sacris initiati sacrificiū fecere, quoad Deus sacerdotiū cōstituit, quod primò, teste Iosepho in 3. Antiquitatum, Aaron Moysi fratri detulit. Ex quo solenne apud Hebræos fuit, ut nemo diuinum pontificatum gereret, nisi Aaron genere ortus foret: iis enim sacerdotibus tantum rem diuinā facere licebat, sicuti nunc apud nos, sacerdotibus illi dūtaxat illud idē factitāt, qui per episcopos sacris

28 DE INVENT. RERVM
imitiantur. Sed de ueræ religionis ac sacerdotij initio, in
quarto operis huius uolumine diffusius tradetur.

Qui primus literas inuenerit, uel in Latium attule-
rit, & de earum numero aucto, uarietate, ui, atq;
sono. Cap. VI.

Quoniam solo literarum usu memoriæ fulcia-
tur æternitas, ab omniq; obliuionis iniu-
ria res memoria dignæ uindicantur, has an-
te omnia esse tractandas ducimus, cum ea-
rum inuentio planè demonstrat, ualde admirabilem fuis-
se uim iuxta ingenij atq; memoriæ in eo homine qui pri-
mus sonos uocis, qui infiniti uidebantur, paucis eiusmo-
di literarū notis terminauerit, cuius nomen antiquitate
obrutum nō proditur, tametsi honore maximo digna-
tur. Mercuriū itaq; literas in Aegypto omnium primum
repperisse testatur Diodorus libro primo. Cicero lib. de
Nat. deorū tertio, hunc quintū Mercuriū fuisse tradit,
qui literas Aegyptijs dederit. At idem Diodorus paulo
inferius (de primo enim earū inuentore, magnum apud
idoneos autores certamen esse uideo) Aegyptijs litera-
rum inuentione attribueri uidetur, ita scribens: Afferūt
Aegyptij, literas, astrorū cursus, geometriā, artesq; plu-
rimas ab se fuisse inuētas. Nonnulli has in Aegypto inue-
nisse quendam nomine Menona affirmant. Sed apud
eos, quod non est silentio prætereundum, animalium ef-
figies loco literarū erant, quippe quæ sensus mentis, si-
cut docebimus, cum de obeliscis meminimus, repræsen-
tabant. Plinius autem lib. naturalis histo. 7. circa finē,
ait

LIB. I. CAP. VI. 29

ait se literas semper arbitratum esse Assyrias fuisse. Cad-
mum uerò à Phœnicia primum in Græciā attulisse sex-
decim numero, A B C D E G I L M N O P R S T V:
quibus Troiano bello Palamedem adiecisse quatuor hac
figura, Θ Ξ Φ Υ. Totidem post eum Simonidem Meli-
cum, Υ Ζ Η Ω, quarum uis in nostris recognoscitur. Ari-
stoteles decem & octo priscas fuisse commemorat,
A B Γ Δ Ε Ζ Ι Κ Α Μ Ν Ο Π Ρ Σ Τ Υ Φ, & duas ab Epichar-
mo, non à Palamede additas, hoc est, Θ Ξ Ρ, uel Ξ, ut
Hermolaus prodit. Quidam uerò aut nō Cadmū literas
in Græciam, sed Phœnices, qui cum eo uenerant: aut o-
mnino non primò Cadmum, sed multis post seculis ad-
uexisse contendunt. nam Herodotus Halicarnassæus hi-
storiarum pater, ut aiunt Græci, lib. quinto, de Phœnici-
bus ita loquitur: Phœnices isti qui cum Cadmo aduene-
runt, quorum Zephyrei suere, dum hanc regionem in-
colunt, cum alias multas doctrinas in Græciā introduce-
re, tum uerò literas, quæ apud Græcos, ut mihi uidetur,
antea non fuerant, & primæ illæ quidem extiterunt, è
quibus omnes Phœnices utuntur. Affirmat itidem Dio-
dorus libro sexto: Nam qui dicunt Phœnices à Musis
perceptas literas tradidisse postmodum Græcis, hi sunt
qui cum Cadmo in Europam nauigarūt. Ex quo à Græ-
cis literæ Phœnicæ appellatæ sunt. Hinc Lucanus,

Phœnices primi, famæ si credimus, ausi
Mansuram rudibus uocem signare figuris.

At omnino Cadmum non primū ad Græcos literas
portasse, sed longo post tempore, Diodorus perspicuè
demonstrat, qui ait: cum Aëmus Solis filius in Aegy-

ptum transiens astrologiã Aegyptios docuisset, demum Græcia diluuiio oppressa, plurimos homines periisse, literarumq; monumenta deleta fuisse: et eam ob causam, post multa secula, existimatũ esse Cadmũ Agenoris filiũ primũ literas in Græciã adduxisse, atq; ideo Græcos quadam cõmuni ignorantia ductos, literarũ inuentionẽ illi acceptam retulisse. Ceterũ Iosephus in primo Antiquitatis cõtra Appionem, Græcos omnino ante Homerĩ etatẽ literis caruisse affirmat, cum inquit: Postea multa quæstio atq; cõtentio facta est, utrum literis usi sint: & magis ueritas obtinuit, eò quòd usus recentĩũ literarum illis fuisse incognitus: constat autem, quoniã apud Græcos nulla inuenitur absolutè conscriptio poemate Homeri uetustior, & hunc etiam post bella Troiana fuisse manifestum est. Atqui Cicero in Bruto secus tradit, aieni: Nec dubitari debet, quin fuerint ante Homerũ poetæ, quod ex eis carminibus intelligi potest, quæ apud illum & in Phæacum, & in Procorum epulis canuntur. Item Eusebius in 10. de Euang. præp. ostendit scripsisse apud Græcos ante Homerum, Linum, Philamonẽ, Thamyram, Amphionem, Orpheum, Musæum, Demodotũ, Epimenidem, Aristæũ, & plerosq; alios. Alij, teste Diodoro in 4. asserũt, Aethiopes literas primũ reperisse, ab ijsq; Aegyptios eorum colonos exin illas accepisse, & ab his deinde reliquos. Verũ Eupolemus, ut Eusebius opinatur, proculdubio uerã literarũ originẽ reddidit, affirmans Mosẽ, qui, teste eodem Eusebio de temporibus, & in 10. de Preparat. euang. longè ante Cadmũ fuit, literas Iudæis primũ tradidisse, et à Iudæis Phœnices

nices accepisse, Græcos uerò postremos à Phœnicibus. Idem etiã Eusebius lib. 8. et 10. pulcherrimè probat. Cui opinioni congruit illud, quod ex Plinio antè retulimus, apud Syros literas repertas esse, quãdo Syri ipsi quoq; teste Eusebio, Hebræi sunt, atq; adeò Iudæa Syria est, ita Plinio lib. 5. dicente: Syria quondam terrarum maxima, & pluribus distincta nominibus: namq; Palestina uocabatur quã cõiungit Arabas, et Iudæa, et Cœle, deĩ Phœnice, etc. Sed reperimus ante diluuiũ Noe, apud eos omnino usum fuisse literarũ. Iosephus enim in 1. antiq. tradit liberos Seth Adam filij, in duabus columnis, ut cum de astrologia tractabitur, subtilius dicemus, disciplinã rerũ cœlestiũ à se primò inuẽtã cõscripsisse. Quo apparet iam tum literas fuisse, quas fieri potuit ui aquarum deletas, Mosẽ deĩ adinuenisse: quamuis ex his columnis alteram, id est, lapideam, Iosephus usq; ad etatẽ suã in Syria durasse affirmet. Quapropter rectius meaq; quidem sententia, Philo primam literarum inuentionẽ Abrahamã assignat: qui Mosẽ antiquior est: nisi hoc sit potius filijs Seth attribuendum, qui ipsum Abrahamã multis annis præcesserant. Hebræorũ autem literæ, ut idem Eusebius ait, numero uigintidua sunt, quotidẽ nostræ Latinae, quæ, si diuo Hieronymo credimus, nouæ sunt, & ab Esdra inuenta. Ille enim in præfatione in libros Regum ita scribit: Certumq; est Esdrã scribam legisq; doctorem post captam Hierosolymam, & instaurationem templi, sub Zorobabel alias literas reperisse, quibus nunc utimur, cum ad illud usq; tempus, ijdem Samaritanorum & Hebræorum characteres fuerint, etc.

Græcas uerò ueteres literas fuisse easdē penē, quæ nunc Latine sunt, indicio est Delphica tabula aenea, quæ Romæ in palatio Mineruæ dicata, in bibliotheca conspici batur, Plinij (ut ipse testatur) temporibus. In Latium eas, teste Plinio & Solino, intulere Pelasgi. Quidam uolunt Nicostratam Euandri Arcadis matrem Latinis primum dedisse. Dionysius in primo ait, ipsos Arcades primos attulisse in Italiam, qui post Pelasgos uenerant. Liuius Euandrum autorem uocat, libro ab urbe cond. primo ita scribens: Euander tum ea profugus ex Pelopōne so autoritate magis quam imperio regebat loca, uenerabilis uir miraculo literarum, rei nouæ inter rudes artium homines. Sentit idē Cornel. Tacitus, qui tradit Aborigines ab Euandro Arcade didicisse literas. Quod autē Plinius in septimo, Epigenis autoritate probare conatur æternum literarū esse usum, qui, ueluti ex Iosephi testimonio probauimus, omnino antiquissimus est, nō id plane sentit Herodotus, qui, ut supra demonstratū est, nullas literas ante Phœnices, in Græcia fuisse autumat: neque Eupolemus, aut Eusebius, qui Mosi primā literarū inuentionē, sicut ostendimus, assignat: neq; demū Diodorus, qui in primo inquit: Qui primi fuerint in orbe reges, nequaquā compertū habemus, cum nulli historici eos tradant: fieri quippe non potest literas æquē ac primos reges uetustas extitisse. Hæc ille. Serò etiā in Latium uenere, quod testatur Liuius ita scribens in fronte libri 6. ab urbe condita: Tum quod paruæ & raræ per eadem tempora literæ fuere, una custodia fidelis memoriæ rerum gestarum. Quapropter idem libro nono ait,

Romanos

Romanos deinde pueros non modò Græcis, sed Hetruscis quoq; literis erudiri solitos. Ex quo scire licet, Hetruscos etiam suas olim habuisse literas, quas, ut nostra deniq; cetera omnia, ita tempus consumpsit, ut nunc ne nota quidem illarum cognita extet. Has autem literas Cornelius Tacitus libro Augustæ historiæ 11. autor est, Demaratum Corinthium Hetruscos primum docuisse. Phrygibus quoq; proprias fuisse literas, testatur Cicero de nat. deorum sic scribens: Alter Hercules traditur Nilo natus Aegyptius, quem aiunt Phrygias literas conscripsisse. Atqui cum Græci ita suarum literarum numerum paulatim auxissent, sicut supra demonstrauimus, Latini quoque idem studentes, postea literas sex ad suas priscaas sexdecim addiderunt, F K Q X Y Z & H, hæc tamen non est litera, sed tantum aspirationis nota. F digammon ab Acolibus acceperunt, quod, teste Prisciano, apud antiquissimos Latinorum eandem uim atq; apud ipsos Aeoles habuit: cum enim propè sonum quem nunc habet F, significabat P, cum aspiratione, quo nos in uerbis Græcis utimur, ut Orpheus. Deinde Claudius Cæsar, prout Tacitus prodit, F loco V consonantis recipiendum constituit, ut fulgus, pro uulgus, fixit, pro uixit. Quintilianus: Nec inutiliter, inquit, Claudius Aeolicam illam ad hos usus F literam adiecerat. Ita Germanum uulgus Latine loquendo etiam nunnum pronunciat. Postremò in Latinis uocibus pro P & H, poni F ceptum est, ut fama, facio. K etiam litera à Græcis accepta, in nullis uerbis apud nos boni auctores utendum putant. Q adiecta est, quod pinguiorem sonum edere uisa est, quam C. X de Græcis quæsiuimus, qua ta-

men carere potuimus, ut ait Quintil. nam pro ea, c & s, uel c & s utebamur, ut apes & grege, pro apex & grex. Y & z ex Græco similiter fonte manarunt, & id quidem, ut istarum literarum usus in Græcis foret duntaxat uerbis.

De origine Grammaticæ, & quantum ualeat. Cap. VII.

onsentaneum uidetur, ut prodita literarum origine, antequam ad alia explicanda aggrediar, de Grammaticæ origine differam, utpote quæ plurius est, quam omnium liberalium artium scientia, quia reliquarum unicum est fundamentum, nomenq; a literis accepit: nam γράμμα Græcè, litera dicitur. Grammatica ipsa apud nos, teste Fabio, literatura nuncupatur, & grammatici literatores, aut literati: quamvis nonnulli, autore Tranquillo de grammatica, literatores uocent mediocriter doctos, sicut Græci grammaticistas. Est autem grammatica ars, quæ in emendatè loquendo scribendoq; consistit, ut literæ suas custodiant uoces, & uelut depositum reddant legentibus. & autore Quintiliano libro primo, in duas partes diuiditur, in rectè loquendi scientiam, & poetarum enarrationem. Cicero de oratore: In grammaticis poetarum pertractatio, historiarum cognitio, uerborum inrerpretatio, & pronuncian-di quidem sonus. Eius autem initium, ut testis est Suetonius in libro de grammatica, tale ferme fuit, quale habuit Rhetoricæ: ex obseruatione enim eorum quæ in loquendo apta aut inepta erant, homines ea ipsa ad imitandum

tandum uitandumq; notantes, hanc artem fecerunt, ueluti oratoriam: nam grammatici pariter ac oratoris scientia est, quomodo loqui deceat, ut ex Cicerone colligere licet, cum lib. 3. de Oratore ait: Atq; ut Latine loquamur, non solum uidendum est, ut & uerba efferamus ea, quæ nemo iure reprehēdat, & ea sic & casibus, & temporibus, & genere & numero conseruemus, ut ne quid perturbatum, ac discrepans, aut preposterum sit, sed etiam uocis sonus est ipse moderandus. Ista omnia grammatica sola docet. Hanc autem, ut Laërtius lib. 10. ait, Hermippus autor est Epicurū primū docuisse, cuius uim Plato primus speculatus est. Romæ uerò, autore Suetonio, olim ne in usu quidem, nedum in illo honore fuit, inde in urbem eius studium intulit Crates Malotes missus ad Senatū ab Attalo rege, inter secundum & tertium bellum Punicum, sub ipsam Ennij mortem. Cæterum hæc omnium artium præclarissima est: præbet enim iter ad cæteras capeffendas. Fabius: Nec ad ullius rei summam, nisi præcedentibus initiis, perueniri potest. Et alibi: Quò minus, inquit, sunt ferendi, qui hæc artem ut tenuem ac ieiunam cauillantur, quæ nisi oratoris futuri fundamenta fideliter iccerit, quicquid superstruxeris, corruet, necessaria pueris, iucunda senibus, dulcis secretorum comes, & quæ uel sola omni studiorum genere plus habet operis, quam ostentationis. Hæc ille. Illud præterea quamobrem magnifera debeat, facile docet: quia ex huiusmodi artis negligentia, in poetis, oratoribus, historicis, in arte medicinæ, in iure civili, cæterisq; disciplinis quotidie sexcenti errores existunt, ineptissimeq; interpretationes, id quod non accideret, si

grammaticā primum discerent, qui aliquādo essent sese ad scribendū daturi, illive non ignorarēt grāmatici partes esse, ut cunctas ferē calleat artes, quādo apud antiquos soli grammatici omnium scriptorū censores et iudices fuere, qui idcirco critici καὶ τῶν λόγων appellati sunt. Igitur cū quis pingue quiddam Latine sonare incipit, non debet ad opus aliquod scribendum aggredi prius, quā grāmaticam didicerit. In hac autem olim præcellerunt, Didymus, quem Macrobius omnibus grammaticis præponit: Antonius Enipho, cuius scholam M. Tullius post forensia negocia frequentabat: Nigidius Figulus, M. ille Varro omnium doctissimus: M. Valerius Probus, Palæmon ille arrogantissimus, multiq; deinde alij. Apud Græcos Aristarchus, Aristoteles, Theodotes.

De poetiæ artis origine, & eius præstantia, ibiq; locus Ciceronis in Catone emendatus. Cap. VIII.

Poëtica ars multis mehercle de causis, reliquas antecedit disciplinas, uel quia homines nullam penè artem assequi possunt, nisi in illam diu incubuerint, uel quòd scientias ferè, ut Strabo in primo Geographiæ aduersus Eratosthenem pulchrè demonstrat, in se continet omnes: uel demum quòd ex omnibus artibus, quæ ab humani ingenij excellentia proficiuntur, sola poëtica diuino furore percipitur. Nam poëtæ furore afflati res omni admiratione & stupore dignas canunt, sine quo, teste Cicerone in primo de diuinatione, Democritus negabat magnos esse poetas, quippe qui, ut idem quoque Demo-

Democritus & Plato aiebant, non arte, sed natura constant, tuncq; ueri uates sunt, cū insaniant. Horatius in Poëtica arte:

Ingenium misera quia fortunatius arte
Credidit, & excludit sanos Helicone poetas
Democritus. Et alibi:
Natura fieret laudabile carmen, an arte,
Quæsitum est.

Non fiunt igitur poëtæ, sed nascuntur. Vnde in Bucolicis Vergilius:

Pastores hedera crescentem ornate poetam.
Quare Ouidius in 3. de Arte amandi, dicit:
Est Deus in nobis, sunt & commercia cæli.
Et Maro diuinum uocat poetam:

Tale tuum carmen nobis diuine poeta, etc.
cū uatem esse, Dei munus sit. Sed Cicero pro Archia poeta, multò luculentissimè illud quo fiat pacto, docet, dicens: Atqui sic à summis hominibus, eruditissimisq; accepimus, cæterarum rerum studia & doctrina, & præceptis, & arte constare, poetam natura ipsa ualere, & mentis uiribus excitari, & quasi diuino quodam spiritu afflari. quare suo iure noster ille Ennius sanctos appellat poetas, quòd quasi deorum aliquo dono atq; munere commendati nobis esse uideantur. Origo autem huius artis admodū uetusta est, & teste Eusebio in lib. 11. de præparat. euangel. apud antiquissimos Hebræorum, qui multò ante Græcorum poetas fuere, primum floruit. Nam Moses magnus Hebræorum imperator, cū ex Aegypto eos in patriam reduccret, statim atq; mare rubrum diuinitus cedentibus aquis, trans-

gressus est, diuino numine afflatus, autore Iosepho in 1. de antiquitatibus Iudeorum, hexametrum carmen, quo Deo gratias ageret, edidit. Deinde Dauid ille diuinus Dei uates uario metro hymnos composuit. Idem Iosephus lib. 7. Antiquitatum: Expeditus itaq; Dauid à præliis, & periculis, cum pace iam altissima frueretur, cantica in deum hymnosq; uario metro composuit, alios quidem trimetros, alios quidem quinquemetros. hæc ille. Diuus quoq; Hieronymus in præfatione in Chronicon Eusebij, longè scienter id demonstrat, scribens: Deniq; quid psalterio canorius? quod in morem nostri Flacii & Græci Pindari, nunc iambo currit, nunc alcaico personat, nunc sapphico tumet, nunc semipede ingreditur. Quid Deuteronomij & Esaiæ cantico pulchrius? Quid Solomone grauius? Quid perfectius Iob? quæ omnia, hexametris & pentametris uersibus apud suos composita decurrunt. Non immerito igitur huius artis initium Hebræis acceptum referre debemus, ueluti reliquarum propemodum disciplinarum. Oracula quoque aliorum uatum uersibus edita sunt, quod Horatius in poetica testatur:

— Dictæ per carmina sortes.

Verum Orpheus, autore Porphyrione, primùm poeticam illustrauit, deinde Homerus & Hesiodus. Nos autem serius illam accepimus: nam Liuius Andronicus, ut M. Tullius in primo Tusculanarum, & Fabius Quintilianus in 10. prodiderunt, fabulam primus dedit, Appio Claudio Cæci filio, M. Tuditano C O S S. anno ante natum Euniū, qui fuit annus ab urbe condita quingentesimus tertiusdecimus. Caterum ex ratione temporis
quita

imita à Liuiio, ac testimonio eiusdem Ciceronis in Catone, cum Liuij Andronici meminit, satis constat Marci Sempronij Tuditani id temporis collegam fuisse Caium Claudium Centonem, licet exemplaria in Catone perperam habeant pro Centone Cethego, non Appium Claudium. Ac sic ratio temporis, cuius rei causa hoc loco Consulū mentio facta est, conueniet, si ita legas: sin minus, non item. Antea enim, uelut idem M. Cicero ait, nullus honos erat poëticæ artis: quin etiam usque adeo probro habebatur, ut si quis, quemadmodum Gellius ex Catone, libro Noctium Atticarum undecimo, capite secundo, testatur, eam rem studeret, grassator uocaretur.

De origine metri, & metrorum plura esse genera. Cap. IX.

Vanquam nonnullis fortasse haud iniuria accusandus uidebor, quod antea de poëticæ artis initio scripserim, quam metri originem traderem, ex quo illa constat, nec eò tamen quispiam mihi succenseat: rei enim dignitas in causa fuit, cur id fecerim, non ualde indecens ratus de metro statim tractare. Metri itaq; origo à Deo optimo maximo est, qui hunc terrarum orbem & omnia ab eo contenta, certa ratione quasi metro disposuit: harmoniam enim, uti Pythagoras docuit, in coelestibus terrenisq; rebus nemo hercle esse dubitat. Nam quo pacto mundus consisteret, nisi certa ratione & numeris præfinitis ageretur? Omnia quoque instrumenta quibus utimur, mensura quadam, id est,
c iij

metro sunt. Quod si hoc in cæteris rebus accidit, quanto magis in oratione, quæ cunctas complectitur? Diodorus etiam, tametsi fabulas sequitur, cum de Musarum officio libro sexto loquitur, metri inuentionem Ioui, hoc est, Deo immortalis assignat: Musis, inquit, à patre concessa est literarum inuentio, & carminum, quæ poësis appellatur, ratio. At quæ metrum à Deo initium habuit, quo apud mortales, eius uates, quos commemorauimus, diuini spiritus pleni primum usi sunt. Sed metrorum plura sunt genera, quæ, autore Seruio, uel à rebus quæ describuntur, nomina accepere, ut heroicum, quod hexametrum, licet Moses, uti dictum est, primus usurpauerit: tamen quia Homerus, & cæteri qui deinceps secuti sunt, heroum res gestas hoc carmine scriptitarunt, heroicum nominatum est, quo etiam ante Homeri ætatem, Apollinis Pythij oracula reddi consueuerant: propter quod, ut opinor, Plin. in 7. ait: Versum heroicum Pythio oraculo debemus. Ipsa insuper oracula soluta etiam oratione, teste Strabone libro nono Geographiæ, referebantur, id quod affirmat Cicero in secundo de diuinatione, dicens: Præterea Pyrrhi temporibus iam Apollo uersus facere desierat. Vel ab inuentoribus, ut asclepiadeu: uel à pedibus, ut iambicum, quod Archilochus primus inuenit. Horatius in poetica:

Archilochium proprio rabies armauit iambo.
Vel à numero pedum, ut hexametrum & pentametrum, quæ & elegiaca dicuntur, quorum repertor, ut aiunt, ignoratur. Horatius:

Quis tamen exiguos elegos immiserit autor,
Grammatici certant, & adhuc sub iudice lis est.

Bucol.

Bucolicum carmen, autore Diodoro in 5. Daphnis Mercurij filius excogitauit: & sic alij alia metra adinuenerunt, quæ nos in præsentia studio breuitatis omitterimus, metri tantum originem prodidisse contenti.

De Tragediæ atque Comediæ initiis. Cap. x.

Initium tragediæ & comediæ, teste Donato, à rebus diuinis est factum, quibus antiqui pro fructibus vota soluentes operam dabant: nam olim incensis altaribus, & admoto hirco, id genus carminis quod sacer chorus reddebat Libero patri, tragedia dicebatur: autoribus enim tragicis hircus præmium cantus proponebatur. Horatius,

Carmine qui tragico uilem certabat ob hircum,
qui Libero patri immolabatur: quia, ut ait Varro, noxium est uitibus animal. Vnde tragedia ἀπὸ τῆς τράγοῦ, hoc est, ab hirco nominata est: vel, ut quibusdam placet, quod hirco donabatur eius carminis poeta: vel quod uer ex hircina pelle uini plenus pro præmio erat: vel à sæce, quia ante usum personarum ab Aeschylolo repertum, mimi peruncti ora olei sæcibus fabulas agebant. Horatius in poetica:

Ignotum tragicæ genus inuenisse camænae
Dicitur, & plaustris vexisse poemata Thespis,
Quæ canerent, agerentq; peruncti sæcibus ora.
Post hunc personæ, palleq; repertor honestæ
Aeschylus.

Tragedias, autore Fabio in 10. primus in lucem protulit

C. v

Aeschylus, sed longe clarius illustrarunt Sophocles atq; Euripides. Apud nos, autore Donato, Liuius Andronicus tragœdiam primus inuenit, in qua floruit Accius, Pacuuius, Ouidius, & Seneca. At uerò nondum coactis in urbem Atheniensibus, cum, ut testatur Varro, iuentus Attica circum uicos, uillas, pagos, & compita, festum carmen solenniter quaestus gratia cantaret, orta est comœdia à τὸ τῆς καμῆς, quod est. lasciuè agere, uel λῶμν, hoc est, à comessatione, seu λῶμνς, qui uicus est, & ᾠδὴ, cantus: quam tamen apud Græcos, uti Donatus sentit, dubium est quis inuenerit primus, apud quos, sicut infra dicemus, duplex erat, antiqua & noua. Præcipui autem eius autores fuerunt Aristophanes, Eupolis, & Cratinus. Apud Latinos eam primus omnium, ut Liuius ab urbe condita, & Donatus testantur, reperit Liuius Andronicus. In tragœdiâ autem heroes, duces, reges introducuntur, & est sermo grandiloquus. Ouidius:

Omne genus scripti grauitate tragœdia uincit.

In comœdia uerò amores ferè & uirginum raptus. Tristitia tragœdiæ peculiaris est: propter quod Euripides, petente Archelao rege ut de se tragœdiam scriberet, abnuït, & precatus est, ne accideret Archelao aliquid tragœdia dignum, quoniam semper infelices exitus habet, contra comœdia felices.

De

De origine Satyræ, nouæq; Comœdiæ.

Cap. xi.

Atyrarum genera duo esse manifestū est, alterum antiquius tam à Græcis quàm à Latinis usurpatum, quod sola carminum uarietate constabat, comœdiæ penè par, nisi plus habuisset lasciuie. Huius satyræ scriptores fuerunt Demetrius ex Tharso, poeta satyricus, ut autor est Laertius, & Menippus seruus, sicut Apuleius & Gellius ostendunt, cuius libros M. Varro in Satyris imitatus, eas Latine Menippeas appellauit. Alterum satyrarum genus recentius, maledicum, & ad carpenda hominum uitia compositum, quod soli Latini excogitauerunt, teste Fabio Quintiliano, satyra quidem tota nostra est, quæ, autore Donato, hinc exordium sumpsit. Nam cum in ueteri comœdia per priscos poetas non penitus ficta argumenta, sed res gestæ à ciuibus palam, tum eorum crebro qui gessissent nomine decantarentur: quod tunc nequaquam moribus hominum obsuit, cum pro se quisq; caueret, culpa aut domestico probro ne spectaculo cæteris esset, & inde ipsi poætæ abuti licentius stylo, & passim ex libidine lædere cœpissent plures bonos, id propter, ne quisquam hominum uitia amplius nominatim carperet, lege sanxerunt. Ex huius igitur hoc pacto ueteris comœdiæ interitu, Satyra, quam nostri condiderunt, initiū habuit. Tunc autē poætæ nouam comœdiam inuenerunt, quæ generatim ad omnes homines, qui mediocribus agūt fortunis, pertineret, & minus amaritudinis, & eadem opera multum delectationis spectatoribus afferret: cuius Menander

et Philemon autores fuisse, qui omnem prioris comœdiæ acerbitatem mitigarunt. Ab illis nostri poetæ Latini, Cæcilius, Næuius, Licinius, Plautus, Terentius, atque alij antiquissimi Comici modum componendæ comœdiæ iucundæ pariter ac gratæ sumpserunt. Verum ij, si Quintiliano credimus, vix leuem Græcorum vmbra[m] consecuti sunt, quod sermo Romanus non videatur posse recipere illam dicendi venerem, solis Atticis in hoc genere linguæ concessam. Satyra verò à satyris, vt Donato placet, qui illoti semper et petulantes dii sunt, nomen traxit: vel à satyra cibi genere, quod auctore Festo, ex variis rebus conditum erat. In hac satyra, teste Quintiliano in 10. primus insignem laudem adeptus est Lucilius: sed eiusdem iudicio, purus magis ac tersior fuit Horatius. Persius iuxta, quamvis vno libro, multum gloriæ promeruit. Sed in primis Iuuenalis lepidus fuit, de quo Quintilianum, cum in 10. dixit, Sunt clari hodie quoq; et qui olim nominabuntur, intellexisse ferunt.

Qui primus historiam condiderit, & de eius utilitate, aut soluta orationem inuenerit, deq; texendæ ipsius historiæ regula.

Cap. XII.

Historia, quæ tanto cæteris scriptis antecellit, quanto plura exempla rerum complectitur diuturnitas temporis, quam hominis ætas, ad vitæ institutionem utilissima censenda est, quod, vt Cicero de Oratore præclare ait, sola sit testis temporis, lux veritatis, vita memoriæ,

et

et magistra vitæ: multarum enim rerum exemplis priuatos viros imperio dignos reddit, Imperatores ob immortalem gloriam, ad præclara facinora impellit, milites propter laudem, quæ eos qui vitam egregiè profuderint, comitatur, promptiores efficit ad pericula pro patria adenda, improbos infamiæ metu à vitijs deterret. Hanc, ut Plinius lib. 7. ait, Cadmus Milesius omnium primus condidit: sed Iosephus in primo Antiq. uolumine rectius omnino sentiens, cum apud Græcos duntaxat primum historias scripsisse tradit: nam Græcicum, ut idem inquit, heri et nudius tertius fuerint, uerisimilius est, antiquissimos Hebræorum qui sacros libros scripserant (Cadmus enim Milesius, ut apud Eusebium colligimus, in 10. de præparatione euangel. longè post Moysen fuit) historias primò condidisse: uel Aegyptiorum aut Babylioniorum sacerdotes, sicut ipse Iosephus in primo contra Appionem sentire uidetur, aiens: Quoniam uerò apud Aegyptios et Babylonios, ex longissimis olim temporibus, circa conscriptiones diligentia fuit, quando sacerdotibus erat iniunctum, et circa eas ipsi philosophabantur. Et deinde infert: De nostris uerò progenitoribus, quia eandem quam prædicti habuerunt in conscriptionibus diligentiam, desino dicere, etiam potiozem, pontificibus et prophetis hoc imperantes. Ex quo Eusebius uerisimè, ut mea fert opinio, hoc potius Moysi assignare uidetur in 11. de præparat. euangel. dicens: Vnde sapientissimus ille Moyses, qui primus cuiusq; hominis uetustissimi uitas Hebræorum conscripsit, ciuilem atq; in actione positum uiuenti modum narratione historica docuit. Verum nec illud

profecto probabile uidetur, quod idem Plinius in septimo, & Apuleius in Floridis tradit, Pherecydem Syrum primum solutam orationem condere insituisse, tempore Cyri regis: nanque quis non uidet hoc potius esse illis tribuendum, qui primi historias scripserint quae, uti luce clarius est, soluta oratione conscribuntur: quando etiam Pherecydes, ut de Aegyptiorum & Babyloniorum sacerdotibus sicam, qui & ipsi longè ante Graecos historias scripturarunt, multo post Mosen fuit, quem ex testimonio Eusebii, primum omnium historiam condidisse diximus. Pherecydes enim Syrus, auctore Eusebio de preparat. euangel. uolumine 10. circiter primae Olympiadis tempora floruit. A Mose autem, quemadmodum ex eodem collegimus, ad Ioathã Iudaeorum principem, cuius temporibus Olympiades coeperunt, interfuerunt anni DCC. & circiter LXXXVIII. At Strabo in primo geogr. non solum Pherecydi, sed Cadmo ac Hecateo pariter assignat; qui & ipsi Mose, uti liquidò constat, posteriores fuerunt. Ex philosophis autem, Laertio Diogene auctore, historias primus composuit Xenophon, de quo Quintilianus cum de historicis loquitur, ait: Xenophon non excidit mihi, sed inter philosophos reddendus est. in ea apud Graecos floruit Thucydides, Herodotus, Theopompus. Apud nos T. Lilius, Crispus Sallustius, & plerique alij. A principio Romani, ueluti Fabius testatur, pro historiis, annales pontificum habebant, in quos res gestae per annum referebantur. De historiae initio haec dicere habui, nunc de componendae regula aliquid subiiciendum duximus. Prima est lex historico data, teste Cicrone de Oratore;

ne

ne quid falsi dicere audeat: deinde, ne quid ueri non audeat, ne qua suspicio gratiae sit in scribendo, ne qua simultatis. Ipsa autem historiae aedificatio posita est in rebus & uerbis: rerum enim ratio tam temporis ordinem quam locorum descriptionem poscit, item hominum mores, uitas, consilia, causas, dicta, facta, casus & exitus. Verborum uero ratio orationis genus desiderat lenè, fufum, ac pura illustriq; breuitate ornatum

De origine rhetorices, & quibus rebus eius ratio contineatur. Cap. XIII.

NON dubium est, quin geniti protinus homines ab ipsa rerum natura, hoc est, à Deo, à quo primum creati sunt, sermonem acceperint: qui mox, ut Fabius ait, sicut in medicina, cum uiderent alia salubria, alia insalubria, ex obseruatione eorum, effecerunt artem: ita cum in dicendo alia utilia, alia inutilia deprehenderent, rhetoricen constituerunt, cuius, ut Diodorus in primo, & poetae uolunt, Mercurius auctor fuit. Flaccus Horatius in carmine:

Mercuri facunde nepos Atlantis,

Qui feros cultus hominum recentum

Voce formasti, etc.

Quamuis in sexto idem Diodor. sibi repugnare uideatur, dicens: Vnde interpretis nomen assumpsit, non quòd nominum aut orationis, ut quidam tradunt, fuerit inuentor, sed quia diligentius quam ceteri mandata referrebat, nisi intelligatur, ut sui moris est, alibi fabulas, alibi ueritatem esse secutus. Verum Aristoteles primum

Empedoclem artis inuentorem fuisse ait. Et Quintilianus idem ferè sentit in tertio, sic scribens: Nam primus post eos, quos poetæ tradiderunt, mouisse aliqua circa rhetoricen, Empedocles dicitur. Hanc autem Suetonio de claris oratoribus, constat nonnunquam Romæ prohibitam esse exerceri: sed cum paulatim deinde ipsa utilis & honesta apparuisset, adeo multi eam præsidij causa & gloriæ expetiuerunt, ut nonnulli ex infima fortuna, in ordinem senatorium atq; ad summos honores aspirarint. Artis autem huius scriptores antiquissimi fuerunt Corax & Thyfias Siculi, quos Gorgias Leontinus eiusdem insulæ insecutus est. Sed inter ceteros, apud Græcos longè princeps fuit ille Demosthenes, sicut apud nos M. Tullius Cicero lux doctrinarum fulgentissima, ac Romanæ eloquentiæ fons uberrimus. De initio rhetorices hæc tenemus, sed & eius uis atq; facultas dicitur. Ea, autem Cicero de Oratore, in quinque diuiditur partes: ut orator debeat primùm reperire quæ dicat, deinde inuenta ordine dispensare, tum ea deniq; ornare oratione, post memoriæ mandare, & ad extremum cum dignitate æquè ut uenustate agere, & agendo illud, teste Quintiliano, præstare, ut delectet, doceat, moueat. Bonus enim orator delectat audientium animos, cum apte dicit: nam quod decet, ferè prodest, atq; delectat. Deinde docet, cum exponit negocium, quod in controuersiam uenit, & quales sint personæ, inter quas illud sit. Postremò mouet, cum iudicum affectus excitat ad sciendum miserendum ue, aut tristes soluit, digna risu tempestiuè interponendo, si id opus esse percipit. Atq; uis rebus & uerbis omnis ferè rhetorices ratio

ratio continetur. Quòd autem Græci oratores causarum *πρόγους*, id est, rhetores uocant, nos tamen ita distinguimus, ut orator sit, qui causas agit: rhetor, qui rhetoricen proficitur: declamator uerò, qui siue alios docendi, siue se exercendi gratia, fictam causam orat.

Quis primus Musicam repererit, & quantum ea ualeat ad tolerandos humanæ uitæ labores. Cap. XIII.

Musicam antiquissimam esse, poetæ clarissimi testimonio sunt: nam Orpheus & Linus ambo diis geniti, musici insignes fuerunt, cum alter eorum rudes atq; agrestes hominum animos demulceret, cantusq; suauitate non ferat modò, sed saxa etiam, ut fabulæ tradunt, syluasq; duceret. Horatius in poetica arte:

Syluestres homines sacer interpretq; deorum
Cædibus & uictu fædo deterruit Orpheus,
Dictus ob hoc lenire tigres, rapidosq; leones.

Vergilius in Ecloga quarta:

Non me' carminibus uincet, nec Thracius Orpheus,
Nec Linus, huic mater quæ uis, atq; huic pater adsit,
Orphei Calliopeia, Lino formosus Apollo.

Apud quoq; eosdem autores, inter regalia conuiuia, laudes deorum atque heroum ad citharam canuntur, ut Iopas ille Vergilianus canit errantem lunam, solisq; labores. Musices autem repertor, teste Plinio lib. 7. Amphio ex Antiopa, Iouis filius fuisse dicitur, propter quod poeta in Bucolicis ait:

Canto, quæ solitius, si quando armenta uocabat,

d

Amphion Dirceus in Actæo Æracyntho.
Ipse quoque saxa mouisse fertur. Horatius in Poetica;
Dictus & Amphion Thebæ conditor urbis
Saxa mouère sono testudinis.

Et Statius in primo Thebaidosa

Penitusq; sequar, quo carmine muris
Iusserit Amphion Tyrios accedere montes.

Sed Græci, teste Eusebio, de præparat. euangel. lib. 2. musica harmonie inuentionem Dionysio attribuunt. Ipse uerò in 10. eiusdem operis Zethum & Amphionem fratres, qui Cadmi temporibus fuerunt, musicæ repertores uocat. At Solinus huius artis studium ex Creta manasse sentit, qui inquit, Studium musicum inde cœptum, cum Idæi Dactyli modulos crepitu ac tinnitu æris deprehensos, in uersificum ordinem transtulissent. Polybius tanè in 4. hoc Arcadum maioribus assignat, quippe qui huius rei semper studiosi fuerint. Vocum harmonias Mercurium adinuenisse, Diodorus est autor in primo. æquiuocum Græci uocant, quam nos dissimilium concordiam appellamus. Verùm Amphionem et cæteros posthac huius rei autores fuisse ratio poscit, cum Iubal Hebræorū Lamech filium, qui multis etatibus præcesserat omnes illos qui musicæ inuētores produntur, Iosephus in primo antiq. tatum dicat musicam studiose coluisse, & psalterio citharæq; cecinisse. Hæc hætenus. Sed artis origo nihilominus in dubio uersari uidetur: igitur expedit, ut quæstio eiusmodi tandem aliquādo plana fiat. Itaq; natura iam inde à principio mortalibus musicā uelut muneri dedisse uidetur, quando id ad tolerandos humanæ uitæ labores plurimum

rimum ualeat. Siquidem homo statim natus cum in cunabulis uagire incipit, continuò nutriculae cantitantis uoce sopitus dormitat: quippe infantes statim plorant, quòd crurum brachiorumq; rectè producendorum causa, fasciis colligantur, ac ita à supplicio miseram uitam uiuere incipiūt. Deinde in omnibus fermè operibus modulatio aliqua rudis, hominum defatigationem semper consolatur. Vergilius:

Hinc alta sub rupe canet frondator ad auras.

Sic remiges incitantur, sic arator, auriga, mulio, longo inter laborem uiamq; sibilo reficitur. Quid, quòd non modò ij, uerumetiam eorum sarcinaria iumenta eo cætu simul labore leuātur? Nam a sideo usu compertū est, mulos ualdè delectari tintinnabulorum sonitu: quapropter muliones multiiugia tintinnabula ad illorū colla suspendere solent, quòd facilius sarcinarum labores perferant. Eandem uim in cætera similiter animalia musicā habere inter omnes constat: ita equi in bello tubarum clangore arrecti, stare loco nesciunt, ac iamā in certamen ruere ardent: ita leones stridore ferri maximè territantur. Sed quæso, unde ille auitū concentus, quo omnis ager suo tempore resonat? ecquis docuit lusciniam uarios canendi modos? hæc enim auicula sonum edit perfecta musicæ scientiæ modulatum, qui nūc continuo spiritu trahitur in longum, nunc uariatur inflexo, nunc distinguitur conciso, copulatur intorto, promittitur, reuocatur, infuscatur, ex inopinato: interdum & secum ipsa murmurat: plenus, grauis, acutus, creber, extentus: & breuiter, audire licet omnia tam paruulis in faucibus concini, quæ tot exquiruntur.

fitis tiliarum tormentis, ut ait Plinius, ars hominum excogitavit. Huius harmonie natura magistra est, quae uel ab initio alias animantes, quibus ad sonum quempiam uox apta est, musicam docuit, quemadmodum offendimus. Atque haec uera artis origo. Ceterum musica, quam Aegyptij, ut Diodorus testis est, tanquam uirorum effeminaticem prohibebat iuuenes perdiscere: et Ephorus, autore Polybio in prooemio suarum historiarum, ad deludendos ac fallendos homines inuenta tradidit, magno olim precio aestimata testatur Fabius, qui dicit Socratem iam senem, institui lyra non erubuisse. Et Cicero, qui libro Tusculanarum primo ait Themistoclem, quod in epulis recusasset lyram, esse habitum indoctiorem: et Salij, apud Romanos, qui per urbem uersus canebat: sed in primis Dauid ille magnus uates, qui diuino carmine, Dei mysteria canit: illud quoque Graecorum adagiū, Indoctos à Musis atque Gratiis abesse, quod in nostris prouerbis explanauit. Tria praeterea genera sunt, ex quibus musica constet: unum genus est, quod instrumentis agitur, de quo infra dicitur: alterum, quod fingit carmina, ex quo ut poesis pars sit musices, necesse est: tertium, quod instrumentorum opus carmenque diiudicat. Ex quo recte ait Cicero de Oratore, lib. 1. musicam uersari in numeris, et uocibus, et modis.

Qui primum instrumenta diuersi generis inuenerint, & ea in Latium attulerint: ac quod sit organum, & de antiquissimo tiliarum usu in praesens.

Cap. xv.

Mer-

Mercurius Maiæ filius lyram omnium primus ex testudine fecisse dicitur; tradunt enim cum aliquando Nilus suum egressus alucum totam inundasset Aegyptum, et postea intra suos limites regressus esset, uarias animantes in campis relictas, inter easque remansisse testudinem, et hanc cum ille inuenisset, consumpta iam carne, sed superstitibus neruis, et percussione sonum excitasset, ad exemplum illius lyram composuisse. Horatius in primo Carminum:

Te canam magni Iouis, et deorum

Nuntium, curuæque lyrae parentem.

Cui ex neruis trium chordarum, instar trium anni temporum, autore Diodoro Siculo, tres instituit uoces, acutam, grauem, et mediam: acutam ab æstate, grauem ab hyeme, mediam à uere sumens, qua, teste Seruio super quarto Aeneidos, donauit Apollinē, accepto ab eo caduceo, de quo Vergilius:

Tum uirgam capit, hac animas ille euocat orco

Pallentes, alias sub tristia tartara mittit.

Quidam eam non Apollini, sed Orpheo primum tradidisse ferunt, alij uero ab Apolline, post Orpheo concessam uolunt. Ad eam qui decantados faciebant uersus, Lyrici poetæ nuncupati sunt. Reperio in super (ut nihil quod attinet ad hanc rem, omittatur) septem in ea chordas appositas, iuxta numerum septem Atlantidum, quod Maia Mercurij mater ex illarum numero fuisset: deinde superadditas duas, ut representaretur unum nomen Musarum. Haec autem tantae suauitatis fuisse prohibetur, ut arbores, saxa, feras, ueluti supra dictum est, tra-

d iij

xisse Orpheus dicatur. Mercurius præterea, teste Plinio libro septimo, monaulum, id est, simplicem tibiā inuenit. Primus autem tibiās, autore Diodoro & Eusebio, Marsias adinuenit. Plinius uero geminas illum reperisse tradit. Alij hoc Apollini assignant, sicut lyrae & fistulae inuentionem: nam simulachrum eius quod erat in Delo, habuisse dicitur in dextera quidem arcum, in leua Grattias, quae singulae singula musicae instrumenta manibus gerebant, una lyram, altera tibiās, quae autem media erat, fistulā tenebat. Obliquae tibiāe Midas in Phrygia autor fuit. Tibiāe primò ex gruum tibiis, unde nomen habent, tum ex arundinibus factae sunt, cum quibus uoce canere Træzenius Dardanus instituit. Lydios modulos Amphion excogitauit, Dorios Thamyras Thrax, Phrygios Marsias Phryx, plures alios Terpander. Fistulam, ut Plinius & Seruius aiunt, Pan deus rusticus inuenit: nam cum Syringam Arcadiae nymphā, autore Ouidio in primo Metamorph. ardentem amaret, & illa fugiens ad Ladonem fluiuium peruenisset, & fluuiio impedita non amplius fugere posset, implorato aliarum Nympharū auxilio, in palustres cannas mutata est: quas cum Pan excidisset, ex iis ad amoris solatium, primus sibi fistulam confecit. Maro in Corydone:

Pan primus calamos cera coniungere plures
Instituit.

Sunt tamen, qui hoc Apollini attribuant. Venarum pulsus in musicis pedes Herophilus primus discreuit per ætatis gradus. Fistulam uero, quam Græci syringa uocant, teste Eusebio in secundo de Præpar. euangel. Cybele inuenit

inuenit. Citharæ, ut Plinio placet, repertor fuit Amphion: ut alij, Orpheus: ut alij, Linus: ut uero Diodoro, Apollo, qui lib. quinto inquit: Apollo primū cithara simplici usus est, Marsias uero tibiis. Sentit idem Higinius. Septem chordas addidit Terpander. Vergilius in sexto:

Obloquitur numeris septem discrimina uocum.

Octauam apposuit Simonides, nonam Timotheus. Cithara sine uoce primus cecinit Thamyras, cum cantu Amphion: ut alij, Linus. Hæc ex Plinio. At cithara tamē longè antè, uti superiore capite ostendimus, Tubal Hebræus usus est, quam omnino ab ea dissimilem fuisse, quam illi inuenerunt, quos commemorauimus, testatur diuus Hieronymus in epistola de instrumentis musicis, ad Dardanum, aut quisquis illius autor est, quia de ea re ambigitur: scribens citharā apud Hebræos uigintiquatuor chordas habuisse, factam ad formam Δ literæ. Dauid etiam ille magnus Dei uates uaria instrumenta inuenit, teste Iosepho in septimo Antiquitatum, qui ait: Diuersaq; faciēs organa docuit, ut Leuitæ secundum ea Deo hymnos edicerent per sabbatorum dies, aliasq; solennitates. Organorum autem species huiusmodi est: canora cithara quidem decem chordis coaptata, & hæc cum plectro percutitur. Nabla uero duodecim sonos habens, digitis tangitur. & reliqua. Hinc perspicere licet istiusmodi organa à Dauid confecta diuersa fuisse à nostris, quorum nunc usus in templis est perquam frequens: quando illa plectro pulsabantur, nostra uero instantur folliibus, unde multis meatibus quasi cicutis imparibus uox
d iij

erumpit, concentumq; efficit. Quanquam Iosephus hoc loco dicens, Diuersaq; faciens organa, uidetur organum pro instrumento quocunque musico ponere. Id ipsum sentit Augustinus, qui instrumenta musicorū citā et a speciatim excellentiora etiā organa uocat. At autor nostri organi tam cōcinni nō proditur, cum magna eius nominis iactura, sicut in extremo tertio libro dicitur.

Sambucam item musicum instrumentum, autore Clemente, Troglodytæ Africae, ut Solimo placet, populi inuenerunt. Tubam æneam teste Plinio, Piseus Tyrrenus reperit: quod Diodorus libro sexto, non Piseo tantum, sed Tyrrenis omnibus tribuit, ita scribens: Tyrreni pedestri quoque exercitu praeualidi tubam primam adinuerunt, bello admodum utilem. Non eo tamē inficias, Diodorum in Plinij sententiam ire: quandoquidem iure à Græcis dicitur uictus Hector, quamuis à solo Achille interemptus fuerit. Sentit idem Vergilius in octauo Aeneidos, dicens:

Tyrrenusq; tubæ mugire per æthera clangor.
Verum Acron super hoc Horatianum in poetica arte,
—Post hos, insignis Homerus,
Dirceusq; mares animos in martia bella
Versibus exacuit,

tradit Dirceum poetam primum tubam comperisse, quoniam is, ut Porphyrio dicit, primus tubæ modulōs dedit, hac de causa. Nam cum Lacedæmonij, autore Iustino lib. tertio, bellū aduersus Messenios gererent, diuq; extraherent dubium Martis euentum, responsum acceperunt ab Apolline, si uellent uincere, Atheniensibus

duce

duce uterentur: à quibus rogati Athenienses, contumeliæ causa ipsis Dirceum quendam claudum, luscū, omnīq; ex parte corporis deformem dederūt. Vsi sunt auxilio eius Lacedæmonij, quibus ille cantum monstrauit tubarum, quarum inaudito territi sono Messenij fugam fecerunt, adeptiq; sunt uictoriam Lacones. Sed in codicibus Iustini inuenio Tyrtæum per t, & t in antepenultima, ut in alterutris mendum sit. Quidam etiam tubæ autorem uolūt Maletum, siue Maleū dictum. Verum quid multa? cum tubæ inuentor fuerit Moses ille diuinus Hebræorum dux, dicente Iosepho in tertio Antiquitatum: Adinuenit autem modum tubæ ex argēto factæ, quæ est huiusmodi, longitudinem habens penē cubiti: est autem angusta fistula calamo capacior, præbēs latitudinē quæ conueniat ori, ad susceptionem spiritus, & classico sono uicina, quæ Hebraica lingua uocatur Asofra. Hæc ille. Sed haud scio, unde de primis tubæ inuentoribus tāta diffusio inter scriptores orta sit: nisi intelligamus alios aliud tubarū genus (sunt enim plura genera) & alibi inuenisse. In Latīū instrumenta musica, teste Dionysio Halic. Arcades primi omnīū attulerūt, cum antea fistulis pastoralibus tantum uterētur. Placet insuper antiquum usum tibiæ in præliis ponere. Thucydides itaq; autor grauißimus, tradit Lacedæmonios tibiæ modulis in præliis esse usos: etenim cum paratæ essent classēs, & instructæ acies, cœptumq; iri in hostem, tibiæ inter exercitum positi canere inceperant, non uoluptatis causa, sed ut æquali modulatoque sensim ingressu conuenientes, pugnam capefferent. Cuius rei Polybius

d. v.

libro quarto, & Fabius in primo, Gellius itidem in primo, & Plutarchus in uita Lycurgi meminit. Hunc morem, additis tympanis, etiã nũc noster peditatus seruat. Alyattes quoq; Lydorũ rex, autore Herodoto libro primo, in bello aduersus Milesios, fistulatores & fidicines concinentes habuit: sicuti memoriã proditum est, Cretenfes praelia ingredi solitos, præcimente ac præmoderante cithara gressus, autor Gellius. At Parthos consueuisse tympanorum sonitu pugnam inire, testatur Plutarchus in uita Crassi, & Appianus Alexandrinus in libro Parthico. Reliqui ferẽ omnes, ut hodie sit, tubis in prælio utebãtur. Vnde Vergilius de Miseno tubicine inquit:

— Quo non præstantior alter

Aere ciere uiros, Martemq; accendere cantu.

De origine philosophiã, & de duobus eius principiis:
& quis primus inuenerit ethicen & dialecticẽ, ac dialogos introduxerit.

Cap. xvi.

Philosophiam, quam Cicero in Officiorum libris studium scientiã uocat, & in Tusculanis, uirtutis indagatricem atque uitiorum expultricem, à barbaris ad Græcos fluxisse plerique uolunt: nam apud Persas primum Magos eorum sapientes claruisse dicunt: apud Babylonios & Assyrios, Chaldeos: apud Indos, gymnosophistas, quorum secta princeps, teste Hieronymo contra Iouinianum, Buddas nuncupabatur: apud Britannos, & Celas siue Gallos, Druides: apud Phœnices, Ochum: apud

Thracẽs

Thracẽs, Zamolsim & Orphcum: apud Libyos, Ailantem: quos omnes, autore Laertio, pro sapientibus habuerunt. Aegyptij uerò Nili filium Vulcanum fuisse dicunt, eumq; philosophiã aperuisse principia. Sed idem Laertius à Græcis philosophiam manasse affirmat, quoniam apud eos Musæum & Linum primos fuisse sapientes ferunt. Verum, teste Eusebio, primum philosophia, sicuti reliquæ ferẽ omnes disciplinæ, ab Hebræis originem duxit. Ex quo philosophos Græcorũ, qui Porphyrius testimonio, amplius mille annis post Mosẽ suẽre, Eusebius in 11. de Præparatione euang. p. philosophiã à Iudæis accepisse plenissimè demonstrat, quando nec ipsius nomen philosophiã apud eos primum fuit, sed deinde: nam Pythagoras omnium primus, Lactantio autem in tertio, philosophiam, id est, amorẽ scientiã, & se philosophum, id est, amatorem scientiã nominauit, dicens solum Deum sapientem esse: antea enim sophia, hoc est, scientia dicta est, quæ nunc philosophia uocatur: & qui hanc profitebantur, sophi, id est, scientes uocati sunt. Philosophiã autem duo fierẽ principia: alterum, quod ab Anaximandro Ionicum est appellatũ, eo quod Thales Milesius fuerit ex Ionia, & hic Anaximandrum instituerit: alterũ uerò ex Pythagora Italicum est dictum, quoniam eius autor Pythagoras ualdè multum in Italia philosophiã operam dedit. Eusebius in 10. de præparatione euangelica, tertium addit, id est, Cleaticum, cuius Xenophanes Colophonius autor dicitur. Diuidunt insuper philosophiam, autore Cicerone de Oratore, in tres partes, in naturæ obscuritatem, in

differendi subtilitatem, in uita atque mores: & primam physicam, alteram dialecticam, tertiam ethicam Græci uocant. Quam etiam diuisionem Plato, ut ait Eusebius, ab Hebræis sumpsit, sicuti singula ipsius philosophiæ præcepta. Physicæ propriū est de mundo, & de his quæ sunt in eo differere, quæ ex Ionia Athenas Archelaus primus importauit, Ethicæ uero, de uita moribusq; tractare, quam Socrates comperit. Cicero libro quinto Tusculanarum; Socrates autem primus philosophiā deuocauit è cælo, & in urbibus collocauit, & in domos etiam introduxit, & coegit de uita & moribus, rebusq; bonis & malis querere. Dialectica autem, ambarum partium affert rationes, quæ à Zenone Eleate initium sumpsit. Quamuis secundum alios, in quinque partes diuidatur, in physicam, metaphysicam, ethicam, mathematicam, & logicam. Verum nos iam fines nostros egressi sumus: non enim res definire, & de singulis planum facere, sed de earū initiis docere, nostri tantūmodo est numeris: proinde ad institutū opus redeamus. Dialogos, uti apud Laertium discimus, Plato omnium primus introduxit, uel potius maxime omnium illustrauit: nam Aristoteles libro de poetis primo, illud scribendi genus inuentum tradit ab Alexameno Scyreō, Teiōue.

Qui primi astrologiam adinuenerint, aut quorundam syderum cursus, & sphæram, uento rumq; rationem: atq; quot illi sint, & obseruationes syderum in nauigando.

Cap. XVII.

Terra

Erra potissimum ex syderum temperatione fructus fert uberiores, ut nos in eo prouerbio demonstrauius, Annus fructificat, non tellus: hominumq; natura, si Iulij Firmici, ut ita dicam, somniis credimus, maxime syderibus subiecta est: ait enim, Qui habebit horoscopum in quarta parte Mercurij, erit ratiocinator: qui in equo, auriga: qui in septima parte arietis, gibber aut gibberosus. Et alibi: Luna, inquit, candidos, Saturnus nigros, Mars rubicundos gignit. Et hoc ab Aegyptiis profectum dixerim: nam Herodotus de hac religione ita scribit: Alia insuper sunt ab Aegyptiis excogitata, quis mensis diesue, cuius deorum sit, & quo quis die genitus, qualia sortietur, & quam mortem obibit, & qualis existet. Chaldæi uero, teste Diodoro libro tertio, dicebant planetas plurimum conferre ad bona uel mala consequenda. Vnde Hermione apud Ouidium ita conqueritur:

Quæ mea cælestes iniuria fecit iniquos?

Quodq; mihi misere sydus obesse querar?

Hinc igitur ab hominibus ex obseruatione cælesti, inuenta est astrologia, in qua cæli conuersio, ortus, obitus, motusq; syderum, arte quadam conclusus est. Hanc Aegyptij, ut autor est Diodorus, à se primum repperunt asserunt, alij uero à Mercurio. Sed idem libro quinto Actinum Solis filium ad eos astrologiæ notitiā traduxisse docet, id quod Clemens primum Chaldæis, dein ipsis Aegyptiis assignat. At Iosephus in primo Antiquitatum perspicuè demonstrat, Abraham primum Aegyptijs astrologiam inuentam à suis maioribus, ut infra

dicemus, tradidisse, cum in Aegyptum ille aufugerat, & ab his eam inde simulq; Chaldaeis, qui huius quoq; disciplinae autores feruntur, ob iugem operam, quam obseruandis syderibus impendebant, ad Graecos fluxisse tradit, in primo cōtra Appionem dicens: Sed eos etiam qui de caelestibus & diuinis primitus apud Graecos philosophati, id est, Pherecydem Syrum, & Pythagoram, & Thaletem, omnes concorditer confitētur Aegyptiorum & Chaldaeorum fuisse discipulos. Ceterū Plinius libro septimo, Atlantem Libyae filium astrologiam inuenisse dicit. Quapropter poëta tradiderunt hunc sustinere caelum humeris. Vergilius in sexto:

—Vbi coelifer Atlas

Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

Sed idē Plinius libro sexto, Ioui Belo hoc adscribit, dicens: Durat adhuc ibi Iouis Beli templum, inuentor hic fuit syderalis scientiae. Et in 5. libro aliter scribens: Ipsa gens Phoenicum in gloria magna literarum inuentionis & syderum. Alij uolunt Assyrios reperisse: quibus tamen Seruius super sexta Ecloga Bucolicorum ait, Prometheum prius astrologiam indicasse. Verum enim uero horum quos prodidimus, postea alios alibi huius rei autores fuisse ducimus, quando à primordio statim orbis, liberi Seth, Adam primi hominis filij, teste Iosepho autore sanē grauissimo, in primo Antiquitatum, disciplinam rerum caelestium primum inuenerunt, qui, ut ne dilaberentur quae reperissent, neue antequam uenirēt ad cognitionem, deperirēt, cum praedixisset Adam rerum omnium futurum interitum, duas columnas fecerunt,

runt, ex quibus una ex lateribus constructa erat, altera ex lapidibus, ut si lateritia ab imbribus destrueretur, lapidea permanens integram scripturam legentibus praerberet. His igitur in columnis ea quae ad obseruationem syderum pertinerent, inscripserūt. Proinde ab Hebraeis ad Aegyptios & Chaldaeos, & deinde ad reliquos astrologiam manasse, credere par est. Ac tale fuit astrologiae artis, nempe ad sanarum mentium delirationem duntaxat excogitata, initium. Defectus solis & lunae primus Romani generis, teste Plinio lib. 2. Sulpitius Gallus, apud Graecos Thales Milesius deprehēdit: Lunae cursum, ut idem ait, Endymion. Sed defectum lunae Plutarchus Anaxagoram primum monstrasse dicit, in uita Nicias dicens: Primus autem qui lunaris luminis atq; umbræ causam deprehenderit, ac literis mandare ausus sit, Anaxagoras fuit: etenim quod is antea ignotus esset, ex eo probat, quod cum Nicias malè gestis rebus Sicilia deserere decreuisset, & noctu fortè luna defecisset, omnes milites propter rei ignorationem, quanquam paulò antè Anaxagoras claruerat, turbati, malum aliquod sibi portendi arbitrati sunt. Veneris syderis naturam Pythagoras Samius inuestigauit: quod idem esse, què Luciferum uocamus, qui ante matutinum tempus oritur, & uesperum, quia post solis occasum refulget, Parmenides primus animaduertisse dicitur. autor Laërtius in nono Sphaerae, teste Cicerone lib. Tuscul. primo, Archemides Syracusanus repertor fuit, quod Diogenes Musaeo adscribit: Plinius uerò in 7. Anaximandro, uel potius, ut est in secundo uolumine, capite 8. Atlanti. Ventorum rationem

Aeolus reperisse fertur: quod ideo proditum esse duco, quia, autore Strabone lib. sexto, & Plinio in tertio, ex fumo insularum prope Siciliam, in quibus ipse Aeolus regnavit, incolæ quinã flaturi essent uenti, triduo prædicebant, unde etiã Aeolo uentos parere existimatũ est. Ventos autem nonnullis placuit esse quatuor: ab oriente æquinoctiali Solanum, à meridie Austrũ, ab occidente æquinoctiali Fauonium, à septentrione Septentrionem, ut unaquæq; cœli regio suũ haberet uentum: sunt enim totidem regiones, ortus, occasus, meridies, septentrio. Ortus & occasus mobilia atq; uaria, meridies uerò septentriõq; statu perpetuo permanent. Sed qui diligētius rem hanc pertractarũt, tradiderunt uētos esse numero octo, reliquosq; quatuor posuerũt, Eurum, Africũ, Chorum, siue Caurum, Aquilonem: & id in primis Andronicus Cyrrhestes: is Athenis, teste Vitruuio, locauit turrin, & in singulis lateribus imagines ipsorum uentorum exculptas, contra cuiusq; flatus, supraq; metam marmoream posuit, ac in ea Tritonem arcum dextera manu uirgam porrigentem, quem ita fabricatus est, ut uento circumageretur, stareq; semper contra uenti flatum, uirga interim ad eius uenti imaginem uersa. Est itaq; Eurus ab oriente hyberno, collocatus inter Solanum & Austrum, inter Austrũ & Fauonium: ab occidente hyberno, Africanus: inter Fauonium & Septentrionem Chorus: inter Septentrionem & Solanum, Aquilo, à uehementi aquilæ uolatu dictus, Græcè Boreas uocatur, ἀπὸ τῆς βορέως, quod est clamare, quia sonoro flatu est. Igitur orientales uenti tres sunt, id est, ut ab hyberno orientali inci-

pid-

pianus, Eurus, Solanus, quem quidam Vulturum nuncupant, & Aquilo: ac totidem occidentales, Africanus, Fauonius, Chorus. Atq; ita Eurus flat aduersus Africũ, Solanus aduersus Fauoniũ, Aquilo cõtra Chorum. Verũm Fauonius clarus & saluberrimus est, quẽ nos à fouendo nominamus, quòd genitalem habeat spiritũ: à Græcis Zephyrus uocatur quasi *ζωὴν φέρον*, hoc est, uitam afferens: quemadmodum auster nebulosus & pestifer, præsertim Romæ, qui à Græcis Notus dicitur, quibus *νοτὶς* humor est. Per hunc modũ Andronicus Cyrrhestes ostēdit, unde certi uentorũ flatus spirarēt, quẽ nunc ubiq; gentiũ seruant, positis in summitate locorũ pinnis æneis, per quas uentorũ flatus indicentur. At quoniã uentus nihil aliud est nisi aëris fluctus, & idem fluctus pro locorũ natura, alius alibi cõcitur: idcirco factum est, ut incolæ in suis quisq; regionibus nomina aliquot uentis dederint, eosq; suos proprio habuerint, ut Scyron Atheniensis, ut Circius Narbonensis prouinciæ, ut Iapyx Apuliæ uetus est, & alij aliarũ regionũ. Observationes autē syderũ in nauigãdo Phœnices adinuenisse, autor est Plin. in 7. nat. hist.

Qui primi Geometriam, & arithmeticam inuenerint. Cap. xviii.

Nilus totius orbis fluuiorum celeberrimus, à solstitio æstiuo, usq; ad autũnale æquinoctium, ut Herodotus lib. 2. & Diodorus in 1. testatur, immensa aquarum mole quotannis totam Aegyptum exundat: ex cuius incremento, Aegyptij uim aut penuriam futurarum frugum præuident. Aegyptus enim, cum Nilus in 12. cubitos excre-

e

scit. famem sentit: in 13. etiam nūc esurit: 14. cubiti hilaritatem afferunt, 15. securitatē, 16. delicias, quod iustū fertur esse incrementū: maximum autē, etate Claudij principis, fuit cubitorū 18. sicut minimū Pharsalico bello, ueluti cædem magni Pompeij prodigio quodā auersante: autores Plin. lib. 5. & Strabo 17. Cum huiusmodi itaq; Nil inundationes limites agrorū cōfunderent, nūc minuēdo, aliās immutādo, nōnunquā delendo signa quedā, quibus propriū ab alieno discernetur, iterum atq; iterū metiri eā terrā oportebat: propter quod Strabo 17. geogr. & Herodot. 2. aiunt, nōnullos prodidisse geometriā ab Aegyptiis primō inuentam esse, quemadmodū arithmeticā, id est, numeralem scientiā à Phœnicibus propter mercaturas. Sed Iosephus utrunq; Hebræis attribuere uidetur, in 1. Antiq. sic scribens: Illi nāq; cum essent religiosi, cum et eis pabula ad maius tēpus existerent preparata, tot annorum circulis ritē uiuebant: deinde propter uirtutes, quas iugiter perscrutabātur, id est, astrologiā & geometriā, Deus eis amplius uiuendi spatium cōdonauit. Et deinde cum de Abraham mentionē facit, subiicit: Arithmeticā eis quoq; contulit, & quæ de astrologia sunt, ipse quoq; contradidit: nam ante aduentū Abraham in Aegyptum, hæc Aegyptij penitus ignorabant. Artem postea, ut M. Tullius autor est, Pythagoras multum amplificasse dicitur. Geometria, teste eodem Cicerone de Oratore, uersatur in lineamentis, in formis, in interuallis, in magnitudinibus: quæ ita sub se continet geographiam, quæ situm orbis pingit, in qua floruit Strabo tempore Tiberij Cæsaris, & Ptolemæus Traiani & Antonini imperatorum

rum principatu. Apud nos Plinius absolutissimē de hac re tractauit, & Solinus in collectaneis.

Quis primus repperit pondera, & mensuras ac numeros, & de uario apud gentes numerandorum annorum modo. Cap. XIX.

Idetur omnino locus exigere, ut antequam hinc digrediamur, quis pondera et mensuras ac numeros repperit, indicemus, cum præsertim geometriæ atque arithmeticæ partes sint, scriptoresq; de hac re non planè inter se consentiāt. Eutropius itaq; statim in principio 1. lib. Sidonium mensuras & pondera eo tempore inuenisse tradit, quo apud Albanos Procas, apud Iudeos Azar, apud Hierosolymos Hieroboam regnauit. Alij secūdum Mercuriū ex Creta, Iouis filium comperisse uolunt. At Plin. lib. 7. in primis hoc Phidoni Argiuo, uel, ut Gellio placet, Palamede assignat: Strabo autē li. 5. Phædonē Elidensem repperisse affirmat. Ex quo ita intelligendū puto, ut alij aliis primū mensuras & pōdera inuenerint: uelut Diog. Laër. li. 9. affirmat, Pythagoram primū adinuenisse Græcis, & Ioseph. 1. Antiq. dicit, Cain Adam filium mortaliū omnium, ut credere cōuenit, primū hæc constituisse. Numerorū autem repertorē sunt qui dicāt Samiū Pythagorā: alij non hunc, sed aliū Pythagorā Rhegynum sculptorē: alij uerò Mercurium. Liuius dicit numerū putari inuentū Nineruæ. Modus numerandi annos apud Græcos per Olympiades fuit, qui aut per notas suarū literarū numerū notabant. Apud Romanos, primū per Iustrū, quod quinto quoq; anno claudebatur, de quo fufius lib. prox. cap. 4.

dicemus. Deinde per clauos, qui idcirco annales uocabantur, aut per Consules id fiebat. Clauus enim in pariete adis Iouis ea parte qua erat templum Minerue, in singulos annos figebantur, ut per eos numerus annorum colligeretur. Sanè lex prisca literis ac uerbis scripta erat, ut qui Prætor maximus esset, Idibus Septembris clauum pangeret: nam quia rarè per ea tempora literæ erant, notæ numeri annorum, clauus fuere. Minerue autem templo ea lex dicata erat, quod numerus eius deæ inuentum sit. Volsinij quoque clauos numerorum indices habuere fixos in templo Nortie Hetruscæ deæ. Postea Consules id officium fecere, & postremò solenne clauus figendi ad Dictatores translatum est. At more intermisso, cum post longum tempus pestilentia laboraretur, & seniorum memoria repetitum foret, aliquando eum morbum sedatum fuisse ob clauum à Dictatore fixum, eius rei causa L. Manlius Dictator dictus est, qui T. Pinnarium magistrum equitum dixit. Bella scilicet placatio, uel potius puerorum certamen, qui ita solent ludere. Ecquid religionis cultusque in eo pangendo clauo esse potuit, qui parietem templi magis aperiebat, quam claudebat? Sed ea erat illius temporis calamitas, cum nondum ad Romanos peruenisset Dei optimi maximi cognitio. Nos similiter his septem literis, C D I L M V X, numerum notamus: uel aliis notis, 1 2 3 4 5 6 7 8 9 satis omnibus cognitum ut nihil sit quod reliquas ponamus, earumque rationem explicemus.

Quis primus medicinam inuenit, & in quod ea diuisa sit partes, ac apud quos olim non fuerit medicorum usus. Cap. xx.

Medi-

Medicina que suis diuinis, ut ita dicam, remediis haud dubie mortalibus inter tot morborum undique erumpentium genera uersantibus, magno ubique presidio preestitum est, diis primum inuentionem suæ artis, nec mehercule iniuria, assignauit: ipsaque ab oraculis deorum multifariam petita est. Hanc enim, teste Diodoro, uoluit Mercurium apud Aegyptios primum inuenisse: secundum uero ueteres, Apis Aegyptiorum rex reperit, quod alij (autore Plin. lib. 7.) Arabo Apollinis & Babylonis filio tribuunt, alij uero ipsi Apollini. Vnde ad Daphnen uirginem apud Ouidium lib. primo metamorphos. dicit:

Inuentum medicina meum est, opiferque per orbem
Dicor. Et Oenone apud eundem:

Ipse repertor opis uaccas pauisse Phereas Fertur. Macrob. in 1. Satur. huius rei ueram reddens rationem, de Apolline ait: Hinc est, quod eidem attribuitur medendi potestas, quia temperatus solis calor morborum omnium fuga est. Clemens autem Aegyptius omnino adscribit: eius uero amplificationem Aesculapio primo Apollinis filio. Meruit & in ea arte laudem tertius Aesculapius Arisippi & Arisinoæ filius, qui præter cetera primus (teste Cicrone de nat. deorum) dentis euulsionem, ac purgationem alui inuenisse fertur. Hanc tamen quisquis primitus inuenit, hoc quippe pacto excogitasse fertur. Nam cum homines, ut Fabio Quint. placet, sicut antea diximus, ex obseruatione rerum, ea que salubria aut insalubria uisa sunt, probe notassent, huiusmodi artem corpora curandi gratia cõfecerunt. Atqui Corn. Celsus inuentionem

e iij

artis scienter ponit lib. 1. scribēs: Sepe causa apparet, ut puta lippitudinis, uulneris, neq; ex his patet medicina: quod si scientiā nō subiicit euidens causa, multo minus ea potest subiicere quæ in dubio est. Cū igitur illa incerta incōprehensibilisq; sit, à certis potius & exploratis petendum est præsidium, id est, ab iis quæ in ipsis curationibus experientia docuit, sicut in cæteris omnibus artibus. nam ne agricolā quidem aut gubernatorem disputatione, sed usū fieri liquet. Ac istæ cogitationes nihil ad medicinā pertinent, cū de his rebus qui diuersa senserunt, non ab obscuris causis, neq; à naturalibus actionibus, sed ab experimentis, prout cuiq; responderant in perducendo homines in eādē sanitatem, medendi uias traxerint. Notarunt enim, ægrorum qui sine medicis erant, alios propter auiditatem, primis diebus cibū protinus sumpsisse, alios propter fastidium abstinuissent: & leuatam magis morbum qui abstinuissent: itemq; alios in ipsa febre aliquid edisse, alios paulò ante eam, alios post remissionem eius: et optimè iis cessisse qui post finem febris id fecissent. Eadem ratione alios inter principia statim usos esse cibo pleniore, alios exiguo, & grauiores eos factos qui se impleuissent. Hæc similiaq; cū quotidiè inciderent, diligentes homines talia animaduertentes, ad extremū perceperunt quæ ægotatibus utilia forent. Sic medicinā ortā inter omnes constat. Hæc ille. Postea medicina in tres diuisa est partes, ut una esset quæ uictu, altera quæ medicamentis, tertia quæ manu mederetur. Primā Διατροφικὴν, secundā φαρμακευτικὴν, tertiam χειρουργικὴν Græci appellant. Ita morbi aut uictu, aut me-

dica-

dicamētis purgantur, manūve curantur. Huius aut partes, id est, chirurgiæ inuētor dicitur primus Aesculapius, quem Græci tradūt primū obligauisse uulnus. Sed medicina cū nulla artium, ut Plin. ait, inconstantior sit, et sepius mutetur, quia nulla est fructuosior, longo tempore in nocte densissima delituit, quam omnino perditam, teste eodem Plinio li. natur. histor. 29. Hippocr. genitus in insula Co, Aesculapio dicata, in lucem reuocauit. nam cū fuisset mos, ut ait Strabo in 8. geogr. liberatos morbis inscribere in tēplo eius Dei, qui auxiliatus esset, quò postea similitudo proficeret, exscripsisse ea traditur, & ita ex his hæc artem excerpisse, qui teste Plin. lib. 36. primus medendi præcepta lōgè post hominū memoriā clarissimè cōdidit. Romā cōstat primum ex medicis uenisse Peloponnensem Archagathū Lysaniæ filiū, L. Aemilio Paulo, M. Liuiō C O S S. anno urbis DXXXV. eiq; ius Quiritū datū, et tabernā in cōpito Acilio emptā. Is primò uulnerarius, inde ob secandi urēdiq; scuitiā, carnifex appellatus fuit: & cū alij accurrerent Græculi medici, idemq; facerēt, omnes simul cū sua medicina in tēdiū uenerūt. Quare à M. Catone Censorio reprobati, urbe & Italia pulsi sunt, de quibus ipse Cato ad filiū in hunc modum scripsit: Dicam de istis alio loco, Marce fili, quid Athenis exquisitum habeam, & quòd bonū sit illorum literas aspiciere, non perdiscere. Vincam nequissimum & indocile genus illorum, & hoc puta uatem dixisse. Quandounque ista gens suas literas dabit, omnia corrumpet: tunc etiam magis, si medicos suos hic mittet. Iurarunt inter se, barbaros necare omnes medicina,

e iij

sed hoc ipsum mercede faciūt, ut fides his sit, et facillē disperdant. Nos quoq; dicitāt barbaros & spurios, nosq; magis quā alios opicos appellatione foedant. Plin. etiā de huiusmodi carnicibus (sunt enim et medici peritissimi, unicū profectō aduersus tot morborū genera hominibus subsidiū) in fronte 29. lib. ait, Nec dubiū est, omnes istos famā nouitate aliqua aucupantes, animas statim nostras negociari. Hinc illæ circa egros misere sententiarum cōcertationes, nullo idem cēsente, ne uideatur assertio alterius. Hinc illa infelicis monumēti inscriptio, Turba se medicorū perisse. Et paulō inferius subdit: Nulla præterea lex quæ puniat incitiā capitalē, nullū exemplū uindictæ: discunt periculis nostris, & experimēta per mortes agunt, medicoq; tantū hominem occidisse summa impunitas est, etc. Atqui sapienter Babylonij factitabāt, qui, teste Herodot. lib. 1. & Strab. in 16. geogr. medicis non utebantur, sed egrotos in forū efferebant, ut uiri qui eos adirent, consulerent, hortarenturq; ad ea, quæ ipsi faciēdo effugissent similit̄ morbi, aut aliū nouissent effugisse: nec fas erat quempiam egrotū silentio præterire. Idem factitabant Bastetani homines mōtani, qui id Hispaniæ latus incolunt, quod ad aquilonem spectat, & Aegyptij. Ex quo Strabo li. 3. geogr. cum de Lusitanis meminit, Bastetani, inquit, egrotos uetusto ritu Aegyptiorū, in plateis deponūt, ut qui eo morbi genere tentati sunt, cōmonefacere eos ualeant. Quāquam non eundem semper ritum Aegyptiis fuisse, Herodotus docet lib. 2. ita scribēs: Iam uerō medicina apud eos hunc modum distributa est, ut singulorum morborum singuli sint

sint medici, non plurium. Itaq; omnia referta sunt medicis: alij enim sunt oculis curandis constituti, alij capiti, alij dentibus, alij alui partibus, alij morbis occultis. In medicina uerō deinde quam plurimi floruerunt, & in iis Cassius Calpitanus, Aruncius Rubrius, Antonius Musa Augusto Cesari chariss. Gal. tempore Antonini Pij, & non longē post Auicenna.

De herbariæ & medicamentariæ, atq; melleæ medicinæ inuentoribus, & quæ homines ab animalibus remedia didicerint. Cap. xxi.

NON dubium est, quin natura herbas aut salutas aut uoluptatis gratia, ut multis constat exemplis, genuerit: nam Xanthus historiarū autor, teste Plin. lib. 25. tradit occisum draconis catulum reuocatum ad uitam à parente, herba, quam Balin uocant. Picus itidem auis, adactum eius cauernis cunecum, admota quadam herba, exilire cogit. Quinimo Indorum quidam, ait Herodotus lib. 2. herba tantum uictitant. Appianus etiam Alexander scribit, Parthos ab Antonio fugatos, cum fame premrentur, in quādam herbam incidisse, quam qui comederent, nihil aliarum rerum reminiscerentur, aut intelligerent, nisi quod lapides continuè effoderent, quasi quidpiam magni operis facturi, & sic debacchati bilem demum emouentes interirent. Quid demum plura? nihil non herbarum ui effici posset, si plurimarum uires non ignorarentur. Hæc itaq; teste Plinio, erat antiqua medicina, cuius, idem testis in septimo, repertor fuit Chiron Centaurorum iustissimus, Saturni ex Phyllira

filius, qui & medicamentariam medicinam ad uulnera aut ulcera & huiusmodi curanda inuenit, quam tamen alij Apollini assignant. Ex quo ipse apud Ouid. dicit,

—Herbarum subiecta potentia nobis.

Alij uerò Aesculapio eius filio, quem Ouid. in 2. Metamorph. dicit medicinam hanc à Chirone didicisse, cum illi nutriendum Apollo pater tradidisset. Alij demum Samothracum filijs, teste Eusebio, adscribunt. Verum Chironem ideo fortasse dixerunt hanc primum cõperisse, quia, ut Plin. ait lib. 25. cap. 4. herbam Centauream reperit, quae, sicut idem testatur, curatus dicitur à uulnere pedis inflato ex lapsu improviso sagittae Herculis ex suis manibus, illius ueneno hydræ. Nam Chiron cum attrectaret arma Herculis, quæ receperat hospitio, sagitta in eius pedem decedit. Ouid. in 5. Fast.

Dumq; senex tractat squallentia tela uenenis,

Excidit, & leuo fixa sagitta pede. Idem

tamen eum ex hoc uulnere perisse sentit, ita scribens,

Nona dies aderat, cum tu iustissime Chiron,

Bis septem stellis corpore cinctus eras.

At medicamentorum quibus morbi curatur, usum Celsus in principio libri quinti dicit antiquissimum esse: autorem tamen non ponit, sed tradit Asclepiadem medicum peritissimum magna ex parte eum usum sustulisse, quod omnia medicamina, & mali succi sint, & stomachum ledat: & desinit omnes medicinae partes ita innexas esse, ut separari nequeant: ac ideo medicinam quae uiclu curat, aliquando adhibere medicamentum, & eam quae medicaminibus purgat, adhibere ratione uictus, atq; hoc pacto sanitatem aut conser-

conseruari, amissamve recuperari. Ad herbas reuertor. Et sic alij alias herbas inuenerunt, ut Mercurius moly, Achilles achilleam, Aesculapius panacem, compluresq; alias, quod admodum longum esset, minimeq; necessarium persequi, cum praesertim Plinius illud ipsum disertissime prodat. Medicinam uero ex melle, teste Plinio, Sol Oceani filius inuenit. Animalia praeterea quaedam (mirum quam multa à bestiis homo didicerit) nonnullas herbas atq; remedia commonstrarunt, quae homini postea usui forent: nam dictamum herbam ad extrahendas sagittas utilem, cerui hominibus monstrauere, percussi eo telo, pastuq; eius herbae eiectione, id quod Cicero in secundo de natura deorum feris capris adscribit. Iidem cerui percussi à phalangio, quod est aranei genus, aut aliquod simile, caneros edendo sibi medentur. Chelidoniam uisui saluberrimam hirundines docuere, uexatis pullorum oculis illa medentes, id quod Cornelius Celsus libro sexto, naturae eius auis, non herbae assignat, ita scribens: Si extrinsecus ictus oculum ledat, ut sanguis in eo suffundatur, nihil commodius est quam sanguine uel columbae, uel palumbi, uel hirundinis inungere. Neque id sine causa fit, cum horum acies extrinsecus laesa, interposito tempore in antiquum statum redeat, celeberrimeq; hirundinis. Vnde etiam locus fabulae factus est: per parentes id herba restitui, quod per se sanescit. Testudo cunila, quam bubulam uocant, pastu, utres contra serpentes refouet. Hedera apri in morbis sibi medentur. Ab hippopotamo, id est ab eoque quasi fluuiatili (est enim animal in Nilo) medici mittere in morbis sanguinem, quod phle-

botomare uocant, didicerunt: asidua nanq; is satietate grauedinosus factus exit in litus, recentes harundinum cæsuras perspeculaturus, atq; ubi acutissimū uidet stipitem, imprimēs corpus, uenā quandā in crure uulnerat, atq; ita profluuio sanguinis morbidū corpus exonerat, plagā uerò rursus limo obducit. Simile quiddam & auis in eadem Aegypto mōstrauit, quæ uocatur Ibis, ciconiæ ferè similis, & ipsa quoq; serpentium pernicies. Hæc rostri aduincitate per eam partē se perluit, qua reddi ciborum onera consueuere. Hinc chysteris usum medici primum didicerunt. Mustela in anguium uenatu ruta sibi salutem querit, ciconia origano. De herbis autem primus omnium, quos memoria nouit, Orpheus accuratissimè scripsit: post eum Musæus, etsi per idem temporis ambo fuisse dicuntur, necnon & Dioscorides. Apud nos primum M. Cato, deinde Pompeius Leneus Magni Pōpeij libertus, qui exemplaria Mithridatis regis de ui herbarū, iussu Magni Pōpeij, omnia, regia præda potiti, in nostrū sermonem trāstulit. Quo primum tēpore Plinius se animaduertisse ait hæc scientiā ad Romanos peruenisse.

Qui primus magicam artem inuenerit, & à quibus celebrata: & quis modum effugandi dæmones aut incantationes ediderit quibus morbi fedarentur. Cap. xxii.

Rigit locus, ut de origine magicæ artis prius dicatur quàm libri finem faciāmus, quandoquidem natam primum à medicina nemo dubitat. Hæc itaque à Zoroastre in Perside, autore Pli. lib. 30. ut inter autores conuenit, ortum

ortū habuisse fertur. Iustinus in principio suæ epitomes, hunc Zoroastrem qui magicam artem reperit, Bactrianorum regem fuisse dicit, qui teste Eusebio de temporibus, et in 10. de præpar. Euāg. plus DCCC. ferè annis ante Troiana tempora fuit, quo etiā tempore Abraham & Ninus fuerunt, cum ageretur annus ab orbe cōdito ter millesimus ac CLXXXV. At annos deinde post DCCC. & circitèr XV. Troia à Græcis capta est, qui fuit annus orbis conditi quater millesimus. Lactantius autem & Eusebius, malos dæmones hanc simul cum cæteris improbis artibus inuenisse tradunt: quam omnium artium fraudulentissimam Plinius esse asserit, miraturq; quo modo multis seculis in toto terrarū orbe ualuerit: atq; id ob eā causam euenisse putat, quòd sola artiū treis alias imperiosissimas humanæ mentis cōplexa, in se unā redegerit. Quippe à medicina primò, ut dictum est, manauit, ac specie salutari irrepsit sanctior quàm medicina: ita desideratissimis promissis addidit uires religionis, ad quam maximè alligantur hominum mentes: post hæc miscuit mathematicas artes, nullo nō auido de se futura sciendi, atque ea è cælo uerissimè peti credente. Ita possessis hominum sensibus, triplici uinculo eo usq; adoleuit, ut in magna humanarum gentiū parte plurimum ualuerit, magnamq; uim, uti poetæ testimonio sunt, semper habuerit. Nam Vergilius in Damone de Circe ait:

Carminibus Circe socios mutauit Vlysis.

Et quemadmodum fruges aliò pellicerentur, idem:

Atq; satas aliò uidi traducere messes.

Quinetiam elementa quoq; concuti, & mentes homi-

num turbari, & sine ullo ueneni haustu, sola carminis uolentia homines interim putarunt. Maro:

Carmina uel coelo possunt deducere lunam. Item,
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.

Et Ouidius in Amor. 3. Eleg. 6.

Carmine lesa Ceres sterilem uanescit in herbam,
Deficiunt lesi carmine fontis aequae. Lucanus:
Mens hausti nulla sanie polluta ueneni,
Incantata perit.

Huius autem ueneficij, quavis per totum orbem terrarum peruasit, (Lucano in sexto Pharsaliae, & Apuleio de magia lib. 1. & 2. & Plinio in 30. autoribus) Thessaliam in primis infamia flagrasse constat, quod Thessalis nihil antiquius foret, quam maleficam artem curiose perdiscere, & alios uicinos populos edocere. Extabant etiam aetate Plinij, ut ipse testis est, eius uestigia apud Italicas gentes in 12. tabulis. Circe etiam Circeum montem habitans iuxta Caietam, ex ea arte mirandos ostendit euentus. Ac tale est magiae inuentum. De hac quis scripserit, non plane compertum habemus. Plin. lib. 30. dicit Hostanem de ea primum commentatum esse: atque Pythagoram, Empedoclem, Democritum & Platonem, ad hanc discendam nauigasse: hanc reuersos praedicasse, & in arcanis habuisse, sed praesertim Democritum: unde magiam Democrito, medicinam eadem aetate, Hippocrate illustrante, floruisse approbat, circiter CCC. urbis annum. Idem Plinius in hac parte longe post homines natos haud modestissimus: Est & alia, inquit, magices factio, a Mose etiam & lochobel Iudaeis pendens. Fuit autem lochobel

bel ipsius Mosis mater. Caterum ex Plinij ore piaculum illud idcirco, ut arbitror, temere prodiit, quonia cum Deus signa quaedam edidisset, quibus Hebraicus populus facile crederet, Mosen sibi ab ipso ducere esse constitutum, rex Pharaon (sic enim Aegyptij patria lingua, teste Iosepho in 8. Antiq. regem nominat) haec tanquam uana deridens, iussit Aegyptiorum sacerdotes eadem facere, qui statim uirgas in draconem uerterunt. At Moses ut humanis diuina multo maiora esse demonstraret, uirgam in terram proiecit, quae in colubrum uersa, Aegyptiorum uirgas in draconem transfatas repetere uorauit. Autor Iosephus in 2. de Iudeorum Antiq. & Eusebius lib. 9. de praepar. Euang. Cum Moses igitur haec & plura alia diuinitus ageret, homines qui magis falsis quam ueris inhaerent, magica arte fieri putabant. Modum autem effugandi demones, quibus saepe corpora humana uexantur, & incantationes quibus morbi sedari solent, Salomō rex primus docuit, dicente Iosepho in 8. Antiq. Praestitit autem Deus etiam ei, ut contra demones, artē ad utilitatem hominum edisceret, & incantationes instituit, quibus aegritudines soleant mitigari: modum etiam coniurationum quibus obstricti demones ne denuo redeant effugantur, inuenit. Et quoniam pacto huiusmodi demones expellerentur, perspicue demonstrat. Vidi etenim, inquit, quaedam Eleazarum de gente nostra, praesente Vespasiano, & eius filiis, & tribunis, alioque simul exercitu, curantem eos qui a demonibus uexabantur. Modus autem medicinae fuit huiusmodi: intulit naribus eius qui a demone uexabatur, anulum habentem subter signaculum radicem a Salomone monstratam:

deinde dæmonem per nares odorantis abstraxit, & repente cecidit homo, postea coniurauit eum, iuramentum obiciens Salomonis ne ad eum denuò remearet, id est, cantica quæ ille cõposuit super eum dicenda uolens, etc. Hodie etiam sacerdotes nostri, uti uidemus, sacris quibusdam uerbis dæmones ex humanis corporibus exire cogunt, & quibus benedicunt ægrotis ij ut plurimũ bellè habent. Quam sanè potestatem Christus seruator noster Apostolis dedit, cum apud Marcum euangelistam dixit: *Ite in mundum uniuersum, & prædicate Euangelium omni creature. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Qui uerò non crediderit, cõdemnabitur. Signa autem eos qui crediderint, hæc sequentur: Per nomen meum dæmonia eiciant, linguis loquentur nouis, & si quid mortiferum biberint, non nocebit eis. Super ægrotos manus imponent, & bene habebunt.* Hæc aut̃ mihi hoc loco potissimũ cõmemorare placuit, quò legentes facillè intelligerent, diuina uerba longè quàm dæmones aut artem magicam, uim maiorem habere.

De origine necromantiæ, pyromantiæ, aëromantiæ, hydromantiæ, geomantiæ, & chiromantiæ.

Cap. x x i i i.

Magi, qui Persica lingua Sapientes appellantur, apud Persas potissimũ, teste Lactatio, deorum cultui uocabant, precando illis uota & sacrificia faciebant, de eorum substantia, id est, ui ac natura & genealogia disserabant, uitam in primis frugaliter uiuentes. Sed usque eò aucta est eorum uanitas, ut non solum obseruatione syderum

syderũ futura prædicere, uerũm artibus quibusdam ueritatis umbras habentibus, & rerum ac uerborũ maleficiis, & scire se omnia & facere posse profiterentur. Ab his igitur sex magices artis species fluxerunt, necromantia, pyromantia, aëromantia, hydromantia, geomantia, atq; chiromantia: quãuis M. Varro lib. 7. diu. rerũ, illas priores quatuor tantũ assignauerit. Est aut̃ necromantia, diuinitio per cadauera, ut mortuus apud Luc. in 6. suscitatus, euentũ belli Pharsalici Sexto Põpeio prædixit. Pyromantiã uocant, qua per ignẽ diuinatur, dũ inspiciamus, quid fulgur, quid fulmen, quidue ignea uis significet, ut Tanaquil Tarquinij Prisci regis uxor, teste Luito ab urbe cond. & Dionysio in 4. uidens flammã lambere. Seruij Tullij caput, illum Romanorũ regem fore prædixit. Aëromantia diuinitio per aërem, utputa per auium uolatũ, gustum, cantum, ac uentorũ grandinumq; insuetas procellas: ut ferrũ, sicut ait Pli. lib. 2. quo in Lucanis pluit, significauit M. Crassi in Parthis interitum: ueluti quoq; lapides, quibus autore Lii. in 1. de secũdo bello Punico, in Piceno pluisse nunciatũ fuit, strages illas indicarũt, quas Hannibal Italiæ intulit. Hydromantia, ex aqua, quẽadmodum Varro prodidit, puerũ uidisse in aqua effigiem Mercurij, quæ CL uersibus omnem Mithridatici belli pronunciauit euentũ. Geomantia, diuinitio per terrarum hiatus. Chiromantia, diuinitio per linearum manũ inspectionẽ. Iuuenal. sat. 6. — Frontemq; manumq; Præbebit uati. Quæ omnia superstitiosa sunt, atq; omnino ridicula: nam illis qui ea exercent, egestas semper imperat: qui, ut M. Tullius li. 1. de diuin. prope finem, ait,

sibi semitā non sapiunt, aliis monstrant uiam: quibus diuitias pollicentur, ab iis drachmas ipsi petunt. Hos igitur tanquā maleficæ superstitionis homines omnia corumpentes, omnia inquinantes, ac propterea dignos qui male semper audiant, declinemus, ac potius insectemur, ut uera sanctaq; religione imbutos decet.

De duobus diuinandi generibus, & de origine aruspicinæ artis, & fortium Prænestinarum, & quis somniorum interpretationem docuerit. Cap. XXIII.

Vo sunt, autore Cic. de diuin. uol. 1. diuinandi genera, quorum unum naturæ est, alterum artis. Est autem natura in iis, qui nō ratione, aut coniectura obseruatis ac notatis signis, sed concitatione quadā animi, aut soluto liberoq; motu futura præsentit: quod & somniantibus sæpe contingit, & nonnunquā uaticinantibus per furorē, ut accidisse legimus Sibyllæ Erythrææ, & sacerdotibus nōnullis: cuius generis oracula etiā habenda erant: qualia fuerūt oracula Apollinis, aut Ammonis, aut reliquorum, in quibus homines crebrō illudebātur, ueluti quæ arte demonū, humanaq; fraude reddebātur. Verū Prophetæ, qui diuino spiritu, non furore lymphatico afflati erant, nunquā fallebant. Ars uerō in iis est, qui nouas res coniectura persequuntur, & ueteres obseruatione didicerunt, quæ apud præscos habuit aruspicinam, auguria, astrologiā, & sortes. Aruspicina, teste M. Tullio lib. 1. de diuin. apud Hetruscos, ut illi futiliter prædicabāt, primum ortū habuit: nam, ut idē in 2. de diuin. ait, aranti cuidam in agro

agro Tarquinienſi, et fulcum alius imprimenti, subitō ē terra extitit quidam, qui Tages appellatus, facie quidem puerili, sed ſenili prudentia, a quo uniuersa Hetruria aruspicinam edocta est, quæ ab ara & inspiciendo ſibi nomen uindicauit. Sed Plin. lib. 7. aruspicij inuentionē cuiſdam Delpho tribuit, ſicut igniſpicij Amphiarao. Hæc autem continet in ſe exta, fulgura & oſtenta: mactata enim hoſtia ad aram, eaq; aperta, quomodo cor, hepær, et reliqua exta ſeſe haberent, inſpiciēbant, ex eorumq; habitu atque colore futura coniectabant: ut, quo die primum in ſella aurea ſedit Cæſar, in boue quem immolauit, cor nō apparuit. Cicero & Appianus Alexand. lib. 2. de bellis ciuilib. auctores. Ex quo futurā infelicitatē prædixerūt aruſpices. Oſtenta autem ſunt, quæ præter naturam euentia, futurum aliquid ſignificant: ut cū in exercitu Xerxis, auctore Herodoto libro hiſtor. 7. in Europam traiecto, equa bellicoſiſſimū animal, leporem timidiſſimam feram peperit, quod fertur portendiſſe tantū exercitum fugam moliturū. Hæc uerō, ut Cicero inquit, quia oſtendunt, portendunt, monſtrant, prædicunt, oſtenta, portenta, monſtra, prodigia dicuntur. Tertia pars aruſpiciæ in fulmine, & in fulgore & tonitru cōſiſtit. Vergil.

De cælo tactas memini prædicere quercus.

Hæc omnia ſub aruſpicina ſunt, nam idem Cic. ait, Sed quoniam de extis & de fulguribus ſatis eſt diſputatum, oſtenta reſtant, ut tota aruſpicina ſit pertractata. atque hæc eſt aruſpicina, quam qui exercent, tum aruſpices, tum extiſpices nuncupantur. In ſecunda autē parte eius diuinationis, quæ eſt artis, auſpicia, ſiue auguria po-

nuntur. Auspicia quæ ab aibus inspiciendis, sicut auguria ab auium gustu, uel garritu dicuntur, Tiresiam Thebanum inuenisse, Plin. in 7. autor est. Auguria uerò idē testis, ex aibus Caras, à quo Caria dicta est, reperit: ex cæteris uerò animalib. adiecit Orpheus. Verum huiusmodi augurandi artē quidā à Chaldæis ad Græcos, apud quos Amphiarus, Mopsus, Calchas, summi augures fuerunt, à Græcis ad Hetruscos, ab Hetruscis ad Latinos uenisse uolunt. In aibus autē tria erant diuinādi genera: aliæ enim aues uolatu, ut præpetes, quarū uolatu Phryges, teste Clemente, primi obseruauerūt: aliæ cantu, ut oscines: aliæ gustu futura prædicbāt. Tertium genus ex tripudio solistimo futura indicabat. Porro solistima tripudia dicebantur auguria, quæ fiebāt quoties offa quæ pullis dabatur, aliquo modo cadebat in solum, ac ita à solo solistimū uocamus. Sed hæc augurandi ars quanti faciēda sit, Mossolamus Iudæus uir equidem sapientissimus, perspicuè demonstrauit. Is enim, sicut Iosephus in 1. Antiq. cōtra Appionem, ex Hecataeo tradit, cum in bello esset, & uates quidam dum iter facerent, statim iussisset omnes eatenus consistere, quoad ex aue, quæ in proximo erat, augurium ageret, tacitus sumpto raptim arcu, ac emissis sagittis, auem interemit: ac uati & nonnullis aliis id iniquo animo ferentibus, Quid furitis, inquit, mali demones? hæc enim auis suæ ipsius salutis nesciens, nostri itineris euentū nobis potuit prædicere? si enim præscire futura potuisset, in hunc locum nequaquam uenisset, metuens ut sagittis à Mossolamo Iudæo peteretur. Cæterum hæc quātum olim apud omnes ferè gentes auctoritatis

toritatis haberet, multis in locis testatur Cicero de diuinatione, præsertim in primo, scribens: Quis rex iniquā fuit, quis populus, qui non uteretur prædictione diuina, neq; solum in pace, sed in bello? & reliqua. Sed Romani in primis usi sunt, eodem dicente: Omitto nostros, qui nihil in bello sine extis agunt, nihil sine auspiciis domi habent. Hæc ille. Apud eos in super, ut Liuius, Dionysius, et Fenestella testimonio sunt, summa religione augurum collegium colebatur, quorum ius in Romana republica, Cicero in secundo de Legibus, maximum & præstantissimum appellat. Quid, quod augur, ut ait Plutarchus in Problematis, ob nullum maleficium sacerdotio priuabatur: quia non honoris & magistratus, sed scientiæ & artis nomen est augur. Diuinabāt etiam per sortes, quas in Latio Numerius Suffusius, teste M. Tullio in secundo de diuinatione, primus inuenit, apud Prænestinos, sculptas in robore literarum prisicarum notis, quæ fortune monitu, pueri manu miscebantur atque ducebantur, de quibus etiam Tranquillus in Tiberio meminit. Somniorum interpretationem, autore Plinio in septimo, Amphictyon primus docuit, quod Trogus Ioseph Iacob filio attribuit, quem omnino peritissimè somnia esse interpretatum Iosephus in secundo Antiquitatum itidem affirmat. Clemens uerò Telmessinus assignat. Sed hæc omnia fallacis inuenta sunt, aut ad superstitionem, aut ad errorem, uel ad quæstum, quando homines qui hæc profitentur, tantum abest ut ulla in parte prodesse queant, ut etiam maximè noceant. nam, sicut Phauorinus, teste Gellio libro noctiū Atticarum decimo quarto,

f ij

dicebat, Si dicunt prospera, & fallunt, miser fies, frustra expectando: si aduersa dicunt, et mentiuntur, miser fies frustra timendo. Si uero non prospera respondent, iam inde ex animo miser fies, antequam fato fias: si felicia uentura omnino promittunt, expectatio spei te adeo suspensum fatigabit, ut omnem futurum gaudij fructum spes ipsa tibi ademerit. Præterea ecquid iuuat, aut quid affert ad cauendum, scire aliquid futurum, cum id certe futurum sit, cum tamen nullo modo prænosci possit? Vergilius:

Nescia mens hominum fati, sortisq; futurae.

Quapropter Moses ille sapientissimus, istiusmodi pestiferas artes populo suo uetuit, mandans ac dicens: Non augurabimini, nec obseruabitis somnia, non declinetis ad magos, nec ab ariolis aliquid sciscitemini. Et per illud primum diuinæ legis præceptum, Vnum uerum Deum colito, iuxta prohibuit easdem, imò Deus ipse. Quæ omnia & seruator noster CHRISTVS procul nobis esse uoluit, cum dixit, Serua mandata. Sed hæc alibi, cum de re Christiana agetur.

LIBRI PRIMI
FINIS.

POLYDORI VER-
GILII VRBINATIS DE INVEN-
TORIBVS RERVM LIB. II.

De Iuris ac legum origine, & qui primi mortali-
bus leges dederint, & quæ causa à princi-
pio dandi fuerit. Cap. I.

Vanquã disciplinarũ liberalium originem primo tantum libra cõplecti, deinde autẽ in reliquis aliarũ rerũ inuentionẽ tradere statuerã, rei tamen magnitudo fecit, ut multo sanẽ quã uolebam, longior essem. In hoc itaq; secundo lib. de Iuris primũ atq; legis origine cõmodẽ dicã. IVS, ut Paulo Iuriscons. placet, uno modo bonũ semper dicitur. Lege uerò nihil aptius est ad conditionem humanæ naturæ, dũmodo, ut Cic. uult in 3. de legib. pro imperio capiatur: sine ea enim nec domus ulla, nec ciuitas, nec gens, nec hominũ uniuersum genus stare, nec rerũ natura omnis, nec ipse mũdus potest: nam & hæc Deo paret, & huic obediunt maria, terræq;, et hominum uita iussis supremæ legis obtẽperat. Est uidem lex, ut Chrysippus definit, diuinarũ humanarumq; rerũ notitia, item recti iussio, prauiq; depulsio, donũ Dei, dogma hominum sapientũ, de qua mox dicemus. Ius autẽ, quamuis plurimis modis dicatur, vlp. diuidit in naturale, gentium et civile. Naturale appellat, quod non solum humani generis proprium est, sed omnium quæ in terra, quæ in mari, cœloq; nascuntur: nam in nonnullis animalibus uidemus maris & fœminæ coniunctionem, liberorũ pro creatio-

f iij

nem, educationemq; quodam iure naturæ, quod teste M. Tullio in 1. de leg. in natura positum est, et ab ea, hoc est, à Deo initium habet. Ius gentium, quo solum homines utuntur. Ciuile, ut Romanorum, Spartanorum, Atheniensium, quod legibus, interpretatione duodecim tabularum, plebiscitis, senatusconsultis, decretis principum, et auctoritate prudentium constat. Principis uero legis non scriptæ, sed in natura positæ, ex qua homines deinde leges condiderunt, quæ origo sit, et quid ipsa sit, Cic. in 2. de Leg. facile declarat, cuius ideo uerba ponam. Hanc igitur, inquit, uideo sapientissimorum fuisse sententiam, legem neque hominum ingenii excogitatam, nec scitum aliquod esse populorum, sed æternum quiddam, quod uniuersum mundum regeret, imperandi prohibendiq; sapientia. Ita principem legem illam et ultimam mentem esse dicebant, omnia ratione aut cogitis, aut uetatis Dei. Ex quo illa lex, quam dii humano generi dederunt, recte est laudata: est enim ratio mensq; sapientis, ad iubendum et ad detrahendum idonea. Et infra subdit: Orta est autem simul cum mente diuina. Quamobrem lex uera atq; princeps, apta ad iubendum, et ad uetandum, ratio est recta summi Iouis. Deinde suggerit, ita concludens: Est ergo lex iustorum iniustorumq; distinctio, ad illam antiquissimam et rerum omnium principem expressa naturam, ad quam leges hominum diriguntur, quæ supplicio improbos afficiunt, et defendunt et tuentur bonos. Huiusmodi ergo legum originem hoc loco prodendam censeo. Has itaque leges mortalibus omnium prima dedit Ceres. Ouidius in 5. Metamor.

Prima dedit leges, Cereris sunt omnia munus.

Diodorus

Diodorus itidem lib. 6. ait: Nam præter ab ea repertum frumentum, leges dedit, quibus iuste pieq; homines uiuere assuescerent, ex quo et legisera dixerunt. Herodotus etiam in 6. inquit: Cum in agrum Ephesium ingressi essent, sub nocte ad urbem contendebant, cum illic à mulieribus sacra legisera Cereris fierent. Et Verg. in quarto Aeneidos, — Mactant lectas de more bidentes Legisera Cereri. Idem sentit Plin. lib. 7. Cæterum ut alij uolunt, Rhadamanthus primus edidit, postea alij aliis primò leges tulerunt. Draco enim primus dedit Atheniensibus, deinde Solon: Aegyptiis Quintus Mercurius, aut Acthiopes, quorum ipsi Aegyptij coloni dicuntur. Mimos Cretenibus, Lycurgus Lacedæmonius, Tyriis Charandes, Phoroneus Argiuis, Romulus Romanis, Italis Pythagoras, uti Dionysio placet, Arcades, ipsis uero Arcadibus Apollo quartus. Sed ne ueri Dei erga nos diuini muneris immemores uideamur, ipsi primum hanc recte beateq; uiuendi normam, sicuti cætera omnia, acceptam referre debemus: quod nec Ciceronem etiam tam propè, ut monstratum est, duce natura, ad uerum accedentem latuisset, si ullam ueri Dei unquam cognitionem habuisset: Deus enim, autore Iosepho li. 3. Antiq. leges quas deinde hominibus constitutas uolebat, primò Mosi tradidit, qui deinde primus legislatorum omnium quos commemorauimus, quippe quibus, teste Eusebio, longè ætate superior fuit, eas Hebræis dedit. Testis idem Iosephus contra Appionem: Dico igitur nostrum legislatorum quemlibet qui memorantur legislatorum, antiquitate præcedere. Lycurgus enim et Solon et Zaleucus Locrenus, et omnes qui apud

f v

Græcos mirabiles sunt, nouelli atq; recētes, quantum ad illum comparati, esse noscuntur, quando nec ipsum nomen legis fuisse olim apud Græcos agnoscitur: testis Homerus est, qui nusquam in opere suo hoc usus est nomine. Et paulò inferius addit: Nam cum sit tempus infinitum, si quis eum comparet aliorum legislatorum aetatibus, hūc ultra omnes inueniet. Eusebius quoq; in 10. de præpar. Euang. Mosē multò ante Cererem, quæ fertur prima, ut diximus, leges edidisse, fuisse testatur. A Deo igitur, quem Cicero Iouem uocat, lex originem habet, & eam mortalium omnium primus Mosēs Hebræis constituit, quæ cæteris deinceps hominibus condendarū legum haud dubiè exemplar fuit. Ac talis iuris atq; legum origo, Verum hoc loco illud disputandum uidetur, quid fuerit, quamobrem lex ista scripta non perinde ut altera bona, postremò lata sit, quæ (ut apostolus Paulus ait) iram operatur, & sexcētis poenis mortales obligat. Contra illa prior lex quæ nō scribitur, sed nascitur, ac profuuo quodam naturæ fonte in humanum ingenium à primo fluit, sine fraude, sine dolo est, particeps iustitiæ, expers iniquitatis. Quapropter è re nostra minus fuisse uidetur, ut altera introducta sit, quæ nobis malo est. Proinde operæpretium est de origine istius legis subtilius tractare, & quia diuus Ambrosius Epist. 71. ad Irenæum, illud planè facit, cum ideo ita dicentem attendamus: Certum est, inquit, non fuisse legem necessariam, quæ per Mosē data est: nam si naturalē legem, quam Deus creator insudit singulorum pectoribus, homines seruare potuissent, non fuisset opus ea lege, quæ innodauit magis, quam

quam soluit humani generis infirmitatē. Soluit eam naturæ legem Adam, qui uoluit sibi arrogare quod nō acceperat, ut esset sicut eius creator, qui ita per inobedientiam, contraxit offensam: nam si non rupisset imperium, prærogatiuā naturæ atq; ingenitæ sibi innocentiæ, hæreditibus propriis reseruasset. Ergo quia lex uiolata est, ideo præscriptū nouæ legis necessarium fuit, ut uel partē haberet, qui totū amiserat. Simul quia causa deiectionis superbia fuit, debuit ea lex dari, quæ eū Deo subiectū redderet: nam sine ista lege peccatū nesciebatur, & minor erat culpa, ubi erat culpæ ignorantia. Vnde Dominus ait: Si nō uenissem, & locutus fuisset eis, peccatum nō haberent: nunc autem excusationem non habēt. Lata est ergo lex, primū, ut excusatio tolleretur, cum præscriptū antè non esset, quod pro se quisq; caueret: deinde ut omnes subiicerentur Deo. Sed dices: Lex auxit peccatū, cœpit mihi obesse scire. Verū dices: est tamen quod consolari potest tuam sollicitudinem: quia si per legem abundauit peccatum, per eandem abundauit & gratia, per IESVM CHRISTVM, sicut testificatus est Ioannes, dicēs: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi. Habes igitur legē non necessariam fuisse, si illam naturæ legem seruare potuissemus: sed quia nō seruauimus, idcirco ista lex per Mosē data, facta est necessaria, ut doceret me obediētiam & transgressionis Adam solueret laqueū, qui totam astrinxit hæreditatē, etc. Cæterum extra tripartitam illam iuris diuisionē, quā Vlpia fecit, habemus in nostra religione ius pontificiū, in quo multi cum memoria nostra excellūt, tū antea claruerūt,

qui olim non sine honoris præfatione nominabuntur, & in primis Theseus Pinnius auūculus meus, quē nemo aut nimis ualde unquā, aut nimis sepe laudauerit. Fuit enim uir pōtificij pariter atq; ciuilibus iuris peritissimus, qui in præclarissimis Italiae ciuitatibus maximis honoribus functus, ubiq; summæ iustitiæ uirtutisq; omnis se specimē præstitit: à quo profectò haud longè abest Petrus Matthæus eius frater, Iuriscōsultissimorū cōsultissimus.

Qui regiam uel popularem ciuitatem principiò instituerint, tyrannidemq; exercuerint, & diadema uel feruitium inuenerint, & quis Areopagitarum magistratum constituerit, aut suffragia inuenerit. Cap. II.

Quoniam de legis origine, sine qua nulla res publica consistere potest, proximo capite huius uoluminis docuimus, porro res ipsa postulat, ut priusquam hinc digrediar, quale apud gentes regimen ciuitatis principiò fuerit, demonstremus. Est igitur apud mortales, teste Platone libro de regno, trifariam diuisa reipublicæ administratio: una enim uocatur monarchia, id est, unius imperium: altera aristocratia, hoc est, optimatum regimen: tertia uerò democratia, id est, popularis principatus: quarum quæ præferenda sit, non facile dixerim: rex enim cui pro libidine omnia licet impune agere, ac ob id nihil interdum potius est, quàm quod in rem suam esse uidet, raro bene imperat. Plebs etiam, cui proprium est nihil intelligere, aliquanto peius. Pauci uerò, id est, optimates, cum princeps esse pro se quisq; optet, nec satis

concor-

cōcordes regnāt. Quare Diocletianus, autore Vopisco, dicere solitus erat, nihil esse difficilius, quàm bene imperare. Optimè tamen unus, optimè populus, optimè pauci imperant, si boni sunt. Ex quo alij aliam constituerunt ciuitatem. Aegyptij primi omnium, teste Plin. lib. 7. regium principatum habuerunt, ut qui, ueluti ait Herodotus, nullo temporis momento poterant sine rege uiuere: apud quos primus, quod memoriæ proditum sit, mortaliū Menes regnauit, autores Herodot. lib. 2. & Diodor. in 1. Ceterum nemo, teste Plat. in lib. de regno, Rex creabatur, nisi qui sacerdotio præditus foret. At si ita usu ueniret ut unus aliquis profanus regnū per uim adipisceretur, is postea sacris initiari cogebatur, quò esset Rex, & sacerdos. Diadema autem, quod regium est insigne, Liberū patrē adinuenisse, autor est Plin. in 7. cuius nimirum rei Diodor. ueram rationē reddere uidetur, aiens: Mitra uerò caput ei ligatur, propter dolores, qui fumante uino, caput aggrediuntur. Popularem ciuitatē Attici, ut Plin. in 7. tradit, primi instituerunt: sed ijdem reges etiā habuere, quorum primus fuit Cecrops Diphyes, æqualis Mosis: nam, autore Iustino lib. 1. ab initio quæq; ciuitas & gēs, rerū publicarū imperiū penes reges habebat, quos ad fastigiū huius maiestatis, non ambitio popularis, sed spectata inter bonos moderatio prouehabat. Ex quo, teste Aemilio Probo in uita Agesilai, apud Lacædemonios reges erant, qui nomine magis, quàm imperio reges appellarentur: & primus rex fuit Eurysteus, Argis I I. Arcestratus II I. Lobotes III I. Dorystus V. Agesilaus V I. Archelaus V II. Telechus V III. Alcame-

nes IX. & ultimus. Nimus autē, testis est idem Iustinus, rex Assyriorū primus omnium veterem gentium morem noua imperij cupiditate mutauit: atq; idem primus omnium, sicut ait Eusebius in 10. de præpar. Euang. totius Asiae, excepta India, imperio potius est. Verum quod Attici popularē ciuitatē primū constituerūt, uti Plinius prodidit, nemo est qui ambigat hoc à uero ualde esse alienū. Hebraei enim, à quibus Ioseph. in 1. Antiq. cæteras nationes originē traxisse pulcherrimè probat, uti superius ostendimus, multis antè seculis, quàm aut Attici imperarēt, aut Athenæ cōditæ forent, regnarūt, quorū respublica, eodem Iosepho autore lib. 20. Antiquitatū, primò quidem sub populari potestate diu permansit. Ab his proinde democratiam primū manasse rectius est credere, quàm ab Atticis, qui posteriores fuerunt. Aristocratiam, id est, optimatū imperiū, quale Romani post exactos reges diu habuerunt, qui primi constituerunt, non facile tradiderim, si illud non sit assignandum Thebæis, qui (teste Eusebio) temporibus Nimi regis Aegyptiis imperabant, quorum dominatus *Δυναστεία* dicebatur, hoc est potestas, quod qui potentiores nobilioresq; essent, iis reipub. administrandæ imperiū daretur: & hoc circiter annū ab orbe condito ter millesimū & CLXXXV. quo Abraham natus est. Post Theseum tyrannū, primus fuit Phalaris Agrigenti, ait Plin. in 7. propter quod inuenire uidetur Theseum primū omnium fuisse tyrannū, secundū uerò Phalaridem. Sed Nemroth ex stirpe Noë ortus, non multo post diluuiū, Babylone tyrannus fuisse perhibetur. Ita ait Ioseph. in primo Antiquit. Nemroth quoq;

quoq; filius Chusi permanens apud Babylonios, tyrannidem exercuit, sicut à me primò etiam declaratum est. Hæc ille. Tyrannum olim uocabant bonum dominum, ac (teste Trogo) fortem. Vergilius,

Pars mihi pacis erit, dextram tetigisse tyranni.

Postea hæc uox ad eos translata est, qui ui quadam ac libidine dominantur, quorū lex est, Hoc uolo, sic iubeo, sit pro ratione uolūtas: quando omnia potentia & uolūte metiuntur. Seruitium, teste Plinio, Lacedæmonij inuenere, quandoquidem Cleomenes Lacedæmonius, teste Macrobi. lib. 1. Satur. ex seruis manumissis, bellatorū nouem millia cōscripsit, qui quoniam in bello nō necabantur, sed uiui seruabantur, serui appellati sunt. Hi sub coram postea uēdebantur. Cato: Ut populus sua opera potius ob rē bene gestam, coronatus supplicatū eat, quàm re malè gesta coronatus ueneat. Reperio tamen antequàm Lacedæmonij, teste Iosepho cōtra Appionē, rerū potrentur, apud Hebreos multos fuisse seruos, & eius seruitutis originē profectā à Chanaan filio Chā, qui fuit unus ex filiis Noë: is enim treis genuit, Sem, Cham & Iaphet. Quippe Chā cum uideret patrē Noë fortè ebrīū, humi parū honestè iacentē, uituperauit eū apud fratres. Quare permotus senex, Chanaan nepotē ex filio Cham, seruitute multauit, re tum noua ac grauissima, uti in lib. Gen. cap. 9. est. Sed hīc dices: Ecquid fuit, quamobrē Chanaan ob patris peccatum in seruitutem datus fuerit? cum iuxta prouerbium, filius non debeat plecti ob patris culpam. Non equidem de nihilo dubitas: id etenim factum tradunt, ut pœna Chanaā filio illata, dolori esset

patri Cham, quando ita solēt parentes angī filiorū cruciatu. Nam cum Deus Noe pariter atq; eius filiis antea benedixisset, senex postea non est ausus in filiū, etsi impium, quicquam statuere: idcirco nepotem puniuit, quō eius pater filij uicem dolens, sic delicti pœnas daret. Ac tale seruitutis inittū, cum inciperēt homines iam molli-ter uiuere. Forma autem manumittendi serui talis apud antiquos fuit: Dominus caput, aliūque membrum serui tenens, aiebat, Hunc hominem liberum esse uolo: atq; his dictis, cum de manu emittebat. Arcopagitarum autē magistratū, Plutarchus à Solone constitutū affirmat, quōd de Arcopagitis à Draconē nulla unquā mētio facta sit. In eo primū Athenis capitū iudiciū actum est, autor Plin. lib. 7. Arcopagus uerō Latine dicitur curia siue pagus Martis. Causa nominis ex iudicio est, quo Mars, qui Græcè ἄρης uocatur, cum homicidij reus fieret, iudicantibus duodecim diis in eo pago, ut scribit August. in 18. de ciuit. Dei, sex sententiis absolutus est: ubi enim pares sunt sententiæ, absolutio damnationi præponitur. Fuit inde Arcopagitarū magistratus, uti dictū est, institutū, quorum summa erat autoritas. Hi erant iudices, qui de capitalibus causis pronuntiabant, tanta grauitate, tantaq; integritate, ut noctu, non interdiu, causas cognoscerent, quō non dicentes, sed duntaxat quæ dicerentur, spectaret. secūq; ponderarēt. Suffragia quibus in deliberando iudicandoq; utimur, Palamedes primus omnium reperit.

De triplici administrationis genere Romanæ ciuitatis, & de origine insigniū regū: & ex qua arbore fierēt magistratū uirgæ, atq; quis primus cēsum

sum instituerit, & de senatorio atq; equestri censu, uel carcerem edificauerit: & ibidem quid esset iustrū conditum, ac de initio tributi imponendi. Cap. III.

Go mediusfidius semper illā Plinij sententiam, Posteris laxitas mundi, & rerum amplitudo damno fuit, tanquam omnium uerissimam plurimi feci. Etenim ne à primordio orbis repetā, quum homines rerū serē omnium egeres probē degebant, quot nobis florentissimæ ciuitates exemplo sunt, quæ paucis minimisq; contentæ, dum in illis paupertati parsimonieq; honos fuit, in dies magis imperio, moribus, bonisq; artibus excelluerunt: at cōtrā ubi diuitiæ, ubi sacræ pecuniæ fames, ubi uoluptas immigrauit, tunc ire cœperunt præcipientes, tunc sensim dominandi libido desiderii per luxum perdendi omnia inuenxit? Quod Lycurgus legumlator sapientissimus prospiciens animo, numū omnem aureū & argenteū, teste Plutarcho, irritū fecit, ferroq; solū utendū imperauit: cuius sanctionē ut primū Lacedæmonij excessere, ex maximis lōgè minimi sunt effecti. Sed, ut de cæteris sileam, hoc potissimū Romanæ ciuitati accidit: ea enim ubi Publicolas, Aemilios, Fabritios, Curios, Scipiones, Scauros, paupertatis continentiaq; amātissimos Imperatores sibi deligebat, incredibile memoratu est quā breui cresceret, quantumq; cum ipsa præclare agebatur: contrā, ubi Senator censu legebatur, iudex fiebat censu, magistratū ducemq; nil magis exornabat quā census, captatio in quæstu fertilissimo, ac sola gaudia in possidēdo erāt: adeo declinare de statu suo cœpit, ut nunquā in aliquo postea

cōsistere potuerit. Nāq; omne dominationis genus pessima est: primū enim monarchiam (hoc est regiū imperium) habuit: nam Romulus, auctore Floro, eius conditor à Marte genitus & Rhea Syluia, primū imperium tenuit: post quē sex deinde Reges sequuti sunt, sub quibus (teste Liuiο in primo ab urbe cōdita) CCXLIII. annos monarchia durauit. Exim pulso Tarquinio Superbo, qui regē ultimus fuit, mutata ciuitatis forma, sequuta est aristocratia, id est, optimatū principatus: nā pro Regibus, duo Consules (ut Liuius in secundo, & Dionysius in quarto testantur) creati sunt, L. Iunius Brutus (qui libertatis uindex extiterat) & L. Tarquinius Collatinus: qui Consules dicti à cōsulēdo, hoc est, prouidendo: apud eos summa totius imperij erat, ij exercitiū ductabant, & ab eorum magistratu (qui annuus erat, uti alibi dicemus) numerus annorū notabatur. Post annum deinde duodecimū, uel, ut nō nemo uult, octauū quā exacti sunt Reges, (quod Liuius & Fenestella non satis constare aiunt) quum 40. Latinorum urbes, concitante Octauio Manlio Tarquinij genero, coniurassent in Romanos, T. Larcgius primus Dictator creatus fuit. auctore Liuius in 2. ab urbe cond. Quod institutū Dionysius libro quinto Antiqu. putat Romanos à Græcis sumpsisse, apud quos Elymnetæ, tāquā Dictatores Romæ, creabātur. At Licinius ab Albanis accepisse tradit. Carthaginenses etiā, auctore Trogo, Dictatorem habebāt. Hic autē summus fuit in urbe magistratus, quippe qui habebatur in summo periculo ultimū remediū: in sex tātū mēses, uti Fenestella ait, durabat: nam eo designato, præter tribunatū omnes magistratus

gistratus (teste Polybio uolumine suarū histor. 3. & Plutar. in uita Fab. Max.) auctoritatē suam amittebant: & ideo Dictator dicebatur, quod is imperaret: quia (sicut idē in uita Marcelli testatur) iussa magistratum, edicta Romani uocabant. Itē Dictator non poterat nisi à Consule dici: neq; aliq; tēpore, nisi oriente nocte, & silentio, ut Liuius lib. ab urbe cond. 8. tradit. Attamē, teste eodē, lib. 4., quū aliquādo Veientes castra Romana cepissent, A. Cornelius Cossus Tribunus militū Mamercum Aemyluum Dictatorē dixit, quod augures consulti urgēte necessitate, eam religionem exemissent. Post annū deinceps CCC. alterū, quā condita Roma erat, uelut Liuius in 3. prodit, iterū mutata est forma ciuitatis, ab Consulibus ad Decemuiros, quemadmodū ab Regibus antē ad Consules uenerat: qui, uti quibusdā placet, tertio anno depositi sunt, libidine Appij Claudij, qui Virginiā, cuius stupranda amore deflagrabat, in seruitutē asserere uoluit. qui quum pro libidine omnia agerent, officiū suo cōmodo metientes, ac quod ex iporum usu, non è republica esset, in primis facientes, & eos ob id nonnulli Senatores, uti inquit Fenestella, decē Tarquinos appellarēt, uidentur tunc Romæ magis monarchia quā aristocratia fuisse. Hoc pacto exactis Decemuiris, ad prioris formā regiminis reditum est. At dein anno CCCX. cōditæ urbis, pro Consulibus primū Tribuni militum creati sunt, A. Sempronius Atracinus, L. Atilius Longus, & T. Cætilius Siculus. Democratia autem, id est, popularis principatus, sensim irrepsit, plebe paulatim per seditiones adipiscēte nobilitatis magistratus: primū enim,

C. Canuleio auctore, plebeij connubia promiscua cū patritiis habere cœperūt: deinde quū Tribuni plebis quotidie magis magisq; instarēt, à patritiis tandē concessum est ut ex plebe Tribuni quoq; militū consulari potestate fierēt: & ita P. Licinius Caluus primus creatus est, anno urbis cond. CCCCLV. Deinde plebs consulatū assequuta est, & L. Sextius Lateranus de plebe primus Cōsul factus, anno urbis cond. CCCLXXXIX. Nouissimē obtinuit & dictaturā, summū in urbe decus: primusq; ex plebe C. Martius Rutilius Dictator dictus fuit, anno ab urbe cond. CCCXCIX. Hęc ex Lioio lib. 4, & 5, & 6, & 7. ab urbe condita, & Plutarcho in uita Camilli. Eo denique pacto reipublicę administratio ex optimatibus ad popularem principatū uenerat, ex quo nouissimē iterum in monarchiam, id est, ad unius imperiū, forma ciuitatis redacta est, quę à Sylla & Mario (teste Appiano in primo de bellis ciuilibus) cœpit, fracta omni senatus potestate. Eam postea Cæsares adauxerunt, sub quibus primum ipsa Roma toto pacato orbe floruit: inde insequentium Cæsariū inertia contabuit, atq; ad interitū deuenit. Habuit igitur Romana ciuitas primum monarchiam, id est, regium imperiū: subinde aristocratia et democratia, hoc est, Consulū, Dictatorū, Decemuirū, & Tribunorum consularium potestate gubernata est: at nouissimē rursus monarchia, id est, tū Dictatorū, cum Cæsarium tyrannidem seuisissimam pertulit: unde eius uirium labes facta est. Romanorū autem Regum insignia, hoc est, fasces cum securibus, corona aurea, sella eburnea, trabea, curules, phaleræ, annuli, paludamenta, prætexta, togæ pictæ,

etæ, tunicæq; palmatæ, & omnia denique decora quibus imperij dignitas eminebat, ex XII. Tusciæ populis (auctore Dionysio in tertio, & Floro, & Strabone in 5. Geogr.) quos Tarquinius Priscus subegit, originem habere: quibus Tarquinius, ut Dionysio placet, simulatq; id senatus permisit, primus usus est. Quare miror Macrobiū in 1. Satur. scribere, Tulliū Hostilium tertium Romanorū regē, debellatis Hetruscis, primum sellam curulem, lictores, togam pictā atq; prætextā instituisse Romę haberi. Verūm Romulus ex more XII Hetrurię populorum, qui singuli (Lioio et Dionysio auctoribus) singulos Regi statim creato lictores dabant; antea XII lictores sumpsit, cuius sententię esse haud Lioium pœnitet. Alij à numero auitū, quę augurio regnum portenderāt, eum sequutū numerū autumant. Hi magistratibus ministrabant, fascesq; uirgarū alligatos cū securibus gestabant. Eiusmodi autē uirgas ex betulla arbore fieri cōsueuisse, Plin. lib. 16. cap. 18. Nat. hist. innuere uidetur, sic scribēs, Gaudet frigidis sorbus, & magis etiā betulla gallica hæc arbor, mirabili candore atq; tenuitate, terribilis magistratū uirgis. Censum primus omnium Ser. Tullus rex instituit, rem, ueluti Lioius ait, saluberrimā tanto futuro imperio: ex quo belli pacisq; munia nō uiritim, ut antē, sed pro possessione pecuniarum, ciues obirent: quorum classes (id est ordines) quinque rescripsit. Prima itaq; classis fuit ex iis, qui centū millium æris aut maiorē censum haberent, quos in octoginta centurias diuisit, in quadragenas seniorum, ac totidem iuniorum: seniores ad urbis custodiam, ut præstō essent, iuniores ut foris bella gere-

rent, arma his imperata, galea, clypeus, ocrea, lorica, tela in hostem, hasta, & gladius. Secunda classis intra centum, usq; ad quinq; & septuaginta millium censum instituta, & ex his senioribus iunioribusq; uiginti cōscriptæ sunt centuriæ, armaq; imperata præter lorica, omnia eadē. Tertiæ classis in quinquaginta millium cēsum esse uoluit: totidem centuriæ sunt conscriptæ. In quarta classe census quinq; & uiginti milliū: totidē centuriæ factæ. Quinta classis undecim millibus censebatur. Sed iam rationem ineamus, qua nobis constet quāti unaquæq; classis æstimata sit. Illud enim primū scire licet, cētum æra (nam æs nummulus erat) nō pluris fuisse uno nostro ducato, siue coronato aureo nummo, ac ita mille æra ualuisse decem aureos. Primæ igitur classis census æstimatus est mille aureis, secundæ septingentis & quinquaginta, tertiæ quingentis, quartæ ducentis & quinquaginta, quintæ uerò centum & decē. At maximus Seruio Tullo rege census, teste Plin. lib. 33. fuit astium centum & decem milia, ex quibus summa fit mille & centum aureorum. Et hæc, ut ait idem Plinius, prima classis: adeo id temporis Romanorum opes exiguæ fuerant, quæ posthac immensa extiterē, quādo, auctore Tranq. census senatorius fuit duodecies centena millia sestertium nummum. Quam quidē summā, ut rectē putemus, notare oportet singula sestertia ualuisse uicenos quinos aureos, sic, ut centum sestertia summā facerēt duorū milliū & quingentorum aureorū: qua ratione colligimus censum senatoriū fuisse ad numerum triginta millium aureorum, & equestrem duodecim millium & quingentorum, hoc est, constituisse

ex quingentis sestertiis. Atq; talis origo et forma fuit census Rom. qui, ut Eutropius ait, adhuc per orbem terrarum incognitus erat. Sed illud uerius Mosi assignandum est, qui, ut infra demonstrabitur, primus populum recensuit. Atqui cēsus agi dicitur, quum hominū facultates recensentur, unde tributi imponēdi ratio inita est: uel quū numerus ciuū putatur. Vtrunq; testatur Liuius in uita ipsius Seruij Tulli. Et quū in censendō finis erat factus, lustrum conditū appellabatur, quod tum Seruius exercitum omnē sue, oue, taurisq; tribus lustrauit, hoc est, purgavit: idq; lustrum quinto quoq; anno Romæ condebatur, quum Censores numero duo creabantur, qui censum agerent: is postea magistratus annuus factus, eiq; morum ciuitatis cura est tradita. Item quū uectigalia & tributa soluebantur, tum fiebat sacrificiū ciuitatis purgandæ causa. Ex quo perinde Romani annos etiam per lustrum numerabant, atq; Græci per olympiades. Ceterū quum ita quinto quoq; anno lustrum condi diceretur, sunt qui putent illud fuisse spatium quatuor annorū, argumētantes annum quo sequens lustrū incipiebat, dici quintum, qui esset primus sequentis lustrī. Quæ sanè ratio, si uera sit, similiter indicat olympiada fuisse spatii quatuor tantū annorū, quemadmodum infra suo loco demonstrabitur. Census autē agendi, & tributi ex censu imperādi pariter atq; conferendi inuicem factum est apud Hebræos, quū de ea re Deus mandatū Mosi dederit, ita in Exod. cap. 30. loquens, Quando tuleris summā filiorū Israel, iuxta numerum dabunt singuli pretiū pro animabus suis Domino, & non erit plaga in eis, quum fuerint recensiti. Hoc

autem dabit omnis qui transit ad nomē, dimidium sicli, iuxta mensuram tēpli. Qui habetur in numero à uiginti annis & suprā, dabit pretiū. Ita tributum imperatum est in singula capita eorum qui uiginti annis maiores essent, quiq; arma ferre possent. Siclus numus argenteus Hebraicus, quem Græci staterem dicunt, teste Iosepho lib. 3. Antiquit. pōdere erat drachmarum Atticarū quatuor: drachma uerò ex senis obolis Atticis cōstat: atq; sic tetradrachmus siclus ualebat quaternos & uicenos Atticos obolos, Hebraicos uerò uicenos. Sed quia dicitur, iuxta mensurā tēpli, iam satis liquet sacerdotes ponderis mensur. eq; genus habuisse aliud ab eo quod uulgus usurparit. Atqui drachma eiusdem est ponderis ac Romanus argenteus denarius, quem Matthæus euangelista cap. 22. numisma cēsus uocat, cuius nota Cæsaris effigies erat: & cap. 20. appellat denarium diurnū, quod tantū ualeret, quantū mercedis in die dari solet operis. Extāt etiamnum istiusmodi denarij, Cæsariū figura signati, qui pari sunt pondere atq; numi quos grossos nūcupant. Ita scire licet drachmā Atticā à nostris grossum uocitari, & siclum quatuor ualere grossos. Carcerem, quo custodia continentur, ad terrorē, teste Liuiο ab urbe cond. Ancus primus ædificauit, quod Eutropius Tarquinio Superbo assignat: item uincula, fustes, cōpedes, catenas, & huiusmodi supplicia quibus homines afficiuntur. Atq; hæc omnia à Romanis Romæ primū inuēta: nā alibi isthæc tormentorū genera ad cruciandos homines longē antē in usu fuisse, ex Iosepho & Herodoto satis patet. Unde quum instrumenta sola sint, quibus tyranni in primis

ad

ad suam tuendam dominationem utantur, eorum inuentionem rectē Nemroth primo tyranno assignemus licet.

Qui primi cōstituerint annum, & quā uarium, & qui inuenerint hunc annum quo utimur, uel menses, atq; eos diuiferint in Nonas, Idus, Calendas: ac quis excogitarit numerum aureum.

Cap. IIII.

Est de prima anni obseruatione, statim post traditam astrologiæ originem, dicendum erat, ad quam potissimum huiusmodi ratio pertinet, non possunt tamen omnia uno loco explicari: hic proinde de anno tractabimus. Hūc Aegyptios primò instituisse, Herodot. lib. hist. 2. prodit, ita scribens, Quæ autē humanarū rerū sunt, hæc ita referebant, inter se cōstare omnium hominū primos Aegyptios annum comperisse, distinguentes eum in 12. temporum menses, idq; comperisse ex astris: eò scientius (ut mihi uidetur) hoc agētes quā Græci, quod Græci quidem tertio quoq; anno intercalarem mensem introducūt temporis gratiā: Aegyptij uerò tricenis diebus, quibus 12. menses taxant, adiciunt huic numero quotānis quinos dies, unde eis ratio circuli temporum constat eodem redeuntis. Herodot. hætenus. Clemens itidē comprobat. Huiusmodi tamen inuentionē Diodor. Thebeis assignat li. 1. Sed non ideo inficior Diodorum Herodoto suffragari, quoniā Thebei iuxta Aegypti populi sunt à Thebis, urbe in Aegypto, nominati, uelut Thebani à Thebis in Bœotia, quod apud idoneos auctores obseruatum est: quinetiā, ut ait Herodot. in prænotato lib. olim Thebe

g v

Aegyptus uocabatur. At Seruius super 5. Aeneid. dicit, Eudoxū primum annū deprehendisse, post quē Hipparchum, et ultimo loco, ut infra dicemus, Cæsarē. Laertius autē Thaleti Mileſo aſcribere uidetur in primo, quū inquit, Anni tēpora illorumq; uiciſitudines priorem inueniſſe ferūt, eumq; in CCCLXV. dies diuiſiſſe. Sed hoc illi cenſeo apud Græcos dūtaxat eſſe attribuendū. Verūm reperimus apud Ioseph. in 1. et in 4. Antiq. Hebræos ante diluuiū Noe, annū XII. mēſibus conſtitutū habuiſſe: qui, eodem teſte in 1. Antiq. annū primi etiā in Aegypto inſtituerant. Eſt inſuper operæpretiū, quā uaria fuerit anni ratio apud priſcos demonſtrare. Arcades enim (ut Plutarchus in uita Numæ, et Macr. in 1. Satur. meminerunt) tribus duntaxat mēſibus annum ſuum cōplebant: Cares et Acarnanes, ſex: Aegyptij primis temporibus, teſte Solino, quatuor: ſed antea, ut Cenſorino placet, duobus tātum. At Macro. in 1. Satur. ait, anni certū modū apud ſolos Aegyptios ſemper fuiſſe, ut etiam ex Herodoti auctoſitate liquidō conſtat. Erat præterea annus triginta dierum, id eſt, lunaris: auctoſ Seruius ſuper 3. Aeneid. Habebant et annū magnū, quem uolebant confici omnibus planetis in eundem recurrentibus locum, qui, ſecundum Cicer. continet duodecim millia noningentos quinquagintaquatuor ſolares annos. At Iosephus in 1. Antiq. cap. 8. dicit annum magnum D C. annorū ſpatio impleri. Sed de hoc, uti Cenſorinus demonſtrat, inter auctoſes nō planē cōuenit. Reliqui Græci CCC LIII. diebus annum proprium computabant. In hac uarietate, Romani quoque ab initio, prout Macrobius dicit, auctoſe

auctoſe Romulo, annum X. mēſibus conſtitutum habuerunt, à Martio incipientes, qui conſciebatur diebus CCC et IIII. Romulus enim primum mēſem Martium, à patre ſuo Marte: alterum Aprilem, quaſi Aphrilem, à ſpuma, quæ Græcè ἀφρός uocatur: unde Venus mater Aeneæ nata eſt: tertium Maium, à maioribus: quartum Iunium, à iunioribus nominauit. Ouidius,

Hinc ſua maiores tribuere uocabula Maio,
Iunius à iuuenum nomine dictus adest.

Sic antē populū in maiores et minores diuiſerat. Reliquos ſex à numero, Quintilē, Sextilē, Septembrē, Octobrem, Nouembrē et Decembrē appellauit. Verūm poſtmodō Quintilis à Iulij Cæſaris nomine, Iulius, et Sextilis Auguſti honore, Auguſtus eſt nominatus. Sed iſte annus quū neq; ſolis curſui, neq; lunæ rationibus congrueret, Numa Pompilius inde ad lunæ curſum redegit, additis 50. diebus: quibus poſtea ſex alios dies adiecit reſtractos ex illis ſex mēſibus, qui triginta dies habebant, id eſt, de ſingulis ſingulos: eosq; ſex et quinquaginta dies pari ratione partitiſ eſt in mēſes duos: et alterū, quem primum poſuit, nuncupauit Ianuarium à Iano, qui Latīnorum primus Rex fuerat: tanquam bicipitis dici mēſem, ut qui tranſacti anni finē reſpiceret, ac principium futuri proſpiceret. nā Ianus, quū uir eſſet æquē prudens atq; ſolers, dictus eſt habere geminā faciē ut una quæ antē, altera quæ poſt tergū forēt, intueretur: id quod ad uigilantē ciuitatis cōſtōdē attinet. Alterum uerō Februariū uocauit, deoq; Februo dedicauit, qui creditur præſeſturationibus: quia tū extremo anni mēſe, populū

februabatur, hoc est, purgabatur. Postea Numa religionem sequutus, quod numero Deus (quemadmodum Poeta ait) impare gaudet, dedit singulis mensibus, Ianuario, Aprili, Iunio, Sextili, Septēbri, Nouēbri, & Decēbri, un detricenos dies: Martio uerò, Maio, Quintili, & Octobri, singulos & tricenos. Februarius suos octo & uiginti dies retinuit. Ita annus cōficiēbatur diebus CCCLV. Romani deinde, Græcorum more, intercalarem mēsem cōstituerūt: ut qui præessent fastis libris, quibus totius anni res populi explicabantur, intercalarent, id est, uocarent populum, ut quando lege agerent, scirent. Sed quū ita usu ueniret, ut per eam uarietate anni sæpe nondimā caderēt aut in primū anni diem, in nonāse, (quibus nefas erat conuentus haberi) permissum est ut sacer dotes quando uellent, suo arbitratu uocaret. At quū illi cōmodi gratia, publicanorumq; ex usu, minus suo tēpore uocarent, tum demū Cæsar pōtifex maximus addidit anno dies decē, horasq; sex, quorū dierū binos ad singulos menses, Ianuariū, Sextilē, & Decembrē, adiunxit: in Aprilem autē, Iunium, Septembrē, & Nouembrē singulos distribuit. Sic C. Iulius Cæsar (auctore Suetonio, & Appiano Alexandrino, & Plinio) primus omnium annum ad cursum solis accommodauit, ut CCCLXV. dierum esset, & intercalario mense sublato, unus dies quarto quoq; anno intercalaretur: quod bissextū uocant. Causa autē nominis est, quia duobus continuis diebus bis dicimus 6. Calendas Martias, duos dies pro uno cōputantes. Menses uerò, hoc est, lunæ cursus, (qui, uti Cic. in 2. De nat. deorū ait, quia mensa spatia cōficiunt, menses nōnantur)

natur) Thebæos, id est ipsos Aegyptios (sunt enim, ut diximus, idem) omnium primos instituisse Diodorus affirmat: quod tamen magis Hebræis, qui haud dubiè primi annū cōstituerāt, tribuendum esse uidetur. Atq; annus menses habet XII. quorū quatuor, Aprilis, Iunius, Septēber, & Nouēber, ex triginta cōstant diebus: at plus uno, septē, Ianuarius, Martius, Maius, Iulius, Augustus, October, & Decembris: minimus uerò Februarius, octo & uiginti suis contentus est diebus. Itē hebdomadas duas & quinquaginta, & diē unū: dies uerò CCCLXV. ac horas sex, uti dictū est. Præterea quū apud priscos Romanos, pontifices, prout supra demonstrauius, ita intercalarent, factū est ut mēsis eiusmodi rei causa, diuisus sit in Calendas, Nonas, & Idus, primusq; dies Calēdæ dictæ sint ἀπὸ τῆς ἑκατῶν, uoco: etenim minor pōtifex obseruabat quando noua primū appareret luna, qua uisa, id primus sacrificulo regi nuntiabat: tū factū, ut moris erat, sacrificio, pōtifex incipiebat eos uocare qui in agris essent, quò scirent feriarū pariter causas, atq; quid eo mense agerent. Ita calata, hoc est, uocata in Capitolium plebe, pronūtiabat quot dies à Calendis ad Nonas superessent: unde Nonæ ipsæ dictæ, quia semper dies nouē à Nonis ad initium Iduum intersunt. Idus autem circiter medium mensem ponebāt, idq; uerbū ab Hetruscis sumptabant, quorū lingua iduare, diuidere est. Igitur sic cōputabant, uerbi gratia, Vltimum diem Decembris antecedentis mensis notabāt pridie Calēdas Ianuarias, penultimū tertio Calendas, atq; sic alios suo ordine, sursum uersum numerando usq; ad Idus: nā mensibus quatuor, Martio,

Maio, Iulio, & Octobri, singulis senas dederunt Nonas, reliquis quaternas, sicut singulis quoq; mēſibus Idus octonas. Verūm modus istiusmodi dierū mensis numerum inuēdi iam uulgatior est, quā ut à nobis sit rursus demonstrādus, qui profectus est ab illa pontificū intercalatione, quæ durauit usq; ad annū urbis cōditæ CCCC. quum P. Sulpitio Auerſione, P. Sēpronio Sopho Lōgo COS S. C. Flauius scriba ædilis curulis, inuitis Patribus, Ciuile ius repositum in penetralibus pontificū emulgauit, sūstosq; circa forum in albo proposuit, ut quando lege agi posset, sciretur. Testis Linius ab urbe cōd. in extremo 9. lib. Postea fuit alius modus, quem aureū numerum ob excellens rei artificium appellant, excogitatus à diuo (ut fertur) Bernardo, uel ab ipso Iulio Cæsare, sicut lib. diuimorum officiorum 8. extat, ad inueniēdum diem coniūctionis lunæ, per singulos menses: quo quidem numero nostri deinceps usi sunt ad notandos quoq; dies festos, in singulos annos, quos mutabiles uocant, quemadmodum est Pascha, Pentecoste, nonnulliq; alij, eò quòd non semper in eisdem mensium dies cadāt. Fuit sanè inuentum suo dignum auctore, cuius usus & ratio ita omnibus nota est, ut non sit quòd hoc loco quicquam de aureo numero doceatur.

Quis horas primus constituerit, aut horologia diuersi generis inuenerit. Cap. v.

Oræ, quibus numero 24. dies noxq; conficitur, teste Macrobio, ab Apolline, id est sole, qui Horus Aegyptiaca lingua uocatur, nomen acceperunt. Quatuor itidem tempora,

pora, hoc est, uer, æstas, autumnus, & hyems, quibus annuus orbis impletur, horæ dicūtur: quæ initio duodecim constitutæ sunt, eiusq; rei talis fuisse origo memoratur. Quodam tēpore Hermes Trimegistus, quū in Aegypto sacrum quoddam animal Serapi dicatū, in tota die duodecies urinam facere pari semper tēporis interuallo obseruasset, per XII. horas diē diuidi debere cōtecit. Exim de hic horarū numerus longo tempore custoditus, postea in XXXIII. horas diuisus est dies. Horologiū autē solarium, in quo umbilici solis, quæ gnomonem uocant, umbra horas ostendit, Anaximenes Milesius Lacedæmone, teste Plin. lib. 2. cap. 76. primus inuenit, ipsumq; ætatis ætatis, hoc est, ab umbra, sciotericon appellauit. Romæ multò serius contigit: in XII. enim tabulis, ut auctor est Plin. in 7. ortus tantū & occasus solis nominabatur. Post aliquot annos adiectus fuit & meridies: accensus Consulis, id est præco, eum pronuntiabat, quum è curia inter rostra & græcostasim solē prospiciebat: à columna uerò ænea ad carcerē inclinato sydere, supremā horā pronuntiabat: sed hoc serenitatis tantū diebus, usque ad primū Punicum bellum. At M. Varro primū horologiū solarium in publico secundū rostra, in colūna statutum fuisse tradit, bello primo Punico, à M. Valerio Messala cōsule, Catina in Sicilia capta. Postea Scipio Nafica primus Romæ dūtaxat, ut opinor, aqua horas diuisit æquè noctiū atq; dierū, idq; horologiū sub testō dicauit, anno urbis D XCV. Ceterū horologiū, teste Vitru. li. 9. De architect. ex aqua Ctesibius Alexandrinus primus reperit. Vtriusq; meminit Cic. li. De nat. deor. 2.

Quid igitur, inquit, conuenit quum solarium uel descriptum aut ex aqua contempleris, intelligere declarari horas arte, non casu? Et alibi, in extremo 2. Tuscul. lib. Cras ergo ad clepsydram. Ita uas uocant, è quo guttatim effundebatur aqua ad horas notandas. Inuentum est demum de diuini quodam ingenij acumine, horologium quod nunc frequens cernitur, è metallis, rotis dentatis atque ponderibus, partim umbilicis horas indicantibus, partim testantibus tintinnabulis. Quinctiã eodem artificio planetarum omnium, ac solis & lune cursus adeo facile representantur, ut cælum ipsum propè conspici uideatur. Est etiam aliud horologij genus, ad pyxididis formã excogitatum: item è tenuissimis arenis Aegyptijs: quorum tamen auctores (uti in calce operis dicemus) in aperto non sunt. Sic deniq; quotidie aliquid admiratione dignum hominum industria inuenit; uelut pyxidem illam qua nautæ nauigationẽ peritissimè moderantur. Et multa demum sunt, quibus prisca ætas caruit, de quibus nos suis locis meminerimus. Illud adiiciam, ut alibi horologia à sole occidente, usq; ad solem iterum occidentem, perpetuo cursu uiginti quatuor horas designant: sic nunc totus serè occidens horologia habet, quæ bis in die duodenas horas indicant, ita ut semper duodecima hora in media nocte & in meridie notetur: quod profectò quò aptius quadrat, hoc commodius fit, ne quempiam quum uelit scire quota sit hora, tot simul numerare oporteat.

Quomodo ab initio alij aliter dies obseruarint, ac noctes diuiserint. Cap. VI.

Diem

Iem alij aliter obseruabant, quod ab Aegyptiis fluxisse uolunt, quos, ut inter nonnullos auctores cõuenit, primos omnium annum & menses constituisse ferunt. II itaq; à media nocte, ad mediam, totum id spatium unius diei nomine appellauere. Romani quoq; eodem modo diem obseruabãt, quòd, ut Plutarchus in Problemat. ait, ortus solis initium agendi, nox uerò consilij & preparationis faciat: quippe apud illos, cuiquam etiam diei horæ aliquid actionum tribuebatur. Martialis,

Prima salutantes atq; altera continet hora.

Exercet raucos tertia caufidicos.

In quintam uarios extendit Roma labores.

Sexta quies lassis, septima finis erit.

Sufficit in nonam nitidis octaua palaestris.

Imperat extractos frangere nona toros, etc.

Babylonij inter duos solis exortus, omne id tẽpus diẽ uocabant: Athenienses inter duos occasus. Umbri à meridie in meridiem, unũ diem putabant: uulgus omne à luce ad tenebras: auctores Varro, Plin. in 2. Gellius, & Macrobius. Nos porrò more Atheniensiu, à sole occaso, ad solem iterum occidentẽ, omne id mediũ tẽpus unũ diem esse dicimus, sicut Transalpini omnes Vmbrorũ ritu, à meridie in meridiẽ diẽ suũ terminant, prout eorũ horologia, quæ superiori capite posuimus, indicãt: uel eadẽ ratione, à media nocte, ad mediã noctẽ, ueteri Romanorũ instituto, illorũ dies dici potest cõfici. Nox uerò, sicut Veget. tradit, in quatuor diuidebatur uigilias, quæ singulæ, teste Hier. super Psalmos, trinarũ horarum spatio supputabantur.

h

Qui primi libros ediderint, & de prima bibliotheca,
& à quo, aut ubi usus imprimendarum literarum primò inuentus. Cap. VII.

Vum in dies magis magisq; hominũ ingenia sola librorũ copia uigeant, & ad capeffendas disciplinarum liberaliũ artes facilius omnes alliciantur, ipsaq; literarum studia mirum in modum ubiq; gentium floreat, peccare herde me ducrem, si tale inuentũ silentio præterirem, cuius nos etiam, quantum exiguum tulerit ingenium, au gendi gratia, hunc nempe laborẽ suscepimus, præsertim quum huiusmodi scriptorum libri, uti diuus Hieron. ad Marcellam ait, ingeniorũ effigies, & uera & æterna monimẽta sint. Quapropter Agesilaus, auctore Plutarcho, quum bene multi uellent eius corporis simulachrum gratis effingere, nunquam id fieri passus est, animi tantum monumenta posteris relinquere studens: illud enim sculptorum, hoc suum: illud diuitiũ, hoc bonorũ opus esse ducebat. Omnium igitur primus Anaxagoras, teste Laertio uol. 2. librum ab se scriptũ edidit. Gellius uerò lib. 6. scribit Pisistratũ tyrannũ omnium primũ libros publicè legendos præbuisse. Sed profectò quis nõ uidet perperam Græcos, hominũ genus in sui laudẽ effusissimũ, hanc sibi gloriã uindicare? qui, ut Ioseph. contra Appionẽ perspicuẽ demonstrat, recētissimi sunt. Ex quo haud dubiè multò ante Græcos, antiquissimi Hebræorum, qui sacram historiam scripserunt, & Aegyptiorũ sacerdotes, uel Chal dæi libros ediderũt: atque ita Anaxagoram & Pisistratum apud Græcos tantum, primos foras dandos libros curasse

curasse, credere par est. Deinde aut, ut idem Gellius testatur, ipsi Athenienses numerũ librorũ studiosius accuratiusq; auxerũt. Verum omnẽ illã postea librorũ copiam Xerxes Athenarũ potitus abstulit, asportauitq; in Persas. Eos porro libros uniuersos multis post tẽpestatibus, Seleucus Macedoniæ rex, qui Nicanor appellatus est, referendos Athenas curauit. Ingens postea numerus librorum in Aegypto à Ptolemæis regibus confectus est, ad millia sermè uoluminũ DCC. sed ea omnia priore bello Alexandrino incensa sunt. Ceterum Strabo lib. 13. Geogr. scribit Aristot. omnium primum bibliothecam instituisse: ait enim, E Scepstũ suere philosophi Socratici, Erastus & Coriscus, & Nereus Corisci filius, qui Aristotelẽ & Theophrastum audiuit, & successor fuit bibliothecæ Theophrasti, in qua Aristotelicã ineratã Aristot. & bibliothecã & scholam reliquit Theophrasto, & primus omnium, quos scimus, libros cõgregauit: & Aegypti reges bibliothecæ ordinẽ docuit. Theophrast. uerò eã tradidit Neleo, Neleus eam Scepstũ detulit, ac posteris tradidit. Hæc ille. Fuit & Pergami bibliotheca præclarissima: auctor Plin. lib. 35. statim in principio, ubi inquit, An priores cœperint Alexandriæ & Pergami reges, qui bibliothecas magno certamine instituere, non faciliè dixerim. Romæ bibliothecã Asiniũ Pollionẽ primum fecisse, testatur idem in prænotato lib. scribens, Non est prætereundum & nouitiũ inuentũ: siquidẽ non solum ex auro argẽtõve, aut certè ex ære in bibliothecis dicatur illi, quorum immortales animæ iisdem locis ibi loquũtur: quinimò etiam quæ non sunt, finguntur, pariuntq; desideria

non traditi uultus, sicut in Homero euenit, quo maius, ut equidem arbitror, nullum est felicitatis specimen, quam semper omnes scire cupere, qualis fuerit aliquis. Asinij Pollionis hoc Romæ inuentum, qui primus bibliothecā dicando, ingenia hominum rempub. fecit. Sunt etiā plures hodie in Italia bibliothecæ, sed illa in primis omnium iudicio lōgè celeberrima, quam diuus Federicus Feltrius dux Urbini condidit, quam postea Guido princeps eius filius, omnis doctrinæ decus, ac doctissimorum hominum præsidium, cum auro & argento, tum librorum copia adauxit, ornauitq;. Fuit illud igitur omnino magnū moralibus munus, sed nequaquam conferendum cum hoc, quod nostro tempore adepti sumus, reperto nouo scribendi genere: tantū enim uno die ab uno homine literarum imprimitur, quantum uix toto anno à pluribus scribi posset. Ex quo adeo disciplinarum omnium magna librorū copia ad nos manauit, ut nullum amplius superfuturum sit opus, quod ab homine quamuis egeno desiderari possit. Illud insuper adde, quod auctores quoque plurimos, tam Græcos quam Latinos ab omni prorsum interitus periculo uindicauit. Quare tantæ rei auctor non est sua laude fraudandus, præsertim ut posteritas sciat, cui diuinum beneficium acceptum referre debeat. Itaq; Ioannes Cuthenbergus natione Theutonicus, equestri uir dignitate, ut ab eius ciuibus accepimus, primus omnium in oppido Germaniæ, quam Moguntiam uocāt, hanc imprimendarū literarum artem excogitauit, primumq; ibi ea exerceri cœpit: nō minore industria reperto ab eodē, prout ferūt, auctore nouo atramenti genere,

quo

quo nunc literarū impressores tantum utūtur. Decimo sexto deinde anno, qui fuit salutis humanæ MCCCCLVIII. quidā nomine Conradus, homo itidē Germanus Romā primò in Italiā attulit, quā dein Nicolaus Ienson Gallicus, primus mirū in modum illustrauit, quæ passim hac tēpestate per totum ferè terrarum orbem floret, de qua plura loquendi labore supersedeo, eius inuentorem, ac simul unde ad nos delata fuerit, prodidisse, haud me parum fecisse ratus, quum ea omnibus longè notissima sit: quæ propterea ut ab initio non minore quæstu, quam hominum admiratione uulgari cœpit, sic paulatim, uelut auguror, futura est uilior.

De primo usu scribendi apud prisicos, etiam per notas, & quando primum inuenta charta, uel membrana. Cap. VIII.

Nte usum chartarum, quo maxime humanitas uite constat & memoria, palmarum foliis, teste Plinio in 13. Nat. hist. primò scriptitatum est. Verg. in 6.

— Foliis tantum ne nomina manda. Deinde quarundam arborum libris, postea publica monimenta plūbeis uoluminibus, inde & priuata linteis conficere cœperūt: deinde cæris: nam pugillarium usum ante Troiana tēpora fuisse testatur Homerus. Papyrū autem post Alexandri Magni uictoriā, condita in Aegypto Alexandria, M. Varro auctor est, ante chartarū usum ab eo Rege inuentam esse, quæ fiebat ex frutice, qui nascitur in paludibus Aegypti. Verum contra Varr. qui chartarum usum non nisi condita in Aegypto Alexandria fuisse scribit, Plin.

h iij

Castij Heminae Annaliū scriptoris auctoritatē adducit. Ille enim tradit, Cn. Terentiū scribam, agrum suum in Ianiculo repastinatē, ostendisse arcam, in qua Numa rex situs fuerat, & in eadem libros eius repertos, qui è charta erant. Nam Magnus Alexander amplius trecentis annis post Numam fuit, qui Alexandriā, auctore Livio lib. 8. eo anno in Aegypto posuit, qui fuit urbis conditæ CCCXXXVIII. L. Papyrio Mugillano siue Cursore, C. Patilio Galbo COS S. Caterum Liuius in 10. De bello Macedonico, à Casto dissentit, scribens duas arcas lapideas, octonos ferme pedes longas, non unam, repertas à fossoribus in agro L. Patilij scribæ, non Cn. Terentij: & in altera earum sepultum fuisse Numam, in altera uerò eos libros inuentos, de quibus loquimur. Idem etiam Lactantius affirmat, & Plutarchus in uita Numæ. Postea uerò id genus chartæ inuentū est, quo nunc passim utimur, cuius auctor haud palàm est. Hæc autē fit ex linteolis cōtritis: nihilominus tamen papyri nomen à frutice sumptum, ueluti chartæ ab urbe Tyri, retinet. Membranas à tectu membrorū nominatas, (est enim propriè ipsum coriū) Varro scribit per æmulationē, circa bibliothecas Ptolemæi & Eumenis regū, Pergami inuētās fuisse: unde uulgò pergamenæ uocantur. Verum ego affirmarem mēbranas multò antè quàm tradit Varro, esse repertas, in iisq; primū scriptitatū, quando sacros Hebræorum libros (Hebræi enim, ut ostendimus, primi rerum gestarum monumenta condiderunt) è membrana fuisse testatur Iosephus: nam quum in 12. Antiquitat. tradit, quemadmodum Elcazar princeps sacerdotum per LXXII. inter-

interpretes, sacros libros ad Ptolemæum Philadelphum miserit, ut in Græcum sermonem uerteretur, sic inquit, Quum uerò ostenderent tenuitatem membranæ, uel incomprehensibilem eorum cōpaginem, Rex miratus est. Herodotus etiam in quinto testis est, prisca consuetudine in pellibus caprinis et ouillis esse scriptitatum. Sūt præterea plura chartarum genera, ut hieratica, antiquitus sacris tantum uoluminibus dicata: amphitheatrica, à loco dicta: bibula, & emporetica, inutilis scribendo, & inuolucris duntaxat chartarum atque mercium usum præbens, propterea ἀπὸ τῶν ἐμπορέων, id est, à mercatoribus nominata. Usus autē scribendi per notas, peruetustus est, quando Tiro Ciceronis libertus, auctore Eusebio, ipsas notas primus reperisse fertur. Et eiusmodi scripta furtiua dicuntur, quæ artificio quodam fiunt, ne legi possint ab alio, nisi ab eo ad quem scribuntur. Gellius, Res quasdam occultas nuntiare Regi furtiuo scripto uolebat. Est & Cæsar, teste Suetonio, usus. Hodie uerò ita frequēs est modus iste scribendi, ut nullus uidelicet sit neque princeps, neque ciuis, qui suas habeat notas, uulgò ῥιφῆρας nuncupatas.

Quis primus memoriæ artem monstrauerit, aut qui eiusdem gloriā adepti sint. Cap. ix.

Roximum est, ut de memoria dicatur, qua, ut Fabius ait, omnis disciplina constat, quæ & necessarium maxime est uitæ bonum, & unicus eloquentiæ thesaurus. Huius ars, (Plin. in septimo, & Quin. in undecimo

auctoribus à Simonide Melico primum inuenta est, qua in re multum ualuit: nam quum aliquando in Thessalia, teste Cic. de Orat. epularetur apud Scopam nobilem uirum, & nuntiatum esset ei, ut prodiret ad duos iuuenes ante ianuam stantes, contigit ut hoc interim spatio cōclauē corruerit, ac ea ruina adeo conuiuæ omnes cōtriti fuerint, ut non possent internoſci à suis, qui humare eos uellent. Tum dicitur Simonides ex eo quòd meminisset, quo eorum loco quisq; cubisset, demonstrator uniuscuiusq; sepeliendi fuisse. Ac ita uidetur memoria ualde iuari, signatis animo sedibus, aut mutato annulo, qui nos moneat, cur id fecerimus, quod ipse Fabius latè prosequitur. Memoria autem plurimis præcipua fuit, ut Plin. & Solinus auctores sunt. Cyrus enim rex Persarū omnibus in exercitu suo militibus nomina reddidit. Cincas Pyrrhi regis legatus, postero die quàm Romam aduenerat, utriusq; ordinis uiros nominatim appellauit. Mithridati regi duæ & uiginti linguæ (tot enim nationibus imperauit) traduntur notæ fuisse. Cæsar è uerò scribere & legere simul, dictare & audire, solitū accepimus. Idè etiā, teste Spartiano, Hadrianus Imperator facere consueuit.

A quo primūm militaris ars inuenta, & utrum literis præstet, item in exercitu ordines, & tessera, & uigilia, & de primo pugnandi modo. Cap. x.

Vnc uenio ad disciplinam militarē, præcipuum Imperatorū decus, qua sola multi quidem mortales æternam sibi gloriam compararunt: unde tanto literis præferenda.

renda uidetur, quanto facta dictis præstant. Quàquam illud non facillè Cicero concedendum iudicat, quando, ut ipse pro M. Marcello ait, bellicas laudes solent quidam extenuare uerbis, easq; detrahere ducibus, communicare cum multis, ne propriae sint Imperatorum. Certè in armis militum uirtus, locorum opportunitas, auxilia sociorum, classes, commeatus multum iuuant: maximam uerò partē quasi suo iure fortuna sibi uendicat, & quicquid prosperè gestum est, id penè omne ducit suum: At gloriæ, quam tu rectè scienterq; scribendo adeptus fueris, socium habebis neminem. Ad artem redeo. Sed hæc in rudi seculo admodum turpis fuit, utpote quæ ferimo more, ut infra ostendemus, exercebatur. Huius, sicut Ciceroni lib. de nat. deorum 3. placet, inuētrix Pallas fuit, ex quo Bellona dicta est. Papinius,

—Regit atra iugales Sanguinea Bellona manu.

Vt uerò Diod. ipse Mars morē belladi reperit. Martial.

Belliger inuictis quòd Mars tibi seuit in armis.

Sed reperimus apud Ioseph. in 1. Antiq. uol. Tubalcain, qui ante diluuiū Noe fuit, fortitudine cūctis excellentē, res bellicas fortiter exercuisse: quāobrem apparet militarem artem esse antiquissimā, proinde eius auctore ne uiquā prodi facillè posse suspicor. Veteres autē ante usum armorū, pugnis, unde pugna nomen habet, calcibus, ac morsu certabāt. Et hæc prima pugnae origo fuit. Lucr.

Arma antiqua manus, ungues, dentesq; fuerunt.

Exim lapidibus, fustibusq; pugnari coeptum, testis Herodotus libro quarto, quum de quibusdam populis loquitur, qui haud procul à Tritone Libyæ fluuio habita-

bant: ait enim, Horū uirgines anniuersario Mineruæ festo in honorem ipsius deæ inter se bisariam diuisæ, præliatur lapidibus fustibusq;. Afirmat idem Diodor. lib. 1. scribēs, Eodem modo claua & leonis pellis antiquo Herculi conueniunt, quo tempore nondum arma adinuenta, sed fustibus homines iniurias propulsabant, ac ferarum pellibus tegebant pro armis corpora. Plin. uerò in 7. dicit, Afros contra Aegyptios, primos prælium fecisse fustibus, quos uocant phalangas. Verum paulatim hæc disciplina tanti fieri cœpit, ut nulla maiore cura, studio ac ordine, apud omnes propè gentes constaret, repertis exercitus ordinibus, signi dationibus, tesseriis, & uigiiliis, à Palamede, bello Troiano: et sub idem tempus, speculari significatione, à Simone: auctor Plinius, qui libro quinto & Phœnicibus bellicarum artium inuentionem assignat, sed apud Syros, credo. De his satis, sed iam ad ipsa arma transeamus.

De primo armorum, & æneorum tormentorum usu. Cap. xi.

Erunt, auctore Diodoro lib. 6. Martē primum fabricatis armis milites armasse, cui ob id primus armorum usus (appellatur enim belli deus) attribuitur: quod etiam Verg. sensisse uidetur, quū in principio suæ Aenei. dixit, —at nunc horrentia Martis Arma uirumq; cano. Ceterum arma, quæ pro omnibus bellicis instrumentis auctores usurpant, alij alia inuenerunt: galeam enim, gladium, hastam, Lacedæmonij, ut testis est Plinius in 7. inuenerunt. Herodotus tamen libro 4. putat scutum & galeam

galeam ab Aegyptiis Græcis esse traditam. Loricā Mydas Messenius: clypeos Prætus & Acrisius inter se beligerantes repererunt, siue Chalcus Athamantis filius. Ocreas & cristas Cares, lanceas Actolos, iaculum cum amento serunt inuenisse Aetolū Martis filiū. Falcem, secundū Clementē, Thraces: hastas uelitares & pilū Tyrrenus. Vfus autē uelitū, auctore Valerio Maximo li. 2. eo bello primum repertus est, quo Capuam Ful. Flaccus Consul obsedit. Securim Pantefilea Amazonum regina reperit: uenabula Piseus: arcum autē & sagittas Scythes Iouis filius. Sagittas, ut aliis placet, Persus Persei filius primum inuenit. Hæc ex Plin. At Diodor. Apollini assignat, in 6. scribens, Arcus insuper sagittandiq; fuisse repertorē Apollinem serunt. Verum Artabanus, (cuius testimonium Eusebius De præp. Euang. lib. 9. citat) Mo sen omnium primū bellica instrumenta inuenisse tradit, qui adhuc iuuenis in Aegypto, teste Iosepho in 2. Antiq. primam gloriose expeditionem in Aethiopes apparauit. Nec eo tamen ceteri quos memorauimus, minus laudis merentur, quādo non unius generis arma ubiq; usurpantur, sed alia alibi. Nihil quoq; ab initio tam perfectū excogitatur, cui non aliquid ab insequentibus commodè addi possit. In tormentis Creteneses scorpionem, catapultam Syri, Phœnices balistam & fundam, ut testatur Plinius, inuenerunt. Vegetius uerò lib. 1. De re milit. fundarum usum dicit incolas insularum in mari Hispano, quas Baleares uocamus, comperisse: unde Strabo libro tertio Geograph. illos optimos funditores esse uocitatos affirmat. Idem Vergilius sentit in primo Georg.

Stupea torquentur balearis uerba fundæ.
 Artem bellicarum machinarum, teste Plutarcho, in uita
 M. Marcelli, Eudoxus & Archytas inchoarūt. Machinā
 ad ferēda grauiora onera primus, teste Vitruuius, extru-
 xit Ctesiphon, qua usus est ad deportādas ex lapidicinis
 columnas Ephesum ad Dianæ fanum. Equum autē qui
 aries dicitur, in muralibus machinis, auctore Plin. in 7.
 Epeus ad Troiam inuenit: Vitruuius uerò lib. 10. De ar-
 chiteft. Carthaginenses, ad Gades oppugnādas. Testudi-
 nes Artemō Clazomenius inuenit. Et hæc omnia ad ho-
 minum perniciem inuenta sunt, & illud nouitium inuen-
 tum in primis, quod bombardā uocant, quo post homi-
 num memoriā, nihil terribilius ab humano ingenio ex-
 cogitari potuit, cuius inuentorem fuisse tradunt hominē
 Germanum admodum ignobilem, cui casu in mentē ue-
 nit tale quid efficere. Fertur enim homo ad exitiū huma-
 num natus, seruasse aliquādo domi in mortario pulue-
 rem sulphureum, cuiusdam medicinae faciendæ causa, il-
 ludq; texisse lapide, ac inde contigisse, ut dum ignem ex
 silice propè excuteret, scintilla intrò ceciderit, subitoq;
 flamma eruperit, atq; lapidem in altū tulerit; & ille eius
 rei casu doctus, postea facta ferrea fistula, & puluere cō-
 fecto, machinam reperisse, ac eius usum Venetis in illo
 bello primum ostendisse, quod ad fossam Clodiam est
 cum Genuēsibus gestum, qui fuit annus salutis humanae
 M C C C L X X X. Is itaq; tam mortiferae machine re-
 pertor, pro mercede, opinor, accepit, ut nomē eius per-
 petuò occultaretur, ne omni tēpore à cūctis mortalibus
 malè audiret, dignus scilicet qui prior ipse uice Salmo-
 nei,

nei, fulmine flagrasset. Salmoncus enim Aeoli filius, quū
 uellet Iouem in fulminibus iaciendis amulari, ab eo de
 cælo tactus ad inferos detruditur: quando hæc fulmini
 odore, luce, sonitu, impetu simillima est: magna enim uī
 ignis collecti, emissis repente aut ferreis aut lapideis pi-
 lis, quicquid obuium offendit, quassat, dissipat, frangit,
 contundit, adeo ut nullus sanè sit locus quamuis natura
 munitus, quin facillè expugnetur. Ex quo iam usu uenit,
 ut in ea hoc tempore omnis ferme uis peditum, omnis
 equestris splendor, omnis deniq; bellica uirtus indecorè
 consistat, iaceat, obtorpeat. Hæc bombardā uocatur, à
 bombo, id est sonitu, qui *βόμβη* Græcè dicitur: quidam
 alij tormentum æneum malunt nuncupare. Eius tametsi
 modo plura sunt genera, quæ uariè uulgò nominantur,
 & unum illud minimum quo nunc pedites utuntur, qui
 sclopus nomine sclopus uocatur. Sclopus enim est so-
 nus ille, qui ex buccarum inflatione erumpit. Persius,

Nec sclopo tumidas intendis rumpere buccas.

Sed uel alio nomine appellatur Arcusbustus, à foramine
 opinor, quo ignis in puluerem fistula contentū immitti-
 tur: nam Itali bustum uulgò foramen dicunt, & arcus,
 quòd instar arcus pugnantibus sit: quippe hodie huius-
 modi tormenti usus in primo statim pugnae loco est, què
 olim sagittariis dabāt, quū à missilibus præliari incipe-
 rent. Sed iam hinc oratio nostra ad equū bellicosissimū
 animal sese, non extra utiq; propositum, transferat.

Quis primus equitandi artem, aut usum equos doman-
 di, uel eorum ungulas ferreis soleis muniendi, ac orna-
 menta inuenit, & bigas atq; quadrigas iunxerit,

& uehiculum cum quatuor rotis repererit, & qui ex equo pugnare primum instituerint. Cap. XII.

Quo, qui magno mortibus cum in rebus bellicis, tum in itineribus faciendis, & usui & adiumento est, primum omnium uehi Bellerophontem Glauci regis filium docuisse, Plin. in 7. est auctor, qui Pegasus alatum equum, quum in Chimeram iret, ascendit. Horatius in Carm.

Et exemplum graue præbet ales

Pegasus terrenum equitem grauatus Bellerophontem.

Sed Diodorus lib. 6. scribit, Neptunum equos primum domuisse, artemque equitandi ab illo traditam: alij uolunt, equum hominibus antea ignotum primum edidisse, quod asserit Lucanus, dicens,

Primus ab æquorea percussis cuspide saxis
Thessalicus sonipes bellis feratibus omen Exilit.

Et Vergilius, — tuque o cui prima frementem

Fudit equum magno tellus percussa tridenti Neptune.
Frenos autem & ephippia Peletronij, qui Thessaliæ populi sunt, primi inuenerunt. iidem, ut quibusdam placet, domandorum equorum usum primi docuere, testificante utrumque Vergilio in tertio Georg.

Frena Peletronij Lapithæ gyrosque dedere

Impositi dorso, atque equitem docuere sub armis

Insultare solo, & gressus glomerare superbos.

Plinius libro septimo idem affirmat. Hos quoque primos equorum ungulas munire ferreis soleis cepisse ferunt. Numidæ, (ut uel hoc subiungam, teste Appiano in libro de rebus Libycis) equo nudo, id est, sine ephippiis, in bello

bello utebantur. Bigas primum Phrygum natio iunxit, ut Probus & Plinius auctores sunt. Quadrigis uero Erichthonius primus est usus: nam quum Vulcanus, auctore Ouidio in secundo Metamorphoseon, & Seruio super tertio Georgicon, impetrato à Ioue Mineruæ coniugio, & illa reluciente, semen libidinis proiecisset in terram, inde natus est puer dracõteis pedibus, qui appellatus est Erichthonius, quasi de terra & lite procreatus: nam ipse est lis, & xlviii terra. Is ad tegendam pedum fecditatem, iunctis equis, primus omnium usus est curru. Maro,

Primus Erichthonius currus & quatuor ausus

Iungere equos, rapidisque rotis insistere uictor.

Affirmat itidem Plin. Eusebius tamen hoc illi apud Græcos tantum adscribit, dicens, Erichthonius primus quadrigas iunxit in Græcia: erant enim antea apud alias nationes. Id autem fuit Danao regnante Argis. At Arcades istuc inuentum Mineruæ assignant, & id, credo, apud se tantum: de qua Cicero De nat. deorum ita scribit, Minerua quarta Ioue nata & Coriphe Oceani filia, quam Arcades Coriã nominant, & quadrigarum inuentricem ferunt. Vehiculum quatuor rotarum, ut testis est Plinius, Phryges inuenerunt. Pugnare ex equo, sicut idem ait, Thessali docuere, qui Centauri dicti sunt, habitantes secundum Pelium montem. Hinc de Centauris fabula orta apud poetas, quod semihomines & semiequi essent: quanuis non me prætereat, quandã fabellam super hac re à Seruio narrari in 3. Georg. quæ ueluti nugæ respuenda uidetur. Vera sunt igitur extra omnem controuersiam, uti etiam Lactant. inquit, quæ loquuntur

poëta, sed figmento aliquo specieq; uelata, sicut de Aeo-
lo rege uentorum supra demonstrauimus. Sed nonnulli
tradunt Centauros primos equitare, nõ ex equo pugna-
re esse ausos. Diodorus in quinto, Centauros nõnulli uo-
lunt in Pelio à Nymphis nutritos, postea equos subagitas-
se, exq; eis Hippocentauros natos. Creditum, quod pri-
mi equitare ausi sint, ex eoq; natam fabulam, ueluti equi
essent hominisq; natura. Hæc ille hætenus. Et ista om-
nia ex iumentis commoda apud alias gentes paulatim
inuenta, non defuisse illis primis mortalibus credere con-
uenit: quando satis constat Hebræos, Assyrios, Arabes,
Aegyptios, equis, mulis & aliis iumentis à principio u-
sos, quæ aut dorso ferunt, uel armis currũ trahunt. Sed
de quorundam ludorum & saltationum origine iam dis-
seramus, quando hæc rei bellicæ quoq; augendæ gratia
instituta sunt: sed opus est ut modus adsit, ne, sicut Cicero
in Officiis ait, uoluptate elati, in aliquam turpitudinem
iuuenes dilabantur.

Quis primus instituerit apud Græcos olympicum
certamen & alios id genus ludos, & pyrrhica saltationem, atq; palæstram: & à quibus inuentus ludus pi-
læ, alæ, tesserarum, furunculorum, talorum, par impar,
& micare: ac quid sit tessera uel talus. Cap. XIII.

Quatuor ludorum genera apud Græcos
præcipua fuisse comperio, quorum primi
& longè celeberrimi olympici appellati
sunt, ab omnibus ferè poëtis decantati,
quoniam in Olympo monte apud Pisam & Elidem, op-
pida Arcadiæ, Ioui dedicati Pelopis honore celebra-
bantur,

bantur, quos (teste Diod. lib. 5. & Plin. in 7. & Plutar.
in uita Thefei) Herculem Iouis et Alcmenæ filium quidam
constituisse, ibiq; primum decertasse & palmam conse-
quutum tradunt. Sed Euseb. in 10. De præpar. Euangel.
dicit in olympico stadio Coryllum Argium primum ui-
ctorem fuisse declaratum. Alij autem, (ut idem Diodor.
in 6. & Strab. in 8. Geograph. auctores sunt) Herculem
unum ex Idæis Dactylis hoc certamen inuenisse asserunt.
Verum idem Strabo in prænotato libro ab Epeis com-
pertum affirmat. Et inferius ait, ab Iphito Olympicum
agonem institutum costare. Fuit is Praxonidis, siue Hæ-
monis filius. Sed Solinus hoc illustrius declarat, statim in
principio sui operis, ita scribens, Quippe certamẽ olym-
picum, quod Hercules in honorem atæui materni Pello-
pis ediderat, intermissum Iphitus filius eius instaurauit,
post excidium Troiæ, anno quadringentesimo octauo.
Herodotus lib. 3. scribit olympicum certamen gymnicũ,
atq; equestre fuisse, præmiumq; propositum oleaginam
coronam, qua donabatur uictores. Quapropter Tigranes
Artabani filius, eo tempore quo Xerxes bellum in
Græcia gerebat, ut idem testis est, audiens præmiũ Græ-
cis coronam esse, non pecuniam, generosam illam meri-
toq; laudandam sententiam dixit, Pape Mardonii (is enim
Xerxi persuasit ut in Græcos bellũ moueret) in quos ui-
ros induxisti nos ad pugandum, qui non pecuniarum
certamen agitant, sed uirtutis? Celebrabantur autem hi
ludi quinto quoq; anno, sic, ut quatuor anni intereffent
à primo olympiados anno, ad initium & primũ annu-
sequentis, si uera est ratio eorũ qui de olympiadis æquẽ

ut de Iustri spatio ita putant: idq; tempus olympiadem appellabant: ac deinceps apud Græcos tēpora per olympiades numerata sunt, ueluti apud Romanos per COSS. quorum magistratus annuus erat. Martialis,

Bis iam pene mihi consul trigessimus instat.

Alteri erāt Pythij: na quū Apollo Pythonē serpentē, qui à Iunone immissus, Latonā matrē persecutus fuerat, sagittis cōfecisset, ne huius uictoriæ memoriā ulla tēporis diuturnitas obliteraret, ipse à Pythone Pythius dictus, ludos Pythios constituit. Ouid. in primo Metamorph.

Nēve operis famam possēt delere uetustas,

Instituit sacros celebri certamine ludos,

Pythia perdomitæ serpentis nomine dictos.

Hic iuuenum quicunq; manu pedibusve rotāve

Vicerat, esculeæ capiebat frondis honorem.

Nondum laurus erat, longoq; decentia crine,

Tempora cingebat de qualibet arbore Phœbus.

Tertij Isthmij, ab Isthmo parte Achaicæ nominati, & à Theseo inuenti, dicente Plutarcho in eius uita, Gloriarī etiam quādoq; est solitus ob illum (de Hercule loquitur) Ioui Olympia, ob se uerò Neptuno Isthmia à Græcis celebrari. Isti ludi, teste eodem Plutarcho, ut quidam uolunt, in honorem in primis celebrabantur Scyronis: ut alij, Simnis: ut alij, Palæmonis, quem Latini Portunum uocant. Ouid. in 6. Fast.

Quem nos Portunum sua lingua Palæmona dicet.

Hic, auctore eodē Ouid. in 4. Metamorph. ex Melicerta homine, precibus Veneris, deus marinus effectus est. Verūm Plutarchus alios illi dicatos fuisse ludos senti-

te

re uidetur, in eadem Thesei uita aiens, Quod ibidem in Melicertæ honorē cōstitutum est, noctu agebatur, initiandi magis, quàm spectaculi aut celebritatis speciem præse ferens. Hæc ille. In iis autem ludis uictoribus pinea corona dabatur: de quibus etiam Strabo lib. 8. Geogr. meminit, dicens, In Isthmo Neptuni, quem Isthmium uocāt, templum eminet picearū arborū luco circūclusum, ubi ludos Isthmios decertantes Corinthij celebrare soliti sunt. Et Solinus itidem affirmat, scribens huiusmodi spectaculū per Cypselum, qui, teste Herodoto in 1. Perianthi Corinthiorū regis pater fuit, intermissum, Corinthios olympiade XLIX. solennitati pristinae reddidisse. Quarti Nemei, à Nemea sylua uocitati, quos Argiui, (auctore Strabone lib. 8. Geogr. & Polybio lib. suarum historiarū 2.) celebrare consueuerūt, ob Herculis memoriam, qui Nemeū leonem interfecisset. Vergilius,

Compressit Nemeæ primū uirtute leonem.

Pyrrhicam saltationem pro iuuenibus ad militare artē exercendis, Pyrrhus, auctore Plin. lib. 7. in Creta primus inuenit. Solinus uerò scribit à Pyrrhico repertam fuisse, dicens, Pyrrhico repertore equestres turmas Creta prima docuit lasciuas uertigines implicare, ex qua disciplina bellicæ rei usus conualuit. Verūm Strabo, cuidam Cureti assignans, secus uidetur sentire. (nisi fortasse Pyrrhicus unus ex Curetibus fuerit) in 10. quum de Creta loquitur, Quos principio Curetem illis ostendisse ferunt, deinde instruxisse, ut saltationē, quam Pyrrhicam appellauerit, saltarent. Et alibi idem asserere uidetur, scribens Curetes primò armiferam saltationē intro-

i ij

duxisse, quando Dionysius Halic. in 7. aperte demonstrat Pyrrhichen saltationem esse armatam, & ab ipsis etiam Curetibus, aut à Pallade institutam. Plinius tamen in 7. manifestissimè ostendit, armatã saltationẽ aliam esse ab ea quam Pyrrhicham uocat, & illam à Curetibus, hanc à Pyrrho inuentã, & utranq; in Creta. Tranquillus autem dicit ludum ipsum quem uulgò pyrrhichen appellant, troiam uocari, & eius originẽ expressit in libro de puerorũ lusibus. Quis igitur mentis compos in tanta super huiusce rei origine scriptorũ dissensione, pro certo quicquã auderet affirmare? De hac saltatione insuper Apuleius in 10. De asino aureo, abundè meminit. Troiã uerò spectaculum ludicrũ quale foret, Maro in 5. disertissimè tradit, ubi à Troianis ostèdit nomẽ habere illo uersu,

Troiãq; nunc pueri Troianum dicitur agmen.

de quo etiam Sueton. in Cæsare meminit. Festus lusum equestrem puerorũ uocat. Gymnicos ludos, id est, in quibus nudi & peruncti se exercebant, Lycaon, teste Plinio, primus inuenit. Funebres Acastus, ut idem ait, in Iolcho, post eum Theseus in isthmo. Palestram, ut Diodorus est testis, Mercurius instituit. Horat. in Carm.

Mercuri sacunde nepos Atlantis,

Qui feros cultus hominum recentum

Voce formasti catus & decora More palestræ.

Aleæ uerò tesserarumq; ludum, & pilæ, ceteraq; lusoria animi recreandi gratia inuenta, præterquam talaria, Lydi populi Asiæ, teste Herodot. lib. 1. omnium primi excogitauerunt. Quare miror Plinium ab Herodoto discrepare, qui in 7. scribit Pythum quendam lusoriam pilam

lam reperisse: nisi fortasse alter eorum de alia pila (sunt enim plura pilarum genera) intellexerit. Atqui Lydos eiusmodi aleatorias artes non tam uoluptatis, quam compendij gratia excogitasse, idem Herod. tradit. Nã quum grauitate annonæ patria premeretur, sic famem consolari solebant, altero quidem die cibũ sumentes, altero ludis operã dantes. Est uel aliud ludi genus quo calculis in tabula lusoria, id est, fritillis & alueolis luditur, inuentũ olim circiter annũ orbis cõd. ter millesimũ DCXXXV. à quodã uiro sapiente nomine Xerxe, qui ita tyrãni seuitiam coercere metu, ac eum documẽto monere uolens, ostendit maiestati sine uiribus, hominumq; adminiculis, parũ admodum ualere atq; tutam esse, quãdo per istiusmodi ludum satis patebat regẽ facile oppressum iri, nisi inuigilaret, à suisq; defenderetur. Vocãt hodie hosce calculos seu scrupos furunculõsue quibus præliando ludimus (est enim certamen instar prælij) schacos, à scandendo forsitan dictos, quòd calculi quum mouentur, in alteram aduersariã partẽ scandere uideantur. Ludus omnibus notus est: quare satis de eo habeo dictũ, quum monstraui originẽ. Ceterum de tessera ac talis appositè aliquid disputemus, quũ hæc ludicra sint tam notissima, quam eorũ nomen multis adhuc non planissimũ factum uideatur. Sanè tessera dicimus, quòd ex omni parte quadrata sit, quæ octo habet angulos, & sex latera punctis notata, qua in tabula lusoria plurimum luditur. Vulgus tessera uocat talũ, siue per diminutionem taxillum, qui nũc nusquã ferè gentiũ in usu est, tantũ abest ut ille quid sit talus intelligat. Porrò talus est osis genus, quòd in

articulis pedum duntaxat posteriorū eminentis, cōcaua in uertebra suffraginū, quæ eadē sunt in posterioribus animalium pedibus, atq; genua in prioribus: ligatur solidis neruis, forma penē quadratū, et parte altera concauum, altera aliquantulū curuū, estq; animalibus bifulcis, hoc est, bobus, ouibus, capris, damis, et reliquis, præterea nullis aliis solidas ungulas aut digitos habentibus. Hoc genere ofsiculi ueteres ludebant sic, Latus quod unicū numerum notabat, canis aut canicula appellabatur: si quis iactando caniculam uertisset, is numū unum deponebat, uel quantum inter ludentes conuenisset. Vnde Persius, — Damnoſa canicula quantum Raderet. Cōtrā in altero latere Venus siue couis dicebatur, septenariū numerū significans. Is qui cum numerum iactando talos reddidisset, sex lucrabatur, & quicquid etiam ex iactu caniculae depositū esset. Duo alia latera chium et senio nominabantur, & ille ternariū, hic quaternariū significabat: quippe in talis, neq; binarius, neq; quimarius erat numerus. Igitur qui chium iactabat, tres numos: qui senionē, quatuor lucrabatur, qui propterea dexter nuncupabatur. Persius, — Quid dexter senio ferret, Scire erat in uoto. Si enim pluribus positus talis, eadem foret facies, pro uno accipiebatur, quia diuersitas numerū augebat. Fuit et alius ludendi modus, per uulturios, ac Herculem basilicum. Plautus, Talos poscit sibi in manum, prouocat me ad aleam, iacit uulturios quatuor: Talos arripio, Herculem iacto basilicum. Ita apud nos sexcenti sunt modi ludendi ad aleam: est enim alea omnis ferme ludus, qui in uarietate fortunæ consistit, ut sunt tesserae cum primis,

⊕

& chartæ lusoriae, cum quibus qui se ualde delectāt, maxime omnium semper egent. Sed talorum usus haud penitus obsoleuit. Vidi ego in Flandria mulieres talis ludentes, quæ multos habebant uario colore pictos, uel ex ebore factos, quemadmodū ueteres præter naturales talos, ex alia materia factis usos esse memoriæ proditū est. De origine uerò ludi non habeo quicquā certi tradere. Ratiō ipsius ludi, quam supra posuimus, uidetur significare Romanum esse inuentū: fuit tamen celebris & apud Grecos: siquidem Euripides talorum numerum usq; ad quadraginta auxisse fertur. Talus Græcis ἀσπιδία, *aspidia* dicitur. Alia quoq; fuerunt apud antiquos ludorum genera, quibus etiam nunc utimur, auctoribus tamē minime proditis, ut illud, par impar ludere, quū quis numos manu occultat, petitq; ab altero, pârne, an impar eorū numerus sit. Suetonius de Augusto, Scripsit ad filiam, Misi tibi denarios ducentos quinquaginta, quos singulis conuiuiis dederam, si uellēt inter se post coenam, uel talis, uel par impar ludere. Itē aliud, digitis sortiri: quod fit, quū duo clausis manibus, uocando certum numerum, subinde digitos porrigunt. Verbi causa, ego tres digitos explicō, tu totidem, ipse quatuor nomino, tu uerò sex: ita tu qui numerum uocando diuinasti, iam uicisti. Et quia digitii ita explicati subito apparent, idcirco per metaphoram, micare dicitur. Varro, Micandū erit cum Græco, utrū ego illius numerū, an ille meum sequatur. Italis ludus notus est, uulgoq; la mora appellatur, quasi *μωρὸν*, id est, stultorum ludus, quod digitorum iactatio signum sit leuitatis: ideo uirum grauem micare non decet.

i iij

Lupercalia, quod, auctore Dionysio, spelunca erat sub monte Palatino, ab Euandro sacra Panis deo Arcadiæ, qui Lyceus dicitur, ex eo dictum nonnulli autumant, quia ibi per caprum luebatur, hoc est, sacrificabatur: tamen Plutarchus in vita Romuli proprium eius celebritatis fuisse inquit, ut Luperci canem immolarent. Alij scribunt à lupa, quæ ibi Romulum & Remum nutrifset, aut quòd hic locus, quod uerisimilius est, Pani Lyceo cõsecratus esset: (Linos enim Latine lupus dicitur) aut quòd Pan lupus arceat. Vnde Lupercalia ludicra, quæ, teste Plutarcho, expiationis causa fiebant, Lyceæ dicta, à Pane Lyceo numine Arcadico, quem, auctore Liuiò ab urbe cond. Romani Iunum uocabant, & idem putabatur esse Faunus, uel, ut Feneftella tradit, Sylvanus. Sacrificabatur autem Lyceo, mense Februario, in hunc ferme modum: Iuuenes nudi Lyceum Pana uenerantes per luxum atq; lasciuia, currebant, ferentes scuticas ex caprimis pellibus factas. Vnde Festus tradit crepos, id est, Lupercos à Romanis dictos, à crepitu pellicularum, quem faciebant uerberantes. Mulieres ultrò se ad uerbera offerebãt, arbitantes eam rem ad fecunditatem conducere. Iuuenalis,

Nec prodest agili palmas præbere lupercò.

Hoc autem ludicrum Euander ex Arcadia primus in Latium intulit. Ouidius,

Transtulit Euander syluestria numina secum.

Testatur idè Verg. in 8. Liuius, Dionysius, & Feneftella.

Quòd

Quòd uerò nudi currebant, Trogus, & Ouidius lib. 2. Fast. ex imitatione habitus ipsius Dei, cui hæc sacra fiebant, hunc morem fluxisse tradunt. Sed Feneftella & Seruius alias etiam huius rei rationes reddunt, quas Ouidio late prosequente, ego in medium proferre supersedeo. In iis autem ludis, (quod non longè ab re est) M. Antonius nudus & perunctus, auctore Appiano in 2. de bellis ciuilib. Cesaris capiti diadema intulit. Erant deinde circenses: sic enim appellabantur, quasi circum enses: nã, teste Seruio super 3. Georg. quum rudis uetustas nondum loca huiusmodi ludis apta edificasset, inter enses & flumina eos celebrabat, ut ab utraque parte esset ignauis præsens periculum. Exin circus, id est, locus muris septus, ab ipsis circensibus denominatus, in quo ludi fiebãt, edificatus est: de quo Liuius ab urbe condita ait, Tum primum circo, qui nunc maximus dicitur, designatus est locus. Disponebatur autem circus in formam spatij oblongi, & in summitate circi carceres erant, unde equi curribus iuncti ad cursum mouebãtur, & quum ad summum deuenissent, reuoluebantur, donec ad priorè metam deuenirent. Exercebantur etiam pugiles in medio loco muneribus collocatis. Verg. in 5. Aeneid.

Munera principio ante oculos circoq; locabant.

Solènes deinde mansere huiusmodi ludi Romani, et magni uarieq; appellati. Erãt in super Saturnalia, quorum dies lætitiæ pleni erant, & mense Decemb. magnificè apparatusq; celebrabantur. Hinc Martialis in Xenis dicit,

Postulat ecce nouos ebria bruma sales.

In quibus, ut idem testis est, amici inter se munera mit-

tebant, & quæ primò mittebantur, xenia, quasi hospitia, hoc est, ad hospites missa uocabatur: & enim Græcè hospes appellatur: quæ uerò remittebantur, apophoreta, quòd ἀποφορεῖν significat referre. Hæc autem sacra, Ianus, auctore Macrobi. Saturno, qui cum unâ concors regnauit, primus instituit: quidã à Pelasgis, alij ab Atheniensibus, ut idem dicit, ortū habuisse uolunt. Et quoniã sub Saturno omnia cõmunia erãt, hinc (teste Iusti. in 43. suæ epitomes) cautum erat, ut Saturnalib. exæquato omnium iure, passim in conuiujs serui cum dominis recumberent. Erant & ludi gladiatorij, quos diuus Cyprianus ad Donatum execratur. Paratur, inquit, gladiatorius ludus, ut libidinẽ crudeliũ luminũ sanguis oblectet: homo occiditur in hominis uoluptatẽ, & quis possit occidere, peritiam est, usus est, ars est, scelus non tantum geritur, sed docetur, etc. De eorũ autem origine & causa, Iulius Capitol. in uita Max. & Balbini principũ hæc commemorat, Multi dicunt apud ueteres hanc deuotionem contra hostes factã, ut ciuim sanguine litato, specie pugnatum, se Nemesis, id est, uis quædã fortune, satiaret. Alij hoc literis tradunt, quod uerisimilius credo, ituros ad bellũ Romanos debuisse pugnas uidere, & uulnera, & ferrũ, & nudas inter se cohortes, ne dimicantes in bello armatos hostes timeret, aut uulnera & sanguinẽ perhorresceret. Hinc mos tractus uidetur, ut Imperatores ad bellũ proficiscẽtes munus darẽt gladiatorium. Habebant præterea plura ludorũ genera, quæ campus Martius, uti in Offic. Cicer. ait, iuuenibus exercitationis bellicæ causa suppeditabat, quæ nos hic studio breuitatis omitimus, alibi reliqua

reliqua dicturi, lib. 4. cap. ult. quum eos exponemus ritus, qui hodie apud nos quoq; seruantur, & ludos, qui religionis causa in primis fiebant.

Quis primus inuenerit inducias & fœdera, & de eorundem uario faciendorum ritu, ac quot essent genera. Cap. xv.

Inducias primus omnium auctore Pli. lib. 7. inuenit Lycaon. Sunt autẽ induciæ, (nõ est enim hoc silentio prætereundum) pactum quoddã & cessatio pugnae, manẽte tamen bello, uti testis est Gellius in 1. Noctiũ Attic. paucorum dierum: hoc est, ut usq; ad certũ diem non pugnetur, nihilq; incõmodi detur, sed ex eo die postea uti iam omnia belli iure agantur. Quinetiã horarũ quoq; atq; annorũ induciæ sunt. Gell. enim in prænotato lib. tradit, in primo annaliũ Quadrigarij scriptũ esse, C. Põtium Samnitẽ à Dictatore Romano sex horarũ inducias postulasse. Liu. uerò ab urbe cond. lib. 1. Induciæ, inquit, Veientibus in 40. annos datæ. Et in 7. Cæriti populo in centũ annos. Fœdera idem Plin. est auctor Thesẽ primũ cõperisse. Sed Diod. lib. 6. Mercurio assignat, ita scribens, Tribuũt præterea Mercurio præconia, dissidia ac fœdera, quæ in bellis sũt. Hæc ille. Verũ ego puto Thesẽ apud Græcos dũtaxat fœderis auctore fuisse, quãdo ex Ioseph. De antiq. Iud. facillẽ deprehendimus, cum antea, tũ Cecropis tẽporibus, (post quẽ teste Euseb. in 10. De preparatione Euang. omnia apud Græcos memoria digna narratur) fœderis paciscẽdi morẽ apud Assyrios & Aegyptios, nonnullosq; alios fuisse, sed præsertim apud

Hebræos. Nā Iacob, qui multò ante Cecropem fuit, apud eundem Iosephū legimus, cū Laban socero fœdus fecisset: deinde Moſen, (qui auctore Eusebio, Cecropis tēpore fuit) ultrò certū fœdus obtulisse quibusdam regibus, quum sibi per deserta loca tutum iter peteret. Exim etiā Iesum Moſis successorē cum Gabaonitis fœdus percussisse constat. Quapropter huius rei certum auctorē temporis longinquitate oblitteratum, nequaquam in lucem proferri posse duco. Fœderum autem tria olim fuisse genera reperio; unum, quum bello uictis dabantur leges à uictore, ipsiusq; ius & arbitrium erat, ex iis quæ dedita fuissent, habere quæ uellet, & multare; alterum, quum bello pares æquo fœdere in pacem & amicitiam ueniebant: tūc enim fas erat repeti res, reddiq; ac cōponi eas, per quas possessio turbata foret. Tertium, quū qui hostes nunquā fuerint, ad amicitiam sociali fœdere inter se iungendam coibāt, tum ij neq; dare neq; accipere leges debebant, id quod aut uictoris aut uicti esse constat. Fœdus præterea alio alibi ici consueuit modo: apud Romanos enim, teste Liuiο ab urbe cond. uol. 1. feicialis sacerdos ex iussu regis, sumpta ex arce graminis herba pura, ut in nostris prouerbis docuimus, feriebat porcum silice, dicens, Sic à Ioue feriatur is qui sanctū hoc fregerit fœdus, ut ego hunc porcū ferio, etc. At Polyb. lib. 3. quū de primo fœdere inter Romanos & Carthaginienses icto meminit, aliū ritum fuisse demonstrat: ait enim, Simulatq; de fœdere inter partes cōuenerat, feicialis sumpto in manibus lapide, dicebat, Si sine dolo malo hoc fœdus facio, dii mihi cuncta felicia præstent: sin aliter aut ago aut cogito,

gito, cæteris saluis, solus ego peream, ut hic lapis è manibus meis decideret: & mox lapidē deiiciebat. Arabes autem quoties fœdus faciebant cū aliis, quidā medius inter utrunq; stans, acuto lapide feriebat uolā, iuxta maiores digitos ipsorū qui fœdus agebant: deinde sumpto flocco ex utriusq; uestimento, inungebat eo sanguine septem lapides in medio positos, inter ungedū inuocās Dionysiu & Vraniā. Hoc acto, idem qui fuerat sequester fœderis inter amicos cōtrahendi, uadabatur pro hospite, aut forte pro ciue, si cū ciue res agebatur. Quod fœdus & ipsi qui amicitia contraherent, seruare iustum censere. Scythæ uerò hoc quippe modo sanciebāt, Inſuso in gradem calicē fictilē uino, cōmiscerent eorum sanguinē qui ferirent fœdus, percutientes cultello, aut incidentes gladio aliquantulum corporis, deinde in calice tingebant sagittas, securim, iaculū: hæc simulatq; fecissent, sese multis uerbis deuouere, postea uinum epotare, nō modò ij qui fœdus faciebant, sed etiam comites illi, qui erant maxime dignitatis. Sic ferme apud Romanos iusurandū inter factiosos confirmabatur, testificante Sallustio, qui scribit Catilinā humani corporis sanguinē uino permissū in pateris circumtulisse sociis coniurationis, & eos singillatim degustasse, quò inter se magis fidi forent. At qui hodie illud idem fit inter eos qui ad aliquod insigne scelus faciendū conspirant. Item Barcæi pactiōne in hac formulā conſtabāt. Feriebant enim fœdus super occultam fossam, & quoad humus ea ita se haberet, tandiu fœdus in ea regione ratum fore sentiebāt, auctor Herod. lib. 3, 4, & 5. Et sic alij alio pacto deniq; faciebant, id

142 DE INVENT. RERVM
quod si persequi uellem, esset profecto longior æquo,
simulq; parum utiliter excluderet tempore.

A quo mos triumphandi fluxerit, & quis primus apud
Romanos triumphum, aut ouationem duxerit,
ac queis triumphare, aut ouare liceret,
& de ritu uspiam ponendi tro-
phaei. Cap. xvi.

Dionysium, hoc est, Liberum patrē, primū
omnium multarū gentium spoliis onustum
triumphasse, Diodor. lib. Histor. 5. et 6. &
Pli. in 7. atq; Solinus tradunt. Deinde apud
plerosq; populos usus triumphandi increbuit: nam Car-
thaginensiu Imperatores rebus bene gestis, triumphū du-
cere solebant, dicente Iustino libro suæ epitomes 19. Haf-
drubal grauiter uulneratus, imperio Hamilcari fratri
tradito, interiit, cuius mortē tum luctus ciuitatis, tum &
dictaturæ 11. & triūphi quatuor insignē fecere. Verū
apud Romanos præcipuus triūphi honor fuit: Romu-
lus enim primus omnium, teste Dionysio, deuictō Acrone
Ceninēsiū rege, lauro coronatus, & quatuor uectus e-
quis, urbē ingressus est, spoliaq; hostilia Ioui Feretrio cō-
secrauit. Cæterum Liuius de corona laurea & curru in
hac pōpa, nō meminit, neq; Plut. in uita Romuli. Eutro-
pius uerō primū triumphū Tarquinio Prisco tribuit, de
uictis Sabinis. Sed deinceps pōpa triūphi insolens atq;
sumptuosissima, omnē priscæ mediocritatis formā exiit,
modumq; excessit: nam triūphantes uehebatur equis al-
bis, quibus primus omnium (teste Liuiō ab urbe cond.
lib. 5. & Plutar.) Camillus usus est, eiusq; triumphus ea
de

LIB. II. CAP. XVI. 143
de causa clarior fuit quàm grator, & curru inaurato,
corona, ut testis est Gellius, aurca redimitus, & deuictus
hostis oneratus colla catenis, currū sequebatur, præeun-
te senatu, & sic in Capitoliū ascendebant ad templum
Iouis opt. max. ubi maçtato tauro albo, deinde domū re-
dibant. Erat præterea minor triumphus, quæ ouatio ap-
pellabatur, uel quia, ut Plutar. sentit in uita Marcelli,
ouis maçtabatur: uel quia, sicut Festo placet, redeuntes
ex pugna uictores milites letabundi ingeminabant Oli-
teram. Ouandi autem ac non triumphandi, auctore Gel.
lib. 5. causa erat, quū aut bella non ritē indicta, neq; cum
iusto hoste gesta erant, aut hostium nomen humile, ut ser-
uorum, aut deditione repēte facta, si incruenta uictoria
obuenisset, minusq; quinque millia hostium una acie ceci-
dissent: ita enim lege exceptum erat. Et ne prior lex ex
cupiditate laureæ antiquaretur, ei altera suppetias tu-
lit, quæ Imperatoribus poenam minabatur, qui aut ho-
stium occisorum, aut amissorū ciuium falsum numerum
literis senatui ausi essent referre. auctor Valerius Max.
lib. 2. Non fiebat insuper ius omnibus triumphandi, li-
cet res triūphi dignas gessissent: quod quatinus Liuius
uolumine primo de bello Macedonico plenissimē decla-
rat, eius ideo uerba ponam: ait enim, Per idem tempus
L. Cornelius Lentulus proconsul ex Hispania rediit, qui
quum in senatu res ab se per multos annos fortiter feli-
citerq; gestas exposuisset, postulassetq; ut triūphanti si-
bi in uchi liceret in urbem, res triumphæ dignas esse cen-
sebat senatus, sed exemplum à maioribus non accepisse,
ut qui neque Dictator, neque Consul, neque Prætor res

geſiſſet, triumpharet. Et inſrā ſuggerit, Et ſenatuscōſul
to L. Lentulus ouans urbem eſt ingreſſus. Ouantes uerò,
teſte Pli. lib. 15. myrto coronabantur: quia hæc arbuſcu-
la, ut Plutar. ait, uim maximè bellumq; perofa eſt, &
equo ueſti ibant, militibus deinde comitantibus in Capi-
toliū, ubi ex oue ſacrificabant, ſicut triūphantes ex tau-
ro. At Lacedæmonij (ut hoc quoq; cōmodum ſubnectū)
auctore Plutar. in uita Marcelli, contrario Romanorū
more, quum bellū dolo malo conſeciſſent, taurū maſta-
bant: ſin armis rem geſiſſent, gallū. Sed ad rē redeamus.
Sabimus Maſſurius, teſte Gell. pedibus ingredi ouātes di-
cit, ſequētib; eos non militibus, ſed uniuerſo ſenatu. Pri-
mus autē omnium, auctore Pli. lib. 15. Poſthumius Tuber-
tus ouans ingreſſus eſt urbem. Fuit item, teſte Cic. lib. po-
ſteriore De inuentione, uſus Græcis, quum inter ſe bellū
geſiſſent, ut hi qui uiciſſent, trophæū aliquod in ſinibus
ſtatuarent, uictoriæ modò in præſentia declarandæ cau-
ſa, non ut in perpetuum belli memoria maneret. Quare
quū Thebani aliquando Lacedæmonios bello ſuperauif-
ſent, & ænē trophæum poſuiſſent, apud cōmune Græ-
ciæ conciliū accuſati ſunt, quòd contrā quàm ritus eſſet,
eternū inimicitiarū monumentū ſtatuifſent. Sed conſue-
tudo uetus fuit, ut eo loci ubi hoſtes deuicti fuiſſent, arbo-
rū ramos incidere, & in truncis ſuſpenderent ſpolia
hoſtibus detracta, aut in mōtib; idē facerēt. Sic Aeneas
de Mezētij exuiuis trophæū poſuit. Verg. li. 11. Aeneid.

Ingentem quercum decifſis undiq; ramis
Conſtituit tumulo, fulgentiaq; induit arma,
Mezenti ducis exuiuis, tibi magne trophæum

Bellipo-

Bellipotens aptat rorantes ſanguine criſtas,
Telaq; trūca uiri. Cæterum quum de coronis facta
ſit mentio, non alienum erit earum originem ſubiicere.

Qui primi coronas inuenerint, & de uariis earum ge-
neribus, & à quibus ciues coronandi conſuetudo ma-
nauerit, & de uſu coronarum in conuiujs, inibiq; lo-
cus Vergilij enodatus: ac unde mos, ut coronati ſuppli-
carent Deo, epularenturq; in funere faciundo, ac ſpe-
ctarent ludos. Cap. xvii.

Oronarum repertorē, teſte Plin. lib. 16. ſe-
runt Liberū patrem fuiſſe, qui primus om-
nium impoſuiſſet capiti ſuo coronā ex
hedera: poſtea deorū honori ſacrificantes
ſumpſerunt, uictimis ſimul coronatis. Reperimus tamen
longè antiquiorē coronarū uſum: nam Moſes, qui multis
ſeculis, ut teſtis eſt Euseb. in 10. De Euāg. præpar. præ-
ceſſit Liberū patrē, multas aureas coronas fecit, de qui-
bus Ioseph. plenè meminit in 3. Antiq. quū de ſacerdotū
indumentis loquitur, & in 8. ſcribens, Corona uerò, in
qua Deū Moſes inſcripſerat, una fuit, quæ ad hunc uſq;
diem permāſit. Principio ex arborū ramis fieri coronas
in ludis & ſacris certaminibus mos fuit, poſtea uaria flo-
rum miſtura cōponi cœperūt. Haſ Glycera primū ad-
inuenit, ut ait Plin. lib. 35. cap. 11. quū de Sicyonio picto-
re meminit. Amauit in iuuēta Glycērā municipē ſuā, in-
uentricem coronarū, certādoq; imitatione eius ad nume-
roſiſſimam florū uarietate perduxit artē illā. Verū idē
li. 21. utriſq; hoc potius aſſignare uidetur, ſcribēs, Poſtea
uariari cœptū miſtura uerſicolori, florūq; inuicē odores

k

coloresq; accendere Sicyonij ex ingenio Pausiæ pictoris atq; Glycera coronariæ dilectæ admodū illi, quū opera eius pictura imitaretur. Paulō post subiere, quæ uocatur Ægyptiæ, siue hybernæ, tunc quum terra horret, factæ è bracteis lignis siue eburneis uariis coloribus infectis. Venerunt deinde è lamina aenea tenui inaurata aut argentata, quæ propter gracilitatē corollæ dicuntur. Crassus autē diues, auctore Plin. lib. 21. primus suis ludis coronam aureis argenteisq; foliis dedit, & alij alias, oblitteratis tamen eorū nominibus. Hinc deniq; multiuuges coronæ manarūt: erant enim militares coronæ, id est, triumphalis, qua donabantur Imperatores: muralis, quam Imperator dabat illi, qui primus muros subiisset: castræsis, qua eum donabat Imperator, qui primus in hostium castra pugnans introisset: naualis, qua donari assolebat is, qui primus in hostiū nauem trāsiliuisset: & hæc ex auro fiebant. Sed triumphalis ab initio ex lauro fuerat: oleagina, qua, uti antea diximus, uictores in olympico stadio donabantur: myrtæa, qua ouantes coronabantur: obsidionalis, quam Plin. in 22. cūctis coronis præponit. hæc autem illi qui liberati erant obsidione, dabant ei duci qui liberasset: & ea graminea erat, ex eo gramine quod ibi natū fuerat, ubi obsidebantur. Erat præterea ciuica corona proculdubio celeberrima, quam ciuis ciui à quo seruatus fuisset in prælio, testem uitæ salutisq; perceptæ dabat: ea fiebat ex fronde querna, quoniam quercus primum mortalibus uictum præbuiisset: uel quia, sicut Plutarcho placet, Ioui, in cuius tutela sunt ciuitates, sacra quercus est: uel aliis de causis, quas ipse in uita Coriolani

lani affatim exponit. De hac Plin. lib. 16. meminit, appellans eam militum uirtutis insignie clarissimū. Ex quo non temerè Antonius Pius, teste Capitolino, Scipionis aureā illam, ut ita dixerim, sententiam frequenter usurpabat: dicitans, malle se unū ciuem seruare, quàm mille hostes occidere. Hanc autem consuetudinē ciues coronis donandi, auctore Valerio Max. lib. 2. Athenienses primum omnium introduxerunt, hoc honore uberrimo uirtutis alimento primum Periclem decorātes. Erant in super coronæ gematæ, uallares, rostratæ, & spicæ, quam Plin. lib. 18. tradit primam apud Romanos fuisse coronā. At coronas ex cinnamomo, idem auctor est in 12. intertrāsili auro inclusas, primus omnium in templis Capitolij atq; Pacis dicauit Imperator Vespasianus. Sic demū eō coronarum luxuria processit, ut Græci in conuiujs, symposiisq; (ita enim Græcè comptationes uocantur) coronis uterentur, infunderentq; in pateris hilaritatis gratia. Cuius rei, ut in tertio huius operis uolumine dicemus, Iones auctores extiterūt. At illud Cleopatæ exemplum occurrit: nā apparatu belli Actiaci, gratificationē ipsius reginæ Antonio timente, nec nisi prægustatos cibos sumentes, cum eo lusit extremis coronæ floribus uenenatis: sanè procedēte hilaritate, inuitauit Antonium, ut coronas biberent: ecquis scilicet istas timeret insidias? Ergo coniecta in scyphū corona, Antonio incipienti haurire, opposita manu, En ego sum, inquit illa, chare Antoni, quam tu noua prægustantiū diligētia caues, adeo mihi, si possent sine te uiuere, occasio & ratio nocendi adest. Indē eductum è custodia uinctum bibere iussit, qui sumpto potu,

illico occidit, auctore Plin. lib. Nat. hist. 21. Artaxerxem etiam Persarū regē, in potatione corona esse usum à Plutarcho in uita Peiopidæ accepimus. Ad hūc igitur bibendi morem dixerim Poētā alluisse in 1. Aeneid. illo uersu,

Crateras magnos statuunt, & uina coronant.

Et in 7. eiusdem operis,

Crateras leti statuunt, & uina coronant.

Item moris fuit olim Italarum ut coronati supplicarent Deo, pro se suisq;. Sic teste Cic. lib. Tusc. 1, & ad Att. 8. Neapolitani coronati ac municipia uota fecerunt pro Pompeio ægrotante. Sic Græci epulabantur, dum funus facerent, idem Cicer. auctor, qui lib. De leg. 2. quū de ordine exequiarum apud Græcos meminit, ita scribit. Sequerentur epulæ, quas mirentur propinqui coronati. Sic Romani coronati ludos Romanos ac Apollinares, auctore Liuiο lib. extremo 10. dec. 1. & 5. dec. 11. spectabant. Sicq; hodie cum alibi, tum apud Anglos, statis sollemnibusq; diebus sacerdotes coronati in supplicationibus publicis incedunt, & præsertim Londini sacerdotes Paulini, mense Iunio, die diuo ipsi Paulo apostolo sacro, qui simul omnia eius diei sacra coronati curant, faciuntq;. Sed iam ad unguentum trāseamus, quod haudquaquam minus quā corona, ad luxum pertinet.

De antiquissimo usu unguentorum, & quando primum ea cognita Romanis. Cap. xviii.

Vis primus unguenta inuenerit, non traditur. Iliacis tēporibus non erant, ait Plin. Cui Ioseph. in 2. Antiq. minus assentiri uidetur, scribens, Iacob, qui, teste Eusebio, multis

multis tēpestatibus ante Troianū bellum fuit, misisse in Aegyptū ad Ioseph filium suum id temporis apud Pharaonem annonæ præfectū, inter cætera munera, unguentum. Et in 3. eiusdē operis, quū de purgatione tabernaculi & sacerdotū sermonē habet, quam Moses instituit, qui fuit ante CCCL. annos, quā Troia excisa est, ait, Purificauit autē & tabernaculū & sacerdotes hoc modo: sumpsit siclos quingentos, & totidē ireos, cinnamomi & calami (est autē & hæc species suauis odoris) priorē mensuram, & medietatē horū iussit contusam misceri, oleiq; oliuarum pondus mensuræ provincie quæ dicitur Bithynia, duas choas Atticas capiens: quibus permistis & coactis facta est arte unguentariorū unctio suauissima, & reliq;. Ex quo quum huiusmodi Hebræorum antiquissimos unguētō usos constet, eos huius rei auctores fuisse, haud credere absurdū fortasse fuerit: nos tamen hanc rem in medio relinquimus. Sed Plin. in 13. & Solinus prodiderūt, primum castris Darij regis expugnatis, in reliquo eius apparatu Alexandrum cepisse scrinium unguentorum, posteaq; uoluptatum eius à nostris quoq; inter laudatissima atq; etiam honestissima uitæ bona admissam esse. Verū apud Persas, etiam ante Darium unguenta fuisse testatur Herodot. lib. 3. scribens, Cambysē Cyri filium misisse legatos cum maximis donis ad Aethiopum Macrobiorum regem, inter quæ unguenti alabastrum fuisse: Regem uerò quum ab Ichthyophagis (hi enim miseri fuerant) rationē confectionis huiusmodi unguenti didicisset, id penitus aspēnatū esse. Quando autē primum ad Romanos unguentum peruenit, haud propalam est. Cer-

tum est, teste Plin. in 13. Antiocho rege Asiaq; deuictis, urbis anno DLXV. P. Licinium Crassum, et L. Iulium Cæsarem censores edixisse, ne quis uenderet unguenta exotica, id est, externa, & aliunde asportata.

Qui primi inuenerint aurum, argentum, ferrum, plumbum, & s, fabriliaq; instrumenta, & igne, primo, dein è filice aut lignis, & folles, atq; lucernæ usum. Cap. XIX.

X metallis quibus nunc humanæ constant opes, aurum pretiosissimum est, cuius habendi tâta mortales libido iam inde ab initio inuasit, ut in eo effodiendo, iamiam ad inferos propemodû penetrauerint. Ouid. in 1. Metam.

— sed itum est in uiscera terræ,

Quasq; recondiderat, Stygiisq; admouerat umbris,
Effodiuntur opes irritamenta malorum.

Iamq; nocens ferrum, ferroq; nocentius aurum

Prodierat. Vnde de hominibus intentè fodientibus, illud Phaetij dictum, Plutonem brcui ad superos adductum iri, Strabo in 3. Geogr. commemorat. Quare Diogenes, teste Laërtio, rogatus cur palleret aurum, admodum scitè respondit, Quia multos, inquit, habet insidiatos. Hoc, auctore Plinio libro 7. Cadmus Phœnix ad Pangæum môtē primus inuenit: ut aliis placet, Thoas, & Eaclis in Panchaia, aut Soli Oceani filius. Argentum uerò Mercurius quintus, unde uiuum argentum uulgò Mercurium appellant, uel Erichthonius Atheniensis, aut Cacus. Ad Pangæum autem Thraciæ montem hæc metalla ideo, ut mca quidem fert opinio, primum inuenta traduntur, quoniam ibi, teste Herodoto

lib.

lib. 7. aurum & argentum maximè abundat. Ferrû Idæi Dactyli in Creta adiuenerunt. Plumbum ex insulis contra Celtiberiam sitis (quas Strabo lib. 2. Cassiterides appellat) Midacritus primus asportauit. Aes in Cypro insula Cynira Agriopæ filius reperit: item forcipem, marcolum, uectem, incudè, ex Plin. lib. 7. & 34. à quo Solinus discrepat, ita scribens, quû de Creta loquitur, Calthis eadem habita est apud priscos, ut Callidemus auctor est, eire ibi primûm reperto. Sicuti nec de ferro Clemens assentitur, tradens Selmentè & Damnameneû Iudæos in Cypro inuenisse. Aerariâ fabricam alij Chalybas, alij Cyclopes inuenisse uolunt, qui ferrariâ primò exercuerint. auctor Plin. Atqui æris usum Pannonios monstrasse Clemens tradit. Aes conflare Aristoteles ait Lydum Scythâ docuisse: Theophrastus Delam Phrygem putat. Strabo uerò lib. 14. Geogr. dicit, Telchines populos ferrum & æs omnium primos esse fabricatos, ut pote qui harpen, id est, ensē falcatum, Saturno fecerint. Compactionem ferri Glaucus Chius, teste Herodot. in 1. excogitauit. Auri cõflaturâ ipse Cadmus, ut ait Plin. inuenit. Ceterum hæc ferè omnia Diodorus cum Idæis Dactylis, tum Vulcano assignare uidetur, ita lib. 6. scribès, Idæi Dactyli traduntur ignis usum, ac æris ferriq; naturâ, quoq; modo fabricètur, in loco què Berecynthû dicunt, inuenisse. Et alibi, Vulcanû, inquit, ferri, æris, argenti, auri, omniumq; quæ igne fabricântur, artè inuenisse ferunt. Verum huiusmodi metallorû usus in ipso primordio propè orbis apud Hebræos, qui mortaliû omnîû primi geniti sunt, ex Iosepho De Antiq. Iud. in plerisq; locis fuisse deprehēdimus, q uo

k iij

lumine 1. ferrariam artem Tubalcain Lamech filio assignat, sicut Clemens temperiem ferri Dele Iudæo attribuit, quamvis Hesiodus Delam ex Scythia fuisse affirmet. Quare eorum qui huiusmodi rerum auctores produntur, alios alibi primos hæc metalla, et si diu ante reperta, monstrasse par est credere. Ignem, teste Diod. lib. 1. quidam sacerdotes affirmant Vulcanū reperisse, & eo beneficio ducem ab Aegyptiis cōstitutū. Vitruuius in 2. De architect. dicit arbores ab initio uentis agitas inter se terentes ramos hūc primum excitauisse, inde uerò homines ligna adiicientes conseruasse. Alij hoc idæis Dactylis adscribunt: sed rectius profectò faciūtarent, si Deo celi & terræ, ac cuiusq; rei quæ celi ipsius ambitu cōtinetur, creatori, ut decet, hoc etiam humane uitæ aduersus uim frigoris præsidium acceptū referrent. Ignem è filio ce Pyrodes Cilicis filius inuenit: at eundem seruare in ferula Prometheus docuit. auctor Plin. in 7. Hic magis meo iudicio admiratione dignum occurrit exploratorū in castris pastorūq; inuentū, qui quum ad excutiendū ignē, non eis semper lapidis occasio esset, ignē ex diuersis arboribus concipere didicerunt, dicente Plin. in 16, Calidæ morus, laurus, hedera, & omnes quibus ignaria fiunt. Exploratorū hoc usus in castris pastorūq; reperit. Teritur igitur lignū ligno, ignemq; cōcipit attritu, excipiente materia aridi fomitis fungi uel foliorū facillimè conceptum. Sed nihil hedera præstantius, quæ teratur lauro, laurumq; terat. Folles uerò, id est, instrumentū quo atrahitur uetus, atq; emittitur ad ignem excitandū, Anacharsis Scythia, teste Strab. lib. 2. Geogr. reperit. Lucernæ usum Aegyptij inuenerunt, auctor Clemens.

A quibus primum numus aureus inuentus, aut quis argentum & æs signauerit, atq; speculum argenteum fecerit. Cap. xx.

Tinam aurū, sacra fames, ut Poëta dixit, posset è uita hominum penitus tolli, ab optimis quibusq; conuictis proficissum: id quod Crates ille Thebanus ita esse faciendū exëplo docuit, qui (teste D. Hieron. cōtra Iouin. quanuis Laërtius aliter tradat) proiecto in mare nō paruo auri pondere, Abite, inquit, pessum malæ cupiditates: ego uos mergā, ne ipse mergar à uobis. Quod haud mehercule temere fecit: aurum enim etiam bonos, nedum prauos, transuersos plerunq; agit. Quanto igitur cum rebus humanis felicius ageretur, si res ipsæ inter se permutarentur, sicut Troianis temporibus Homerus tradit esse factitatum? Quanuis usum pecuniarū ex quocunq; essent metalli genere antiquissimū constet: quia apud Iosephū legimus, Cain Adam primi hominis filium anxie in cumulandas pecunias incubuisse. Pessimum itaq; uitæ scelus fecit, qui primus ex auro denarium signauit, quod Plin. lib. 33. penitus latere dicit, auctore incerto. Verum Herodot. grauis utiq; auctor in 1. histor. uolumine scribit, Lydos primos omnium numū aureū & argenteū ad utendū percussisse. Quod Plinius fortasse minus silētio præterisset, nisi ibi, ut opinor, tantum de Romano numo loquutus esset. Romæ autē, ut idē Plin. ait, numus aureus percussus est anno urbis D C X X X X V I I. qui cœpit deinceps ubi que gentiū cudi, & cōmunis esse, & ille in primis, qui quod Romæ cuderetur, Ducatus est dictus, à Romano

ducatu, qui magistratus à Lōgino fuerat primū consti-
tutus, quem Iustinus Imperator Narseti Italiæ præfecto
successorē dederat. Argentū primus omnium, auctore
Strab. lib. 8. Geogr. signari docuit Phædō. At Ephorus,
ut idem auctor est, scriptis prodidit primò in Aegina à
Phidone signari cœptum argentū. Ex quo, ut uidere ui-
deor, huiusmodi scriptores primū ab Herodoto, qui,
sicut ostendimus, Lydis hoc assignat, deinde inter se dis-
sentit, nisi in alterutro mendū sit in dictione Phidone,
unius mutatione literæ. Romæ signatum anno ab urbe
cōd. CCCCLXXXIII. auctor Plin. Liuius itidē ab
urbe cond. testatur serō esse signatum argentum. Eutro-
pius uerò in 2. suarum hist. dicit numum argenteū pri-
mū in orbe esse signatum, anno urbis Romæ circiter
CCCCLXXXIII. primi aut Punicī belli 6. Nota argen-
ti, uelut Plinius ait, fuere bigæ atq; quadrigæ. Aes Ianus
primus signauit. Macrob. lib. Saturn. 1. Hic igitur Ianus
quum Saturnū classe peruectum excepisset hospitio, &
ab eo edoctus peritiam ruris, ferū illum & rudem ante
fruges cognitās uictum in melius redēgisset, regni eum
societate munerauit, quum primus quoq; æra signaret:
seruauit & in hoc Saturni reuerentiam, ut quoniam ille
naui fuerat aduectus, ex una quidem parte sui capitis ef-
figies, ex altera uerò nauis exprimeretur, quò Saturni
memoriam etiam in posteros propagaret. Ouidius quo-
que testatur in primo Fastorum scribens,

Multa quidem didici, sed cur naualis in ære

Altera signata est, altera forma biceps?

Et deinde infert,

At

At bona posteritas puppim formauit in ære,
Hospitis aduentum testificata dei.

Quapropter miror hoc à Plin. Seruio regi Romanorū
assignari, lib. 33. ita scribente, Seruius rex primus signa-
uit æs, antea rudi usos Romæ Timæus tradit: signatū est
nota pecudū, unde & pecunia appellata. Quum præfer-
tim ipse etiā inferius de primo æris signo meminerit, di-
cens, Nota æris fuit, ex altera parte Ianus geminus, ex al-
tera rostrū nauis. Sed Plin. ut arbitror, forsītā intellexit
Seruium, sicuti credere par est, æs signassē uel primum
apud Romanos duntaxat, uel primum (ut idem in prin-
cipio lib. 18. cap. 3. dicit) ouīū boumq; effigie: nā Ianus
multò ante cōditam urbem, teste Macrobio, in Latio re-
gnauit. Eutropius autem secus etiam sentit, in 1. scribēs,
Saturnum nūmos æreos Latinis primū instituisse. Sed
ut cunq; res se habeat, Saturni tēpore, uel paulò post in-
stitutum signandi æris cœpisse, iam liquidò liquet. Specu-
lum argenteum, auctore Plin. in 33. Praxiteles primus fe-
cit Magni Pōpeij ætate. Inuenta sunt item specula ex fer-
ro, plumbo, crystallo, uitro, mistisq; materiis, in quibus
effigiem nostram contemplamur, ab Aesculapio primo
Apollinis filio. auctor M. Tull. lib. De natura deorū 3.

De origine annulorum, ac primo gēmarum usu, & cur
digitus sinistrae manus minimo proximus,
annulo cingi consueuerit. Cap. XXI.

Vum Prometheus, ut poëta tradunt, cele-
stem ignem furatus esset, ferunt Iouem illum
in monte Scythiæ Caucaſo, ferrea catena
uinxisse, aquilamq; addidisse, quæ iecore

cuis assidue renascere perpetuo pasceretur. *Martialis,*

Qualiter in Scythica religatus rupe Prometheus,

Assiduam nimio pectore pavit avem.

Post hæc Prometheus, ut sibi Iovem conciliaret, hac arte usum fuisse: Iupiter amore Thetidis, inspecta eius pulchritudine, forte exarserat: quod sentientes Parca (quarum providentia non fallitur) cecinerunt, quicumque Thetidi connubio iunctus esset, eius filium patris gloriam longè superaturum. Hoc quum forte intellexisset Prometheus, Iovi renuntiasse dicitur: qui veritus talionem, id est, ne quod ipse Saturno patri fecisset, à filio pateretur, omnem de Thetide cogitationem deposuit, et ne erga Prometheus parum gratus videretur, vinculis eum liberavit: et ut liberationis eius perpetua memoria foret, facto ex utraque re, hoc est, saxo, ad quod alligatus fuerat, et ferro, ex quo catena constabat, annulo digiti eius sinistrae manus minimo proximum cinxit. Quae prima annuli et gemmae inuictio fuit: quod Plin. lib. 37. probè nimirum sentiens, fabulosum appellat, dicens, Fabulae primordium à rupe caucasea tradit. Prometheus vinculorum interpretatione fatali, primumque saxi fragmentum inclusum ferro, ac digito circumdatum, hoc fuisse annulum, et hoc gemmam. Quis tamen inuenerit annulum, ipse in 33. ait omnino ignorari. Cōstat ueteres, ut idem auctor est, ferreo annulo esse usos, et, ut 3. bell. Punici Appianus ait, omnes præter Tribunos usurpasse: ac longo certè tempore ne senatum quidem Romanum habuisse aureos manifestum est, tam serò inuēti sunt: qui in eodem libro inquit, Nec Iliacis temporibus ullos fuisse annulos uideo. Nusquam certè Homerus dicit, quum

et

et codicillos misistatos epistolarum gratia indicet, et conditas arte uestes, ac uasa aurea argenteaque, et ea colligata nodi, non annuli nota. Hæc ille. At in Gen. lib. cap. 38. patet Plin. non inuestigasse annulorum uetustatem: ibi enim legimus Iudam filium Iacob rem habuisse cum Thamar nuru sua, et id fecisse imprudentem, quod mulier mutato uestitu, personam dissimulauerit, ac illi promississe munus, fideique seruandae pignus dedisse annulum et armillas. Item Ioseph. quum in 3. Antiq. de uestib. sacerdotum meminit, quas Moses constituerat, qui, ut sapius ex testimonio Eusebij ostendimus, fuit ante C C C L. et eo amplius annos, quam est gestum bellum Troianum, Annulis etiam in uestibus, aliisque operibus ueteres Hebraeos Iliacis temporibus esse usos, sic scribens testatur: Ad hæc autem, inquit, tertio induitur indumento, quod dicitur Ephod: fit enim hoc modo, ut sit textus eius magnitudine cubiti de cunctis coloribus, auroque uariatis, amplectens omnem pectoris locum. Et infra, Vnitur Ephod cum rationali, annulis aureis per circulos singulos sub æqualitate commissis, per uitam hyacinthimam, quae immittitur pro ligaturis et confertionibus alterutris annulorum. Et deinde subiungit, Quum ergo per se illi quos diximus, annuli sint infirmi, nec possint pondus lapidum sustinere, alij duo maiores, et reliqui. Et quum de mensa loquitur, quam idem Moses fecerat, ait, Et per singulos eius pedes superiore labio erant annuli, per quos uectes deaurati mittebantur. Idem testimonio est, iam id temporis gemmas coepisse esse pretiosas ac celebres, quum dicat Ephod, quod nos superhumerali uocamus, prout in-

frā dicitur, quum de nostrorum sacerdotum indumentis sermo fiet, habuisse in utroq; humero duos lapides, onyches, uel, ut alij uolūt, smaragdos, & rationale duodecim fuisse ornatum lapillis. Hinc igitur, hoc est, ab Hebræis, si antea non fuerit, annulorum gemmarūq; usum fluxisse credamus licet, eorum tamen ueluti multarum quoq; rerum oblitteratis certis auctoribus. Macrobius autem lib. Satur. 7. inquit, Veteres non ornatus, sed signādi causa, annulum secum circumferēbant. Vnde nec plus habere quā unum licebat, nec cuiquam nisi libero, & imprimebatur sculptura materiæ annuli, siue ex ferro, siue ex auro foret. Postea usus luxuriantis ætatis, signacula pretiosis gemmis cœpit insculpere, & hæc certatim omnes imitatio laceſsiuit, ut homines aliquanto studiōsius lapides pretiosos requirerent. Hinc factum est, ut annulus in digito qui minimo proximus est, sinistra manus gestaretur, ne pretiosi lapides (est enim hæc manus otiosior) frangerentur. Vel ideo ille digitus, ut idem Macrobius ait, annulo ornatur, quia ab eo neruus quidam ad cor pertinet. Deinde, teste Plin. lib. 33. gemmas uiolari nefas putarunt, ac nequis annulis amplius signaret, solidas gemmas addiderunt. Annuli insuper, ut hoc quoq; ponam, apud Romanos distinxerunt alterum ordinem, id est, equestrem, cuius ipsi annuli notæ erant, à plebe, ut simul coeperunt esse celebres, sicut tunica ab annulis senatum tantum.

De origine uitri, & electri, & quis primus inuenerit minium, & myrrhina in urbem asportauerit, & de crystallo. Cap. xxii.

Voniā Plin. lib. Nat. hist. 36. de uitri origine elegāter scribit, eius ideo uerba ponā, quæ sunt: Pars est Syriæ, quæ Phœnicie uocatur, finitima Iudææ, intra mōtis Carmeli radices, paludē habens, quæ uocatur Candebœa: ex ea creditur nasci Belus amnis, quinq; milliū passuum spatium in mare profluens, iuxta Ptolemaidem: lentus hic currit, insalubris potu, sed cæremoniis sacer, limosus, uado profundus, nō nisi refluxo mari arenas fatetur: fluctibus enim uolutatæ nitescūt, detritis sordibus: nunc & à marino credūtur astringi morſu, nō prius utiles. Quingentorum est passū non amplius litoris spatium, idq; tantum multa per secula gignendo fuit uitro. Fama est, appulsa naue mercatorū nitri, quum sparsi per litus epulas pararēt, nec esset cortinis attollendis lapidū occasio, glebas nitri è naue subdidisse, quibus accensis, permista arena litoris, translucētes nobilis liquoris fluxisse riuos. Et hæc fuisse originem uitri. De hoc amne Ioseph. etiam in 2. de bel. Iud. Stadiis, ait, duobus à Ptolemaide Belus amnis distat, iuxta quē sepulchrū Mēnonis est, & uitrea in rotūda ualle arena, quā uēti ex circūiectis iugis conuehūt, inexhausta seculis ui, sed ante omnia, mirabili natura, mutandi alia quoq; in uitrū quæ attigerit metalla. Electrū, teste Diod. lib. 6. primò in Basilia insula inuentum est, quæ Scythiæ supra Galatiā opposita in Oceano est, in quā, ut idē ait, tēpestas electrū plurimū eicit, nulla àlia in parte orbis repertū. Nec me præterit fabulas ex la chrymis sororū Phæthōtis fieri tradere. Sed de electro, id est, succimo, uariæ sunt scriptorū opiniones, quas Pli.

Quo-

Nat. hist. ult. late exequitur. Minimum quod in argētariis quoq; reperitur, inuentū est, ut auctor est Plin. in 33. à Callia Atheniense, initio sperate aurū posse excoqui, arena rubēte in metallis argēti, id quod in Ephesiorū agris, Vitruuio lib. 7. Archiū. reperitū placet. At minimum priscis Romanis sacrū fuisse constat, quare iouis simulachri faciē diebus festis minio illini solitā, triūphantiumq; corpora, ac sic Camillū triūphasse, idem Plin. testatur. Myrrhina, quæ, teste Plin. Oriēs mittit, (est enim h. mor sub terra calore densatus) Pomp. Magnus primò in triumpho, quem de piratis duxit, in urbē inuexit. De crystallo quū in plerisq; locis reperiat, nullo huius rei ab initio inuentore prodito, non habeo quicquā dicere, nisi quod Plin. lib. ult. Nat. hist. prodit, crystallū gigni gelu uehementiore cōcreto, nec aliubi certē reperiri, nisi ubi maxime hybernæ niues rigent, & glaciē deniq; esse. Quod Solinus falsum esse probat. Nā si ita foret, inquit, nec Alabanda Asiæ, nec Cyprus insula hanc materiā procrearet, quibus regionibus citatissimus calor est. Verū hoc significantius à Diodoro in 3. declaratur, sic scribente, Crystallus enim lapis ex aqua oritur pura cōgelata, non quidem à frigore, sed diui calorē ui, qua duritiem seruet, uariosq; suscipiat colores.

De origine simulachrorum, & qui primi statuas pofuerint, & Græcos contrario Romanorum more, eas non uelare, & de usu incēdendi thus, cereosq; ad ipsas statuas: & qui primi thus uendere cōperunt: item quedam memoratu digna de imagine Magni Alexandri. Cap. xxiii.

Vt

T possit eorum memoria retineri, qui uel morte subtraherent, uel absentia separati essent, idcirco ab hominibus, ut nemo sanè ambigit, fingendarū similitudinū ratio inuenta est. Quo fit, ut quū Deus ubiq; præsens sit, nihil à principio post homines natos, stultius uisum sit, quàm eius simulachrū fingere. Quā ob rem Moses uir sanctus & innocens ac sapientissimus, auctore Iosepho in 1. contra Appionē, & in 17. Antiq. suis legibus prohibuit omnino simulachrū fieri, aut in templo poni. Ex quo quū Caius princeps Petroniū legatum in Syriā misisset, eiq; mādasset, ut omni ope modisq; omnibus curaret, suū simulachrū in templo Ierosolymis erigendū, Iudæi ne patrias leges frangerēt, adeo resistere cōperūt, ut iamā ad arma uentum esset, nisi, ut idem testis est lib. 18. Antiq. Agrippa Iudæorū rex à Caio impetrasset, ne huiusmodi statua in templo poneretur. Apud Seres etiam, sicut tradit Euseb. lib. De præpar. Euang. 6. lege exceptū erat, ne simulachra colerentur. In Romanorū quoq; templis Clemens ait ex decreto Numæ, Mosaica dogmata penitus emulati, annis C. atq; LXX. ab urbe cond. nullā imaginem, neq; fictam, neq; pictam esse conspectam. Afferit idem & Plutarchus in uita Numæ. Persæ itidē (teste Herodot. lib. 1. & Strabone 15. Geogr.) statuas non extruebant. Verū ut ne nostri peccasse uideantur, qui postremò colendarū imaginū institutū admiserūt, alibi causam ponemus. Sed unde simulachra fingendi usus profectus sit, nō facillē inter auctores cōuenit. Macro. enim ab Hercule autumat, qui lib. Satur. 1. Epicadus, inquit, refert

Herculem, occiso Geryone, quū uictor per Italiā armenata duxisset, ponte qui nunc Sublicius dicitur, ad tempus instructo, hominum simulachra pro numero sociorum, quos casu peregrinationis amisisset, in fluuiū demisisset, ut aqua secūda in mare deuecta, pro corporibus demortuorum ueluti patriis sedibus redderentur: & inde usum talia simulachra fingēdi inter sacra mansisset. Verūm deinde sibi magis placere ait, hūc morē à Pelasgis fluxisse. Sarē illi, (teste Dionysio Halic. in 1. annal. Romanorū) postquā diu errabundi in Latiiū uenerant, in lacu Cutiliensi enatā insulā deprehenderūt, decima prædæ secūdū res p̄osum Apollini cōsecrata, erectisq; Diti sacello, et Saturno ara, illum humanis capitibus, hūc uirorū uictimis placare se existimabant, propter oraculum, in quo erat, Et capita inferno & patri transmittite lumē: Saturni sacra, Saturnalia nominantes. Post hæc Herculē ferūt cum Geryonis pecore per Italiam reuertentem, suasisse illorū posteris, ut faustis sacrificiis infauista mutarēt, offerentes Diti non hominū capita, sed oscilla, id est, parua ora, ad humanā figurā formata, & Saturni aras nō mactatis uiris, sed accensis cereis excolentes. Inde fuit cōsuetudo, ut & cerei Saturnalibus mitterētur, & sigilla, hoc est, oscilla arte fictili fingerētur. Alij, auctore Diod. lib. 4. dicūt Aethiopes simulachrorū usum primū inuenisse, & ab eis deim Aegyptios accepisse. Sed Lactant. Firm. à Prometheo manasse huiusmodi usum tradit lib. diuinariū instit. 2. quū inquit, Verūm quia poētas dixeram nō omnino mētiri solere, sed figuris inuoluere & obscurare quæ dicāt, nō dico esse mentitos, sed primū omnium Prometheum

theum, simulachrū hominis formasse de pingui & molli luto, ab eoq; natam esse primò artem statuas & simulachra fingendi. Hæc ille. Reperimus tamē lōgē ante Prometheū, qui teste Euseb. post Ogygiū diluuiū in Attica fuit, simulachrorū usum fuisse: nam Rachel, teste Ioseph. in 1. Antiq. quum Iacob eius uir è Mesopotamia à Laban socero aufugisset, simulachra deorū furata est. Eusebius etiam ex testimonio Plutarchi in 3. De Euang. præpar. simulachrorū fabricam esse antiquissimā cōprobat, sic, ut si eorū originem accurratè exquiramus, facile inuenimus Deū ipsum primū demonstrasse modū fingendarū similitudinū, qui ut sui intelligentiam, iudes rerū celestium homines à principio doceret, sibi humana mēbra assumpsit, ut quasi oculis occurreret, qualis esset. Ait enim, ut est in Genes. lib. cap. 18, Clamor Sodomorum & Gomorrhæ multiplicatus est, & peccatum eorū aggravatū est nimis. Descendam, & uidebo utrū clamorē qui uenit ad me, opere compleuerint. Idem Exod. cap. 7, Immittā manū meam super Aegyptum. Descendere hic & uidere ac immittere manū, est habentis pedes, oculos, & manū. Quin & Propheta, ut planius personam Dei nobis ostendat, dat ei aures & faciē, Psal. 16. canens, Auribus percipe orationē meā. & Psal. 50. Auerte faciē tuā à peccatis meis. At Esaias integrū dat corpus, quū cap. 6. inquit, Vidi Dominū sedētē super solium. Formulā igitur fingendæ similitudinis Dei, quò eius memoriam facilius animo complecteremur, ipse Deus nobis præmōstrauit. Proinde homo, qui suoapte ingenio paratus est ad imitandum, siquid sit quod ad ipsius disciplinam, contem-

plationem, delectationemq; attineat, Dei memorie retinendæ gratia, quam prudētissime ab initio ipsius Dei simulachrū sibi finxit, ut qui intelligebat, oportere se cū, quemadmodum Christus apud Marcū testatur, diligere ex toto corde suo, & ex tota intelligētia, & ex tota anima, & ex totis uiribus: idcirco putauit se diligentius facturum officiū, si ob oculos exemplar cōtinenter haberet. Atq; isthæc uera simulachrorum origo. Sed cætera prosequamur. Romæ, teste Plin. in 34. simulachrū ex ære factum Cereris primū constat ex peculio Sp. Cassij, quæ regnū affectantē pater ipsius interemerat. Postea à diis ad homines statuæ transferunt, & id quidem, cum excellentium uirorū memorie perpetuādæ, tum uirtutis imitandæ causa: quod Sallust. in initio sui Iugurth. plenè testificatur, scribens, Nam sæpe audiui Q. Maximum, P. Scipionem, præterea ciuitatis nostræ præclaros uiros, solitos ita dicere, quum maiorum imagines intuerentur, uehementissimè sibi animum ad uirtutē accendi, scilicet nō ceram illam, neq; figuram tantam uim in sese habere, sed memoria rerū gestarū eam flammā egregiis uiris in pectore crescere, neq; prius sedari, quam uirtus eorum famam atq; gloriā adæquauerit. Quare Athenienses primi statuas publicè posuisse Harmodio & Aristogitoni tyrannicidæ dicuntur, id quod haud prorsus Plin. scire affirmat. Statuam aureā & solidam primus omnium Gorgias Leontinus Delphis in templo sibi posuit, LXX. circiter Olympiade: quāuis, ut idē ait, statua ex auro solida, quā Græci holosphyraton uocāt, omnium prima in templo Anaitidis posita dicatur. Argenteam quidam primam fuisse

fuisse uolunt, quam sibi fecit Pharnaces, quam Magnus Pomp. in triumphis transtulit. auctor Plin. In Italia, teste Valer. Max. lib. 2. M. Attilius Glabrio primus statuam equestrem auream patri suo posuit. Fiebant etiā ex ære, ebore, ligno, & marmore. Romanis antiquitus, quod nō est prætereundum, statuas uelare, contrā Græcis nudas ponere mos fuit. Illi item solebant ad eas thus & cereos incendere: testis Cic. qui lib. 3. Offi. de statuis C. Marii à multitudine positis, ita scribit, Omnibus uicis statuæ factæ sunt, & ad eas thus & cerei. Quem morem nos retinemus: id quod non fuerat olim, auctore Plinio lib. 13. ubi inquit, Iliacis temporibus, thure non supplicabatur. Thus autem in Arabia nascitur, cuius aliò uicti mercaturam primi Arabum Minæi, uelut idem scribit, fecerunt. In hac statuaria arte plurimi olim floruerunt, quos Plin. in 34. luculenter explicat: ante omnes tamen Phidiam Athen. magnis ad celum fert laudibus, de quo Fab. itidem lib. 12. meminit. Occurrit hîc memorandum, uti Romæ Macrianorum familia solenne semper habuit, ut Alexandrum Magnum, uiri in auro & argento, mulieres in reticulis & annulis exculptum gestarent, quod sicut Iulius Capitolinus in uita triginta tyrannorum testatur, diceretur iuuari in omni actu suo, qui Alexandrum sculptum aut auro aut argento gestaret. Quare, ut opimor, Augustus Cæsar in signandis epistolis, Magni etiam Alexandri imagine diu usus est. auctor Tranquillus.

De origine picturæ, & quis primus colores inuenerit, aut penicillo pinxerit. Cap. XXIII.

Roximū est, ut post statuariam artē de picturæ initiis primum dicatur, quando illa, effigies rerū lignis, ebore, metallis, ut dictū est, fingit, hæc imagines colorum uarietate, aut lineamentis quibusdam similitudines reddens facit. Picturam itaq; teste Plin. lib. 7. Gyges Lydius omnium primus inuenit in Aegypto, in Græcia uerò Pyrrhus Dædali cognatus, ut Aristoteli placet: ut Theophrasto, Polygnotus Atheniensis. quod haudquaquā idem Plin. lib. 35. cap. 9. approbare uidetur, sic scribens, Sicut Polygnotus Thasius, qui primus mulieres lucida ueste pinxit, capita earū miris uersicoloribus operuit, plurimumq; picturæ primus contulit: siquidē instituit os adaperire, dentes ostendere, uultum ab antiquo rigore uariare. Incerta igitur de picturæ initiis quæstio est: nam & Aegyptij, eodem Plin. teste, ante sex millia annorum apud se inuentam, quā in Græciam transfret, affirmant. Græci autem alij apud Sicyonios, alij apud Corinthios repertā dicūt: omnes ab umbra hominis lineis circūducta. Quod Fabius apertè testatur in 10. dicens, Nō esset pictura, nisi quæ lineas modò extremas umbræ, quam corpora in sole fecissent, circumscriberet: ac, si omnia percenseras, nulla sit ars, qualis inuenta est, nec intra initium stetit. Quintilianus hæctenus. Talis itaq; prima fuit pictura. Altera, singulis coloribus postea operosior inuenta est, duratq; talis etiamnum. Linearis, ut Plin. in 35. tradit, à Philocle Aegypcio, uel à Cleanthe Corinthio inuenta est. Primi eam Ardices Corinthius & Telephanes Sicyonius excuerunt, sine ullo etiam colore. Cleophrantus Corinthius colo-

colores inuenit. Idem auctor. Penicillo gloriam primus Apollodorus Atheniensis cōtulit. in hac illustres fuerūt Timagoras Chalcidensis, Pythis, deinde Polygnotus, Aglaophon: alij quoq; post hos, de quibus Plin. & Fabius Quintil. in 12. assatim scribunt, quos studio breuitatis omitto, quum præsertim tale minimè sit instituti operis munus. Non silebo tamen de ciue meo, qui nobis sua industria & ingenio picturam uelut de integro in præsentia restituit, atq; illos qui in ea olim maximè claruere, gnauiter uel arte refert, uel peritia æquat, adeo proprios ducit de coloribus uultus. Is est Raphael cognomine Sæctus, unde eius quoq; metiri posses & mores & uitam. De primis plastices inuentoribus, & quis rotam figurariam repererit. Cap. xxv.

Onuenit picturæ contexere plasticen, hoc est, figulinam artem, quæ ex terra similitudines itidem fingit. Hanc, ut Plin. in 7. ait, Choræbus Atheniensis inuenit: sed idē lib. 35. Dibutadi hoc assignat, dicens, Dibutades Sicyonius figulus primus inuenit Corinthi, filiæ opera, quæ capti amore iuuenis, illo abeunte peregre, umbram ex facie eius ad lucernam in pariete lineis circumscripsit, quibus pater eius impressa argilla, typum fecit, & cum cæteris fistilibus, induratum igni proposuit, eumq; seruatum in nymphæo, donec Corinthum Mummius euerteret, tradunt. Sunt qui in Samo primos omnium plasticen inuenisse Rhœcum & Theodorum prodant, Demaratumq; Cerinthium profugum, qui Tarquinium Priscum populi terrarū principis regē in Hetruria genuit, comitatos

fictores Euchiram, & Eugrammum, & ab iis Italiae deinde traditam plastice. E proplastica, id est, forma, quae ad fingenda alia opera adhibetur, effigiem formare primus inuenit Lysistratus Sicyonius frater Lysippi: idem hominis figuram gypso e facie ipsa primus omnium expressit. Sic res usque eodum creuit, ut nulla signa statuæ uel sine argilla fierent. Quo apparet antiquiorem hanc fuisse scientiam, quam fundendi æris. Hæc ex Plinio. Hinc insuper plurima uasorum fictilium genera reperta sunt, quae modo humane uitæ usui sunt. Rotam figurariam, auctore Ephoro, ut ait Strabo lib. 7. Geograph. & Laërtio lib. 1, & Plinio in 7. Anacharsis Scythes philosophus primus inuenit. In quo tamen ipse Strabo Ephorum arguit, Hæc, inquit, ipsa autem loquor aperte, haud ignarus, quod hic ipse non omnia uerissimè proferat, & illud præcipuè de Anacharside: nam quomodo rota ipsa ex eius inuentione est, quam Homerus antiquior illo nouerit? Ceu figulus cui dextra rotam quatit, ocyus aptam, & reliqua. Hyperbios Corinthius, ut alij uolunt, inuenit. Diodorus uerò libro 5. dicit, Talaum Dædali sororis filium reperisse. Figuli autem, teste Plinio, laudatissimi fuerunt, Dimophilus & Gorgasus.

LIBRI SECVNDI
FINIS.

POLY-

POLYDORI VER-
GILII VRBINATIS DE INVEN-
TORIBVS RERVM LIB. III.

A quibus primùm inuenta agricultura, & quot ea
redundet bonis. Cap. I.

NON sum equidè nescius quosdam fore qui uehementer demirabuntur, nos postremo ferè loco de inuentoribus agricultura aliquid tradere distulisse, quum præsertim, uti Cic. in Offic. inquit, omnium rerum ex quibus aliquid exquiritur, nihil sit agricultura melius, nil uberius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius. Verum nec eo mihi succenseant, quatenus hoc ipsum consultò, uel, ut uerius dicam, ex industria fecimus, ut longo legentes itinere defatigati, nouum tadem pastum, siue, ut ita dixerim, nectar offenderent, quo uires recreare, & ueluti diuinam famem explere possent. De huiusce igitur rei initio hic comòdè dicemus, postquam demonstrauero, quantis eam laudibus iure ac merito præstantissimi auctores efferant, utpote quæ multis abundat bonis. Columella itaque in 1. De re rust. conquerens sui temporis mollitiem, ait, At mehercule uera illa proles Romuli assiduis uenationibus, nec minus agrestibus operibus exercitata, firmissimis præualuit corporibus, ac militiam belli, quam res postulauit, facile sustinuit, duratam pacis laboribus, semperque rusticam plebem urbanam præposuit. Cato itidem de agricultura inquit, Fortissimi uiri & milites strenuissimi ex agricolis gignuntur, minimeque male cogi-

tates. Ex quo, teste Cic. De senect. in agris senatores erāt, ut L. Quintius Cincinnatus, qui dū agrū arabat, renuntiatus est Dictator: ut Curius, & ceteri senes. Quare qui eos accersiebāt, uiatores nominati sunt. Quid, quod etiā teste Plin. lib. 17. agrum malè colere, censoriū probrum iudicabatur, atq; ut inquit Cato, quem uirū bonū colonum dixissent, amplissimè laudasse existimabant? Et id sane, quia (quemadmodū Cic. pro Roscio Amerino docet rustica uita parsimoniae, diligentiae, iustitiae magistra est: at urbana non item, quā luxuria facile inficit: ex luxuria necesse est existat auaritia, ex auaritia erūpat audacia, inde omnia maleficia gignantur. Sed ne putes hoc tantū in Romana Repub. cōtigisse: de cultura agri praecipere principale etiam, ut Plin. dicit, fuit apud exteros, siquidē & reges fecere, Hiero, Philometor, Attalus, Archelaus. Vnde nō iniuria Xenophōti, quēadmodū testis est M. Tullius in Catone, nihil tā regale uidebatur, quā studiū agri colēdi. De laudibus haecenus. Agriculturam primū omnium, teste Diod. in 1. Osirim, qui & Dionys. dicitur, reperisse ferūt. Affermat itē Tibul. ita scribens,

Primus aratra manu solerti fecit Osiris,

Et teneram ferro sollicitauit humum.

Primus inexpertae commisit semina terrae,

Pomaq; non notis legit ab arboribus.

Sed hoc, ut opinor, apud Aegyptios tantummodo, sicut Triptolemus primus in Graecia, & Asia, teste Iustino in 2. inuenit, (de quo Ouidius in 4. Fastrorum,

Iste quidem mortalis erit, sed primus arabit,

Et feret, & culta premia tollet humo.)

& in Latio Saturnus, ut suo loco dicemus. Sed omnium primam Cererem, (quae uti Cic. lib. 2. De natura deorū placet, a gerendis frugibus, quasi Geres, nominata est) mortales agriculturam docuisse testatur Vergil. in primo Georgicorum sic scribens,

Prima Ceres ferro mortales uertere terrā Instituit.
Testatur & Ouid. lib. 5. Metamorph.

Prima Ceres unco glebam dimouit aratro,

Prima dedit fruges alimenta q; mitia terris.

Verū hęc haud scio quantum fide digna sint, quando illud uerius esse duco, quod Ioseph. in 1. Antiq. tradit: dicit enim Cain Adam filium omnium primum comperisse terrā colere, primumq; terrae terminos posuisse. Atq; hoc agriculturae initium haud dubiè fuit. Quapropter, ut dubium non est, ex illis quos cōmemorauimus, deinceps agriculturam alios aliis primos monstrasse credere par est. Sed iam ad alia quae pertinent ad cultum agrorum, transeamus.

Quis primus mortalibus fruges & eas molendi, aut stercorandorum agrorum, uel piasendi frumenti usum monstrauerit, & boues aratro iunxerit, aut ferramenta rustica inuenerit, uel cribra diuersi generis. Cap. II.

Erunt naturam primum homines glādibus aluisse, Plin. in prooemio 16. lib. auctor est.

Item & Naso testatur in 1. Metamor. dicēs,

Contentiq; cibus nullo cogente creatis,

Arbuteos foetus montanaq; fraga legebant,

Cornaq; & in duris haerentia mora rubetis,

Et quæ deciderant patula Iouis arbore glandes.
Deinde inuentum est frumentum. Vergil. in 1. Georg.

— Quum iam glandes atq; arbuta sacrae
Deficerent syluæ, & uictum Dodona negaret,
Mox & frumentis labor additus.

Quod, ut Plin. lib. 7. dicit, Ceres, quum antea, uelut dictum est, homines glande uescerentur, inuenit. Eadem & molere, & conficere docuit, in Attica, Italia, & Sicilia, ob id dea iudicata. Idem quoq; Maro affirmat, & Diodor. vol. 6. scribens, Cererem primam inuenisse usum frumenti, quod fortè inter alias herbas nasceretur ignotum ceteris, docuisseq; homines seruandi ac serendi modum. Sed eidem in Sicilia tantum placet esse inuentum, quoniam iis in locis agreste triticum oriretur. Strabo etiam lib. 15. quum de Indiarum fecunditate loquitur, dicit in Musicani regione frumentum sua sponte nasci tritico persimile. Atqui eidem Diodor. in 1. huius frugis inuentionem Isidi tribuit. Nec eò tamen, ut opinor, à priore sententia discrepat, quando quidem ipse paulò superius Isidem dicit eandem esse quam Cererem nuncupant. Huic deæ Ouid. non modo frumenti, sed omnium frugum usum assignat,

Prima dedit fruges alimenta q; mitia terris.

Verum Iust. lib. suæ epit. 2. scribit sub Erichtheo Athenarum rege, frumenti sationem apud Eleusin à Triptolemo repertam, cui scilicet, teste Diodor. lib. 6. à Cerere mandatum fuit, ut id ab ea antè inuentum homines doceret. Sed idem Iustinus mihi diuersum sentiens, hoc potius Atheniensibus adscribere uidetur, dicens, Primi lanificij & olei & uini usum docuere, arare quoq; & serere frumenta

menta, glande uescentibus monstrauerunt. Cui Aristot. consentit: aiebat enim Athenienses (sic eos reprehendebat) frumeta & leges inuenisse: uerum eos frumētis quidem uti, non item legibus. Quod Diodor. probè declarat in 6. scribens, Cererem post Siculos, usum frumenti primos Athenienses docuisse. Quo fieri potest, ut secundum Cererem, & Siculos, ipsi primi hoc aliis ostenderint. In Latio autem, teste Macrob. Saturnus omnium primus docuit: de quo Eutropius ipse inquit, Saturnus adhuc rudes populos, domos edificare, terras colere, plantari uineas docuit, atq; humanis moribus uiuere, quum antea semiferi glandium tantummodo alimentis uitam sustentarent. Vsum autem stercoreandorum agrorum, teste Seruio super 9. Aen. Pitumnus inuenit, unde & Sterquilinus dictus est. Pilmunnus uerò eius frater, pinsendi frumenti, propter quod à pisttoribus colebatur. Pisttores autè siue pistores à ueteribus uocabantur, qui tam in pistrino farinam pinsabant, quam ij qui panem faciebant, coquebantq;. Hos Romani tardè publicè habuerunt. Plin. lib. 18. cap. 11. Pisttores Romæ non fuerunt ad Persicum usq; bellum, anno urbis cond. super DLXXX. Ad rem reuenio. Quauis Plin. in 17. hunc stercoreandi usum iam Homeri etate fuisse, & Augeam regem in Græcia excogitasse, diuulgasse uerò in Italia Herculem tradat. Boves ad aratrum, Diodor. lib. 4. & 5. ait Dionysium secundum ex Ioue & Proserpina genitum, uel, ut alij sentiunt, ex Cerere, primum iunxisse, quum terra prius manibus hominum coleretur. Plin. uerò lib. 7. teste, aratrum Briges Atheniensis inuenit, ut alij tradunt, Triptolemus, de quo Poeta in 1. Georg. intellexit, quum dixit,

—Vnciq; puer monstrator aratri.

quo in loco Seruius, Alij, inquit, Triptolemū, alij Osi-
rim, quod uerius est: nam Triptolemus frumenta diuisit.
Tacuit autē de nomine, quia non unus in orbe aratri mō
strator fuit, sed diuersi in diuersis locis. Ex quo Trogus
prodidit Habidē Hispaniæ regem barbarū populū pri-
mō docuisse boues aratro domare, frumētāq; sulco sere-
re. De Osire, ut ostendimus, sentit etiā Tibullus. Ceterū
omnia ferramenta rustica, quibus terra uertitur, simul,
ut puto, cum aratro Cererem cōperisse, Vergilius pro-
culdubio hoc uersu demonstrat,

Prima Ceres ferro mortales uertere terrā Instituit.
quod uel Seruius approbat, dicēs, Ceres prima omne ge-
nus agriculturæ hominibus indicauit: nam quanuis uel
Osi-
rim, uel Triptolemū aratrū inuenisse dicant, illa ta-
men omnem agriculturā docuit: quia ferrum dicendo
omnia agriculturæ ferramēta expressit. Verū aut illi
quos commemorauimus, nouissimi, uel alij alibi hæc cō-
monstrarūt: nā, ut Eusebij atq; Lactantij testimonio cō-
stat, ante multas tēpestates, quam esset Ceres, Dionysius,
Saturnus, Triptolemus, frumenti usus apud mortales e-
rat, præsertim apud Hebræos & Aegyptios, uti ex Iose-
pho cognoscere licet. Ille enim in secundo, ubi, ne altius
repetā, tradit, quæadmodū Iudæa caritate annonæ labo-
rāte, Iacob ad emēdū frumētū filios in Aegyptū miserit.
Ex quo quū Hebræi, ut superiore cap. indicauimus, pri-
mi omnīū terrā coluerint, porro extra omnē cōtrouer-
siā credibile est, ab eistū agrorū culturā, tū fruges ac mo-
lōdi usum, tū & ferramēta rustica ad posteros manasse,

& hos ea ipsa (nulla enim ars, ut Fabius ait, intra initū
suum stetit) deinde adauxisse. Cribrorū genera, teste Plī.
lib. 18. è fetis equorū Gallia inuenit. Hispania ex lino ex-
cussoria ad excutiendā farinā, & pollinaria ad purgan-
dum pollinem, id est, crassiusculum puluerem: Aegyptus
uerō ex papyro, iuncoq; postea ex pellibus suillis Italia.

Quis primus uites & alias arbores plantauerit, ea-
rumque initionem docuerit, & usum uini repererit,
& uino aquam miscuerit, deque nouo uitandæ ebrie-
tatis modo, & qui caupones primi, uel quis oleam &
usum olei & mel adinuenit, uel ex hordeo potum
fecerit, atque lac coegerit. Cap. III.

Est abunde uidetur natura homini suppedi-
tasse, quum eum principio talem procrea-
uerit, ut ipse ex omnibus animantibus, unus
ratione, sicut ait Cic. ad Deum quampro-
xime accedere posset, tamen quum statim genitus nullo
foret subsidio sultus, (carebat enim indumentis, edibus,
igne, cibo, præterquam in diem quæsito, multis denique
rebus uitæ necessariis, quas deinde urgente necessitate,
quæ rerum magistra est, ipse inuenit) non facile est, ut
Plin. in initio 7. libri perhibet, æstimare, natura homi-
ni melior parēs, an tristior nouerca fuerit. Fatendum est
tamen, si nos his quæ illa nobis tradidit, contenti esse-
mus, longè melius res sese habituras. Nam, ut de cæteris
sileam, ecquis modò fieret temulētus, quod foedissimum
est uitæ dehonestamentum, sexcentorumq; uitiorum o-
rigo, si aquam primum à natura potum homini datum,
non unum potarem, cuius uim, ut infra dicemus,

eius etiã primus inuentor turpiter perpeſſus eſt? Quare diuus Hieron. ad Euſtoch. De uirginitate ſeruanda, inquit, Sponſa CHRISTI uinũ fugiat pro ueneno: hæc aduerſus adoleſcentiã prima arma ſunt demonum: non ſic auaritia quatit, inſtat ſuperbia, delectat ambitio: facile aliis caremus uitiis, hic hoſtis nobis incluſus eſt. Et inſiã ſubdit, Vinum uoluptatis incendium eſt, unde proximus à Libero patre intemperantiã gradus ad inconceſſam Venerem eſſe conſueuit. Propter quod, matrone Romanæ uino ſe abſtinebant: quod tamẽ haud obſeſſet, ſi eſſet, ut par eſt, modus in rebus: nam, auctore Plin. non eſt quicquã aliud uino modicẽ ſumpto utilius. Quinetiam Perſe exiſtimabant ſõmitem eſſe quendam & incitamentum ingenij uirtutiſq; , ſi mens & corpus hominis uino flagraret, qui, teſte Strab. lib. 15. Geograph. de rebus maximis inter uinũ cõſultabant, quas ipſi firmiores putare, quã que in ſobrietate fuiſſent deliberatæ. Ceterum Plato uinũ magis ſenibus utile eſſe ducebat, qui illud in dialago 2. de Legib. non facile utẽdum concedit iuuenibus, itẽ militibus in caſtris, ſeruis, magiſtratibus, gubernatoribus, iudicibus, conſiliariis & liberis operã daturis, quia partius gigni debet ex moderato puroq; ſemine, quod uino refertus, quaſi rabie concitatus, ſerere minus poteſt, unde filij ſæpe fatui & amentes procreãtur. Sed iam ipſum uini inuentorẽ indicemus. Vites & uini uſum, atq; ceterarũ arborũ fructus Dionyſiũ inueniſſe Diod. lib. 4. auctor eſt, ubi dicit, Dionyſiũ orbẽ cũ exercitu perambulantẽ, & uitẽ plantare, & ex racemis uinũ torculari, ex quo ipſum Lenæũ appellãt, educere monſtraſſe

ſtraſſe. Et alibi uinũ reperiſſe, et arborum fructus teſtatur. Quanquã idem alibi dicit, uites ab eo non eſſe ſatas, uerũ terram cum ceteris plantis ſpõte ſua tuliſſe. Item Verg. hunc uitium ac reliquarum arborum inuentorem fuiſſe, aſſerere uidetur, quum de uitibus & aliis arboribus ſcripturus, ſtatim in principio 2. lib. Georg. dixit, Nunc te Bacche canam. Ceterum Capella de nuptiis Mercurij, tradit eum apud Græcos tantum primum uini uſum edo cuiſſe, ſicuti Saturnum apud Latinos, Seruius in 8. Aeneid. & Eutropius teſtimonio ſunt. Alij Icarium Penelopes patrẽ apud Athenienſes id reperiſſe tradunt, eumq; poſt dediſſe pœnas, à colonis ebriis interemptum. Propertius in fine lib. Eleg. 2,

Icare Cecropiis meritò iugulate colonis, etc.

At Athenæus ait apud Aetnã montẽ Siciliae uitẽ inuẽtã, quod quũ Oreſteus Deucalionis filius eò regnatũ ueniſſet, eius canis ramũ forte euellit, quẽ ille defodi iuſſerat, & inde uitiũ germina nata, quæ à nomine canis cenõ appellauit. Vnde apud Veteres Græcos uitis *uina* uocabatur, & *oivos* uinũ dicitur. Idẽ in Aegypto apud Plinthinã ciuitatẽ, uinũ primò repertũ tradit. Ad Gallos primum ferunt uinum detuliſſe Aruntem Tyrrhenũ. Is uir nobiliſſimus à Lucumone alũno ſuo domo pulſus, ad Gallos confugit, eiſq; dulcedine uini allectis facile perſuaſit ut ſibi auxilio in Italiã uenirent, qui illuc factò agmine concurrẽtes, poſtea pulſis Tyrrhenis, ea terra potiti ſunt. auctor Plutarch. in uita Camilli. Quidã autẽ ex arboribus alimenta hominibus à ſeculo Venti filio reperta uolunt. auctor Euseb. in 1. De prepar. Euang. Culturas earũ uel

aliarum arborū, teste Plin. in 7. Eumolphus Atheniensis docuit: quāvis uerisimilius sit, id Dionysiu priorē prae-
stitisse mortalibus, qui eas, ut ferūt, arbores plātauit. In-
ferendi autē arbores modū primus docuit Saturnus, te-
stis Macrobi. lib. Saturn. 1. ita scribens, Huic Deo insitio-
nes surculorū, pomorumq; educationes, & omnium eius-
modi fertilitū arborum tribuunt disciplinas. Insitionū ue-
rō, ut Columella libro suo de arboribus tradit, tria sunt
genera: aut enim fissam in arborē surculi inseruntur, aut
inter lignum et corticem ponuntur, aut gemma alterius
arboris, sed aestiuo duntaxat tempore in cortice alterius
intercluditur. Sed hęc apud posteros inuenta, quum sa-
tis constet Noē statim atq; egressus est ex arca, terrā stu-
diose coluisse, atque uineam primū omnium sua manu
seuisse. Vnde arguuntur, qui auctorem uini Liberum pu-
tant. Qua ex uinea quum primū fructū cepisset, letus fa-
ctus bibit usq; ad ebrietatem, iacuitq; nudus, id quod Io-
seph. in 1. Antiq. tradit. Cauponam, id est, tabernā uina-
riam, primi aperuerunt Lydi populi Asiae, ut ait Hero-
dot. quō, credo, suis ludis locū idoneum haberent: nam,
quemadmodum supra demonstrauimus, uaria ludorum
genera inuenerant, quippe tale opus in cauponis maxi-
mē semper feruet. Vino aquā admisceri, Staphilus Sithe-
ni filius, ut prodit Plin. in 7. instituit. Cuius rei Diodorus
luculenter in 5. quum de Dionysio loquitur, rationē red-
dit, Aiunt quum purum in cœnis uinum detur, omnes
Deum sospitem optare bibenti: quum uerō post cœnam
aqua mistum sumitur, Iouem uocare seruatorem: nā puri
uini potus ad insanīā redigit, aqua uerō mistus, uolupta-

tem

tem latitiāq; affert, & prohibet insanīā. Vnde in conui-
uiis aquā uino admiscēdi mos fluxit, medicamentū utiq;
præcipuū ad ebrietatē uitandā: sed aliud ponit Plin. lib.
30. cap. 14. scribens, Hirundinis rostri cinis cū myrrha
tritus, & in uino quod bibatur inspersus, securos præsta-
bit à temulētia. Inuenit hoc Horus Assyriorū rex. Potum
ex hordeo, ut idē ait, Dionysius, id est, Liber pater, pri-
mus confecit, quem, teste Euseb. in 2. De Euang. præpar-
ceruisiā uocant: secundū Diod. Zythū dicūt, paulū à uī
ni sapore differentē. Olim in primis fuit cōmunis Aegy-
ptiorū potus. auctores Herod. & Strabo. Quod Diony-
sius potionis genus eos potissimū cōficere docuit, quorū
regio uites non ferret. Quapropter hodie Angli, Scoti,
Hyberni, itē Galli, Germaniq; omnes Oceani occidentalis
septētrionalisq; accolæ, eo utūtur potu, qui aduectitij tā-
tū uini copiam habēt. Sed Germani dum ceruisiā faciūt,
admiscēt frugibus herbam lupū, quam uulgō lupulū uo-
cāt: hęc enim reddit potum salubriorē. Quanquā Dio-
scorides non ualde potionē probat, ita lib. 2. scribēs, Ex
hordeo potus fit qui ^{uobis} nominatur: is urinam cit. renes
& neruos tētat, mēbris præsertim cerebrū uestitiētib;
officit, inflationē parit, uitiosum succū creat, elephantia-
sin gignit. qui eo potus genere perluitur, agilis & ad o-
pus obeundū expeditus euadit. Hęc ille. Sed eam uim zy-
thus in eos minus habere uidetur, qui à pueritia eo sunt
usi. Oleam autem Minerua Athenis inuenit, Verg.
— Oleaq; Minerua Inuentrix: in hunc sanē modum:
quum enim Neptunus atq; Minerua, teste Seruio, de A-
thenarum nomine contenderent, placuit diis, ut eius no-

m ij

mine appellaretur urbs, qui munus melius mortalibus attulisset. Neptunus percusso littore, equū animal bello aptū produxit. Minerua iacta hasta, oleam creauit, que melior iudicata fuit, propterea quod est insigne pacis. At Diod. in 6. dicit Mineruā non creasse primū oleam, sed inter alias arbores natā monstrasse mortalibus, quibus ignota esset. Etenim, uti nos infra aperte ostēdemus, ante huius deæ ortum, erat hæc arbor cum aliis syluestribus immista: olei tamen usus, ut Diod. ait, aberat, quum esset ignota: & eo pacto illam olei exprimendi modum cōperisse ferunt. At Cic. lib. De nat. deorū 3. Aristæum Apollinis filium oleam inuenisse tradit. Oleū uerò quāquam ipse Diod. ut monstrauius, dicit Mineruam reperisse, tamen lib. 5. hoc Aristæo assignat, sicut lac coagulare, atq; mel cōficere: quod Iust. in 13. etiam tradit, quāuis in 2, uti antea diximus, olei usum Athenienses inuenisse prodat. Plin. uerò in 7. scribit oleū & trapetes, hoc est, molam oleariam, Aristæū Atheniensem, itē mella inuenisse. Oleam præterea lōgo tempore Athenis tantum reperiri, testatur Herodot. qui lib. 5. dicit, Epidaurios, quum eis de agrorum sterilitate oraculū consulentibus, Pythia iussisset ut Damie & Auxestæ simulachra ex ligno oleæ erigerent, quoniam ferebatur nusquā gentiū, nisi Athenis, illa tempestate oleam esse, rogasse Athenienses, ut sibi permitteret oleā incidere. Quod æquē falsum esse ex Iosephi testimonio deprehēditur, ac illud, Mineruam uel Aristæum hanc arborem, aut olei usum primò monstrasse: is enim in 1. Antiq. scribit, Noë, quum iam recedentibus aquis, arca in Armenia super urticem

cu-

cuiusdam montis resedisset, emisisse columbam, & eam mox oleæ ramū ferentem ad illū redisse. Quo quidem tempore, ut palām est, nondum erant Athenæ. Deinde in 3. eiusdem operis, docet Mosen in sacrificiis oleo esse usum, ad lumina seruanda: post quem, auctore Euseb. in 10. De præpar. Euāg. Apollo Aristæi pater genitus est. Ex quo credere conuenit, Mineruā & Aristæū in Græcia duntaxat hæc primò monstrasse. In Italiam olea omnino tardè peruenit: nam Theophrastus, teste Plin. in principio 15. libri, urbis Romæ anno circitèr CCCXXL. negauit, nisi intra XL. millia passuum à mari nasci. Fennestella uerò dicit, hanc arborem omnino non fuisse in Italia, Hispania, atq; Africa, Tarquinio Prisco regnate, ab anno pop. Rom. CLXXIII. Mel & lac cogere Aristæū omnium primum comperisse, Diod. & Plin. auctores sunt, cum quibus consentit Iust. in 13. licet lib. 44. usum mellis colligendi Gargori regi Curetū attribuat, qui in Hispania saltus Cartesiorū incoluit. Sed hic, ut opinor, tātum in Hispania primus fortasse huius rei auctor fuit. Verum hæc Hebræis potius assignauerim: siquidem, teste Iosepho, & mortaliū omniū primi pastores fuerūt, & apud eos multò ante Aristæum mellis usus fuerat.

A quibus quædam peregrinæ arbores in Italiam translata. Cap. IIII.

Arbores tam magno sunt mortalibus usui, ut sine queis uita degi non possit: arbore enim, ut Plin. ait, sulcamus maria, terram uertimus, tecta edificamus, simulachra deorum conficimus: arbores præterea communem ani-

m iij

mantibus uictum suppeditant, quarum alie peregrinae sunt, de quibus hoc loco carptim ac breuiter dicemus. Hae alie alibi nascuntur, quia non omnis terra, sicuti Poeta inquit, omnia ferre potest. Ex quo multae in Italiam aliunde translatae sunt, sicut cerasus, quam L. Lucullus post uictoriam Mithridaticam, teste Plinio lib. 15. anno urbis DCLXXX. primus uexit e Ponto. Testatur etiam D. Hieron. ad Marcellam, sic lepidissime scribens, Accepimus et canistrum cerasis refertum talibus, et tam uirginali uerecundia rubentibus, ut ea nunc a Lucullo delata existimarem: siquidem hoc genus pomi Ponto et Armenia subiugetis, de Cerasi primo Romam pertulit: unde et de patria arbor nomen accepit. At annis CXX. post, trans Oceanum in Britanniam usque peruenit. Et zizipha et tuberes malorum genera, haec ex Africa, illa ex Syria, Sext. Papinius nouissimis diui Augusti temporibus primus attulit. Et Armeniacus et Persicus arbores, quae ex nomine ipso peregrinae esse apparent, quis tamen eas transtulerit, non facile dixerim. Multa etiam ficorum genera sunt, quae ex aliis gentibus ad nos peruenerunt, incertis prope modum auctoribus: testis Plinius. Sed platanus in primis ex iis quae aliunde uectae sunt, mirum in modum celebrata est: quae ut ad nos uenerit, aut quantum ei honoris accesserit, Plinius in 12. docet, sic scribens, Sed quis non iure miretur arborem umbrae gratia tantum ex alieno petita orbe? platanus ea est. Haec per mare Ionium, in Diomedis insula eiusdem tumuli gratia primum inuenta, inde in Sicilia transgressa, atque inter primas donata Italiae, etiam ad Morinos usque peruecta, ad tributarium etiam pertinens solum, ut gentes

uesti.

uestigal et pro umbra pendat. Dionysius prior Siciliae tyrannus Rhegyum in urbe transtulit eas domus suae miraculum, et reliqua. At nihil ad nostram laurum, quae nonnullis in locis aliquando in peregrinis arboribus fuit, dicente eodem Plinio. Notatum antiquis, nullum genus lauri in Corsica fuisse, quod nunc satum et ibi prouenit, etc. Haec, inquam, post hominum memoriam, felicissima arbor est, ad cuius comparationem platanus nihil: quippe non unam habet laurus dotem: dicatur enim triumphis, quando triumphantes ea coronati erant: ualet aduersus fulmina, quare ante limina excubat. Quapropter ferunt Tiberium Caesarem tonante caelo, consueuisse laurea uti corona. Item exornat domos, et idcirco Caesarum pontificumque; olim ianatrix erat. Quin et pacifera habetur, quam praeterea inter armatos hostes, quietis sit indicium. Romanis praecipue letitiae uictoriarumque nuntia, addebatur lituis militumque lanceis, ac Imperatorum fasces decorabat: abdicat insuper ignes crepitu, et detestatione quadam, et denique Apollinis est arbor. Quas ob res, tantum est huic arbori semper honoris habitum, ut eam profanis usibus pollui fas minimè esset, uel quod fortasse unius arborum Latina lingua nomen uiris imponatur, et cuius folium uocetur Laurea. Appellauimus supra nostram Laurum, ut pote quam nostrae Vergilianae familiae nomini sacram mei maiores unam cum duobus lacertis, insignis gentis, ratione non indigni habuere: id quod carmen illud indicat,

Sum Laurus uirtutis honos pergrata triumphis,

Ianatrixque domus, fulmina dira fugo.

Hostibus immissa et pacem, requiemque laborum,

m iij

Victori palmam letitiamq; fero.
 Phœbus amat Laurum, & capitis nos illius instar,
 Formosam gerimus tempus in omne comam.
 Ecce mea gemini ludunt sub fronde lacerti,
 Qui mecum quare hæc, accipe, signa colant.
 Ver ago perpetuū, hi primo uer tēpore monstrant,
 Vnde tenet nomen Vergiliana domus,
 Quæ tam immota diu casura 3; tempore nullo
 Stabit, quàm uiridi fronde perennis ero.

Quid, quòd præterea malorū pyrorumq; genera penè
 infinita quotidie, atq; huc atq; illuc deferuntur, quarum
 nonnullæ ab auctoribus, ut appia, & pipina, quædã à sa-
 pore, ut quæ ferūt melimela, aliæ ab odore, aliæ à colore
 nomina habēt? De his satis superq;: nō est enim suscepti
 operis munus, peregrinas arbores describere: sed hæc
 quãdo ad agriculturã attinēt, perstrinximus, ut illi quos
 res rustica delectat, plurimas arbores quæ modò ubique
 gentiū abundant, aliunde originē habuisse intelligerent.

Quis primis animalibus, rebusq; aliis nomen impo-
 fuerit, & de primo immolandi instituto, ac carniū esu,
 usuq; uictus delicatioris, & more nominandi eum cui
 in conuiuio poculum tradatur, ac de usu uenandi, pi-
 scandi, & falis inuentione, & quis apud Rom. auaria fe-
 rarumq; uiuaria instituerit, aut quæ animalia le-
 gionum insignia fuerint. Cap. v.

Voniã rus diuersi generis animalibus
 abundat, quæ ueluti humanæ uitæ neces-
 saria Deus finxit, consentaneū est ut sum-
 matim de iis aliquid dicatur. Animalibus
 itaq;

itaq; simulac creata sunt, Adam, teste Ioseph. in 1. Antiq.
 & Euseb. in 11. De præparat. Euang. nomina imposuit,
 quibus etiã nunc uocantur: imposuit & rebus aliis, qui-
 bus iam tum uti cœperat, quod à uero non utiq; abhor-
 rere existimandū est: nam multis rebus cum ipsi Adam,
 tū eius filius opus fuerat, quæ sine nomine, interno sci mi-
 nimè potuissent. Istuc autem facere, teste Cicero. in Tusc.
 summæ sapientiæ uisum est Pythagoræ. At animalia se-
 cundū Plin. uol. 7. Hyperbius Martis filius occidere pri-
 mus instituit, sicut Prometheus bouē. Quod magis Abel
 Adã filio tribuerim, qui omnium primus, ut Iosephus est
 auctor, primogenita suorū gregum Deo immolauit. Ma-
 nauit postea iste immolandi mos tã ad Abel posteros Iu-
 dæos, quàm ad alias quoq; gentes, reiq; apud eas initium
 fecit suillum pecoris genus, si Varroni credimus, qui lib.
 De re rust. 2. eius opinionis argumētū sumit ex eo, quòd
 initiis Cereris, porci immolabantur, quòd in fœdere fe-
 riendo porcus occidebatur, quòd in cōiunctione nuptia-
 li, noua nupta & nouus maritus primum porcū immo-
 labat, quòd deniq; prisca Latini, & etiã Greci in Italia
 idem factitabant. Et illi porci ad sacrificiū electi, eximij
 porci dicebantur, quod ut maiores & optimi de grege
 eximerentur. Ritus uerò sacrificandi talis erat: primum
 lotis manibus, hostias pura aqua purgabāt, fruges capi-
 tibus earū inspergentes: deinde precabantur, uotãq; nū-
 cupabant, postea hostiarum tempora uestibus percutie-
 bant, ac occidentes membratim diuidebāt, ita primitias
 ex omnibus membris & exta collecta postquam farris
 inuoluissent farina, proiciiebāt diis, in altaria, focumve,

aut aras, hoc est, uasa, quæ tripodes dicebantur, atq; postremo succendebant, uina fundentes. Huius moris meminit Vergilius, quum diis marinis sacrificium fieret,

Dij quibus imperiū est pelagi, quorū æquora curro,
Vobis lætus ego hoc candentem in litore taurum
Constituam ante aras uoti reus, extaq; salsos
Porriciam in fluctus, & uina liquentia fundam.

Qui uerò immolabant, non deos modò uoce precabantur, sed etiam aras manibus prehendebant. Idem,

Talibus orantem dictis arasq; tenentem. Quapropter Varro scribit, aras primò ansas dictas, quòd à sacrificantibus tenerentur, quæ deinde mutatione literarū aræ uocate sunt. Et is hostiarū etià humanarum diis immolandarū modus, què Homerus in sua poesi posuit, & Romani quoq; teste Dionysio Halic. lib. 7. usurparunt. Carnes autem sub Saturno, hoc est, in aureo seculo quū omnia humus funderet, nullū comedisse, sed uniuersos uixisse frugibus & pomis, quæ sponte terra gigneret, auctore diuo Hieron. aduersus Iouinianum, testatur Dicaearchus in libris antiq. & descriptione Græciæ: & Asclepiades Cyprius, etate qua Pygmaleon in Oriëte regnauit, scribit usum comedendarū carniū nō fuisse. Chæremò Stoicus de uita antiquorū Aegypti sacerdotū scribens, narrat eos ex eo tempore quo cœpissent diuino cultui deseruire, carnibus & uino se abstinuisse: ouū quoq; pro carnibus uitauisse, & lac, eorū alterum carnes liquidas, alterū sanguinè esse dicentes colore mutato. Brachmanæ apud Indos, teste Euseb. lib. 6. De præp. Euang. nihil animatū edebant. Ioseph. lib. 2. de bello Iudaico, &

in

in 13. & 18. Antiq. tres describit sectas Iudeorum, Pharisæos, Sadducæos, Essenos: quorū ne uissimos fert ad celū laudibus, propterea quòd ab uxoribus, & uino, & ut Hieronymo placet, carnibus semper abstinuerint. Nec etiam, sicut idem sentit, Hebraico populo statim post peccatum Adam, ut carne uesceretur, à Deo concessum est, hoc est, non ante tēpora Noe. In Creta, ut Euripides tradit, Iouis prophetæ non solum carnibus non uescerentur, sed ne coctis cibis quidem. Herodot. uerò in 1. Babylonios piscibus olim tantum uictitasse dicit. Xenocrates aut philosophus ex Triptolemi legibus, apud Athenienses, tria duntaxat præcepta in templo Cereris Eleusinae, remāssisse scribit, Honorandos patres, uenerandos Deos, carnibus non uescendum. Lacedæmoniorū etiam mensæ summæ frugalitatis erant. Multa denique huiuscemodi continentiae exempla referre possem, quæ in præsentia non inuitus cōsulto omitto, nonnulla post ad hæc additurus, quum de modo Christianæ abstinentiæ tractabitur in libris insequentibus. Secundas mensas, quæ bellaria nuncupantur, Iones primi omnium, teste Val. Max. inuenerunt. Idem & unguenti & coronarum in cōuiuio dandarum consuetudinem, haud parua luxuriæ inuitamenta reppererunt. Quamobrem Spartana ciuitas, ut idem auctor est, seuerissimis Lycurgi legibus obtemperans, aliquandiu ciuium suorum oculos à cōtemplanda Asia retraxit, ne illecebris eius capti, ad delicatius uitæ genus prolaberentur: utpote quæ audierat lautitiam inde etiam immodicos sumptus, & omnia non necessaria uoluptatis genera fluxisse. Quæ ea omnia ipsa tamen

Sparte nõ potuit ita abstinere, quin postremò receperit: siquidè apud Græcos passim cõuiuia magnificè & splendèdè cõcelebrabantur, quorũ moris fuit nominare cum cui poculum tradituri erant, quò unà biberent. Mos iste hodie ubiq; propè gentium retinetur, sed certè quidem nescio quàm salubriter, ne dicam quàm prudenter, ut quis edendo cogatur pro alterius arbitrato bibere. Nã idcirco cibum potumq; capimus, ut corpus nutriatur: quare æquè debemus cibum potione temperare, atq; fabricator murorũ temperationè facit aquæ, arenæ & calcis, quæ si nimis dura aut liquida sit, ut tenacior non est ad cõsolidandum murum, sic cibus multo liquore in stomacho fluctuãs, minimè alit. Fuit alius ipsorum Græcorum mos ualde quidem honestus, ut in cõuiuio uirorum non accumberent mulieres. auctor M. Tullius in Tusc. & in Verrem. Redeo rursus eodem. Vnde postea ad Romanos hanc mali contagionem transisse uerisimile est, apud quos in dies magis magisq; latius serpere: nam tanta erat conuiuiorũ luxuria, ut facilè una mensa patrimoniũ, etsi amplũ, absumeretur, magnumq; sepius respub. detrimentum pateretur. Quare Cato uerus in hac parte uates, teste Plutarcho, aiebat, difficile esse eã Rempub. saluam fore, ubi pisciculus pluris quàm bos uenit. Quod Iuuenalis Satyra 11. conquerens inquit,

Multos porrò uides, quos sepe elusus ad ipsum

Creditor introitum solet expectare macelli,

Et quibus in solo uiuendi causa palato est.

Egregius cœnat meliusq; miserimus horum, etc.

Ex quo multæ leges, quas Cato cibarias uocat, de cõercendis

cœdis sumptibus latæ sunt. Sed quid de Romanis loquor? nõnne illa Cleopatra luxuriosissima centies sestertiũ, ut testis est Plin. in 9. hoc est, centies centenis sestertiis, quæ faciũt CCL. millia aureorũ nostrorũ, cœnata est, hausto unione pretiosissimo? At, ut ueterum mores omittamus, quæ atas unquã maiore aut cura aut luxu gulæ indulset, quàm nostra? palati enim causa totũ percurrimus æquor, & ut ait Hieron. propter breuem gulæ uoluptatem, terram lustramus & maria, & ut mulsum uinum pretiosusq; cibus fauces nostras trãseat, totius uitæ opera desudamus. Iuuenalis,

Interea gustus elementa per omnia querũt. Verius uero igitur est quod Socrates dictabat, multos propterea uelle uiuere, ut essent & biberent: se autè bibere atq; esse, ut uiueret. Possẽ in hoc loco multorũ inuitamentorum gulæ inuẽtores prodere, quos tamẽ malo in tenebris iacere, quàm eos nominando, tot cõuitiis obnoxios reddere. Vsum uenãdi & piscandi, quidam, teste Euseb. in 1. De præparat. Euang. apud Phœnices repertum uolunt: ueluti salem & eius usum Misor & Selech inuenisse dicũtur. Romæ pauonẽ Q. Hortẽsius augurali cœna primus posuit. auctores Varro in 3. De agricul. & Plin. in 10. & Macr. lib. Satur. 3. Auiaria, hoc est loca in quibus domi aues educantur, primus, teste Plin. instituit, inclusis omnĩ generũ auibus, M. Lelius Strabo Brũdusij equestris ordinis. Habuit etiam Romæ Alexander Imp. uoluptatis gratia. auctor Lamprid. Ex quo cœptum est animalia carcere cõerceri, quibus natura celi aut terram assignauerat. nam & leporaria, id est uinaria fra-

rum, muris undiq; septa, auctore Plin. in 8. à Fulvio Hirpino primum cōdita sunt, ut etiam hodie nōnulla in Italia extant: diuus enim Federicus dux Urbini duo equidē fecit, in quibus omne ferarum genus inclusit, ut quoties per negotia liceret, animi causa, se honestissimo huiusmodi uenationis genere exercere posset. At alibi, & præsertim in Anglia, passim eiusmodi uiuaria sunt, quæ quū roboreis sudibus septa sint, rectē ueteri uocabulo roboraria dici possunt. Et hæc loca Angli in summis cum uoluptatibus tum opibus habēt, quādo nulla apud eos uideatur magnifica uilla, quā uiuariū ferarū, cernorū & damarū nō ornarit. Nō est insuper ab re demōstrare, tātū honoris quibusdā accessisse animalibus, ut legionū Romanarū insignia forēt: erāt enim signa, lupi, minotauri, equi, apri, & aquila, quā legionibus C. Marius in secūdo cōsulatu suo proprie dicauit. auctor Plin. li. 10. Nat. hist.

Quis primus inuenerit linum, retia, nendi texendique modum, uel artem fulloniam, & saponem: aut qui lanas infecerint, aut reppererint lanificij uestiumq; uariarum ac pellium usum, fusos, aulæa, sutoriam artem, sericum, & quando eius copia per Europam fieri cœperit, ac bombycinam uestem atque purpuram, & quid ipsa sit purpura, ac quanto in honore olim & pretio fuerit. Cap. vi.

Ille lini usus sunt, sed præsertim in uelis faciendis, quod execratione dignum est, ad perniciem hominum. Quod enim maius miraculū uideri potest, quā ut herba sit hoc linum, quæ catenus Aegyptum, Syriam, Africam, Hispaniam,

niam, Galliam, Italiæ admoueat, ut multi paruo quidem temporis spatio, ad ea ipsa loca lenissimo etiā uentorum flatu perueniāt? Audax itaq; uita & scelerum plena, ut Plin. ait, aliquid ferere uoluit, ut uentos procellasq; reciperet: ita enim tā paruo semine nascitur, quod orbē terrarū ultro citroq; portat, hominēq; ipsum, perinde quasi parū fuisset in terra mori, cogit perire in aquis, ubi insepultus à mōstris marinis uoretur. Propter quod Plin. ait, haud se scire quæ execratio satis esset cōtra inuētorē, sed ad rē ueniamus. Lini Arachne utrgo, quæ Lydia fuit, omnium prima, teste Plin. lib. 7. inuenit: quāquā eius usum apud Hebræorū antiquissimos multō antē fuisse cōperimus. Hæc lanificij peritissima Mimeruā in certamē pro-uocauit, à qua in bestiola, quæ araneola dicitur, conuersa est. auctor Ouid. in 6. Metamorph. Hæc eadē retia inuenit, quæ feris auibusq; atq; piscibus capiūdis tenduntur. Nendi autē texendiq; artē Palladē instituisse nemo ambigit, quippe quæ Mimeruæ ars nominatur. Quod innuere uidetur Naso in 1. De arte amādi, his uersibus,

Quid facis Acacides non sunt tua munera lanæ,

At titulos alia Palladis arte pete.

Et Ausonius libro primo,

Litia qui texunt, & carmina, carmina musis,

Litia contribuunt casta Mimerua tibi.

Plinius tamen in 7. dicit Aegyptios textilia comperisse, qui etiam plurimis litiis texere, quæ πολύμιτα uocant, simul instituerunt. idem auctor libro 8. Fulloniam artem Nicias Megarensis inuenit, quam qui exercent, fullones nominantur: ij uestimenta curant, poliuntq; & ad

id saponē utuntur, quem Plin. lib. 28. cap. 12. à Gallis inuentum tradit, Græcè dicitur *σάπων* quicquid purgat. Idem lib. 27. quum de osyris herbæ foliis & semine tractat, Smegmata, inquit, faciunt mulieribus ex his. Lanæ infecere primum Sardibus Lydi, auctor Plin. Vsum uerò lanificij Iust. lib. 2. Athenienses primos docuisse tradit. Quod ego Mimeruæ potius tribuerim, siquidè illa erat antequàm Athenæ cõditæ foret: & quoniàm lanificiũ callebat, credibile est eã primò lanificiũ monstrasse, præsertim Atheniënsibus, apud quos castissimè colebatur. Quapropter Iustinus, ut puto, facillè intelligit Athenienses lanificij usum primos post Mimeruam docuisse, ueluti eos, auctore Diodoro, primos secundũ Cererè, uel Siculos, frumentũ monstrasse probauimus. Fusos in lanificio reperit Closter filius Arachnis, testis Plin. Illud quasi præteriens non omittã, olim in plerisq; Italiæ locis, lege pagana sancitũ fuisse, ut ne mulieres fusos per itinera ambulantes torquerent, nève detectos ferrèt, quòd id aduersaretur omnium spei, præcipueq; frugũ. Hinc cognoscere licet, quàm uana fuerit ueterũ religio: hodie enim Italiæ mulieres illud passim faciunt, sine tamè alicuius rei maleficio. Aulae ornamèta quibus parietes & aula teguntur, primum, teste Seruio super 3. Georg. in aula Attali regis Asiæ, unde nomẽ habent, inuẽta sunt, postquàm is populũ Romanũ fecit heredẽ. Sutoria artis inuentionẽ Plinius nescio cui Boethio assignat: ego uerò dixerim Hebræos primos sutores fuisse, quando satis cõstat Mosẽ calceatum extitisse, cui, uelut in Exod. cap. 3. patet, dictũ à Domino fuerit, Solue calceamentũ de pedibus tuis. Vestium

usum Palladè inuenisse Diod. lib. 6. auctor est. Sed, ut ait Euseb. quũ de rebus Phœnicũ in 2. De Euang. præparat. scribit, Vso ex Siculi genere ortus, traditur primus corporibus tegmina ex pellibus ferimis cõfecisse. Quod ego illi apud Phœnices dũtaxat tribuendũ duco, quãdò Adã primus à Deo creatus, pelliceã sibi uestẽ fecit, quod proculdubio uestes faciendi posteris exemplar exitit. Præterea, quoniàm de uestibus facta est mentio, uidetur locus exigere, ut singulorũ uestimentorum inuētores prodamus. Latus clauus primũ repertus est ab incolis Balearium insularũ, quo Caius Cæsar, auctore Tranquillo, ad manus fimbriato usus est, & à latis clauis, qui eius uestitus tunicæ inferti erãt, nomen habet: unde tunica lati clauii palmata à genere picturæ dicta. Auri intexèdi modũ, uti Plin. in 33. & in 8. est testis, Attalus rex Asiæ inuenit, unde Attalicæ uestes pictæ. Acu facere excogitauerunt Phryges Idæi, ideoq; phrygiones uocati sunt, & uestes ipsæ phrygianæ. Rectam tunicam Tanaquil prima cõtexuit. Apud Græcos inuentũ est palliũ, sicut apud Hetruscos prætexta, ita nuncupata, quòd eius circuitus & oræ purpura prætexta essent: & magistratuũ uestitus erat. Contrà toga alia pura dicebatur, cui nihil purpure foret prætextũ, qua teste Plin. in 8. tyrones ac nouæ nuptæ induebantur. Item colores diuersos intexere Babilonij ceperunt. Martial. Veste Semiramia, quæ uariatur acu. Undulatam uestem, quæ toga regia dicebatur, qua Seruius Tullus usus est, fecit Caia Cæcilia, quæ eadem Tanaquil uocata est. auctor Plin. in 8. & undulata dicta, quòd undis aspersa foret, quæ sit ex pilis hircorũ caprarumq;

Hoc genus panni, nos *ymballoton* vulgò uocamus. Dalmatica uestis longa, non admodum lata, à Dalmatis primum confecta. Gabanium à Græcis inuentum eiusdem ferè formæ, ac Dalmatica est, manicis eius longitudinem æquantibus, quo Itali etiã nunc unã cum Græcis utuntur. Eorundè Græcorum inuentum fertur mantæle, quod est genus penulæ, quã ipsi *μανδύαν* uocant, nos uerò *mætæliũ*, at vulgò *cappã*, cuius nũc ubiq; gentium usus est perquam celebris. Braccæ Gallorum uestitus fluxus intõsusq;, ac uarij coloris, unde pars Gallie frigidior, Braccata appellata est. Sindonè ex lino amictum primum in urbe Sidone factam constat, qua corpus Scruatoris nostri inuolutum Matth. tradit. Hæc de uestimentis, quorum auctores produntur, dicere habui. Erãt uestes aliæ aliis peculiare, ut toga Romanis et Gallis, ex quo Gallia Cispina Togata nũcupata est. Togam autè ipsam Tertul. lib. de pallio scribit à Pelasgis inuentã ad Lydos primum, à Lydis deinde ad Romanos delatam fuisse, apud quos diuersa eius fuerunt genera. Tunica interior uestis sine manicis, senatoria, eadem nobis linea proxima carni est, quam *camisiam* uocamus. Bulla aurea puerorum nobilium Romanorum erat, trabea triumphantium, lacerna ludos spectantium: militum uerò, paludamentum, chlamys, quæ & Macedonum Græcorumq; abolla, læna, & sagum, quod uulgò *sayon* uel *cotta* dicitur, à quo milites nostros *sagatos* appellamus. At stola matronarum erat ad pedes usq; demissa, extremaq; in parte instita, fasciola exornata. Atque hæc Romanorum aliorumq; populorum uestimenta propria, quæ uno alteròve tempore ab illis ipsis inuenta dixe-

dixerim. Est & cilicium uestis genus, confectum ex uillis hircorum atq; caprarum, quod, teste Varrone, Cilicia, unde nomen habet, primum inuenit, ut illud densè duplicatum adhiberetur ad sagittarum ictus excipiendos. In eo apud nos summa est sanctitatis tutela, quãdo uiri sanctissimi ad domandum corpus proximè carnem utuntur. Pellium usus frigoris uitandi causa, olim apud Britanos fuit, quemadmodum in nostra Anglica historia ostendimus. Item apud Scythas. Ouidius de Trist. libro tertio, inter quos exulauit,

Pellibus & laxis arcent mala frigora braccis,

Oraq; de toto corpore sola patent.

Apud ueteres Romanos nõ fuisse testatur Tranquil. scribès Augustum solitum esse hyeme se quaternis tunicis munire aduersus uim frigoris: quod utiq; nõ fecisset, si pellibus longè mollioribus uti mos fuisset. Postea Neronis tẽporibus ea mollitia ad ipsos quoq; Romanos irrepsit, quãdo Seneca in epist. frigoris causa, meminit de pelliculis uulpiũ & murum Ponticorum, quas Itali *zebellinos*, & alij præfertim Angli *sables* uocãt, quæ ut quàm aliæ molliores, ita pretiosiores multò sunt. Sed longum est nimis facimus, nõ præteribo tamè sericum, foeminarum utrorumq; luxuriae uberrimum alimentum. Hoc Seres Scytharum populi, à quibus nomẽ habet, primum inuenerunt, dicite Plin. in 6. Primi sunt hominum qui nascantur, Seres, lanicio syluarum nobiles, persusam aqua depectentes frondium canicie: unde geminus foemina nostris labor, redordendi fila, rursumq; texendi: tamã multiplici opere, tamã longinquo orbe petitur, ut in publico matrona traslucet. Itẽ Ver. in 2. Geor.

Velleraq; ut foliis depectant tenuia Seres.

Ex his autem Vergilij uerbis multi suspicantur huiusmodi uellera non à uermibus, ut apud nos fiunt, confici, sed sua sponte in frondibus illarum arborum nasci. Cui opinioni Solinus etiam suffragari uidetur, quū scribat, Seres aquarum aspergine inundatis frondibus uellera arborum adminiculo depectere, liquoris & lanuginis teneram subtilitatem humore domantes. Verū Seruius hoc non minus scitè quàm eleganter declarat super 2. Georgic. ubi Maro ostendit apud alias quoque gentes lanigeras arbores nasci, dicens,

Quid nemora Aethiopum molli canentia lana? etc. Ait enim, Apud Indos & Seres sunt quidam in arboribus uermes, qui bobyces appellantur, qui aranearum more, fila tenuissima deducūt, unde est sericū. Hæc Seruius. cui Plinius suppetias ferre uidetur, quū in 11. de bombyce Coa loquitur, scribēs, Et in Co insula nasci traduntur cupressi, terebinthi, fraxini, quercus, florē imbribus decussum terræ halitu animante. Fieri autem primò papiliones paruos nudosq;, mox frigorū impatiētia uillis inhorrescere, & aduersus hyemem tunicas sibi instaurare densas, pedū asperitate radente foliorū lanuginē in uellera. Hanc ab his quoq; cogi, subigiq; unguium carminatione, mox trahi inter ramos, tenuari ceu pectine. & reliqua. Bombycinas igitur uestes à sericis nō distinguunt, quas in filū retorquere, ac inde texere, in Co insula Pamphila Platis filia inuenit. auctor Aristoteles De animalibus, & Plin. in 11. At serici usus tardè omnino ad nos accessit, magniq; fuit pretij: nā, uti Vopiscus testatur, Aureliano

reliano principe, qui regnare cœpit anno circitè salutis humane CCLXXXIII. serici libra auri pōdo, id est, libra uēdebatur: quare is princeps modestissimus nūquam holosericam uestē, quæ tota ex serico intexta erat, induere uoluit, quæ paulò antè primus Romanorum Antoninus Heliogabalus homo luxuriosissimus usus est, auctor Læpridius: quū id tēporis tantum in usu esset uestis subserica, cuius stamē ex serico foret, trama autem ex alia materia, cuiusmodi hodiè pannū in primis conficiūt Flandri, quē Satin de Bruges uulgò appellāt. Posthac circitè annū salutis DLV. ingens serici copia per totam Europam fieri cœpit, quū per idē tempus duo monachi, uelut Procopius auctor Græcus tradit, uermiculorū semē, hoc est, oua ex Serinda Indiæ urbe, ad Iustinianū Imp. Constantinopolim attulerint. Fit autem ex puro serico panni in primis triplex genus, unū uulgò dicitur rasum, quòd in eo nullus utriq; sit pilus, apud alios uocatur satin: alterū damascū floribus intextū, quòd Damasci in Syriæ oppido primò cōfectum sit: tertium uillutū, id est, uillosum, quod ex altera parte uillos habet. Purpura uerò quo pacto, & quādo sit inuenta, est apud Pollucē lib. de uerbis idoneis ad Commodū 1. qui inquit, Tyrj serunt captum amore Herculē cuiusdam Nymphæ indigenæ, cui nomen Tyros, quē sequebatur canis, qui irreptantē scopolis purpuram cōspicatus, peresa carūcula, sua sibi labra cruore puniceo infecit. Quū igitur ad puellā adisset Hercules, delectata illa insucta tinctura, affirmauit sibi cū illo post hac nihil fore, nisi ad se uestē afferret, etiā canis illius labris splendorē. Quocirca Hercules inuenta animāte,

collectoq; sanguine, munus puellæ detulit, primus, ut Syrii dicunt, puniceæ insecturæ auctor. Sunt aut purpuræ, teste Plin. lib. 9. cap. 36. pisces ex concharum genere, quæ septem ut plurimum uiuunt annos, congregantur uerno tempore, mutuoq; attritu liquorẽ quendã ueluti ceræ emittunt: sed nobile illum succũ, quo uestes tinguntur, in mediis habent faucibus, quem cum uita euomũt, ideo uiuæ capiendæ sunt. Hinc purpureus color, qui nigrantis rosæ splendore subluet. Est eiusdẽ concharum generis, sed non idem murex piscis, qui et conchylium dicitur, cuius cruore cõfiscitur color etiam purpureus, quẽ ostrum appellant. Ex quo à bonis auctoribus eiusmodi piscium, purpuræ, muricis, conchylis nomina, pro ipso colore passim usurpantur. Fuit Romæ purpuræ usus, iam inde ab initio urbis cõditæ, distinguebatq; ab equite curiã, id est, insigne erat Romanorum magistratum, quæ idcirco quamplurimo uendebatur: nã uiolaceæ purpuræ libra tempore Augusti Cæsaris cõtum denarijs uenibat, hoc est, decẽ nostris coronatis aureis. Postea dibapha Tyria, ita dicta quòd bis tinctæ esset, et apud Tyrios insectores optimos, in libras, ut inquit Plinius, non poterat emi mille denarijs, id est, centũ coronatis. Quapropter quũ posteritas semper luxuriosa fuerit, mirũ profectò est, purpuræ usum tã rarũ, uel potius nobis penitus esse ignotum.

De origine architecturæ. Cap. VII.

Omnes primũ more ferarum, in syluis et speluncis nascebantur, ciboq; agresti uescendo ibi uitam agebant: postea reperto igne, ut Vitruuius De architectura placet,

cet, cognitaq; eius cõmoditate, ad teporem propter uim frigoris arcendam, propius accedentes, in unum plures conuenire cœperunt, et in eo cõgressu, quicquid uellẽt, iam tum facillè tractare, ut qui rationis participes erant: alij ex fronde tecta facere, alij speluncas sub montibus sũdere, uti Troglodytæ et Libya quidam populi Hesperis Aethiopibus uicini, teste Strab. in 17. Geogr. factitabant: nonnulli hirundinũ nidos imitantes, ex luto et uirgultis cõdere loca quæ subirent. Et sic usu uenit, ut homines, quorum ad quiduis intẽditur ingenium, uadet, nouis inuentionibus gloriantes, et alij aliis deinde ostendẽtes, ædificia informare, parietes furcis rectis, et uirgultis interpositis luto texere, luteas glebas arcfacientes struere, et ut imbres et æstus uitarent, arundinibus uel fronde tegere, uel ex ulua palustri tuguria cõponere cœperint. Quæ ædificia Vitru. testatur, sua etiam etate construxisse Galliam, Hispaniam, Lusitaniam, Aquitaniam, Phrygiam. At etiam Aegyptus posuerat, secundum Diodorum: imò apud omnes ferẽ gẽtes, talia hodie uisuntur: nec mirum, quum sint qui etiam nunc sine ædificiis, sub dio uitam ducant, pars in curribus, ut Scythæ propè omnes, pars in campis, ut Nomades et Saraceni, in Africa, qui Syluestres nuncupantur. Atq; eo pacto rem paulatim ad artem, id est, architecturam, deductam ferunt, quæ ædificandi rationem docet, quam, auctore Diod. in 6. Palladi assignat. Quod ego ex Iosephi testimonio, aut Cain Adam primi hominis filio, aut Iobal ex Lamech genito potius attribuerim, quorum alter primus, sicut infra dicemus, oppidum, alter tabernaculum condidit.

Vnde deinceps non modò casas, sed domos ex lateritiis parietibus & lapide structas, tum deorū templa quam-ornatissima facere cœperunt. Sed iam ad ædificiorum diuersi generis auctores transeamus.

Qui primi luteas aut lateritias domos ædificauerint, & tegulas & lapidicinas inuenerint, & de prima columnarum origine, & quando primum marmorum usus Romæ in ædificiis. Cap. VIII.

Lomos luteas, teste Plin. lib. 7. Doxius Gellij filius primus ædificauit, sumpto ab hirundinū nidis exēplo. Lateritias uerò, hoc est, ex lateribus cōstructas, eodē auctore, Euryalus & Hyperbius fratres Athenis primum fecerunt. Earum structuras Diod. in 6. dicit Vestā Saturni ex Rhea filiam primā inuentisse. Domos ipsas & agros, teste Laertio, Epimenides Cretenfis primitus expiisse dicitur. Tegulas quibus domus teguntur, Cinyra Agriopæ filius in Cypro insula inuenit. Lapidicinas, hoc est, loca ubi lapides effodiuntur, Cadmus Thebis, aut sicut Theophrasto placet, in Phœnicia. auctor Plin. Verum ego huiusmodi rerum inuentionē uerius, ut opinor, Caim, aut Seth eius fratris filius assignarim, quando ille, teste Ioseph. in 1. Antiq. mortalium omnium primus oppidū cōdidit, de quo infra mentionem planiorē faciam: isti uerò, ut in primo huius operis uolumine demonstrauimus, columnas duas, id est, unam lateritiā, alterā lapideā, ut in eis rerum cœlestium disciplinā inscriberent, cōstruxerunt, quam primam columnarum atq; laterum originem esse dixerim. Quo apparet, in ipso serē mūdi primordio domos
aliaq;

aliaq; ædificia ex diuersis materiis cōstruendi usum fuisse. Non eo tamen inficias, eos, quos ex auctoritate Plin. prodidimus, uspiam deinceps hæc primos docuisse. De marmore restat dicere, cuius fodendi causa (tantū enim deliciarū olim mortalibus obrepfit) natura ipsa rerū penē acta est in planum, mōtes ipsi cæsi, promotoria mari aperta, uiscera deniq; terræ in sexcentas partes dilacerata sunt. Vnde, ut de cæteris silcā, ad Romanos tāta marmoris, cuius cōuehendi gratia naues etiam fiebāt, copia uenit, ut M. Scauri ædilitate, auctore Plin. lib. 36. Nat. hist. trecentæ sexaginta columnæ marmoreæ ad scenam theatri nō diutius ludorū celebritate duraturi, portatæ sint. At L. Crassus orator primus peregrini marmoris colūnas habuit. M. uerò Lepidus primus omnium limina ex Numidico marmore in domo posuit, magna reprobatione, qui Cōsul fuit anno urbis DCLXXVI. Crusta marmoris primus, teste Cornel. Nepote, totius domus parietes Mamurra eques Roman. operuit, qui fuit præfectus fabrorū C. Cæsaris in Gallia. Marmore autē scalpendo primi omnium inclaruerūt Dipœnus & Scylus, geniti in Creta insula, prius q̄ Cyrus in Persis regnare inciperet.

Qui primi condiderint oppidum, muros, turres, tabernacula, delubra, aut quis primus Deo omnipotenti templum posuerit, & qui puteos foderint. Cap. IX.

Mortales ab initio conditis per rura cassis, ut dictum est, paulatim inter se coeundo è fera agrestiq; uita ad māsuetiores mores peruenerunt, tuncq; primum uinculo quodam

societatis simul uiuentes, oppidum, hoc est, locum muris munitum, edificarunt, ut eò opes suas cõferrent, ubi nulum esset hostium periculum: qui inde ciues à coeundo uocati sunt, & ipsum oppidum urbs, quam colit ciuitas, id est, ciuium cœtus, dicta ab uruo parte aratri curua, quo illi antiqui homines ritu Hetrusco, sulcum ducebãt, intra quem oppidum posituri essent, ut illud fossa muroq; munitum foret. Hoc primus omnium, teste Plin. Cecrops condidit, qui fuit, ut Iustinus ait in secundo, ante Deucalionis tempora, idq; à se Cecropiam nominauit, quæ deinde arx fuit Athenis. Aliqui Argos, quod Pelasgicum, auctore Strabone lib. 8. Geograp. Homerus uocat, à Phoroneo rege antè conditum uolunt, de quo Lucanus in sexto,

—Vbi nobile quondam, Nunc super Argos arant.

Fuit alterum Argos in Attica: aliud, ut Plin. in 4. est testis, in Achaia Hippium cognominatū. Quidã etiam Sicyonem prius constructam dicunt. Aegyptij uerò multò antè apud se Diospolim, id est, Iouis oppidū, edificatam asserūt: quod fidem propius est, quum ipsi omnino antiquissimi sint. De hoc oppido Strab. lib. 17. meminit. Muros Thrason fecit primus omnium. Turres, ut Aristot. ait, Cyclopes inuenerunt: ut Theophrastus, Phœnices. Quod Verg. Palladi assignare uidetur in Bucolicis,

—Pallas quas condidit arces Ipsa colat.

Quæ quidem omnia postea inuenta puto, quum Cain Adam filius, qui, sicut palàm est, in ipso propemodum orbis principio fuit, auctore Iosepho in primo Antiquitatum, mortaliumq; omnium primus urbem condiderit, murisq;

quæ ab Enõch filio suo seniore Enochiam appellauit. Turrim uerò quæ præ ætate uix oculis terminari poterat, in eo loco quæ deinceps Babylon uocata est, ut idè testatur, iuuentus post diluuiū Noe, rursum uim aquarū formidans, id suadete Nemroth, primum construxit. Quare Cecropiã, Argos, Sicyonẽ, Diospolim, urbes unã cū turribus postea conditas fuisse, iam meo iudicio liquidò constat. Tabernacula, teste Iosepho in 1. Antiq. Iobal filius Lamech fecit, quanvis Phœnices Seculi nepotibus attribuant. auctor Euseb. De præpar. Euang. Delubra Epimenidem Cretensem primum ædificasse, auctor est Diogenes Laertius lib. 1. At Vitruuius Pythium architectū primū omnium Priene ædem Mineruæ fecisse tradit. Herodot. tamẽ lib. 2. Aegyptios, ut nos in primo huius operis uol. scripsimus, primos diis delubra statuiffe prodidit. Romæ, teste Liuius, Romulus templum locauit Ioui Feretrio, quod primum omnium more gentis sacratum fuit. Deo autem omnipotenti Solomon rex Hebræorum ab ortu Adam primi hominis, tribus millibus centum & duobus post annis, primus omnium, auctore Iosepho lib. 8. Antiquit. Ierosolymis templum condidit, quod Dauid illius patrem extruere parantem, Deus per Nathan prophetam ab opere, propterea quòd manus hostium sanguine pollutas haberet, reuocauit, eiq; iussit, ut id Solomoni filio condendū relinqueret. Quod quidem templū cum miro opificum artificiq; tum ingenti auri copia quo ornatū erat, omnium profectò operum quæ tunc in orbe terrarum extabant, celeberrimum fuit. Secus tamen factitauit Alexander

Romanus Imperator, ~~quod in templis nūquam~~
~~quod in templis nūquam~~, qui, teste Lampridio, in templis nūquam
 præter quatuor aut quinque argenti libras, auri ne guttu-
 lam quidē, aut bractē colā posuit, identidem uersum Per-
 sijn repetēs, In sacro quid facit aurū? Puteos, auctore Plin.
 in 7. Danaus ex Aegypto aduectus in Græciam quæ uo-
 cabatur Argos Dipson, fodit. Quod sanē absurdum est:
 nā ut ab ouo, ueluti dicitur, incipiā, constat primò Abra-
 ham & Isaac, sicut patet in Gen. lib. cap. 26. ac deinde al-
 lios Hebræos de Aegypto egressos, duce Mose, per soli-
 tudines multos fodisse puteos, quo tempore nondū Da-
 naus erat: dicente Iosepho contra Appionē, iam palām
 uerò est ex prædictis annis, tēpore cōputato, quia hi qui
 uocabātur pastores, id est nostri progenitores, ex Aegyp-
 to liberati, ante tres & nonaginta atq; trecētos annos
 hanc prouinciā inhabitauere, quā Danaus Argos ac-
 cederet. Sed nec Argis quidem Danaus puteos fodit, ue-
 rū eius filia: poētæ enim aiunt, ut testis est Strabo lib.
 8. Argos aquis carere. Vnde Homeri uersus,

ὄρεϊ δ' αἰὲ θ' ἄρα αὐτῶν ἀργῶν ἀνυδρον

Dij posuere Argos lympharum protinus expers.
 Sed nō ipsam regionē, quæ annibus irrigua est, aquarū
 inopia laborare uolunt, uerū oppidū. Urbem uerò il-
 lam, ut Strabo ait, in loco iacuisse arido ferūt, in qua ma-
 gna erat puteorum copia, quos non Danaus, sicut Plin.
 placet, sed eius filia fecerunt, testificante hoc carmine,

ἄργῶν ἀνυδρον ἰδὲν ἀνααὶ θ' ἄρα αὐτῶν ἀνυδρον

Argos aquis uacuum Danaæ struxere redundans.

De primis labyrinthorum, pyramidumq; auctori-
 bus,

bus, & de mausoleo sepulchro, ac de uariis apud gen-
 tēs olim sepeliendi usu, & unde apud Romanos mos
 cremandi cadauera, consecrandorumq; Impera-
 torum post mortem, atq; de origine iune-
 bris orationis. Cap. x.

Per æpretium est, ut antequam hinc digre-
 diamur, labyrinthos dicamus portentosis-
 simum humani ingenij opus: in se enim con-
 tinent mille itinerum ambages, occurfus ac
 recursus inexplicabiles, crebris foribus inditis, ad fallen-
 dum occurfus, redeundumq; in errores eosdē. Quatuor
 fuisse cōmemorantur: primus in Aegypto, quem alij re-
 giam Mothærudis principis fuisse existimant: alij sepul-
 chrum Meridis, quod etiā Diodor. sentit, plures alij So-
 lis honori extructum ferunt. Hunc Plin. lib. 36. ait, à Pe-
 tesuco rege, siue à Tuhoë esse cōditum. At Herodot. lib.
 2. cōmune Aegyptiorū regum opus appellat, seq; illum
 uidisse paulò supra stagnum Myrios, uersus Crocodilo-
 rum urbem conditū testatur, de quo Strabo etiam in 17.
 meminit. Hinc sumpsisse Dædalum exēplar illius quem
 fecit in Creta, non est dubiū, sed ceterisimam tantum eius
 portionē imitatum. Alter hic ab Aegypto labyrinthus
 fuit, de quo intellexit Poëta in 6. Aeneid. dicens,

Hic labor ille domus, & inextricabilis error.

Et Ariadne apud Ouidium epistola 10,

Quum tibi, ne uictus tecto morerere recuruo,

Quæ regerent passus pro duce fila dedi.

Idem Naso in 8. Metamorph.

Dædalus ingenio fabræ celeberrimus artis,

Ponit opus, turbatq; notas, & limina flexu

Ducit in errorem uariarum ambage uiarum.

Plin. quoq; & Plutarch. in uita Thesei, & Strabō atque D. Hieron. mentionē faciūt. Tertius in Lemno fuit, quē, eodem Plin. auctore, fecere architecti Zmilus & Rholus & Theodoros indigena, cuius Plin. etate, ut ipse est testis, reliquie extabant. Quartus in Italia: omnes lapide polito, fornicibus tecti. Italicū Labyrinthum, sicut testatur Plin. sibi fecit Porsena rex Hetruscorum, sepulchri causa: de quo Varro, Sepultus est Porsena sub urbe Clusio, in quo loco monimētū reliquit lapide quadrato, singula latera pedum lata tricenūm, alta quinquagenūm, inq; basi quadrata, intus labyrinthū inextricabile, etc. De labyrinthis satis est dictum. Sequuntur pyramides, quarū auctores minimē sunt sua laude fraudandi, propter uidelicet earum magnitudinē: tam altæ enim in Aegypto fuisse traduntur, ut magna omnium admiratio fuerit, qua ratione in tātam altitudinē subuecta forent cements. Tres autem pyramides, auctore Plin. inter Memphim & Deltam fuisse constat, quarum unā ac reliquarum maximā, teste Diod. lib. 2. CCCLX. hominū millia annis XX. cōstruxisse produntur: quā, ut idem dicit, sibi fecit ut in ea sepeliretur, (quando istæ pyramides aliud nihil erant nisi sepulchra) Chemis rex, quem Herodot. Cheopem appellat. Post hunc regnum obtinuit, sicuti Diodor. ait, Cephus eius frater: quidam non fratrem, sed filium nomine Chabreum regnū tenuisse asserunt, quod similius uero Diodorus autumat. At Herodot. non Chabreum, (nisi codex mendosus est) sed Chephrenem, &

non filium, uerū fratrem illius qui primam cōdidit pyramidem, uocat. Cōueniunt tamen ut hic, siue filius eius, siue frater fuerit, alteram pyramidem ædificauerit, arte priori similem, magnitudine quidem imparem. Et hæ duæ, auctore Strab. inter septem spectacula mundi numeratæ sunt. Martialis,

Barbara pyramidum fileat miracula Memphis.

Hunc regem, ut Herodot. & Diod. prodūt, sequutus est Mycerinus rex, prioris pyramidis auctoris filius. Is tertiam pyramidē lōgē minorē paterna uicenis (uelut testatur Herodot. in 2.) pedibus, ex omni parte reliquit. Hanc quidam, teste Strab. Rhodopæ meretricule ab amātibus positam uolunt, narrantes huiusmodi fabulam: Quū ea aliquādo lauaretur, aquila alterū calceū è manu ancillæ rapuit, & in gremium regis iura Mēphi dantis dimisit: rex demiratus, perquiri mulierē iussit, quā in urbe Naucratitarū inuentam uxorem duxit, & mortuæ inde pyramidem cōstruxit. Quod Herodot. prorsus falsum esse dicit, quū Rhodope mulier longē post fuerit quàm reges qui pyramides fecissent. Isti igitur reges quos comme morauimus, pyramidū auctores tradūtur: et si Diod. lib. 2. & Plin. in 26. Natur. hist. à quibus factæ sint, nō satis cōstare dicūt, iustissimo casu oblitteratis tantæ uanitatis auctoribus. Pyramides autem faciendi, teste Plin. causa à quibusdā traditur, ne plebs esset otiosa. Quare Ioseph. in 2. Ant. dicit, Aegyptios coegisse Heb. pyramides ædificare, ut eos huiusmodi labore attererēt, aut ne reges pecuniā successoribus, aut æmulis insidiātibus relinquerēt uel præberent. Propter quod ipse Plin. hæc opera, regū

pecuniæ otiosam ac stultā ostētationē uocat. Verūm ego hanc potius fuisse causam opinor, quod Aegyptij, ut ait Diod. domos nostras diuerforia appellabāt, tanquā breui tempore à nobis inhabitādas: mortuorum uerò sepulchra sempiternas domos, quoniā apud inferos infinitum sit tēpus: idcirco domus edificāda curā contēbant, sepulchrorū magnificētiæ (ut stultissimē sit etiā apud nos hodie) summum studium operamq; tantum impēdentes. Quāvis nonnulli, teste Diod. Aegyptios huiusmodi sepulchrorū præcipuū studiū ab Aethiopicis esse mutuos assuecēt. Nemo tamē rex ex iis qui eas pyramides cōsiderāt, in illis sepultus est. auctor Diod. in i. Mausoleū autē, id est, Mausoli regis Cariæ monumētū, auctore Strab. lib. 14. Geogr. Artemisia eius uxor extruxit, quod, teste Plin. lib. 36. inter septē miracula adnumeratū est. Mart.

Acre nec uacuo pendentia Mausolea.

de quo etiam meminuit Cicero, Lucanus, Gellius, & Vitruuius. Varius præterea apud gētes olim usus sepeliendi cadauera fuit: mortui enim Persarū non prius humabantur, quā aut ab alite, aut à cane traherentur. Massagetæ & Derbicae miserrimos putabant qui ægrotatione morerentur: & parentes, cognatos, propinquos, quos ad senectutē peruenissent, iugulatos deuorabant, rectius esse ducentes, ut ipsi potius quā uermes comessent. Tibareni quos dilexissent, senes suspendebant patibulis. Albani Caucaſi mōtis accolæ, mortuorum curam habere, aut meminisse, nefās putabāt, quibus cum etiam pecunias defodiēbant. Aegyptij statim mortuo homine, ferro incuruo cerebrum per nares educēbāt, locū illum

medi-

medicamētis explentes, dehinc acutissimo lapide Aethiopicō circa illa cōscindebant, atq; illac omnē aluū protrahēbant, quā ubi repurgauerant, rursus odoribus cōtūsis refarciēbant, inde iterum consuebant: ubi hæc fecissent, saliebant nitro abditū LXX. dies: nam diutius salire non licebat: quibus exactis, cadauer sindone inuoluebāt, gummi illimentes. Eo deinde recepto, propinqui ligneam hominis effigiem faciēbant, in qua inserebant mortuū, inclusumq; ita reponebant. Et id, ut arbitror, ideo faciēbāt, ut eo pacto cōdita cadauera diuturnius incorrupta seruariētur: nā Aegyptij, teste Seruio in tertium Aeneidos, sequuti Stoicorum sententiam, persuasum habebant tandiū animam durare, quādiū duraret & corpus. Aethiopes Macrobij, id est, longæui, in uitreis sepulchris mortuos cōdere. Scythæ eos qui à demortuis antati fuissent, uiuos infō dicebant cum ossibus mortuorum: regē autem suum ubi mortuum ad eas gentes quibus imperasset, circumtulissent, similiter humo tegebant, atq; cum cōsepeliēbant aliquam eius pellicum strangulatam, & eum qui uina miscuisset, aut qui præfuisset nuntiis, necnon omnium rerum primitias. Nasamones sedentes mortuos humabant, obseruantes, ut dum quis cœpisset agere animam, eum sedentem constituerent, ne supinus spiritum efflaret. Hyrcani uolucris & canibus semiuuios proiiciebant. Thraces mortuos suos per lusum & lætitiā terræ demandare, prædicantes in qua tot malis liberati essent felicitate: contra edito puero, propinqui eum ploratu prosequēbantur, exponentes quascunque necesse foret illi, quod uitam ingressus esset, perpeti humanas

o

calamitates: institutum mehercle inter tot uitæ malâ, sapientia plenû. Eorum autè optimates simulatq; cõbusti essent, sepeliebantur. Quidam Aethiopû demortuos in flumen proiiciebãt, existimantes id optimû sepulchrum esse: aut uitro circumdatos domi seruabant: aliqui fictilibus cõdebant, atq; infõdiebant. Assrij melle condebant, ac cera oblinebant. Nabathæi cadauera pro stercore habebant, regesq; suos in sterquiliniis defõdiebant. Taxilli mortuos uulturibus nõ secus proiiciebant, atq; Cassij cæteris bestiis. Quedã Indicæ foemina cum uiris cremari sibi felicissimû gloriosumq; putabant. Bactriani canibus ad hoc ipsum nutritis obiicere senes. Quod, ut diuus Hieronymus est testis, quum Alexandri præfectus Nicanor emẽdare uoluisset, penè amisit prouinciam. Parthorum sepultura, aut auium aut canum laniatus erat. In sedonum Asiaticæ Scythiæ populorû mos erat parentum funera cantibus prosequi, & proximorû congregatis coetibus, cadauera ipsa dẽtibus laniare, pecudumq; carnibus mista comedere, ac capitibus auro incinctis pro poculo uti, quæ, auctore Plin. lib. 4. ultima erant pietatis officia. Herodotus tamen in 4. dicit, illos parentû capitibus non loco poculi, sed pro simulachro usos esse, immolantes illis quotannis maiores hostias multis cû cæremoniis. Hyperborei hoc sepulture genus optimû arbitrabantur, ut siquos satietas teneret uitæ, epulati delibutiq; de rupe nota præcipitarent sese in mare profundû. Romani teste Plin. in 7. postquã longinquis bellis obrutos erui cognouerunt, cadauera cõburere cœperunt. Primus omnium in Cornelia domo, Sylla dictator crematus est, ueritus talionem,

nem, id est, timens ut suum corpus è sepulchro extraheretur, perinde ac ipse Marij cadauer cruisset. Hinc igitur apud Romanos cremandorû cadauerum usus increbuit: sed hunc magis foris quàm domi seruatu esse duco, nec tamen semper cõbusta sunt. Illud uel scire licet, apud Rom. consueuisse filios & propinquos mortuorum corpora in rogum iniicere. auctor Cicero, qui lib. Tuscul. 1. ita de ea re scribit, Metellum multi filij, filiæ, nepotes in rogum imposuerunt. Fuit et apud alios huiuscemodi mos comburendi. Plin. enim testatur in 19. quum de limi generibus loquitur, scribens, Regû inde funebres tunica corporis fauillam ab reliquo separant cinere. Optimates etiã Thracum, ut diximus, comburebantur. Sed de hac re funerea plura alibi dicemus, quû de anniuersariis nostrorum exequiis differetur. Non est tamen silendum de more Imperatorum consecrandorum, qui Romanis talis fuit: Sepulto corpore, Imperatoris imaginem fingebant, eamq; in regiæ uestibulo supra lectum eburneum ponebãt, ad ægroti speciem pallidam, quam circumstantibus utrinq; senatu & matronis nobilioribus, medici inuisebant quotidie, septimo autẽ post die ubi uisus erat obiisse mortem, iuuenes utriusq; ordinis lectum humeris in uetus forû primò, dein in campû Martiû perferebant, ibiq; in tabernaculo ad exemplum turris structo, ac aridis somnitibus oppleto locabant, cum ingête aromatu aceruo. Hic cæremoniis patrio more concelebratis, successor imperij facè tabernaculo admouebat, cæterisq; ignè subiciẽtibus, cuncta cõburebantur: mox è fastigio quodã aquila dimittebatur, quæ in cælû credebatur ipsam principis

animam deferre. Ac iam ex illo, unâ cum cæteris numi-
nibus, Imperator colebatur. De hac re Herodianus sta-
tim in initio 4. libri latius meminit. Cæterū hanc conse-
crandi rationem posteritas sumpſiſſe uidetur ex Cæſa-
ris dictatoris funere, cuius forma nō multum ab iſta fuit
diuerſa. Funebre orationē de Bruti laudibus primus Va-
ler. Publicola habuit, quæ adeo grata iucundaq; Roma-
nis fuit, ut ex eo cōſuetudo manſerit, ut qui strenuè pu-
gnando interiſſet, ab optimatibus laudaretur. Dicitur
etiā funebribus Græcorum orationibus illa uetustior
fuiſſe, niſi iam Solon, qui teſte Gellio lib. 17. Tarquinio
Prifco Romæ regnante, leges Athenienſibus dedit, hu-
ius rei auctor, ut Anaximenes orator dicit, antea fuerit.
teſtis Plutarch. in uita Valerij. Apud Romanos deinde,
auctore eodem Plutarcho in uita Camilli, quū mulieres
ornamēta aurea, quibus utebantur, ad conficiendam pa-
teram in Delphum mittendam cōtribuerint, ſenatus de-
creuit, ut quemadmodū pro uiris, ita etiā pro ſceminis,
in funere orationem haberi liceret. Hinc igitur demor-
tuos laudandi mos fluxit, quē nos hodie ſeruamus: ſerua-
mus autem, in laudandis illis, ſi ne quid falſi dicere aude-
mus, qui dū uixere, ſummopere curarūt, ut ab omnibus
bene audirent: nā hoc unū in primis iudiciū uirtutis &
uitij in homine exiſtit. Quippe natura quadam optimus
quiſq; inuigilat, ut de ſe reliqui mortales nō malam imbi-
bant opinionē, & poſt mortē omni tēpore bene loquan-
tur: at ignauiffimus nō item. Cuius ſanē rei cōiectura, Pla-
to in epiſt. 2. ad Dionys. tyrannū, ſe duci affirmat, ut cre-
dat eſſe aliquē ſenſum iis qui mortui ſunt, rerū noſtrarū.

Qui

Qui primi obeliſcos fecerint, aut Romam inuexe-
rint, & inibi locus Plinij emaculatus, & de notis
obelifcorum, & quales eſſent Aegyptio-
rum literæ. Cap. XI.

Abyrinthos ac pyramides regum opera
omni admiratione digna, ſuperiore capite
deſcripſimus, eorum ſimul pro ditis aucto-
ribus. Sequūtur modò obeliſci, quos reges
iuxta certatim fecerunt. Sunt autem obeliſci trabes lapi-
deæ Solis numini ſacratæ, propter quod ad radiorū ſimi-
litudinē fiebant. Apud Aegyptios nomē habent à radio,
& planē talis eſt radij forma, dum per fenestram intrat.
Græci à ueru ſimilitudine nuncupant, apud quos ^{id est} ueru eſt. Obeliſci primū in Aegypto, inde Romæ plu-
res erecti ſunt. Primus omnium, teſte Plinio libro 36. hoc
opus inſtituit Mitres, qui in Solis urbe regnauit, ſomnio
iuſſus: hoc enim ipſum in eo inſcriptum erat. Poſtea &
alij Aegyptiorum reges in eadem urbe fecerunt. Sochis
enim quatuor erexit, quadragenorum et octonū cubi-
torū longitudine. Rameſes autem is, quo regnante ilium
captum eſt, 40 cubitorum: idem & alium poſuit longi-
tudine undecētenis pedibus, per latera cubitis quatuor.
Erant & alij duo, unus à Myrne poſitus, alter à Phio.
Hæc ex Plinio uolumine 36. Verum quidam codices non
à Myrne, ſed à Smarre, & nō à Phio, ſed ab Eraphio ha-
bent, ut in alterutris mendum ſit. Vnum Alexandriæ ſta-
tuit LXXX. cubitorum Ptolemæus Philadelphus. Phæ-
ron etiam duos in æde Solis poſuit, hanc ob cauſam: ſer-
uunt enim hunc regem, teſte Herodoto libro 2. fucinus

admisisse, quod spiculū in medios fluminis uortices con-
torserit, & propter id euestigio amisso uisu, decēnio cæ-
cū fuisse: undecimo autem anno ab urbe Buci oraculum
accepisse, uisum esse sibi rediturū, si oculos abluisset lotio
mulieris, quæ cæterorū uirorū expers, suo tantū uiro cō-
tenta fuisset: & ante omnia, quum lotiū uxoris tentasset,
ac nihil amplius cerneret, reliquarū deinde urinā exper-
tū tandē uidisse, ibiq; omnes mulieres quas fuisset exper-
tus, præter eā (uxorē enim duxit) cuius lotio lotus uisum
recepisset, concremasset: atq; ea calamitate liberatū, cūm
alia in aliis templis donaria posuisse, omnia egregia ad
diuturnitatē memoriæ, tū maximē memorabilia ac spe-
ctaculo digna in templo Solis gemina saxa, quos obelos
uocant à figura ueru, centenū cubitorū longitudinis,
octonū latitudinis. Fuerunt & plures alij in ipsa Aeg-
ypto, quapropter Augustus Cæsar, teste Ammiano,
duos Romam ex Heliopoli urbe Aegyptia transporta-
uit, quorū unus, qui, ut auctor est Plinius, excisus fuit à
rege Semneferteo, in circo maximo, alter qui à Sefostri-
de factus est, in campo Martio positus fuit. Tertius in Va-
ticano erat, à Caio principe inuectus, qui etiam nunc eo
loci stat: de quo Plinius lib. 16. cap. 40. quum de arborū
magnitudine loquitur, Abies admirationis præcipuæ ui-
sa est in naui, quæ ex Aegypto Caij principis iussu, obe-
liscum in Vaticano circo statutum adduxit. Hunc, ut idē
in 36. testatur, fecerat Sefostridis filius Nūcoreus. Et de-
inde subdit, Eiusdem remanet & alius centum cubitorū,
quem post cæcitatem, uisu reddito, ex oraculo Soli sa-
crauit. Hæc Plinius. Ex his uerbis facillē conicere pos-
sumus,

sumus, Plin. intelligere de altero obelisco, quē, ut suprā
ostendimus, ex testimonio Herod. Phæronem, nō Nunco-
reum, ut apud Plin. legitur, recepto oculorū uisu, Soli sa-
crasse constat. Ex quo extra omnem cōtrouersiam, Plin.
locus deprauatus est, qui ut emaculetur, loco Nūcoreus,
legendū esse duco Phæron, ne duo inter se grauisimi au-
ctores certare uideantur, quū haud difficulter fieri po-
tuit, alterū ex iis quos Phæron fecerit, eūdem esse, quem
Caius Romam portarat. Quod demiror Hermolai Bar-
barū, uirū utiq; sagacissimi ingenij, non animaduertisse,
præsertim quum paulō superius admonuisset undecimo
capite, eiusdem 36. Plin. uoluminis, ubi Nūcoreus in-
scriptus est, legendum esse Sefostridis, nō Sefotidis: qui,
testē Herodoto, fuit huius Phæronis pater, de quo Plin.
lib. 6. cap. 29. meminit, & Strabo lib. 7, & Iosephus con-
tra Appionem uolumine 2. Non est etiam tacitum relin-
quendum, obeliscos quamplurimum notis quibusdam,
id est, uaria animalium effigie, insculptos fuisse, quæ uel
regum gloriam, uel eorum persoluta uota sequentibus
ætatibus monstrarent, quæ loco litterarum erant, dicen-
te Plin. lib. 36. Etenim sculpturæ illæ effigiesq; quas ui-
demus, Aegyptiæ sunt literæ. Et Cornel. Tacitus lib. sua-
rum histor. 13. Primi, inquit, Aegyptij per figuras ani-
malium, sensus mentis effingebant, & antiquis. moni-
menta memoriæ humanæ impressa saxis cernuntur.
Strabo etiam lib. 17. ait, In obeliscis quibusdam literæ
sunt, quæ regum illorum diuitias ac potentiā declarant:
nam per speciem apis mella conficientis, regem indica-
bant, cui cū iucunditate moderante, aculei inesse debēt.

Per accipitrē, rem denotabāt citō factam, quoniam hæc aliarū fermē omnium avis sit uelocissima. Per instrumenta etiam quædam membræve humana scribebant: quod Diodor. statim in principio 4. lib. planè demonstrat.

A quibus primò asylum constitutum fuerit, & quo nos pacto asylyl utamur. Cap. XII.

Ostquam Hercules migravit è terris, nepotes eius, auctore Servio in 8. Aeneid. timentes insidias eorum quos auus afflixisset, Athenis sibi primi omnium asylum, hoc est, templum misericordiæ, collo carunt, unde nullus per uim posset abduci: nam cõponitur ex æ, quod est sine, & ob-
g^o traho: quod Statius affirmat in 12. Thebaidos, dicens,

Fama est defessos acie post busta paterni

Numinis, Herculeos sedem fundasse nepotes,

Sic sacrasse loco commune animantibus ægris

Confugium. Cuius Plutarch. etiam in uita Theſei mentionem facit, Verum ego hoc primum inuentū Moſi uerius, ni fallor, assignauerim, qui, ut auctor est Eusebius, longè ante Herculem fuit. Is enim, teste Iosepho lib. Antiquit. 4. in tribus ex iis urbibus quas ipse cõdiderat, dum Hebræum populum in patrium solum reduceret, asylum constituit, quod illis tantum profugio foret, qui minime scientes homicidium commississent. Secundum hæc, longo deinde tempore Romulus, ut haberet aduenas plures, cum quibus cõderet Romam, ad imitationem Atheniësis, ut Seruius tradit, asylum (teste Liuo in 1. ab urbe cõd. & Dionysio li. 2.) aperuit, quò quisquis profiscisceretur, ab omni noxa liberatus esset. Ouid. in 3. Fast.

R0=

Romulus ut saxo lucum circumdedit alto,
Quilibet huc, inquit, confuſe, tutus eris.

Vergilius quoq; in 8. ait,

Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer asylum

Rettulit. Fuit & aliud asylum, auctore Strab. in 8.

Geogr. nò procul Træzene, in insula nomine Calauria, Neptuno dicatū. Tum aliud quoq; in Aegypto, ad Cãopicum Nili ostiū, Herculi consecratū, de quo Herod. lib. 2. meminit, Erat, inquit, & in eo litore quod nūc quoq; est, Herculis templū, ad quod si quis cuiuscunq; hominis seruus cõfugiens capiat sacras notas, sese Deo tradēs, eū nefas est tangere. Quæ sanctio ad meam usq; etatē, prorsus immota perseuerauit. Fuit etiā in ipsa Aegypto, sicut cõmemorat Strab. lib. 17. & ult. Geogr. Osiris asylum, & in Syria Apollinis. Sunt hodie in orbe nostro Christiano, præsertim apud Anglos, passim asyla, quæ non modò insidias timentibus, sed quibusvis fontibus etiā maiestatis reis patent: quod facit ut manifestè appareat, nos id institutū non à Moſe, qui illis duntaxat qui nolentes hominē occidissent, asylum posuit, sed à Romulo esse mutatos. Quæ nempe res haud dubiè in causa est, cur bene multi à maleficiis minus abstineant manus. Quid, quòd templa nostra ubiq; gentium istiusmodi sceleratis hominibus instar asylorū sunt? & id cõtrà quàm Moſes etiam constituerit, qui in Exod. cap. 21. ita sanxit, Siquis per industriam occiderit proximum suum, & per insidias, ab altari meo auelles eum, ut moriatur.

De origine theatri, & in eo recitandi comædias tragædiasq; modo, & qui primò Romæ theatrum,

o y

& amphitheatrum ac circum construxerint, & quare
 amphitheatrum arena spargeretur, & inibi de fre-
 quenti apud ueteres lauandi usu, ac ther-
 marum origine. Cap. XIII.

Heatrici (quod hemicycli specie constructum
 erat, ἀπὸ τῆς ἡμικύκλου, quod est uideo, appella-
 tum, Latine dici spectaculum potest) con-
 suetudo, teste Cassiod. in epist. à Græcis sum-
 pta est: nam quæ agrorum cultores feriativis diebus sacra di-
 uersis numinibus per lucos uicosq; celebrarēt, Athenien-
 ses primum hoc in urbē spectaculum transtulerunt, thea-
 trum Græco uocabulo appellantes, quod in eo eminus
 astans turba cōueniens sine aliquo impedimento conspi-
 ceret: apud quos, auctore Euseb. in 2. De præpar. Euāg.
 Dionysius primus theatrum fecit: propter quod, ut mea
 fert opinio, Seruius ait theatrales ludos in honorem dū-
 taxat apud ueteres Liberi patris fieri cōsueuisse. Plutar.
 similiter Athenis theatra fuisse, in uita Thesei aperte o-
 stendit. Sanè apud Alexandriam, in Antirrhodo insula
 theatrum etiam fuisse, Strabo in 17. auctor est. Hūc mo-
 rem Romani quoq; ut plerag; alia, in urbem cōstruendi
 theatri transtulerunt, quod ita dispositum erat, ut à fron-
 te inter duo cornua, scena esset, dicta ἀπὸ τῆς σκηνῆς,
 quod apud Græcos tabernaculū significat, ita appella-
 tum à faciendā umbra. Scena primò inuenta est umbra
 gratia, in qua ludi ab eo loco scenici nuncupati, à prin-
 cipio facti sunt, qui, teste Liuiο, anno urbis cond. CC-
 XXI. C. Sulpitio Petico, C. Licinio Stolone COSS.
 pestilentia sedandæ causa instituti sunt. Porro quum uis
 morbi

morbi nec humanis consiliis, nec ope diuina leuaretur,
 inter alias iræ celestis placationes eiusmodi ludos intro-
 ducere placuit, in sanis certè hominū mētibus, qui puta-
 rent Deū lasciuiv saltationibus sibi placatū iri. Itaq; ex
 Hetruria ludiones acciti, qui sine carmine ullo, sine imi-
 tandorū carminū actu, ad tibicinis modos saltātes, haud
 indecoros motus dabant. Res noua sic bellicosum popu-
 lū delectauit, ut iuuetus inde iocularia simul inter se uer-
 sibus incōditis fundentes, eos imitari cœperint. Hæc ridi-
 cula carmina sine cātū iactitata, Græcè exodia appella-
 bātur, sicut epodia quæ cātabantur. Et quia hister Thu-
 sco uerbo ludius uocabatur, id nomē histrionibus est in-
 ditū. Post annos deinde cētū & uigintidos, qui fuit an-
 nus ab urbe cond. DXXIII, Liuius Andronicus sãbulã uer-
 sibus intextã primus recitandã dedit. Ac ita ludus pau-
 latim in artē uersus est, quū in scena comici tragiciq; &
 ceteri poetæ sua recitarēt poemata: in ea etiã erāt præ-
 cones, tibicines, citharædi & huiusmodi, qui uel in fine
 cuiusq; actus canerent. Hoc sanè loco non abs re uidetur
 esse aliquid dicere de modo in primis agendi comœdias,
 tragœdiasq;. Nã quū Cic. lib. 3. De orat. de Roscio, qui
 fuit homo Gallus, & comœdus peritissimus, ac eius præ-
 ceptor in pronuntiationis gestuūq; exercitatione, dix-
 rit, Nūquã agit hūc uersum Roscius eo gestu, quo potest:
 nonnulli suspicati sunt comicos & tragicos sua poemata
 recitare solitos, & mimos, hoc est histriones, præsto fuis-
 se, qui personarum inductarum facta dictaq; exprimēdi
 causa, eorū uoces gestibus tantum persequeretur: id quod
 alibi Cic. in Parad. falsum esse demonstrat, quum inquit,

Histrionum si paulò se moueat extra numerum, aut si uersus pronuntiatum est syllaba una breuior aut longior, exhibetur & exploditur. Si igitur histrionum gestu, non itè uoce agebat, qui fieri potuit, ut mutus in pronuntiatione reprehederetur: Theatralis autè scena apud antiquissimos parietè nò habebat, sed fròdibus tatum tegebatur: postea tabulata ceperunt cõponere instar parietis, & sic binis & sepe pluribus cõtignationibus cõstabat. Deinde erat proscenium, suggestum in quo ludi exercebantur. Verg. — Et ueteres ineunt proscenia ludi. In medio orchestra, in qua senatorum sedibus erant loca designata, unde omnium agentium gestus spectari possent: dicta orchestra, quòd in ea saltationes fieri consueuerunt: *ἔρχομαι* enim Græcè saltatio dicitur. In cauea uerò, quæ pars media theatri erat, subsellia equitum erant in cuneos eodem modo diuisa. In circuitu hemicycli erant gradus ita dispositi, ut altiores in ambitu semper excrescerent, in his plebs promiscuè sedebat. Quibus non erat locus sedendi, ij stantes in cauea spectabant: nam senatus à populo secretus ludos spectare. Cuius rei, teste Liuiò in quarto de bello Macedonico, & Plutarcho, Scipio ille Africanus, & Valer. Sempronius Longus cõsules, primi auctores fuerunt, quod & uulgi animum auertit, & fauorem Scipionis magnopere quassauit. Valerius autem Max. hoc ex sententia posterioris Africani actum esse narrat. Caueæ theatri nullis fornicibus obductæ, uelis tegi solebant. Ex quo primus omnium Q. Catulus, teste Plin. in 19. linteis theatro umbram fecit, primusq; byssi-na uela duxit. In hanc sanè formam theatrum M. Scau-

rus in sua ædilitate, non quidè perpetuò duraturum, sed in triginta tantum dies scenarum ludorum (principio enim ad tempus fiebant theatra) primus omnium Romæ extruxit, dicente Plin. lib. 36. cap. 15. Hic fecit in ædilitate sua opus maximum omnium, quæ unquam fuisse humana manu facta, non temporaria mora, ueruetiam eternitatis destinatione, & reliq. C. autè Curio, qui bello ciuili in Cæsarianis partibus obiit, in patris funere theatra duo è ligno construxit, quibus inter sese auersis, ne inuicem obstreperent scenæ, & repète circumactis, ac cornibus inter se coeuntibus, faciebat amphitheatrum, & gladiatorum spectacula edebat. Mansurum theatrum è quadrato lapide, ut ait Cornelius Tacitus, primus Romæ construxit Pompeius Magnus, cuius exemplar ex eo quod Mityleneæ erat, post demictum Mithridatem sumpsisse, testis est Plutarch. Amphitheatrum autem, qui locus erat spectaculorum gratia, forma rotunda, & ueluti, ut supra ostendimus, ex duobus constans theatri, primus omnium, teste Cornelio de gestis Neronis, in campo Martio posuit C. Iulius Cæsar, quod paulò post, auctore Tranquillo, Augustus mausoleum ædificaturus destruxit, qui & ipse amphitheatrum destinauit media urbe, quod à Vespasiano conditum fuit, & à Tito consecratum. auctor Suetonius in eorum uitis. Sed quoniã Domitianus, ut idem est testis, omnibus operibus quæ post mortem illorum uel restituit uel perfecit, suum duntaxat titulum addidit, sine ulla pristini auctoris memoria: hinc, ut opinor, illi de hoc amphitheatro Mart. statim in principio sui operis adulatur, dicens, Omnis Cæsareo cedat labor amphitheatro,

Vnum pro cunctis fama loquatur opus.
 Augusto etiam Cesari Herodes Ierosolymis theatrum et
 amphitheatrum condidit, auctor Ioseph. in 15. Antiq. In
 amphitheatro autem bestiarum et gladiatorum ludi cele-
 brabantur: nam permulti capite danati, aut in bellis capti,
 illic cum feris pugnando mortem oppetere cogebantur. Quod
 epigrammaticus poeta affirmat, de delatoribus dicens,
 — Nec cepit arena nocentes. Seneca testatur duos qui
 ad id certamen destinati erant, sibi prius mortem consci-
 uisse. Arena, ut hoc commodum moneamus, aliquando pro
 amphitheatro, id est, contentum pro continente, ab au-
 ctoribus eleganter ponitur. Martialis rursus,

Quicquid fama canit, donat arena tibi.

Et id, quoniam amphitheatrum spargi arena solebat, uel
 ne pugnantem foedarentur cruore occisorum, uel ne cruor
 sparsus spectantibus esset horrore, propter quod iuuentum
 multitudo arenam uertendo cruore obtegebat. At qui-
 dam aliam spargendae arenae causam commentati sunt, tra-
 dentes eam sterni, ne gladiatores disfluere. Circo (de cuius
 forma lib. superiore, cap. 14. affatim diximus) regnante
 Tarquinio Prisco, locus primus designatus est, atque sti-
 mul patribus equitibusque loca diuisa, unde spectaret lu-
 dentes. Certamen fuit equorum pugilumque, qui ex He-
 truria accersiti fuerant. Is Maximus circus dictus est.
 Postea duo alij positi sunt, Flaminius et Neronis. In hoc
 obeliscus olim fuerat, qui nunc Romae in Vaticano ex-
 tat. In circo item, teste Dionysio, athletae certabant, qui
 aut pugnabant, aut currebant, uel luctabantur: quorum
 certamen cum primo Romanis spectaculo fuit, quum Sp.

Posthu-

Posthumius Albinus, et Q. Martius Philippus consules
 fuere, anno urbis conditae DLXVIII. auctor Liu. lib. 9.
 dec. 4. Sed horum operum magnificentiae iam iungatur the-
 marum luxuria: fuit enim mos praeceptorum quotidie lauari,
 quod ea res, credo, teste Celfo, ad prosperam ualet conser-
 uandam ualetudinem. Ex quo usu uenit, ut cuius quisque pro-
 opibus, priuata haberet balnea: sed postea crescente prin-
 cipum luxuria, publicae balneae haberi coepere: quippe
 loca assignata erant, quae aut aquis calentibus, aut igne
 calefactis, lauandi sudandive usum praebere, quae Grae-
 ce thermas appellarunt. et cum alibi, tum Romae in mo-
 dum prouinciarum, ut ait Ammianus, uidebantur extru-
 ctae, in quibus plebs etiam lauaretur: fuitque adeo populare
 principibus id cum ea promiscue facere, ut Commodum, Gor-
 dianum, et Galenum iuniores, alios ter, alios quinque uel
 septies aestate, bis uero hyeme in die lauasse Capitolinus
 tradat, in thermisque coenasse. Admittebantur et mulie-
 res, idoncum uoluptatis instrumentum. Thermae in primis
 celebres Romae fuere, Agrippinae, Neronianae, Titi Ve-
 spasiani, Domitiani, Antonianae, Alexandrinae, Gordia-
 nae, Seuerianae, Diocletianae, Aurelianae, Constantianae,
 Nouatianae. Haec magno sumptu aedificatae sunt instar fe-
 re urbium. Erant in his aedificatae amplissimae, erant porticus,
 in porticibus exedrae habentes sedes, in quibus philoso-
 phi, rhetores, reliquique quibus studia erant cordi, sede-
 bant disputantes. Erat et palaestra, in qua se athletae exer-
 cebant. Erant praeterea multa intus loca ad fouendam lu-
 xuriam faberrime extructa. Adeo uesana dementia, om-
 nium uoluptatum quae fuisse tentamenta uidetur Romae
 principes, cum tanto impendio tam paucis profuturo.

Quis primus inuenerit fabricam materiariam, & in ea ferram, asciam, perpēdiculum, terebram, glutinum, normam, libellam, tornum, clauem, circinum, securim, dolia & uasa uiminea. Cap. XIII.

Fabricam materiariam, hoc est, lignariam, Dædalus, ut Plin. lib. 7. scribit, primus omnium inuenit: et in ea ferram, asciam, perpendicularum, id est, instrumentū quo plumbo à filo & gnomone pēdēte, rectio siue obliquitas operis perpenditur, hoc est, examinatur: & terebrā & glutinū, (quod Græci collā nominant) quo ligna cōiunguntur & cōglutinantur. Normā autē & tornū atq; clauem Theodoros Samius reperit. Ouid. tamē lib. 8. Metamor. dicit Perdixem Dædali ex sorore nepotem, circinū, hoc est, instrumentum quo circuli uertendo designantur, & ferrā inuenisse. traxerat enim in exemplū spīnas in medio pisce notatas, de quo etiā in Ibiis ait, Vt cui causa necis ferra reperta fuit. At secundū Diod. lib. 5. Talaus, non Perdix, adolescens filius sororis eiusdē Dædali, qui ab eo erudiebatur, reperta serpentis maxilla, paruulum quum secuisset lignū, imitatus postea dentium serpentis spīritudinē, ferram ferream primus omnium fecit: reperit etiam tornū, & rotam figuli, ut antē monstrauiamus: ita quū pluribus rebus hominibus profuisset, magna laude celebratus est. Hunc puerū Dædalus inuidia motus, existimans turpe esse, magistrū ab adolescente gloria uinci, dolo interfecit. At normam (cuius ratio ut longē alia sit, ac communis normæ, non modō in mēsuris, sed etiam in ædificiis utilis est) inuētum Pythagoræ esse Vitruuius lib.

lib. 9. dicit, eiusq; formā ualde artificiosam ponit. Securitē Pâteflea Amazonū regina inuenisse fertur. Caterū ego huius lignariæ artis, uel eiusdē instrumētōrū, quāuis alia aliubi usurpentur, inuētione potius Hebræis tribuerim, apud quos multō ante Dædalū optimi opifices fuerūt, præsertim in cōstructione tabernaculi, quod Moses, qui etiā Dædalo, ut auctor est Euseb. antiquior fuit, Deo dicauit. Vel assignauerim Tyriis, qui, teste Ioseph. in 8. Antiq. in ea arte Hebræis lōgē excellētiores fuerūt, propter quod Salomon Deo templū conditurus, ab rege Tyri per literas fābros lignarios, sicut idem Ioseph. & Euseb. testimonio sunt, petiit. Quo pacto autē ex gracilioribus lignis capacia & in uentrē tumentia uascula, ueluti sunt dolia, fierēt, Pseusippus, auctore Laertio, docuit. Vasa ex uimibibus facta, ut quallos, corbes, etc. teste Ser. in primū Georg. Ceres omnīū prima mōstrauit.

Quis primus mari imperauerit, & ut primō nauigari cceptum sit, & qui inuenerint artem nauigandi, nauigia diuersi generis, remum, uela, anchoram, gubernaculum, & pugnam naualem. Cap. xv.

Vis non fatetur humanū genus merito suo insaniæ audaciæq; coargui, quū sese intra suos fines minime sciat tutū cōtinere: Nam quāuis Deus opt. max. ei abunde cōsuluerit, sua tamen spōte in pericula ruit. Ille enim nobis terram ueluti solidū & ad nos sustentandū idoneum elementum dedit, at nos cælū atq; mare tētamus. Nonne Dædalus fabricatis alis, cælum ipsum adiuit? nonne modō seua pecuniæ cupiditate obcæcati, tenui ligno freti mare

non dico sulcamus, sed propemodum habitamus? Quod
Flac. Horatius dolens, in primo Carminum inquit,

Nequicquam Deus absceidit

Prudens Oceano dissociabili

Terras, si tamen impie

Non tangenda rates transliunt uada.

Audax omnia perpeti

Gens humana, ruit per uetitum nefas.

Et in eum paulò superius qui hoc primum tentauit,

illi robur & æs triplex

Circa pectus erat, qui fragilem truci

Commisit pelago ratem Primus.

Et Propertius libro 3. de Peti naufragio dicit,

Ergo sollicitæ tu causa pecunia uitæ æs,

Per te immaturum mortis adimus iter.

Tu uitis hominum crudelia pabula præbes,

Semina curarum de capite orta tuo.

Et deinde subiungit,

Ite rates curuæ, & leti quoque texite causas;

Isti per humanas mors uenit acta manus. Idem,

Natura insidians pontū substrauit auaris: & reliq.

Quid deniq; , ut Poëta ait, non mortalia pectora cogit,

Auri sacra fames? Itaq; adeo ab initio mare à mortalibus

frequentatum est, ut deinceps omnis ratibus, quibus pri-

mum est nauigatum, naues instar domorum ædificauerunt,

quibus etiam nunc totum serè pelagus sternitur. Et

ita nauigandi arte comperta, maris imperium sibi pro-

se quisque uindicare ausus est, in eoq; non secus ac in ter-

ra bella gerere. Sed iam ad rem uehiamus. Nimos, teste

Strab.

Strab. li. 10. Geogr. mari primus imperauit: quod Diod. in 6. Neptuno assignat, qui primus nauigandi artem inuenit: ait enim, Neptunus secundū Cretenses, primus nauigandi arte inuenta, classē instituit, eiusq; præfectus est à Saturno factus. Quapropter traditū est posteris, Neptunū imperasse mari. Creteses omnino iam pridē, ut Strabo demonstrat, nauigandi principatū tenuerunt, à quibus propter id fluxit prouerbiū, Cretensis nescit pelagus, in eū, qui ea quæ probè nouit, se ignorare dissimulat, ut in nostris adagijs exposuimus. Primum autē, auctore Plin. in 7. inuētis ratibus, in mari rubro, inter insulas ab Erythra rege nauigari coeptū est. Quod etiā testatur Quintil. in 10. dicens, Si nemo plus effecisset eo quod sequebatur, nihil in poëtis supra Liuium Andronicum, nihil in historiis supra pontificum annales haberemus: ratibus adhuc nauigaremus, etc. Ipsas uerò rates sunt qui non Erythrā regem, sed Mysios & Troianos priores inuenisse in Hellepōto putent, quū trāsirent aduersus Thraces. Alij in Britannico oceano primò inuentas produit coriò circūfutas. Nauē, sicut Plin. lib. 7. scribit, primus in Græciā ex Aegypto inuexit Danaus: ut alij, teste Euseb. in 1. De Euāg. præpar. à Samothracis inuentā dicunt, aut, ut Clemēti placet, ab Atlante: alij uerò, uelut ostendimus, à Neptuno, alij à Minerua. auctor Tertul. lib. De militis corona. Verum ego hoc aliquāto uerius, ut par est, Noë tribuendum iudico, qui ex testimonio Eusebij lib. 10. De præpar. Euang. per diu ante Danaum & Neptunū fuit. Is enim uir sanctus & innocens, auctore Iosepho in 1. Antiq. quum à Deo diluuiū ad perniciē humani generis

futurum esse cognouisset, ut aquarum uim euaderet, arcam sibi ligneam fabricatus est, quae haud dubiè nihil aliud fuit, nisi nauis, et condendorum diuersi generis nauigiorum primū ac unicum posteris exēplar. Berofus itidem Chaldaeus, ut Iosephus est testis, eam ipsam arcam nauim appellat. Ac non iniuria igitur et nauigandi et condendarum nauium usum primum à Noë, ante quem, quod memoriae proditum sit, nemo mare tentauerat, fluxisse credere cōuenit, quum praesertim ab eodem Iosepho accipiamus, illius nepotes, dum alij aliam orbis regionē ad habitandum peterent, multis nauibus esse usos. Tibullus autem hoc Tyriis assignat, Eleg. 7. dicens,

Vtq; maris uastum prospectet turribus æquor,

Prima ratem uentis credere docta Tyros.

Ob hoc hercle, ut puto, quod Tyrij, teste Strab. li. 16. diu nauigandi arte excelluerūt. Ex quo fit, ut etiā qui post tēpora Noë, ad hanc usq; etatē, huiusmodi artem exercuerūt, nō nihil bene meriti sint: nam quū nulla ferè ars intra imitiū suū steterit, multa idcirco cum nauigiorū, tum ceterarū rerū nauticarū genera reperta sunt, quae plurimum artē illustrarunt, quorū proinde auctores cōmemorare haud omnino alienū instituto nostro ducimus. Longam itaq; nauem Iason primus edificauit, qua apud Aegyptios, ut puto Diodoro li. 1. teste, Sesostris rex Aegyptiorum primus omnium postea usus est. Biremē Erythraei fecerunt. Triremē Amoclem Corinthiū inuenisse prodit Thucydides. Quadriremē Carthaginenses, secundū Aristotelē. Quinqueremē instituit Nefichthon Salaminius, quod nauigij genus, teste Polybio uol. 1. Roman

mani primi omnium in Italia, in apparatu primi belli Punici edificarūt. Sed ab ea ad deciremē Nefigito, ad XII. ordines Alexander Magnus, ad XV. Ptolemæus Soter, ad XXX. Demetrius Antigoni, ad XL. Ptolemæus Philadelphus, ad L. Ptolemæus Philopator, qui est Tryphon cognominatus. Onerariā nauē Hippus Tyrius inuenit: lembū Cyreneses, cymbā Phœnices, celocē Rhodij, circurū Cyprij, lintres Germani circa Danubiū habitātes, scaphas Illyrij, quae nauiculae maiores sequuntur naues. Remum autē Copæ inuenerunt, latitudinē eius Platea, uela Icarus; Diodor. tamen dicit Aeolum uelis uti nauas primum docuisse. Malū, id est, arborē nauis, et antennam Dædalus: hippagines, (hoc est, ut Festo placet, naues quibus equi uehuntur) Salaminiij uel Athenienses, testas longas Thasij: rostra addidit Piseus, Tyrrheni anchorā. Eupalamius eandem fecit bidentē. Quod inuentum quidam, auctore Strab. lib. 7. Anacharsidi adscribunt, qui inuenit harpagonas, id est, telum in summitate aduncū, quo nauigia capiuntur, ab ἀρπαγή, quod est rapere. Admnicula gubernandi Tiphys, sumpto à miluo aue exemplo: hæc enim auis, teste Plin. lib. 10. uidetur artē gubernandi docuisse caudæ flexibus, in celo monstrante natura, quod esset opus in profundo. Classe uerò primum depugnasse Minoem, auctor est Plin. Hæc de nauigijs dicta satis sint, quae quū potissimum merces ultro citroq; conuehendi causa reperta sint, eis utiq; conuenire uisum est mercaturæ inuentores quamprimum subtexere.

Qui primi mercaturam inuenerint, & de primis institoribus. Cap. xvi.

Erratura haud equidem paruo mortali-
bus auxilio est, quādo in assortādis mer-
cibus, uitae humanae necessaria ubiq; loco
rum suppeditat, multarū quoq; ac maxi-
marū rerū usum experientiamq; homines edocet, ad bar-
barorum insuper necessitudines regumq; amicitias con-
trahendas plurimū ualere censetur. Quapropter Plin.
in 33. haud temere putat cōmercia uictus gratia esse inuē-
ta: sed ibi, ut opinor, de rerū commerciis loquitur, quae,
ut ipse tradit, Troianis temporibus in permutādis rebus
ad uictū necessariū, mortales inter se exercebāt, propter
quod cum illis tunc haud dubiè multò praeclearius ageba-
tur. Posthac autem reperto, sicut idem sentit, aureo nu-
mō, tanta hominibus lucri cupiditas incescit, ut merces
assortandi causa, sese ad omnia pericula, uel, ut ita di-
cam, ad aleam, ueluti etiam hodie fit, exponerēt. Ex quo
uerissimè Flac. Horat. de his ait,

Impiger extremos currit mercator ad Indos

Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes.

De huiusmodi mercatura Cic. quoq; in 1. De offic. Mer-
catura autē, inquit, si tenuis est, sordida putanda est: si
magna et copiosa, multa undiq; assortās, multisq; sine
uanitate impertiēs, nō est admodū uituperanda: atq; etiā
si satiata quaestu, uel contenta potius, ut saepe ex alto in-
portū, ex ipso portu se in agros possessionesq; cōtulerit,
uidetur iure optimo posse laudari. Mercaturā etiā, teste
Plutar. uiri praeclearis, exercuerunt, Thales, Solon, Hip-
pocr. et Plato. Hāc, auctore Plin. lib. 7. Poeni inuenerūt:
uerū Diod. in 6. Mercurio assignat, id quod Galli quōdā
sibi

sibi persuasum habuere, qui, ut Caesar ait, deum maximè
Mercurium colebant, cuius plurima erant apud eos si-
mulachra: hunc enim omnium inuentorem artium fere-
bant, hunc uiarum atq; itinerū ducem, hunc ad quaestum
pecuniae mercaturasq; uim maximā habere arbitraban-
tur. Sed Plin. sibi omnino repugnare uidetur, quum in
eodem lib. dicat, emere ac uendere instituisse Liberū pa-
trem, praesertim quum mercatura, quam ait Poenos inue-
nisse, nil aliud sit, nisi actus quidā emēdi uēdendiq; mer-
ces. Quare ita fortasse intelligendū est, ut Poeni mercatu-
ram à Libero patre institutam primi exercuerint. Cate-
rūm neque hoc primò Poenis, aut Mercurio, uel Libero
patri assignandū ducimus, quando ex testimonio Iosephi
lib. 1. Antiq. usum uendendi et emendi multò antè apud
Hebraeos, hoc est, Noë temporibus fuisse constat. Instito-
res uerò primi, teste Herod. in primo, Lydi fuerunt. Sunt
autem institores, non qui egregiè mercaturam exercent,
sed qui à mercatoribus emunt, ut deinde emptas merces
minutatim uendant: de quibus M. Tullius libro Offic.
primo ita sentit: Sordidi etiam, inquit, putantur, qui
mercantur à mercatoribus, quod statim uendant: nihil
enim proficiunt, nisi admodum mentiantur. His item ho-
die uestium linteorumq; uenditores dare solent uestimen-
ta circumferenda, ac ipsi ab aliis opificibus mercari res
minuscilas ad uendendum, qui idcirco omnes urbis ui-
cos ruriq; ex mercatu mercatum circuire parati sunt,
suas pariter merces ac amicorum uendendi causa: unde
uulgò circuitores uocamus, et institores, teste Vlpiano,
dicuntur, quòd negotio gerendo instent. At Labco iuris-

cōsultus muliones quoq; stabularios, tabernarūq; præpositos loco inſtitorum habet. Quanquam ſunt inſtitores iudem, atq; mercatores & negotiatores, ſed ut iſti honeſti, ſic illi ſordidi habentur: quemadmodum Cic. ſicut ſuprà dixi, eorum conditionem rectè tenuerat.

Quis primus inſtituerit artem meretriciam, & Bacchanalia ſacra, ac qualis pœnà adulterij, aut inuenerit tinturam capillorum, uel uſum tondendi, & quando primum tonſores Romæ. Cap. xvii.

Everem, quam ex ſpuma maris procreatā, princeps apud nos poëtarum, & Ouid. teſtimonio ſunt, impudicam, ad omnesq; diuulgatam libidines fuiſſe propalā eſt, quippe quæ plures ex adulterio filios procreauit: nam ex ſamoſo Martis ſtupro, genuit Harmoniam, de qua Plutar. in uita Pelopidæ affatim meminit: ex Mercurio Hermaphroditū, ex Ioue Cupidinē, ex Anchifa Aeneam, & ex Bute Erycem: quas ob res, amorum gratiarumq; itē pulchritudinis & deliciarū & uoluptatū omnium, & libidinis atq; coitus dea habita eſt. Hæc autē ne ſola impudica uirorumq; appetens uideretur, omnium prima, teſte Lactant. lib. i, ut eſt in hiſtoria, quam priſci ſacrā appellabant, meretriciam artē inſtituit, auctorq; mulieribus in Cypro inſula fuit, uti uulgato corpore quæſtū facerēt. Ex quo apud Cyprios, teſte Juſt. lib. 18. mos inoleuit, ut uirgines ante nuptias ſtatutas, dotalem pecuniam quaſituras in quæſtum ad litus maris mitterent, pro reliqua pudicitia, libamenta Veneri ſoluturas. Harū ex numero LXXX. admodū uirgines rapi, et in naues imponi iuſſit

Elifa,

Elifa, quū illac trāſiret è Tyro fugiēs, ut iuuctus matrimoniam, & urbs ſobolē haberet. Apud Babylonios etiam conſuetudo fuit, ut quum rem domeſticā cōſumpſiſſent, unusquiſq; plebeius ob uictus inopiam, filias ſuas adigeret ad quæſtum corpore faciūdum. Item mulieres ſemel in uita omnibus indigenis cōmunes erant: ſanè ad templum Veneris ſedebāt, nodis corollisq; tēpora reuinctæ, è quibus aliæ ad diuerticula, quæ aditū externis præbebant ad mulieres, dum ſe cōferebant, aliæ regrediebantur. Etenim quum ſemel illic ſederant, non prius domum redire fas erat, quàm hoſpitū aliquis pecuniam in ſinum mulieris ieciſſet, ac cum ea conſuetudinē habuiſſet. Mulier acceptam pecuniā ad ſacrū uſum reſeruabat, hoſpes uerò dans dicebat, Tanti ego tibi deam Mylittam implo. ro: ita Aſſyrij Venerē uocant. At pulchriores citò expediebantur, deformiores non item, quas ſæpe uno uel altero anno expectare oportebat. Ac talis erat lex, honoris deæ Veneri habēdi gratia. auctor Herod. uol. 1. Sed Bacchanalia ſacra uberrimum apud eunctas fermē gentes libidinis ſeminariū fuerē, quorū, ut idem teſtatur Herod. auctor fuit Melampus Amytheonis filius, primusq; ad Græcos detulit ex Aegypto, ubi ea ſacra fieri cœpere: ſceminæ enim ſtatuas cubitales è neruis cōpactas, quibus ingens mentula in uētre extabat, per pagos præeunte tibia circūferebant, Bacchum canentes. Deinde in Parnaso monte Bacchanalia, quæ Græcis Dionyſta dicuntur, alternis annis acta ſunt, magno cūm hominū multo mero incalentium clamore, tum tympanorū crepitu. Haud ita multò poſt, Græcus quidā homo ignobilis eiufmodi

p v

sacrorū antistes in Hetruriā uenit, doctiq; ritus. Ex Hetruria ea mali labes mox Romā penetravit, ubi mirādē in modū morbi contagione matronarum pudicitia corrupit: primò sacrariū foeminarum fuit, nec quisquam uirorum admittebatur: tres in anno statutos dies habebāt, quibus interdiu bacchis initiarentur, sacerdotes inter se matronæ creabantur: quum demū Paculla Minia Cāpana facta est sacerdos, hæc omnia tanquam deorum monitu immutauit, sanè uiros & cū primis filios initiauit, nocturnumq; sacrum ex diurno, & pro tribus in anno diebus, quinos in singulos mēses dies initiorum sacros fecit. Tum promiscuò sacra uiri foeminis permitti facere cœperunt, ubi quum per noctis licentiam quidvis scelerum unicuiq; edere liceret, nihil facinoris, nihil flagitij prætermittebatur: siquidem eo loci supra pariter atq; cædes redundabant, quando qui aut ad Venerem pigriores, aut dedecoris minus patientes erāt, (nam postremò nemo maior uiginti annis initiabatur) morte afficiebantur: nec id multis cognitum: quum nulla uox queritantium præ ululatu tympanorum cymbalorumq; strepitu exaudiri posset, & mortui ex conspectu illico in specus abderentur. Summa religionis erat inter eos, uiros uelut mentē captos, corporis iactatione sanatica uaticinari, matronas Baccharū habitu criminibus passis cū facibus ardētibus discurrere, & mactatos dici à diis raptos. Verum ad extremū tantorū scelerū indicio ad Sp. Posthumium Albinū, & Q. Martium Philippum COSS. delato, religio pestifera extincta est, anno urbis conditæ DLXVIII. Atqui nō est quòd plura ueterū probra uitæ

repe-

repetamus, quum nos forsitan magis reprehendendi simus, quando apud nos præ Veneris institutis, parū Dei opt. max. præcepta ritè seruātus. Moses enim mulierem adulterā cum adultero, ut in Leuit. cap. 10. est, morte mandandā statuit: apud Romanos & Græcos, adulteriū crimen etiam capitale fuit: Arabes qui Felicem Arabiā incolunt, uirū etiam adulterū capite mulctabant. Quin & diuus Clemens epistola sua prima dicit, secundū heresin adulteriū omnium grauissimum esse peccatū, atq; apud iustum iudicē maiore pœna lui: & tamen loco habetur. Quid, quòd uxores & uiri palam multis adulteriis inquinati, eò quòd aut ad nullā aut ad minorē pœnā quàm culpa sit, uocantur, nihil pœnā habēt sacrosanctū matrimonij foedus uiolare? Ita apud nos mansuetudo puniendi, illecebra est peccandi. Non sola igitur, ut ipsa cupiebat, Venus impudica est, nec tamē prima fuit, siquidē satis cōstat iā inde ab initio fermè orbis conditi, fuisse mulieres quæ uulgato corpore quæstū fecerint. Legimus enim in Genes. lib. Iudā Iacob filium eò rem habuisse cū Thamar nuru sua, quòd suspicatus esset illā esse meretricē, prout mulier talē se esse uestitu pariter atq; arte simularat. At quāto Venere præstantior Lucretia fuit, quæ nō pudicitia omnibus peruulgandæ, sed cōstanter seruandæ unicū edidit exemplū, sibi ipsi mortē consciscens? Hæc tamē nō facile multas sui similes habet, adeo libido creuit, quæ mehercule nihil in uita mortaliū turpius foediūq; esse potest, quando hæc nobis cum belluis communis est, & hac una tantum humanæ uitæ interno scitur infirmitas. Quapropter Magnus Alex. ut testis est Plutar. se

duabus potissimum rebus mortalitatē intelligere aiebat, sopore ac coitu, quas sola naturæ infirmitas pareret. Pythagoras uerò rogatus quando cōcumbendum esset, Tūc, inquit, quum teipso infirmior fieri uis. auctor Dio genes lib. 8. Quod nos etsi rectē scimus, nihilominus tamen mulierum illecebris in libidinē trahimur, ueluti canis, ut dicitur, ad uomitū suum reuertitur. De his satis. Tincturam capillorum, teste Clemente, Medea primum inuenit. Vsum autē tōdendi ab Abantibus fluxisse ferūt: ita enim huiusmodi populi quum natura bellicosi foret, expeditius cum hostibus cominus cōgrediebantur. Testatur utrunq; Plutar. in uita Thesei scribens: Vigebat etiā illis tēporibus cōsuetudo, ut qui ex ephēbis excessissent, delati in Delphos, de comis Deo primitias darēt. Accessit igitur in Delphos Theseus, & anteriorē partem capitis arrasit. At Abantes primi hoc tondendi more usi sunt, quem quidē nō ab Arabibus, ut quidam existimant, didicerūt, nec Mysios imitati, sed quod natura bellicosus essent, & propē pugnādi ac prāter ceteros manus cum hostibus cōserendi peritiā tenerēt. Et post paulō infert, Ne igitur ullas hostibus ad capiendū ansas darent, tondēbantur. Hæc ille. Ea etiā de re Magnus Alex. suis ducibus imperasse dicitur, ut Macedonū barbas arraderent. Tonsores in Italiā ex Sicilia primum uenēre, anno post cond. urbē CCCCLIII. adducētē P. Ticinio Mena, testis Varro: antē intōsi fuere. Primus omnium radi quotidie instituit Africanus, sequens diuus Augustus cultris iugiter usus. auctor Plin. uol. 7. Natur. hist.

Multi cū uetera tum noua inuenta esse, quorum auctores ignorentur. Cap. XVIII.

Vanquā probē scimus, quantū laudis prēmiiq; debeatur illis qui olim aliquid suo ingenio, uel ad usum uitæ, uel ad animū excogitandum utile, nihil nō necessariū excogita-

runt, eōq; huiusmodi rerū auctores hoc uno opere omnes cōplecti, ne quempiā sua laude fraudasse uideremur, diligentius elaborauit: attamen nobis per uetustatē, quæ, ut Varro inquit, multa tollit, pauca non deprauat, id præstare minus licuit, quod multis utimur, quæ aut ad suos minimē referūtur auctores, aut omnino ad nullos, utpote qui non produntur. Quapropter si scriptores quos sequeremur nullos planē habuimus, nemini sanē mirum sit, nos quædā silentio præterisse: quādo illud admiratione dignius est, ut plurima noua inuenta sint, quorū inuētores non tradantur, & ex iis quædam nec scripta habeamus, quo nomine uocari possint. Nā quid iucundius reperiri potuit horologio? quo nobis, etsi occultato sole, per tintinnabulū sua, ut ita uidetur, spōte sonās, horæ nūtiātur? Aut quid gratius ipso tintinnabulo, quod alij cāpanā, nōnulli nolā nūcupāt, inueniri potuit? quod licet recens inuentū non sit, Mosis enim tēporibus teste Ioseph. in 3. Antiq. eius usus erat, de quo Mart. ait, Redde pilam, sonat æs thermarum, ludere pergis?

Virgine uis sola lotus abire domum?

utriusq; tamē pariter auctor latet. Sed & aliud meo iudicio admirabilius fuit, inuenire pyxidem illā qua nauatæ admodum peritissime nauigationē moderantur: quis tamen eam repererit, omnino in aperto non est. Adde præterea illud tormentum æneū, quod bombardam uo-

cāt, omni admiratione execrationeq; dignū, ad perniciē
 hominū excogitatū, quod haud adduci possum, ut huma-
 nū ingenū inuenisse credam, sed mehercule potius ma-
 lū quēpiā demonem mortalibus monstrasse puto, ut
 inter se nō modō armis, uerum etiā fulminibus (est enim,
 ut alio loco diximus, quāsimillimū fulmini) pugnarent,
 cuius auctor Perilli exēplo, sicut opinor, monitus, non
 temerē nomen suum occultauit, ne in se, uti crebatur,
 primum huiusmodi tormentū experiri cogeretur. Peril-
 lus enim, teste Plin. lib. 34. uir Atheniensis, ut Phalaridi
 Agrigentinarum tyranno post hominū memoriam cru-
 delissimo placeret, ex aere taurū artificiosissimū fabrica-
 uit, cui ianuā in latere posuit, ut quū reus inclusus subie-
 ctis ignibus torqueretur, mugitū, nō hominis uocem ui-
 deretur emittere: pro quo opere quū à tyrāno pretium
 postulasset, in illo ipse includi omnīū primus à Phalari-
 de iussus suppositis ignibus, artificij sui uerū experimen-
 tū præbuit: de quo Ouid. in 1. De arte amādi ita cecinit,

Et Phalaris tauro uiolenti membra Perilli

Torrui, infelix imbuit auctor opus.

Iustus uterq; fuit: neq; enim lex æquior ulla est,

Quam necis artifices arte perire sua.

Est & illud nouum inuentum, in quo uterq; pes utrinq;
 eius quiescit, qui equo infidet: nam ut in marmoreis sta-
 tuis Romæ cōspicitur, antiqui non utebantur, nec quo
 nomine appelletur, apud auctores legitur: uulgō staffa
 nominatur, quōd in eo pedes commodē sent. Sunt &
 huiusmodi plurima, sed illa in primis incitamenta gu-
 le, quæ hodie tam diuersi generis ex saccharo fiunt: uel

etiam

etiam pars maxima armaturæ, quæ quum suis uocabu-
 lis haud apte explicari queat, nihil est quod proferā. Est
 uel nouitū inuentū illud lancē regnē capitis, quod bire-
 trū uocat: ueteres enim omnino caput nō uelabāt, sicuti
 testantur numismata, uel ipse statua, quæ, ut Romæ ui-
 dimus, apertū caput habent, præsertim quū propalam
 sit, nos patrio more eo fingi uestitu, quo prorsus utimur.
 Sed hoc omnino C. Cæsaris exemplo significatiuus cōpro-
 batur: is enim, auctore Tranquillo, quū caluitij deformatē
 iniquissimē ferret, obrectatorū sepe iocis proposi-
 tā, deficientē capillū reuocare a uertice cōsueuit, ut illam
 obtegeret. Quod quidē quis nō uidet, ab eo fieri sub ab-
 surdū fuisse, si more patrio, cōmodius decētiusq; caput,
 hoc est, dehonestamentū illud caluitij, obnubere potuis-
 set? Ex quo apparet, recēs esse inuentū hoc operimētum
 capitis, quo nūc passim utimur: auctor tamē ignoratur.
 Et sic huiusmodi sexcēta sunt, quorū iuxta auctores non
 prodūtur. Acutius est etiā inuenisse, et multō utiliū, qua
 ratione frumētū ad decurrētis aquæ impetū molere pos-
 semus, quāuis nō utiq; recens sit, tamē apud idoneos au-
 ctores suo nomine caret, uulgus molēdmū uocat. Multa
 insup nouissimis tēporib; instrumēta musica inuēta sunt,
 quorū auctores iā in obliuionē uenerunt: ex quib; pro-
 pter suauitatē cōcētus, omni admiratione et laude digna
 sunt illa, quæ organa nuncupāt, ualde quidē ab illis disti-
 milia, quæ Dauid Iudæorū rex, ut in 1. huius operis uol-
 memorauimus, fecerat, quib; Leuitæ sacros hymnos cōci-
 nerēt, sicut nos his pariter canimus. Itē alia id genus sūt,
 quæ monochordia, clauicymbala, uarieq; nominantur:

eorū tamen æquē inuētores magno quidem suæ gloria dāno, in nocte densissima delitescunt. Non proditur itidem, quis primus fecerit candelam ex seuo, rē etsi sordidam, attamen apprimē utilem: neq; is qui primum aues ad uenandū domuerit, quod similiter recens inuentū est. Nec memoriæ proditum est, quis annulos primò reperit, quibus apud Romanos, ut demonstrauius, magnus honos accessit. Sed quid miramur eiusmodi rerum admodum tenuicularum inuētores, diuturnitatem temporis obliterasse, quum imprimendarum literarū artis nuper diuino quodam ingenio excogitata, ipse auctor prope modum in tenebris iaceret? nos tamen pro uirili parte operam impendimus, quemadmodū alibi appositē ostendimus, ut ab omni obliuionis iniuria uendicaretur. Est uel memoria nostra tegumentum crurum tam commodissimè quā decentissimè confectum, quod nos caligas dicimus, etsi caliga calceamenti genus fuerit apud ueteres. Ast auctor tam necessarij uestitus tamq; honesti, iam iam in occulto latet. Extant plures præterea artes, quæ intra suum initium tanquam humile quum minimè steterint, deinde ab insequentibus auctæ, neutiquam ad suos priores auctores, sed ad eos à quibus incrementū acceperint, perperam, ut in plerisq; locis huius operis docuimus, referuntur. Quare proinde si uetera quædā inuenta aut noua minus attigimus, id profectò in causa fuit, quòd maluerim paucis uerbis certa tradere, quàm multis incerta persequi.

LIBRI TERTII FINIS.

Poly-

POLYDORI VERGILII VRBINATIS in quinque libros de initiis institutorum rei Christianæ, ad Ioannem Matthæum Vergilium fratrem, prooemium.

Christus seruator noster, qui quemadmodū ipse testatur, ad nos mortales uenerat, haud Legis rescindēda, sed atque adeo confirmandæ causa, iam inde à principio omnia pura, nuda, apertaq; reddidit, quæ antea Iudæi uibrant ipsius Legis sequuti suffecerant, colorarant, fucosaq; fecerant, & denique quicquid isti laxarant, ac quò minus pietatis plusq; caeremoniarum introduserant, ille astrinxit, atq; plus pietatis, minusq; caeremoniarum esse uoluit. ~~Quod si in ueteribus scripturis non~~
~~est, quia in ueteribus scripturis non~~
~~est, quia in ueteribus scripturis non~~
~~est, quia in ueteribus scripturis non~~
~~est, quia in ueteribus scripturis non~~

Verum ut non parum multa à Iudæis, ita non modica ab aliis gentibus instituta, aut casu, ratione uel accepta, tam frequentē usum & consuetudinē uenēre, ut pro nostris habeantur. Quod equidē fecit, ut putarim me operæ pretium facturū, si origines eiusmodi rerū omnium quæ ad religionē pertinerent, proderē, quò luculentius constaret, quas Seruator, quas Apostoli, quas deinde episcopi, quæ uel alij introduxissent. Et id, amantissime frater, tuo præsertim rogatu, mihi officij præstādum duxi, ut dum tu, qui Græcis pariter atque Latinis literis es longè eru-

q

ditissimus; Patavij, quò nupèr à senatu Veneto philoso-
phiæ docendæ causa accitus es, negotiaris, ne ipse otia-
rer. Itaq; omnes nostræ religionis ritus, eorumq; initia,
quinq; libris exposui, etsi nescio quàm bene, tamen accu-
rate, quos ad tres illos de rerum inuentoribus libellos ab
hinc XVIII. annos, à me et ætate et fortasse doctrina
tyrone cõpositos adiunxi, demonstrauiq; patres olim in
bona illorum parte recipienda, piè ac cum causa fecisse,
quippe qui gentes etiã barbaras ad ueræ pietatis cultum
ducere auentes, arbitrati sunt humanitatis condimentis
tractandas, quò earũ instituta haud prorsus horruerint,
nec sustulerint, sed meliora fecerint, quò ne ullũ religio-
ni periculũ crearetur, si uel minus admisissent, minùs ue-
nitissent; quemadmodum sciat per cõpositis cõmodum
demonstrauimus. Itaq; ipse ab hoc, quoniam religionem
cõstitutam inuitus suscepi, Deũ operantibus propitiũ
reuelasse cõfido. Vale. Nonis. Idus. Idum. M. D. XVII.

POLYDORVS
GILII VRBINATIS DE INVEN-
TORIBVS RERVM LIB. IIII.

De principio Ecclesiæ, Christianæq; religionis. Cap. I.

Væ ab orbe cõdito, ad nostrã usq; ætatem,
quisque ad usum humanæ uitæ necessaria
primus inuenerit, tribus superiorib. libris
explicauimus: dehinc uerò de principio
Ecclesiæ Dei, ac institutis, et eorũ initiis Christianæ reli-
gionis agetur, quæ sola est quæ possit hominẽ facere ac
seruare beatum.

seruare beatum. Ecclesia uox Græca, apud nos significat
congregationẽ, coetũ, cõcilium, multitudinẽ, concionem,
et ut plurimum accipitur pro hominũ cõgregatione cre-
dentium uni uero Deo, quos uocant fideles: ac eo pacto
Apostolus epistola ad Ephesios capite quinto appellat
Christum Ecclesiæ caput. At uulgus omne, Ecclesiã uocãt
cunctorũ sacerdotum ordinẽ, singulaq; templa Deo
atq; diuis eius dicata. Hæc igitur Ecclesia hominum Deo
uero credentium, ac summo cultu eundem sancteq; uene-
rantium esse cœpit iam inde à primordio mundi creati,
quum Adam ac eius filij Cain et Abel Deum colere cœ-
perunt: iuuenes enim statim Deo sua obtulere dona, ue-
lut lib. Genes. extat. Deinde crescẽte hominũ genere, Ec-
clesia magis fuit celebris, usq; ad Noë tempora, quum exi-
gua admodum facta, ex familia tantũ ipsius Noë consti-
tuit: postea penè extincta est, sed paulò post per Abrahã
et eius familiam restituta, in suo tandiu stetit mediocri
statu, donec cœperit maiorem in modũ florere per Mo-
sen, qui eam mädatis diuinis, legibus cæcermoniisq; adau-
xit, stabiliiuit, ornauit. Postremò eam ipsam Ecclesiã po-
pulo Hebræo per suos impios reges, et in primis Achaz
ad idololatriam impulso, uti est lib. Paralip. 2. iam iam ca-
dentem Propheta eatecnus sustentarunt, quo ad præstò ei
fuit Christus: de cuius aduentu causaq; adueniendi dictu-
ris, aliquanto altius rursus nobis exordiendum est pro-
dito iam Ecclesiæ Dei ortu. Hebræi itaque ab Heber, à
quo Abrahã originem duxit, auctore Eusebio De Euan-
gel. præp. lib. 7. dicti, qui post Mosẽ, teste Lactãtio lib.
Dium. inst. 4. à Iuda, qui illorum fuit dux cõtra Chana-

n̄um, Iudaei appellati sunt, ante multa secula, quā̄m es-
 set Moses, absq; lege aliqua scripta, piē sancte q; uixerūt,
 utpote qui naturali quadam ratione, ac mentis acumine,
 magnitudine q; animi, ueritatem ueram q; pietatem conse-
 quuti essent. Quorū principes fuerūt Enos, qui primus,
 sicuti supra ostendimus, nomen Domini Dei innocauit,
 Enoch, Noē: itē post istius tēpora, Abraham, Isaac, Iacob,
 qui quōd Deum uidisset, Israël est ab ipso Deo appella-
 tus, & ab eo Hebraei Israëlita nuncupati. Ab hoc 12. tri-
 bus Iudaeorū profectae sunt, singula à singulis eius filiis
 denominatae. Præter hos Iob, qui etsi homo alienigena,
 (erat enim è terra Hus, in Arabia Idumaeae q; finibus sta-
 ta) pietate tamen & innocentia Hebraeis comparandus
 est. Sed Ioseph Israël filius in primis uitae castimonia
 excelluit. Iis igitur ~~commissa~~ ^{com-}missa sunt, ut Apost.
 Paul. ait, eloquia Dei. Verūm non diuturna fuit in gente
 integritas: nam posteaquam famem declinaturi primū
 Abraham, deinde Israëlē sequenti, in Aegyptū migra-
 uere, sensim ex pestilenti illius populi commercio patrie
 pietatis obliui, adeo sese maleficæ superstitioni addicere,
 & demonibus seruire cœperunt, ut nihil ab ipsis Aegy-
 ptiis, nihil ferē à reliquis gētibus, quae olim ab eis, prout
 alibi appositē demonstrauimus, ortū habuerant, religio-
 ne differrent. Deus tamē misertus post annū CCV. ut Io-
 sepho placet, quā̄m Israël cū filiis in Aegyptū uenerat,
 et quā̄m Abraham in eam terrā accesserat CCCXXX.
 duce Mose, per quē illis deinde Lex data est, eos eduxit, li-
 berauit q; seruitute, qua ab Aegyptiis premebantur. Prō-
 uis diuinis beneficiis, honorē Deo non habuerūt, sed de-

pulsā

pulsā iam seruitute, in luxuriā delapsi, ad profanos Ae-
 gyptiorum ritus animū adiunxerunt, atq; deinceps nun-
 quam peccare cessarunt, ueluti ceterae gentes factita-
 bant. Quocirca summus Deus ac parens omnium, quum
 uideret malitiā & falsorū deorum cultus orbē terrae oc-
 cupasse, ac iam nomen suū ex hominum memoria penē
 sublatum, appropinquante iam termino, quo religione
 suā transferre uoluisset ad nouos cultores, secundum il-
 lud David oraculum, Populus quē non cognoui, seruiet
 mihi: misit in mundum unigenitū Filium suum nuntium
 & doctorem, ad erudiendos mortales præceptis iustitiae
 suae. Nam scire licet Adam qui noster primus parens fuit,
 fecisse contrā quā̄m Deus mandauerat, ac ob id incidisse
 in poenam ab ipso Deo constitutā, amissisq; donū iusti-
 tiae originalis, & illud peccatū cum poena in omnem po-
 steritatē perpetuatū, atq; per peccatum mortē subisse.
 Deus igitur misericors uolens homines quos creasset,
 haud perditos, quippe qui seipso ita delictis inquinatos
 liberare non poterant, tandē misit IESVM Christū, in-
 quā, Filium suū, qui per sanguinē suum ipsius, redimeret
 nos, Deū q; Patrem placaret, et idem Pater sibi genus hu-
 manū reconciliaret, quando idem Deus, ut ait Paulus ad
 Corinth. epist. 2. cap. 5. erat in Christo, quem propterea
 uoluit mortali carne indui, & in crucem tolli, & morte
 mactari, qui, ut uiua lex, nomen ac templum nouum con-
 deret, pium cultum uerum q; per omnem terram uerbo
 & exemplo doceret. Sed tamen quōd certum esset à Deo
 missum, oportuit illum non ita nasci, sicut nascitur ho-
 mo ex utroq; mortali genitus, qui ut caelestis appareret,

f ii

crearetur sine opera genitoris, & tunc conciliator inter Deū & homines, ad immortalitatē duceret ipsos homines, & sicuti homo præcepta suis factis approbando, ceteros parēdi necessitate cōstringeret. Idcirco uoluit morti & afflictionibus cunctis esse expositus, ut ea tolerando uti bonus doctor, doceret illa quoq; posse perferri à quo cunq; mortali homine, qui non ut humanus corpori seruiret, sed ut, quemadmodū Origenes ex Apostoli sententia super Genesin pulcherrimè admonet, exercens bona animi, cuiusmodi sunt, uoluptatū fuga, doloris atq; mortis cōtemptus, celestis effectus, imaginē celestis Dei acciperet. Venit ergo ad nos similiter diuinus ac humanus doctor, id est, perfectus Deus, perfectus homo, qui uerbū Dei, qui cū Patre semper, et Pater cum eo est unus Deus. Ille tanquā sol, hic tanquam radius ex sole porrectus: ille quasi fons, hic riuus: quia æquē una utriq; mens, unus spiritus, una substātia est, sicut solis lumē in radio, & aqua fontis in riuo. Sed quomodo ad nos uenerit, & Verbum caro, ueluti euangelista Ioannes ait, factum sit, audiamus Lucam ita intonatē, Missus est angelus Gabriel à Deo in ciuitatem Galilææ, cui nomen Nazareth, ad uirginem desponsatam uiro, cui nomen erat Ioseph, de domo Dauid, & nomen uirginis Maria. Et ingressus Angelus ad eam, dixit, Aue gratia plena, Dominus tecum. Benedicta tu inter mulieres. Et parum infra, Ecce concipies in utero, & paries filiū, & uocabis nomen eius IESVM. Is erit magnus, & Filius Altissimi uocabitur, & dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternū, etc. Dixit, Dauid patris eius, quoniam

tam

tam Ioseph, qui putabatur eius pater, quā Maria uirgo ex regia stirpe Dauid orta erat, sicuti ex genealogia utriusque aperte liquet, quando Ioachim, qui ex Anna uxore hanc puellam genuerat, suū pariter genus ad Dauid referebat. Dum igitur pax in terra post hominū memoriam summa erat, dum Augustus Cæsar uniuerso orbi imperabat, dum edicto ipsius Cæsaris, Iudæi, ut in aliis quoq; gentibus fiebat, à Cyrino qui Syriæ præerat, uocātur, ut tributim dent nomina, dū deniq; Ioseph ex Galilæa profectus cum coniuge, ut in tribu Iuda cum suis profiteretur, in Bethleē oppido Iudææ morabatur quæ terrarū ferè media est, contigit ut uirgo quæ diuini Spiritus haustu cōceperat, filiū pareret, sine ullo uteri accepto incōmodo, quòd partus diuinus esset, de quo iā multò antea ueteres cecinerāt Prophetæ. Esaias, Ecce uirgo concipiet, & pariet filium. Et rursus, Egredietur uirga de radice Iessæ. Fuit Iessa Dauid regis pater, qui & Isai dictus est, uelut in extremo 10. cap. lib. 1. Paralipomenon legitur. Extiterunt & alibi argumenta quædam mysterij huius. Romæ regione Transyberina, oleū, ut Euseb. scribit, per idem tempus terra erupit, perq; integrum diem, perpetuo manauit fluuius. Item Orosius tradit Augustum eodem die uetuisse edicto, se dominum appellari, manifesto præfatio maioris dominatus, qui tum in terris ortus esset. Fuit hic annus in quem ille sacratissimus incidit partus, alter & quadragesimus imperij Augusti principis, mundanæ uerò originis XCIX. supra centesimum ac quinque millesimum. Octauo deinde die, puer ad templū delatus, patrio more circumciditur, nō enim uenerat

q iij

ut Legē abrogaret, sed ut consummaret: uocaturq; Iesus, quod idem Hebraicē significat atq; Seruator. Haud ita multo post colitur à Magis, pretiosisq; munerib; donatur. Magos Persæ sapientes uocant, & Chaldaei, quos Græci philosophos. Deinde matris sequuta est purgatio, ut magis Lex seruaretur, quàm quòd lustratione aliqua opus esset, unde omnis labes abfuerat. Tulit uirgo secū puerum ad templum, quem Simeon uir iustus miro perfusus gaudio cupidissimè cōplectitur, ac regē, & seruatore suum prophetico spiritu profitetur. Vnde Christus ex mystico chrismate dictus, quod certo argumento potestatis & regni unctus est. Christus etiam dicitur unctus, quem Hebræi Messiam uocant. Sic Iesus, id est, seruator, & Christus, hoc est, rex dictus est. Anna itidem prophetica mulier Iesum Christum uidit & agnouit. Herodes uerò audito nomine noui regis, eum perdendum statuit. Quo cognito, Ioseph diuinitus antè monitus in Aegyptum cum puero & matre aufugit, ubi septem fuit annos. Interim Herodes oraculi nescius, omnes pueros qui tum in Bethleem erant occidit, qui propter id scelus tabo & sacro igne correptus, cruciabiliter uitam amisit. Tum Ioseph iterum per quietem monitus in patriam rediit, & quum audisset Archelaum regnare in Iudæa, loco Herodis patris, in Galileam diuertit, & Nazareth oppidum incoluit, unde puer Nazareus est appellatus. Secundum hæc, quum iam puer 12. esset annos natus, Ierosolyma cum parentibus de more ad diem festum agendum proficiscitur, ibiq; in tēplo cœpit cum doctoribus, eum percontando, tum respondendo, supra etate disputare;

tare: mox parētes domo sequutus, usq; ad 30. uitæ annū contentus mansit gratia Dei & uirtute quæ in eo maxima erat. Tum demum Christianæ rei fundamentū iacturus, & suū negotiū, propter quod uenerat, gesturus, tunc est à Ioāne propheta in Iordane flumine;

~~_____~~ & quemadmodū Iudæi suscepta circumcissione, sic etiā Gætēs per baptisma, id est, salutaris roris perfusionē seruaretur. Delegit Apostolos 12. & discipulos 70. quibus deinde mandaret concionandi munus: seu is delectus paulò post quàm prædicationem inchoauerat, ab eo habitus est, quod parui refert. Caput docere homines, unū esse Deum, & illū solum coli oportere: quòd diligentibus se hæreditatē celestem donaret, quò sic eorū mentes à stultitia, qua tenebantur, ad sapientiam, ab iniquitate ad iustitiam reduceret: item debere omnium maximè mutuā charitatē habere, ac cætera præcepta Dei sincera mente seruare: se uerò non ~~_____~~ *solare Deu* ~~_____~~ *Hofiam* ~~_____~~ *missum a Deo* ~~_____~~ *profitebatur* profitebatur, qui non suum, sed Patris honorem quæreret: inde maxima simul miracula edere cœpit, non prestigiis magicis, quæ nihil ueri ostētant, sed ut ac potestate celesti, quæ iam pridē Prophetis nuntiantibus canebantur: sic uiam ostendebat olympo. Quo fiebat, ut populus ex tota Syria ad eum ob eius iustitiā, uel ob huiusmodi miracula conflueret, & præcepta eius audiret, ac à Deo missum, Deiq; Filiū crederet. Docuit præterea modū orandi atq; sacrificandi, ut nihil omitteret quod ad ueram religionem faceret, in qua demum cuncti mortales acquiescerent. Hæc sunt facta Iesu Christi præce-

ptoris nostri, quæ miraculis constant: hæc eius doctrina, quæ cõtimetur decretis, quæ ipse Euangelium, hoc est, bonum nuntium, appellauit. Cæterum quò magis hæc à pluribus recipiebantur, hoc acriores inuidiæ stimuli exagitantur. Id eorũ primores & sacerdotes uociferantes, legem Dei ob hanc nona superstitione (Ne enim Euangelium uocitabant) uiolatũ desertumq; iri, qui usq; eo ira obiectati sunt, ut omnium Prophetarũ oraculorum immemores, non prius machinari cessauerint, quàm ipsum Christum in crucem sustulerint, quò sic per eius mortẽ, ueteris instrumenti mysteriũ aperiretur, intelligereturq;, ac nouum instrumentum, quod ab eo est cõpositum, ueteris fieret perfectio, quia ille in utroq; testator est. Sed frustra opponuntur diuinæ uoluntati humana cõsilia: nam Christus post tertium diẽ quàm passus fuerat, resurrexit, obtulitq; gloriosum corpus suis discipulis cõspiciendũ. qui fuit annus principatus Tiberij Cæsaris X. VIIII. II. In per hæc cõfirmatis, quos iussit Spiritum sanctum expectare, qui ad eorũ mentes instruendas esset paulò uenturus, post quadragesimũ diem quàm resurrexerat, & uidentibus ad Patrẽ ascendit, post annũ trigessimũ tertium, ac menses tres quàm ad humani generis instaurationẽ in terram descēderat. Verũ prius quàm in cælum rediret, potestatem dedit Apostolis, qua rempublicã Christianam cõderent, dicens, uti testis est Mattheus euangelista, Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra: euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti: docentes eos seruare omnia quæcunq; mandauimus uobis.

bis. Et, Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi. Et secundum Marcum, illud ipsum repetens, Ite in mundum uniuersum, & prædicante Euangelium omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui uerò nõ crediderit, cõdemnabitur. Ioannes uerò euangelista nihil diuersum commemorat, quum inquit, Venit Iesus, & stetit in medio, & dicit eis, Pax uobis. Et quum hæc dixisset, ostendit eis manus & latus suum. Gausi sunt ergo discipuli uiso Domino. Dixit ergo eis iterũ, Pax uobis, sicut misit me Pater, & ego mitto uos. Et quum dixisset, flauit in eos, & dixit eis, Accipite Spiritum sanctum, quorumcunq; remiseritis peccata, remittentur eis, et quorumcunq; retinueritis, retenta sunt, etc. Et hanc Christum æquam omnibus Apostolis auctoritatem fecit, postquam Spiritũ dederat, ut qui ea deinceps uterentur, scirent oportere se retinere etiã Spiritũ. Deinde Christus in cælum se contulit, qui post decimum diem quàm ascenderat, Spiritum sanctum ad Apostolorũ mētes diuinitus illustrandas misit, qui Ierosolymis unã erant, & eum paraclitum expectabãt, quo repente afflati, cœperunt loqui aliis linguis, prout Spiritus dabat ut loquerentur. Atq; ipsum Christianæ religionis principium tale fuit, taleq; fundamentum, quod Seruator nostrus iecit, & deniq; tale frumenti granum, quod ille solo condidit. Sed agẽ iam dicamus ut illud enatum sit, quã sũ paulatim protulerit opes.

De Christianæ reipublicæ origine, eiusq; miro à primo incremento, ac Apostolorum Petri & Pauli martyrio. Cap. II.

Postoli Spiritu supernè accepto, ut ualido muniti praesidio nihil formidantes, aucter incipiunt Christum Ierosolymis praedicare, ubi ille paulò ante datus fuerat neci. Sed Petrus in primis Iudeos tanti parricidij intrepide coarguit, hortaturq; ut eos poeniteat, ac ueram religionem quam primum cõplectantur. Ea cõcio ita mouit, ut tria millia sexus utriusq; eodè die baptizata sint. Confirmat Petrus statim animos istorum miraculo, qui in aditu tẽpli, ad Speciosam portã, claudũ ex utero matris, Iesu Nazareni nomine in pedes erexit. Quo uiso totus populus ad Petrum et Ioannẽ qui aderat, cucurrit, et ille rursus concionatur. Post hæc à principibus Iudeorum interrogatus, qua arte id miraculũ edidisset, aperit illud nomine Iesu Christi gestum, quẽ illi iniquè crucifixissent. Ad hæc indignati principes, iubent, ut ne id nomen amplius apud populum diuulgẽt: quibus Petrus et Ioannes respondēt, se non posse quæ de Iesu uidissent, non loqui: qui quũ perseuerarent in ea prædicatione, unã cum aliis Apostolis in custodia coniciuntur, sed statim noctu apertis diuinitus portis in templũ se conferunt, ibiq; docent. Tam iterum à principibus prohibiti ne concionarentur apud populum, respondit Petrus sic, Obedire oportet Deo magis quã hominibus. Quare principes indignati, quum non auderent in Apostolos seuire, ueriti si id tentarẽt, ne in plebe tumultus fieret, Stephanum unũ ex septẽ diaconis, lapidibus confectũ interemerũt, cuius cædes nihil minuit priorum alacritatẽ, quũ audissent illum dicentem, Ecce uideo caelos apertos, et Filium hominis stan-

stantem à dextris Dei. Interea cõueniebat multitudo uincinarum ciuitatum Ierosolyma ad eos afferentes ægrotos, et uexatos à spiritibus immundis, qui sanabatur omnes. Per hæc crescebat cõctus Christianorum, quibus erat cor unum et anima una, atq; omnia cõmunia. Apostoli autẽ cõmuniter uiuebant, et quod illis piẽ offerebatur, (offerebantur autẽ ad illorum pedes à credentibus pretia agrorum) id extra naturæ usum, pauperibus erogabant. Philippus inter hæc, unus ex septẽ diaconis, Samaritanos ad religionẽ trahit, Simonem magum baptizat. Cucurrit illuc Petrus cũ Ioanne, qui eam gentẽ corroborearet. Paulus non multò post nominis Christiani acerri- mus hostis, in piorum cõctum ope diuina ducitur. Sed ut illud Dauid carmen euento probaretur, in omnẽ terram exiuit sonus eorum, et in fines orbis terrarum uerba illorum: haud multò post eiusdem Philippi opera euangelicus sermo usq; etiam ad Aethiopes penetrauit. Philippus porrò postquam Samaritanos uera religione imbuerat, quum Dei monitu Gazam pergeret, quẽadmodum in Apostolorum actis extat, Eunuchũ Candaces reginæ Aethiopũ præfectũ baptizauit, et Eunuchus deinde reginã ipsam, cum tota familia, bonaq; populi parte, sic, ut Christiana religio in gente semper uiueret. Sane memoria nostra quum Clemẽs VII. Rom. põtifex, et Carolus V. Imp. Bononiã negotij causa cõuenissent, accidit ut Franciscus Aluarez legatus Dauid uulgò Præto- giã dicti, regis Abissinorum Aethiopũ, qui mediterraneã Africæ partẽ tenet, eò Ioãnis Lusitaniæ regis oratore duce accesserit, atq; in senatu sui regis nomine, promissum

fidei obedientiæq; Clemēti fecerit, *an. salutis MDXXX.*
 III. mense Februario. Ad rem reuertor. Petrus oraculo
 admonitus Ioppe, ubi Tabitham uita priuatam à morte
 suscitauit, Cæsareā proficiscitur, ibiq; Cornelium Centu-
 rionē cum tota eius familia, primū ex gentibus externis,
 sacri roris unda eluit. At Paulo id in primis negotiū in-
 ter Gētes deinde datum est. Dum hæc alibi fiunt, Antio-
 chie interim prædicatione discipulorum, qui post cædē
 Stephani Ierosolymis factā aufugerant, multus numerus
 credentium adiunxit se ad Christum, ita ut illi primū
 eò loci cognominarentur Christiani. Felix Antiochena
 ciuitas, quæ prima omnium ausa est Christianū proferre
 nomen, atq; nascentis Euāgelij celebrare gloriā. Nostræ
 hæc demū religionis origo est, quæ uitiorū omnium ex-
 pultrix, Deo nos cōciliat, & uinculo connectit archis-
 timo, cuius auctōr non Saturnus, aut Iupiter, sed uerus
 Deus, rerū omnium origo. Accepit sensim suū deinde in-
 crementum respublica Christiana: nam Apostoli partiti
 inter se prouincias, Thomas Parthos sortitus, Mattheus
 Aethiopiā, citeriorē Indiam Bartholomæus, Andreas
 Scythiā, Ioānes Asiā: Petro Galatia, Pōtus, Bithynia &
 Cappadocia obtigit. Erat Petrus Galilæus ex Bethsaide
 urbe, Ioannis filius, & Andree Apostoli frater, qui se-
 ptem inde annos Antiochie episcopus Tiberio principe
 fuit. Quo tempore Iacobus iunior Ierosolymitanæ dice-
 cesis præerat, & is Christi frater dictus, quod ortus esset
 ex forore uirginis, & Apostolus, non quod de numero
 XII. fuerit, sed quia teste Hieron. in cōmentariis in epist.
 Pauli ad Galatas, uiderat Christum, & postea prædica-

rat:

rat: quando omnes, qui eo pacto de Christo prædicauis-
 sent, Apostoli nuncupati sunt: itē sanctus, qui, ut Egesip-
 ait, nullum nouit aut uini aut carnis usum, in tonsus, un-
 guenti & balnei expers, et cui ob assiduū orādī usum,
 genua in camelorum specie occaluisent, quæ demum Iu-
 daei è pinnaculo tēpli præcipitatum, quod Christū præ-
 dicasset, fullonum fustis maclarunt. Petrus uerò pluribus
 in Asia ciuitatibus nouo religionis ritu institutis, & in
 iis Antiochena, ad maiora inde rerum initia, Romæ an-
 no Claud. Cæsaris secundo, proficiscitur, docensq; Euan-
 gelium sacri pontificatus fundamentum iacit, cuius plu-
 res inde annos custos fuit. Atq; ita respub. Christiana pas-
 sim augebatur, quā Maria uirgo mater Christi in cælū
 assumpta est, qui fuit annus VII. et XL. humanæ salutis.
 Ducitur haud multò post Romā Paulus, qui à Iudeis ad
 supplicium petitus, Cæsare ut Romanus ciuis appellaue-
 rat. Is etiā ad rē Christianā propagandā mirè intentus,
 utcūq; in custodia potuit, salubriter docere nō prius de-
 stitit, quam iussu Neronis, eodē die capite obruncatus,
 quo & Petrus pedibus in sublime elatis, cruci affixus
 est. Sic ambo iactis iam ualidis religionis fundamentis,
 sunt martyrij coronam adepti: quod uerum esse testatur
 Tertull. auctōr antiquissim. qui florere cœpit anno post
 Christū CLX. Is itaq; lib. 4. aduersus Marcionē, scribit:
 Videamus quod lac à Paulo Corinthij hausserint, ad quā
 regulā Galatæ sint recorrecti, quid legāt Philippenses,
 Thessalonicenses, Ephesij, quid etiā Romani de proximo
 sonēt, quib. Euang. & Petrus & Paulus sanguine quoq;
 suo signatū reliquerūt. Et lib. de præscriptionib. heret.

ait Clemētem à Petro initiatum, quò nemo homo possit ambigere, eos Apostolos apud Romanos auctores religionis fuisse. Ac ista est origo reipublicæ Christianæ, quæ etiã Græcè Ecclesia dicitur, quæ Christi seruatoris nostri documētis præceptisq; instituta est, atq; per mortem eiusdem & resurrectionem fundata, munita, conseruata, sed Apostolorū opera mirificè aucta: cuius qui ciuis non est, iam ille amissa omni benefaciendi facultate, sese tota iuxta errare uita, ac perditum ire certò sciat. Quando primùm circumcisio instituta, ac de eius duplici genere, & quàm graue uisum sit eius rei præscriptum. Cap. III.

Os, sicut Orig. super Genesim sciēter differit, ut incorporeū esse Deum, & omnipotētē, & inuisibilē profitemur, ita eum curare mortalia, & nihil absq; eius prouidentia geriri, neq; in cælo, neq; in terris, cōfitemur. Secundum hoc itaq; quòd prouisorē omnium dicimus Deum, cōsequēs est, ut quid uelit, uel quid hominibus expediat, indicet. Sed quomodo id fiat, Plato in magna epist. perspicuè docet, scribens, Deus fabulis nullo modo est, sed ex multa inhesionē hærētiq; ut ita dixerim, circa rem ipsam, & uitæ integritatē, repente quasi ab igne accensum lumen animo innascitur, quod seipsum alit. Ita innuit Deum intellectu percipi, quod Propheta multò antè protulit, dicēs, Signatum est super nos lumen uultus tui, Domine, dedisti letitiam in corde meo. Et rursus, Et in lumine tuo uidebimus lumen. Sic igitur Deus dicitur esse loquutus, quum nobis nota fiunt oraculo ea, quæ eius sunt uoluntatis

tatis indicia. Ad hūc modū Abrahæ, inquit, Ego sum, ecce testamentum meū tecū, & eris pater multitudinis gentiū. Et hæc post addidit, Circumcideretur omne masculinū uestrū, & circumcideretur caro præputij uestri, ut sit in signū fœderis inter me & uos, infans octo dierū circumcideretur in uobis. Abraham credidit Deo, uti solebat: quia illi attributū est ad iustitiã, & statim ipsa die 99. natus annos, se & Ismaëlē filiū ex Agar ancilla susceptū, 13. agentē annū, & omnes uernas suos circumcudit, quò deinceps secundū præceptū Domini, præputiū carnis sobolis ex se futuræ circumcideretur. Cuius rei D. Cyprianus rationem reddēs, ita scribit: Quū iam fidei tēpora appropinquarent, imperata est circumcisio, & pars illa corporis in qua est uoluptatū seminarium, et libidinis officina, iussa etiã in paruulis amputari, ut proprij primitias sanguinis ei, qui totum sanguinē suū oblaturus erat, offerrent. Fiebat autē circumcisio ad hunc modum: Præputiū, hoc est, pellis quæ glandem, id est, partē uirilī membri summam tegit, præputabatur machæra petrīna: est enim ^{uox Græca} uox Græca, & Latīnè gladius dicitur. Atq; Deus ita fieri iussit, Iosue dicens, Fac tibi cultros lapideos, & circumcide secundò filios Israël. Atq; hoc fuit circumcisionis initium, quando quidem non modò ante Abraham, sed nec prior Mose, de uitæ institutis inter gētes sanxit quisquā. testis est Iosephus aduersus Appionem. Et propterea D. Ioannes Chrysost. homil. 52. in Matt. ait circumcisionem omnium aliorum mandatorū longè antiquissimam esse. Hinc igitur cōsentaneū est ad alias nationes morē circumcidendi postea mansisse. Phœnices enim & Arabes, sicut

diuus tradit Cyprian. item Saraceni, ut Iudæi, ueteri ritu circūcidebantur. Plin. Iudæorū, Aethiopū, & Aegyptiorū id fuisse institutū, auctor est Herod. simul & Colchorum ait, sed ex Aegypto translatus. Et quia per id Dei præscriptio seruabatur, ideo circūcisio perinde, uti testis est diuus Greg. ualebat apud Hebræos, uel ad tollendum originale peccatū, atq; apud nos unda baptismi: hoc diferebat, quod per mysteriū circūcisionis nō cōferebatur gratia bene agēdi, sicut fit in baptisate. Proderat igitur circūcisio, prout ait Apōstolus, quum Legem seruarent, quum erga carnis motus nō importuni existerent, nec statutos legibus terminos superarent, nec aliarū scēminarū nisi cōiugum legitimarū notitiā haberēt, et ea quoq; ipsa posteritatis tantūmodo causa, certis & legitimis temporibus facerent. Isti circūcisi præputio carnis suæ dicebantur. Hec prima, & carnis circūcisio. Altera erat spiritus, & perfectior habebatur, quæ nō solum à uetitis toris, uerumetiam à cōcessis & licitis tēperabat, de qua Moyses ita uaticinatus est, ipse in nouissimis diebus circūciet Deus cor tuum, ad Dominum Deum tuū amandum. Et prima circūcisio, teste Lactan. huius secundæ figura fuit, significans nudandum esse pectus, id est, aperto & simplici corde oportere nos uiuere, quoniam pars illa corporis quæ circūciditur, habet quandam similitudinem cordis, & est pudenda. Vtrāq; Apōstolus innuit, dicens, Non is qui in manifesto Iudæus sit, Iudæus est, nec ea quæ in manifesto sit carnis circūcisio, circūcisio est: sed qui in occulto Iudæus fuerit, is Iudæus est: & circūcisio cordis, circūcisio est quæ spiritu constat, non litera

tera: cuius laus non ex hominibus est, sed ex Deo. Quod & Origenes explicat: Qui uerò purā fidem in conscientie sinceritate custodit, ipse circūcisus est corde. Et diuus Hieron. super illud Hieremiæ, Omnis autem domus Israël incircūcisi sunt corde, ait, Omnis domus Israël incircūcisa est corde, non carne, quæ incircūcisio ducit ad mortem: illa enim carnis, hæc spiritus est. Hanc, ut dicit Cyprian. Christus à carne mortali ad animam transtulit, quæ sola mansura est.

De primo baptismatis usu, & baptizandorū infantium instituto, & de baptismo non iterando, ac modo baptizandi adultos, & quibus diebus. Cap. IIII.

Christus, qui aequè mortalium omnium negotiū gerebat, uolens uitæ ac saluti nostræ pro æterna sua pietate consulere, docuit, quemadmodum si cor nudaremus, si peccata confessi satis Deo faceremus, ueniam consequeremur: & ne aberraremus, nobis statim natis gratiã suã per baptismum impertiuit, ut ea aduersus demonũ insidias muniti, recto itinere ad cælestẽ patriã tenderemus. Quapropter propheta ante se, qui nos instrueret ad eam, promouere. Hic fuit Ioannes Zacharia filius, qui maior surrexit nemo, ut ueritas testata est, ad quẽ anno imperij Tiberij Caesaris, scilicet Lucas perhibet, factum est uerbum Domini, et uenit in omnẽ regionẽ finitimam, prædicãs baptismũ poenitentia in remissionem peccatorũ, sicut scriptũ est in libro sermonũ Eliae prophetae dicentis, Vox clamantis in deserto, Parate uiam Domini, rectas facite semitas eius. Tunc, ut Matth. testatur, egressa est ad illum ciuitas ierosolymitana, et tota iudea, et finitima iordani, et baptizabantur in iordane ab illo, contentes peccata sua. Hoc fuit inuentionis baptismi, uel potius gradum facientis omnibus, qui sese factorum poenitentes, mox digni essent, qui ad baptismum Christi percipiendum accederent. Quod Cyprianus coprobat, ita differens: Preparabat uiam Domino Ioannes, lauãdo exterius corpora, ut preccederet exterius lauacrum sequiturũ baptismum, in quo conferretur animarum ablutio, & peccatorum remissio. Præcessit quod erat ex parte, ut cõsummatio sequeretur. Et Chrysostomus paria testatur, scribẽs, Aptẽ ergo quũ dixisset, quod uenit prædicans

dicans baptismum poenitentia, adiecit, In remissionẽ peccatorum. Idcirco suadebat, ut illos poeniteret, quod subsequenter ueniam facilius impetrarent, credentes in Christum. Vnde baptismum illud nullam aliam habuit causam, nisi ut instrueret ad fidem. Hæc ille. Sed ipse Ioannes illud ipsum planum facit, quum inquit, Ego quidem baptizo uos in aqua ad poenitentiam: qui autem post me uenturus est, (de Christo loquitur) fortior me est, cuius nõ sum dignus ut calceamẽta portem: ipse uos baptizabit in Spiritu sancto & igne, & reliq. Ego uerò dixerim, Moysen primitus baptizadi rationẽ ostendisse, quippe qui baptizauit, sed in aqua solum, id est, in nube et mari: quod, teste Greg. Nazianzeno, & baptismi Ioãnis & Christi exemplar fuisse cõstat, quãdo ista omnia à Deo proficiscebantur. Quod autem baptizati à Ioanne, rursus ad mouerentur ad lauatiõnẽ, hoc est, baptizarentur, illud perspicuẽ cõstat testimonio Lucae in Apost. actis, in hũc modũ scribentis, Factũ est autẽ quũ Apollo esset Corinthi, ut Paulus peragratis superioribus partibus, ueniret Ephesum, & inueniret quosdã discipulos, dixitq; ad eos, Num Spiritũ sanctũ accepistis, quũ crederetis? At illi dixerunt ad eũ, Imò neq; sit ne Spiritus sanctus, audiuimus. Et ait illis, Quo ergo baptizati estis? Qui dixerunt, Ioannis baptismate. Dixit autem Paulus, Ioãnes quidem baptizauit baptismate poenitentia, populo dicẽs, in eum qui uenturus esset post se ut crederent, hoc est, in IESVM Christũ. His auditis baptizati sunt in nomine Domini IESV. Et quũ imposuisset illis manus Paulus, uenit Spiritus sanctus super eos, & loquebatur linguis, et prophetabãt, etc. Hæc

igitur de causa Christus uenit ad Ioannem, ueluitq; ab eo baptizari, ut suo baptismo illius baptismum approbaret, corroboraret, ac demonstraret neminem esse quavis iustum et sanctum, quin ea foret salutaris aqua ablucendus, qui ipse nullius purgationis egēs sic lustrari uoluisset. Cuius nepe rei Ioannes optime gnarus, etsi in materno sanctus habitus fuerat utero, prohibebat illum a se, aiens, Ego a te debeo baptizari, et tu uenis ad me? Christus autē respōdēs, dixit ei, Sine modo, quasi diceret, Postea te Spiritu baptizabo, quod secundū Chrysostr. & fecit. Quin & alios baptizasse satis cōstat, teste Ioanne euāgelista cap. 3. ubi ait, Post hęc uenit IESVS et discipuli eius in terrā Iudæā, & illic morabatur cū eis, & baptizabat. Atq; hoc demum baptismatis initiū fuit, hæcque est unda salutis, qua per si inuocētes efficitur, sine cuius roris lustratiōe, nulli fas in regnū intrare cœlorū. Primus autē ex gentibus externis, Cornelius cēturio cū sua familia, Cæsareā à Petro, ueluti proximo capite est dictum, baptizatus fuit, qui propterea quod primus ex Gentibus, credidit, primusque gratiā baptismi suscipere meruit, iure primitiæ Gentium dici potest, uel Origenis testimonio, qui super Numeros de eo sic loquitur, Ex quibus esse arbitror etiā Cornelium illum, qui Cæsariensis Ecclesiæ, cū iis, cū quibus Spiritum sanctum meruit accipere, primitiæ merito dicitur: et nō solum huius ecclesiæ, sed fortassis et omnium Gentium primitiæ Cornelius appellandus est: primus enim credidit ex Gentibus, & primus S. Spiritu repletus est, & ideo rectē primitiæ Gentium appellabitur. Hæc. Orig. Quod autē infantes baptizantur, id institutum uetus est, & ab Apost. introductū,

uti

uti affirmat idē Orig. omnium theologorum multo scientificis, is enim in commentariis suis in epist. Pauli ad Rom. cap. 6. de ea re ita differit, Corpus peccati est corpus nostrum, quia nec Adā dicitur cognouisse Euā uxorem suā, & genuisse Cain, nisi post peccatum. Denique pro illo, qui natus fuerit, ex lege offertur hostia, par turturum, aut duo pulli colubini, unus pro peccato, alter in holocausto. Nunquid nuper editus puer peccare potuit? & tunc habet peccatum, pro quo hostia iubetur offerri, a quo mundus negatur esse aliquis, etsi unius diei fuerit uita eius. Vnde David, In peccato cōcepit me mater mea. Secundū historiā enim nullū matris eius declaratur peccatum. Pro hoc & ecclesia ab Apostolis traditionem suscepit, ut etiā paruulis baptismum daret: sciebant enim illi quibus mysteriorum secreta commissa fuerant diuinorum, esse in omnibus sordes peccati, quæ ab initio per aquam & spiritum abluī deberent. Ut uerò infantes apud Iudæos octauo abortu die circūcidebantur, sic apud nos ut plurimum baptizantur: quod tamen Angli in ipso natali die faciunt, id quod D. Cyprian. lib. epist. 3. scribēs ad Fidū, multis rationibus esse faciendū probat, & in primis, quod homo id ætatis lōgē innocentissimus sit. Porro nō ab 7. diē præterisse expectabāt Iudæi, quod is, Plutar. in Probl. & Festo testificatibus, maximè periculosus sit infantibus, si uentur, nec ante eū terminū umbilicus resoluatur, ante quē homo propior est plantæ quàm animali. Hūc quoque diē Rom. Hebræos imitati obseruabāt, uocabatq; Iustri-cū, quo infantes lustrabātur, hoc est, expiabantur, & iis nomina imponebāt, maribus quæ nono die, unde Nūdina

r iij

dea apud eos colebatur: foemina octauo, quia in maris
 cōceptione plus esset temporis. Baptismo insuper uel cō-
 firmationi, de cuius initio pōst dicitur, ne haec sacra fo-
 rent iteranda, quod per patrū decreta fieri non licebat.
 Iginus Romanus pōtifex statuit, ut unus quē cōpatrem
 uocant, uti testis interesset. Hodie ut plurimum si mas ba-
 ptizetur, duo uiri cum una muliere, quae uulgò comma-
 ter dicitur, adhibentur, ueluti rei gestae testes: cōtrā si fo-
 mina, duae mulieres, cum uno uiro: ij uel susceptores nun-
 cupantur, quod infantem de fonte sacro suscipiant. At in
 cōfirmatione unus duntaxat uir seu mulier testis admit-
 titur, qui puerum uel puellam brachiis sustentet. Quod
 autem baptisma cum confirmatione (alterum enim ab al-
 tero pendet) haud iterandum esse patres sanxerunt, id ab
 Apostolo profectū esse existimant, qui illud colligūt tam
 ex eius epistola ad Hebræos, ubi inquit, Nam fieri nō po-
 test, ut qui semel fuerint illuminati, gustauerintq; donum
 caeleste, & participes facti fuerint Spiritus sancti, si pro-
 labantur, denuō renouentur per poenitentiam: quā ex
 alia epist. ad Roman. Nam Christus quod mortuus fuit,
 peccato mortuus fuit semel, etc. Ac ita disputant, Quē-
 admōdum Christus semel mortuus, & semel resurgens
 iam nō amplius moritur, ita semel per poenitentiam, gra-
 tia baptismatis nobis collata, iterari non potest, quia per
 baptismum peccatis pristinis morimur. Vnde Prophe-
 ta, Renouabitur ut aquilae iuuentus tua. Praeterea quum
 Seruator, teste Marco, dixisset, Qui crediderit & bap-
 tizatus fuerit, saluus erit, iam tum unumquēq; oportebat
 & credere & baptizari, si cupisset se saluum fore.

Sed

Sed ut illud per se quisq; poterat praestare, ita hoc sine
 aliena ope fieri non poterat. Quapropter Victor pōti-
 ficum Rom. ordine XV. decreuit, ut a quocunq; uirilis
 uel foeminei sexus Christiano, & in quavis natua aqua,
 baptismum petentes baptizaretur, si necessitas instaret:
 instabat autem necessitas, causa praesertim infantium, qui-
 bus quum per aetate non liceret de sua fide testari, a prin-
 cipio, sicut tradit Cyprianus, prouisum fuit, ut per alios
 credere profiterentur, quō, quemadmodum aliena cul-
 pa, id est, Adam primi parentis delictum eis quoq; malo
 fuit, quod statim nati originali peccato obligarentur, sic
 aliena opera bono esset, qui idcirco, uelut ait Ambr. lib.
 De uocatione gentium secundo, ex aliena cōfessione cre-
 dunt, & baptizantur. Atq; hoc pacto cunctorum saluti
 consultū est. Atqui ex Euangelio discimus, homines alios
 aliorum pietate apud Deum iuuari, quod Matth. cap. 9.
 praeclare demonstrat, ita scribens, Et ecce uiri adduxe-
 runt illi paralyticum in lecto decubentem: quumq; uidis-
 set Iesus fidem illorū, dixit paralytico, Bono animo esto,
 fili: remittuntur tibi peccata tua. Atq; paralyticus per fi-
 dē baiulorum saluus factus est. Ita perseuerabat in hunc
 modum celebre baptismatis institutum, cuius triplex est
 genus: fluminis, quo Ioannes primitus baptizauit: item
 fluminis, hoc est, Spiritus sancti, quod Christus instituit:
 & sanguinis, quo infantes ab Herode occisi, sunt initia-
 ti. Cyprianus, Hi nuper cruore lacteo loti, primitias ba-
 ptismi martyrio cōsecrarunt, tradētes posteris formam,
 ubi necessitatis articulus exclusit moram, nō minus ad
 lacrum animae sanguinem efficacē, quā sanctificatas

uerbis aquas, maxime quum nec sanguis hoc elemento careat, sed aquarum motu per totum corporis alueum fluat. Spiritus uero sanctus & aquis & sanguini superfertur, qui subiectos sibi fouet & abluit, quo baptizate, idem occisio quodmersio operatur. Hæc Cyprianus. Illud hic admonuerim, in usu ueterum fuisse, ut adulti ferè baptizarentur, induiti uestibus albis. Lactantius,

Candidus egreditur nitidis exercitus undis,

Atq; uetus uitium purgat in amne nouo.

Et id fiebat in pascha, & pentecoste, nisi necessitas urgeret. Interim autem dum dies statutos expectabāt, de mysteriis religionis erudiebantur, ac ob id catechumeni dicebantur, quòd *κατηχέω* Græcè, sit uoce erudire: qui ita mysteriis initiati, & postea aqua tincti, lac & mel degustabant, teste Tertulliano, in libro De militis corona, ubi ait, Aquam adituri, & subiicit, De hinc ter mergitatur, inde suscepti lactis & mellis concordiam prægustamus. Item oleo ungebantur baptizati, sicut idem lib. primo aduersus Marc. tradit. Vinum quoq; eis dabant bibere: id quod diuus Hieron. testatur, qui explanans illud Esa. Venite, emite uinum & lac: inquit, Prouocat nos Esaias non solum ut uinum emamus, sed & lac, quod significat innocentiam paruulorum: qui mos ac typus in Occidentis ecclesiis hodie usq; seruetur.

De sacerdotij eiusque graduum apud Hebræos initiis, ac magno pontificis minorisq; sacerdotis consecrationis mysterio, & quibus uterque amicaretur indumentis sacris, & quantum temporis daretur Leuitis ad ministrandum, Cap. v.

Rem-

Reipublica Christiana duplex genus hominum habet: unum, quod profanorum nomine censetur, & iis soboli procreanda ac imperio administrando fas est operam dare: aliterum sacerdotum, quod sacrificiis faciendis, precibus, et religioni deniq; rite procuranda uacat. Apud Hebræos idem fuit institutum: siquidè principio duces cū populo, deinde Reges reipublicæ curā habebant: sacerdotes uero sacra curabant, penes quos, teste Iosepho lib. 3. Antiq. sacerdotum cœpit ab Aarō, qui primus unctus atq; cōsecratus fuit per Moysen fratrem, dicente illi Domino, Summe Aaron, & filios eius, & stolas, & oleū unctionis, & uittulum qui est pro peccato, etc. Quare Moses cōuocato populo, dixit, Hoc est uerbum quod mādauit Dominus facere, & applicuit Moyses (sicut etiā est in Exodo ca. 29.) Aaron fratrem suum, & filios eius, & lauit eos aqua, & uestiuit eum tunica altera summa, altera interiore, & præcinxit zona, & imposuit ei humerale, & cinxit eum secundū formam humeralis, & imposuit super eum longum, & imposuit super manifestationē & ueritatē, & imposuit mitrā super caput eius, & posuit super mitrā, ante faciē eius, laminam auream sanctificatam, sanctam, sicut præceperat Dominus. Hæc fuit sacerdotis primi cōsecratio, & ea quidē nō sine mysterio. Moyses enim, id est lex, ut Orig. placet, quā pōtifex ignorare nō debet. Lauit & unxit Aaron summū pontificē cū filiis, hoc est, pueros reddidit coram populo, quia oportet illū & testimonium habere bonū ab iis qui foris sunt, sicut Apostol. dicit; postea uestiuit eum duplici tunica, altera ministerij

humani, altera intelligentiæ spiritualis: & præcinxit eum zona, antequã talarẽ tunicam imponeret: hanc stolam nuncupant. Induit eum humerali, quod est humerorum quidam ex circumductione uestis ornatus: humeri autem operũ figuram tenent, ac laboris indicia. Et cinxit eum rursus secundũ formam humeralis, ut cõstrictus esset in uerbo, cõstrictus in factõ. Post hæc imposuit logiũ, quod rationale dicitur, & est sapientiæ indicium, quia sapientia in ratione cõsistit, super manifestationem & ueritatem. Dabantur & femoralia tanquã indicium castitatis: sed quia licebat sacerdotibus filios generare, ideo Origenes uult per femoralia innui, non esse prædicandum uerbum Dei hypocritis, ne illud semen pereat, quasi tũc sit utendum femoralibus, ne in steriliẽ terram semina iaciantur. Hæc erant pontificis ornamenta, quorum ordo haud mysterio etiam caret: nam humeralis facta præcedunt, logij sapietia sequitur, quia post facta quæreda sapientia: deinde post rationale, manifestatio, quoniã non antè alios docere, quã nos instruere debemus. Itẽ additur ueritas, quia ueritas est summa sapientia. Postremò Moses ornauit caput Aaron corona, in quo esse debet iustitiæ Dei sedes: propterea accepit cidarim, quod est operculũ uel ornamentũ quoddam capitis, cui superimposuit mitrã, hoc est, indicium scientiæ utriusq; instrumenti. Ante faciẽ, id est à fronte põtificis, laminam aureã sanctam locauit, in qua sculptũ erat uocabulũ Dei. Hinc nostri põtifices indumenta bona ex parte, sicut mox dicemus, mutuati sunt. Ita Aaron põtifex summus, est à Deo creatus: filij uerò eius, Nadab, Abiud, Eleazar, & Ithamar,

mar, logè minorib. ceremoniis initiati sunt, quippe quibus neq; bina indumẽta tradita, neq; humerale, neq; rationale, neq; capitis ornatus, nisi tãtum cidaris, qui propterea loco minorũ sacerdotũ sunt habitũ, quales hodie apud nos sunt qui presbyteri uo cantur. Cæterum libet diuinitè ex Iosepho & Hieronymo ad Fabiolã, de his exponere indumẽtis. Octo enim genera fuere, quorũ quatuor cõmunia põtificibus pariter atq; sacerdotibus erãt: feminalia, quæ linea erant, & usq; ad genua & poplites uelabãt uerẽda: nos ea uocamus braccas: poderis ex lino etiã tunica talaris, quam interulã dicunt: cingulũ textũ sub tegmine triũ colorũ, cocci, purpuræ, & hyacinthini byssino stamine: & tyara ex byssino cõfecta rotunda, ut pileus, quasi sphæra media sit diuisa, ut pars ponatur in capite affabrè laborata: fuit olim Persarũ mulierũ capitis ornamentũ. Pontificũ uerò reliqua quatuor propria indumenta erant: tunica talaris tota hyacinthina, & manicata, in cuius extrema parte circa pedes, 72. pendebrãt ~~timinabula, cũ totidẽ malis pãntis, quò põtifex in sancta sanctorũ uocalis incederet, moriturus statim, si hoc nõ fecisset.~~ Superhumerale, quod Hebraicè Ephod dicitur, ex bysso, cocco, purpura, hyacinthino, in cuius utroq; humero erant duo lapides onyches, seu smaragdi: Ioseph. Sardones uocat. In singulis autẽ inscripta erant senu nomina patriarcharũ, hoc est, in dextro humero filij maiores natu Iacob, in sinistro minores, ut põtifex ingrediens sancta sanctorũ, nomina populi pro quo erat Dominũ oraturus, portaret secum. Itẽ rationale, quod erat pãnus breuis, auro & quatuor, haud alio modo ac

superhumeralē cōtextus coloribus, cū duodecim lapidibus, quaterno distinctis ordine: in primo enim ordine inserti erāt, sarda, topazius, smaragdus: in altero carbūculus, sapphirus, iaspis: in tertio hincurō, iachates, amethystus: in quarto chrysolithus, onyx, berillus. Vltimum uestimentum, lamina aurea, cum uitta, qua pontifices tantum utebantur. Isti duodecim lapides uidentur significasse, ut ait Hieron. Apostolos duodecim, sicut illi duo superhumeralis portendisse Christum & eius populū, & quatuor colores retulisse quatuor elementa. Atqui byssinum, quod est genus lini subtilissimi, terræ cōparari potest, quia ex terra gignitur, sicut purpura mari, quod ex eius cochleolis tingitur: itē hyacinthus aëri, propter coloris similitudinē: cocculus igni & ætheri. Sed ad reliqua persequenda iam recurrat oratio. Fuit tamen ante Aaron, Noë, qui dicitur altare crexisse, & super illud holocaustū Domino obtulisse: itē Melchisedech, qui primus sacrificauit: & Abraham, Isaac, & Iacob, qui secundum eum itidē fecerunt:

~~_____~~ Alij
deinde ministri ab alijs constituti sunt, qui in tabernaculo, hoc est tēplo, in ministrādo hærerent. Leuitæ ex tribu Leui filij Iacob, statim post datū sacerdotiū Aaron, & eius filijs, iubente Domino, à Mose eliguntur, qui semper adessent Aaron sacrificium facienti, excubarent dies ac noctes in tabernaculo, gestarent arcā & tabernaculum, item uasa, ac in circuitu tabernaculi locum castris statuerēt. Hos Græca uoce Diaconos appellamus: siquidem Moses præcipiente Domino, uti Ioseph, eodem lib. testa-

testatur, tribū Leui à profanis officijs segregans Deo cōsecrauit, eiq; negotiū custodiēdi tabernaculi dedit. Diaconis adiuuētō dati sunt ministri, qui illorū dictis audientes essent, & oblationes caperent. Ii apud Hebræos Nathinnei appellantur, hoc est, dati aut donati, uel in humilitate Domino seruietes: nunc Subdiaconi, quod Diaconis subsint, nuncupantur. At Leuitis istis administrandi tēpus terminatū erat per Legē, quæ, ueluti in extremo 8. cap. Numer. est, talis fuit: A XXXV. annis, et supra, Leuitæ ingredientur, ut ministrēt in tabernaculo foederis, quumq; quinquagesimum annum cōpleuerint, seruire cessabunt, ut postea custodiant quæ sibi commendata fuerint: tum enim uasa ac alia tabernaculi instrumenta seruanda curabāt. Item nōnullos alios delegit, qui lucernas semper in tabernaculo ardentes curarent. Hos nostri ceroferosarios interpretantur, uel Græcè Acolythos, seu potius Acoluthos, qui res corporis ministrant. Postea constituti sunt Ostiarij, qui editui siue ianitores uocantur, ut ex præscripto Legis præessent tēplo custodiendo, ne impurus quisq; ingrederetur. Itē Lectores, quorum ordo à prophetis initū sumpsit, qui cōcionarentur, & legerēt: quibus dictū erat, Clama, ne cesses. Præcētorū, qui Psal. canerēt, auctor David, siue Asaph fuisse dicitur, qui post Mosē primi Psal. cōposuerunt. Erat eorū ordo per successionē generis, sicuti sacerdotiū, qui assiduē in templo canebant, ad uocem unius respōdente choro. Exorcizatores, id est, adiuratores (sic enim nostri interpretantur) aut increpantes, Salomon instituit, qui inuocarent super Catechumenos, uel super eos qui spiritibus malis

uexabatur, nomen Domini, ita demones subigentes, ut ab eis egredieretur, sicuti ex Iosepho alibi demonstrauimus, ipsum Salomonem effugandorum demonum inuenisse modum. Hæc suo ordine, quo apud Hebræos instituta sunt, exposuimus, ut initium cuiusque rei, quod nostri in primis propositum est, per appositum pderetur. Quæ omnia quum umbra duntaxat futurorum fuerit, iam quæ inde consequuta sint, explicemus.

A quo noster primum institutus fuerit sacerdotalis ordo, & quotuplex esset sacerdotium, & quid sit sacerdotis manuum impositio, ac quis episcopus pontifex, atque quale eius munus, & quemadmodum presbyter uel diaconus quondam dictus fuerit episcopus. Cap. vi.

IESVS Christus præceptor noster postremo, auctore Eusebio in Ecclesiastica hist. & rex & pontifex fuit, & utrumque ex testimonio Prophetarum probat. quum enim de Iesu meminit, qui Mosi successerat, inquit, Sed & idem Moses longè per Dei Spiritum præuidens qui sibi præpararetur successor, & prænoicens eum qui post se regnum susciperet, maioris sacramenti ministrum esse futurum, Iesum cognominauit eum, qui prius Ause parentum fuerat appellatione uocitatus, sciens in huius uocabuli sacramento, maioris cuiusdam gloriæ regem, quam mortalis natura recipit, esse ponendum. Ita igitur per gemina hæc appellationis indicia, in altero pontificatus, in altero regalis formæ, exprimentur insignia, & Iesus Christus tanquam qui rex & pontifex esset, pariter nominatur. Et paulò post insert, Dauid quoque de Christo testatur,

tur, dicens, Sedes tua Deus in seculum seculi, uirga æquitatis, uirga regni tui. Dilixisti iustitiam, & odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus, Deus iuus oleo lætitiæ. in quibus uerbis primum quidem eum Deum designat, deinde per æquitatis uirgã, sceptrum in eo regale commemorat. Hactenus Euseb. Hic illud appositè admonendum duxi, non rectè in Eusebiano codice scribi Ause, teste diuo Hieron. qui statim in princ. lib. 1. comment. in Osee prophetam, inquit, Osee enim lingua nostra seruatorè sonat, quod nomen habuit etiam Iosue filius Nun, antequam ei à Deo uocabulum mutaretur: non enim (ut male in Græcis codicibus legitur & Latinis) Ause dictus est, quo nihil omnino intelligitur, sed Osee, id est, seruator, & additum eius nomini Dominus, ut seruator Domini diceretur. Hæc Hieron. Sed domum redeamus. Is igitur pontifex noster primus fuit, qui nobis sacerdotium instituit, idque duplex esse uoluit, alterum spirituale, alterum ministerij plenum. Sed de hoc postea. Spirituale dedit, quum se pro nobis obtulit, dicente apostolo Petro, Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustis, ut nos offerret Deo: mortificatus quidem carne, uiuificatus autem spiritu. Et sacerdotium istud omnibus iuxta Christianis commune est, ea de causa institutum, ut Christum imitemur, teste Apost. ad Rom. scribente, Obsecro uos per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora uestra hostiam uiuentem, placentem Deo, rationabile obsequium uestrum. Sacerdotij autem huiusmodi partes Christianus homo etiam profanus agit, quum lætus ex animo Deum ut patrem amat, in omni loco inuocat, precatur, colit, lau-

dat: quod officium uel sacrificiū laudis dicitur: itē gratiā pro donis acceptis habet: contrā idem tristis poenitendo Deū ipsum uelut iudicē timet, ueniā precatur, orat, corā dolet, delicta spōte deplorat, ut est in Psal. 53. Voluntariē sacrificabo tibi. idem noster Seruator alterū sacerdotiū ministriū instituit, quū dogmata Legis sequutus, quā nō soluendi, sed cōsummandi causa uenerat, ut postquam caelum ascendisset, nobis non decessent qui in terris sacerdotium uerum haberent, XI. elegit pontifices, quos nouo uocabulo Apostolos nominauit, ut qui mittendi essent in diuersas orbis partes, qui nouum dogma, hoc est, Euāgelium, cui etiā uocabulum innouarat, mortales docerent. Itē septuaginta discipulos, quos etiā ad concionandi munus delegerat, sacerdotes fecit, qui uice filiorum Aaron, sicut Orig. probatur. apud nos, minores haberentur sacerdotes, quales nunc Græcē presbyteri uocātur, hoc est Latine seniores, quōd canities quæ homini prudentiam afferre solet, digna sit honore & munere. Ab his igitur presbyterorum, sicut ab illis episcoporum cæpit ordo, quippe qui in eorum locum successere: quod uel Cypriani testimonio constat, dicentis, Meminisse autem diaconi debent, quoniā Apostolos, id est, episcopos & præpositos Dominus elegit. Et post eū, idem Hieron. testatur in epist. ad Marcellā, aduersus Montanū ita scribens, Apud nos Apostolorū locū episcopi tenent. Hos autē Apostolos ac discipulos mysteriorū Dei ministros, nō aliis constat initiatos sacris, nisi sola Christi electione, seu uocatione: quod ipsi deinde Apost. & postremò Rom. pōtiffibus, sicut infra explicabitur, exēplo fuit eligendorum sacer-

sacerdotum: sed ut hæc multis cæremoniis aliōq; longē ritu, ita illi simpliciter, prout à Christo docti erant, illud institutū seruauerunt. Ad hunc quoq; modum Matthias factus est Apostolus, sic ipsi Apostoli septem sibi diaconos instituerunt, dicēte Luca in Actis, Et elegerūt Stephanū uirum plenū fide ac Spiritu sancto, & Philippū, & Prochorum, & Nicanorem, & Timonē, & Parmenam, & Nicolaiū profelytum Antiochenū. Hos statuerunt in conspectu Apostolorum, & quum orassent, imposuerunt eis manus. Sic Titus in Creta ad præscriptū Pauli presbyteros cōstituit. Sed Bedas rem multò luculentissimē docet. Erant, inquit, baptizati Apostoli, at non erant sacerdotes, nisi quum Christus in cœna fecit illos sacerdotes, dās eis potestatem consecrandi corpus ipsius uerum, & post resurrectionem, absoluendi. Ceterum quum Apostolus epistola priore ad Timoth. cap. 5. sic præceperit, Manus citò nemini imponas: aliquis posset conuicere eum cuiuspiam mysterij sacerdotes initiandi formulam dedisse, id quod Chrysost. homilia in eam epist. 16. affirmare uideatur, ita scribens: Vbi uerò hæc dixit, illud intulit, quod omninū maximē periculosum est, & in primis Ecclesiam cōtimet, de ordinationibus scilicet. Quid sibi uult: nō ex prima statim probatione, sed ubi consideratio diuturna præcessit, tunc imposito manus. Et Ambr. hunc quoque locum ita interpretatur, Gratiā dari ordinatoris significat, per prophetiā & manū impositionem. Prophetia est, qua eligitur quasi doctor futurus idoneus. Manuum uerò impositiones, uerba sunt mystica, quibus confirmatur ad opus electus, accipiens auctoritatē, teste consciens

tia sua, ut audeat uice Domini sacrificiū Deo offerre. Sed ipse Paul. epist. 2. ad eundem Timoth. quid esset manuum impositio, aperte declarare uisus est, quum scripserit, Quam ob causam cōmonefacio te ut suscites donum Dei quod in te est, per impositionē manuum mearum: nō enim dedit nobis Deus spiritū timiditatis, sed potentie, ac dilectionis, & sobrietatis. Quæ omnia Chrysost. ita explanat, Admoneo te ut excites gratiā Dei quæ est in te, per impositionē manuum mearum, hoc est, gratiā spiritus, quam accepisti ad Ecclesiæ institutionem, ad edenda miracula, ad omne religionis obsequiū: quippe hęc uel extinguere, uel excitare, in nobis est. Hactenus ille. Ac ita per impositionē manuum, uidetur dari sacerdoti electo Spiritus sanctus, quemadmodū teste Luca in Actis, quum de Samaritanis loquitur, baptizati afflantur eodē spiritu, quo Christus suos in primis ornauit, illustrauit, muniuit, dicens, Accipite Spiritum sanctū: quorumcumq; remiseritis, & reliqua. Fuit enim ille solennis ipsius Seruatoris modus benedicendi manu pariter atq; uoce, teste Hieron. in Matth. quum apud eum oblati fuerint pueri, ut manus imponeret, & oraret, hoc est, benediceret. At reuertamur eodē. Atq; hinc olim factū uidetur, ut in consecrando episcopo, nil amplius cæremoniarum esset, nisi ut multitudo, quæ eius quoq; rei gratia, auctore Cypriano non uno in loco, & presertim in epist. 4. ad Felicem presbyterum, semper episcoporum electioni intererat, precaretur, & presbyteri manus imponerent. Et hæc dicere habui de prima sacerdotum consecratione ab Apostolis & patribus usurpata. At post Christum, Petrus in sacer-

sacerdotio prerogatiuam habuisse dicitur, quod primus Apostolorum ordinis, & eius sacrosancti collegij caput fuisse. Quapropter diuus Cypri. epist. 3. ad Cornelium, cathedram Petri principalem uocat: nam, ne quis erret, nulla alia ratione sacerdotum ordo à Romano episcopo profectus esse dici potest, nisi apud Italos, id factum intelligatur, quum per diu ante aduentum Petri in urbē Romanam, apud Ierosolymos sacerdotum præiustituisse liquido liquet: quamquam Chrysost. homilia 1. ubi dicitur, arbitratu Iacobum primum Ierosolymitanum episcopum à Petro factum fuisse, id quod tamen alij non Petro salum, sed Ianni quoq; ac alteri Iacobo assignant. Non tamen eorū illud fecit officium, si ipsi diuo Petro crederent, qui apud diuū Clementem, lib. Recognitionum, de ea ipsa re ita testatur, Septimana iam una ex passione Domini complebatur annorum, & ecclesia in Ierosolym constituta, copiosissime multiplicata crescebat per Iacobum, qui à Domino ordinatus est episcopus, rectissimis dispensationibus gubernata, etc. Igitur ita Petrus Apostolorum princeps fuit, ita Romani pontifices, iam inde ab initio magnæ habiti sunt auctoritatis. Itē apud eosdē Ierosolymos episcopalis cathedra locata ab initio est, & utrunq; attestatur Euseb. lib. Ecclesiasticæ hist. 7. ita scribens, Deniq; Iacobi cathedra usque ad hodiernum diem inibi (de Ierosolymis loquitur) seruatur, atque in ea sedent omnes, qui usq; ad præsens tēpus sedis illius sacerdotium sortiuntur, & cū magna ueneratione habetur, uel uetustatis uel primi sacerdotij sanctificationis obtentu. Hæc Eusebius. Illud idē postea à diuo Petro Romæ factū

esse, testimonio est cathedralis celebritas eius diei, qui nunc ubiq; gentiū solennis est.

[REDACTED]

Episcopus uerò Græca uox est, & plus oneris quàm honoris significat: Latine dici potest specularior. & proprie, ut Martianus scribit, ij dicuntur episcopi, qui præsumunt panem, ac cæteris uenialibus rebus, quæ populis ciuitatum ob quotidianum uictum necessariæ sunt. Vnde pontificibus id nomen inditum par est credere: quia quemadmodum illi quæ ad uitam humanam sustentandam pertinent, procurare debent, ita horum uigilando, docendo, bene agendo, animarum saluti consulere interest: id quod uel Clementis primi pontificis declarat præscriptum, qui decreuisse fertur, ut episcopalis cathedra in eminentiore templi loco collocaretur, sicut hodie seruetur, unde episcopus undique speculari posset. Ex quo quandiu episcopus suum eiusmodi facit officium, non imperare, non regnare, sed tam aptè quàm eleganter dicitur sedere:

sedere: quo porrò loquendi modo nos quoq; scribendo utamur licet. Hinc certè apparet, ut nihil potius esse debeat curæ episcopo, quàm incolumitas gregis sibi crediti: quo fit, ut in ciuitate hoc sit episcopus, quod in nauis gubernator, in curru rector, in exercitu dux, utpote cuius, sicut ait Cyprianus, quantum perniciosum est ad sequentium lapsum ruina, tantum contra utile est & salutare, quum se per firmamentum religionis, fratribus præbet imitandum. Væ igitur episcopis, si qui sint muneris huius oblitii: quia, ut dicitur, cui multum datum est, multum quaeretur ab eo. Atq; officium ab Apostolis inchoatum ac expletum, uti supra passim demonstratur, episcopi est regere Ecclesiã, concionari, populū uerbo Dei pascere, baptizare, & baptizatos confirmare, ordinibus sacris initiare ministros Dei, obire, circuire, circumspicere sepius suam prouinciã: cuius rei causa, à principio ipsi Apostoli prouincias inter se partiti sunt, ut in eis nomen Christi disseminarent, ex quo fructus charitatis, pietatis, iustitiæ ubiq; abundaret. Res hæc postea Paulo in primis Apost. curæ fuit, qui teste Luca in Actis, eas regiones reuisebat, in quib. antè multa sanctissime de Christo prædicasset, ut cognosceret quo essent statu fratres: & sublatis erroribus, si qui irrepsissent in hominū mētes, religio non uiolaretur. Cæterum olim episcopi uocabantur presbyteri, teste non uno in loco diuo Hier. & præsertim in epist. ad Euagriū, ubi dicit, qua de causa episcopi posthac esse coeperint, ita scribēs: Quod autem postea unus electus est, qui cæteris præponeretur, in schismatis remedium factum est, ne unusquisq; ad se trahēs Christi ecclesiam

rumperet: nam & Alexandria à Marco usq; ad Dionysium, presbyteri semper unū ex se electum episcopū nominabant: quomodo si exercitus imperatorem faciat, aut diaconi eligant de se, quem industrium nouerint, & archidiaconum uocant. Quid enim facit, excepta ordinatione, episcopus, quod presbyter non faciat? etc. Quid, quod & Chrysostr. homil. 2. in epist. ad Philipp. demonstrat episcopum dictum etiam esse diaconum, hoc est, ministrum? De episcopi nomine & officio satis dictum habeo: idem uero pontifex uocatur, à posse & facio, ut Scæuola affirmat: ut autem Varroni placet, à ponte: nā pons in Tyberi nomine Sublicius, primum à pōtificibus factus est, postea saepe restitutus, quod ligneus esset, necnon cæterorum pontium sarcinendorum cura ad eos delata est.

De primo ritu sacrorum quibus initiantur ij qui sacerdotes fiunt, & amiciendi usu, ac ibidem de sacerdotis officij initio. Cap. vii.

Romani pōtīfices Hebræorum sequuti institutum, primi omnium sacris quibusdam initiare cœperunt ostiarios, siue ianitores, lectores, exorcizatores, acoluthos, subdiaconos, diaconos, hoc est, Leuitas, quos numero septem ipsi Apostoli delegerant, presbyteros, & episcopos, quod sic per gradus ad sacerdotium unusquisq; promoueretur. Quos quidem ordines Caius Romanus pontifex, qui ex Diocletiani Imperatoris genere ortus erat, primus distinxit, quibus tanquam quibusdam gradibus ad episcopatum ascenderetur. Non nemo id Iginio pontifici: qui diu ante Caium sedit, assignat: cū quo me consentire minus

uus pœnitet: nā sic fieri potuit, ut quod Iginius inchoauerat, Caius ritē perfecit. Atq; tum primum cœperūt apud nos sacerdotes nouis & sacris initiari ordinibus, quod uel colligere licet ex Tertull. auctore longē antiquissimo, qui lib. De exhor. castit. eam rem planam facit, scribēs, Nonne & laici sacerdotes sumus? scriptū est, Latci sacerdotes sumus, regnū quoq; nos, & sacerdotes Deo & Patri suo fecit. Differentiam inter ordinē & plebē, constituit Ecclesiæ auctoritas. haftenus Tertull. Illud idē constat, alio apud nos, ac apud Hebræos modo, istos ordines distribui. Illi enim in eo ordine perpetuū erant, in quē à principio recepti fuissent: nostri autē gradatim per omnes ordines ad sacerdotium ueniunt. Fuit iam inde ab initio sacerdoti in primis negotiū à Christo datū, ut doceret, baptizaret, consecraret eucharistiam, ministraret aliis, ligaret, solueret: quod fit quum sacerdos ut custos & rector, scit qui apud Deum aut ligandus aut absoluentus sit. Item iudicaret de dogmatibus, oraret pro aliis, ac sacrificium laudis, quod alibi tractabimus, pro salute populi offerret. & hæc ex Euāgeliis, atq; Apostolorum testimoniis cognoscamus licet. Videant igitur qui sacerdotes faciunt, quo se crimine obligent, si sint sacerdotes ad ea obeunda munia minus idonei.

~~_____~~
~~_____~~
~~_____~~
Vestes uero sacras quibus nostri amiciuntur sacerdotes, ab Hebræis, uti supra cap. 5. dictum est, habent: cuius nempe rei argumentum est, quod nostri tum pontifices, tum sacerdotes, partim eadem in-

duunt uestimenta, ut puta zonam, seu cingulum, tunicam talarem, quam uocamus albam, tunicam hyacinthinam, ac mitram, partim non longè forma aut colore differentia, cuiusmodi sunt amictus capitis tegmen, qui loco cidaris usurpatur, planeta siue casula, quam uocant, fabrefacta instar rationalis, hoc est, logij, pallium haud dissimile superhumerali, & caligæ uice feminalium. Unde deniq; liquido apparet, pleraq; omnia ab ipsis Hebræis uno uel altero modo sacerdotes nostros esse mutatos, sicut illos ab Aegyptiis principio sumpsisse uerisimile est. Porro Aegyptij sacerdotes ex Pythagoræ præcepto, linteo tantum uestimento, ut purissimo mundissimoq; in rebus diuinis utebantur: laneum uerò ut profanum uituperabant, quia ab animato decerpitur, conficiturq; ex mortali materia. Contra linea ideo pura uidebantur, & sacrificantibus accommodata, quoniam linteum ex terra oritur: quæcunq; autem ex terra nascuntur, munda & pura existimarunt. Hæc & id genus alia Herodotus lib. 2. tradit, & apud Philostratum memorat Tyanæus Apollonius. Atqui pari etiam ratione Hebræi Aegyptiorum institutum imitati esse uidentur. Iosephus enim lib. 6. Iudaici belli, scribit sacerdotes ad altare templum accedere solitos omni uitio carentes, ueste byssina id est, linea amictus. Et Hieronymus in lib. de uestibus sacerdotali ad Fabiolam, dicit tunicam podæm hoc est, talarem, superhumerali, quod & ornatum dicitur, feminalia, cingulum, & tiam, linteæ esse indumenta. Adde & quod scriptum legimus in Ezechiele, cuius uerba subiiciam, quæ sunt huiusmodi: Quum ingredientur portas atrij

atrij interioris, uestibus lineis induentur, nec ascendet super eos quicquam laneum, quando ministrant in portis atrij interioris intrinsecus. Vittæ lineæ erunt in capitibus eorum, et feminalia linea erunt in lumbis eorum, etc. Sic nostri sacerdotes linteis uestimentis amicti, templum & altare adeunt, in sacrorumq; pompa incedunt, ritu dubio procul ab Aegyptiis per manus Hebræorum usq; ad nos translato: & id, credo, quia, teste Cicer. De legibus, color albus præcipuè decorus Deo est habitus. Verum quia splendidus cultus facit auctoritatem, placuit propterea patribus & bombycinas introducere uestes, ut qui arbitrati sunt, opinor, nequaquam id luxuriæ uitio dari posse, quod ad diuini cultus magnificentiam adhiberetur. Insignia pontificatus ab ipsis etiam Hebræis omnia ferè accepta, id est, linea uestis summa, quæ niueo candore insignis uitæ undiq; puram admonet: uelut mitra bicornis noui pariter ac ueteris Instrumenti scientiæ. Adduntur bina cornua, quoniã Moses acceptis tabulis, quibus mandata Dei inscripta erant, uisus est suis cornutus. Aureum diadema gemmis distinctum, Constantinus Imp. primus Syluestro pontifici Romano obtulit, quod ille nõ recepit, ueluti parum religioni idoneum, phrygia mitra cædida cõtentus: sed pontificum posteritas donum deum de principis haud aspernata est. Baculus instar Moysi, seu Aaron uirgæ datus, populi uitia castigandi potestate attribuit. Annulus, Christi & Ecclesiæ copulationis, ut pignus habetur: sicuti chirothecæ purum manuum ab omni humanarum rerum contagione officium, diuinarumq; administrationem, & pedum tegumeta crediti gregis uigilan-

tissimam curam indicant. Atq; hæc ferè omnia ex decreto Clementis accepta ferunt, quæ undecunq; manarint, magis omnino Hebraica quam Apostolica instituta referunt. Quædam quoq; alia sunt ad usum sacerdotum, mysticè ab infrequentibus quæsitæ, de quorum initiis nihil omnino certi habeo tradere.

Vnde mos natus, cur omnes initiati uerticem derendant, ac quàm illud facere olim probrosum fuerit, & ibi de Nazæorum secta, & quando lege exceptum sit, quibus initiari non liceret, præsertim per bigamiam, & quomodo liceret, ac unde ipsa bigamia introducta sit. Cap. VIII.

Omnium initiatis omnibus insigne est uerticem rasis, præcipuum sacri profaniq; capitum discriminè, qui admonet sacerdotes, spretis omnibus humanis uoluptatibus, oportere caelestia tantum meditari. Hoc auctore Beda in Ecclesiastica historia Anglorum, ideo per patres in consuetudine uenit, legeq; sancitum, ut quod à principio ab inimicis probro & ignominie est datum, hoc honori deinceps decoriq; haberetur. Siquidè quum Petrus, prout idè prodidit, Antiochiæ concionaretur, fuit illi ab improbis summum capitis abrasum, ut ludibrio cunctis impediò magis forset. Fuisse autè radere caput probrosum, hoc arguit quòd quum Dauid misisset nonnullos ex suis ad Hanò regè filiorum Ammò, qui cù patris mortè grauiter mœrètem suo nomine cõsolaretur, ille suspicatus eos uenisse ad explorandù terræ situm, rerumq; statum, rasis illis capita, præciditq; tunicas usq; ad nates, atq; ita ignominia nota

tos

tos domũ dimisit. Vnde graue mox ortum est inter reges bellũ. Extat historia lib. Paralip. priore, cap. 19. Item apud Romanos cõsuetudinis fuit, captiuitate liberatos currum triũphantis sequi, raso capite, & pileatos: etsi illud nota erat adeptæ libertatis. Sed apud Lõgobardos id in rebus longè post homines natos scèdissimis habitum: sic enim Archpertus inuaso per uim regno, Rhotarim duccem qui Linthperto regio puero fauebat, captũ totòdit. Ego dixerim à Nazaræis, quorũ secta apud Iudæos celebris erat, inuitũ huius reuortũ, quòd illi prius seruato piliò, deuo post magnam uitæ continentia, caput abradere, capillosq; in sacrificij ignem iniicerent, ut eodem modo sue pietatis perfectione Domino cõsecrarent. Meminit & Iosephus de huiusmodi more dedicadi capillos, quem Nazaræi obseruabant, lib. 4. Antiq. scribès, Siquis eorũ nouerit, quos Nazaræos appellat, comam nutrire, & uino non uti, isti dum capillos suos dedicat, propter sacrificia, uenientes ad sacerdotes corbã offerunt, quòd significat munus. Erant Nazaræi, testè Orig. super Numeros, qui semetipsos deuouebant Deo, de quibus lex per Moysen data fuit, ut in iisdè Numeris extat. Sacerdotes uerò Dominus per Moysen, ut in Leuit. patet, capite & barba rasi esse uetuit: & apud Ezechiel. præcepit illud idè, dicès, Sacerdotes caput suũ nõ radant, neq; comã nutriat, sed tõeant. Caterum Herodot. in Euterpe, & Plin. scribunt, sacerdotes Aegyptios consueuisse derasis capitibus mœrere, & in luctu esse ex morte Apis, qui in Aegypto numinis uice colebatur, ac demum totum corpus eradere, ut nequid eis inter deorum cultum, aut pediculi alia-

rumve sordium crearetur. Meminit & Apulcius libro Asini sui aurei 2. de huiusmodi sacerdotib. derasis. Hinc igitur, opinor, fluxit ritus Nazareorum, & ab iis nostrorum sacerdotū, qui iubentur caput radere, & comā nutrire prohibentur. Hieron. uerò, quod & in decretis canonicis scriptū leges, rasum caput & coronam quam appellant, significare autumat diuitiarū omnium derelictionē: at capillos qui remanent, aliqua sacerdotibus esse retinenda ad sustentationē. ~~Et hanc~~

~~Et hanc~~ Et hæc est ceremoniarum summa. Paulus apost. in Cenchreis (Cenchreæ enim portus est Corinthiorū) nutriuit & totondit comam, rasit caluitium, exercuit nudipedalia. auctor idem Hieron. aduersus Iouinianū lib. 1. Quæ uerò qualiæue essent nudipedalia sacra, dicitur lib. 6. cap. 11. quum de uouendi usu agetur. Barbam itidem aut comam ne præsul, nève reliqui sacris initiati nutrent, ex Mosis præcepto, secundū Apost. præceptū, primus uetuit Anacletus quintus à Petro Pontifex Romanus. Fuit & eiusdē decretum, ut episcopus à tribus initiaretur episcopis, sacerdos uerò ab uno tantum, cui subesset. auctor Gratianus. At Romanus episcopus à tribus quoq; sed certis episcopis apud Lateranum consecratur, hoc est, Ostiensi, Portuensi & Veliterno. Sic Ioannes quintus, primus cōsecrari uoluit, quem ritum postea successores seruarunt. Quin iam tum mos inoleuit, ut pontifici renuntiato ipse Ostiensis præsul inter sacra

coro-

coronā imponeret, quum satis constet antea Pontificem uel Imperatoris Cōstantinopolitani, sicut infrā dicitur, auctoritate electum, cōsueuisse duci ad cathedrā diui Petri, & postquā in ea sedisset, tū ut ritē factum pōtificem haberi, aliis cūctis ceremoniis neglectis. Digamus uerò ne ad officiū sacerdotis admitteretur, Syricius decreuit, ac, si iam admissus esset, ut ab eo pelleretur, quod Apost. illud antea prohibuisset, qui ad Timotheū scribens, uoluit episcopū unius uxoris esse uirū. Sicut ne debiles membrum manci in sacerdotū numerū reciperētur; Anastasius primus cōstituit, & utrumq; ex Mosis legibus esse dixerim, qui ut mancos procul à sacerdotio esse uoluit, sic ea ratione iussisse uidetur, ut pōtifex uirginē tantum duceret uxorem, quò ab eo digamiam excluderet, quæ iam inde ab initio apud priscos quoq; impedimento esse consuevit sacerdotium petere uolentibus: quod testatur Seruius, enarrans illud quarti Aeneidos,

Huic uni forsā potui succumbere culpæ.
ubi ait, Culpæ, propter antiquum ritum, quo repellentur à sacerdotio bis nuptæ. Præterea ne quisquam minor triginta annis presbyter fieret, Bonifacius primus censuit, quia, credo, ea fuit apud Hebræos, teste Hieronymo in proemio in Ezechielem, ætas sacerdotalis ministerij. Illud deinde decretum Lateranensis concilij auctoritate, ad episcopos eligendos translatum constat, estq; statutum, ut uiginti quinque annos natus duntaxat presbyter creari possit, atque hoc ad imitationem, opinor, Leuitarum, qui uti in Numeris extat, & supra cap. 5. ostendimus, non antè incipiebant famulari

in tabernaculo, quàm totidem nati essent annos. Et illa episcopis, hæc presbyteris legitima ætas, quò utriq; iam consilio boni, sacros canones rectè prius nossent, quemadmodum Celestinus primus iusserat, quàm alios regere, uel docere inciperent. auctor Gratianus.

Qui primi in urbe Roma & alibi presbyteris parochias, ac episcopis diceceses diuiserint, ac quale fuerit parochorum officium, & de cardinalium ordinis origine. Cap. IX.

Acerdotio rite instituto, uisum est patrib; in primis cõducibile, ut munera diuiderentur, quò pro se quisq; suum & officium nosceret, & impigrè faceret. Itaq; summũ rerum, id est, animarũ curandarũ negotiũ presbyteris datur: & id præcipuè Romæ, ubi Apostolica sedes iam locata erat, institutũ cœpit. Et ne ea administratio in promiscuo esset, Euaristus pontifex primus omnium titulos ipsis presbyteris diuisit, septemq; diaconos instituit, qui ueritatis gratia cõcionatorè obseruarèt, imitatus Apostolos, qui, ut supra ostèdi, totidè sibi diaconos administratos creauissent. Secundo deinde loco, circiter annum salutis CC-LXVII. Dionysius tã presbyteris urbis Romæ, quã aliarum gentium tẽpla, cœmeteria, et parochias quas dicunt, diuisit: præterea episcopis diceceses distribuit, mandauitq; ut unusquisq; suis finibus ac limitibus cõtētus esset. Parochias, ut hoc demõstremus, nostri appellat singula tẽpla dicecesis, & eorũ territoriũ certis terminis distinctum, quod qui terunt, hoc est, incolunt, parochiani dicuntur, à parochis puto dictas: erāt enim parochi magistratus

stratus apud Romanos, qui publicis legatis ligna & salern præbenda curabant. Horat. lib. 1. Sermonũ, Et parochi quæ debent ligna, salernq;. Et quia sine igne & sale, apud Hebræos, uti infra dicitur, nullũ fiebat sacrificiũ, & ut parochi legatis usui necessaria providebant: ita sacerdotes templorum præfecti suppeditant suis parochianis, quæ ad salutẽ animarum pertinent, non ab re parochias uocantur. Ad propositũ redeo. Nec ita multo post Marcellus titulus urbis ab Euaristo primũ presbyteris datus numero limitauit, decreto statuites quinq; & uiginti, ac quasi diceceses esse, ad baptizandum eos, qui ex gentibus externis in Christianorum cœtum quotidie uenirent, & sepeliendum mortuos. Hæc ex Bibliothecario, Damaso, Platina, ac aliis uel recetioribus sacræ historię scriptoribus, quos miror neq; hoc neq; alio, quod sciam, loco non explicuisse, qui essent ij presbyteri, quibus titulos in urbe datos tradunt, unde haud dubiè prima cardinalium origo est: sed uelut par est coniectare, illi rem, ut ab initio parum claram, silentio prætereundam sorte dixerunt, quam Iurisperiti quidã posthac inuestigare tentarunt. Verũ & illi quũ nihil certi haberèt quod proderent, more eorũ qui quum obscuri sint, inani nobilitatis nomine sibi blandientes, alius ad Achillem, alius ad Aeneã, alius ad Numã Põpiliũ, suũ genus referunt, magno opere conati sunt ostendere cardinaliũ ordinẽ ab Hebræis esse profectum: & ante omnes, id fecit Siculus Andreas, cognomento Barbatius, qui ut à Bessarione antistite seculi nostri, uerè ultra alios & animi & corporis dotibus cardinale, gratiã miret, de ea re cõmentariolũ pri-

mus edidit. Sed ne hominem sepius citando defatigemus, ipse suū iam incipiat narrare cōmentū. Occurrit, inquit, illud quod in 1. Reg. lib. cap. 2. pulcherrimè scriptū est, Domini enim sunt cardines terræ, & posuit super eos orbē. Quā auctoritatē Hostiensis doctor excelsus figurauit ad cardinales: sicut enim ostiū regitur cardine, ita & ecclesia Romana regitur consilio cardinalium. Hæc ille.

Si fuit id oraculum, ut quandoq; illi qui Cardinales appellarentur, regerent apud Romanos Christianam rempublicam, etsi reor nunquam tale quid somniatū esse ab Anna, quæ mihi loquitur, cur non potius illud referendum est ad episcopos & presbyteros, qui per diu antea cardinales, id est, præcipui siue primarij, & nuncupati sunt, & res religionis gesserunt? quod ipse testimonio Guidonis archidiaconi Bononiensis, Iuriconsulti non cōtemnendi cōprobat, dicens, Olim autē in quacunq; ecclesia principales sacerdotes seu episcopi, dicebantur cardinales, id est, principales. Et inde pergit, Scriptum est in Deuter. Si difficile & ambiguū apud te iudicium esse perspexeris, recurre ad sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicē qui fuerit illo tempore: ipsi enim iudicabunt tibi iudicij ueritatē. Et subdit, Ecce nūc quod sacerdotes Leuitici tēpore ueteris Testamēti erant cōsiliarij, & sic fuerūt de iure diuino, licet nō sub nomine cardinaliū: sed huiusmodi sacerdotes consiliarij sunt Domini cardinales hodie, sic appellati, etc. Nō animaduertit Siculus illum locum apud nos, iam pridē ab episcopis & alijs

sa-

sacerdotibus inferioribus occupatū esse, qui unā cū episcopo Romano, amplius mille annis gubernarūt Romanā dioecesim, antequā quisquam illud sub iure cardinalis nomē, quale nunc ubiq; latè resonat, tulisset, ac propterea suos dominos cardinales tardē uenisse, ut iure dici possint apud nos in locum Leuitarum sacerdotū successisse. Hactenus de ~~cardinalium~~ Siculi disputatione. Ceterū Guido archidiaconus proximē uerum accessisse uidetur, qui in cōmentarijs, quos in sextum iuris Pontificij librum scripsit, & Franciscus Zabarellus cardinalis ex testimonio Martini Cisterciensis historici, qui Innocentij quarti pontificis æqualis fuit, unā produnt, anno circiter humane salutis ducentesimo trigesimo altero, sedente quodā Pontiano, qui in ordine Romanorū pontificum nō ponitur, fuisse Romæ ducentos triginta sex sacerdotes cardinales, & sexagesimo septimo deinde anno, Marcellum quem nos diximus diuississe titulos presbyteris, cōstituisse quindecim cardinales, qui mortuos sepelirent, & infantes baptizarent. Hæc non multum discrepant ab iis quæ ex Bibliothecario, Damaso, & Platina suprā commemorauimus. Sanè hi Marcellum aiunt quinq; & uiginti dioeces constituisse, ad usum baptismi, & sepulture: illi uerò scribunt eundē pontificem quindecim fecisse cardinales, qui baptizandi infantes, atq; humādi demortuos curam sustinerent. Atq; hæc uera cardinaliū ordinis origo est, non facta, ab initio diuini cardinalium nomē, nisi ex ~~ueteris~~ epitheti notatio, perinde ac id usurpamus, quom dicimus, solanum, fauoniū, austrū, & septentrionem quatuor esse uentos cardinales, id est, primarios:

t ij

ueluti altissima partes cæli uocantur cardines, quod circa illos mundus circumferatur, & ad similitudinē eorum nuncupentur cardines, circa quos ualua uolūtur. Nō fuit itē aliquādiu deinde aliud esse cardinalē, nisi ante alios habere curā animarū, quod ut aliis post iudicandum melius relinquā, testimonia quæpiā et si recentiora, ex diuo Gregorio subiiciā. Is enim lib. epist. primo, Corsicæ insulæ sacerdotū cœtui, & nobilibus ita scribit, Ea de re quoniam ecclesia Alariensis, Sagonensis sacerdotis diu fuit auxilio destituta, necessariū duximus Martinum episcopum fratrem nostrum, ibidē cardinalē cōstituere sacerdotē, Leoni uerō fratri nostro operam uisitationis iniungere. Ibidē ad Ianuariū archiepiscopum Carallis Sardinie, Liberatus igitur de quo nobis significasti, quia diaconi fungeretur officio, si antea non est factus cardinalis, ordinatis à te diaconis nulla debet ratione preponi. Et infra subdit, Si eius obedientia fueris inuitatus, & eum post hæc cardinalē facere uolueris, etc. Itē ad Ioannem episcopum Squillatinum, Pastoralis officij cura nos admonet, destitutis ecclesiis proprios cōstituere sacerdotes, qui gregē Dominicū gubernēt. Propterea te Ioannē Lisitanæ ciuitatis episcopū nostrū in Squillatina ecclesia cardinalē duximus cōstituere sacerdotē, ut animarum curā spe future retributionis susceptam impleas, & reliq.

illi presbyteri, quibus olim tituli dati, quibus Christianorū animas curandi munus delatum fuerat, eo cardinaliū nomine uelut supremæ illius dignitatis proprio, cū primis honestari cœpere. Ac ita quod principio prorsum oneri fuit, summo tandem honori esse cœpit: nec immeritō, quādo illi in administrāda repub. Christiana, suo pontifici semper præstō aderāt, sic uel uis paulatim decus accēssit, paulatimq; inter cōtentiones Imperatorum, ac populi Rom. de pontifice creando sæpius ortas, prærogatiua iusq; ipsius pontificis eligendi partum est: adeo ut Innocentius quartus, qui circiter annū salutis MCCXLIII. Apostolicam tenere cœpit sedem, postremō publico decreto sanxerit, ut equo deinceps insidentes rubro uterentur galero, quō maior adhuc ordini accresceret maiestas: argumento tamen manifesto oportere eius ordinis antiflites semper esse paratos, pro religionis defensione offerre se in discrimen, & sanguinē effundere. Ita deniq; cardinalis nomen celebre reddidit, ita ordinem instituit supremū. At istuc insigne ad imitationē Hebræorum sacerdotū datum esse uidetur: nam illi tiara utebantur, uti supra diximus, quæ teste Hieronymo rotunda erat, ut pileus. Inde ad differentiā ordinis, episcopi quoq; petasum ferre cœperūt, qui extrinsecus niger, intrinsecus uerō uiridis esset. Dedit postea Paulus secūdus uestē coccineā cucullo insignem, hoc est, lacernā (ita ueteres appellasse iudicamus) ut hæc etiā cum rubenti petaso ordinis insignia forent, quæ pictores deinde nostri, uel Hieronymo impertiti sunt, quibus nunc etis simu-

lacrimum passum in sacris ædibus ornatum iustur, quia dicitur presbyter Romanus fuisse, est per id tempus quo ille uixit, in nomen quidem tam sublime cardinalis erat aditum. Faciunt præterea fide tituli quos hodie habent cardinales, quos uocamus, in locum illorum perpetuo tenore successisse presbyterorum, quibus, prout declaratum est, Euaristus primum titulos, deinde Marcell. uelut dioeceses digesserat. Testificatur & illud, quod fertur Anastasius presbyter cardinalis S. Marcelli à Leone III. damnatus, reiectusq; ab ordine, quod contra canonum sanctiones, quinque annis parochiam non adisset suam. Quamquam uel me minime fugit Innocentium III. in suis decretalibus epistolis appellare sacerdotes Leuitici generis, fratres suos in ministerio sacerdotali adiutores: at ea uerba plures Iurisperiti recte sentientes ad episcopos, non ad cardinales attinere affirmant, quod locum uel sic tueantur, nec emendent. Sed iam satis de initio ordinis, qui nunc supremus habetur, cardinalium, à pio orti ministerio, qui tanto deinde incrementum auctus est, ut omni illo quodam onere leuatus, solus sit totius reipublicæ Christianæ senatus. Quo factum est, ut urbs etiam Roma, lux olim orbis terrarum, atq; arx omnium gentium, suum recepisse senatum, quo late regebat, merito sibi uideri possit, simulq; gaudere quod hi senatores non censu, sicuti prisca illi Romani, sed uitæ sanctimonia, doctrina, moribusq; temperatis ac moderatis ornati iam inde ab initio, de concilio sententia cooptari ceperint.

Is autem ordo ex triplici initiatorum genere constat: sunt enim aut episcopi, & ij quidem numero sex, Ostiensis, Sabiniensis, Portuensis, Tusculanus, Prænestinus, & Albanensis: aut presbyteri, aut diaconi, neutrorum tamen certo præscripto numero.

De origine honorum qui Romano pontifici habentur, & de eius auctoritate in omnes ecclesias, atq; quibus illius & episcoporum ac Imperatorum occidentalium eligendorum ius à principio fuerit. Cap. x.

Rimus honos Romano pontifici habetur, ut si minus pulchro honestetur nomine, ei statim creato liceat illud mutare.

Eius autem rei auctor fuisse dicitur Sergius secundus, cui quum Os porci diceretur, ad obscenam nominis uocem tollendam, datum est, ut aliud sibi nomen optaret. Et illud autem ex imitatione Christi esse factum, qui Simoni Bar-Ione nomen Petrum indidisset. Manauit deinde mos ad posteros, ut qui pontifices crearentur, omissa priore nomine, eligerent sibi unum aliquod ex pontificum qui antea fuissent, nominibus. Itæ Roman. pontifex humeris hominum circumfertur: hoc inde

natū quidā arbitrantur, quōd Stephanus secundus, ut po-
pulo Romano ob insignes animi uirtutes uitāq; integri-
tate obfissimus statim factus, pōtifex humeris omnium
pre gaudio exultantiū fuerit sublatus, atq; in eadem Ser-
uatoris ad Lateranū deportatus. Quē ritū deinceps ser-
uarunt successores, adeo semper ueterū honorū ac pōpa-
rum magis quam morū tenax est posteritas. Ego tamē di-
xerim illud ab ethnicis pontifices esse mutuatos, quando
apud Romanos cū primis mos fuit, ut p̄diuites ac pri-
marij uiri lectica seruis gestata ueherentur. Iuuenalis,

Quadriuios quum iam sexta ceruice feratur,

Hinc atq; inde patens, ac nuda pede cathedra.

Et lectica hæc Græcè dicitur hexaphorus, quia sexta cer-
uice, hoc est, sex seruis, sicut ait Iuuenalis, ferri solebat.
Martialis lib. Epigram. 4.

Quum tibi non essent sex millia Cæciliane,

Ingenititate uectus es hexaphoro.

Uis autē creandi Romani pontificis usq; ad tempora Cō-
stantini Imperatoris, quum pontificatus potuit crucia-
ta potius dici quam dignitas, haud dubiè penes colle-
gium Romanorum sacerdotum fuit. Postea paulatim cœ-
pit eiusdem collegij, cum populi suffragio, ea electio fir-
ma esse, quā Cōstantinopolitanus probasset Imperator:
idq; institutū durauit usq; ad annū salutis DCLXXXV.
Quo quidem tempore Cōstantinus quartus Imperator,
sanctitate Benedicti secundi permotus statuit, ut quem
iam inde sacerdotum senatus populusq; Romanus ponti-
ficem creasset, is uerè successor Petri haberetur, quū an-
te id tempus, Constantinopolitani principis & Italiae

exar-

exarchi auctoritate, ea sit dignitas rata habita, id quod
postea haud diu est seruatum: nam quum paucis post an-
nis Gregorius tertius, ac nonnulli alij deinceps pontifi-
ces Longobardorum iniuriis pressi, nihil auxilij à Con-
stantinopolitanis principibus haberent, ad Carolū pri-
mō Marcellum, & Pipinum, deinde ad Carolū Ma-
gnū ipsius Pipini filium Francorum reges confugere
coacti sunt. Quas ob res, Leo tertius ipsum magnum Ca-
rolum fecit Imperatorē, cuius successores consueuerunt
itidē pōtificis electionē confirmare. Atq; sic usu uenit, ut
tū primū tutela Romani pontificis ab Imperatoribus
Cōstantinopolitanis ad alios translata sit. Postremō cir-
citer annū salutis MLIX. Nicolaus secundus cōcilio ce-
lebrato, pontificum electionē ad cardinales illos, qui, ut
suprà diximus, animarū curam gerebant, tantum redu-
xit, idq; hodie seruatur. Quod autem per Nicolaum san-
ctum est, scriptū leges in canonicis decretis, dist. XXXIII.
Sed ea electio tam à reliquis sacerdotibus, quam à popu-
lo Romano comprobanda erat, poteratq; optari, qui
etiam illius non fuisset collegij. At utrunq; breui post tē-
pore penè est antiquatum: nunc enim cardinales, & sine
populi sacerdotumq; cōsensu, & cardinalem tantum fa-
ciunt pōtificem Romanum: quāuis nulla lege exceptum
sit, quin iure queant cuiusvis ordinis uirum pontificem
creare. At ea prima, deinde altera tertiāve electionis im-
mutatio causa fuit, suspicor, quamobrem nonnullæ eccle-
siæ posthac conatæ sint pro suo iure, sine Romani pon-
tificis auctoritate, agere: quæ tamen paulatim ad officium
rediere: nā Græci antistites, Simplicio sedēte, Romanum

t y

pontificem omnium caput esse ultrò declararunt : qui fuit annus salutis CCCCLXXXV. Is dein Ioāni Cōstantinopolitano episcopo id ad se honoris reuocare conāti, etiam iuuāte Maurilio principe, gnauiter restitit, ac breui post recuperata prorsus dignitate, Phocæ Imperatoris iussu, est rursus princeps omnium declaratus, etsi Græcis argumētantibus eo loci debere esse Christianæ pietatis arcē, quo & imperij. Idē ut pater Rauēnates episcopos ad officium reuocauit, quos iam pridē Longobardorū ac exarcharum temeritas alienauerat. Item & Mediolanenses eisdē furoribus actos, post CC. annos quān descuerant, ad sanitatem reduxit. Quim uel Aquileienses nonihil sub Gregorio aberrantes, breui ad obsequium retracti, & palij usus post centū & quinquaginta annos, quān eo fuerant priuati, restitutus. Atq; sic Romanus pontifex cunctarum est ecclesiarū caput, et id quidē summo omnium gentium consensu, ita ut nō sit, uel impiis hominibus locus iam ullus aliter somnandi, nedū disputandi relictus. Ius autem eligendorū episcoporū, sacerdotum, ac diaconorū, iam inde à principio penes Apostolos, & dein apud sacerdotes ciuitatū, non sine tamen suffragio plebis, atq; iudicio uicinorum episcoporū fuit. Et hunc ritū diu seruatum esse diuus Cyprianus non uno in loco, & in epistola præsertim quarta ad Felicem presbyterū testatur, atq; inibi de ea re luculenter edisserit. Sed quum ista lex iam pridem refrixerit, nihil est quod hic Cypriani uerba ponamus. Episcopum uerò ita electum ceteri prouinciæ episcopi imitabant, idq; fiebat decreto Niceni cōuentus, quo sancitum erat, ut episcopus, si fieri posset, à

totius

totius prouinciæ, sin uerò difficile foret, tum non minus quān à tribus imitarietur, & id non sine metropolitani auctoritate. Vtrunq; hodie penes Romanū pontificē est: ille enim creat episcopos, & imitiat, uel secundū Nicenū præscriptum, imitari, id est, consecrari mandat. At post hæc, creatio episcoporum in aliam formam mutata est à Bonifacio tertio: is enim decreuit, ut ab urbium populo sacerdotumq; coetu eligerentur, nō refragante loci principe, & pōtifice Romano annuēte his uerbis, Volumus, & iubemus. At illud decretum uelut nimis utiq; laudabile citò obsoleuit, cunctis semper in peius nostris delabentibus rebus. Postea Imperator de ea re consuli coepit, sed id ius Ludouicus Caroli Magni filius Paschali pōtifici restituit, paulò antè Carolo patri ab Hadriano concessum. Veruntamen hodie bona principum nostrorum pars illud mordicus tenet, imò non modò episcopos paschim quos uolunt, declarant, renūntiant, dicunt, sine sacerdotum populiq; suffragio, sed sunt, qui suis duntaxat diplomatibus possessionem minorum sacerdotiorum tradant, quod modis omnibus Simplicius ac Gregorius uertuerunt. Imperatores uerò nostros, occidentales dico, iam inde ab initio penes Romanum Pontificem creandi potestas fuit, quando Leo tertius, sicut supra tradidimus, Carolū Magnum Imperatorem fecit, coronāq; quā honestatur Imperatores, donauit, quā Platina diadema uocat: est enim fasciā linea, quā insigni reges utuntur. Postea Ioannes duodecimus Othonem Germania regem Imperatorem creauit. Et postremò Gregorius quintus, ut suam gentem (fuit enim homo Germanus)

singulari quopiam beneficio afficeret, auctoritate in posterum tempus eligendi Imperatoris fecit archiepiscopis, Moguntino, Treuerensi, & Colonienfi, item marchioni Brädeburgenfi, comiti Palatino, duci Saxonie, & regi Bœmiæ, ut qui ab eis renūtiatus esset, Cæsar & Romanorum rex diceretur, ac deinde Imperator statim, ut electionem huiusmodi Romanus pōtifex cōprobasset. Fuit is annus humane salutis M II. Atq; sic Germani principes ius illud acquisiuerūt, quod etiamnum habet, retinet, cōseruat.

Qui primi notarios in urbe Rōmā cōstituerint, qui res martyrum gestas scriberent, & ibidem de protonotariorum ac cubiculariorum origi-

vebatur principio assidue inter sævas Romanorum principum persecutiones, piorum numerus, & quò magis illa feritas debacchabatur, hoc plures quotidie eiusmodi tormenta subire non formidabant, ut iam multitudo Christianorum multò esset ipsis Imperatoribus suspectior quàm religio. Ne igitur memoria tot fortium factorum, quibus nunc fulget religio, instar solis & lune, ullo unquam tempore hominū mentibus excideret, neque posteritatem quandoq; latèret, quoniam pacto illa ubiq; gentium propagata fuisset, Iulius primus Romanus pontifex, omnia ad rem sacram pertinentia per notarios literarum monumentis mandanda curauit. si ab initio fuisset uideri possunt, quos hodie protonotarios uocāt, quorum officium est, res præcipue gestas conscribere. Ab hac opinione sunt qui dissentiant: ego tamen tam piuum factum

factum Clementi in diu assignare, quem constat regiones septem notariis diuississe, qui diligenter res martyrum gestas scriberent: sed illud postea Antherus stabilius reddidit. Quod sicut Clementis & Antheri fuit institutum, ita fieri potuit, ut successorum incuria intermissum, à Iulio postremo fuerit renouatum. Atq; tale nostri protonotarij habuere principium. Reperio etiam Fabianū, qui Anthero successit, & Caiū deinde regiones diuississe diaconis, qui itidē gesta martyrum literis mandarent.

~~Quod si hodie protonotarij Apostolici numero septem, & præterea extraordinarij sine numero à pontifice gratuito creati, qui eius dignitatis priuilegiis perinde gaudēt, atq; alij, cōmodum aliud non cōsequuntur. Omnes equitadō pilro utuntur nigro, quod inductū dixerim, ut à cardinalibus & episcopis, per hoc insigne internoscerētur, quando æquē omnes linteam togā induunt. Ita cōiectura percipiamus licet, quum minimè tradatur, quando primum petasati incedere cœperint, & hinc quoque~~

Sunt præterea extraordinarij sine numero à pontifice gratuito creati, qui eius dignitatis priuilegiis perinde gaudēt, atq; alij, cōmodum aliud non cōsequuntur. Omnes equitadō pilro utuntur nigro, quod inductū dixerim, ut à cardinalibus & episcopis, per hoc insigne internoscerētur, quando æquē omnes linteam togā induunt. Ita cōiectura percipiamus licet, quum minimè tradatur, quando primum petasati incedere cœperint, & hinc quoque

Leo primus ad res diuinas intētus, quū populus frequēs ex omni parte orbis Romæ ueniæ causa concurreret, Apostolorum sepulchris custodes ex Romanis addidit sacerdotibus, & eos cubicularios appellauit. illud bonus pōtifex ea de causa fecisse uideatur, quò augetur pietas eo loci orantiū, quū animaduertèret diuorum reliquias nō sine ueneratione seruari. Sed memoria nostra obsoleuit ista cōsuetudo, &

re à sepulchris ad cubiculum pontificis custodiendum, cubicularij huiusmodi traducti dicuntur, quos Leo X. in collegium redegit.

Vnde natum, cur sacerdotum ordo in varios abiuerit munerum gradus: & de primo pallij usu, eiusque forma, ac primordio collegij residentiariorum apud Anglos, & de antiquo iurandi modo, inter dicendique eorum acibus sacris, hoc est, eos excommunicandi, ut dicitur.

Cap. XII.

Am inde ab initio, quum ubiq; ferè gètiuum flamines sacerdotes præessent, & illis atq; qui archiflamines, id est, primarij sacerdotes nuncupati sunt, ad quos sacrorũ omnium ratio referebatur, placuit, auctore Apostolo Petro, sicut D. Clemens in suo Christianæ religionis compediario libello perhibet, ut similiter in singulis gentium quæ religionem in posterum complecterentur, urbibus, in locũ flaminũ episcopi substituerentur, & in qualibet provincia, archiflaminis uice, unus archiepiscopus cõstitueretur, cui reliqui illius regionis episcopi subessent, id quod nos in historia nostra Anglica ostendimus in Britannia, quæ nũc Anglia est, auctore D. Gregorio, esse factũ. Innocent. quoq; ut in decretis canonicis est, hinc nostrorũ sacerdotũ & episcoporũ differentiã introductã affirmat. Ii archiepiscopi modo primates, modo Graia uoce patriarchæ, hoc est, patrũ principes dicti, quatuor principio fuere, Romanus, Antiochenus, Alexandrinus, Ierosolymitanus: postea translata Byzantiũ imperij sede, ad-

ditus est Cõstantinopolitanus. Verum posthac
plures creati sunt; usq; uenit ut huiusmodi ordini plus aliquid dignitatis ac maiestatis accesserit. Et quoniam hisce pontificibus sedes in iis præsertim locis, qui insigniores essent, datae sunt, idcirco & metropolitanos uocamus, quod unusquisq; hodie in ea præsit urbe, quæ eiusdem provincie metropolis, id est, mater ac caput est. Primates tamen ac patriarchæ antecellant archiepiscopis metropolitano, sicut patet ex de-
creti, qui statuit, ne episcopus ex iure metropolitani pro-
et. ~~etiam decretum fuit, ne archiepiscopi in sin-~~
~~gulari titulo, postea etiam nominantur, si autem in~~
~~metropolitano, sicut etiam archiepiscopi nominantur,~~
del. ~~metropolitani. Hos Clemens pri-~~
mus pater, cuius a sum introducti ipse primus, ~~metropolitani;~~
uoluitq; ut eis crux præferretur, quibus ~~metropolitani;~~
miam insignibus, ab reliquis episcopis distinguuntur. Mar-
cus tamen pontifex instituit, ut episcopus ostentet, quod
ab eo Romanus cõferretur, pallio quoq; uteretur. Est
autè pallium uestis summa lancea & candida tunc uterentur;
pendent duæ fasciæ, & ad humeros circuli ductus, ac
quatuor purpureis crucibus insignita est. cuius sane in-
signis ratio est D. Gregor. ad maximũ episcopũ Salonita-
nũ scribēs, sciēter reddit, quia dicit illud humanitatem &
institiã significare, ut ij qui illo utuntur, foris summissa so-
gerat, id est, mites sint, & intus animũ æquũ habeant,
hoc est, iustitiam colat. Ex eodem quoq; fonte manauit;

inter reliquos initiatorū ordines, diuiso officiorū, ut archidiaconi, diaconis, archipresbyteri presbyteris, & iis omnibus præpositi uel decani quos uocant, præessent, quibus par quoq; creuit honor. Hinc etiā instituta sunt collegia sacerdotū, qui in templis præsertim cathedralibus, omni tēpore sacris operā darent. Hos Græcè canonicos, hoc est, regulares uocamus, ut qui ritē instituti, cæteris uiuendi normā præberent.

Item ut homo homini facile semper præstat, ita expedit ut maiora munia præsertim sacra illis deserantur obeunda, qui doctrina et uita sanctimonia aliis antecellunt, id quod Christus admonuit, quū dixit, Homo quidā peregrē proficiscens uocauit seruos suos, & tradidit illis bona sua, & huic quidem dedit quinq; talenta, alij autem duo, alij uerò unum.

unicuique secundum propriam potestatem. Quapropter
 iherus potestatem concessit episcopo, omisso primo episcopo
 tu, ad alterum necessitate. Militatis, non suis potestatem
 seu creditarum omnium, posse transferri: quod antea per de-
 cretum Nicenae synodi fieri minime licebat. Et Antheru
 illud mouisse creditur, quod Petrus ea de causa, reli-
 qua episcopo potestatem Ant...

aliquot annos episcopatum obiuerit.

Quum per modum episcopi & archiepiscopi dati essent, qui in-
 incumbere, quia in suorum sacerdotum ne esse ducerem
 in, accendo, reddendoq; illos regerent, Catus primus
 statuit, ut sacerdotes ne coram iudice profano conueniri
 posset, quo sic cultos deterreret, ne Christos Domini tan-
 gerent. At ne quisquam fraude dolove circumueherent, Et
 Cybrianus iunxit, ut accusatio coram iudice scripto con-
 staret, sicut Cornelianum decretum est, ne quis a sacerdo-
 te, nisi religionis causa, exigeret iusiurandum, quod non
 credentibus & suspiciosi faciende fidei causa, institutum
 constat, cuius apud ueteres talis fuit forma. Cicero ad Ap-
 pium Pulchrum, De me tibi sic contestans omnes deos,
 promitto. Et Aeneas ad Didonem, apud Vergil.

Funeribus heu tibi causa fui, per sydera iuro,

Per superos. Aut per rem charam mos fuit iurare.

Ouidius ad amicam quae peierauerat,

Perq;

Perq; suos illam nuper iurasse recordor,

Perq; meos oculos, & doluere mei.

Item, teste Festo, lapidem siliice tenent iuraturi per Io-
 uem, haec uerba loquentes: Si sciens fallo, tum me Diespi-
 ter salua urbe, arceq; bonis eliciat, aut ego huc lapidem.
 Praeterea nulli, quemadmodum testatur Lilius, licebat ma-
 gistratum plus quinque dies, nisi qui iurasset in leges, gere-
 re. Hunc penè morem pontifices nostri, Reges, sacerdotes,
 Praetores ac ceteri omnes praefecti seruauit, qui ita iurati,
 antequam ad ea munera obeunda admittantur. Sed illud
 maximè ius erat iurandi, quod quisq; nomine fidei da-
 bat, ita ut, teste Dionysio, magistratus plurimas litium
 disceptationes ex fide dijudicaret. Quapropter Numà
 Fidei deæ templum posuisse, sacraq; fieri instituisse idè tra-
 dit. Apud Hebraeos talis fuit usus. Hierem. Et iurabis, Vi-
 uit Dominus, in ueritate, & iudicio, & iustitia. Hòs e-
 nim, ut ait Hieron. iusiurandum habet comites, quibus se
 caruerit, periurium erit. Et Abigail uxor Nabal ad Da-
 uid, Nunc ergo, domine mi, uiuit Dominus, & uiuit ani-
 ma tua. Historia est in 1. Reg. lib. Apud nos ita iurat A-
 post. Testis est mihi Deus. Sed longe usitatissimus iurandi
 modus est, per Euangelium, què iustinianns Imp. uti in eo
 lib. est quem Authenticam appellauit, titulo De sanctissi-
 mis episcopis, instituit. Postea ita usu uenit, ut hodie qui
 iusiurandum iurat, coram magistratibus ut plurimè Euan-
 geliorum librum aut dextra manu tangat, aut osculetur, di-
 cens, Ita me Deus, & haec sancta Euangelia iuuent: quòd
 quemadmodum Euangelium nostrae religionis fundamentum
 nulla de causa uiolari debet, ita iusiurandum nullo pacto

frangendum sit. Quod autē nostri pontifices solent contumaces, hoc est, superbos, ac idcirco iuris contemptores minimeq; obediētes, aut delictum aliquod delinquentes excōmunicare, ut uulgo dicunt, illisq; simul interdicere sacris, hoc ex Iudæis sumptum est, quorū moris fuit, eos ignominie causa extra synagogam, id est, congregationem eicere, qui diu minus audientes, cōtra Legem, uel pontificū seu populi mandatum aliquid fecissent, quod perinde erat atq; apud nos interdicere sacris: illudq; uerum esse Euāgelista iohannes affirmat, scribens, Iam enim cōspirauerant Iudæi, ut si quis eum cōfiteretur esse Christum, extra synagogam fieret. Alludit ad illud et Paulus ad Corinth. epistola priore, cap. 5. quum iubet, ut stupra tor sue noueræ exterminetur, quō sic pœnitendo tanti sceleris animam nō amittat, ita scribēs: Tradatur satana ad interitum carnis, quō spiritus saluus sit in die Domini IESV. Hos religionis hostes diuus Cyprianus abstētos passim appellat, quōd reliqui homines ab eis abstinere debeant: qui tamē utitur supino istius uerbi abstineo, minime usitato. Reperio hunc puniēdi morē à Druidibus Gallorum sapientibus quondam usurpatum: illi enim, uti Cæsar in suis Cōmentar. testatur, si quis aut priuatus aut publicus eorū decreto non stetisset, sacrificiis interdicebant. Et hæc pœna apud eos grauissima, quoniā quibus ita erat interdictū, ij numero impiorū ac sceleratorū habebantur, ab iis omnes decedebāt, aditū sermonemq; defugiebant, nequid ex contagione incommodi acciperent, neq; iis petentibus ius reddebatur, neq; honos ullus communicabatur. Hæc omnia ita cum nostra religione con-

sen-

sentiunt, ut non temerē quis crederet, nos huiusmodi deuouendi execrandiq; modum potius ab ipsis Druidibus, quā à Iudæis esse mutuatos. Atq; hoc unicū telum, terrificumq; fulmen est, quod ~~per se~~ ~~per se~~ ~~per se~~, propter quod minus utiq; est in quenquā præcipitanter torquendū. Istud censura, id est, correctionis genus apud ueteres Christianos in usu fuit, id quod Tertul. in Apolog. aperte demonstrat, quū meminit de eorum cōuentibus, ita scribens: ibi dem etiā exhortationes, castigationes, et cœsura diuina: nam iudicatur magno cum pondere, si quis deliquerit, ut à cōmunicatione orationis, et conuentus, et omnis sancti cōmercij relegatur: præsidet probatissimi quiq; seniores, honorem istum nō pretio, sed testimonio adepti.

Qui primi instituerint, ut uirgines consecrarentur, & unde fluxerit mos uelandi caput, illudq; aperiendi uiris principibus: atq; osculandi pontificum pedes & manus, item osculo salutandi, ac ipsos pedes manuō lauandi. Cap. XIII.

Vōd uirgines sacrantur, id est, uota castitatis facientes religioni addicuntur, Pij primi præscriptum esse uidetur, quod in decretis canonicis est: Virgines non uolentur ante XXV. annos, nisi fortē necessitate periclitantis pudicitie uirginalis. Et non sunt consecrandæ, nisi in Epiphania, et in sabbato Paschæ, et in Apostolorū natalitiis, nisi mortis causa urgente, et reliqua. Porrò eam prærogatiuam Apostolorum festis diebus datam aiunt, quōd illi ante omnes, uirginitatis amatores, cultoresq;

u iij

fuisse. Id initium fuisse monacharum, ac incrementum inde suum sensisse, declarat decretum Soteri, qui secundo loco successit Pio. Is instituit, ne monacha ulla palam, quam uocant, attricaret, neue thus in acerram poneret, dum sacrificia fierent. Fuit ille annus salutis circiter CLXXV. Vnde uidetur monacharum institutum iam tum apud Romanos non fuisse ignotum. Quare miror quosdam esse, qui tradant Marcellam, quam cum Hieronymo familiaritatem habuit, primam foeminarum ausam esse illud Rome profiteri. Verum ab ipsis Apostolis ortum uidetur, ut mulierum sacrarum congregatio in Christiana religione esse coeperit: quum enim Paulus priore epistola ad Timotheum scriberet. Viduas honora, quae uerae uiduae sunt. Porro quae uera uidua est ac desolata, sperat in Deo. Et subiiciat, Vidua eligatur, non minor annis sexaginta, quae fuerit unius uiri uxor, in operibus bonis hominum testimonio comprobata, si filios educauit, si fuit hospitalis, si sanctorum pedes lauit, si afflictis subministravit, si in omni opere bono fuit assidua. Item pergat, Quod si quis fideles, aut siqua fidelis habet uiduas, suppeditet illis, et non oneretur ecclesia, etc. Apparet uiduas ueras et desolatas, hoc est, ut Chrysostomus sentit, rerum omnium humanarum curas negligentes, spesque suas in Domino ponentes, iam tum electas, ac ecclesiae, id est, communitatis sumptibus nutritas, et denique tales propemodum fuisse, quales nos hodie habemus monachas, excepto quod nostrae non modo secundum Apostolicum praescriptum, sexaginta annis, sed ut plurimum uiginti minores eliguntur, quae quum aliquando carnis titillatione impulsae a continentiae legibus aberrerent, profectio religio

non

non mediocre inde danum sui honoris facit. Quippe ideo Apostolus, teste Ambr. in lib. De uiduis, iuniores uiduas minus recipiendas in numerum ecclesiae uiduarum decreuit, quod illae haud facile possent praestare officia quae ad ueras uiduas pertinerent. Hinc perspicue intelligere licet, iam tum coepisse foeminas per hunc modum Deo dedicari, et Apostolos primum, ac deinde nostros pontifices ~~complecti~~, induxisse foeminarum religionem in ecclesiam Dei, ut uterque sexus Domino in castitate seruiret. Sicuti uelare caput, secundum Apostoli sententiam est, qui ad Corinthios ait, Omnis uero mulier orans aut prophetans, non uelato capite, dehonestat caput suum. Vnde Linus ex mandato Petri constituit, nequa mulier nisi uelato capite, templum ingrederetur: quod uidetur ab Hebraeis accepisse, quorum foeminas, sicut ait Tertull. lib. De corona militis, tam sollempne fuit uelamentum capitis, ut inde interno scerentur. Item pontifici non licebat caput aperire, dicente Mose, Pontifex caput suum non discooperiet. Vel a Latinis sacerdotibus mutuatus, ut per hoc quoque sic eorum ritus ad honestiores uerteret usus. In sacrificiis enim, quemadmodum ait Plutar. in Problemat. Itali, auctore Aenea, obnubebant caput, quod is quum rem diuinam faceret, praetereunte Diomede, qui, teste Seruio, Palladium quod ex oraculo iussus erat reddere Troianis, tunc referebat, ne cognitus interrumperet sacrificium, caput uelauit, atque ita conspectum hostis euitauit. Comemorat rem hanc Maronianus Helenus in 3. Aeneid.

Et positis aris, iam uota in littore solues,
Purpureo uelare comas adopertus amictu,

u iij

Ne qua inter sanctos ignes, in honore deorum
 Hostilis facies occurrat, & omnia turbet.
 Hunc socij morem sacrorum, hunc ipse teneto,
 Hac casti maneant in religione nepotes.

Ceterum apud Arabes & Carthaginenses, foeminae non
 modo religionis, sed honestatis causa, caput et faciem ue-
 labant, quod uelamē pro galea illis esset. auctor Tertull.
 qui de ea re librū scripsit. Magistratibus uero & aliis po-
 tētiōribus caput aperimus, tanquā omnia nostra illis pā-
 tere debeāt. Idem Plutar. auctor. Hinc haud dubiē nobis
 mos est, & orare aperto capite, & superiores reuereri:
 id quod Apost. uoluit, dicens, Omnis uir orans, aut pro-
 phetans uelato capite, probro afficit caput suū. Hæc ille.
 Sed ad rē redeamus. Est igitur sacrandarū monacharum
 institutū multo uetustius, quam quæuis alia monachorū
 religio: est item excellētius: quippe nulla, ut ait Aug. De
 bono uirginali, uirgo sacra nascitur, nec est hæc proles
 carnis & sanguinis. Si harū queritur mater, religio est.
 Non parit uirgines sacras, nisi uirgo sacra, uirgo illa
 quæ desponsata est uni uiro, id est Christo. Talis uirgo sa-
 cra fuit Petronilla, talis Cecilia, talis Agnes. Postea in
 collegia coiungere, ac sanctissimis uiuendi legibus à patri-
 bus acceptis, uitā uirginitate dignā agere cœperūt. Mos
 deosculandi pedes pontificū, ne longè exēpla petamus, à
 Christo præceptore nostro cœpit. Is summus sacerdos
 et pontifex maximus tulit, ut mulier quæ erat in ciuitate
 peccatrix, sicut testis est Lucas, sibi pedes primū flens
 lachrymis rigaret, capillisq; tergeret, ac deinde deoscu-
 laretur, ueluti apud Hebræos mos fuerat Christos Do-
 mini

mini uenerari. Voluit item proculdubio Cornelius Cen-
 turio pedes apostoli Petri osculari, ~~...~~

~~...~~
~~...~~
~~...~~
~~...~~
~~...~~
~~...~~
~~...~~
~~...~~
 Ita usu uenit, ut nos pontificum nostrorū pedes exoscu-
 lur: illudq; institutum à Romanis pōtificibus dixerim,
 quò mos ille osculādi antiquus à deorū etiam cultoribus
 seruatus, ad ueram pietatē usurparetur. Perinde quan-
 doq; expedit, ad alliciendos hominum animos ad ueram
 religionem, ut quod apud illos honori antea fuerat, non
 tollatur penitus, sed sanctiore instituto ad consimilē ad-
 hibebatur cultum. Nam, ut Plutar. testatur, sacerdotibus
 Romanis nec habere nec petere magistratū p̄mitte-
 batur, lectore tamen & sella curuli utebantur, ut iis deli-
 niti ultra non quererent: in templis prope ianuam lecti-
 cam habebant, tanquam custodes & refugium pedes iis
 reliqui osculabantur. Quin & aliis summis uiris id ge-
 nus honoris habebatur, cuius rei testis est Seneca, scri-
 bens Caium Cæsare porrexisse ad osculandū sinistrum
 pedem Pōpeio Pœno, ut ita ostenderet socculū auratum,
 margaritisq; distinctum. Idem Pomponius Lætus affir-
 mat, ita scribens: Imperatores antea manus exosculādas
 nobilibus præbebant, post suis manibus subleuabant ad
 oris osculū, uulgus genua exosculabatur. Diocletianus

edicto sanxit, uti omnes sine generis discrimine, prostrati
 in publicis sacularerentur, quibus etiam uenerationem
 etiam in libuit, exornantur et ceteris in honore, gemmis
 et in auro, quod fecisse antea Caicum Caligula me-
 morant. Is honos hodie Romano pontifici fit, qui aduen-
 tes ad sacra pedum oscula mittit: ceteri uero antisti-
 tes dexteram manu auersam aduentibus religiose osculan-
 tes porrigunt, quod uel ab ethnicis sumptum constat.
 Blin. enim lib. ii. dicit religionem aliquam esse in dexte-
 ra, quae in fide porrigitur, quae osculis auersa appetitur.
 Testatur idem Apuleius libro asini sui secundo, ubi quid-
 de propheta Aegyptio meminit, ait, Et cum dicto iuue-
 nem quæpiam linteis amictibus intectum, pedesq; palmeis
 baxeis indutum aduorsq;, de raso capite producit in mediū,
 huius diu manus deosculatus, et cætera. At contra facie-
 bant Numidiæ reges, qui teste Valerio Max. more gentis
 suæ, nulli mortaliū osculum ferebāt. Solemus insuper et
 osculo salutare, id quod antiquum est, quando satis con-
 stat Hebræos sic consueuisse in osculum excipere hospi-
 tes, atq; hoc pacto salutare aduentus se. Ad hunc modum
 Iacob ut uidit puellam Rachel, ore est prius osculatus
 quam illi indicaret se eius esse amicum. Et Labā pater
 ipsius Rachel ut nouit Iacob filiū Rebeckæ sororis suæ,
 complexus est eū ruens in osculum. Sic Christus salutantes
 se osculari solitus erat: sic Paulus beneuolentiæ animo-
 rumq; charitatis osculo salutandū censuit, qui in extre-
 ma secūda epist. ad Corinth. scripsit, Salutate uos mutuo
 sancto osculo. Hinc ego dixerim apud Romanos institutum
 fuisse, ut mulieres cognatos ore oscularentur: cuius

rei

rei est Plutar. in Problem. alias ponit causas, quod mu-
 lieribus Romanis uini usus interdictus esset, et idcirco
 ne bibentes lateret, sed domesticorum congressu redargue-
 retur, osculandi consuetudine introducta. An quod mulie-
 res Troianæ quum ad Italiæ litus accessissent, et uiri ad
 unum omnes in terrā descendissent, naues incenderunt,
 quia se iam diurni laboris pertæsas maris tæderet, quæ
 metu deinde uirorum pauide, osculando ac blandè appellan-
 do mitigassent eorum animos, sibiq; reconciliassent? Hinc
 mansit postea consuetudo, ut hac inter se comitate uteren-
 tur, sicutq; præcipuum cognationis signum, post cognatorum
 comitia lege prohibita, quod nunc ubiq; gentium seruatur,
 et præsertim apud Anglos, quorum mulieres non cognato-
 tos modo, sed quoscūq; generatim osculo tantum salutant,
 resalutantq;, et illud quidem prioribus, uti dicitur, labris,
 tam decetissime quæ honestissime faciunt. At quæ regio sunt
 sanguine editæ, non oscula inferioribus libant, sed manu auer-
 sam porrigunt, perinde ac uiri inter se salutationis causa,
 solent dextram iungere dextræ: Quod sacerdotes ante diem fe-
 stum Paschæ sibi inuicem, quodq; profani quæ superiores sunt,
 inferioribus pedes lauant, id fuit etiam Christi institutum, qui
 ut humanitatis documentum omnibus præberet, Apostolis
 pedes eodem die lauit, quibus pro uero Ioh. commemorat, et di-
 xit, Vos uocatis me magister et domine, et bene dicitis,
 sum etenim. Si ergo ego laui pedes uestros dominus et
 magister, et uos debetis alter alterius lauare pedes. Exem-
 plum enim dedi uobis, ut quemadmodum ego feci uobis, ita
 et uos faciatis. Quod institutum mansit postea cum osculandi
 ritu, et utrumq; commemorat Tertul. lib. ad uxorem altero.

Qui primi apud Romanos instituerint sacerdotes, flamines, uirgines Vestales, pontificem maximum, falios, feciales, patrem patratum, regem sacrificulum, augures, epulones, sodales Titios, & aruales, ac singulorum officia, & quæ procurarent sacra, & de primo lectisternio, atq; librorum Sibyllinorum origine. Cap. XIII.

Ramines, id est sacerdotes, Numa Pompilius secundus Romanorum rex instituit: is enim Rex creatus nihil prius habuit, quam præferrocè populum ad pacis & iustitiæ cultum à rei bellicæ studiis auertere, sacrisq; obligare. Itaq; primum constituit annū ad cursum lune, digestū in duodecim menses, uti alio est loco à nobis dictū, festosq; deinde dies: flaminem unū Ioui creauit, qui dialis est dictus, eum insigni ueste curuliq; sella ornauit. Is mortua uxore, ut ait Plutarch. in Problem. sacerdotio se abdicabat, uelut alter censor uita priuato collega, magistratu abibat. Nō uehebatur equo, neq; noctem unā extra urbē manebat, ut si longius profectus esset, ne sacra, eius absentia negligerentur. Itē iurare eidem minimè licebat, eò quòd tormenti quoddam genus sit homini libero iusurandum, præsertim sacerdoti, cui quū diuina credita sint, paruā habere fidem, absurdum censetur. Vtinam utrunq; nostri attenderent episcopi in primis, qui ad suum munus fungendum haud semper præstō sunt, propter quod res religionis meliore in casu minus sunt: & nostri magistratus, qui uolūt pro re etiā minima, sacerdotes iureiurādo adigere, quū iis in primis illud tātū fari liceat, Est, est,

est, Nō, nō. Sed domū repedemus. Duos deinceps Numa adiecit flamines, Marti unum, alterum Quirino. Plutar. huius rei auctorem facit Romulū, aitq; ab eo flamines Ioui & Marti, non à Numa creatos: cui opinioni Lilius minimè assentitur. Hos ab insigni quod capite gestabāt, quasi filamines dictos existimāt quidā, alij à pileis quasi pilamines: sed insula que illorū capitibus hærebat, quæ flamina, ut Dionysius scribit, est dicta, iis uerius quādam uox alia nomē dedit. Item uirgines Vestales Numa legit: quæ sacra in Italiam per Aeneā adducta fuerunt. Verg.

Sic ait, & manibus uittas Vestamq; potentem,

Aeternumq; adytis effert penetralibus ignem.

Vestam matrem Saturni, & alteram ex Ope filiam fuerunt: de hac uirgine Ouidius in Fast.

Semine Saturni tertia Vesta fuit.

Et modò eam ignem ponit, dicens,

Nec tu aliud Vestam quā uiuam intellige flammam.

Modò terram,

Sic incesta perit, quia quam uiolauit, in illa

Conditur, & tellus Vestaq; numen idem est.

Bene conuenit, ut Vesta terra sit, & ignis, quia terræ inclusus est ignis, id est, naturalis calor, quibus cūcta producūtur. Posuit illi templum Albæ Ascanius. Fuit & Romæ aedes inter Palatium & Capitoliū, forma penè spherica, qua terra pingitur, cōstituta. Tradit Aulus Gellius, primæ quæ huiusmodi sit adhibita ministerio, Amatam nomē fuisse, ac propterea reliquas deinceps omnes Amatas appellatas: diciq; nō electas, neq; creatas Vestales, sed captas, eò quòd capiebatur à pontifice de manu patris

Vestalis uirgo : neq; capi poterat minor annis sex , neq; maior decē , & quæ ex seruis nata , aut corpore manco , senſiue diminuto foret. Romæ primò Gigania & Berenicia capte , mox totidē additæ , Canilia & Tarpeia. Huic numero Seruius Tull. duas nouiſimè adiecit. Hæ decem primos annos ſacrorū ritum perdiſcebāt , totidem deinde operam dabant ſacris , tertio decēnio rudes & nuper captas inſtruebāt : poſtea uerò ſi qua id ætatis nubere uoluiſſet , ſas erat alterū mallet ſequi. Cæterū quando illis quæ coniugiū ſequitæ fuiſſent , malè uertiffet , plures ad mortē uſq; in religione perſeuerabāt. Stipendiū iis Numæ de publico ſtatuit , & eas deniq; perpetua uirginitate aliisq; cæremoniis uenerabiles fecit : carpento uehebantur , magiſtratuſq; illis aſſurgebant , ac fortuito occuſu , fontē ſupplicio eximebant : ignem perpetuū ſeruabant , qui ſi per incuriā extinctus eſſet , cuſtos ſtagro à pōtifice maximo , cui ſuberant , cædebatur. Siqua inceſti conuicta eſſet , ante ora ciuium , mceſto ſilentio eſtremebatur , uiuāq; circa Collinam portā , in ſubterraneum ſpecum dimiſſa , terraq; ſtatim ſuperiniecta necabatur. Atq; hoc ſacerdotium Alba oriūdum per hunc modum fuit Romæ inſtauratum. Pontificē præterea maximū Numæ Martiū Marci filium ex patribus creauit , cuius poteſtati omnia ſacrorum iura ſubiecit , ac quibus hoſtis , quibus diebus , ad quæ templa , ſacra fieri oporteret , formulam docuit , conſtituitq; eum , teſte Feſto , iudicem ac arbitrum rerum æquæ diumarum ut humanarū. Fuit id , credo , certū portentum , quo eſt ſignificatum , urbē Romā poſtremò perinde pontificia maiestate , qua nunc latè patet , gentibus

mode-

moderaturam , atq; olim potentia imperaſſet. Idem Graduo Marti duodecim ſacrauit ſalios , tunicaq; pictæ inſigne dedit , & ſuper tunicam , animum pectori tegumentum , cæleſtiaq; arma , quæ ancilia appellantur , ferre , ac per urbem ire canentes carmina , cum tripudiis ſolēniq; ſaltu , unde nomē traxerūt , iuſit. Videtur Numæ in hoc , uelut in plerisq; aliis , Hebræos æmulatus : legimus enim Dauid ante arcam fœderis , ſaltando proceſſiſſe. Ancile ſcutum breue ac rotundum , regnante ipſo Numæ , è cælo lapſum in ſauientis peſtis remedium , uulgò crediderunt. Ouidius in Faſtis ,

Ecce leui ſcutum uerſatum leuiter aura

Décidit , à populo clamor ad aſtra uenit. Et inſert ,

Atq; ancile uocant , quod ab omni parte recuſum eſt ,

Quaſq; oculis ſpectes , angulus omnis abeſt.

Et quū aruſpices reſpondiſſent , illic fore orbis imperiū , ubi ancile illud cōſiſtret , diligentia Numæ ne ab hominibus unquā auferri poſſet , à Mamurio fabro multa ſimilia facta ſunt , & in tēplo Martis poſita. Inter tot ſacros ordines , poſuit & ſeciales ſacerdotes , quibus id dedit ne gotiū , ut Romani nullum iniuſtè bellum inſerret cuiquā. Cneus Gellius Annaliū ſcriptor id ab Ardeatibus prodidit acceptum , alij ab Equiculorum gente. Satis conſtat Numam bellum Fidenatibus indicturum ob excuſſiones in Romanum agrum factas , ne non omnia ritè fierent , ſeciale ius , & collegium poſtremò cōſtituiſſe. ū ſi qua per iniuriam Romanis adempta eſſent , repetebant ab hoſtibus : quæ ſi minus reddita eſſent , bellum compoſito ad id carmine indicebant. Pari poteſtate petentibus iuſtè res ,

dabant fontes ad supplicium, legatorum iniurias uindictabant. Ad hos itē pertinebat, foedera iure percussa tueri, pacē sancire, eādē si minus legitime pacta esset, irritā facere, & siquid Imperator uel exercitus deliquisset, scelus expiare. Feciales autē à fero siue à facio dicti, quod apud eos belli pacisq; serēdæ seu faciēdæ ius esset. Fuit et sacerdotiū Patris patrati, qui Romæ ad iusturandū patrandū, hoc est, ad foedus sanciedū eligebatur: fecialis eū faciebat, uerbena caput capillosq; tangēs. Primus Romæ fecialis Marcus Valerius Patrē patratiū Spuriū Fusium fecit. Post exactos reges, coepit rex sacrificulus creari: is primus fuit Manius Papyrius, q ne in re ulla Regis presentia desideraretur, ea sacra obibat, quæ Reges facere consueuissent. Et id sacerdotiū pōtificali maximo subiecere, nequid regiū nomē recenti libertati officeret. Erant præterea augures, de quorū origine alibi diximus. Epulones qui indicēdi Ioui cæterisq; diis epulas potestātē habebant, ueteres pōtifices instituere: nā, ut inquit Cic. pontifices propter multitudinē sacrificiorū, tris uiros epulones esse uoluerunt, qui triuuii epulones appellabatur. Iis postea præpositus est rex sacrorū, id est, sacrificulus: Additi deinde fuerūt alij tres uiri, qui sacris libris legendis, carminibusq; Sibyllæ præessent. Isti, quoties prodigia magnos aliquos rerum euentus auspiciantia emergerent, lectisterniis ad puluinaria deorum factis, sacris suppliciiisq; placabant, qui & sodales Titij uocabantur, sic septemuiri epulones dicti sunt. Hos Titios sodales, auctore Cornelio Tacito, Romulus imita cum Tito Tatio societate, primus creauit. Idē primus, uti Plinius perhibet,

bet, aruales sodales instituit, seq; inter alios, duodecimū fratrem appellauit, ut arua fruges ferrent: & propterea eius sacerdotij insigne fuit spinea corona. auctor Gellius. Sacra quæ istiusmodi sacerdotib. in primis curæ essent, hæc fuisse reperio, lupercalia, Saturnalia, de quibus alibi meminimus. Bonæ deæ (quam alij aliam fuisse dicūt) sacra in Auentino in eius templo fiebant, ad quæ uiri nō ingrediebantur. Floralia deæ Floræ pridie calēdas Maij dicata. Hanc Liuius & Dionysius meretricem fuisse tradūt, cui ut deæ ob id magnus est habitus honos, quod populum Romanū fecisset heredem, quæ & fructibus cunctis præesse credebatur: colebatur autem à meretricibus cum coronis & uestium uarietate, temporis letitiam florumq; significantibus. Terminalia, quod Numa rex Ioui Terminali lapides sacraisset, terminosq; posuisset in agris, quo unusquisq; suis finibus contentus esset. Romani postea eius pietatis monumenta diu seruarunt, terminos ipsos deos uocātes, ut fidos agrorū finiu custodes: quibus sacrificabant, non animal ullū immolātes, (nam impium ducebant sacros cruentare lapides) sed liba fructuumq; primitias offerentes. Vinalia, quæ causa uini, sicut robigalia cunctorū, circiter VII. Calendas Maij celebrabantur, quia tunc robigo segetes soleat occupare. Bacchanalia, quæ nos suprā lib. 3. & Liuius dicit ex senatusconsulto, ut bonis moribus pestifera, Roma expulsa fuisse: notu enim fiebant, ubi nudus uterq; sexus impuriusimē cōmiscbatur. Cerealia Cereris deæ sacra, quæ Triptolemus primus instituit. Sacerdotes uestibus utebātur albis, & noctu cū sacibus currebāt, uinū nō bibebant. Insuper

et ieiunium institutum quinto quoque anno, prodigiorum causa. Ouid. etiam à Venere abstinere dicit, quod castitati praestit. Solitaurilia, quum tribus hostiis diuersi generis, tauro, arietem, et uerre, immolabatur. Festum diem septimontium Plutar. in Problematibus ponit, quum septimus mons est urbi quasi tum demum finitæ additus. Quinquaginta, quæ Mimeruæ calendis Martij quinque dies fiebant, quo tempore, ut testatur Hieron. munus Minerual appellatum, pueri quando uacabant, magistro offerrebant. Item quinquaginta minores eidem Mimeruæ sacri, idibus Iuniis, quando tibicines personati per urbem incedebant, ut illi qui alias ebrii Tybure Romam reducti fuissent, indicarentur personati esse inter alios ignotos. Ouid.

Cur uagus incedat tota tibicen in urbe,
 Quid sibi personæ, quid toga longa uelint?
 Callidus ut possit specie numeroque senatus
 Fallere, personis imperat ore tegi,
 Admiscetque alios, ut et hunc tibicina turba
 Augeat, in longis uestibus ire iubet.

Ac plura alia festorum dierum genera uana superstitione obseruabantur, quæ exponere nimis omnino otiosum foret. Erant et ludorum uaria genera, ut Circenses, gladiatorij, Megalenses, ita dicti quod in honorem Magnæ matris deorum fiebant: Græci enim *Μεγα* magnum dicunt. De iis Herodianus in Commodum ita scribit, Veris initio statim solenni quoque die, pompam Matri deum Romani celebrabant: in ea quæ apud quenque sunt diuitiarum præcipua, suppellexque pleraque imperatoria materiarum aut artis spectandæ præferri ante deam solent, passimque

simque omnibus ludendi licentia permissa, sic, ut personas induant quas cuique libitum, nullamque non magistratum quoque imaginem, prout cuiusque studium representent, ita ut non temere à falsis ueros dignoscas, etc. Sed pro hominum salute, ludi in primis seculares celebrabantur, cum lectisterniis, quorum initium demonum utique malorum operatione factum constat. Siquidem Valestius quidam uir locuples, tribus quos habebat filijs pestilentia laborantibus, dum ante focum suos penates orat, ut saluus pueris in suum caput id mali uertatur, ecce tibi, uox repente audita, filios saluos fore, si Terentum duxerit, ibique ex Ditis patris et Proserpinæ ara petita aqua recreauerit. Pater quanuis anxius, quod longius sibi eundem esset, tamen ex sua uilla ire pergit, alteraque nocte ad campum Martium per Tyberim delatus, quum in nauis non esset ignis, iubetur à gubernatore ire Terentium ad locum proximum: qui audito Terenti nomine, iam certo sciens eodem se peruenisse quod deorum uocaret oraculum, aquam calefacit, datque bibendam pueris. Illi epota aqua, salutari quiete sopiti, continuo omni morbo liberantur, uocatoque parenti narrant se à diis adiutos, admonitosque ut eo loci mactatis furuis, id est, nigris hostiis, lectisternia ac ludi nocturni ad aram Ditis et Proserpinæ fierent. Valestius maiorem in modum gauisus incipit primo quoque die terram fodere aræ erigendæ causa, sed ibidem reperta sub terra ara, Diti patri et Proserpinæ inscripta, hostias mox immolat, tribusque continuis noctibus, quia totidem filij morbo leuati fuerant, lectisternia atque ludos facit, aramque terra obruit, prout antea fuerat. Post hæc Val. Publicola, qui primus

fuit Romæ Consul, idem sacri ægrotantibus succurrendi gratia celebrasse dicitur, sed non solenni pompa. Ex quo Livijs lib. 5. de iis ludis ita scribit, Tristè hyemè grauis & pestilens omnibus animalibus estas excepit, cuius insanabilis pernicii quando nec causa nec finis inueniebatur, libri Sibyllini ex senatuscōsulto aditi sunt, duumviri sacris faciundis lectisternio tunc primùm factō, per dies octo, Apollinem, Latonamq; et Dianam, Herculem, Mercurium, atq; Neptunū, tribus quàm amplissimè tum apparari poterat, stratis lectis, placauere. Priuatim quoque id sacrum celebratum. Lectis enim antiqui cubantes, epulabantur, aut deorum iræ placandæ causa, in templis cōiuiua concelebrabantur tribus diis, Ioui, Iunoni et Mineruæ: & simulachrum Iouis in lectulo ponebatur, Iuno uerò & Minerua in sellis consedebant: siquidē foemina cum uiris cubantibus, auctore Valerio, sedentes coenabant. Ita septē epulones conuiuia celebrabāt ad deorum puluinaria, quæ lectisternia appellata sunt. Et hæc origo lectisterniorū, atq; ludorum seculariū, qui ita uocati sunt, quòd semel in uno seculo (est enim seculum centum annorū spatium) fierent, tametsi mos non semper seruatus est. Iam oportet demonstrare, & unde illi libri Sibyllini, de quibus supra facta est mentio, ad Romanos allati fuerint, quos summa religione iuxta ac obseruatiua custodiebāt, & quū dii publicè cōsulendi essent, ad eos libros tanquā ad oraculū quindecim uiri adire solebant. Itaq; Dionysius libro 4. scribit anum quandam incognitā tulisse libros nouem ad Tarquiniū Superbū, affirmatē esse eos deorum oraculis plenos, dixisseq; uelle se uendere non

minus

minus trecentis Philippeis aureis, & Rege rem ludibrio habente, illam tres coram combussisse: ac rursus pro reliquis idem pretium postulantem, regem tum magis anus insaniam deridente, tres alios exussisse, atq; iterū rogasse ut pretium daret, tum regem miratū constantiā mulieris emisse libros tres: & quia anus accepto pretio nusquam postea uisa est, iam tum creditū, eam Sibyllam fuisse, cui, quemadmodū Poëta ait, magnā mentem animumq; Deilius inspirasset uates: nā Sibylla dicta est, quòd Dei nosset consilium: *οἷος* enim lingua Aeolica Deus uocatur, *Σολῆ* autem consilium. Curabant & Apollinæres ludos, qui, teste Livijs, libro decadis tertiæ quinto, primū instituti sunt bello Punico secundo, uoti Apollini ob uictoriam adipiscendā, hoc est, ad expellendum Annibalem ex Italia. Data sunt Pretori duodecim millia æris, ad rem diuinam, et duæ hostiæ maiores, ac iussu ut Græco ritu sacrum faceret Apollini, boue aurato, & capris duabus albis auratis: Latonæ boue foemina aurata, & in circo maximo populus coronatus ludos spectaret, atq; matronæ supplicarent, uulgoq; apertis ianuis, in propatulo epularentur, quòd dies ceber omni ceremoniarū genere fieret. Plebei constituti post exactos Reges, pro plebis libertate, seu pro reconciliatione, post secessum ab ea factum in Auentinum montem. Et demū id genus permulti fuerunt, qui penitus obsoleuerūt, Tantum ex omnibus, usq; ad hunc diem, durāt tauri siue taurilia ludi apud portam Tergeminam quotannis celebrati, qui prius, sicut tradit Varro, in circo Flaminijs edebantur, & auctore Festo, instituti dicuntur, quòd regnante Tarquinio Superbo,

x iij

incidisset pestilentia in mulieres grauidas, quæ contra-
cta fuerat ex carne taurorum diu uendita populo: ob
hoc ludi taurij dicti, & diis inferis dicati sunt. Habebant
insuper & conuiuiorum celebrationes, quæ aut erant con-
uiuia pontificalia, quæ in sacrificiis à sacerdotibus para-
bantur: aut triumphalia, quæ post uictoriam Imperator
uel dux populo dabat: aut funebria, ut ita honor habe-
retur demortuo. Dabantur item uiscerationes, id est, ca-
ro cruda, congiaria, & misilia, quæ spargebantur, ut
puta linea, odores, unguenta, cum aliis temporibus, tum
maximè Saturnalibus in theatro, ut Suetonius in Caligula:
Sparfit & misilia uariarum rerum. Atq; tale fuit apud
Romanos rerum sacrarum initium, quarum bonam nos
partem accepimus, uti appositè per nos explicatur.

POLYDORI VER-
GILII VRBINATIS DE INVEN-
TORIBVS RERVM LIB. V.

Vnde nostris cõsuetudo fit festis diebus exornare tem-
pla, ac in illis offerre cereas imagines, tabellasq; mira-
colorum ponere, item conuiuari, quum quis
sacerdos primam celebrat
missam. Cap. I.

Vperiore uolumine, quo deniq; pacto
Christiana religio propagata fuerit
inter mortales, & de initio sacerdotij
apud Hebræos & Romanos, ac nouis-
simè apud nos, et illud in quot officio-
rum

rum gradus abiuerit, abunde explicauimus: nunc autem
peregrinos ritus ab ethnicis, id est, gentibus non Chri-
stianis (id est, eos enim gens dicitur) acceptos, atque reliqua
persequemur, quæ nostri iam suscepti sunt muneris.
Quum igitur multa ab Hebræis, & non pauca ab Ro-
manis ceterisque ethnicis ad nos instituta manauerint,
poscit locus ut appositè ea perinde cõmemoremus, quæ
ab his acceperimus: atque minimè conuenit tacita relin-
quere quæ ab illis sinus mutuati, quum præsertim illa
ipsa meliora fecerimus, ad melioremq; usum adhibueri-
mus. Sunt itaq; multi ritus propè germani, ex quibus &
hic est. Porro apud nos festis diebus templa & domus nu-
ptiales auleis exornantur: lauro, hedera, aliisque festis
frondibus uestiuntur fores, ac uestibula decorantur coro-
nis, spargunturq; floribus. Quæ hercle omnia ipsi idolo-
rum cultores antea seruabant. Vergilius,

Nos delubra deum miseri quibus ultimus esset
ille dies, festa uelamus fronde per urbem. Et alibi,
— Et uariis florentia limina fertis.

Item Iuuenalis testatur,

Postibus & densos per limina tende corymbos.
Lauros quoq; adhiberi solitas causa gaudiorum, indicat,
quum ait, Pone domi lauros, duc in capitolia magnū
Cretatumq; bouem. Tradit idem Tertull. Quid,
quod Martinus primus Romanus pontifex hæc eadem,
quæ in canonic. decretis, cau. 26. quæst. 7. scripta leges,
& testatur, & uetat? Consimiliter ritus offerendi cereas
imagines, ab iisdem est profectus: quum enim Pelasgi (teste
Dionysio Halicar. quæ etiã alibi super hac re citauimus)

sedibus pulsi Dodonam peruenissent, ibi accepto responso, quo admoniti sunt, ut Siculorum continentem terram quaerent, in Latium denuum post multos errores uenientes, in lacu Cotilliansi enatam deprehenderunt insulam, quam Cotilliam nominarunt. Hoc igitur quasi omne suscepto, has sibi praedictas esse sedes didicerunt, pulsque inde Siciliensibus incolis, regionem ipsi tenuerunt, decima praede secundum responsum Apollini consecrata: erectoque Diti sacello, & Saturno ara, illum humanis capitibus, hunc uirorum uictimis placare se existimabant, propter oraculum, in quo erat,

Et capita inferno, & patri transmittite lumen,
Saturni sacra, ut quidam uolunt, Saturnalia nominantes. Post haec ferunt, Herculem cum Geryonis pecore per Italiam redeuntem, suafisse illorum posteris, ut faustis sacrificiis, infausta mutarent, offerentes Diti non hominum capita, sed oscilla ad humanam effigiem formata, quasi parua ora, ut pars pro toto foret: & Saturni aras non mactatis uiris, sed accensis cereis excolentes, quia quos non solum uirum, sed etiam lumen significat. Inde ergo ualuit consuetudo, ut Saturnalibus & cerei misitarentur, & sigilla, id est oscilla, arte fictili fingerentur, ac uenalia exponerentur, quae homines pro se ac suis piaculis Diti & Saturno offerrent. Haec quodammodo nostra uaticinabantur sacra: nam sic & nos eadem ex cera sigillaria, hoc est, imagunculas templis offerimus, & oscilla: quoties enim pars aliqua corporis laesa fuerit, ut puta manus, pes, mamilla, statim uota facimus Deo, & eius diuis, quibus mox recuperata sanitate, illam manum, illum pedem,

pedem, illam mamillam ex cera formatam offerimus. Quae consuetudo sic increbuit haecenus, ut istiusmodi sigillaria ab hominibus ad reliqua animalia transferint: sane sic pro boe, sic pro equo, sic pro oue, oscilla templis ponimus.

~~... Hinc etiam con-~~
~~sentaneum est fluxisse, ut nos quoque cereos offeramus, il-~~
~~lisque accensis caelicolae colamus, sicuti ad Saturni aram~~
~~est factitatum, quod praesertim in festo purgationis Vir-~~
~~ginis die obseruatur, ut quasi ipsi cerei sint. apud nos lo-~~
~~co agni anniculi, columbarum & turturum, quae mune-~~
~~ra Moses constituit a puerperis lustrico die ad templum~~
~~deferenda. At usus pensilium lychnorum, siue, ut Seruio~~
~~placet, lychinorum, hoc est, lucernarum uel lampadum,~~
~~quas uocant, a lucernis uenisse uidetur, quas Moses in ta-~~
~~bernaculo accensas seruari instituerat. Quod uero tabel-~~
~~las in templis affigimus, quibus miracula inscripta sunt,~~
~~ut ea ad posteros testatiora sint, hoc ex Graecis est, apud~~
~~quos, teste Strab. lib. Geograph. 8. mos fuit in templo eius~~
~~Dei qui auxiliatus esset, & praesertim Aesculapij, quod~~
~~Epidauri insigne erat, tabellas appedere, in quibus mor-~~
~~bi sanati erant inscripti. Sic a Romanis sumptum est, ut~~
~~& sacerdotes pariter atque profani, diebus festis conuiuia~~
~~non ternis aut senis ferculis, sed uicenis, si fieri possit, suis~~

præbeant amicis. Quinetiam iam ita usu uenit, ut non censeatur esse festa ac solennis dies, nisi sit opiparo comitata conuiuio. Est & illud ab iisdem ethnicis, ut sacerdotes nostri quum primum rem diuinam faciunt, hoc est, primam celebrant missam, consacerdotes & amicos conuiuio accipiunt eundemq; diem non minus religiose quam natalem colant, uti auspiciato sacerdotalem introitum adcurantes: & id quidem non immerito, quoniam ex illa uita tantum, ex hoc uero uita sancta producit. Ita apud ueteres, idem dies quo quis sacris initiabatur, natalis sacrorum appellabatur, religiofoq; ientaculo celebrabatur. Vtrunq; Apulcius lib. Asini undecimo testificatur, quum ita scribit: Exhinc festissimum celebraui natalem sacrorum, & suaves fuerunt epulae, & faceta conuiuia: dies etiam tertius pari caeremoniarum ritu celebratus, & ientaculum religiosum. Ceterum nostri iam inde à principio consueuerunt in téplis die cœnæ Domini epulari: testis Tertullianus, qui in Apologetico, & libro ad uxorem 2. De ethnico, ait, Quis enim coniugem suam ad Dominicum conuiuium dimittet? Sed de ritu hoc plura mox infra à lib. 6. cap. 4. commemorabuntur.

Vnde apud nostros moris sit spargere pecuniam in populum, dare epulum & strenam, ducere choreas, edere spectacula, exire Calend. Maij in agros, currere Cal. Martiis per arua cum faculis accensis, & per Dominica natalitia ministrum quempiam facere dominum, ac ante initium quadragesimæ inducere personas.

Cap. II.

Præter

Rater ea quæ proximè exposuimus, ex eodem ethnicorum luxuriæ fonte manauit, ut quum corona redimitur Romanus pötifex, Imperator, & Rex, aliue principes aliquo insigni honestantur honore, mos sit spargere in populū, non uestes, nō unguenta, id quod Romanos imperatores factitasse superiore capite ostendimus, sed numos argenteos, uel aureos, quò sic futuræ liberalitatis signum abingita statim dignitate appareat. Solent simul epulū, hoc est publicum conuiuium ciuibus, & præsertim in nuptiis, dare, quod ueteres præcipuè Romani siue in triumphis, siue in ludis, siue in funere ad sepulchrum, pro hereditatum facultatibus facere consueuerant. Iuuenalis,

Vnde epulum possis centum dare Pythagoreis.

Et Tranquillus idem passim attestatur. Est haud dubio procul & ab iisdem usus dandi strenam, id est, munus quod in principio anni, boni ominis gratia datur: quando idem Tranquillus scribit, equites Romanos solitos fuisse quotannis strenam Augusto Cesari in Capitolio etiam absenti Cal. Ianuar. conferre: quod hodie etiamnum apud nos ubiq; seruatur, diuerso tamen modo. Itali enim summi uiri dant infirmis, in Anglia uero inferiores deferunt strenam superioribus, & Regi cuncti principes, qui tamen dantibus aliquid contrà donat, quò liberalitas, ut boni ominis nuntia, mutuò communicetur. Quod etiam sine munere, cum primum anni incipientis diem, more ueterū, ut est testis Plin. letis precibus nobis uicissim faustum generatim ominamur. Itē imitantur & gnauiter ipsos priscos in psallendo saltandoq;

nam illi ita in statuis feriis factitabant: testis Vergilius,
 Pars pedibus plaudunt choreas, & carmina dicunt.
 Idem, Immemores nostri festas duxere choreas.
 Morem autē eiusmodi choreas ducendi Livijs ab Hetrus
 scis ad Romanos profectū dicit. Sed & hæc omnia Za-
 charias pontifex simul testatur, simul prohibet, Siquis
 Cal. Ianuarij ritu ethnicorū colere, uel aliquid plus noui
 facere propter nouū annū, aut mensas cum lampadibus,
 uel epulas in domibus præparare, & per uicos, & pla-
 teas catatores & choreas ducere ausus fuerit, anathema
 sit. Scriptum leges hoc præscriptū in decretis cano. cau.
 quam suprà in consimilē rem adduximus. Verū quā
 bellè seruetur, ex eo licet existimare, quòd nūc nulla alia
 de causa sit gratior festus dies iuuentuti, quā ut otii sit
 ad choreas ducēdas, & id cum primis apud Italos. Sole-
 mus uel more prischorū, spectacula edere populo, ut lu-
 dos, uenationes, palæstras, cursus hastarū, equorumq; ad
 metā è carceribus, recitare comoedias, itē in templis ui-
 tas diuorū ac martyria representare, in quibus ut cūctis
 par sit uoluptas, qui recitāt, uernaculā linguam tantum
 usurpant. Sic olim apud Romanos in primis, in theatris
 poëtarum recitabatur poëmata, in amphitheatris bestia-
 rū, gladiatorū uel ludicra fiebāt, uariiq; per urbem lu-
 di quibus plebs oblectaretur. Est item consuetudinis, ut
 iuuetus promiscui sexus letabunda Calend. Maij, exeat
 in agros, & cantitans inde uirides reportet arborum ra-
 mos, eosq; ante domorum fores ponat, & deniq; unus-
 quisq; eo die aliquid uiridis ramusculi uel herbæ ferat,
 quòd non fecisse poena est, præsertim apud Italos, ut
 made-

made fiat. Hæc uel à Romanis accepta uidentur, apud
 quos sic Flora cunctorū fructuum dea mense Maio lasci-
 uè colebatur, sicut suprà diximus: uel ab Atheniensib.
 sunt, quòd illi in fame in tēplo Delphico, ἀριστόλυω, id est,
 iretionem ponebant, hoc est, ramū oliuæ, siue lauri, ple-
 num uariis fructibus. auctor Herodotus. Sic nos tunc eo
 anni tēpore, quum uirēt omnia, quasi per hunc modum,
 fructuum ubertatē ominamur, ac bene precamur. Itē in
 Umbria præsertim insigni regione Italia, unde nos ori-
 undi sumus, consuetudo est ut quotannis pridie Calend.
 Martias, id est, ea nocte quæ primum diē mensis Martij
 præcedit, crebros passim faciant ignes, & pueri facibus,
 quæ ex arundinibus iam aridis ut plurimū fiunt, accessis
 per arua currant, ut præcātes fecunditatē agrorū, tum
 terra iam foetum parturiente. Quod acceptum dixerim
 ab ipsis quoq; Romanis, qui quasi per manus talia nobis
 sacra, seu celebritates, uel obseruationes tradiderunt: illi
 enim, ut antea ostendimus, Cerealia Cereri sacra colen-
 tes, cum facibus noctu currebant, quòd Ceres ipsa geren-
 dis fructibus, pro ut Cicero placet, & nos alibi docui-
 mus, præsit, & quasi Geres nominata sit. Est & illud ab
 iisdem ad postros profectū, quamobrē nūc per Domi-
 nica natalitia, nostri ministri potestatem in dominos ha-
 beāt, atq; unus eorū dominus creetur, cui cūcti domesti-
 ci simul lasciuī & hilares pareant, unā cū ipsi dominis,
 hoc est, patribus familiās. Siquidē hanc libertatem serui
 apud Romanos, uti in Iustini epitome est, Saturnalibus
 habebant. Institutū hoc apud Anglos præcipuè custodi-
 tur. Sed aliud fuit olim apud gentes seruorū nomē, quòd

bellorū leges attulerant, ubi capti essent: nos autē Dei benignitate ac prouidentia liberi serē omnes ac fratres, auctore Christo, uniusq; ciuitatis Dei ciues sumus, ac propterea quos habemus domi ministros, serui appellandi non sunt, nedum habendi: quod permulti impudēter faciunt. Atq; hoc libertatis munus uni Christianæ religioni duntaxat acceptū referre debemus. Post hūc, alius paris propē lasciuie ludus ad nos trāsit: nā ut illi in quin-quatriis minoribus, & megalēsis, personati per urbē ludendo incedebant, ita nostri morē induendi personas non uno uel altero die, nec sacrorum causa, sed turpi insanienti studio, duos continuos menses ante quadragesimæ initiū, stolidē seruant, sub quibus inueterata iam delirandi licentia, sexcēta flagitia quotidie faciūt, & illud impunē, perinde quasi eo modo cuiq; liceat esse scelcrato, nihilve maleficij credatur committi, si uera hominis facies nō uideatur, perinde ac non pateamus etiam Deo, quem nemo ambigit fādi atq; nefādi iustum esse iudicem, qui & improbos pœna, & probos præmio semper afficiat. Vna omnium regionū Anglia eiusmodi personatas belluas hætenus nō uidit, nec quidē uult uidere: quādo apud Anglos, in re hac præ aliis certē sapiētiores, lex est, ut capitale sit, si quis personas induerit. Et quia sub idē tempus illud ieiunium quadraginta sex dierū nobis anniuersariū indicitur, ideo quotānis cuncti ubiq; gentium in nostro Christiano orbe, studiosius solito adipatis uescuntur cibis, & non parū multi quibus præcipua uētris cura est, ad uomitū saturantur, quasi expleturi futuram famē, quum tamē eorū etiā intemperatior futura sit

fit abstinentia: nam quāuis ab esu panis & carniū abstineant, bellariis se faciūt, & azymum panem pro fermentato deuorantes, de ieiunio gloriantur. Sic peccata undiq; accumulānt, ne aduentante Pascha, uacui aut frustra ad suos sacerdotes adeant, à quibus per cōfessionem maleficiorum onere leuandi sunt. Et hæc omnia ex Romanorum Bacchanalibus ad nos fluxisse dixerim.

Vnde fluxerit mos ungenti sacer dotes & Reges, item baptizatos, id est, confirmandi, ac morbo periculose laborantes. Cap. III.

Vum Moses tabernaculum edificaret, fuit illi à Deo præceptum, ut sacrum conficeret unguētum, quo ipsum opus unā cum uasis, ac simul sacerdotes & Reges perungi possent, qui uocarentur ad sacerdotium, uel regnum. Quo factō, usus inde increbuit, ut quemadmodū olim Romanis Imperatoribus indumentum purpuræ insigne fuit regie dignitatis initia, sic Hebræis unctio sacri unguenti nomen ac potestatem regiam conferret. auctor Lactant. Quapropter Aaron & filij eius primū à Mose, postea Saul primus Hebræorum rex à Samuele propheta unctus est, auctor Iosephus lib. Antiquitat. 6. Dumq; Saul puerū præmississet, sumēs Propheta (de Samuele loquitur) uas olei super iuuenis caput effudit, eumq; cōplexus ait, Esto tu Rex constitutus à Deo, etc. Ita mos moleuit, ut hoc deinde modo tā Reges quā sacerdotes consecraretur, quibus propterea summa ab omnibus haberetur reuerētia, ut charioribus Deo, dicēte Domino Ps. 104. Nolite tāgere christos meos, & in Prophetis meis nolite

malignari. Vocat christos perunctos, hoc est, Reges & sacerdotes. Docet Cyprianus huius rei mysterium: Hoc oleo, inquit, antiquitus sacerdotes sacrabatur, & Reges; & ipsi altariū lapides delibuti, spiritalem intelligi volebant sacris mysteriis inesse pinguedinem: & sicut oleum fluentibus & humidis quibuslibet superfertur, ita excellentia sacerdotalis & regiae dignitatis secundum formam Dei & Christi, sub se omnia continens, regimen & munimen tam actiue quam contemplatiue uitae obtinet. & reliqua. Manauit & ad posteros huiusmodi Regum atq; sacerdotum consecrationis ratio, qui nunc apud nos similiter sacro perunguntur chrismate, nisi longè aliis caeremoniis, prout à patribus institutum est. Sic Christiani omnes quum baptizantur, sic aedes quum sacrantur, unicum calicibus chrismate linuntur, quod primū diuus Syluester, teste Innocētio tertio, in epistolis decretalibus, fieri praescripsit. Sed iam ad Christi unctionē ueniamus. Solet à studiosis quæri, quoniam pacto Iesus fuerit unctus, & à quo: quā sanè rem quum Euseb. in historia nominus uerè quàm doctè explicet, idcirco placuit eius uerba subiicere, ut rei plus fidei esset, quæ hæc sunt: Qualiter Christus effectus sit, Dauid testatur dicens, Dilexisti iustitiā, et odisti iniquitatē, ppterca unxit te Deus Deus tuus oleo letitiæ præ participibus tuis. Sic indicat, quod unctus sit Deus à Deo, nō oleo cōmuni, sed oleo letitiæ: nec sicut participes eius, id est, illi qui in imagine præceserant, sed præ participibus eius. Per oleum uerò letitiæ in sacris literis, mystico sensu spiritus S. designatur. Sed de pōtificatu eius, idem Dauid alio in loco tale ali-

quid

quid arcanis designat eloquiis, tanquam ex persona Patris de Filio pronuntiantis, De uentre, inquit, ante luciferum genui te. Iurauit Dominus, & nō poenitebit eū, Tu es sacerdos in æternū, secundum ordinem Melchisedech. Hic autē Melchisedech sacerdos fuisse Dei summi refertur, sed quia non oleo cōmuni perunctus, neq; ex successione generis suscepit sacerdotiū, sicut apud Hebræos mos erat, ideo secundū ordinem eius sacerdos futurus dicitur Christus, qui non olei liquore, sed uirtute cœlestis spiritus consecratur. Hæc Euseb. Diuus quoque Hieron. differens locū Psal. Nolite tangere christos meos, quæ supra citauimus, si modò Hieron. sint cōmentarij in omnes Psal. scripti, de eadem re perbellè docet, aiens: Erubescant ergo Iudæi, qui dicunt, quoniam si non aliquis ungetur regali unguento, non potest Christus uocari: hoc enim dicunt, quoniam Dominus noster non est Christus, quia non est unctus unguento regali. Ecce ante legem, patriarchæ non uncti regali unguento, Christi dicuntur. Christi autem sunt, qui Spiritu sancto unguuntur. Ergo & Dominus noster iuste uocatur Christus, & reliq. Orig. itidē latè meminit de hac Christi unctione, in homil. 12. super Leuitic. Iam liquidò constat quod exponere polliciti sumus. Chrisma uerò Græca uox est, & idē Latine est atq; unguentum, ὀνὸν τῆς χρίσεως, quæ est unctio. Fiebat autem ex myrrha electa, ireo, cinnamomo, & calamis, qui, teste Plin. in Arabia, India, & Syria, odorati nascuntur, quæ simul contusa oliuarum oleo miscbantur, sic unguentum suauissimum conficiebatur, quo Moses ipsos sacerdotes & tabernaculum illiniens purgauit. auctor 10-

y

seph. li. 3. Antiq. At nostri ex oleo & opobalsamo, quod est, ut idem Plin. lib. 12. tradit, balsami arbusculæ succus, chrisma faciunt, quod Fabianus pont. decreuit, ut quotannis renouaretur in cœna Domini, uetus cõburetur. Quidam qui de iis rebus minus scitè scribunt, hunc errorem non animaduertunt, arbitantes balsamum succum esse, non arborem, quod omnibus odoribus præfertur, uni terrarũ iudææ concessum. Dioscorides etiã in Aegypto nasci ait. Lignũ uerò balsami xylobalsamũ nuncupatur. Quod autem episcopi baptizatos postea chrismate inungunt, id Clementis primi præceptum est, qui iusserat infantes à baptismo statim confirmatũ iri, ratus non esse perfectũ Christianum, qui illud sacrum per incuriã, nõ inuitus prætermisisset. Et hoc ea ratione fit, ut in eos per impositionẽ manus põtificis, Spiritus sanctus infundatur uberius: quod ab Apostolis fieri cœptum, in Actis testatur Lucas, scribens, Quum autẽ audissent Apostoli qui erant Ierosolymis, quod recepisset Samaria sermonẽ Dei, miserunt ad eos Petrum ac Ioannẽ, qui quum descenderent, orauerunt pro ipsis, ut acciperent Spiritũ sanctũ, nondũ enim in quenquã illorũ illapsus fuerat, sed baptizati tantũ erãt in nomine Christi IESV. Tũc imponebãt manus super illos, & accipiebant Spiritũ sanctum. Atq; hoc initium fuit confirmationis, quæ à solo episcopo administratur in hunc planè modũ. Primum quod infantis nomen sit, rogat: postea in frõte eius circũducit suo pollice signũ crucis, ungerendo chrismate, dicẽs, uerbi gratia, Paul, uel Paula, signo te signo crucis, et cõfirmo te chrismate salutis, in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti,

ut

ut replearis eodem Spiritu sancto, ac habeas uitam æternam, Amen. Postremò alteram infantis malam leuiter manu tangit: si uerò sit adultus, grauius uerberat, ut eius mysterij reddatur perpetuò memor, dicens, Pax tecum. Sic quoq; ab iisdem Apostolis usus ungerendi periculose laborantes manauit, dicente euangelista Marco, quum de discipulis loquitur, Egressi prædicabant ut poenitentiam agerent, & demonia multa euiciebant, et ungebant oleo multos ægros, & sanabant. Hinc igitur apparet natum, ut hodie oleo, non admisto opobalsamo, animas ex morbo agentes ungantur. Cuius rei meminit & beatus Iacobus in epist. sua, unde quidam malunt illum morem ungerendi ægrotos manasse. Ea ratione posthac Felix IIII. mandauit ut morientes ungerentur.

De initio cõiugij sacerdotalis apud Hebræos,

Cap. IIII.

Oscit locus ut antequam ad alia transeamus, aliquid appositè de initio coniugij sacerdotalis speciatim dicamus. Itaque Hebræis studium in primis fuit propagare genus, quò fortasse orbis, qui post diluuium habitatoribus uacuum erat, oppleretur hominibus. Mansit et ea cura posteris, quamobrem, ut ait Augustinus De bono coniugij, fas iis esset plures habere uxores. Arguit idem, quod eorum legumlator Moses omnibus æquè coniugium concessit, ipsis etiam sacerdotibus, ne naturali mulierum cõiunctione priuati, ad minus licita temerè prolaberentur. Propterea siqua mulier non genuisset, pro-

2 ij

bro habebatur: quod Anna Helicane uxor dolens, sicut
 in principio primi Regū lib. legitur, uouit Domino Sa-
 muelem filiū, priusquam cōciperet. Sed ad Mosē redeo.
 Is, auctore Iosepho, lib. Antiq. 3. cap. 14. constituit, ut sa-
 cerdotes uxores ducerent, etiā uiduas, quæ neq; captiuae,
 neq; ancillæ, neq; quibusuis de causis per factum diuor-
 tiū, repudiatæ à prioribus uiris essent: summo uerò pon-
 tifici uoluit uirginē nuptum dari. Et hæc apud Hebræos
 matrimonij etiam sacerdotalis ratio fuit.

as dos 50 Joz que faltan
 aqui se quitaron para
 ex purgalle

~~quibus cordi esset cōcordia, diuersarum necessitudinum
uinculis ne ēterentur, ne unus in una multas haberet, sed
singulæ diffunderentur in singulos, ac sic ad societatem
uitæ studioſius conciliandā, plurimæ necessitudines plu-
rimos complecterentur. Hinc deniq; ad consobrinas &
neptes, ad aliasq; minus propinquas transiit. Sic A-
braham Sarām ex Aram fratre neptem in matrimonii
duxit: sic Iacob Lyam & Rachel filias Laban auunculi:
sic alij alias postremo nullo sibi genere propinquas. Fuit
tamen illius curæ, teste August. De ciuit. Dei, lib. 11. pro-
pinq̄uitatē, ne propaginū ordinibus se sensim dirimens
longius abiret, & propinq̄uitas esse desineret, nondum
procul locatā rursus matrimonij uinculo colligare, &
quodāmodo reuocare fugientē, quod per id, in una fami-
lia uel tribu opes in perpetuū remanerēt. Ac ideo de suo
genere uirorū & foeminarū paria iungi uoluit Moses,
dicēs, Omnes uiri ducant uxores de tribu & cognatione
sua, & cunctæ foeminae de eadē tribu maritos accipiant,
ut hereditas permaneat in familiis. Hoc scriptū leges in
Numeris. At nunquā licuit plures simul habere uxores,
uetante Domino ac dicente Adā primo parenti, cui Eua
copulauit uxorem, Propterea deseret homo patrem &
matrem, & adherabit uxori suæ, & erunt duo in car-
nem unam. Sic Deus per unum par hominū, hoc est, ma-
ris & foeminae, uoluit coniugium confici. Verūm uti mu-
lierum inopia in causa fuit, quamobrem fratres à princi-
pio sibi sorores coniugio sociarint, sic paucitate populi
factum uidetur, ut Hebræorum quidam propagāde so-
bolis studio, plures interdum uxores simul habuerint:~~

Qua ratione ab initio inter mortales matrimonium fuerit contractum, & intra quos cognationis gradus tam apud illos, quam pōst apud nos: ac ibidem, an ulli unquam per leges licuerit plures simul habere uxores, & ius connubij filiorum esse in potestate parētum, atq; unde mos sit ut puerperæ purgentur. Cap. v.

V supra de sacerdotali coniugio est non in-
tempestiuē explicatum, sic hoc loco de reli-
quorum Christianorum, deq; contrahendi
modo aptē differendum, quod in ducendis u-
xoribus pateat, quotus necessitudinis gradus legitimus
sit, quādo uxorū multitudo fuerit interdicta. Itaq;
iam inde à principio orbis, cœpere fratres & sorores
inter se matrimonio iungere, quum non haberent remo-
tiorē propinq̄uitatē, cum qua copularentur. Vnde
contigit, ut Adam unus homo, simul pater, simul socer ef-
set: & Eua eius uxor similiter utriq; liberorum sexui &
mater & socrus. Durauit usq; eō hęc apud Hebræos cō-
iugij ratio, dum paulatim charitas effecit, ut homines
qui-

quibus cordi esset cōcordia, diuersarum necessitudinum
uinculis ne ēterentur, ne unus in una multas haberet, sed
singulæ diffunderentur in singulos, ac sic ad societatem
uitæ studioſius conciliandā, plurimæ necessitudines plu-
rimos complecterentur. Hinc deniq; ad consobrinas &
neptes, ad aliasq; minus propinquas transiit. Sic A-
braham Sarām ex Aram fratre neptem in matrimonii
duxit: sic Iacob Lyam & Rachel filias Laban auunculi:
sic alij alias postremo nullo sibi genere propinquas. Fuit
tamen illius curæ, teste August. De ciuit. Dei, lib. 11. pro-
pinq̄uitatē, ne propaginū ordinibus se sensim dirimens
longius abiret, & propinq̄uitas esse desineret, nondum
procul locatā rursus matrimonij uinculo colligare, &
quodāmodo reuocare fugientē, quod per id, in una fami-
lia uel tribu opes in perpetuū remanerēt. Ac ideo de suo
genere uirorū & foeminarū paria iungi uoluit Moses,
dicēs, Omnes uiri ducant uxores de tribu & cognatione
sua, & cunctæ foeminae de eadē tribu maritos accipiant,
ut hereditas permaneat in familiis. Hoc scriptū leges in
Numeris. At nunquā licuit plures simul habere uxores,
uetante Domino ac dicente Adā primo parenti, cui Eua
copulauit uxorem, Propterea deseret homo patrem &
matrem, & adherabit uxori suæ, & erunt duo in car-
nem unam. Sic Deus per unum par hominū, hoc est, ma-
ris & foeminae, uoluit coniugium confici. Verūm uti mu-
lierum inopia in causa fuit, quamobrem fratres à princi-
pio sibi sorores coniugio sociarint, sic paucitate populi
factum uidetur, ut Hebræorum quidam propagāde so-
bolis studio, plures interdum uxores simul habuerint:

primusq; eam legē uiolare ausus fuerit Lamech, qui, ut in Genes. libro est, duas simul habuit in matrimonio feminas, cuius postea cōplures extiterūt imitatores. Quod facinus D. August. ita diluit, differēs, Obiiciuntur Iacob quatuor uxores, quia mos erat, crimē non erat. Sicut patriarche coniugibus accipientibus semē suum miscebantur, non cōcupiscentia perficiendae uoluptatis, sed pro uidentia propagandae successiois: sic Apostoli auditoribus admirantibus doctrinam suam condelectabantur, non auiditate cōsequendae laudis, sed charitate seminandae ueritatis. Haecenus ille. Tertull. uerò lib. ad uxorem primo, ait id factum, ut esset quod noua lex rescinderet. Et Chrysostr. homil. 55. in Genesin, de ea re scribit, Tum enim quia principia erant, permissum fuit cum duabus, uel tribus, uel pluribus uxoribus misceri, ut humanum genus propagaretur, & pietas incrementum acciperet. At Christus adueniens omnem illam ueterem consuetudinem aboleuit. Vides, quomodo non oporteat consuetudinem praetextere, sed quod iustum est inquirere, etc. Inde par est credere, ad barbaros eū ritū manasse, qui, uelut supra ostendimus, singuli bimas pluresq; pro opibus, uxores ducebāt, quod Saraceni ex Mahumeti praeccepto turpiter seruāt. Sed ad propositum redeamus. Postremò Moses moderaturus nuptiis, statuit, ne quisquam primo uel altero cognationis gradu propinquā duceret uxorem, ut ipsa necessitudo libidine concumbendi nō turparetur, quam ethnici eo modo maxime inquinabant: nam Medi, Arabes, & pleriq; alij, sicut in 1. huius operis uol. quū de matrimonij origine prodidimus, est demonstra-

tum,

tum, sorores cum matribus ductabant uxores. Romani uerò neptes ad ultimū sibi copulabāt, eiusq; rei initium Plutarch. in Problem. ponit, scribēs, Superioribus enim tēporibus qui se aliqua necessitudine attigissent, uxores non ducebāt, quemadmodum nec nunc quidem sorores. Sed nō ita pridem factum, ut neptes uxores ducere permitterent. Vir quidam sanē pauper, caterum bonus & cum primis popularibus acceptus, quū neptem cui dos ampla esset relicta, in matrimonium accepisset, locuples ex eo & copiosus factus est: eius rei accusatus, iudicio multitudinis absolutus est. Plebiscitum deinde factū, ut in ducendis uxoribus, ad neptes usq; ascendere liceret, superiore necessitudine prohibita. At nostris, quorū iustitia secundū praecceptum Christi, plus quā Pharisaeorum, nedum aliorū abundare semper debuit, modus contrahendi matrimonij multò honestior est datus, quo per mulieres & honore & potestate auferentur, si multos habere uiderentur affines, ut ne barbarico more singuli plures ductarēt uxores, aut nulla habita propinquitatis ratione, cū quibusvis mulieribus sese matrimonio iungerēt, ne ue libidine fortē flagrantēs puellas spe comubiij ad stuprū illectas uiolarent, ac mox optati cōpotes quū remotis arbitris fidē dedissent, eas desiderio fraudare uolētes, pacto stare, quod saepe fit, negarēt. Itaq; primò Apostolus uxorū multitudine interdixit, ad Corinth. scribens, Attamē propter supra uitāda, unusquisq; suā habeat uxore, & unaquaeq; uirū suū habeat. Deinde Fabianus, teste Gratiano, praeter illos duos gradus, primū & secundū per Mosen prohibitos, primus tertio & quar-

to nostris interdixit, quo deinceps neminſas eſſet, mulie-
rem affinitate coniunctã citra quintũ gradũ uinculo ſi-
bi cõingali ſociare, propterea quòd eſt neſcio quid natu-
ralis uerecundie nobis innatũ, quo facilẽ abhorreamus
ab eiufmodi propinquorũ colligatione, corporũ cõmi-
ſcendorum cauſa. At Iulius deinde ut populo Chriſtiano
arctiores paulatim morum limites poneret, prohibuit,
ne uſq; ad ſeptimum gradum matrimonia cõtraherent:
quod & D. Gregorius cõprobauit. Ad extremum uerò
quum iſtiusmodi patrum ſeueritas eſſiceret, ut in ſua iam
quiſq; ciuitate minus connubium ſibi inueniret, cogere-
turq; per hoc, aut à finitimis petere, aut illis dare, unde
hæreditas ſepenumero diſtraheretur, placuit Innocẽtio
III. Chriſtiani populi cõmodo tempeſtiuẽ prouidere. Is
enim Fabiani decretũ iam pridem antiquatum reuocans,
ſtatuit ut cũctis dein in perpetuum liceret eas in matri-
monium ducere, quæ neq; cognationis, neq; affinitatis
gradu primo, altero, tertio & quarto ipſos attingerent:
quod hodie ritẽ ſeruatur. Extat id decretum in lib. De-
cretalium epiſt. 4. eo cap. cuius principium eſt, Non de-
bet. Eſt etiam modus inter cognatione, quam dicunt ſpi-
ritualẽ, copulatos, poſitus à Theodato pontifice, qui pri-
mus ſanxit, ne quis eam puellã duceret uxorem, quã ex
baptiſmi fonte leuaſſet pater. Eſt & ex quãdã honeſtate
à Gregorio, & poſt eum ab Alexandro tertio ſtatutum,
ne ſponſam fratris relictam, frater in matrimonio habe-
ret, ne Hebræorum uideretur imitatio, apud quos ut frã-
ter fratris ſine liberis mortui uxorem duceret, ſobolis
ſuſcipiendæ atq; perpetuandæ cauſa ſis erat. Item Eua-
riſtus

riſtus primus decreuit, inceſtũ haberi cõnubiũ, cui ſacer-
dos non aduiſſet, conſecraſſetq; illud, ac niſi puella à pa-
rentibus ſolenni more uiro deſponſa foret. nõ nemo So-
tero id aſignat. Sic nuptiarũ arbitriũ iam inde ab initio
in parentũ poteſtate fuit, quando Moſes de ea re ita ſan-
xerat in Exodo ſtatuens, Si ſeduxerit quis uirginẽ nõdũ
deſponſatã, dormieritq; cum ea, dotabit eam, & habebit
uxorẽ: ſi pater uirginis dare noluerit, reddet pecuniam
iuxta modũ dotis, quã uirgines accipere conſueuerunt.
Sic filius Tobie Sarã, tradente Raguel patre puellæ, du-
xit uxorẽ. Talia ethnici quoq; ſeruabant, uel teſte Teren-
tio, qui in ſua Andria facit Simonẽ patrẽ paratẽ nuptias
filio Pãphilo ualde inuito. Idẽ teſtificatur Apuleius, qui
ſexto Aſini libro facit etiam Venerẽ argumentantẽ, non
uideri legitimas inter Cupidinẽ & Pſychẽ nuptias, pro-
pter diſparilẽ generis conditionẽ, & quòd res acta eſſet
furtim, ſine teſtibus, patre non cognoscẽte. Sed Catullus
præclare quidẽ carmine ſuo nuptiali, eam ipſam, ut ita
dicam, naturæ legem cui parendum ſit, edocet:

At tu ne pugna cum tali coniuge uirgo,

Non æquum eſt pugnare, pater cui tradidit ipſe,

Ipſe pater cum matre, quibus parere neceſſe eſt.

Virginitas non tota tua eſt, ex parte parentum eſt,

Tertia pars matri data, pars data tertia patri,

Tertia ſola tua eſt, noli pugnare duobus,

Qui genero ſua iura ſimul cum dote dederunt.

Vnde meritò iam pudeat Chriſtiani nominis uiros, qui
poſthabitis tam noſtris quàm priſcorum legibus, clande-
ſtina quotidie ſponſalia faciunt, qui propterea nihil mi-

ventur, si matrimonia ipsa minus sibi prospera sint. Ea sponsalia postea utriusq; sponsi & sponsæ cōsensione rata fiebāt. Et illud etiā ab Hebræis acceptum uidetur: ita enim Rebecca quā peteretur uxor Isaac filio Abraham, à Bathuele patre interrogata est, nū uellet nuptum dari ipsi Isaac? Sic nunc apud nos cōsensus in matrimonij fœdere faciundo exquiritur, quia satis constat Christum de ea re nihil innouasse, quū apud Matthæū dixerit, Quod Deus coniunxit, homo non separet. Ceterū haud una est istiusmodi cōsensionis uerba proferēdi formula: nam apud Italos, uir etate grauis interrogat uirum & fœminam, nū alter alteri uelit nubere. Apud Anglos ipsi pactum faciunt: uir enim ita ait, ut eorum uerbis utar, Ego te mihi uxore accipio: & illa, Ego te mihi maritū. Post hæc, iunctis dexteris, inter se osculatur, & uir annulum insignem uelut rei gestæ testem, ac cōiunctionis pignus, spōsæ digito, qui minimo dexteræ manus proximus est, indit. Vtrunq; à ueteribus, qui ante initium nostræ religionis eo ritu utebātur, quemadmodum supra in primo libro demōstrauimus, ad nos manauit, teste Tertull. qui lib. De uirginibus uelandis, ita scribit: Si autē ad desponsationem uelantur, quia & corpore & spiritu masculo mistæ sunt, per osculum & dexterās. Et in Apologetico, quum de continentia mulierū Romanarū amissa, inquit: Circa fœminas quidē, etiam illa maiorum instituta ceciderunt, quæ modestiæ, quæ sobrietati patrocīnabantur, quum aurū nulla norat, præterquā unico digito, quem sponsus oppignerasset pronubo annulo. Hæc ille. Quod autē puerperæ purgatur, hoc ab Hebræis est acceptū: in

Leui-

Leuitico enim scriptum legimus, Si mulier suscepto semine pepererit masculum, immūda erit septem dieb. & die octauo circūcidetur infantulus, ipsa uerò triginta tribus dieb. manebit in sanguine purificationis suæ: sin fœminā pepererit, immunda erit duab. hebdomadis, & sexaginta sex diebus manebit in sanguine purificationis suæ. Quā expleti fuerint dies lustrationis eius pro filio, siue pro filia, deferet agnū anniculū in holocaustū, & pullū columbæ siue turturem pro peccato, & reliq;. Ceterū apud nos nō est eiusmodi lustrationi statutum tēpus, ne mulieribus diutius expectādo, ut Innocentius ait, pœna qua pariedo afficiuntur, cōuerti uideatur in culpā. Solēt tamen hodie honestatis causa, non ante mensem à partu exactū purgari, quæ tūc matronis aliquot comitate templū adeunt, et loco agni, colūbæ, uel turturis, cereā candelā offerunt, et cum alibi tū in Anglia, illud etiā linteū, quo infans ex sacro baptismatis fonte susceptus inuoluitur, quod uulgo chrisatorium uocāt, quod eo abstergetur chrisma, quo infans est unctus: qui si fortē ante diē purgationis matris moriatur, eo ipso linteo circūseptus ad sepulturā datur.

De principio sacrarum ædium, atq; ubi sit præcipuus orandi locus, ac de altarium & cœmeteriorum initio, & quando primū crux cœperit haberi honori atque uenerationi. Cap. v i.

Actenus de fundamūto templi spiritualis, deū de eius quod est ex materia, dicendum. Illius apud nos conditor fuit Christus, qui docuit, ut Deum spiritu coleremus, Apolo dicente, Orābo spiritu, orābo & mente: psallam

z

spiritu, psallam & mente. Et quoniam spiritus noster corpore continetur, hinc factum est ut continens corpus dictum sit templū. Vtrūq; affirmat idem Apostolus, suis ita scribens Corinthiis, An nescitis quod tēplū Dei estis, & spiritus Dei habitat in uobis? Templū tale ex carne & ossibus cōstans, rerū omnium opifex Deus principio finxit. Is fuit Adam noster primus parens, uti supra diximus. Ex materia post hęc Moses primo tabernaculum Deo posuit, ubi preces & pia uota illi exoluerentur, & in eo facta est arca, in qua lapideas clauserunt tabulas, in quibus incisæ erant leges. Deinde Salomon rex templum Ierosolymis magnificentissimo apparatu ædificauit. Hęc fuit synagoga materia, ut uulgò nunc uocatur, spiritua- lem nominat Dominus, ita alloquens Moysen, Sume Aaron et filios eius, & omnē synagogam conuoca, etc. Salomon autē iussu Dei, qui patrem eius Dauid eo opere faciundo prohibuerat, mandaueratq; ut filio condendū relinqueret, templū illud sanctum ac religiosum fecit, consecrauitq; ipsi Deo, hostiarum numero penē infinito, cui Dominus nocte apparuit, & ita fatus est, Audiui preces tuas, & elegi locū istum mihi domū sacrificij. Si clausero cælū, & pluuia nō fluxerit, et præcepero locustis ut deuorēt terrā, & immiserō pestilentia in populū meū: cōuersus autē populus meus, super quē inuocatū est nomen meū, & deprecatus me fuerit, & cū pœnituerit, ego exaudia de cælo, & propitius ero peccatis eorū, atq; sanabo terrā eorū. Oculi quoq; mei erūt aperti, ac aures meæ erectæ ad preces eius qui in loco isto orauerit. Hęc ex lib. Paralip. 2. quæ eò pertinent, ut cuncti mortales in-

telli-

telligant præcipuū precandi locū esse templū Deo dicatum: id quod Christus apud Matt. cap. 21. comprobatur, usurpans illud Esaiæ, Domus mea, domus deprecationis uocabitur. Et cap. 33. idē affirmat reprehendendo auaritiā ac impietatem Phariseorū, quibus pluris erat aurū quā sacrosanctū templum, quū inquit, Væ uobis, quia dicitis, Quicumq; iurauerit per templū, nihil est: qui autē iurauerit per aurū templi, reus est. Stulti & cæci, utrum enim maius est, aurum, an templū quod sanctificat aurū? Et subiicit, Qui ergo iurauerit per templum, iurat per illud, & per eū qui habitat in ipso. Post Euangelicū dogma inter gentes diuulgatū, ubi loci prima ædes Seruato ri nostro dicata fuerit, pro certo ponere nō ausim, ne diuinare potius quā ueritati in hæc dicar: sed in re parum nota coniectare licet. Porrò à Christi statim ascensu in cælū, Iudæi cœperūt Christianos crudeliter persequi, deinde Nero princeps, deinde Domitianus, deinde alij, & postremò Diocletianus ac Maximianus acerbissimè afflictarunt. Quo ferè toto tēporis interuallo, tātum aberat ut aliquod tēplum à nostris Christianis publicè ædificaretur, ut etiam omnia essent occulta, & sacella potius, atq; eadem abdita & plerunq; subterranea, q̄ apertis in locis ac publicis fierēt. Est tamē cōsentaneum credere, in remotis locis, quò nō facile peruaserat ille tyrānorum furor, sãna aliqua interim aut ædificata, aut quæ primū demonū fuerat, Christo dicata ab Apost. fuisse, qui ubiq; gentiū omni tēpore ad propagandā religionē totis uiribus incubuerat: quod aut in Aethiopia à Matthæo, aut in India citeriore à Bartholomæo, aut in Scythia ab Andrea,

z ij

quorū prædicatione iis gentibus Christianæ pietatis lux ab initio affulsit, factū esse & crediderim, et dixerim. Nō abhorret præterea à fide, aliquā ædem fuisse principio à Iacobo Ierosolymis Deo dicatam, qui ibidem cathedram primus locauit, primusq; rem diuinā ritu Apostolico facere cœpit. auctor Eusebius. Nec mirū alicui esse debet, si talia ac huiusmodi bene multa alia minus literis prodita sint, quod scriptorū inopia factū est. Romæ non reperio, quod scitā, aliud antiquius templū ædificatum, aut dictū, uel ad usum sacrorū fuisse conuersum, quàm thermas Nouati in uico Patritio, quas Pius pontifex Praxedis eximie sanctitatis foemine rogatu, diuæ Pudentianæ eius sorori consecrauit. qui fuit annus circitèr CL. ab eo qui humanæ salutis fuit primus. Iginius tamen qui Piū præcesserat, auctor fuit ut templa sacris dedicarentur cæremoniis, ut alibi fustius dicitur, quum de festorū dierum celebratione ageretur: quod fidem facit, iam antea loca aliqua Deo dicata fuisse: sed ubi loci id factum fuerit, parū liquidò traditur. Nec ita multo post Calistus iam sese tyrannorū odio sensim remittente, ædem in Transyberina regione, beatæ Virgini struxit, cœmeteriumq; ex suo nomine condidit uia Appia, ubi multorū martyrum repositi erant cineres. Visuntur hodie iis in locis & sacella quædā, quibus occultò rem diuinā prisca illi pietatis cultores fecisse dicuntur, quod, uti ostendimus, publicè nō liceret. Cœmeterij cōdendi institutū Abrahamæ assignāt, qui, sicut patet apud Iosephū, dicitur emisse ab Ephrō Etheo filio Saor prope Hebron, quadringentis siclis speluncam duplicè, et agrū circa eam, sepelisseq; in ea Sarā uxorem suam

suam, inibiq; ipse deinde repositus fuisse. De uario apud alias gētes olim sepeliendi usu, alibi suo dictū est loco. Altare, ut legitur in Genesi, Noë primus omnium fecit, & super illud Domino holocaustū obtulit. Quod institutum etiā hodie seruatur. Bonifacius uerò tertius auctor fuit, ut altaria cādidas operirēt ac linteis pānis. Crux olim fontium supplicium erat, & id quidem infame: quod ideo Seruator noster subire uoluit, ut qui mitis aduenerat, & humilibus & infirmis opem ferret, & omnibus spem salutis ostenderet, quando nihil ei in morte separatim ab aliis accidisse cernerent. Proinde eo genere mortis afficiendus fuit, quo humiles & infimi solent, nequis esset omnino, qui eum nō possit imitari. Huic rei postea honor accessit. Eusebius libro Ecclesiasticæ historiæ nono, auctor est Constantinū Imperatorē eo die, quo cū Maxētio ad pontē Miluium conflixit, sereno puroq; cælo crucem uidiisse, eamq; coluisse, ac auditā supernè uocē: Cōstantine, in hoc signo uinces. Non defuit oraculo euentus: uicit cū hostē insigniter, tū cæteris bellis quæ deinceps gessit, par felicitas adfuit. Helena post hæc, eius mater, religione insigni ac pietate mulier, per quietē monita, Ierosolyma petiit, quæ sitū Dominicā crucē. Ita fortè accidit, ut Veneris simulachrū eodē esset loci ab impiis Christiani nominis inimicis collocatum, quò omne Dominicæ passionis monumentum aboleretur, Christianiq; Venerē loco Seruatoris colerent. Cæterū loco ruderibus purgato, crux reperta est, & cum illa duæ aliæ, unde duo pederāt latrones: sed titulus ille, IESVS Nazarenus, rex iudeorū, etsi uetustate propemodum abolitus, indicio fuit

ut crux uera internosceretur, quæ adnota mulieri mortuæ uitâ illico restituit. His Constatinus princeps motus, edicto uetuit quenquã deinceps eo supplicio necari. Sic res quæ antea mortalibus probro fuerat, uenerationi esse cœpit: & ob illud in primis, quod Christus in cruce uulnera passus est, & eius sanguis propter nostram salutem effusus, in quo qui Dei madata obserauerit, is spem certam ponere potest. Idem postea uoluit Theodosius seruari, qui (ui in Codice iuris ciuilibus est) lege prohibuit, signum Seruatoris in solo uel in silice aut in marmore humi posito insculpi, ne hominũ pedib. tereretur. Vide quàm importunum sit, uidere passim hodie in templis signum illud, id est, nomen ipsius Seruatoris, in æs uel lapidibus, quibus mortuorum sepulchra teguntur, incisum, itẽ crucis ac diuorum imagines impressas, quæ assiduis calcantium uestigiis obrita latẽ resplendent, quò sic nostrã notioem faciant religionis negligentia, quã præsertim res eiusmodi antiquis etiam religioni fuerint. Sanẽ Romæ olim locus fuit Doliola uocatus, quia inuadentibus Gallis Senonibus urbem, sacra in eodem loco doliolis reposita fuerunt: qua de causa, eo loci ne spũere quidem alicui licebat. auctor Festus.

De primo ac uetustissimo apud Hebræos sacrificandi ritu, ac festorum dierum obseruatione, dedicandiq; templa instituto, deq; ignis mysterio. Cap. VII.

Dam primus parens ex Eua duos suscepit filios, Cain & Abel: pietatis hic cultor, contemptor ille: hic pastor, ille agricola fuit: hic mero lacte & primogenitis gregum

gum, uelut tradit Iosephus, primum litauit, ille frugum primitias Deo obtulit. Secundum hæc, sacerdotio instituto, Aaron cum filiis, ac deinde alij uariis caeremoniis sacrificarunt. Quæ ferẽ omnia ex Iosepho in unum collecta, operæpretium duxi quàm breuissimẽ potero explicare. Tribus ab initio sacrorum generibus Hebræi usi sunt, quorum unum holocaustum dixerunt, quando primores gentis siue bouem, siue agnum, siue aliquod aliud animal, modò anniculũ masculumq; fuisset, immolabat: tum sacerdos uictimali cruore orã altaris perfundebat, inde hostiam membratim dissectam super aram cremabant. Alterum genus plebeium, et pro gratiarum actione fiebat, in quo animalia maiora anniculis offerebant, cruoreq; super arã diffuso, renes, adipẽ, omenta imponebant flammis: pectora & crura dextera sacerdotibus dabantur: quæ supererant intra biduum illi edebant, qui sacrificium fecissent. Inopes columbas aut duas turtures offerebant, quarum altera in holocaustum abibat, alteram sacerdotes sortiebantur. Tertium longẽ perfectissimum omnibus æquẽ mortalibus cõmune, quod laudis sacrificium dixerunt. In Psalmo 115. Dirupisti uincula mea, tibi sacrificabo hostiã laudis. Et in epistola ad Hebræos, Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo, id est, fructum labiorum confitentium nomini eius. Peccata uerò sic expiabant: qui imprudens deliquisset, agnam aut hocdum anniculum offerebat: qui occulti criminis conscius, ariete eum expiari oportebat. Omnibus sacrificiis farina mundissima ex præscripto legis adiciē batur: adhibebatur et oleum, quod sacris infundebatur.

Agnus mane & uesperis immolabatur: sabbatis geminatae hostiae ad aras admouebantur. Principio mēsis, duo boues cū uno arietem, hœdo uno & septē anniculis agnis, piaculi nomine mactabantur. Septimo ineunte mense, taurum, arietem, & septenas agnas cum uno hœdo immolabant. Adiciebantur bini hœdi: horum unus extra fines missus multitudinem expiabat, alter in suburbanis cum totis uelleribus cremabatur: pontifex taurum in id sacrum, & arietem in holocaustum dabat, etc. quæ ipse Iosephus latè prosequitur. Item habebant & certos dies festos, qui secundum eundem Iosephum, & Origenem super Numeros, ita obseruabantur. Primus solennis Dei erat, qui appellabatur indefinens: de iis enim mandabatur, quæ sine ulla prorsus interruptione, matutinis & uesperinis sacrificiis offerebantur, quia iustus debet semper diem festum agere, id est orare. Alter erat sabbatis, quo die nihil agere licebat. Tertius neomeniæ tubarum, primo die mensis septimi, in quo offerebatur & hostia. Neomenia autem dicitur noua luna: erat ergo iste dies festus, quū luna innouabatur. Quarto loco Xantico mense, unde principium sumebat annus, sub plenilunij diem, id est, circiter XIII. diem lunæ, sole in arietem transeunte, quia iis diebus ex Aegypto egredi contigisset, mysticū agnum occidebant, ac pascha dicebatur, id est transitus. Et in eo mense primo aliud solēne paschæ, ut dictum est, aliud azymorum erat: & licet coniuncta uideretur azymis paschæ solennia sacra, principium tamen azymorū tantum ad finem paschæ coniungebatur. Et pascha ille solus dies appellabatur, in quo agnus occidebatur: reli-

qui

qui uerò azymorum dies uocabatur: & id solēne septem diebus celebrabatur. Altera die primitias frugum offerebant, & ex eo dicebatur celebratio nouorum, quæ festa dies ordine sexta habebatur. Post septem autē hebdomadas paschæ, pentecostes, & id tēpus asarca, id est, quinquagesimam uocabant, tum panes frumentatos offerebant. Deinde sequebantur solennia sacra septimorum: sicut enim inter dies septimus quisq; festus agebatur sabbatum, ita inter menses, septimus quisq; mēsis sabbatum erat, & uocabantur ea sacra, sabbata sabbatorum. Post hæc septimo mēse alij agebantur festi dies. Sanè XV. die, tempore ad hyemem uergente, tabernacula fiebant, quæ dies Græcè Scenopegia dicebatur, quia in umbraculis essent escas septem diebus, ob id quòd eorum maiores ex Aegypto remigrantes domum, tabernaculis usi essent. Decima uerò die solenne erat repropitiationis: in hac sola die pontifex induebatur omnibus pontificalibus indumentis, & tunc ingrediebatur sancta sanctorum. auctor Orig. super Leuiticum. Die XV. Decembris Encenia, id est, festi dies initiales, hoc est, dedicationis templi, quia tum templum Ierosolymis ab Antiocho pollutum, postremò à Iuda Machabæo expiatum, rursumq; dedicatum est: nam antea Salomon circiter decimum diem septimi mensis, id est, Septembris, id fecerat, simulatq; illud ædificasset, & dein à Iudæis illis qui illud ipsum instaurarant, circiter diem duodecimum mensis primi, est rursus consecratum, quos seruitute Babylonia liberatos, per Esdras in suas sedes restitutos constat. Sic semper ille dies postremæ expiationis dedicationisq; solennis fuerat a-

z v

pud posteros. Caterum dedicationis institutū multo anti-
 quisimum est, quando iam inde à principio tabernacu-
 lum à Mose factum ita dedicatū fuit, quum ipse primū
 eo iam perfecto uti cœpit: nā sicut Chrysostomus in epi-
 stola Pauli ad Hebræos ait, dedicare aliud nihil est nisi
 utendi initium facere. Atq; hic tum iudeorum fuit sa-
 crorum ritus, qui animalia tantū propter conuiuia na-
 ta absumebant. Ignis autem, ut in Leuitico est, semper in
 altari ardebat, quem sacerdos nutrebat, sine quo nullū
 fas erat sacrificium facere. Sic in igne præter alia elemē-
 ta, sacra omnia cōsistebant, quod is, credo, proximus cæ-
 lo sit, quod in specie ignis Deus Mosē primū alloquū-
 tus, quod de cælo holocausta accepta rapuisset. Apud
 nos itidem nullo magis honore, quā cereis candelis
 decorantur extrinsecus cælicolæ. Eadem in primis rati-
 one, ita opinor, à Vestalibus perpetuus seruabatur, ac
 ante Romanos Imperatores deferebatur: quoniā deniq;
 Deus noster ignis comburens est, ac propterea meritō
 sacer habetur. Ita Persæ, testē Herodoto, ignem Deū esse
 arbitrabantur: contra Aegyptij belluam animatam uo-
 cabant, quod omnia uoret. Item ex Mosē præcepto, in
 omni sacrificio adiciēbatur sal, quia is sit præcipuus
 corruptionis expulsor.

Cunctas ferē gentes quondam dæmonibus malis hu-
 manas immolasse hostias, & ibidem quid esset
 uer sacrum, & quando primū eorum o-
 racula obmutuerint, ac de primo usu
 aquæ quam dicimus sanctam.

Cap. VIII.

Ed agē, iam dicamus de diis gentiū, deq; eo-
 rum sacrificiis ac mystris, qui tamen tan-
 tum aberat, ut dii essent, ut etiam cacodæmo-
 nes sese præberent, nullaq; alia hostia nisi
 humana litari uellent: quasi cruoris humani repleti tum
 demum propitij essent, quū maximē læsissent. O demen-
 tiam hominum! ô infelicem uitam! Ecqui erant isti dii,
 qui suos cultores parricidiis inquinabāt, omnibus gene-
 ratim malo erant? Pater filium unicum, mater dilectam
 filiam dæmonibus tanquā ouem mactabat. Iudæi qui le-
 ge neglecta aberrauerant, in ualle filiorum Hēnon, teste
 Hieron. quam Christus apud Matthæum gehennam no-
 minat, filios igni exustos deuocēbāt, immolabantq; dæ-
 monio Moloch. Rhodij hominē Saturno immolabant.
 In Salamine insula, homo Agrauale Cecropis filiæ cede-
 batur. Diomedē in templo Palladis, quod etiam ipsi Dio-
 medi & Agrauale cōmune erat, homo offerebatur, qui
 ab adolescentibus ter circum aram ductus, tandem à sa-
 cerdote hasta percussus, & in rogo impositus cremaba-
 tur. Apud Cypros, humanam hostiam Ioui Teucus im-
 molauit, idq; genus sacrificij posteris tradidit, quod
 postea imperante Hadriano est sublatū. Erat lex apud
 Tauros gentem inhumanam feramq;, ut Dianæ hospites
 immolarētur. Galli Hesus atq; Teutatē humano cruo-
 re placabant. Vnde Lucanus,

Et quibus immitis placatur sanguine diro

Teutates, horrensq; feris altaribus Hesus.

Apud Chios, Dionysio Omadio dicto, homo etiam cru-
 deliter discerptus immolabatur. Apud Aegyptios, Helio

poli tres in die homines quos inquirebant, si mundi essent, iunoni mactabāt Lacedæmonios etiam Apollodorus scribit hominem Marti immolare solitos. Phœnices bellorum aut pestilentiae calamitatibus laborantes, amicissimos Saturno solebāt immolare. Histrus, qui res Creten sū scripsit, auctor est, Curetas olim Saturno puerorū hostiis sacrificia fecisse. Laodicea, quæ Syria urbs est, Palladi uirgo immolabatur. Et apud Arabas, in singulos annos puer immolatus sub ara sepeliebatur. Item Thracæ, Scythæ, Carthaginenses, & omnes ferè Græci, quum præsertim in bella essent exituri, hominem mactâtes sacrificabant. Item Gallis mos fuit, ut qui essent affecti grauioribus morbis, quicq; in præliis periculisq; uersarēt, aut pro uictimis homines immolarent, aut seipos immolatuos uouerēt. Germani itidē Mercurio certis diebus humanis litare hostiis fas habebant. auctores Cæsar & Tacitus. Quid, quod illud idē omnes cōmuniter barbari factitabant? At Romani, qui semper mansuetudini & humanitatis gloriā sibi uindicarāt, nōne iisdē sacris immaniores reperiuntur? siquidē Saturnus in Latio eodē genere sacrificij cultus est, non quidē ut homo ad aram immolaretur, sed uti in Tyberim de ponte Miluio mitteretur, quod ex responso quondā factitatū, Varro auctor est, cuius respo si ultimus uersus erat, Et capita inferno, & patri trāsmitte lumen, id est, hominē. Verūm id genus sacrificij postea ab Hercule est immutatū, ut pro ueris hominibus, imagines ex scirpo iacerentur, sicut supra demonstrauimus, quod in Fastis Ouidius latē docet. Fuit uel mos quōdā cūm Italis aliis, tū Romanis, ubi res

suas

suas in periculo uersari cernerēt, nouēdi quacūq; proximo uere nata essent apud se animalia immolatuos: unde id uer sacrum dictū est. Liuius lib. 4. decad. quartæ. Ver sacrum factū erat priore anno, id quū P. Licinius pōtifex nō esse rectē factū renuntiaisset, patres de integro faciendū censuerunt, & uidendū quod natum esset pecus inter Cal. Martias, & Idus Maias. Festus inter ea animalia, pueros etiā conuotos ait, scribens, Sed quum crudele uideretur pueros ac puellas innocentes interficere, perductos in adultā etatē uelabāt, atq; ita extra fines suos exigebant. Quod sanē institutum tametsi humano parcebat sanguini, non eō tamē à crudelitate uacuum erat: ecquid enim crudelius censi debet, quā priuare homines innocētes patria, qua cunctis mortalibus charius est nihil? Ita facinus pariter crudele ut impium, decorū causa edebatur. Philo, qui Phœnicū historiam scripsit, priscis more fuisse tradit, ut in magnis periculis princeps dilectissimū ex liberis, ulciscenti dæmoni quasi redēptionis premiū traderet, et sic traditū mysticē iugularet. Non erant præterea contēti mali dæmones multiugibus hominum cædibus, nisi etiā mulieres pro suo iure stuprādas curarent. Sanē Alexādriæ simulachrū Saturni religiosissimē colebatur, cuius sacerdos Tyrannus nomine, matronas eius ciuitatis quas elegisset, tanquā à Deo accitas, noctu ad simulachrū ductabat, ibiq; extinctis repēte luminibus cū eis rē habebat. Sic Tyrānus cōmunis adulter libidinē explebat, Dei mentitus personam. testis Ruffinus lib. 11. Ecclesiasticæ historie. Itē apud Nasamones, uti supra cōmemorauimus, quum de coniugij origine prodidimus,

mos erat, uti sponsa prima nocte cum singulis conuiuus
coiret, deæ Veneris gratia. Cæterum si homines ueluti
sapientiores ab huiusmodi truculentissimis foedissimisque
immolationibus paululū abstinuissent, quid præmij cõ-
sequerentur, inò quid noxæ, quidve supplicij subire co-
gerentur, ostendamus. Dionysius Halicarnassicus in pri-
mo Antiquitat. ait Iouem & Apollinem, quoniam deci-
ma hominū non fuisset eis immolata, magnas Italiam cala-
mitates induxisse, usq; eo ut nulli fructus ad maturitatē
usq; permanerent, sed immaturi defluerēt, fontes alij bi-
bi non possent, alij deficerent, mulieres abortum facerēt,
homines & pecora passim uariis morbis perirēt, donec
decima reddita sit. Diodorus itidem testis est, Carthagi-
nenses, ut diximus, Saturno humanas hostias solitos im-
molare, & quum uicti essent ab Agathocle rege Siculo-
rum, iratum sibi Deum putauisse, atq; ut diligentius pia-
culū soluerēt, ducetos nobiliū filios, exemplo lōgē post
homines natos crudelissimo, et si reipub. nomine edito,
immolasse. Eiusmodi fœda facinora iam antè in Psal. cẽ-
tesimo quinto prædicta sunt: Et immolauerūt filios suos
& filias suas demoniis. Possent adducere plura tanti sce-
leris exēpla, quæ breuitatis studio præterire libuit. Fal-
lebāt præterea mortales eiusmodi demones amphibolo-
giis, nodosis & flexilibus responsis, id est, ita ambiguis
ut in ambas partes agi possent. Vnde Vergilius,
Talibus ex adyto dictis Cumæa Sibylla
Horrendas canit ambages, antroq; remugit,
Obscuris uera inuoluens.
Quale fuit illud Apollinis ad Pyrrhum Epiri regem re-
spon-

sponsum, Aio te Acacida Romanos uincere posse.

Et ad Crœsum Lydorum regem,

Intrepidus si Crœsus Halim transmiserit annum,

Imperium perdet magnumq; superbum.

Ambo uicti sunt, hic à Cyro Persarum rege, ille à Roma-
nis, qui ex oraculo se superiores fore sperauerant. & ta-
lia id genus sexceta sunt. Sed & à nostris recentioribus
unū petamus exēplū. Syluester enim secūdus Rom. pon-
tifex haud bonis artibus pōtificatū adeptus, ut cupidus
regnandi malū dæmonē de lōgitudine uitæ consuluit: ille
respondit, ut si caueret Ierusalē, diu uiueret. Imprudēs Syl-
uester statuit Ierosolyma urbē Iudææ non adire, sed quū
in eadē sanctæ crucis dicta in Ierusalē, quarto demū post
anno rē diuinā faceret, oraculi statim memor, fato mori-
turū se cognouit. Fessus igitur delictū publice, iussit mo-
riēs ut suū cadauer equis daretur trahēdū, & quo loci il-
li demū cōstitissent, eodē humari. Diuino igitur nutu, ad
tēplū Lateranēse puenere, ubi & sepultus est. Sic Deus
ostēdit apud se locū ueniæ unicuiq; quāuis scelerato reli-
ctū esse, si in uita aliquādo pœnituerit. Atq; talis erat in-
ter gētes religio, quæ nō parcebat pijs scelerare manus.
Sed meliora canamus. Quis eos deos tā maleficos dome-
sticatim suos cultores iugulantes, de medio mortaliū o-
mnium sustulit, nisi Seruator nostris? Quippe sic ipse apud
Ioan. cap. 12. inquit: Nūc princeps mūdi huius eiicitur
foras. Siquidē diabolus ante id tēpus, amplā habebat in
homines potestātē. Conciderunt itaq; post eius aduētum
uetustatis tenebræ, & quæ figuris tegebatur, diuina re-
texit sententia. Nam dū in Aegypto cū Ioseph & matre

fuit, eo tēporis spatio, simulachra deorū quos id tempo-
ris gēs illa stulta & omniū errorū mater coluit, sua spō-
te cecidisse dicuntur. Post hęc, imperāte Hadriano, tum
demū ubiq; gentiū perniciose nefarieq; sublatae sunt im-
molationes, tū Delphici Apollinis, tum Ammonis, alio-
rūq; uanorū deorū oracula penitus muta extiterūt: nā,
teste Cic. lib. De diuinat. 2. iam diu antē sc̄nsim silere ce-
perant, sic, ut eius etate, qui paulō ante Christi aduētum
uixit, feruē conticerent. At tum deniq; potentia dēmo-
num infracta iacuit: quod Porphyrius, uti Euseb. dicit,
Christiani nominis hostis, in libro quē aduersus religio-
nem nostrā scripsit, hoc modo testatur: Nunc uerō mirā-
tur, inquit, si tā multos annos peste ciuitas uexetur, quū
& Aesculapius, & alij dij lōgē absint ab ea: postea enim
quā Iesus colitur, nihil utilitatis à diis consequi possu-
mus. Hęc uerba illius sunt: Christus ergo I E S V S diis
illis potētior est: ita demū sequūtū est, quod Dominus ap-
ud Zachariā prophetā per diu antē annuntiat erat esse fu-
turum, dicēs, Disperdam nomina idolorum de terra, &
non memorabuntur ultrā. Ecce magnum ueræ religio-
nis argumentum, ecce certum ueritatis elogū, ecce uni-
uerso humano generi redditam libertatē, ac mundo ful-
gentissimum lumen: quæ utinam gentes, quæ in tenebras
paulatim relapsæ sunt, agnoscerent, ne perpetuō aberra-
rent: non cessant enim oracula nostra, est Deus nobiscū,
dum bene agimus, semper. Dæmoniaci quos uocamus,
siqui sint, à nostris sacerdotib. nomine I E S V liberātur,
dæmones procul effugantur, solo etiā sacræ aquæ asper-
su. Fuit iā olim usus lustralis aquæ in Leuitis cōsecrādis:

nam

nā sic Dominus, ueluti est in Num. cap. 8. præcepit Mo-
si, Tolle Leuitas de medio filiorum Israël, & purificabis
eos iuxta hunc ritum: Aspergantur aqua lustrationis, &
radant omnes pilos carnis suæ. Quo factum est, ut Ale-
xander primus Romanus pontifex auctor fuerit, ut hu-
iusmodi lustralis aqua consecraretur, & ad dæmones ef-
fugandos in templo domiq; seruaretur.

Qui primus docuerit modum orandi, ac de loco, assi-
duaq; precatione, & cur in orientem uersi oremus, tem-
plaq; nostra eōdē spectent, ac unde mos concionan-
di, & de perfecto concionandi mo-
do. Cap. IX.

Proximū est, ut uel de nostrarū cæremo-
niarum ratione dicamus, quæ nō animalitū
cruorē, non hominū cadē, sed sincerā fidē
purāq; mentē poscit. Et quia Deus ea po-
tissimum de causa, uti suprā exposuimus, nos fecit, ut sta-
tim geniti ipsū coleremus, atq; ut Chrysost. homil. 2; in
Matth. ait, bonis potiremur æternis, eaq; tantum pre-
cando postularem, ideo à perfecto orandi modo inuitā
faciemus. Duo sunt, Lactantio testificante, quæ Deo à no-
bis offerri debeant, donum & sacrificium: donū in per-
petuum, sacrificium ad tempus: de hoc paulō post. Do-
num est integritas animi: si enim Deus non uidetur, iis re-
bus coli debet quæ non uidentur, cuiusmodi sunt uirtutes
animi, & iustitia, ad quam haud dubiē, sicut Cic. De legē
suspicatur, nos esse natos intelligere debemus. Sum-
mus igitur colendi Dei ritus est, ex ore iusti hominis ad
Deū directā laudatio: quæ tamē ipsa ut Deo sit accepta,

A

& mansuetudine & timore & pietate maxima opus est.
 Quod in primis illi prisca Hebraei, prout nō uno in loco
 supra demonstrauius, factitarunt, atque ut nos illud im-
 pium faceremus, seruator noster Christus primus iussit,
 dicēs, Estote ergo perfecti, quemadmodū et Pater uester
 caelestis perfectus est. Et inde subiūgit, Tu autē quā oras,
 intra in cubiculum tuum, et clauso ostio tuo, ora Patrem
 tuum qui est in occulto, & Pater tuus qui uidet in occul-
 to, reddet tibi. Orantes uerò nolite multum loqui, sicut
 ethnici faciunt: putant enim quod in multiloquio suo ex-
 audiantur. Et subdit, Sic ergo uos orate, Pater noster, qui
 es in caelis, sanctificetur nomen tuū. Adueniat regnū tuū.
 Fiat uoluntas tua, sicut in celo & in terra. Panē nostrū
 quotidianū da nobis hodie. Et remitte nobis debita nos-
 tra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris. Et ne
 nos inducas in tentationē, sed libera nos à malo, Amen.
 Hæc ex euāgelista Matthæo, apud quē Hieron. nō quo-
 tidianū, secundū Cypriani sententiā, sed supersubstātia-
 lem panem legit. Contrā & Cyprianus legit nō dimitte,
 sed remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus.
 Et hæc admonui, ut utranque lectionem intelligas haud-
 quaquā ex recentioribus esse, & rectius legi remitte, quā
 dimitte. Cyprianus in expositione huius Dominicæ pre-
 cationis non iniuria quosdam admonet, qui plus sapere
 quam oporteat uideri uolentes, hanc ut uulgare & cum-
 ptis communem minus usurpant, qui inquit, Quæ enim
 potest magis spiritalis esse oratio, quā quæ à Christo
 nobis data est: à quo nobis & Spiritus sanctus missus est?
 Quæ uera magis apud Patrem precatio, quā quæ à Fi-
 lio

lio, qui est ueritas, de eius ore prolata est? ut aliter orare
 quā docuit, non ignorantia sola sit, sed culpa: quando
 ipse posuerit, & dixerit, Reicitis mandatum Dei, ut tra-
 ditionem uestrā statuatis. Oremus itaq; fratres dilectis-
 simi, sicut magister Deus docuit. Hæc ille. Quomodo au-
 tem orandū sit, Christus ipse apud Ioannē docet, dicens:
 Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, spiritu ac ue-
 ritate oportet adorare. Cyprianus item secretò orandum
 esse ex præcepto Dominico demonstrat, quia Deus non
 uocis, sed cordis auditor est: nec admonendus est clamo-
 ribus qui cogitationes uidet. Hoc planū fit exemplo An-
 næ, ut in 1. Regum est, quæ loquebatur in corde suo, &
 uerba eius mouebantur, & uox eius non audiebatur, &
 exaudiuit eam Dominus. In Psalmis quoq; legimus, Di-
 cite in cordibus uestris, & in stratis uestris, & transpun-
 gimini. Hieremias itidem admonens, ait, in sensu tibi de-
 bet adorari Deus. At precationis locus, cum primis est
 templū Dei, ut supra cap. VI. memini, quod Christus de-
 monstrat apud Luc. cap. XIX. ex Esaiā, Domus mea, do-
 mus precationis est. Hoc institutū etiam Apostoli confer-
 uarunt, quando Petrus et Ioannes ascenderūt in templū,
 ad horā precationis nonā, ut est in Actis. Debent item ef-
 se assidue preces, id quod testatur parabola Christi de ui-
 dua, quæ orando iniquum iudicem ad iustitiam flexerat.
 Ceterum ut rationē cum Deo habere possimus, quoties
 ipsam Dominicā precem cū Angelica salutatione recita-
 remus, est modus orādī postremò inuentus, per calculos,
 ut ita dicā, ligneos, quos uulgus modò preculas, modò pa-
 ter nostros appellat. U numero quinquaginta quinq; ita

ordine distinguuntur, ut post denos, singuli maiusculi as-
figantur filo, sunt enim perforati: & quot hi sunt, toties
Dominicam precem, quot illi, toties Angelicā salutatio-
nem ter numerū incundo recitent, terq; symbolū breuius
inferant. Et id diuæ Mariæ uirginis psalterium nuncu-
pāt. Eius rei auctor fertur Petrus eremita, homo Gallus,
cuius Ambianēsis, q ab hinc annos CCCCXXX, hoc est,
circiter annum salutis humanæ MXC, sanctitate flo-
ruit, egitq; cum Urbano Romano pontifice, ut bellum
Asiaticū à nostris sumptum fuerit, quo Ierosolymā rece-
pta sunt. Hodie tantus honor eiusmodi calculis accessit,
ut non modò ex ligno, succino, & corallio, sed ex auro
argentoq; fiant, sintq; mulieribus instar ornamenti. ~~Quod
præterea ut in orando ac salutādo Deo, quis in orientem
solem conuertatur. Vtrunq; apud priscos seruabatur, di-
cente Apuleio in secundo, Tunc in orientem obuersus uel
incrementa solis augusti tacitus imprecatus, etc. Quod
propriū est ueri oratoris ex mystica religione, quoniam
Christus sol est iustitiæ, testis diuus Hieron. in Ezechielē.
ea nempe de causa, templa nostra ita edificata sunt, ut
eorū princeps altare in Orientem uersus uergat, in quo
sacerdos rem diuinam faciēdo semper ipsum Orientem
aspiciat, unde preces nostræ iugiter uelut instar so-
lis, orientur. Atqui apud Hebræos hoc fieri non licebat,
quibus præcepit Dominus per Moſen in Deuteronomo.
nequaquā more aliarū gentiū, cōtra Orientem, sed quo-
quouersum intuentēs contra templum, Deū orarent; ne
uiderentur solem, uti factitabant idolorum cultores, co-
lere.~~

lere. Idem Hieronymus testis. Vide Daniellē apud Ba-
bylonios ad eū modū orasse legimus. Itē quī apud Mar-
cū cap. 11. legamus, Et quī steteritis orantes, remittite,
etc. uidetur precantiū quoq; moris fuisse, ut stando ora-
rent, quia qui stat, diligentius animū intēdit in rem, quā
agit. Idē Seruator inſit, ut præcepta Lēgis diuinæ à Deo
per Moſen populo Hebraico data, à nobis itidem serua-
rentur, quum inquit, Si uis ad uitam ingredi, serua man-
data: quorū capita hæc sunt, Vnum Deū colito. ~~Per Dei nomen haud frustra de-
ierabis. Festos dies piē & rite celebrato. Parentes uene-
rare. Homine ne occideris. Adulterium fuge. Furtum no-
feceris. Nil alienum cōcupieris. Nec falsum dixeris testi-
monium. Hæc igitur fuit prædicationis materia, unde est
concionādi mos natus. Moſes enim postea prius habi-
ta concione, populum de eiusmodi præceptis, & Lege
Dei docuit, eumq; per hæc ad bene beateq; uinēdum in-
stituit. Ioānes Baptista exim in desertis Iudææ locis cōcio
natus est, concionatus & Seruator noster, eiusq; muneris
obeundi negotiū Apostolis mandauit, dicens, Ite in mun-
dum uniuersum, & prædicate Euāgelium omni creature.
~~Quod præterea ut in orando ac salutādo Deo, quis in orientem
solem conuertatur. Vtrunq; apud priscos seruabatur, di-
cente Apuleio in secundo, Tunc in orientem obuersus uel
incrementa solis augusti tacitus imprecatus, etc. Quod
propriū est ueri oratoris ex mystica religione, quoniam
Christus sol est iustitiæ, testis diuus Hieron. in Ezechielē.
ea nempe de causa, templa nostra ita edificata sunt, ut
eorū princeps altare in Orientem uersus uergat, in quo
sacerdos rem diuinam faciēdo semper ipsum Orientem
aspiciat, unde preces nostræ iugiter uelut instar so-
lis, orientur. Atqui apud Hebræos hoc fieri non licebat,
quibus præcepit Dominus per Moſen in Deuteronomo.
nequaquā more aliarū gentiū, cōtra Orientem, sed quo-
quouersum intuentēs contra templum, Deū orarent; ne
uiderentur solem, uti factitabant idolorum cultores, co-
lere.~~~~

redundabit autem, siquid ponatur in una parte, quod in alia sit cōprehensum. Si exēpli causa, ponas sic, Primum dicā de origine matrimonij, deinde de auctore ipsius matrimonij. Vide, ista posterior pars superuacanea est, quia continetur in superiore: nā ille qui primus matrimonium instituit, eius rei auctor fuit. Est itidē uitiosa, si proponas sic, Demonstrabo me hoc nō fecisse, demonstrabo me non potuisse, si uoluissē. hoc probato, illud alterum uacat. Igitur partitio debet esse clara, aperta, breuis, nullis fultā inuolucris, aut uerbis superuacaneis. Rursum si de ueritate religionis contra hæreticos agas, & diuidas uarios eorum errores in partes, tum partitio nimis implicata erit: quare diuidendo generales tantum cōplecti oportebit. Confutatio est locorū cōtrariorum dissolutio, qua nostri theologi in suggestis sermocinando nonnunquā utuntur, magis ad ostentationē doctrinæ, quā ad utilitatem ueritatis, qui tale quid sæpe dedita opera in disceptationem questionemq; uocant, Vtrum Deus sit causa peccati necne: & contrarium quod est ueritati, tantis primò corroborant argumentis, tamq; neruose obligant, ut nō infundere in aures auditorū modò, sed in animis uideantur inscribere, qui pōst non facile dissoluerē possunt. Ita tantum abest, ut utile sit tales habere questiones, quibus rudioris ingenij homines sæpius in errorem trahuntur, in eoq; uersantur diu. Posthæc concionatori nostro opus est pronuntiatione, quæ in uocis figurā, & corporis motum diuiditur. In principio itaq; orationis, uox sedata demissaq; esse debet: nam si acuta foret, fauces uulneraret, ac seipsam defatigaret ocyus. In narratione, uocum

uatic-

uarietate utēdum est, ut quo quidq; pacto gestū actumq; ac scriptum sit, ita narrari uideatur: quare uerba modò clariora, modò grauiora usurpanda sunt, quo omnium personarum sensus atq; animi exprimātur. In diuisione uocem quam clarissimā adhibere oportet, ut auditor planè intelligat quid sibi sit attendendū. In cōfirmatione argumētī sono uocis mediocriter adaucto uit decet, & strenuè probando quod uolumus, interdū acriter, interdum leniter dicemus. In conclusionē uox continēs & modica sit, ut uoci iam defatigatæ auxiliū ferre queat. Concionator præterea debet hortari, & id quidē plenīs faucibus, uoce quam clementissimā: item castigare, uoce acriori, raris interuallis, cū uociferatione nō utiq; muliebri, sed uirilī, quò magis auditorē deterreat. Itē consolari, uoce lamentabili: itē conqueri, cū uocis mollitudine, ut auditoris animū ad misericordiam perducatur: ac iocari interdū, uoce faceta, cū tenuis significatione risus, ad recreandos animos aliquādiu ad audiendū intentos. Hanc uocis figurā sequi debet motus corporis, qui est gestus & uultus moderatio quedā, quæ pronuntianti concionatori conuenit, ac reddit probabiliora quæ pronuntiantur. Itaq; si erit sermo in exordio, standum est in uestigio, dimissis oculis, recta ceruice: si in narratione, leui dexteræ motu, ac collo paululū à ceruicibus dimisso: si in partitione, brachio & digitis celeriter porrectis: si in confirmatione, uultu graui, gestuq; cōstanti: si in conclusionē, aspectu minimè mobili: si in cohortatione, gestu paulò celeriore: si in castigatione, uultu acriori, capitisq; ictu frequenti: si in consolatione, uultu tristi: si in conquestione,

A 7

mœsto ac turbato: si uerò in ioco, hilariore, uelut à natura ipsa nobis datum est, ut eiusmodi nostras actiones uoce pariter atq; corporis motu iuuaremus. Isthæc autem naturæ ars eximia, ad nostrum maximè omnium pertinet cõcionatorem religionis patronum, qui id officium facit, ut pietatem, ut charitatem, ut iustitiam in auditoriis animis inserat, eosq; à cunctis simul deterreat uitiiis, ac omnes illorum malas præcidat affectiones, quem idcirco, si mouere uelit, oportet in dicendo esse modò grauem, acrem, ardentem, acutum, subtilem, copiosum, ornatum: modò uerò tenuem, submissum, modicum, temperatum, quemadmodum res postularit. At ea ipsa omnia præstabitne concionator ille, qui dicendo nihil narrat quod proposuerit, nihil probat, nihil concludit, quia sermonem suum in nullas diuisit partes, nihil animum auditoris mouet, excitat, flectit, quod uno eodemq; uocis sono, sine ullo corporis motu continenter loquitur, sic, ut magis es sonans, quàm hominem esse iudices? Verùm idem domi officium gnauiter facit: si minister enim paulum peccauerit, eum uultu aspicit acriore, itè uoce atrociori reprehendit, corripit, atq; castigat, quò sic ab errore auertat. Cæterum forsitan inquires, Non uspiam est quisquam omnium qui ita concionetur. Imò certè quidè cum apud alios, tum apud nostros Anglos, nonnulli minuti theologi haud aliter sermonem habent in celeberrimo etiã hominũ conuentu, qui contra sui prisici rudioris seculi morem & consuetudinè facere nolentes, rhetorica, quã etsi callent, uti non sibi licitũ esse putant. Bone Deus, quantum in suggesto laborant, sudat, pugnant, quum aliud ex alio

alio ex tempore suggerentes, illi ipsi tanquam uoluntates auiculae, nesciant quò dicèdo sint peruenturi. Hinc profectò scire licet, quã cõmodum tibi, quamq; frugiferum & fructuosum auditori sit, si, uerbi gratia, ex ea Euangelij parabola, Exiit qui sementè faciebat, ad seminandũ semen suum, argumentum sermonis habendi sumas, deinde in partes diuidas, dein propositas partes ritè declares, subtiliterq; confirmes, & enucleatè explices, atque postremò concludas, id est, breuiter repetas, quid circa eiusmodi partes doctueris. Ac tu per hunc modum, tam facillimè tui sermonis sementem facies, quàm commodissimè auditores eius fructũ capient. Atqui ut omnis orationis pars ex suo genere constat, illud in primis nostri Christiani concionatoris interest non ignorare, tria esse genera causarũ, demonstratiuũ, deliberatiuum, & iudiciale: & se ut illa duo superiora recipere debere, ita in tertio nihil esse quod ipse uersetur. Demonstratiuũ enim est, quod in laudè uel uituperationem cuiuspiã attribuitur: hoc cõcionator utitur, quũ uerbi causa, demonstrat quanta sit Dei maiestas, quanta potentia, quãta iustitia, quãta misericordia, ut nequis diffidat eius promissis, nequis existimet aut speret posse se meritis effugere poenas, nequis desperet, si respiscat: aut ubi deterret peccãtes, cum reprehensione culpæ, & uituperatione facti. Ex huiusce præterea demonstratiui generis fonte mandat omnis uis funebris orationis, quæ hodie est in usu, quãdo tota in demortui laude uersatur. Deliberatiuũ aut positiuũ in cõsultatione, habet in se psuasione & dissuasione: hoc in genere concionator permanet, quando hortatur

post anno, Anacletū est sequutus, statuit, ut omnes Christiani qui pubertatis annos attigissent, minimū semel quotannis caperēt paschali die. Fabianus uerō ut ter id fieret, postea sanxit. Sed Zephyrimi decretū, ut factū minus difficile, sicut constantius: quod Innocentius tertius dein sua corroborauit auctoritate. Eucharistia autem in templis continenter asseruatur, ad egrotantium commo-
ditatem, ut sine eo uatico, ne hinc abeant, ut est de cōsec. dist. 1. quod postmodum scitūm Innocentius idem III. & Honorius III. confirmarunt. Quum ita paulatim à pietate tantum discessum foret, ut nisi quisq; semel quotannis eucharistiam caperet, mos tamen antiquus man-
sit, quandoquidem & sacerdos qui rem diuinam faciebat, & diaconi cum reliquis sacrorum ministris, quo-
cunque solenni die eucharistiam sumebant. Quam consuetudinem nunc monachi nōstri in primis retinēt, quō-
sic populus ad pristinum institutū exemplo si minus excitatur, cohortatione tandem aliquando reuocetur. Po-
testatem uerō noui sacrificij faciendi corporis & sangui-
nis sui, administrationisq; eiusdem Seruator noster Apō-
stolis noue legis sacerdotibus ab initio dedit & cōcessit, ueluti supra dictū est, sic, ut Christianus populus ex ma-
nibus sacerdotum accipere suo tēpore, eucharistiā sem-
per posthac paratus fuerit. Quod porrō Tertull. lib. De corona militis, præclare demonstrat, ubi ita scribit, Eu-
charistie sacramentum & in tempore uictus, & omni-
bus mādatur a Domino, etiam antelucanis coetibus, nec de aliorum manu quam presidentium sūmunt. Auctor
hic & alibi, presidentes appellat presbyteros.

Qui

Qui primum post Christum, eo ritu sacrificare ce-
perunt, quem ille docuisset, & qui deinceps modum rei
diuine faciendæ, quam missam uocant, auerunt, & de-
ofculo pacis inter sacra, atque quando id fieri non li-
ceat, ac de benedictione sacerdotum, & de cir-
cunuectione frequentē eundem in a-

can. Cap. XI.

[The following text is almost entirely obscured by heavy black redaction marks.]

B

Quod tunc adolebitur
 altare, id primus fecit Aaron, dicente Domino ad Moyses
 Pones altare contra uelum, & adolebit incensum super
 eo Aaron suate fragras: sicut in Exodo est. Deinde apud
 nos Leo de oblatione sacrificii extitit: quod etiam ab ethni-
 cis seruabatur. Hinc Verg. in 1. Aeneid. de Venere ait,

— Vbi templum illi, centumq; Sabaeo

Thure calent aerae. — Vnus lauandi manus ex ueteri
 quoq; instrumento esse uidetur, quod tunc et non reman-
 do diuinam, sed etiam a lauatione manuum in-
 choare consueuisse dicuntur, quippe qui nefas ducebant
 edere panem manibus illotis, cuius rei crimen discipulis
 Domini ascribent. Vel ab ethnicis sumptum est: apud
 quos sacrificantes prima omnium manus lauabant, quem
 admodum supra lib. 3. cap. 5. demonstrauimus: & teste
 Hesiodo, uctitum erat, nequis mane Ioni manus libret
 manibus illotis, ne sacrorum nitor pollueretur, qui
 conuiuia lotis prius manibus imbant. Verg.

LAM

Iam pater Aeneas & iam Troiana iuuentus
 Conueniunt, stratoq; super discumbitur ostro,
 Dant famuli manibus lymphas. In praefationibus,
 ut sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus sabaoth, cata
 retur, Sixtus primo statuit, quod ab Esaiâ propheta sum-
 ptum est. Caronis partem, Te igitur, quæ deum initium esse
 cepit, Gelasius dedit: sicuti ante eum Syricius Comuni-
 cantes, quod nunc tertio loco ponitur. Ex quo apparet,
 ipsum Canonem neq; ab uno integrum, neq; in eâ formam di-
 gestum, ex qua modo constat:

Leo deinde adiecit, Hæc igitur oblatione, usq; Pla-
 catus accipias. Gregorius tres subiunxit postulationes,
 Diesq; nostros in tua pace disponas, atq; ab æterna dâna
 tione nos eripi, & in electorum tuorum iubeas grege nu-
 merari. Eiusdem quoq; primi Leonis est, Sanctum sacri-
 ficium, immaculatam hostiam. Sic alij alia addiderunt.
 Finito canone, dicitur, Pax Domini: hic osculum pacis da-
 tur inter sacerdotes mutuo, quod Innocentij primi inuen-
 tum est: uelut Leonis II. ut pax in sacrorum ceremoniis
 astanti populo circumferretur. Et utrumq; ex imitatione
 Seruatoris, qui consueuerat suos praesertim discipulos
 abeuntes, uel ad se redeuntes deosculari: id quod Iudas
 proditor significantius declarauit, qui praepceptorem,

B ij

ut in Euangelicis literis legitur, osculo tradidit. Verum quā Missa pro mortuis celebratur, id nō fit, pro eo quod haud nobis cum illis per pacis osculum, comunicandum est, quos nondum certō scimus esse in gratia cum Deo. Quare cadauera etiam mortuorū aditu et mansione templi usq; eō prohibentur, dum res diuina fiat. auctor Guilielmus Durantus, libro diuinorum officiorum septimo. Solent item sacerdotes nostri peractis sacris, benedicere populo dextera manu in eū extensa, ac in signum crucis circumducta, quod episcopi inter sacra, & pontifices Romani alijsq; maiores antistites, etiā eundo factitant. quod ab Hebræis est: quippe in Leuitico legimus, Aaron post factam rem diuinam, consueuisse extendere manū suā super populum, ac illi benedicere. Seruauit uel hunc ritum Christus, quem Lucas ante quam in caelum rediisset, secutus in ambus benedixisse suis discipulis. Sed ad rei diuinæ rationem reuertamur. At reliquas Antiphonas Greci, Responsorialia uerò quæ nouitio quidem uocabulo sic dicunt, Itali primū inuenisse tradūt. Sunt qui Responsorium etiam Gradale uocēt, quod iuxta gradus suggesti cantetur. Cæterum Gelasius & Gregorius multas orationes, id est, preces inuenere, ac ad lectiones et Euangelia, Responsorialia, id est, offertoria, quæ uocant, adiunxerunt, uel Gregorius ipse quasi de integro modum rei diuinæ edidit. Fecit illud ipsum & Ambrosius Mediolanensis antistes. Quapropter habito deinde episcoporum conuentu, decretū fuit, ut quæ & Ambrosius digessisset, Mediolanensis tantum sacerdotum cœtus, sicut hodie fit, seruaret, & Gregoriano inuento reliqui uterentur.

Quod

Quod uerò sacerdos dicendo, Dominus uobiscū, sepius ad populum in altari se uertit, hoc de Hebræorū quoq; cæremonia sumptum cōstat, quorū sacerdos inter sacra sese circūagebat, aspergendo sanguinem animalis immolati. Quod, teste Apuleio, & Ethnicorum sacerdotes circa aras factitabant, quum præsertim responsa daturi, diuino, uti credebant, spiritu afflato agitarentur. Vnde dubio procul ab alterutris apud nos sunt huiusmodi in altari circumuersiones.

Vnde mos fit, ut post rem diuinam factam, diaconus pronuntiet, Ite, missa est: & unde missa & cæremonia dicta: atque quid re ipsa sit missa, qualisue cæremonia. Cap. xii.

Acta re diuina, diaconus ad populum conuersus pronūtiare solet, Ite, missa est. Conuenit hoc loco, ut huius nominis missæ originem explicemus, nequis ut sordidum & peregrinum respuat: quando haftenus permulti id indagare conati, rem in incerto reliquerunt, quippe qui non unde natum esset, ut libamēto iā libato, id est, sacrificato, per hūc modū potestas fieret ab eundi uolentibus, prodiderunt, sed circa uim illius uerbi Missa aberrantes, delirationem quandam somniarunt, nō animaduertentes nostros sacerdotes illud ex moribus institutisq; priscorum esse mutuatos, sicut pleraq; alia, uti appositè memorauimus. Cæterum ne nos etiā aliquid diuinasse potius, quàm re certā prodidisse dicamur, Apulcij testimonium cūctis certē probandum ducemus in medium, unde moris huius originem abunde haurire licebit. Is enim libro sui Asini

B ij

aurei 11. quū se dicit in sacris deæ Isis interfuisse, sic rem declarat, At quū ad ipsum iā tēplū peruenimus, sacerdos maximus, quiq; diuinas effigies progerebant, et qui uenerandis penetralibus pridē fuerant initiati, intra cubiculū deæ recepti, disponunt ritē simulachra spirantia. Tūc ex iis unus quem cuncti grāmatea (sic Græci uocāt scribam) dicebant, pro foribus adstans, coetu pastophorum, quod sacrosancti collegij nomen est, uelut in cōcionem uocato, inuidē de sublimi suggesto, de libro, de literis, fausta uota præfatus, principi magno, senatuiq; & equiti, totiq; Romano populo, nauticis nauibus, quæq; sub imperio mundi nostratis regūtur, renūtiat, sermone ritūq; Græciensit, ita, *Αναίσις ἀπορίσις*, populis missio: Quam uocē feliciter cunctis euenire signauit populi clamor insequutus. Exin gaudio delibuti populares, talos, uerbenas, corollas ferentes exosculatis uestigiis deæ, quæ gradibus hærebat argento formata, ad suos discedunt lares. & reliqua. Istæ duæ Græcæ dictiones significant populis missionem, & uerba sunt Græcanico more & lingua pronuntiata, quæ Græci Latiniq; iuxta usurpabant, post cuncta celebrata mysteria, ut diceretur missio populis, id est, uel datur, uel est, ut tum demū omnibus abire fas esset. Idē igitur mos à nostris etiā seruatur, ut peractis sacris, per diaconū pronuntietur, Ite, Missa est: quod idē est, ac illicet, hoc est, ire licet. Nō est præter consuetudinē, quod Missa, non missio pronuntietur, quādo nostræ religionis auctores promiscuē missionem et Missam usurpare, diuus Cyprianus testatur, qui remissam peccatorum, ac id genus alia per multa sepe scribit, ut ad Fortunatum de exhortatione

martyrij, In aquæ, inquit, baptismo percipitur peccatorum remissa. Hinc ergo totū quoq; sacrificiū Missa est nominatum. Quod uocabulum Ioannes Reuchimius homo Germanus, ac literarū Hebraicarū cum primis sciēs, lib. De rudimentis Hebraicis secundo, docet Hebraicū esse, ita scribens, Inde uenit per additionem he literæ in fine מוסר id est, oblatio, quæ fit superiori Domino, propter debitum munus personale. Deuter. 16. Oblationē spontaneam manus tuæ, quam offeres, iuxta benedictionem Dei tui. Quod nomē nos Christiani sacrificio nostro impositum retinemus, usq; ad hoc tempus, ut à nobis appelletur Missa, quod à Græcis liturgia. Nota igitur, quod Missa neq; Græcū neq; Latini est, sed Hebraicū. Hæc ille. Mihi uerò prior ratio probatur, ut magis appositae. Missa autē, si quæras quid sit, ratio eius usus indagatrix potest fortē tibi rē sic definire, Missa, est corporis & sanguinis Christi consecratio: quando ea consecratio perinde summa & caput missæ est, ut adeptæ uictoriæ concelebratio triumphus dicitur. Hanc igitur missam tanti mysterij monumentum, hoc est, unicum nostræ religionis sacrificium, optimi ecclesiæ patres ritē studuerunt reddere cunctis mortalibus perquam frugiferam atq; fructuosam, quæ idcirco ex multis constat diuinis hymnis, Dei optimi maximi laudibus, precationibus, gratiarū actionibus, et sacris scripturis, è quibus animus noster audiendo, in spem bonam suæ salutis uocatur, item illis oblectatur, & pascitur. Pateat iam reditus ad propositū. Sic Romanis placuit, omnem diuinum cultum ceremonias appellare, à Ceritibus. Hetruriæ populis. Ij enim olim capta

urbe Roma à Senonib. Gallis, sacra Romanorū à Vestalibus inuecta per benignè receperūt, usq; eoq; seruarūt, dū patria à Camillo esset recuperata, sicut Lilius lib. ab urbe cōd. s. latè demōstrat. Cuius beneficij Quirites memores, postea omnia quæ ad religionē colendā pertinerent, cæremonias nuncuparunt: quāvis sint, qui eas à cærendo dictas malint. Sunt enim cæremonie instrumenta religionis, quæ uelut terra, sine illis coli non potest, per quas in animis nostris renouatur pietas, fundamentum, uti Cic. ait, omnīū uirtutū, quæ corpus cū mente ad Deū uenerandū trahit. Si uelimus igitur agrū Dominicū bene excultū, eiusmodi cæremoniarum culturā adhibēdam curemus. Quod semel tāūm die sacrificabatur, hoc Alexandri primi, teste Gratiano, est decretum: sicut & illud Telephori, quod Dominico natali die ter sacerdos rē diuinam facit, et primò in mediā nocte, quum Christus est natus: deinde lucescente aurora, quādo pastores natum inuiserūt: postremò ubi prima lux humano generi affulsit, quum prius nulli ante tertiā diei horā fas esset sacrificare. Adicitur & alius mysticus sensus, ut triplici actu status triplex gentium significetur: primus, qui sine Lege fuit, quum omnia fuerunt tenebris circūfusa: alter lucis & tenebrarum simul particeps, quum post datā Legem fuit omnino aliqua Dei cognitio, sed nondum perfecta: tertius gratiæ est, cui sol, id est, ueritatis lux affulsit. Præterea Felix primus sanxit, ut nusquā nisi in sacro loco, si per necessitatem liceret, & à uiris sacris initiatis Missa celebraretur, quod ipsius rei diuinæ faciendæ à principio solum Apostolis, hoc est, sacerdotibus à Chri-

sto

sto potestas facta fuisset. Anacletus quoq; huius rei studiosus uoluit, ut sacerdos non nisi coram saltem duobus sacrificaret, quò, credo, ne ille frustra bene precando diceret, Dominus uobiscum, si minus quàm duo sacris interessent. Propterea non rectè faciunt, qui sine arbitris sacrificāt. Gratianus hoc præscriptum Sotero attribuit, qui fortè illud parum custoditum renouauit.

Quare nonnulla tam Hebraica quàm Græca uel Syriaca uerba in Missa usurpentur, & ibidem de eorum significatione. Cap. XIII.

Illud insuper haud omittendum duximus, quod facit ad quarundā uocū cognitionē, quæ ut peregrinæ, inter sacra faciendā à pluribus frequentatur sacerdotibus, quàm intelligūtur. Sunt enim uerba quædam Hebraica, quædam Græca aut Syriaca. Hebraica & Syra, teste D. Hieron. ad Marcellā, ideo immutata ab initio manserūt, quia uel interpretes, uel Apostoli, id faciendum minus curarunt, ut quoniam primum religio apud Iudæos, uelut supra demōstrauimus, cœperat, nihil ad credentiū offensionē innouarent, sed ita ut à puero imbiberāt, traderēt: postea uerò quàm in uniuersas gentes Euāgelij sermo dilatatus est, non potuisse sensus recepta immutari, idē auctor est. Cuius rei Orig. rationē reddēs, afferit, propter ueritatem cuiusq; gentis linguæ non posse uerba quæ plerumq; in aliis sonare, ut apud suos, ac multo propterea melius esse, non translata ponere, quàm illorum interpretatione tenuere. Hac ratione Græcos primum in uocabulis Hebraicis sensum commiserunt, præsertim cre-

B v

dere, utpote desperātes posse se absolutū sensum suo sermone reddere, & sic nostros nihil deinde plus ausos, & Hebraica & Græca permisisse stare. Atqui id cōsultō factum nō nemo falsē putat, quo ad imitationē etiā tituli, qui super crucē Seruatoris positus fuerat, perinde Missa triplici lingua cōstaret, ac illū scriptū fuisse Hebraicē & Græcē et Latine tradit euāgelista Ioānes. Sed iam ad interpretationē ipsorum uerborum aggrediamur. Iesus Hebræum nomen, ut Hieron. indicat, apud nos seruatorem significat: Christus ex mystico chrismate unctus dicitur, quē Iudæi Messiam appellant. Idē dictus est Nazareus, id est, sanctus siue consecratus, uel à Nazareth oppido Galilee, in quo est genitus & nutritus. Item Emmanuel, quod Hebræū est uerbū, & nobiscū Deus. Rabbi, idem ac dominus, siue magister, uel præceptor: nam apud Hebræos, à multitudine scientiarū dicta est uox. Paracletus Græcum uerbum, id est, παρακλητος, & significat aduocatum, doctorem, hortatorē, consolatorē. Sic Seruator pollicitus est mittere paracletū, hoc est, Spiritū ueritatis, qui discipulos doceret. Et illud notissimū est, Paracletum per e scribēdum in penultima, eamq; producendā: nam si legeris paraclytū per y in penultima, facies Christum sceleratorum cōsocium, qui

Ad prima redeo. Pascha Hebræū uocabulū, nō Græcū, prout Hieronymus affirmat, & trāsitum sonat, quōd Iudæi tūc ex Aegypto in patriā remigrassent. Epiphania Græcū uerbū, apud nos apparitionē uel ostensionē significat, hoc ideo, quia eo die Seruator stella proditus est, & trigesimo deinde anno adhuc mūdo ignotus quū uenisset ad Ioannē, ut baptizaretur, cognitus est, intonante de cælo Patre, Hic est Filius meus, etc. licē pentecoste Græcē, quinquagenaria Latine dici potest, quōd usq; ad hāc celebritatē, à resurrectione Domini, intersint quinquaginta dies, ut infra fusius explicabitur. Scenopegia, uox cōposita, dicta est à σκηνή tabernaculis, quia in solitudine prisca Hebræi illis usi esēt, & erat festus dies. Nostri perperā addunt aspirationē. item encenia; festi dies initiales, hoc est, dedicationis templi. Kyrie eleeson uerbum cōpositum, ex κύριε, quod significat Domine, & ἐλεσον, quod est, miserere. Alleluia duo itidem uerba &

Hebraica, atq; idem ac laudat. *Denn*: la enim, teste Hieronymo, ex decem nominibus, quibus apud Hebræos Deus uocatur, uocatur. *Antiphona*: Græcis uox reciproca, quod utriusq; uocatur. *Hymnia*: Græcè, Latine dicuntur colloquiū, sermo. *Cantō*: Græca uox, regulā significat. *Hosanna*, Hebræo sermone perinde ualeat, atq; apud nos, O Domine saluum me fac. *Sabaoth* Hebraica quoq; uox, et idē, atq; Latine, Dominus omnipotens, siue Dominus uirtutū, aut exercituum. *Eucharistia*: Græcis gratiarum actio, significat, sicut Euangelium boni uerbum, *Psalmus* uocatur, *Psalmus* Græcum, ac uerbum Latine canticum, ac uerbum dicitur. *Paradisus*: Græca uocatur pomarium, hoc est, hortus cōsitus pomis. *Paritas* dicitur, Latine cōparatio, similitudo. *Symbolum* collationē significat, quia Apostoli siue patres in unum contulissent, quod unusquisq; de Deo senserit. *Petrus* Græcis saxū, uelut *Cephas* Syro sermone, soliditas, quod *Petrus* solidus fuisset in confessione ueritatis. *Phylacterium* Græcū uocabulum, Latine custodia dicitur, quod in iis seruetur memoria Legis: sicut apud nos regulæ iuris habentur. *Synagoga* cōgregatio à nostris dicitur, nos etiā Græca uoce ecclesiam uocamus. *Mammona*, ut probat Hieron. Syriacū est nomē, singularis numeri, generis masculini, et apud nos diuitias significat. *Ethnicus*, uox Græca, et Latinis homo alterius sectæ. *Profelytus*, Græcum uerbū, nobis aduena: sic enim illū uocabāt Hebræi, quē ex aliena natione, in suæ legis cōsociationem recepiissent. *Scādalizare*, Græcū uerbū, Latine est offendere: sicut angariare Persicū, et significat adigere, compellingere.

lere. *Golgotha*, Syra est uox, non Hebræa, et Hieron. ostēdit significare locū calui, siue caluariæ. Ita dictus est locus ierosolymis, ad septentrionalē partē montis Sion, quod in eo iacerent capita hominū damnatorū. *Corbana*, quam etiam uocat gazophylacium, nomē ex lingua Persica et Græca compositum, et significat arcam in qua seruabantur templi pecuniæ, seu munera quæ usui erant ministris: nam corbā, ex testimonio Iosephi, quod in superiore libro citauimus, quum de radēdo capite Nazæorum sermo fuit, apud Hebræos significat munus, unde corbana dicta uidetur. *Eleemosyna*, largitio, quæ inopi fit, Græca uox, et misericordiam sonat. *Gehenna* locus erat in ualle filij Ennon, in sorte tribus Benjamin, ubi filij Israël, erectis aris, sacrificabant, ac filios exustos igni deuouebant, immolabantq; dæmonio Moloch, quæ Deus, uti apud Hieremiam legitur, cōminatus est se mortuorū cadaueribus impleturū: apud nos, pro loco inferorum accipitur. *Diabolus* Græcū uerbum, sonat delatorē, siue calumniatorē. *Beelzebub*, Hieronymus docet idē esse bel, beel, et baal, et Hebræis idolum, et Zebub muscā, quasi dicas idolū muscæ: *Idolū* enim simulachrū significat, et sic hoc nomine spurcissimū fuisse idolum. *Abyssus* Græca uox, Latine uorago dicitur. *Phantasma* Græcis, uisum per somnū uidere est, Latine spectrū dicitur. Sed ne per hæc peregrina longius gradientes, uisum etiam nos uidere uideamur, iam ad finē ueniamus. *Amē* uox Hebræa est, Latineq; sicut declarat *Aquila*, uerē, siue feliciter, uel fiat, Hieronymo teste in *Psalmos*, ubi ait, Fiat fiat, Hebræis legitur amen amen. Erat quippe ger-

manuum consimilicq; Hebræorum institutis, in ueterū religione, feliciter, quod supra ex Apuleij lectione cōstat, atque hic amen, quo significatur, ut ea quæ supra sunt uerè dicta, confirmantur. Super ea re extat breuis epistola D. Hieronymi ad Marcellā. Hæc pauca libuit exponere, ut unicuiq; rem diuinā facturo, obuia esset eiusmodi uerborum significatio.

POLYDORI VER

GILII VRBINATIS DE INVEN-

TORIBVS RERVM LIB. VI.

De pio pœnitendi initio, atq; duplici pœnitentia, quam uocant, genere, & de primo confitendi delicta instituto, & qualis sit publica confessio, ac idem de triplici purgatione priscorum. Cap. I.

Pincipium religionis Christianæ cum institutione Christi, & regum, item originem & exitum coniugij sacerdotalis, & modum contrahendi, ac ritum sacrificandi, cum apud Hebræos, tum apud nostros, iuxta & orandi, & quantum mortalibus ipsa Christiana religio profuerit, superiore libro exposuimus: iam idcirco & alia que ad institutum pertinent opus, differamus. Primum omnium scire licet pœnitendi initium à Deo profectum esse, qui ita pro sua erga nos miseros mortales misericordia, factum uoluit, quod probat atq; affirmat Tertul. in eo lib. quem de pœnitentia, quam uocamus, composuit, ubi inquit, Omnibus delictis seu carnis, seu spiritus, seu facti, siue uoluntate commissis, qui pœnam per iudicium destinauit, idem & ueniam per pœnitentiam spondit,

pondit, dicens ad populum, Pœnitere, & saluum faciam te. & iterum, uiuo, inquit Dominus, & pœnitentiā malo quàm mortē. Ergo pœnitentia uita est, quum preponatur morti. Et pergit, Bonū est pœnitere an non? Quid reuoluis? Deus præcipit. At enim ille nō præcipit tantum, sed etiā hortatur. Inuitat præmio ad salutē, iurans etiam. uiuo dicēs, cupit credi sibi. O beatos, quorū causa Deus iurat! Hucusq; ille. Hinc homines pœnitendo cœperunt sese Deo de peccatis purgare, ut in Leuit. est, cap. 5. Deus de Seruator noster ut nos ex omni parte immortalitate donaret, postremò portionem salutis, caelestemq; partum nobis propinauit apud Ioā. Euang. cap. 6. dicens, Caro enim mea uerè est cibus, & sanguis meus uerè est potus. Qui edit meā carnē, & bibit meū sanguinem, in me manet, & ego in illo. Et pergit, Qui edit hunc panem, uiuet in æternū. Verū quia non decebat, ut quilibet non mendus tam purè nectar hauriret, tamq; salutare ambrosiā esse, audeat, idcirco Apost. docuit, ut accendendū esset ad ea sumenda, aiens, Itaq; quicumq; ederit panē hūc, aut biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini. Probat autē homo seipsum, & sic de pane edat, & de calice bibat; nā qui edit aut bibit indigne, iudicium sibi ipse edit & bibit, etc. Sed quomodo probat se homo, qui nemo potest esse tam prudens, ita sagax, quin aliquando labatur? Quod Deus opt. max. sciens, pro sua benignitate aperuit nobis porta salutis. In hunc necesse est, quod si uis carnis subiecta est, medicum pœnitentiæ subueniret: nam proculsare misit Iouā Baptistam clamantē, Pœnitentiam agite, Attende, hoc loco

spiritualis poenitentia tractatur, quia omnis nostra uita aliud nihil esse debet nisi poenitentia, quae facit, ut quis, uelut ait Apost. transformetur per renouationem mentis suae, & ad se reuertatur, dolendo peccatum suum, dicente Seruatore, Qui odit animam suam in hoc mundo, in uitam aeternam custodiat eam. Et haec interior est, ac Euangelica dicitur poenitentia, cuius fructus est exterior, quae agitur per corporis afflictationem & uoluptatum contemptum: atque ut ista ficta, uti in hypocritis apparet, ita illa non nisi uera esse potest. De ea meminit Tertull. in libello definit. dog. eccles. Poenitentia uera est, inquit, poenitenda non admittere, & admissa deflere. Satisfactio poenitentiae est, causas peccatorum excidere, nec earum suggestionibus aditum indulgere.

Siquis igitur aut cupiditate uictus, aut libidine impulsus, aut errore deceptus, aut ui

coactus

coactus ad iniustitiam lapsus fuerit, non desperet: potest enim per hunc modum reduci ac liberari, si poeniteat actorum, & ad meliora conuersus satis Deo faciat, & ita respiciat, quod & errati pigeat, castigetque seipsum stultitiae, et confirmet animum suum ad rectius uiuendum: quonia sicut nihil prodest male uiuenti antea facta uita probitas, quia superueniens uequitia iustitiae facta delet, ita nihil efficiunt peccata uetera correcto, quia superueniens iustitia labem uitae prioris abolet. Vtrunque ipse Dominus apud Ezech. nobis denuntiat, Si impius egerit poenitentiam, omnium iniquitatum eius non recordabor. Si autem auerterit se iustus a iustitia sua, & fecerit iniquitatem, omnes iustitiae eius quas fecerat, non erunt in memoria. Atque ita ultima facta aut nobis bono, aut malo sunt. Sed propterea quod nihil prodest inclusam habere conscientiam, quia patemur Deo, idcirco postquam satis delictorum nos poenituit, deinde oportet ultrò aperire animum, & perniciem uitiorum ipsi Deo, qui mederi, & ueram atque perpetuam sanitatem reddere potest. Appetenda est haec omnibus medicina, quoniam in maiore periculo uersatur anima quam corpus. Et quia Seruator noster ut humana indutus persona ubique nobiscum praesens esse diu noluit, proinde sui uicarios constituit homines mortales, id est, Apostolos ac discipulos suos cum primis, quibus dixit, Quorumcumque remiseritis peccata, remittentur eis, & quorumcumque retinueritis, retenta sunt: ut illis nostra consistere minus delicta, tanquam ueris iudicibus, et ab iisdem aliqua affecti poena, per diuinam gratiam remissionem acciperemus. Ante Christi aduentum sat erat mente fateri Deo co-

ratim irrepere, quū præsertim per pudorem non facile liceat admissa cuius proderet. Caterum ut modus confessionis præscorum diluceat, Tertulliani, qui de ea re luculentè agit in lib. quem de poenitentia scripsit, uerba subiiciam, quæ eiusmodi sunt: Is actus qui magis Græco uocabulo exprimitur, et frequentatur, exhomologesis est, quæ delictam Dominum non solum confitemur, non quidem solum, sed etiam factis, factis confessione disponitur, confessione poenitentia nascitur, poenitentia Deus mitigatur. Itaque exhomologesis prosteruendi et humili, secundum hominum disciplina est, conuersationem iniunges misericordie illi. De ipso quoque habitu atque uictu, sacco et cimeri incubare, corpus sordibus obscurare, animum ueroribus delectare, illa quæ peccant, tristi tractatione mutare. Caterum pastum et potum per se non uentis siliis, sed animi causa. Plerumque uero ieiuniis preces alere, ingemiscere, lachrymare, et mugire dies mensesque, ad Dominum Deum tuum, presbyteris aduolui, et aris Dei adgeniculari, omnibus fratribus legationes deprecationis suæ iniungere. hæc Tertullian. Mos iste talis confessionis flebilis et lamentabilis etiam nunc in die præsertim Dominicæ cænæ, multis in ecclesiis obseruatur, qui proculdubio hinc acceptus est. Postremò sequitur, ut satis Deo faciamus: quod fit quū iussu sacerdotis, cui facti sumus commissi, facimus fructus, uti Ioannes prædicabat, qui deceant poenitentia: nam, uti Cyprianus ait, poenitentiam ille agit, qui diuinis præceptis mitis et patiens, et sacerdotibus Dei obtemperans, obsequiis suis et operibus iustis Dominum promeretur. Atqui Innocentius

ter-

tertius cōstituit, ut qui iā doli capaces esse cœpissent, si nō sepius, at semel quotānis cōfiterētur peccata illis sacerdotibus, qui eorū animarū curā haberēt. Atque hic est uera purgationis modus, ut quod dicto fastioe quotidie peccamus, illud pura cōscientiæ uoce, pijsque actibus expiemus, nō autē iudaico ritu, arietis sanguine, aut more præscorum tēda, sulphure, uel aqua. In sacris ferè omnibus ethnicorū tres erāt istæ purgationes, nā aut tēda purgābatur et sulphure, aut aqua abluēbatur, aut aere nētilābantur. Triplicem purgationem Ouid. notat illo uersu,

Terque senem flamma, ter aqua, ter sulphure lustrat.
Et Vergilius idem, — Ter socios pura circumluit unda,
Spargens rore leui et ramo felicitis oliuæ,
Lustrauitque uiros.

Item ouium usurpabant. Iuuenalis,

Nisi se centū lustrauerit ouis. Sic et in hoc delirabant: non enim corpus, sed animus est purgandus, utpote cuius absque nutu, atque renutu, nemo quisquam fit nocens.

Qui primi instituerint horas canonicas, ac sanxerint ut psalmi à choro alternis canerentur, ac quàm parum frugifer sit cantus in domo Domini mollior atque delicatior, & ibidem de origine chori, & qui diuorum uitas scripserint. Cap. II.

Reces horarias siue canonicas, quas uocant, Hieronymus primus, Eusebio Cremonensi et plerisque aliis qui cum eo uixerant, instituisse fertur, quibus diuina in templis laudes canerentur, ut ex sacra patet historia, quas patres deinde receperunt imitati carmen David, Septies in

C iij

die laudem dixi tibi. Sunt autem qui tradant, et in primis D. Cyprianus, morem celebrandi primā, tertiam, sextā, et nonam horam à Daniele sumptum, quod ille ter in die positus humi genibus, patrio ritu manē, hora sexta et nona precari cōsueuisset. Ita, teste diuo Hieronymo, tria sunt orandi tempora, manē, id est, hora tertia, quum Spiritu sancto afflatus sunt Apostoli: sexta, quum edendū est. Sic Petrus Apost. uolens cibum capere, ascendit circa horam sextā in coenaculum, orādi causa: nona, tū idem Petrus et Ioannes perrexerunt ad templū, precandi gratia. Fuit uel illud priscorū institutū, quū apud illos sic oraretur, teste Apuleio, qui lib. 11. ita scribit, Rebus iam ritē consummatis, inchoatae lucis salutationibus religiosi primam nuntiantes horā perstrepunt. Matutinas precatōnes uocat hoc loco Apuleius non ineleganter salutationes, ostenditq; modum orandi diuisum in horas sacrificiis legitimas fuisse. Postea, quod satis cōstat, Pelagius secundus decreuit, ut ipsae septem canonicæ horae quotidie à sacerdotibus recitarentur, uelut præsens remedium humanæ imbecillitati futurum, quo sicuti iustus septies in die, quemadmodum ait Salomon, fortē per inconsiderantiam cadit, ita per orandi curam, toties resurgat, conualeatq;. Singulis autem horis Gregorius præfationem dedit initium Psalmi Dauid, Deus in adiutorium meum intende: Domine ad adiuuandum me festina: subiecitq; hymnum illū, Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto, de quo alibi dicemus. Ut totidē etiam horae in honorē Deiparæ uirginis quotidie recitaretur, instituit Urbanus secundus in cōcilio, quod in Galliis ad Claromōtē habuit.

At Hieron. rogatu Damasi digessit Psalterium quod uocant, id est, Psalmorum librum in partes, ad numerū dierum unius hebdomadae, ut quilibet dies certū Psalmorū numerum haberet, qui caneretur: quod ita distinctum nō ex ipsius Damasi decreto in omnibus templis legitur. Fuit idem pontifex ontūm primus hymnum Gloria patri, etc. qui tribus diuinis personis redditur, ad extremum quēq; psalmum adiecisse, quē in Niceno conuentu primū institutum, memorie proditū est. Item primus instituit, ut chorus dieris psalmos caneret: quanquam non nemo credit, ita antea ab Ignatio episcopo Antiocheno institutū fuisse, quippe qui per quietem audiuisset angelos ad eum modum uicissim psalmos cōcinentes, id quod unus uel alter à Dauid mutuatus esse uidetur, qui, teste Iosepho lib. Antiquit. 7. dicitur septem cōstituisse choros, et eos canentes ac præcedētes ipse subsequutus, dū arca Ierosolyma deportaretur. Vel Asaph imitati sunt, qui, ut supra diximus, etiam apud Hebræos, auctor fuit ordinis eorū qui psallerent. Fuit omnino iam inde ab initio mos nostris cōcineri de rebus sacris, dicente Tertull. ad uxorē, Quid maritus suus illi, uel marito quid illa cantabat? Id hodie apud Germanos cum primis seruatur. At D. August. lib. Confessionū 9. ait, Ambrosium Mediolanensem antistitē, hunc canendi hymnos et psalmos morem primū apud occidentales instituisse populos: quod non utiq; multum abhorret à sententia eorum qui Damaso assignāt: nam quū ambo per idē tempus fuerint, et quod unus cepisset, ab altero ratum haberi oportuerit, non iniuria et ambo eius rei auctores dici possent.

norū millia, diebus tātum triginta, per diuersas prouin-
cias afflicta supplicii fuisse, difficile erat singulorū uel
uitas describere, uel diem festum cui libet dare, illi pro-
pterea cōposuerūt lectiones, quas appellamus, quæ mar-
tyribus pluribus, cōfessoribus, quos uocant, uel uirgini-
bus conuenirent, quas patres de concilio sententia postea
cōprobarunt, certisq; diebus qui ipsis diuis sacri habe-
rētur, recitari inter horas canonicas mādarūt.

*Post hoc
quidam*

~~precibus aliis instituit, quædam mutuati ab
his canonicis, quæ ad distinctionem suarū, Romanas ap-
pellarunt: nam Benedictus suis monachis, et ceteram oran-
di modum præscripsit, item Bernardus suis; Dominicus
suis. Quin et singuli prouinciales antistites id fecerūt,
ut hodie alij alias preces usurpēt, et id factum sit, uel Ro-
manorum pontificum consensu,~~

De initio ieiunij, & primo eleemolynæ usu, ac ibi-
dem quale uerum sit ieiunium, atq; de ieiunij aduen-
tus quem uocant, & quadragesimæ uario primordio,
& unde dicta sit, ac feriæ quartæ cinerum,
quatuorq; temporum instituto.

Cap. III.

Ocet diuus Augustin. in sermone LIX. de
tempore, ad fratres, precibus, de quibus iam
abundè suprā diximus, duas esse alas an-
tendas, ieiunium, & eleemolynam, hoc est,
ut uocamus, largitionē misericordiæ causa inopi factam,
quò

quò celerius in cælum aduolare, id est, Deo longè ac-
ceptissime fieri queant: quia bonæ sunt illæ preces, uti in
Tobia est, quas ieiunium & eleemolynā comitatur. Ieiunij
initium ab urbe statim condito factum est, quum pri-
mis nostris parentibus in amœnissima terræ parte, cui
paradisus Graia uoce nomen fuit, constitutis interdicta
est arbor, à qua abstinere, ut sic obtēperando, beatissi-
mam uitam degerent, malorum omnium expertem, ter-
ra sua sponte ferente omnia, & Deum creatorem suum
spiritu, uti minus mole corporea onusto, facilius colerēt.
Imò, ut Ambrosius ait, primus mundi usus cœpit à ieiunio,
qui in lib. de Helia & ieiun. ita scribit, Quinto die
produxerunt aquæ repentina animarū, & uolatilia uo-
lantia super terram, & adhuc seruabatur ieiunium. Sex-
to die bestię sunt creatæ, & cum bestiis orta edendi po-
testas, & usus escarum: inde lex de ieiunio lata est, pœ-
nitentiæq; uiolatori indicta, dicente mandato Dei, De ligno
quod est scientiæ boni & mali, non comedetis: qua die
autem ederitis ex eo, morte moriemini. Hactenus Ambr.
Ita nihil prius Deus præscripsit homini, quàm ut absti-
neret. Atq; ieiunij talis fuit origo. Verū abstinentia haud
diuturna in parentibus fuit: nō multò post commiserunt,
quapropter dum in cælo esse sibi uidebantur, amœnissimo
domicilio sedeq; illa beatiore expulsi, sese nudos subito
repererunt, ac tum primum alienis opibus egentes, à
Deo pelliceas tunicas accipere, quibus operirentur:
inde rerum omnium magis indigentes solum laboriosè
uertere, & per sudorem ac ærurnam uitam agentes,

expectare fructus terræ, quæ iam cohibita nihil ultrò amplius ferebat, coacti sunt. Subiit et morbus, têtareq; coeperunt frigora et æstus insueta corpora, sicuti oraculum prædixerat ea uitæ incōmoda adēūda esse, si minus diuinæ legi paruissent. Et hinc simul eleemosynæ usus esse cœpit, qui inter oēs gētes, tantum deinceps increbuit, quantum pauperies semper serpsit. Sed hanc nō uno humanitatis uel liberalitatis genere metiri licet: quodcūq; enim charitatis officiū in alterū præstatur, id eleemosyna est. Cæterum Moses primus eleemosynæ dandæ usum introduxit, dicens, ut in Deuteron. extat, Non deeruit pauperes in terra habitationis tuæ: idcirco ego præcipio tibi, ut aperias manum fratri tuo egeno et pauperi, qui tecū uersatur in terra. Quod uel Christus approbavit, quū inquit, Date eleemosynā, et ecce omnia munda sunt uobis. Et rursum alibi, Vendite quæ possidetis, et date eleemosynā. Magna nempe uis eleemosynæ, quum in ea tam bene omnia bona nostra locata uelit Seruator. Sed quibus danda sit, audi D. Hieronymum cum Seruatore docentem, et dicentem, Vade, uende omnia tua, et da pauperibus. Pauper non utiq; ille, qui medicitate et squallore coopertus est, et tamen nō recedit à uitiiis, sed qui bonus est. hæc Hieron. Et Salomon, Da misericordiam, et ne suspicias peccatorem. Illis igitur, teste etiam Ambrosio, quos scimus ignauè potius, quàm ex necessitate ostiatim de cibo rogare, debemus cōsulere, ut bene agāt, ac eos obiurgādo commonefacere, ut sine uitæ ignauia, uelint in sudore uultus, sicut diuina iubet iustitia, et quæritare uictum, et esse panem suum. Et hæc ut magis

pia

piæ et salutarior, eleemosyna spiritualis nuncupatur. Est tamē cōmuniter danda eleemosyna omnibus egentibus, quando ea non tā accipiētibus quàm dantibus prodest. Sed de ieiunio iam agamus. Manauit et illa ieiunij ratio ad posteros: enim uero carnis ac uini usus ab Adam ad Noë usq; ignotus fuit, ut infra cap. 6. demonstrabitur. Cibo se abstinnuit Moses 40. dies, ut dignus esset, qui Legē acciperet à Deo: neq; enim, sicut Ambro. in eodē libello de ieiunio ait, introisset in nubem, et uocē Domini loquētis de medio igne, sine periculo audiuisset, nisi munitus armis ieiunij fuisset: quippe quod uitiosas corporis partes cōprimuit, hominemq; puriorē reddidit ad res diuinas tractādas. Deinde abstinnuit Helias et postremò Seruator noster diēs totidē. Item Niniuitis Ionæ prophetæ opera et cohortatione, poenitētibus per ieiunium uenia datur. Ita Iudæi abstinerere cōsueuerunt, quoties à Deo ope aduersus calamitates implorare, aut eum iratum placare, uel aliquid usui uitæ necessarium rogare, seu acceptorum beneficiorum memoriā redintegrare, uel dies festos agere uoluissent. Demum Christus et ieiunium obseruādum esse, et ieiunij modum docuit, quum apud Matt. cap. 6. dixit, Tu uerò quum ieiunas, unge caput tuum, et faciem tuā laua, ne cōspicuum sit hominibus te ieiunare, sed patri tuo qui est in occulto, et pater tuus qui uidet in abdito, reddet tibi in propatulo. At ieiunio uidetur nomen inditum ex intestino, quod ieiunum dicitur: quia, teste Corn. Celfo lib. 4. nunquam quod accipit, continet, sed protinus in inferiores partes uentris mittit: hoc argumento, ut more ieiuni intestini, minus nos cibus oner-

remus, quū abstinemus, quod propriū cōtinētiae est. Verum autē ieiuniū seruat, nō qui à carnibus tantū coenāq; abstinet, id quod vulgus absolutū ieiunium existimat, sed qui simul & affectionibus aliquid adimit, ut minus permittat irae quā soleat, minus superbiae, minus cupiditati, nihil uoluptati, ac patienter ferat siquid aduersi incidērit. Hæc omnia Epictetus Stoicus duobus uerbis, quæ frequentissimē usurpabat, pulcherrimē cōprehēdit, Sustine, & abstine. At Origenes in hanc quoq; sententiam, Vis, inquit, ostendā, quale te oporteat ieiunare ieiunium? ieiuna ab omni peccato, nullū cibum sumas malitiæ, nullas capias epulas uoluptatis, nullo uino luxuriæ conculescas, ieiuna à malis actibus, abstine à malis sermonibus, cōtine te à cogitationibus pessimis, noli cōtingere panes furtiuos peruersæ doctrinæ, nō cōcupiscas fallaces philosophiæ cibos, qui te à ueritate seducāt: tale ieiuniū Deo placet. Ut igitur ad hanc tanti præmij messē sapius uigilaremus, ut ad cœlestiū bonorū gustū eniteremur frequentius, Apostoli uolentes Christianos imitatuos esse Seruatoris abstinentiā, instituerunt, in quadraginta dies ieiuniū ante Pascha seruandū. Id esse uerum testis est diuus Hieron. in epist. ad Marcellam aduersus Montanū, qui plures quadagesimas seruandas prædicabat, scribēs: Nos unam quadagesimam secundū traditionē Apostolorū, tempore nobis cōgruo ieiunamus, illi tres in anno faciunt quadagesimas, quasi tres passi sint Seruatores, nō quod & per totū annū, excepta Pētecoste, ieiunare nō liceat, sed quod aliud sit necessitate, aliud uoluntate munus offerre, & reliqua. Imō, si Chrysofomo credimus, ipsius

ipsius Christi institutū esse uidetur, qui homil. X. in Gen. de ea re ita scribit, Nā quæadmodū in uis publicis sunt stationes & diuerticula, in quibus fessi uiatores & respirant & quiescunt, ut alacrius postea iter suū conficiant: & sicut in mari sunt portus, ut in eos se recipiāt nauigātes, dum uentorū impetus conquiescat, & sic iterū nauigare incipiant: ita & nunc his qui in hac quadagesima ieiunij cursum susceperē, quasi stationes & diuerticula, & portus, per duos hebdomadæ dies Dominus quietem largitus est, ut & corpori aliquatū ieiunij labores remittat, & exactis duobus illis diebus, in pulchrē cœpto itinere alacriter pergant. At non nemo Telephoro illud primò assignat, & quidem falsò: nam Telephorus auxit potius dierum numerū, quàm eius instituti fuit auctor, qui fertur constituisse, ut per septem hebdomadas ante pascha, ieiunium obseruaretur. Hoc tēporis spatio cōputātur quinquaginta dies, quibus quotidie, ne uno quidem prætermisso, ieiunio corpus edemandū erat: siquidem ex decreto Melchiadis perspicuē apparet, nullos tū Dominicos dies à ieiunio uacuos fuisse: ille enim perditū postea sanxit, ne Dominico, neque quinto hebdomadæ die ieiunium celebraretur, quòd eos dies idolorum cultores quasi sacros agerent. Sed hoc posterius paulatim obsoleuit. Illud uerò superius iā ante Melchiadē in usu erat, dicente Tertul. in lib. De militis corona, Die Dominico ieiuniū nefas ducimus: eadem immunitate à die Paschæ, usque ad Pentecosten gaudemus, etc. Verū ita fortē accidit, ut institutum iam intermissum, à Melchiade renouatum fuerit. Quare Chrysof. eos ipsos dies, ut supra

ostēdimus, à Domino datos ad recreādum corpus, recte affirmare uidetur. Ad hūc deniq; modū Telephorus non instituit quadragesimā, sed ad eam unam addidit hebdomadam, qua sacerdotes duntaxat, ultra alios abstinerēt, ut illi qui sanctiores esse debent, uel in hac obseruatione sancta, aliquid plus quā reliqui abstinando pręstarent. Posthac Greg. scripsisse fertur August. Anglorum instituti, ut curaret quō Anglici quoq; sacerdotes, secundum Telephori decretum, ieiunium seruaret. Et id temporis spatium quinquagesima dictum, sicut latē patet in cano. decretis, ubi de ieiunio agitur: & id institutū deinde Aurelianensis cōcilij auctoritate antiquatum. Ceterū unde dicta sit quadragesima, & quod habuerit principiū, facile ambigitur. Etenim longo iam usu uenit, ut quadragesima absolute ponatur pro eo XL. dierum spatio, qui sunt ieiunio sacri, sed quā Latine nescio, nisi dicatur, quia ordine est dies quadragesima sacri ieiunij, & finis eiusdem: ac inde sic nominetur, quōd sit ultima dies ex quadraginta, sicut secundus est ultimus ex duob. Atqui fuere nōnulli, qui istiusmodi partem temporis tanquam totius anni decimā sacro ieiunio darent: nam quum annus cōstet ex CCCLXV. dieb. ac horis sex, decima pars est triginta sex dies, & nescio quot horę: & quia deinde quatuor dies, sicut infra dicemus, additi sunt, ex eo, et si satis ineptē, nomen cōposuerunt, ut quadragesima nuncupata sit, quasi quatuor & decima. At istuc ne somniū nostrum, cui simile est, fortē putes, scriptum leges lib. diuinorum officiorum 6. Quadragesimā uerō alij iā usq; ab initio incipiebant eo die, qui nunc est primus ipsius quadra-

quadragesimę Dominicus dies, ac ita conimebat in se duos & quadraginta dies. alij uerō à secunda feria pręteritę hebdomadę: quod hodie nostri monachi atq; Narbonenses Galli obseruant. Verūm quū in eo XLII. dierū numero sex interessent Dominici dies, quibus ex scito Melchiadis, sus non erat per ieiunium abstimere, idcirco D. Greg. quemadmodū eod. in lib. patet, ut quadragesimā redigeret ad XL. dies ieiunio sacros, addidit ad eū ipsum numerum dies quatuor, uoluitq; feriam quartam pręteritam, esse caput quadragesimę, quā multis cū ceremoniis, cū sacris, sanctam & celebrē fecit. Primum enim in Missa legitur illud ioel prophete secundum caput, ubi de pœnitentia agitur: deinde aliud Matthæi euāgelistę, quo ueri ieiunij modus pręscribitur. Sed ante initiū Missę factum, cineres cōsecrātur, quibus populus aspergatur: sic nāq; apud Iudęos, eos quos maxime pœniteret, cinere conspergi solitos tradit. ~~De quadragesimę cap.~~ Deinde sacerdos imponit eos cineres super uerticē capitis cuiusq;, dicens, Memento homo, quia puluis es, & in puluere reuertēris. apud alios ait, Memento homo, quia cinis es, & in cinerem reuertēris, in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti. Amen. Atq; hinc ea dies feria quarta cinerum appellatur. Ita cuncti generatim mortales semel saltem in anno redduntur mortis memores, quōd facit ut rectius uiuamus, certō scientes nobis esse moriendum. Ad eum modū Dominus, ueluti est lib. Gen. cap. 3. admonuit Adā postquā peccauerat, & in mortis necessitatē inciderat, de humani corporis imbecillitate, dicens, In sudore uultus tui uescere pane, donec reuertaris in

terrā, de qua sumptus es: quia puluis es, & in puluerem reuertēris. Postremō ut ne ocyus quā ieiunū requireret, populus ad prandium aduolaret, iussū est, ut sacra omnia ad nonā usq; horā producerentur, recitatis etiam simul uesperis, quas uocant. Quæ sanè cæroniæ ac sacra partim D. Greg. opera & auctoritate, partim Cabilionensis concilij decreto instituta sunt. Est autem Caballio, seu Cabellio, uel Cabillio, ita uariè apud ueteres auctores legitur, teste Ptolemæo, urbs in Lugdunēsi Gallia celebris, in qua ea frequens synodus habita est. Ad rem redeo. Eorūdem quoq; Apostolorū decretum fuit, ut tres hebdomadæ ante natalē Domini, ut solennes celebrarentur, adiunxeruntq; illis ieiunū, quod aliquandiu publicè seruatum ferunt, nunc uerò monachi, maxime omnium obseruant. Calistus uerò ~~instituit~~ instituit, ut frumenti, uini, & olei gratia, ter in anno ieiunū ageretur, ~~id est~~ id est, quarto mense, septimo, & decimo, si inchoemus annum à Martio, Hebræorum more. Inde mutato consilio, in quatuor partitus est anni tempora id ieiunium, in uer, æstatem, autumnum, & hyemē. Quibus temporibus deinceps ratio sacrorum ordinum habita est, quum id antea tantummodo Decembri mense fieri consueuisset. Sunt tamen qui Urbano attribuant huiusmodi quatuor temporum, ac ieiunij distinctionē, quæ antea hominum imperitia confundebantur. Sic utrunq; fieri potuit, ut Calistus primū instituerit, dein Urbanus ieiunium in quatuor tempora digesserit. At ista ego à Romanis accepta esse dixerim, quos Ouid. in Fast. tribus anni temporibus fructuum gratia, totidem sacrificia

Non primus
Nam hoc
annus est
sacram tradi
tionem

cia dicit fecisse, uimalia, robigalia, floralia: prima causa uini; altera frugū, Deo qui Robigus dicebatur, sacra septimo Cal. Maij, quoniam tunc ferè segretes robigo occupat, ut ait Plin. tertia cūctorū fructuū, quibus dea Flora præerat. Hinc igitur apparet præcos Romanos pōtifficos eadē quoq; anni tēpora non inani superstitione, sed ieiuniis tribus ex eadē causa celebrasse, quō uanos ueterum ritus in uerū pietatis cultū uerterēt. Deinde patres nōnulla alia cōstituerūt ieiunia, quæ etiā ponere minimè tædebit.

De ritu uigiliarum noctu agendarum ad ædes sacras, & de conuiuio Dominico uel quale illud foret, & quando primū sacra uigiliæ in ieiunium fuerint mutata: & ibidem, nocturna sacra apud ueteres semper fuisse damnata, atque de instituto ieiunij quartæ & sextæ dierum hebdomadæ. Cap. IIII.

Os fuit statim ab initio crescentis religionis, ut quia Seruator Christus noctu nasci uoluisset, sacerdotes nocturno tempore surgerent, horasq; canonicas canerent, ac profani similiter uiri atque mulieres de media nocte surgerent, & dies præsertim paschales agerent pernoctantes in templo, ibiq; orarent, & die cœnæ Domini conuiuium concelebrarent, quod Dominicum conuiuū appellabant, unaq; eodem loci frequenter conuiuarentur, ubi simul inopes cibo reficiebantur. Hæc ex Tertulliani libro ad uxorem secundo, habui hoc loco appositè referre. Item D. Hieronymus, qui in sermone de obseruatione uigiliarum, aut quisquis illius auctor est (nam de ea re ambigitur) inquit, Hæc & huiusmodi tan-

ta ac talia ideo sancti illi cecinerunt, & scripta reliquerunt, ut nos eorum posterius paribus excitaremur exēplis, ad celebrandas etiam noctibus salutis nostræ excubias. Quod nēpe ex præcepto Domini fiebat; dicentis suis discipulis, Sic non potuistis una hora uigilare mecum? Vigilate & orate, ut ne intretis in tentationē: spiritus promptus est, sed caro infirma. Et Propheta illud ipsum decantat, Media nocte surgebam, ut confiterer tibi super iudicia iustitiæ tuæ. Item Apostolus ait, Orationi insistite uigilantes. Hinc populus quoq; imitans illos pastores qui circa Bethlehem atq; gregem suū nocte excubias agētes, meruerunt primi de ortu Domini cognoscere, solebat ea nocte quæ diem quempia præcessisset solennem, in templis ad sepulchra martyriū pernoctare orando, sacrosq; hymnos canendo. Quod C. Plinij testimonio comprobatur, qui quum Bithyniam prouinciam obtineret, motus misericordia ob multitudinem Christianorum intemptorū, ad Traianū, cuius iussu ea seuitia eruperat, scripsit, multa hominū millia quotidie obrūcari, in quibus nihil omnino sceleris inueniretur, nisi quod essent soliti stato die ante lucem conuenire, carmenq; Christo quasi Deo canere. Tū Traianus rescripsit, hos homines inquirendos quidem nō esse, oblatos uerō puniri oportere. Ad hæc Tertul. in Apologet. animo cōmotus inclamat, O sententiam necessitate confusam! Negat inquirendos, ut innocentes: & mandat puniri, ut nocentes. Parcit & scuit, dissimulat & animaduertit. Quid temetipsum censura circumuenis? Si damnas, cur non & inquirens? Si non inquirens, cur non & absoluis? Hæc ille. Sed quid

damno-

damnosa, uti ait Horat. non minuit dies? Ea enim pietas postea paulatim in impietate, illi sacri hymni in dissolutas cantiunculas, preces illæ in procaces affectus uerti cœperunt: nā in eo nocturno cōuentu, pueri puellæq; amores iam licentius meditari, iuuenes palam stuprū offerre, senes lenocinium facere, & matronæ passim corrupti minus erubescabant. Quod Vigilantius, qui mox in hæresim est lapsus, presentiens, ut idoneam culpā di ansam amplexus, cœpit eas excubias maxime omnium impugnare, publiceq; execrari. Contra Hieron. qui ab eo crimine nihil nō in malam partem asseri suspicabatur, grauius repugnabat, argumentans paucorum culpam non debere religioni damno esse, quia qui peccarent uigilando in templis, possent etiam in suis domibus uel in alienis eadem facere: atq; nō illepidè in illū cauillans aiebat, Hoc facit contra uocabulum suum, ut uelit dormire Vigilantius. Sic res in aliud tempus reiecta, ita auxit contagionem, ut domus Dei iamiam, sicut ueritas dicebat Iudæis, facta esset spelunca latronum, hoc est, stupratorum. Quod patres ubi animaduertierunt, ut ne id malum latius serperet, tandem aliquando instituerūt, loco uigiliarum ieiunium illis diuis, pridie diei cuiusq; festi, si ille celebris ac præcipuus esset, & sacerdotes nihilominus de media nocte surgerent, ac horas suas celebrarēt: quia, uti Cyprianus ait, efficax fit precatio præcedente ieiunio. Mansit deim uigiliarum, id est, officij nomen huiusmodi ieiunio, quod æquè obseruatur ac quadragesimale. Atq; huic crescenti morbo tale est datum remedium, post tempora omnino diui Hieronymi, qui eo anno occi-

D iij

dit, qui fuit salutis CCCCXXII. sedente Bonifacio pontifice I. Ita Aegyptij, teste Herodoto, pridie diei festi solenne ieiunium habere, & postquam dormierant, immolare uaccam. Hunc ritum attendant, qui eiusmodi diebus grauate abstinent, quando inde scire licet nos à priscis hominibus istum accepisse abstinentiæ modum, ut nō uideamur nouū obūsse munus. Ad rem redeo. Nimirum nō æterna sacra semper fuere multorum scelerum causa, id quod ad extremū fuit, quamobrē Romana seueritas, teste Liuiο Bacchanalia damnarit, quum sub nomine religionis, supra puerorum sceminarumq; promiscua, & corruptelæ omnis generis fieri cœpissent: & Dyagundas Thebanus, teste Cic. De legib. omnia nocturna sacra ob illud ipsum apud Græcos lege perpetua sustulit. Quinetiā nostris Christianis iste nocturnus religionis cultus, de quo supra est dictum, labeculam aliquā infamiæ apud ethnicos aspergere cœpit Tertulliani tēpore, qui de eorū suspitione meminit eodē lib. ad uxorē scribens, Quis ad conuiuū Dominicum illud, quod infamāt, sine suspitione dimittitur? Infamant, dixit Tertullianus, scilicet ethnici. Iam ad rem reditus instat. Item quarto & sexto hebdomadæ die ieiuniū indixerunt patres, quod hoc die Christus fuisset cruci affixus, & illo Iudas eum prodere animo destinasset, quod censuerat Apollonius orator inſignis, sicuti in decret. canon. est, qui imperante Lucio Cōmodo solus ea tēpestate martyriū passus, quia de Christi næ religionis laudibus, quod tūc capitale fuit, orationem habuisset. Testatur & de obseruatione huius ieiunij Origenes super Leuit. scribēs, Habemus quartā & sextā se-

ptima

ptimana dies, quibus solenniter ieiunamus. Eiusmodi sexti diei ieiunium ab Anglis hodie sanctissimè seruatur, populis sine controuersia, præ cunctis religiosissimis, sicuti nos latius de ea re memorauimus in historia nostra Anglica, quæ nuper diuū auspiciis in publicū prodiit.

Qui primi mutauerint Solis & Saturni dierum nomina, in Dominicum & sabbatum, ac reliquos hebdomadæ dies in ferias distinxerint, & ibidem, à quibus errantium syderum uocabula fuerint istis diebus primū tributa. Cap. v.

Vbnectū perappositè unde feriarū nomen sit diebus hebdomadæ singulis inditū. Porro Syluester Romanus Pōtifex primus, uanorum deorum memoriam abhorrens, statuit, ut dies hebdomadæ, qui antea nominibus Solis, Lunæ, Martis, Mercurij, Iouis, Veneris, & Saturni dedicati essent, ad numerū feriarū digererentur, uocarenturq; prima, secunda, tertia, quarta, quinta, sexta feria, ad eum propè modū, quo apud Hebræos, dies nomine sabbatorū distincti fuerant. Saturni uerò diē antiquo legis uocabulo sabbatum, quod requiem significat, & primam feriant quæ in locū Solis subiecta erat, ut diem Domino sacrū, Dominicum appellari uoluit: idq; fecisse dicitur rogatu Cōstātini principis. Quāquā Apostoli primò eū diē Domino cōsecrarant, quod Seruator noster eo die à mortuis resurrexisset, atq; otiiū sabbati, id est otiiū, sicut ait Orig. ab operatione peccati, in eundem uerterant, ut perinde apud nos Dominicus esset, ac sabbatum apud Iudæos fuerat. Quod uerū esse ex eo colligere licet, quod multò ante

D iij

Syluestrū, aut Cōstantinū, Pius Pōtifex sanxiffe perhibetur, sicut infra demonstrabitur, Pascha Dominico die celebrari, & Tertull. eum diē Dominicū appellat, uti proximo capite demonstrauimus. Quare istud institutum forte id temporis minus seruatiū, Syluester per hunc modū inuouasse dicitur. Ceterū hęc dierū ratio nunc tātū in rebus diuinis habetur, quū uix Dominico die cum sabba to suum tenente locū, & id, credo, permittente Sole, & Saturno, reliqui pristinū nomen recuperauerint. Vnde profectō pudendū est, simulq; dolendum, quod non antehac data sint istis diebus Christiana nomina, ne dii gētiū inter nos, tam memorabile monumentum haberent. Et si astrologi Lunam, Martem, Mercurium & Iouem uocant planetas, id est, stellas, ē quibus nomina his quatuor diebus imposita sunt, quod uis syderū efficiatur tēporis uarietas. Hinc Cic. De diuin. inquit, Quum temporū anni tempestatumq; celi conuersiones cōmutationesq; tanta sunt accessu & recessu stellarū. Feria apud ueteres, erāt dies, quibus nullum opus fieri liceret, dicta à feriendis uictimis, quæ immolabātur: uel à ferendis epulis, quæ tum maxime dabantur. Sed de iis plura in capite insequenti, quum de festis diebus sermo fiet. Quod autem receptum est, dies assignari septem stellis, quæ planeta uocantur, inuentum Aegyptiorum putatur, teste Dione historico.

De modo Christianæ abstinentiæ in cibis capessendis, quum solenne est ieiunium, ac de eorum delectu per legem habito, & unde sit usus apud nos consecrandi mensas, legendiq; sacra scripta dum editur, atque agendi gratias post sumptum cibum. Cap. VI.

Quum

Vum ieiunium agitur, primum à carne, & à quocunq; ciborum genere quod sapiat carnem, sicut sunt lac, caseus, oua, auctore diu. Greg. abstinentum est. Sed carnis usum multo antè interdictum fuisse iis qui per ieiunium abstinent, testatur Chrysof. qui Greg. ducentis anteceffit annis, homilia tertia ad populū, in detrectatores: Quæ enim, inquit, utilitas, quum auibus & piscibus ablineamus, fratres uerò mordeamus & comedamus? Quæ lex à principio imposita fuit, quum Deus, uti est in Gen. lib. dixit, Ecce dedi uobis omnem herbam seminantem semen, quæ est in superficie omnis terræ. Et omnis arbor in qua est fructus arboris, seminans semen, uobis erit in escam. Ita, teste Orig. primus homini cibus fuit ex oleribus & arborum fructibus, usq; ad Noë tempora. Et eam ipsam legem in ieiunio remansisse satis constat, quādo posteritas illa semper est usa. Abstinentum dein & à cœnis, dicente Hieron. prout & in Decretis scriptum est, Sint tibi quotidiana ieiunia, & refectio satietatem fugiens: nihil enim prodest tibi biduo uel triduo uacuum portare uentrem, si post pariter obstruatur. Et subdit, Sint tibi ieiunia pura, continua moderataq; id est, quotidie esurire, quotidie prandere, & reliqua. Docet Hieron. ut semel in die cibum capiamus; & illum quidē circa meridiem, quæ temporis portio iam usu uenit, ut prandio sit data. Est illud ipsum iam pridem cōuentus Gabilionensis decreto statutum, quo excipitur, ne quisquam ante sacra meridiana peracta, præsūm eat: nulla hic mētio de cœna fit. Dixit Hieron. & refectio, id est, ipsius cibi capessenda

D 7

di actio, satietatem fugiat: si de prandio & coena intellexisset, refectioes pluratio numero posuisset. Hæc grata frugalitatis cōsuetudo maiores nostros in hoc genere ieiunij, cum summa uoluptate continuit: hæc nos esurire quotidie, quum coenas negligimus, & prædere quotidie admonet. Sanè si in ieiunio bis cibum capere fas esset, ecquæ hic abstinentiæ forma, uel species quidem foret? parui enim refert, quo uestaris cibo, si modò te ad summum satiaueris. Apud Rom. olim prandia non fuisse frequenti in usu, auctor est Seruius. Testatur idè Gellius ita scribens, Parsimonia apud ueteres Rom. & uictus atq; coenarum tenuitas non domestica solùm obseruatione ac disciplina, sed publica quoq; animaduersione, legūq; plurimū sanctionibus custodita est. Romanis sceminis, ut nos alibi diximus, uini usus quondam ignotus fuit. Hebraei in solenni ieiunio uesperitantum comedebant, sicuti lib. Iudic. cap. 20, & 2. Reg. cap. 1. legitur. Hūc quoq; morè apud nostros aliquando seruatum Chrysostr. innuere uidetur, quum homil. 36. in Matth. prope finem ita dicat, Veniat tibi, oro, in mentem, quoties ieiunij tēpore, mensa uesperitanti apposta, si minister uocatus tardiuscule accesserit, etc. Nos igitur ab iis formam ieiunij accepisse uidemur, sed alio temperantiæ argumento: illi in medias noctes sese pascebant, nos merenda contenti, reliquum diei abstinenter agimus. Hæc ieiunij ratio quamquam ab omnibus recepta est, ritèq; ubiq; gētium seruatur, de ea tamè non ab re, hoc loco latius quàm uolebam memorauimus: sunt enim nonnulli, quorum Deus ueter est, ut Apostolus ait, qui uelut fruges cōsumere nati, omnia tam hu-

mana

mana quàm diuina præ lautissimis epulis, haud magni ducant. si porrò abortiuū, ut dicunt, religionis filij contendūt esse cenādum in ieiunio, modò carniū usus abfit. Huic tā pingui esuritioni audiuius nos quandoq; apud Anglos, Londini, nescio quem concionatorè Franciscani ordinis uirum, uoluisse copiam suppeditare ciborum, imò abstinentiæ Christianæ fræna laxare, affirmantem neminem teneri capitali peccato, si quadragesimali ieiunium uiolasset, quū ex præscripto legis, nihil contra sancitum esset. Ita homo eius sectæ, quam Christus nō instituit, de ieiunio præceptū Christi requirebat, (ut credo) suo amplo uētri haud tenuiculo cibo contēto, honestius obediret. O post hominum memoriam os importunissimum! Fac, quæso mihi licere id sine capitali crimine facere, quid obest, si persuasum habeam me grauius peccare quàm peccem, si nō abstineam? Officit sanè nihil, quū per id entiar patientius abstinere, quòd cum corpori tum animo & perutile atque maximè necessarium est: inclamante Origene, Nam quomodo apud eos castitas incorrupta seruatur, nisi arctioribus continentiæ fulta subsidiis? Quomodo Scripturis operam dabunt? Quomodo sapientiæ & scientiæ studebunt? nōme per continentiam uentris & gutturis? Quomodo quis seipsum castrat propter regnum cælorum, nisi ciborum affluentiam reseret, nisi abstinentia utatur ministra? Hæc ergo Christianis ieiunandi ratio est. Hactenus ille. Proinde ex usu nostro non est, ex suggestis polliceri secus facientibus ac Christiana temperantia poscit, lexq; iubet, impunitatem, quæ malorum semper auget audaciam.

Quamvis ego omnino non concesserim, id fieri posse sine capitali noxa, quando Apostolorū, uel atq; adeo Christi, ut supra cap. 3. ostendi, institutum sic uiolatur, sic patrum auctoritas floccipenditur, sic deniq; religio ipsa negligitur, quū præsertim hoc tēpus sacrum sit: de quo idem Origenes, Habemus, inquit, quadragesimæ dies ieiuniis consecratos. Atq; iam satis liquet, quantū sit piaculum dare dissolutis licentiā peccandi, ac religiosum populum à pio cōtinentiæ officio auocare, ab eiusq; pectore castum summouere metum. Ceterum extra ieiunium legitimum, & duos hebdomadæ dies, feriam sextam ac sabbatū habemus, quibus non licet uesci carnibus, prout iam ab initio ecclesiā receperat, cōstituerat, ac sanciuerat, quæ porro in hoc sequuta est Dei Legem, quam ille primus de ciborum deleitu Iudæis per Mosē dederat, uti est in Leuit. cap. 11. Ecquis ergo nisi ualde edax mini meq; religiosus legē duorum dierum ad Dei præscriptā latam perfringere ausus fuerit? Sed audi Tertull. de ista cibaria abstinentia lib. defm. dog. eccles. ita admonētem: Abstinerē autē se ab aliquibus cibis non quasi malis, sed quasi non necessariis, nō est malum: moderari uerò eorū usum pro necessitate & tēpore, propriè Christianorum est. Ast aliis diebus nefas est Christiano homini cibū aliquē quo uescatur cæteri mortales, stomachari, repudiare, quū Seruator imperet, ita dicēs discipulis, in quacūq; ciuitatem intraueritis, & susceperint uos, edite quæ apponuntur uobis. Apostolus itidē Timotheo iussit ut prædicaret, nihil ex cibis, quibus homines uescerētur, esse reiciendū, quod, ut eius uerbis utar, quicquid creauit Deus,

bonum

bonum sit, si cum gratiarū actione sumatur: sanctificatur enim per uerbum Dei, & preces. Et idem ad Corinthios ait, Atqui esca nos nō cōmendat Deo, neq; si comedamus, aliquid nobis superest, neq; si non comedamus, quicquam nobis deest. Voluit tamen abstinentum esse, si facultas ista comedendi foret aliquādo infirmioribus offensionī. Quocirca Eleutherius uanas hominū obseruationes tollendi studiosus, statuit, contra Seuerianos hæreticos, ut nequis Christianus ab illis abstineret cibariis quæ consueuissent mortalibus usui esse. Quod & cōtra Iudæos est, qui ex præscripto Legis, porcina ac quorundam aliorum animalū carne non uescuntur: id quod in Leuitico fustus proditur. Ecce quā suaue sit Christianæ temperantiæ iugū, quāq; leue onus: quāobrē apparet, quā impie faciāt, qui illud reiicere conētur, quū præsertim liquidō liqueat, ethnicos multō eo grauius semper tulisse non inuitos, quod planū fecimus in tertio huius operis uolumine, cap. 5. ut qui uelint ea omnia discere, illinc queant haurire. Hæc tamen adiciam: In ueteri Instrumento legimus, sacerdotes qui ministrāt in tēplo Dei, prohiberi uinū & siceram bibere, ne ebrietate grauentur corda eorum, ut sensus uigeat semper, & tenuis sit. Priscis temporibus nec carnibus uescerātur, nec animalia diis immolabant, sed liba & fructus, cæteraq; huiusmodi sacrificia pura diis offerebāt: nam uesci carnibus, ut inquit Plato lib. 6. De legibus, & deorum aras polluere sanguine, impiū uidebatur. Qui uolebāt sacris Isis initiari, illis ieiuniū decem dierum indicebatur, dicēte Apuleio lib. 11. Illud planè cunctis arbitris præcepit,

decē continuis illis diebus cibariam uoluptatē coërcere, neq; illum animal effem, & inuiuius effem. Lilius scribens de matre filiū initiatura Bacchanalibus, refert decem dierū castimonia opus esse. Vnde Hieron. uerissimè ait, Vëter & genitalia sibimetipsis uicina sunt, ut ex uicinitate mèbrorum, confœderatio intelligatur uitiorum. Item Cyprianus, ieiunius uitiorum sentina siccatur, petulantia marcet, concupiscentia languet, fugitiuæ abeūt uoluptates. Videant igitur, qui uel grauatē abstinentia utuntur, uel qui religionis causa abstinent, uerū quum dies festus uenerit, saturantur ad uomitum, quā turpe sit homini Christiano non abstinere, aut nō abstinēdum esse modis omnibus docere, quum præsertim intēperanter uiuere, non tam malè uiuere sit, ut quidā sapiens ait, quā diu mori. Item nostris mos est, mensam iam instruatam sacris quibusdā cōsecrare uerbis prius quā uesci incipiant: quod ad imitationē Christi fit, quippe qui eū ritū seruasse fertur, quum in deserto quinq; panes consecrauit. Est insuper usus agendi gratias post prandiū cœnæ uel, id quod uel illum facere consueuisse constat, & Apostolus fieri præscripsisse uidetur, qui, ut paulò superius ostēdimus, ait bonum esse quodcunq; ciborū genus, si cum gratiarū actione capiatur. Potest & ab Hebræis uideri sumptum, quia illi immolatas edebāt escas. Quod uerò consuetudinis est, ut dum comeditur, sacra legātur scripta, hoc ex uetustissimo more habetur, uel diuo August. teste, in libello de communi uita sacerdotum, ubi inquit, Quum acceditis ad mēsam, donec inde surgatis, quod uobis secundā consuetudinem legitur, sine tumultu,

tu, sine contentione audite, ne solæ uobis fauces sumāt cibum, sed & aures esuriant Dei uerbum. August. hæcenus. Hoc ego ex Seruatoris instituto profectū dixerim: ille enim cum aliàs sæpius edendo docere cōsueuit, tū postremò inter cœnam, discipulos uescens de ratione consummandorum omnium serè mysteriorum religionis docuit, uelut Math. cap. 26. abundè ac monstrat. Vnde patres ut memoriam frequentarent tam salutaris instituti, hunc sacræ scripturæ in mensis legendæ ritum, iam inde ab initio introduxisse uidentur.

De origine rationis festorum dierum apud Romanos, & nostros, & cur constituti sint, & soli Deo esse sacrificandum, ac de more natalem colendi diem sacris conuiuuiis & uoluptatibus, paschaq; celebrandi, & consecrandi paschales candelas. Cap. VII.

Udæos sua habuisse sabbata, hoc est, dies festos, supra declarauimus abundè, quum de ritu sacrificandi facta est mentio, qui quævis festum diem perinde sabbatū uocabāt, ac Romani ferias, quarum apud eos quatuor in primis erant genera. Statuæ uniuersi populi cōmunes, quæ certis & constitutis diebus fiebant, in quibus præcipuè edebantur ludi, id est, lupercalia, agonalia, carmentalia, cōsualia. Agonalia Festus uocat sacra Dei Agonij præsidētis rebus agendis: sicut carmentalia dicuntur sacra Carmentæ matris Euandri, quæ ita nuncupata est quòd mulier fatidica carminibus respōsa daret: nam ei antè Nicostrata nomē fuerat. Cōsualia à Romulo instituta Conso, quæ cōsiliij Deū putabāt. In circo maximo ad aram, teste

Dionysio, subterraneâ sacrificia & ludi fiebant, quibus uirgines Sabine raptæ fuerant. Cœperunt, quæ quotannis à magistratibus uel sacerdotibus concipiebantur, in certos siue in incertos dies, ut erant Latine, semel in pagalia, cõpitalia. Imperatiuæ, quas Cõsules uel Prætores pro arbitrio indicebāt. Et nudum paganorū ac rusticorum, quibus ad negotia & merces conueniebant. Itē nouēdiale sacrū, cuius origo talis fuit: Quum enim Tulio Hostilio rege, Romam esset nuntiātū, in Albano mōte lapidibus pluuisse, placuit ut nouē dierum feriæ celebrarentur. Quæ religio in multas exiuit ætates, ut quoties tale esset prodigium, huiusmodi nouēdiale fieret sacrū, auctor Liuius, ab urbe cõdita. Erant præterea priuata, ac propriæ familiarū, quas quæq; familia ex usu domestice pietatis seruabat, ut Claudie feriæ, & Aemylie. Itē singulorum, ut natalium dierū, quæ natalitie dicebantur, & fulgurū, & funerum expiationes. Fuit mos iste & apud Persas, ut suum quisq; diem natali pro facultatibus, multis sacris ac opiparis cõuiuis colerent, unde ad Romanos forsitā fluxit, quibus in solis natalibus sacris, sese uariis etiam libidinis intemperantiæ uoluptatibus dare fas erat. Verg. in Bucol. præclare demonstrat,

Phyllida mitte mihi, meus est natalis iola.

At in aliis castè dies agebāt, ac tam natali die, quàm funerū, in tēpla cibos pauperibus afferebāt, ibiq; edebāt. Manauit & ad nos institutū, quādo teste Tertul. lib. De mil. corona, nostri illis ipsis diebus oblationes faciebāt, in tēploq; unā epulabātur, quæ postea luxuries Nicenæ synodi decreto sublata est. Fuit uel Ambr. tēporib. talis dieti cilius

cultus celebris, qui epistola quadam ad Felicē episcopum Comensem monet natalē diē unicuiq; non ludis uoluptatibusue aliis, sed tantum precibus agendū. Sed is dies qui nobis primus illuxit, nunc prorsum apud nos in omnem uenit obliuionem, quò scilicet nostræ sordidæ infantie peritus immemores, omni tēpore post insolentiores euadamus. Euerunt & feriæ denicales nominatæ, quæ agebantur, quum hominis mortui causa, familia purgaretur. Greci enim *νεκρῶν*, mortuorum dicunt. Harum feriarū meminuit Columella hisce uerbis, Nos apud pontifices legimus, feriis tantum denicalibus mulos iungere non licere, cæteris licere. Affirmabant autem pollui ferias, si in iis opus aliquod fieret: ideo per præconem denuntiabatur, ne quod opus fieret, & præcepti negligens multabatur. Ac à feriis festi dies dicti sunt feriatii, quibus feriæ celebrabantur: sicut profesti à pro, uoce priuante, hoc est, non festi sunt dies, sed, ut ait Festus, procul à religione nimis diuini, qui erant ad rem uel priuatam uel publicam ministrandam, hominibus concessi. Erant uel fasti dies, quibus sine piaculo, Prætoribus licebat tria uerba fari, Do, dico, addico: & nefasti iis contrarij, quibus fari nō licebat. quæ omnia Ouid. in Fastis latè persequitur, & Liuius ac Dionysius appositè meminerunt, necnon & Festus. Hac ratione patres, quia lex Iudeorū umbra fuit futurorū bonorum, cõstituerūt dies festos, quibus Christiani omiſsis profanis negotiis, diuinis uacaret rebus, sacrā scripturam perdicerent, sacras audirent cõciones, debitumq; Deo honorē sacrificando, orādo, bene agēdo haberent, ac simul memoriā diuorū, dieb. qui illis sacri essent,

colerent: nā soli Deo sacrificandum est, testificante Barnaba, & Paulo. Is enim quum Lystræ claudum ex utero matris suæ iussisset ambulare, quemadmodū in Actis commemoratur, & ille continuū nequaquam pedibus debilis exiisset, ac turbæ ob id miraculum uoluisset ei & Barnabæ immolare, ambo conscisis tunicis suis exiuerunt in turbas, clamantes, atq; dicētes, Viri, quid hæc facitis? & nos mortales sumus similes uobis homines, annuntiantes ut ab his uanis conuertamini ad Deū uiuum, & reliq;. Diui uerò honorandi sunt, quòd iam filij et heredes Christi, ut ait Apostolus, effecti sint, qui pro nobis orent, & idcirco illis templa & aræ dedicantur, ut simul eos, simul Deum debita ueneratione colamus. Vnde in Psal. 148, Laudate Dominū in sanctis eius. Ad rē redeo. Primum omnium ab Apostolis, deinde à patribus festorum dierū ratio imita est, uti proximo cap. subtilius dissertur, & præsertim Pascha, quia inde omnia religionis mysteria initium sumpserint, quod Pius primus Dominico die celebrandū constituit. Deinde orta dissensione super ea re, Victor qui sedere cœpit anno circiter CXCVI. à natali Seruatoris, sanxit ex sententia Eleutherij, cui in pontificatum successit, ut Pascha Dominico omnino celebraretur die, à quartadecima luna primi mensis, ad uigesimam secundam, ne cum Iudæis Christianorum ratio congrueret, quibus moris fuit, illud solenne aliquanto prius celebrare. Id decretū externorū antistitū quidā ab initio repudiarunt, rati se haud ineptè facere, qui nihil aberraret à Ioānis instituto, qui charissimus fuisset Christo: & satis cōstaret, eū ipsum quoad uixisset Iudæorum

more

more paschale tēpus obseruasse. Polycrates Ephesius episcopus de ea re scribens, Nos, inquit, inuolabilē celebramus diē, neq; adiucentes quicquā, neq; minuētes. Ita inter nostros eatenus est disceptatū, quoad ad eū quē nunc tenemus modū, illud sacrum sit constitutū celebratū iri, quī etiam quibusdam non satis probatur. Pascha, ut supra ostendimus, Hebraica est uox, & significat transitū: quod uerum esse Euangelista innuit, quū celebraretur à Domino Pascha cum discipulis, atens, Ante diem autem festum Paschæ, sciens IESVS quia uenisset hora eius, ut transiret ex hoc mundo ad Patrem, etc. Cereæ paschales candelæ, ut Dominicæ resurrectionis sabbato per singula templa consecrarentur, Zozimus auctor fuit.

De primo festorum dierum instituto, & utrum Pentecoste fuerit Apostolorum temporibus dies festus: atque unde mos sit adscribendi bene de Christiana religione meritos ad duorum catalogum.

Cap. VIII.

Radidimus supra diuum Ioannem apostolum Pascha celebrasse: id quod & alij fecere Apostoli, quos simul auctores fuisse perhibent, ut omnes illi dies quibus Seruator noster ad salutem atque disciplinam nostram aliquam peregisset mysteria, sacri essent, utq; apud posteros maiori haberentur uenerationi, eos primum religiose coluissent, quandiu uixissent. Cuiusmodi sunt dies Domini, aduentus Domini, natalis, & circumcisio eiusdem, epiphania, item uirginis purificatio, quā uocant, quadragesima dies, Dominica palmarū, cœna Domini, quando

E ij

post eucharistiam institutam, pedes lauit discipulis, para-
 rasceue, Pascha, ascensus Christi in celū, Pētecoste. quod
 solenne ab Hebræis prius consuevit celebrari: apud eos
 enim postquam agnus immolatus fuerat, quinquagesimo
 deinde die, data est Lex Mosi scripta digito Dei. Quum
 Christus uelut ouis ut immolaretur, ductus à Iudeis est
 occisus, nostrū Pascha fuit, ac post quinquaginta dies di-
 scipuli Spiritum sanctum accepere. Quamquam sunt qui
 tradant Pentecostes diem nō fuisse festum, Apostolorum
 tēporibus: in qua re eos hallucinari planē ostēdit Lucas,
 in Actis cap. 20. ita scribens, Proposuerat enim Paulus
 præternavigare Ephesum, ne tempus tereret in Asia: fe-
 stinabat enim, si possibile sibi esset, ut diem Pentecostes
 ageret Ierosolymis, etc. Cur tanto Paulus opere ad illum
 ipsum diem agitandum properasset, nisi fuisset iam tum
 apud nostros festus quam celebratissimus? Transfigura-
 tio quoq; teste Origene, primum à Iudeis est: uoluit et-
 enim Christus, ut quemadmodū facies Mosi ex communi-
 catione colloquij Dei, gloriosa facta est, sic dimisso iam
 uelo, sese transformatū Apost. Petrus & Iacobus & Ioan-
 nes contemplarentur. Sancti patres igitur huiusmodi sa-
 crorum dierū rationē edocti, ut commodius plebs Chri-
 stiana conueniret ad sacram concionem, & ad cultum di-
 uinum concelebrandum, habito Lugduni antistitū con-
 uentu, & illos sanxerunt dies esse colendos, & alios com-
 plures cōstituerunt, qui Christianis perpetuò festi essent,
 quibus aut sancti è uita hac calamitosa in celum migras-
 sent, aut aliquid in religione sanctum esset gestum. Qui
 nempe dies his sunt diuisi sacri, Stephano protomartyri,

Inno-

Innocentibus, Syluestro, Ioanni Baptista, duodecim Apo-
 stolis, Paulo Gentium doctore, Deipare uirgini, Lauren-
 tio, Michaëli, Martino, & communiter omnibus sanctis,
 quod Bonifacij quarti decretum fuit. Is enim Pantheon
 uetustum Marci Agrippæ opus, diuæ Mariæ uirgini at-
 que diuis omnibus, Phocæ Imperatoris permissu, ad 4.
 Iduum Maij sacravit, exclusoq; malorum demonum cul-
 tu, quorum simulachra plura hinc numero fuerant locum
 expiauit. Gregorius deinde quartus fertur auctor fuisse,
 ut id sacrum Calend. Nouembris celebraretur. Item &
 cruci ex qua pependerit salus nostra, solennis dies data
 est, ac eucharistiæ ab Urbano quarto pariter dies dedi-
 catus assignatusq;. Est & diuo Petro apostolo iam pridē
 rogatu Constantini Imperatoris, ad memoriam tormen-
 torum, quæ pro religione tulisset, constituta festa dies à
 Syluestro, quæ ad uincula nuncupatur, prout in libello
 quodā de uinculis Petri cōtinetur, qui D. Hieron. tamet-
 si parum uerè, adscribitur. Deinde dies alij alijs, festi fe-
 stis ex paruis quandoq; causis accumulati sunt: id quod
 haud scimus, an expedierit, quū præsertim uideamus eò
 redisse Christianorū mores, ut quàm olim ex religionis
 usu erat hæc instituere, tam nunc præstare uideatur ea-
 dem antiquare, quū bona pars hominū otii istud festorū
 dierum non ad orandum, non ad diuina scripta audien-
 da, cuius rei causa datum est, sed ad omnifariam bono-
 rum morum corruptelam augendam, in dies magis ma-
 gisq; impudenter consumat, dictitans se id animi gratia
 facere, quasi planē sentiens cum Platone, qui ob illud i-
 psum, Deū eiusmodi festa sacra instituisse aiebat. Atq; ita

E iij

belle ethnics perinde in hac re, ut in nimis multis aliis
 emulamur, quod tantū absuit ut maiores nostri fecerint,
 ut etiam illud ipsum audacter iisdem ethnicis uitio dede-
 rint, teste Tertull. in Apologetico, quū de Cæsarum solen-
 nibus sacris loquitur, ubi inquit, Propterea igitur publi-
 ci hostes Christiani, quia Imperatoribus neq; uanos, neq;
 mentientes, neq; temerarios honores dicant? Grande ui-
 delicet officiū, focos & choros in publicum ducere, ui-
 catim epulari, ciuitatem tabernæ habitū abolefacere, ui-
 no lutum cogere, certatim cursitare ad iniurias, ad im-
 pudencias, ad libidinis illecebras. Siccine exprimitur pu-
 blicum gaudiū, per publicum dedecus? O nos meritò da-
 mnandos! cur enim uota & gaudia Cæsarum casti & so-
 brij & probi expungimus? etc. Non putauit Tertullia-
 nus futurum, ut ista omnia in nostros Christianos ali-
 quando caderent, qui hoc loco ethnics deridet, & ta-
 men uenit tēpus, quū eos potius Cæsarum, quā Christi
 solennes ritus celebramus. Faxit igitur Deus, ut pontifi-
 ces nostri tandē aliquādo istos festos dies utiles reddant:
 quod facient, si minuēdos ac castē agitādos curarint. Sed
 ad reliqua explicanda redeamus. Felix primus consulens
 gloriæ martyriū, statuit, in eorū memoriā annua sacra
 fierēt: ueluti Gregor. postea super eorundem corpora ut
 iidē sacrificaretur uoluit. Quod vigilantius omnino re-
 spuendum censebat, prout latius explicabitur, quū de san-
 ctiorū reliquijs mētio fiet. Fertur tamē Anacletus eius rei
 prior fuisse auctor. Ex quo cōsentaneū est, ut postea Fe-
 lix & rem diuinam ad martyrum memoriā faciendam
 decreuerit. Idem Felix, ut ueterum literis proditum est,
 auctor

auctor fuit, ut cuncti eo die uicatim feriantur, quo ali-
 quod templū dedicaretur: uoluitq; ut si de consecratione
 ignoratum foret, utpote uetustate deletrice monumentorū,
 denuō cōsecraretur, affirmās nō dici iteratum, quod
 factum esse nesciretur. At Felix III. post hæc instituit, ut à
 solis episcopis dedicarentur templa, essetq; dies ille festus
 anniuersarius. Et illud ex imitatione Hebræorum, qui, ut
 suprā ex testimonio Iosephi ostendimus, eū quoq; festum
 diem agebant. Cæterum illud appositè admonendum, fe-
 stū alicuius diui uocitari diē, ac esse ei sacrū, quo ille è ui-
 ta discessisset ad cælū. nā quemadmodū: quis nasci dicitur,
 quū de utero matris in hanc prodit lucem, ita pari ratio-
 ne potest meritò existimari natus, quum eius anima uin-
 culis carnis soluta ad lucem redit æternā. Vide mos ino-
 leuit; ut dies huiusmodi diuorum uitæ extremos natales,
 & sacra illis solennia, nō funebria, sed natalitia appella-
 remus. Natalis autem Seruatoris tantum, & Ioannis Za-
 chariæ dies sacer solennisq; est, quod uterque in matris
 utero sanctus effectus fuisse, teste Augustin. Est & Dei-
 paræ uirginis postremò natalis quoque dies sacer habi-
 tus. Vt uerò mortales bene meriti inter ~~deos~~ referantur, ^{Dicitur}
 mos est adeo uetus, ut penè nihil eo sit uetustius: quando
 antiquitas statim ab initio suos Reges ac alios cum ob
 accepta beneficia, tum ob uirtutes, deos facere consueuit,
 prout in primo huius operis uolumine sparsim dixi-
 mus. Sed ante omnes, Romani in multis cæremonijs fa-
 citabāt, quod suprā li. 3. memorauimus. Huius rei ratio-
 nē nostri pōtiffices sequuti non dubitāter uideri possunt:
 nā quòd Felix & Greg. annua sacra faciēda ad memoriā

martyrū instituerunt, illud planè aliud nihil fuit, nisi eos martyres decernere esse sanctos, & inter deos referre. Verum postremo, ut ne unusquisq; arbitrato suo hūc uel illū pro diuo haberet colerēt, Alexāder tertius statuit, ut nulli mortaliū diuinus honor in terris haberetur publicè, nisi illi, qui prius ex edicto Apostolico in diuorum esset catalogū adscriptus. Hoc decretū inter decretales epistolas, in titulo de reliquiis sanctorū, scriptum leges.

Qui primi apud nos instituerint ut anniuersaria iusta mortuis fierent, quarto etiam nonas Nouembris, & ibidem quæ iusta sint, undeq; dicantur, & uel parentalia ac conuiuia ad sepulchrum quis primus concelebrarit: de legitimo tempore lugendi mortuos, deq; lugentium uestitu, eorundemq; corporis habitu, ac quando luctus minueretur, & quare Francorum reginæ, dum sunt uidua, albis utantur uestibus: & ibi locus ipse Cicer. enodatus.

Cap. ix.

Mortuis iusta faciēda Pelagius Romanus pōtiffex primus curasse fertur: quod Isidorus Apostolis adscribit, qui & ipse illum modum exequiarum quæ hodie fiunt, adauxit. Ambr. id ab Hebræis fluxisse ad posteros autumat, qui Iacob demortuum quadraginta dies luxere: & Moſen triginta: sat est enim id tempus sapienti ad lachrymas. Sed de exequiis ipsius Iacob dicamus aliquid, quò inter omnes constat morem iam id temporis fuisse cohonestandi hominū cœtu exequias in funere. Porrò lib. Gen. cap. 50. ita leges, Ierunt cum Ioseph omnes senes domus Pharaonis, & domus & fratres eius, & uenerunt ad arcam

Atad,

Atad, quæ sita est trans Iordanem, ubi celebrarunt exequias plāctu magno. Iusta autem sunt sacrificia siue exequiæ, quæ eò iusta dicuntur, quòd iure mortuis facitari debeant à uiuis, quia illi dū uiuerent, de his bene meriti fuerint. Ea uerò sacrificia pro salute mortuorum, statuta fuisse ab Apostolis, sicut Isidorus tradit, testimonio est Tertull. qui lib. de monogamia, loquens de muliere uidua, quæ unius uiri mortui dūtaxat deberet semper esse uxor, inquit: Enim uero pro anima eius orat, & refrigerium postulat, & offert annuis diebus dormitionis eius. Quod sanè pietatis officium quum ab ethnicis etiā præstaretur demortuis, ueluti in extremo hoc capite cognoscilicet, iam satis certum est eam orandi pro mortuis consuetudinem inductam fuisse in nostram ecclesiā ab illis grādibus ueterum Christianorum ducibus Apostolis. At unde flexit iter oratio, iam reuertatur eòdē. Fuit & Romanis lugendi ratio, siquidem Numa diis manibus sacra adiecit, cum Libitina ara, siue Proserpina ea fuerit, ut multis persuasum est, siue Venus. Puerū trimo minorem lugeri uetuit: neq; natu grandiolem, plures dies lugendum censuit, quàm uixisset annos. Tempus lōgissimi luctus coniugalis in decē menses extendit, nō ut, sicut inquit Seneca lib. epist. 7. tandiu foeminae lugerēt, sed ne diutius. Testatur idem Ouid. qui in primo Fast. sic ait,

Per totidem menses à funere coniugis uxor

Sustinet in uidua tristia signa domo.

Siqua uerò mulier ante decē menses ab obitu mariti nupsisset, probro notabatur, ut in lib. Codicis legitur, & ex decreto Numæ, prout ait Plutar. uaccam prægnan-

E v

442 DE INVENT. RERVM
tem immolabat. Quod nēpe institutū si hodie cūm alibi,
tum in nostra Anglia seruaretur, raros utiq; haberemus
de armentis uitulos, quū bona pars uiduarum mulierum
non expectet dum tempus illud ab obitu uirorum præ-
tereat. Item in luctu foeminae purpurā atq; aurū depone-
bant, albasq; uestes, teste eodem Plutar. in Problemat. in-
duebant, idemq; propinquos factitare uoluerūt, ut quē-
admodū mortui corpus, albis uestibus uelarentur. Alba
autē ueste idcirco cadauer exornabant, quia solus albus
color sincerus ac purus minimeq; inquinatus est, & ob
id mortuis aptissimus. Sic in Euangelio legimus corpus
Domini sindone inuolutū fuisse, quo uocabulo linēū ue-
lum significatur. Max eādem purpurā & aurum quum
eluxissent, sumebant. auctor Liuius. Hinc arbitror natū,
ut hodie reginae Francorum post mortem uiri, albis tan-
tūm induantur uestibus, & si qua uidua sit, Regina alba
uulgō uocitetur. Apud Iudeos luctus triginta diebus fi-
niebatur, id quod apud Anglos quoq; seruatur. Præter-
ea lugentes induebant saccum: sic Iacob fleuit Ioseph, &
Dauid operto capite, Absalon, testis est Hieron. Item ca-
put barbāq; radebant. Esaias, In cūctis capitibus eius cal-
uitiū, omnis barba radetur. Cōtrā nostris barba promit-
titur. Cæterū antiqui ut plurimū nigra uestimēta in lu-
ctu induebāt. amiculū nigellū, dicitur à Varrone uestitus
lugubris, quod anthracinū uocabāt: ἄνθραξ enim Græcè
carbo appellatur. Vnde Apuleius ait in Asino suo, lib. 2.
Vmbrosū demonstrat cubiculū, matronā flebilē fufca
ueste contactā. Itē capillū sibi uellere, faciē unguibus la-
serare, complodere manus, necnō caput, Iudeorū ritu,
cinerē

LIB. VI. CAP. IX. 443
cinerē inspergere turpareq; dicente eodem Apul. lib. 9.
Discerpta comæ semicane, sordentes inspersu cineris.
Præter hoc ultimum, reliqua omnia nostri cum primis
Itali, in re funerea iuxta demeter seruāt, ab ipsis priscis,
ut iam liquidō liquet, proculdubio accepta. Ipsum autē
uestitum lugubrem omnes penē gentes nostri Christiani
orbis annum integrum induunt: interdum tamē ante il-
lud tempus deponunt, propter publicū gaudiū, uel ma-
gistratus ineundi honorem, aut nuptias faciendas. Ita o-
lim Romano populo minuebatur luctus, quū susceptum
publicè notum soluebatur, ædes dedicabatur, lustrū con-
debat: priuatis hominibus, quū puella despōderetur,
quū honos in familiā ueniret, quum captiuus aliquis li-
beratus domū rediret, aut quū natus esset propinquior
quis cognatione, quā is qui lugeretur. Illud itē ex mo-
re eorundē est, ut apud nos cadauera abluātur, & quā-
doq; ungantur, præsertim nobilium. De qua re Ennius,
Tarquinij corpus bona foemina lauit & unxit.
Et Anna Vergiliana, — Date uulnera lymphis
Abluam. Atq; id officij, sicut etiam nunc fit, à pro-
pinquioribus præstatur. Quod hodie demortuorum
anniuersaria iusta fiunt postridie Calendarum No-
uembrium, eius rei, ut fama est, & Petrus Damianus
testatur, Odilo auctor fuit. Is uir præfectus monacho-
rum Cluniacensium, quū in Sicilia, sedente Ioan. XVIII.
Rom. pontifice, circa Aetnam montem frequenter au-
diret gemitus clamoresq; , qui ibi, teste Trogo, partim
ex fremitu feruentis æstus maris, partim ex eructatio-
ne Aetnei ignis, ubi acrior per spiramenta cauernarum

uentus incumbit, iugiter fiūt, ratus est cacodæmones la-
mentari, quod per preces & sacrificia Christianorū ani-
mæ mortuorum ab illis suppliciis liberarētur: nā cōstās
uulgi opinio est, ad Aetnā montē, ubi perpetuū incēdiū
tot iam seculis flagrauit, aut ad inferos aditū patere, uel
igneā uoragine fontium animas expiari. Itaq; protinus
egit cum suis monachis, ut postquā Calēd. Nouembr. in-
diuorū omnium honorē sacrificassent, sequēti itidē die cū-
ctis uita priuatis iusta facerēt. Quod institutū ut pieta-
tis plenū patres demū receperunt. Fuit is annus circiter
M. alter humanæ salutis. At iam pridē increbuerat mos
hic apud ueteres parentandi ad sepulchrū, quod indicat
M. Tullius in prima Philippica, dicens: Ut cuius sepul-
chrū nusquā extet, ubi parētur, ei publicē supplicetur.
Et in orat. pro Flacco, Litemus igitur, inquit, Lētulo, pa-
rentemus Cethego. Sic fiebāt annua parētalia, id est, sa-
crificiū quotānis ad honorem mortuorū, id quod etiam
Macrobius & Cato tradunt, ita scribētes: Laurentiā an-
nue parentationis honore dignatā. Erant enim parēta-
lia iusta & conuiuia, quæ in funere & ad sepulchrū pa-
rentū cognatorumq; cō celebrabantur à filiis ac consan-
guineis, quorū auctor Aeneas fuisse fertur, qui eo pacto
Anchisen parētē primus omnium honorauit, supplicatio-
nibus coluit, atq; eius memoriā nominis cōsecrauit, uel-
uti Vergilius lib. Aeneidos quinto describit. Sic nos illud
ipsum institutū pro salute mortuorum seruamus. Vnde
omnino factū uidetur, ut Oailoni in mētē uenerit huius
religionis celebrandi anniuersarias demortuorum exe-
quias. At locus Ciceronis, Litemus Lentulo, parentemus
Cethego.

Cethego, modò citatus, & admodū obscurus, dignus est
qui planior fiat. Litare enim, est bene promittere, uel
deos post factū sacrificiū placare, aut ab eis uotū impe-
trare. Cicero igitur qui timebat, ne Flaccus, cuius defen-
sionē susceperat, quod ille cōiurationem Catilinæ pate-
fecisset, damnaretur à iudicibus, iracundē quasi ait, Si
ita acciderit, iam licebit bene promittamus Lentulo, ac
sacrificemus Cethego coniurationis sociis, quando eo-
rum manes pœnis innocentium ciuium expiabuntur.

De origine nouendialis septemdialisque sacrificij,
et de more offerendi pro mortuis, eosq; nō lugendi, ac
de sapienti Thracum instituto, & modo apud p̄ricos
effereudi funeris ad sepulchrum, atque de initio fune-
bris pompæ, extruendorumq; sepulchrorum forma, ac
eorundem iuris religione. Cap. x.

lebat sacrificium pro mortuis, nono die,
quo quis sepultus fuisset, quod dicebatur no-
uendiale. Horat. in Epodo, Nouēdiales dissi-
pare pulueres. Item ludi qui in honorē mor-
tuorum celebrabantur, nouendiales nuncupabantur.
Testatur idem Seruius super quinto Aeneidos, enar-
rans illud,

Præterea si nona diem mortalibus alium
Aurora extulerit: ubi ait, apud maiores modum
fuisse, ut ubicunq; quispiam extinctus fuisset, ad domum
suam referretur, octauo die incendretur, nono sepeli-
retur. Donatus quoq; in cōmentario Phormionis dicit,
in funere nonum diem uoti habere instaurationem. Hinc
igitur apud nos hodie mortuorum iusta septimo die à

funere, deſcriptis ex ueterū inſtituto illis duobus diebus fiūt: ideoq; in canonicis decret. diſt. 44. præcipitur, Nul-
 lus præſbyter ad ſeptendialia deſuncti ſolēnia celebran-
 da uocatus, ſe inebriare ullatenus audeat: quandoquidē
 tunc largiter epulantur. Apud Anglos hoc fit uigeſimo-
 nono die, poſtquā mortuus eſt ſepultus. Nos uidemur ſe-
 ptimo die ſacrificiū pro mortuis facere, ſicut in nuptiis
 apud præſcos ſeptima dies inſtaurationē uoti habebat, ut
 quemadmodū hoc die initiū propagādi generis celebre
 erat, ſic etiā illo eodē die ſinis cuiuſq; ſolēnis haberetur.
 Fuit et̄ mos offerendi pro mortuis: teſtis Tertull. in lib.
 De militis corona, Oblationes pro deſunctis, pro natali-
 tiis, annua die facimus. Idem lib. De monogamia, ueluti
 ſuperiori capite eſt demonſtratum, ſimiliter affirmat.
 Hinc profectō ſatis liquet, iā uſq; à principio orti propē
 Euangelij, opinionē perquā ſanctam per animos homi-
 num peruafiſſe, mortuos per piam uiuorum operam iu-
 uari. Ceterum quantū iſtud charitatis officium uita iam
 priuatis opituletur, docet Auguſtinus, ut eius teſtatur
 ἐπεὶ δὲ ἴσθι, ita ſcribens: Neq; negandum eſt deſunctorum
 animas pietate ſuorum uiuentium releuari, quū pro illis
 ſacrificium offertur, uel eleemoſynæ in eccleſia fiūt. Sed
 illis hæc profunt, qui quum uiuerent, ut hæc ſibi poſtea
 prodeſſe poſſent, meruerunt. Eſt quidā uiuendi modus:
 nemo tam bonus, ut nō requirat iſta poſt mortē: nec tam
 malus, ut ei non proſint iſta poſt mortem. Et ut rem pla-
 nioſiorem faciat, pergit: Quibus autem proſunt, aut ad
 hoc proſunt ut ſit plena remiſſio, aut certē ut tolera-
 bilior fiat ipſa damnatio. Atq; quoniam neſcimus quo-
 modo

modo cum illis in altera uita agatur, propterea orādum
 eſt iuxta pro omnibus, quō eis beneficium noſtrū ſuper-
 ſit potius, quā deſit. Contra non lugendum, dicente Cy-
 priano, Nobis quoq; reuelatum eſt, ut conſtanter prædi-
 carent fratres noſtros non eſſe lugendos accerſione Do-
 minica de cælo liberatos, quum ſciam non eos amitti, ſed
 præmitti, et̄ recedentes præcedere. Et Hieron. ad Paulā
 de dormitione Bleſillæ dicit, ſimul admonens, ne quiſ-
 quam ad id faciendum moueatur Hebræorum exemplo,
 quum illi ideo mortuos lugerent, quia ante Chriſti aduē-
 tum, ad inferos nouerant eſſe deſcenſuros. Vnde ſubdit,
 Nos uerō qui Chriſtum induimus, quibus ſpes certa eſt
 ad ſuperos remeandi, non debemus ſuper mortuos con-
 triftari, etc. Quod gnauiter olim faciebant Maſilienſes
 Galliarum populi, qui ſine lamentatione, ſine planctu,
 funeris diem domeſtico ſacrificio, neceſſariorumq; con-
 uiuiio finiebant: quod Angli hodie ritē ſeruant, animad-
 uertētes, credo, nihil ad rem attinere, humano indulge-
 re dolori, ut ſtultē conquerendo, quōd Deus immortalitatem
 ſuam noluerit nobiſcum partiri, quum præſertim
 moriendo relinquamus labores et̄ pericula, quæ ſtatim
 naſcendo ſubimus. Quapropter Thraces huius rei me-
 mores, natales dies hominū, uti alibi diximus, flebiliter,
 exequias cum hilaritate meritō celebrabāt. illud perap-
 poſitē addam: more præſco præcedebat funus, homines
 ſequebantur, quaſi poſt ipſum mortuum morituri, ſub-
 ſequenturiq;: à quibus ſupremum uerbum dicebatur, Va-
 le, nos te ſequemur. Vergilius,

—Salue æternum mihi maxime Palla,

Aeternumq; uale. Et de Polydoro,

—Animamq; sepulchro

Condimus, & magna supremum uoce ciemus.

Hinc exequias dici autumat Donatus, narrās illud Terē-
tianiū, Funus interim procedit, nos sequimur. Verū enim
uero hoc tēpore homines ordine præpostero præcedunt
in pōpa funebri, cadauere subsequēte, id quod etate Hie-
ron. fiebat, qui scribēs, ad Paulā de dormitione Blesillæ,
indicat ordinē pōpæ funereæ præire solitum ante cada-
uer. Itē, teste Seruio, ad honorē præsertim regū & nobi-
liū, cum faculis præcedebat populus. Verg. de Pallante,

—Lucet uia longo

Ordine flammaram, & latè discriminat agros.

Vnde haud dubiè ortum est, ut apud nos illud idē in cu-
iusvis funere seruetur. Præterea lectos ponebant. Idem
Vergilius in sexto de Marcello,

—Vel quæ Tyberine uidebis

Funera, quum tumulum præterlabere recentem.

Ferebantur insuper mortui ad tubam. Idem,

It cælo clamorq; uirum, clangorq; tubarum.

Et Persius hæc omnia ponit,

Hic tuba, candelæ, tandemq; beatus alto

Compositus lecto. Item cum tubis, in funeribus ti-
biæ quoq; ac tympana adhibebātur, & ea omnia, ut ho-
minum mortuos lugentium animi languentes eiusmodi
sono excitati, minus dolorem sentirent, qui iis oblecta-
mentis faciliè distrahi soleant. Auctor Alexander Aphro-
diseus in Problemat. Et ad cohonestandas exequias, si-
mul etiam maiorum imagines deferrebantur, ludiq; fie-
bant,

bant, ac alia, quibus Cic. pro Milone, testatur Clodiū ca-
ruisse. Clodius, inquit, sine imaginibus, sine cātu, sine lu-
dis, sine lamentis, sine funere, sine laudationibus ambu-
stus est abiectus. Plato itidem suum ponit in 12. De legib.
ordinem pompæ funebri, in funere præfectorū ciuitatis,
qui eiusmodi erat: Indumenta omnia alba, luctus plora-
tusq; nullus. Chori duo, alter puellarum numer. 15. alter
uero totidem puerorum, qui feretrum circumstarēt, dum
sacerdotes uicissim demortuum laudabant, eiusq; felici-
tatem totū diem decantabant. At postero die bene manē,
iuniores capulum ad sepulchrum ferebant, eorumq; cæ-
libes præcedebant equites cum equis, & cum armis pedi-
tes: deinde pueri patrios hymnos concinentes, & hos
puellæ sequebantur, cum mulieribus iam effœtis. Sepul-
chrū uero erat sub terra, factus ex lapidibus fornix, etc.
Istiusmodi sepulchri genus Itali hodie ut plurimum con-
ficiunt, ut sit commune familiæ monumentum. Sed illud
est magis usitatum, ut humato hominis, qui aliquo sit nu-
mero, corpore, terra operiatur mensa lapidea, quæ con-
tineat nomen & laudem mortui incisam. Veteres pariter
Græci atq; Romani, teste Cic. lib. de legib. 2. super iumu-
lum mensam quoq; uel columellam tribus cubitis non al-
tiores statuebant, cum ornamentis laudis quæ ad mor-
tuos pertinerent, facta nominis mētionē honorifica. Lex
præterea erat, ne sepulchrum quis deleret, neue alicuium
in illud inferret, ac ita multis cæremoniis ius sepulchro-
rum religiosum habebāt: quod nos quoq; tenemus, cum
more circa sepulchrum ponendi arma & militaria si-
gna, tanquam bellicæ laudis atq; uirtutis trophæa.

De primo usu uouendi uota Deo, ac nudipedalia sacra agendi, & qui primi inuenerint Litanias, id est, processiones, supplicationes, atque quare in ecclesiam inductæ sint: & cur sternuentibus sese crucis signo ualent, & de origine supplicationum nostrarum pompæ, ac de pio supplicandi introducendo modo. Cap. XI.

Olemus ad opem diuinã implorãdam tum maximè incumbere, quum maximè premimur, uel in re trepida uersamur, nostrisq; malis non possumus humanis uiribus aut consiliis mederi: & id quidem uotis aut precibus agimus, quibus Deus ipse præcipuè placatur. Vnde in Numeris legitur: Siquis uirorum uotum Domino uouerit, aut se constrinxerit iuramento, non faciet irritũ uerbum suum, sed omne quod promissit, implebit. Et propheta Asaph Psal. 75, Vouete & reddite, etc. Hinc faciendi uoti usus manasse uidetur: quod fit, quũ tacitè uouemus, aut quum aliquid promittèdo, ut puta imaginem argenteam, cereas candelas, Deo nuncupamus uota: id quod ueteres etiam factitabant, arbitrantes uotis & precibus deos in primis placatum iri. Sic Helenus apud Vergil. admonet Aencã, Iunonis magnæ primũ prece numen adora, Iunoni cane uota libens.

Vtrunq; à nobis in periculis seruetur. Ea quoq; de causa, apud Iudæos nudipedalia sacra instituta fuisse constat, quæ, ut testatur Iosephus lib. de bello Iudaico secundo, eiusmodi erant: Iis enim qui morbo uel aliis ca-

lami-

lamiatibus implicabantur, mos erat primũ orare per triginta dies, & abstinere uino, atq; capillos radere, deinde nudis pedibus adire ad templũ, hostiasq; immolare. Ad hæc sacra cum aliàs sæpius, tum id tẽporis præcipuè recursum est, quũ Nerone principe, Florus Iudææ præses miserandum in modũ gentẽ opprimeret, quæ ob eius tyrannidem coacta est arma in Romanos ad extremũ sumere, quo demũ bello misera sermè tota deleta est. Igitur quũ Iudæi omnia prius humana similiter ac diuina experiri uellent, quã bellum tentare, postquã neq; pretio neq; precibus potuerũt coërcere seuitiam Flori, quippe qui, ne sua maleficia per accusationẽ Romæ patefierent, Iudæos studio ad bellũ suscipiendum stimulabat, nudipedalia sacra uouerunt. Quapropter quũ dies sacrorũ aduenit, Bernice Agrippæ regis soror, teste Egesippo, eius religionis causa etiã Ierosolyma in templũ uenit, atq; madipes ante tribunal stetit deprecãs Florũ: quæ tamẽ tantũ absuit ut à Floro exaudita sit, ut etiam de suo periculo timuerit. Huius religionis Iuuenal. Satyra sexta meminit, Observant ubi festa mero pede sabbata reges.

Item auctore Hieron. aduersus Iouinianũ, quemadmodũ supra libro 4. diximus, Apostolus Paulus in Cenchreis (est Corinthiorum portus, uti antè diximus, in Achaia) nudipedalia sacra egit. Ita nos calamitate aliqua affecti nouere solenus, nudisq; pedib. more Iudæorum ea persoluerere, interim suppliciter orando: nam precibus ante omnia instandũ. quod quum populus assiduè faciat, multò magis sacerdotes, qui eius curã habent, piè precando præstare debent. Sic Moses, sic Aaron, sic Apostoli, sic

F ij

sancti denique patres iustam Dei iram orando mitigandam, dignumq; supplicium à populo sibi commisso auertendū curabant. Cuius rei rectè memor Mamercus Viennēsis episcopus, in frequenti motu terrarū, pōtifice Leone primo, supplicationes siue rogationes primus instituit, quas nostri Graiam sequuti uocem, litanias, et uulgò præcesiones uocant, quod binos præcedendo bini longo ordine sequantur, à loco ad locū progrediēdo, ac magna uoce orando. Eæ minores nuncupantur, quas haud multo post Agapetus pontifex dicitur primus constituisse in singulos Dominicos dies, in templis, uel circa templa habendas, quod hodie ferè ubiq; gentium seruatur. Quidā tamen malunt procesiones appellare, quia ea sacrificialis pompa publicè procedit. At eiusmodi procesionum usum iā inde à principio apud nostros fuisse, testimonio est Tertull. lib. ad uxorem altero, quem fortè intermissum Mamercus renouauit: & illos à Iudæis mutuatos esse satis cōstat, qui primi ita occurrerunt Christo ex Bethania se Ierosolyma conserenti, quod euang. Ioannes cap. 12. præclare scribit, Postero die turba multa quæ uenerat ad diem festum, quā audissent quod ueniret IESVS Ierosolyma, acceperunt ramos palmarum, & processerunt obuiam ei, & clamabant, Hosanna, Benedictus qui uenit in nomine Domini rex Israel. Post hæc Gregor. maiores instituit, quas omnis ordinis populus septeno ordine incedens alternis caneret, quum per id tempus quodā morbi genere laboraretur, quo inguinibus statim tumescensibus multi mortales interirent. Cuius pestis Paulus Montiscasini monachus, qui Longobardorum historiam scri-

scripsit, causam fuisse prodit, prodigiosum Tyberis incrementum, quod recedentibus inde undis, ingens serpentum numerus in urbem inuaserat, ac usq; eò aërem tabefecerat, ut inguinibus subito tumefactis, passim homines perirēt. Quod malum Pelagius, in cuius locū Gregorius surrogatus postea fuit, precibus auertere conatus, ieiuniū ac litanias indixit: sed & ipse inter alios interiit. Subiit aliud pestis genus, ut quum quis sternuisset aliquoties, cōtinuò occideret; unde mos, sicut quidā tradunt, creuit, ut audientes quempiā sternutantem illico dicerent, Te Deus adiuet: quod hodie seruatur. Item et oscitare simul letale fuit, propter quod sese crucis signo repente cōmunire consueuerunt, & hoc etiam nūc ab oscitantibus fit. Hæc tamen uidemur physica quadam ratione potius obseruare: nam tres nostri corporis partes principales sunt, caput, thorax, & aluus: ac ut flatus alui expiratio, & ructus uentriculi, ita sternutamentum est capitis, quo totum ferè corpus extenditur, ideoq; non modò caput, sed reliquas etiam partes bene ualere indicio est. Quapropter moribundos interdū sternutatorio excitare solemus, tanquā si hoc effici nequeat, nulla amplius sit spes salutis. Ex quo uidetur Arist. lib. 1. De natura animalū, de ea re ita scribere: Sternutamentum quoq; eadē agitur parte, quod flatus uniuersi eruptio est, signum augurale, & unum ex spirituum omnium generibus, sanctū & sacrum. Vnde mos, ut sternutatio ueluti bonæ ualitudinis index, sacra habeatur, & sternutantes salutemus, ac eis bene precemur, quod Tiberium Cæsarem plenum semper tristitia hominem, etiam in curru exegisse produnt. Item oscitantes

sibi timere ex quadam religione constat, quod oscitatio ex somno aut tædio sequatur, ac in iis qui febrem habent, sit aduentantis, seu potius augeſcentis febris indicium. Ceterum à principio ita usu uenit, ut nostri Christiani imitiū cuiuscunq; rei agenda à signo crucis facerēt, quod Tertul. in lib. De militis corona, perspicue demonstrat, ita scribens: Ad omnem progressum atq; promotum, ad omnem aditum & exitum, ad uestitum & calceatum, ad lauacra, ad mensas, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia quacūq; nos conuersatio exercet, frōtem signaculo terimus. Harum & aliarum eiusmodi disciplinarū si legem expostules scripturarum, nulla legis tractatio tibi prætedetur: auctrix consuetudo, confirmatrix, & fidei obseruatrix, & cætera. Sed domum repedemus. Tum Gregorius mandauit, ut ubiq; gentium eiusmodi litaniarum modus seruaretur: hodie à sacerdotibus ob metum impendentium malorum canuntur, magna populi sequente caterua simul rogantis. At in re quoq; læta sepe publicè supplicamus, ut qui metu malorum antea uoueramus supplicando, postea optati compotes, & securi gaudentes, sic Deo gratias agamus. Quod uel ethnici faciebant, dicēte Verg. de Didone, ob inopinatū Troianorū aduentū gaudente,

Sic memorat: simul Aeneam in regia ducit

Tecta, simul diuū templis indicit honorem:

id est, ut ait Seruius, iussit fieri supplicationes. Ita Romani factitabant, & aliæ pleræq; gentes, à quibus ad nos ritus eiusmodi dubio procul manauit: nam in supplicationū nostrarū pompa solent ludicra quædam præcedere, hoc est, ordo militaris equitum peditumq; uel effigies

aliqua

aliqua arguta, loquax, ridicula, aut magnis malis late debescens, dentibusq; sonitū faciēs, ualde formidolosa, ac aliæ oblectationes ludicræ uagari, in quibus Prophetæ representantur, alati pueri cōcimūt, chorus inducitur foeminarū & uirorū tripudiatū, hic agit Dauid, ille Salomonem gerit, alij reginas fingūt, alij uenatores ludūt, stamīa uel iumenta simul inducentes, ut deniq; in hoc ludicro apparatu multiuges recitetur historiæ antiquæ. Itē cereæ tedæ, & symphonie adhibentur: loca uelantur, quæ pōpa uehitur. Item pueri & puellæ ex fenestris uelantur despicere, hoc est, ex fenestris deorsum uersum spectare. Præterea sacerdotes uel alij diuorū personas agūt, eorū imagines aut reliquias ferētes, uia & plateæ uariis odoribus conspergūt, floribusq; sternūt, ac demum aliquot præficiūt, qui iubeāt uia dari, ut pōpa sine impedimēto procedat. Sic sacrificialis pōpa apud priscos dicebatur, teste Dion. lib. 7. Verū ex illis figuris quæ præferebatur, aliā ridiculā Cato in M. Cæciliū uocat citeriā, dicēs, Quid ego cū illo diserte amplius, quæ ego deniq; credo in pōpa uectitatū ire ludis pro citeria? Plautus uerò aliā formidolosam effigiē appellat māduce, in Rudente sic scribēs, Quid si ad ludos me pro māduce locē, quapropter clarè crepito dētibus? Sed eius rei testimonium Apuleius in primis perhibet, qui lib. 11. summam singula exponit: ait enim, Ecce pōpæ magnæ paulatim procedūt anteludia, uocib. cuiusq; studiis exornata pulcherri-mē. Hic incinctus baltheo militē gerebat, illū succinctū chlamyde copides (sunt enim copides cultri recurui) & uenabulæ uenatorē fecerat. Neq; ille deerat, q magistatū

F iij

fascibus purpuraq; luderet. Vidi et ursam mansuæ, cultu matronali sella uehebatur, et simiam pileo textili. Et sequitur, Iam sospitricis deæ (lunam intelligit) peculiaris pōpa moliebatur. Mulieres candido splendentes amimime, uario letantes gestamine, uerno florentes coronamine, quæ de gremio per uiam, qua sacer incedebat comitatus, solum sternebant flosculis. Et pergit, Illæ etiam quæ cæteris unguentis et geniali balsamo guttatim excusso, conspergebant plateas. Magnus præterea sexus utriusq; numerus lucernis, tedis, cereis, et alio genere facti luminis soderum cælestium stirpem propitiates. Symphonix dehinc suauis, fistulæ, tibiæq; modulis dulcissimis personabant, eas amœnis lætissimæ iuuentutis ueste niuea et catalista (collobiū intelligit) prænitens sequebatur chorus. Et paulo post subdit, Et pleriq; qui facile sacris uia dari prædicarent, etc. si præcones erant qui proclamare solebant, Hoc agite: quibus uerbis admonebant, reliquis rebus posthabitis, sola sacrificia curanda esse. Vocabant loca, quæ ueheretur pōpa, sicut etiã fit apud nos. Causam tradit Verrius Flaccus, qui scribit, quū P. R. pestilentia laboraret, essetq; responsum, id accidere, quod dii despicerentur, anxiam urbem fuisse, quia non intelligeretur oraculū, euenissetq; ut circensium die puer de coenaculo pompam supernæ despexerit, et matri narrarit quo ordine arcana silenti, quod uehiculi genus est, composita uidisset. Quæ re senatui nuntiata, tunc placuit loca uelis contegi, quæ pōpa sequeretur. Ac ita ex illo peste sedata, puer qui ambiguitatē sortis absoluerat, pretextæ gestandæ munus impetrauit. Ambiguitas autem oraculi fuit in

uer.

uerbo, Despiceretur: nam interpretabatur, deos et ceremonias negligi, quum tamen oraculū intelligi uellet, deos deorsum uersum aspici, quod nefas erat, et ad pollutionē sacrorū pertinebat. Unde et nostri hodie in supplicationibus pueris et puellis ex fenestris uetant despiciere. Item eosdem præcos deorum imagines gestasse, testatur idem Apuleius, qui inquit, Secundus uestitu quidē similis, sed manibus ambabus gestabat altaria, id est, auxilia, quibus nomen dedit propriū deæ summatis auxiliariis providentia. Hinc quoq; in pōpa sacrificali nostri diuorum imagines uel reliquias gestitant. Itē et testimonio eiusdem constat, præcos consueuisse agere deorum personas, ita scribētis, Nec mora, quum dei dignati pedibus humanis incedere, prodeunt. Sic argute faceteq; iocatus Apuleius: dicimus enim deos incedere humanis pedibus, quando homines in huiusmodi sacrorū pōpa, sustinent personas et deorum nomina: de quibus Tertull. ait, Ipsos deos nostros sæpe noxij induunt. Hunc et nos ritū pariter seruamus, sed haud scio, an tam rectè quàm bellè illud fiat: uereor, inquam, uereor, ne iis in rebus diis potius gentium quàm Christo gratum faciamus: nam illi suos cultores in suppliciis, ut Sallustius perhibet, magnificos esse uolūt, hic uerò nihil magis quàm illud horret, qui inquit, Tu autē quū oraueris, introito in cubiculum tuū, et clauso ostio ora. Et quid igitur fiet nobis, si contra præceptū uenerimus? Imò fiat quiduis, nos tamen uenimus contra: cuius rei ut magis pudeat, unū ex sexcētis, ethnicorū exemplum ualde mehercule memorandū ponam. Athenienses enim, ut Plato in suo Alcibiade secundo

F 2

prodit, solebant quotannis multo sumptuosissimas sacrarum pompas celebrare, ac magno facere sacrificia apparatu. Contra Lacedæmonij ea omnia præparare, ut qui plus hærerent in precibus. Quapropter quoties res ulla inter eos erat populos, Atheniensium semper longè existabat inferior: qui tantæ calamitatis causam scire auentes, Iouem Ammonem per prophetam consulere. Propheta ad ea respondit, id accidere, quòd Deus pluris Lacedæmoniorum castas preces, quàm Atheniensium magnifica faceret sacra. Nostram igitur ethnicorum emulatione in supplicationum ritu, fas tadem aliquàdo esset moderari: id quod maturè fieret, si procul à publicis supplicationibus omne ludicrorum genus, ac quicquid cõtra pietatis cultum est, de medio remoueretur. Quandoquidè modus iste supplicandi introductus est, ut in rebus secũdis ordine cuiusdã celestis exercitus cõposito, leti triũpharem de uictoria Christi in cruce adeptæ pro nobis, sic, ut Apost. ad Col. 2. docet, ex quo crux ipsa ueluti signum militiæ Christi præfertur: aut in aduersis tristes Deum precaremur, ueneraremur, atq; imploraremur, ab eoque ueniam, auxilium & pacem summissè peteremus.

De origine uasorum indumentorumque sacerdotilium, ac de primo eorundem sacrandorum instituto, & unde usus tintinnabulorum, item uelorum, cõttinarum, candelabrorum & uexillorum. Cap. XII.

Alices in quibus consecratio diuini sanguinis fit, principio ligneos fuisse satis constat; atq; id pauperum Apostolorum institutum dixerim, qui sic uoluerunt modis omnibus mate-

materia auferre sacerdotibus inhiandi opibus, quas ipse in primis neglexissent. Zepherinus postea mandauit, ut in uitreo uase, non in ligneo, ut antea, sacrificaretur. Antiquatum est id decretum paulatim, cautumq; ne in ligneo uase sacerdos rem diuinam faceret, propter materie raritatem, qua liquor imbibitur: neq; uitreo, quia fragile: neq; ex metallo, ob tetrum saporem, quem inde concipit: sed in auro, aut argento, aut si utrunq; desit, in stanno, auctor Gratianus. Sunt tamen qui hoc primum Urbano primo assignent. In teolum super quo inter sacra corpus Christi ponitur, Sixtus primus pontifex iussit, ne ex alio quàm ex lineo panno, & quidem purissimo fieret: id corporale uocant. Eiusdem quoque sanctio, ne sacra uasa profanæ attrectarent manus, præsertim foeminarum. Item ab Hebræis sumptum est, ut uestes sacerdotales, cum altarium tegumentis ac reliquis rebus ad usum templi necessariis sacrarentur, & uestimenta ipsa sacerdotibus aliisque initiatis assignarentur, qui ea induerent, quum sacris essent operam daturi. Quod Stephanus pontifex primus, apud nostros, faciendũ statuit.

apud ipsos Hebræos magnæ habebantur uenerationi, teste Origene super Leuiticum, ubi ait: Inuenimus & uasa ministerij sancta uocitata, & uestimenta sancta dici, & loca nihilominus sacerdotibus assignata. Quòd tintinnabulorum sono populus inuitatur,

uocaturq; ad sacra audienda statis diei horis: Sabiniani qui Gregorio successit, hoc decretum est. Aliud inde Ioannis 22. Romani pontificis prescriptum manavit ad posteros: is enim instituit, ut ter in singulos dies, tintinnabula ad uesperum pulsarentur, ac tum unusquisq; ter salutatione Angelicam diuę uirgini sacra recitaret. Institutum ita mansit, ut hodie ubiq; gentium sit in usu, atq; audito tintinnabuli sono, cunctico festim in uestigio genua flectat, atq; oret. Ipsorum autē tintinnabulorum usus ab Hebræis itide manavit: princeps enim sacerdotum, sicut est apud Iosephum, lib. Antiq. 3. superinduebatur tunica hyacinthina, ex cuius fimbriis tintinnabula pēdebāt, quę sonitū ede-
rent, quū ille esset sancta sanctorū ingressurus. Sed Origenes rem commode super Exod. exponit, scribens, Habeat etiam pōtifex per indumēti circuitū, tintinnabula, ut ingrediens sancta, det sonitum, et non intret cū silentio. Et hæc tintinnabula quę semper sonare debēt, in extremo uestimēto sunt posita: idcirco, credo, ut de extremis temporibus et sine mundi nunquā silēas, sed indē semper sones, inde disputes, et loquaris, secundum eum, qui dicit, Membr esto nouissimorum uorū, et nō peccabis. Ad hūc ergo modū, homo noster interior Deo pōtifex adornetur, ut in corpore possit uocari salū in sancta, sed in spiritu sancto, et reliqua. Præterea tintinnabulorum usus, præterquā in domo Dei, quod silentio prætereundū duxi, quim tale quid persequi longē à nostro abesset instituto. Item et ab illis accepimus uelū, quo apud eos sancta à sanctis sanctorū diuidebātur, et apud nos itide altare princeps ab eā tēpli par-

te,

te, in qua insidet chorus, separatur, tempore quadam, et
solum, nō cortinas, candelabra, uasa, quibus utimur. Quod
omnia atq; id genus multa cum Moyses tum Salomon ad
usum tēpli primum inuenere, ut in Exodo et in Regie
libris patet. Quod uexilla circa dies paschales in tēplis
eriguntur, id eā de causa fit, ut triumphus Christi in
te insigniter resurrexit, sollemniter resurrexerit, et il-
lud uel ab omnibus sumptum, nā quemadmodū illi signa
militaria quę deinde in triumphis, et in
signa in triumphis, et in triumphis, et in triumphis, et in triumphis,
norū monimenta. Sic nos paschali tēpore, uexilla in sa-
crorum pompa deferimus, in tēplisq; suspēdimus. Quo
quidem tēpore rex ille noster fortissimus, mortis confra-
ctis uiribus, pede cōculcans tartara, soluit à pœna mise-
ros, uictorq; de funere surgēs, triumphauit pōpa nobili.

De primo apud Christianos imaginum cultu, de quę modo eas uenerandi à patribus constituto, atq; de prauo earūdem abusu ad quęstum. Cap. XIII.

uia Lex per presentem umbram, ut in Numeros passim docet Origenes, futura bona significabat, ideo legimus in eodem libro, Moſen iussu Domini fecisse aeneum serpentem, erexisseq; in cremo, ut ex populo, qui à serpentibus læsi essent, illum intuerentur, & sanarentur. Hunc serpentem ait D. August. typū fuisse Christi crucifixi, quod perinde sanentur, qui hunc pendentem in cruce contemplantur, atq; qui illum aspiciunt. Sed illud ipsum Seruator ipse manifestus est. Et sicut Moſes exaltauit se in deserto, ita exaltatus est Christus in cruce. Hominis, qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat uitam æternam. Hebræi serpentem tam salutarem non potuerunt non uenerari, quippe quem, ut rem sanctam, religiosè seruauerunt usq; ad tempora Ezechie regis, qui eum postremo confregit, quò sic populu in idolo tam turpiter lapsum, ad pristinum cultum reduceret. Fuit aeneus serpens datus, ut signum diuinae potentie. In hoc tempore Christus seruator, qui, ut apostolus ait. Dei imago erat, & loco Moſi factus serpens, crucem

leuan-

leuandus, nobis intuentibus salutē parere, formamq; humanam induere uoluit, & factus homo uisus cognitusq; est à mortalibus: id quod nunquā antea patuit, sicut ipse affirmat discipulis suis, ita loquens, Beati oculi qui uident quæ uos uidetis: dico enim uobis, quod multi Propheta & Reges uoluerūt uidere quæ uos uidetis, & non uiderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt, etc. Illi haud diè felices fuisse, dicente Ouidio,

Felices illi, qui non simulachra, sed ipsos,

Quiq; deum coram corpora uera uident.

Et quia in ea humili forma, propria uirtute miracula supra fidē edebat, idcirco ut Deus habitus est. Cuius quidem rei fama efficiebat, ut undiq; populorum concursus ad eum fieret, qui illius faciem diuinæ lucis fulgore nitentem haud dubiè sic contemplabantur, & uenerabantur, ut eius effigiem iam iam mētibus infixam aut pingere uel sculperè tum primùm cœperint: quod

quod testatur Eusebius, qui circiter annum salutis CCCXX. claruit. Is in historia ecclesiastica lib. 7. demonstrans Cæsaream cognomēto Philippi, eam esse urbem quam Phœnices Pancadā uocant, ita scribit: Mulierem quam sanguinis profluuiò laborantē à Seruatore curatam Euangelia tradiderunt, huius urbis ciuem constat fuisse, domusq; eius in ea etiam nunc ostenditur: pro foribus uerò domus ipsius, basis quaedam in loco editiore collocata monstratur, in qua mulieris ipsius uoluta genibus prouoluta, palmasq; suppliciter tendentis imago ære uidetur expressa. Adstat uerò altera ære

nihilominus fusa statua, habitu uiri stola comptè circumdanti, & dexteram mulieri porrigentis. Huius ad pedes statuæ è basi herba quædam noua specie nascitur, quæ quum exorta fuerit, excrescere usq; ad stolæ illius ærei uestimenti fimbriam solet, quam quum summo uertice crescens herba contigerit, uires inde ad depellendos omnes morbos languoresq; conquirat, ita, ut quæcumque illa ualetudo fuerit corporis, haustu exiguo madefacti salutaris graminis depellatur, nihil omnino uirû gerens, si antequam æræ fimbriæ summitatem crescendo contigerit, decerpatur. Hanc statuam ad similitudinem uultus Iesu formatam tradebant, quæ permansit ad nostra usq; tempora, sicut ipsi oculis nostris inspeximus. Et nihil mirum, si ij qui ex gentibus crediderant, pro beneficiis quæ à Seruatore fuerant cõsequuti, huiusmodi uelut munus uidebatur offerre, quum uideamus etiã nunc & Apostolorum Petri uel Pauli & ipsius Seruatoris imagines designari, tabulisq; depingi. Hucusq; Eusebij uerba reddidimus. Iam apparet à Christianis posita fuisse statuam Christo, quum aut in humanis uitã ageret, uel statim post eius ascensum in cælum. Sed si Ioanni Damasceno credimus, ipse suam effigiem, ut sui præsentem memoriam, Abagaro Edisseniorum toparchæ (erat ea gens ultra Euphratè) dono misit. Abagarus enim, auctore eodè Euseb. quum audisset Iesum innumerabilia cadere miracula, quia morbo tètatur, scripsit ad eũ, suppliciter rogatã, ut se sanatũ ueniret: cui Seruator per Ananiã tabellarium, qui Abagari literas tulerat, respõdit, se, postquam assumptus esset, missurũ unum ex suis discipulis, qui eius uale-

ualetudinem curaret. Fuit ille Tatheus unus ex septuaginta, qui postea id officium erga Abagarum præstitit. Interim dum toparcha expectando nuntium salutis, iam moræ haud satis patiens, animi pendeat, dicitur, ut Damasceno placet, misisse pictorem, qui formam eius fingeret: sed pictor cum ob uultus splendorem id efficere nequiuisset, fama est dominum admouisse ad faciem uestimentum seu sudarium, & illi suam effigiem impressisse diuinitus, atque mox misisse ad Abagarum, ut sic pium regem consolaretur. Alterum id genus sudarium, dum ad mortem subeundam ducebatur, dedisse fertur mulieri, quam profluuio sanguinis, ut supra ostendimus, liberauerat, cui, si recentioribus credere uolumus, Veronica nomen fuit: quod undecunq; acceptum fuerit, hodie Romæ persanctè seruetur in æde principis apostolorum. Item constans opinio est Lucam euangelistam pinxisse in tabellis aliquot figuram Deiparæ uirginis, qua illa erat, quæ hodie in quibusdam locis tam sanctissimè custodiuntur, quàm religiosissimè coluntur. Apostolorum quoque imagines ad eorum corporum exemplum olim formatas à Christianis, idem Eusebius eo in loco attestatur, quem supra citauimus, qui inquit: Sed antiquas ipsorum imagines à quibusdam conseruatas nos uidimus. Quod mihi uidetur ex gentili consuetudine indifferenter obseruatum, quòd ita soleant honorare, quos honore dignos duxerint: insignia etenim ueterum reseruari ad posterorum memoriam, illorum honoris, horum uerò amoris indicium est. hæc ille. Hinc igitur natum, ut merito tam ipsi Seruatori, quàm eius diuis statuas & in templis poni, & uenerationi haberi consueuerit. Ac

quoniam eiusmodi diuorum memoria ut certo exemplari præ oculis posito, quam nobis imagines iugiter repræsentant, ad uirtutem et imitationem excitantur homines, atque imaginis honor, ut Basilius inquit, ad exemplaris transfertur honorem, iccirco patres eam consuetudinem non modo admiserunt, sed autoritate sextæ synodi quæ Constantinopoli habita est, imperantibus Constantino & Iustiniano II. ipsius Constantini filio, ut in decretis canon. patet, statutum fuit, ut imagines sacræ diuorum in templis haberentur, magnæque ueneratione colerentur, utpote quæ imperitioribus loco sacrarum literarum forent, ad quas etiam Romanorum ritu, de quo supra lib. 2. cap. 23. memini, thus & cerei incenduntur. Fuit is annus salutis LXXX. alter supra DC. uel, ut non nemo sentit, DCCIII. quo Agatho Romanam tenebat sedem. Deinde Constantinus pontifex habita synodo, id decretum corroborauit, iussitque, ut imagines in porticu diui Petri depingerentur, quod intellexerat à Philippo Imperatore eas è parietibus diuæ Sophiæ ignominie causa abrasas fuisse, propterea illum hæreticum pronuntiavit. Leo deinde tertius fanatico spiritu percitus itidem fecit, quem Gregorius secundus pontifex per literas admonuit, ut omnis quorundam improborum erroribus, ueram tadem amplexus religionem, delere diuorum imagines desineret. Postremo Leone III. Imperatore mortuo, Hircene eius uxor cū Constantino filio sexto, imperium obtinuit, mulier uiro multo prudentior, forma pariter atque sanctitate insignis. Huius itaq; opera, conuentus trecentorum, quinquaginta episcoporum est Nicea factus, ut semel decerneretur, essentne diuorum imagi-

nes ~~stipulanda, an res in omne tempus ceperint~~
~~da, ut quilibet in istos, sine cogitatione, Deum ab~~
~~initio simulærorum fingendorum præmonstratore fuis-~~
~~se, ac postea statim in istis diis quam hominibus præ-~~
~~ferre possit esse, partim memoriæ eorum retulen-~~
~~da causa, partim studio incoendendi ad uirtutem ani-~~
~~marum illorum, qui imagines intuerentur, ut supra lib.~~
~~2. cap. 23. non uicque obscure demonstratur, magnæ con-~~
~~uulsi confensus est decretum, ut Romanorum ritu ubique~~
~~gentium in templis haberentur, additaq; est colendi for-~~
~~ma, duobus uerbinibus expressa, ut res ab omni idolola-~~
~~trie suspirio abesset, quæ ex Græco in Lat. sic uer-~~
~~ba sonant:~~

Nam Deus est quod imago docet, sed uan Deus ipsa:
 Hæc uideat, sed mente colas, quod æternis in ipsi
 æquus totum tam dissolutus, tantaque audacia præcatus
 est, quæ uelut in istis dubitare, seu aliter somnare, ne di-
 cam sentire, uel cogitare de imaginum cultu, ac demum
 sit tot longe sanctorum patrum decreto constan-

[The text on this page is almost entirely obscured by heavy black redaction marks.]

De decimarum & primitiarum ac primogenitorum redemptionis origine; & quis primus decreuerit, ut liceret sacerdotum collegiis fundos & prædia oblata recipere possidenda. Cap. XIII.

Summus propheta Moses, teste Iosepho distribuit Hebræis possessiones, distribuit & Iesus eius successor: Leuitis uero qui uacationem militiæ habebant, nulla terre portio data, præter habitationem in singulis tribubus, & in suburbanis locis tantum agelli, quod satis esset ad iumenta & pecora alenda. Iste enim ordo Leuiticus uel Sacerdotalis, sapientiæ ac scientiæ Dei operam impendebat, huic lex Dei commissæ erat, cui ut assidue absque ulla sollicitudine studeret, ac ne ob uictus inopiam cultus diuinus ab eo uel negligeret, uel desereret, necessum erat ut eum populus communiter iuuaret, qui si, ut probè ait Origenes, quæ necessaria sunt, non præbuerit Sacerdotibus & Leuitis, occupati illi in talibus, id est, familiaris rei curis, minus legi Dei uacabunt. Illis autem non uacantibus, neque operam dantibus legi Dei, tu periclitaris: obscurabitur enim lux scientiæ quæ in illis est, te non ministrante oleum lucernæ. Quod tantum nefas ne ullo unquam tempore accideret, Moses, prudentissimus princeps legem tulit, quæ, uti in Exodo,

Numeros, et dicitur, et a Iosepho simul exponitur, primi-
 tias, et decimas omnium frugum omniumque pecudum
 Sacerdotibus, et leuitis offerri mandant, sic ut vni-
 uersis dicitur, et dicitur, nec quæritur, uel etiam
 hortum, et si quid esset quod existeretur in terris, sed
 et si quis pecuaria haberet, et offerret illis Deo om-
 ne, quod primum esset, et decimas quoque, id est, ad sa-
 cerdotes deferret: Deo enim offerri dicit lex, quod sacer-
 dotibus datur. Et hoc est, quod docemur ex lege, ut ne-
 mo homo licite nec legitime utatur fructibus, quos ter-
 ra produxit, nec animantibus, quæ pecudum protulit
 partus, nisi ex singulis Deo primitiæ et decimæ, id est,
 sacerdotibus dentur. Atque sic Moses, imò Deus ipse,
 cuius iussu ille cuncta gesserat, autor fuit, ut primitiæ et
 decimæ leuitis ac sacerdotibus offerrentur. Hanc legem
 utpote apostolica et euangelica autoritate corroboratam,
 Origenes super Numeros, seruari etiam secundum
 literam, sicut et alia nonnulla, necessarium probat ad-
 uersus eos, qui ex titulo legis omnia sacra scripta inter-
 pretari uolebant, quod nostro quoque tempore pleri-
 que tam stultissime quàm audacissime faciunt, dicentes:
 Si aliquid omnino seruandum est secundum literam, ut di-
 cimus, hoc est, sine allegoria, sine arguta interpretatio-
 ne, cur non et cuncta seruentur? Sed illi quidem non ani-
 maduerterunt aliud esse legem, aliud esse mandatum,
 aliud testimonium, aliudque iudicium, quæ præcepit do-
 minus Mosi. Non est scriptum, ut inibi ait Origenes, Hoc
 est mandatum paschæ, sed, Hæc est lex Paschæ, quia lex
 umbra est futurorum bonorum. Cum ergo sit mentio Pa-
 schæ, ut de agno illo corporeo, debemus sentire spiritus-
 liter,

liter, quia pascha nostrum, immolatus est Christus. Simili-
 modo de azymis et cæteris festorum dierum obseruatio-
 nibus intelligere debemus, quæ sub legis titulo denotan-
 tur. Sunt autem mandata legis, quæ secundum literam stan-
 t: et ita Seruator noster recipi atque obseruari à nobis uo-
 luit, cum dixit, Serua mandata: cuiusmodi sunt, Ne occi-
 das, ne furti facias. De nuptiis idem præcepit, ita dicens:
 Scriptum est, Propter hoc relinquet homo patrem et ma-
 trem, et adhaerebit uxori suæ, et erunt duo in carne
 unam. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet.
 De primitiis et decimis mandatum similiter seruandum
 secundum literam, Domini uocibus docemur, qui in euan-
 gelio inquit: Væ uobis scribæ et pharisæi hypocritæ, qui
 decimatis mentham, hoc est, decimam datis menthæ, et
 cymini, et anethi, et præteritis quæ maiora sunt legis.
 Hypocritæ, hæc oportet fieri, et illa non omitti. Vide,
 sermo Domini uult quidem, ut omnino fiant, quæ ma-
 iora sunt legis, non tamen minora hæc omittantur, quæ se-
 cundum literam significantur. Quod à pharisæis uult fa-
 ctum, multò magis uult à discipulis præstitum, quibus di-
 cit: Nisi abundauerit iustitia uestra plus quàm pharisæo-
 rum et scribarum, non intrabitis in regnum cælorum.
 Quomodo autem plus uelit ut fiat à discipulis, quàm
 à pharisæis, in eo declarat, ubi dicit: Dictum est anti-
 quis, non occides. Hoc seruabant et pharisæi. Discipu-
 lis autem dicit: Ego autem dico uobis, quia si quis iratus
 fuerit fratri suo, reus erit iudicio. Igitur ex his satis pa-
 tet, oportere nos et primitias et decimas soluere, si ue-
 limus non modò iustitiam nostram abundare plus quàm
 scribarum et pharisæorum, sed eos officio tantum æquare,

qui de fructibus terræ suæ gustare non prius audebant, quam primitias Sacerdotibus obtulissent, & Leuitis decimas separassent. Et quia munus primitiarum domino offerebatur, ideo Eutychianus pontifex Romanus uoluit, ut ipsæ fruges sic in altari consecrarentur, uelut apud Hebræos oleo & thure adolebantur. Seruatur hodie Eutychiani decretum nonnullis in locis. Verum adeo sanctitas sacerdotum consenuit, & populi pietas refrixit, ut primitiarum nomen unâ cum prouentu penè extinctum sit, cum hodie loco primitiarum dominicis tantum diebus panes aliquot sua sponte alibi offerant, alibi uero solum duos tresue dent, quos sacerdos prius consecret, ac eos inde frustatim diuisos populo distribuat, ut qui quondam illis diebus eucharistiam sumere consueuerat, ob eius rei memoriam, panem istum ante omnia cibaria prægustet. Atque illud fit ad imitationem Christi, qui ita panem sacrare prius solebat, quam illum suis discipulis uel aliis porrigeret, ut uescerentur. Decimæ uero adeo etiam grauatè à multis dantur, ut non nisi coacti id faciant, argumentantes magis egere qui eas dant, quam qui recipiunt. Est aliud decimarum genus, quod sacerdotes sibi deberi contendunt ab opificibus qui manibus laborant, aut ab iis qui mercaturam exercent, uel stipendium faciunt, quales, autore Iosepho, constat Abraham dedisse Melchisedech Solymorum regi, à quo est hospitio acceptus, ex præda quam profligatis Assyriis secum tulerat. Quot autem decimarum genera apud Hebræos essent, & quomodo leuitæ et sacerdotes eas inter se partirentur, quisue modus foret primitias offerendi, Hieron. super Ezechielem cap. 5. & 40. facile declarat

alicubi

rat, cuius uerba iccirco ponere haud superuacaneum dixerimus. Dicamus igitur, inquit, primum iuxta literam, dicitur hoc est, decimam partem omnium frugum leuiticæ tribui populus ex lege debebat. Rursum ex ipsis decimis, Leuitæ, hoc est, inferior ministrorum gradus, decimas dabant sacerdotibus. Erant quoque & aliæ decimæ, quas unusquisque de populo Israël in suis horreis separabat, ut comederet eas, cum iret in templum in urbe Hierusalem, & in uestibulo templi sacerdotes & Leuitas ad conuiuium inuitaret. Erant autem & aliæ decimæ, quas pauperibus recondebant. At uero primitiua quæ de frugibus offerebant, non erant speciali numero definita, sed offerentium arbitrio derelicta. Et in libello ad Fabiolam, de cibis & primitiis sacerdotum, rem hanc luculentius differens, dicit: Primitiæ ciborum & omnium frugum atque pomorum offeruntur antistiti, ut habens uictum atque uestitum, absque ullo impedimento securus & liber seruiat domino. Primogenita mundorum animalium accipiunt sacerdotes, & immundorum pretia, hominum quoque primi partus redimuntur. Et quia conditio humana nascendi est communis, pretium equaliter offertur, sic moderatum & leue, ut nec diues intumescat, nec tenuis prægrauetur. Aeditui & ianitores accipiunt decimas, & rursum decimas decimarum offerunt sacerdotibus, tanto illis minores, quanto ipsi maiores populo, etc. Quod primitiarum suo quisque arbitratu, sicut Hieron. ait, plus minusue dabat, illud tamen ter quotannis facere debebant; primum enim circiter pascha, cum fruges maturescere inciperent, ut est in Leuitico, cap. 2. Si autem obtuleris munus primitiarum frugum

474 DE INVENT. RERVM
tuarum domino, de spicis adhuc uirentibus, torrebis eas igni, & confringens in morem farri, offeres primitias tuas domino. Deinde ad festum diem pentecostes, panes ex nouis frugibus confectos: postremò circa festum diem tabernaculorum, fruges ipsas iam collectas offerrebant. Sed & unde ortum sit, ut primi hominum aequè ac aliorum animalium partus Deo consecrati essent, iam appositè dicamus. Cur primogenita offerrentur Deo, causa ponitur in Numeris cap. 3. ubi legimus: Locutus est Dominus ad Moysen dicens, Ego tuli Leuitas à filiis Israël pro omni primogenito, qui aperit uuluan in filiis Israël, eruntq; Leuitæ mei. Meum est enim omne primogenitum, ex quo percussi primogenita in terra Aegypti, sanctificauit mihi quicquid primum nascitur in Israël, ab homine usque ad pecus. De interitu primogenitorum Aegypti mentio fit in Exodo, cap. 12. Sanè singuli primogeniti undecim tribuum, quando primi qui nascebantur in tribu Leuitica, ad templi ministerium applicabantur, de sacerdotibus redimebantur quinis siclis. Siclus autem quantum ualeat, supra lib. 2. cap. 3. docuimus. Primogenitum uerò animalis non mundi aut mundo commutari, uel occidi solebat: etenim animal aliud mundum habebatur, quod edebatur: aliud non mundum, quod non licebat offerre, sed uelut natura mundum commutabatur, ut asinus, qui oue redimebatur: aliud item non mundum, ut canis, quem neque offerri neque commutari fas erat, propterea occidebatur. Verùm ad propositum iam redeat oratio. Non abs re igitur Seruator noster hasce de decimis sanctiones approbavit, qui quippe uoluit, ut qui euangelium annuntiarent, ex euangelio uiuerent, ac pro-

LIB. VI. CAP. XIII. 475
propterea patres lege sanxerunt decimas esse soluendas; sicuti latè patet ex compluribus decretalibus pontificum epist. Quid quòd Romanos Mosaicam legem in hoc non aspernatos istud institutum seruasse cõstat: nam Herculi decimas dare locupletibus ac nobilib. antiquissimos fuit: & Lucullus, quia hunc ritum seruasset, auctor factus est postea. autor Festus. Quin & primitias dari consuetudo erat. Sanè Liberum patrem, qui & Bacchus dicitur, post deuictos Scythas, aliosq; populos, magno Ioui rerum primitias obtulisse, autor est Ouid. in 3. Fast. Et Cyrum regem Persarum uictis Lydis, decimam quoque prædæ Ioui dedisse testatur Herodot. Sed iam ad rem familiarem ueniamus. Vt enim Christus Seruator decimas non repudiavit, sic nec ex decimis opes priuatim cõgeri uoluit: quare ut uitium auaritiæ, quod, ut ait Apostolus, idolorum seruitus est, à suorum præsertim sacerdotum coetu euiceret, repelleret, exterminaret, paupertatem elegit, eamq; suis discipulis maxime commẽdauit, cum dixit: Qui non renuntiauerit omnibus quæ possidet, non potest esse meus discipulus. Et alibi: Vade, uende omnia tua quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo, & ueni sequere me. Sed ut Christo paupertatem, quæ habet suum commodum, suamq; munditiam, tribuimus, ita sordes ac mendicitatẽ minus assignemus necesse est: siquidem ille dum inter mortales uersatus est, non ostiatim cibum petiit, quippe quem secum loculos detulisse, & suis discipulis abundè uictum suppedi tasse, ac egenos simul iuuisse satis constat. Item ipsi Apostoli postea nec in cibariis petendis operã posuisse dicuntur, quando in Actis legimus pios Christianos certatim

possessiones uendidisse, & pretia earum afferentes possuisse ante eorum pedes, quæ distribucentur singulis, prout cuiq; opus esset: & sic nemo inter credentes egenus erat, quoniam omnia communia habebant. Ecce magnas in communitate diuitias, quæ in priuato paupertas habebantur: hæc diuitias non uetuit Christus à suis ministris possideri, quæ cunctis egentibus usui esse possent. Quapropter Urbanus uir sanctitate uitæ & doctrina singulari, qui sedere cœpit anno CCXXXVII. ab eo, qui fuit humanæ salutis primus, decreuit primus, ut sacerdotibus liceret prædia ac fundos à cultoribus religionis oblatos recipere, nihilq; cuiquam priuatū esset, sed ad cōmune bonū. Prædia recepta sunt, uel ad ipsum commune bonum omnino, quando quidem postea omnino tempore fuerunt atque sunt sacerdotum domus, collegia, ac monachorum cœnobia omnibus, & ipsis sacerdotibus communia, & aliis perhospitalia & apertissima. Etsi paulatim hominum rapacitas & libido fecit, ut maiore ex parte oblitterata fuerint extrema decreti uerba, id est, Ad commune bonum: & loco illorū, illæ diu semper religioni pestiferae uoces, Meum & Tuum, inscriptæ fuerint, quæ ita multos transfuersos agunt, ut sacerdotiū nihil aliud nisi quæstum, nisi hæreditatem ac dominatum esse putent, & quanto ueteres patres abstinentiam arctius constrinxerant, tanto isti intemperantiæ frena insolentius laxent. Quod postremum effecit, ut priuata cōmoda longè potiora publicis haberentur: unde maleuolentiæ, simultates & odia orta: nanque ex communi priuatum facere, semper discordiarum causa fuit. Cœpit deinde Romanus pontifex diues fieri, quem

Lucina

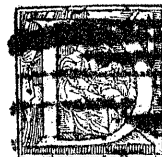
Lucina uirgo sanctissima, Marcello sedente, moriens prima omnium fecit heredē. Hæc multæ egit precibus cum Cornelio pontifice, ut apostoli Pauli corpus extra Capenam portam, uia Ostensi, ubi capitis fuerat supplicio affectus, in suum prædium transferret, & Petrum in Vaticanum, quæ & ipsius Cornelij corpus in prædio quoq; suo sepeliuit. Deinde Constantinus eundem pontificem, ut apud uulgus fama est, locupletauit affatim. Sic alij alia dedere loca, unde tam latè nunc patent opes. Ceterum Urbanus in hoc secutus esse uidetur Hebræos, apud quos sacerdotiū opulentissimum fuerat, quoniā sacerdotes in honore haberi debent, quos in primis paupertas in uulgus despiciatōres reddere solet, atq; inde fieri, ut eis minus credatur, id quod religionē maxime offendit.

POLYDORIVER

GILII VRBINATIS DE INVEN-

TORIÆVS. RERV. M. LIB. VII.

De monasticæ uitæ principio. Cap. I.

Ecce ueteris & apostolicæ uitæ instituta hæc diximus: in hoc uero non tam nouis ac uariis uolendi modis inuoluitur. Ceterum a materibus tanto per degenerata, ad eorumq; assemblia ac uitæ sanctimonia sic longè discessum ferret, ut supra etiam passim declaratum; tam Romani deinde pontifices, quam ubique gentium antistites, nihil prius, neq; quicquam antiquius habuere, quam ordinis sacerdotalis sic labentis reuocare gradum, sic peccantis coërcere insolentiā, promulgatis ab se nouis quoti-

die legibus, ad melioris uitae institutionem. Ad hanc inducere graues poenas, qui deinde contra ac liceret, fecissent, ut quod minus odissent peccare uirtutis amore, hoc formidine poenae facilius à malefactoris manus abstinerent. Nec eo quidem pacto perinde proficere, quoniam à de gustatis uoluptatibus haud facillè animus auocatur: quare nonnulli postea extiterè bonae frugis patres, qui uia seculuris facerent, qua à deo ad rectum iretur. Porro ij omnibus quae in terris miramur, contemptis, Christum complexi, id est, ueritatè, pietatè, innocentia, mansuetudinem; solum diuinis rebus operam dederunt, quorum principes fuere Paulus, Antonius, Hilarion, Basilus, Hieronymus, ac plerique alij, qui ab initio sanctitate pollentes, ueluti nouae religionis plantae in Aegypti Syriaeque solo quamuis sterili feliciter increuere.

Petebant loca ut plurimum deserta, hoc est, eremum, unde eremitae dicti, quasi eremum colentes, quos Graeci anachoretas uocant: et quia soli uiuebant, ideo nostri monachos nuncuparunt, id est, solitarios: uerum

paula-

paulatim deinceps coeperunt gregatim agere, uti infra dicitur. Atque ita à principio monachi precibus, ieiuniis, uigiliis, literarumque studiis dediti, procul ab omnium hominum coetu, tantum duriter uelutando, ac sese manibus exercendo, exemplum bene uiuendi posteris ediderunt. At isti deim superiorum eiusmodi uestigia secuti familias singuli suas, ut perappositi infra dicitur, instituere, illisque uiuendi normam praescripserunt, ut uerbo et facto, quemadmodum ipsae familiae praedicant, uitam planè apostolicam mortalibus referrent.

~~Adhuc ad hunc usque diem, quod de monachi instituti initio longe post homines natos, nunc celeberrimi, iam dicamus. Itaque olim inter multos, teste Hieron. quaesitum est, à quo potissimum eremus sit primùm habitari coepit: quidam enim altius repentes, Heliam et Ioannem Baptistam eius rei autores faciunt: sed ut is plus quam propheta, ita ille plus quam monachus censei debet. Alij Antonio assignant, alij cuidam Paulo Thebaeo, ob id ipsum primo eremita nuncupato, quod anachoreticæ uitae primus fundamenta iecisset: id quod uel Hieron. comprobat. Hunc igitur uelut exemplar, illam ut exemplum imitandum, fuisse dicunt. Ego uero, quando in re ambigua, ut cuique liberum est connectere ad hanc uiam institutum monasticæ uitae ab Essenijs, uel Essenijs (ita appellat Plinius, quorum secta apud Iudeos admodum celebris habita est) ad posteros mansisse, quoniam illi ferè per omnia eam ducebant uitam, quam inter nos monachi ex praescripto legis agere solent. Et, ut legitibus id perspicue pateat, non ociosum erit hic~~

Philonis uerba subiicere, quæ Eusebius lib. 8. Euangel. præpar. repetit, ita scribens: Palestinam maxima gens Iudeorum habitat, inter quos qui dicuntur Essæi, comperiuntur plures numero, ut opinor, quam quatuor millia: Essæi dicti, quasi sancti græcè, quoniam Dei cultores præcipuè sunt, non animalia sacrificantes, sed mentes suas uirtute munitas, offerendas Deo putantes. Nemo inter eos puer, nemo adolescens, propter instabilitatem ætatis, sed uiri omnes, aut senes sunt. In ciuitatibus non habitant, existimantes ut contagionem æris corporibus, sic conuersationem uulgi animo nocere. Horum alij agros colunt, alij pacificas artes ad utilitatem suam & proximorum exercent, nec aurum nec argentum reponunt, nec ingentes agros laudant, sed tantum colunt, quantum necesse sit sufficere. Ii enim ex omnibus penè hominibus, soli pecuniam & fundos negligentes, uirtute ditissimi putantur, facilitatem uiuendi & paucorum indigentiam, rectè magnas esse diuitias iudicantes. Nemo eorum tela, enses, galeas, scuta, ceteraq; belli instrumenta facit: sed nec eas artes exercet, quibus faciliè omnes in improbitatem labuntur. Nulla mercedum, nullus cauponatus, nulla eis cogitatur nauigatio, omnes rapine occasiones repellunt: Nemo feruus apud eos, sed cum uniuersi liberi sint, alteri alteris seruituti omnes enim aiunt, quasi nati, eadem mater genuit: quare quamuis non uicem, sed unum in se ipsa fratres. Illam philosophiæ partem solummodo approbant, qua de Deo & de creatione omnium scrutamur: morali maxime inuigilant, ad quam absolute consequendam paternis legibus adiuuantur, quas rectè intelli-

telligere nemo sine diuino auxilio potest. Has semper quidem, sed maxime septimis quisq; diebus docetur: dedicata enim septima dies deputatur, in qua cæteris omnibus neglectis, ad sacra loca concurrentes, quæ synagoga appellantur, ordine sub senioribus cõsidere solent, legunturq; Scripturæ diligenter, & exponuntur à peritissimis. Discunt igitur piè, sanctè, iustèq; uiuere, triplici regula utentes, amore Dei ardentissimo, uirtutis cultu diligentissimo, charitate proximi feruentissima. Quòd igitur summè Deum diligant, multa nobis argumento sunt, castitas perpetua, iurisiurandi nulla mentio, mendaciæ & diuini, & præcipuè quòd bonorum omnium, nullius mali causam Deum opinantur. Quòd uirtuti studeant, patet, quia pecuniam negligunt, gloriam spernunt, uoluptatem oderunt. Charitatis autem argumeta sunt beneuolentia, societas, æqualitas: nullus enim domum habitat quæ omnium communis non sit, unum ærarium, unus sumptus omnibus est. Præterea uestis cõmuniter omnibus proposita, cõmunis cibus & potus, communis mensa, omnis deniq; uita communis est. Hactenus Philo apud Eusebium.

~~Ab Essenoribus igitur religione profectum merito credere æquum est, ut apud nos monasticæ uitæ institutum coaluerit, quo similiter Paulus Thebæus~~

& Antonius, ambo Aegyptij homines à primo olim im-
 buti, ac illud postea insigniter æmulati in primis esse ui-
 dentur. Sed Antonio initiū rei huius iure optimo acceptū
 referri decet, qui, etsi non ante omnes fuit, primus tamen
 mirè omnium studia ad eam uitā degendā incitauit, mona-
 chorumq; dogma instituit, sicuti deinde Basilius in Gre-
 cia fecit. Adauxit & id temporis pium institutū Hilarion
 in Syria, qui quum sanctitate iam claresceret, Gazæ tres
 cuiusdā nobilis matronæ filios simul repente morbo affe-
 ctos inuocato nomine Iesu, extemplo sanauit. Quod post-
 quam auditum est, & longè lateq; percrebuit, certatim
 ad eum ex Syria & Aegypto cōstuebant, ita ut multi cre-
 derēt Christum esse uerè Dei Filiū, & se monachos pro-
 fiterentur. Nondum enim cœnobia erāt in Palaestina, nec
 quisquam monachos ante diuum Hilarionem in Syria no-
 uerat, ille fundator & eruditor huius instituti ac studij in
 hac prouincia fuit. Habebat Dominus Iesus in Aegypto
 senem Antonium, habebat in Palaestina Hilarionem iu-
 niorem. hæc ex Hieron. Ad Antonium redeo. Vixit An-
 tonius in solitudine in Thebaica regione Aegypti, condi-
 ditq; ibi cœnobiū, ubi cum Sarmata, Amatas & Macha-
 rio suis discipulis, precibus tantum deditus erat, in pane
 & aqua omnis eius uictus consistebat, cuius sanctitas ita
 celebris erat, ut Helena Constantiniana mater se & filium
 illi commendarit. Obijt mortem in cœno an-
 nos C.V. natus, quæsiuit annus salutis humane CCCLX.
 Discipuli eius Amatas & Macharius (nam Sarmata Sa-
 raceni impetu in Antonij cœnobiū factō, interfecerat)
 monasticū ordinem. postea tam uitæ sanctimonia, quam
 institutis

institutis, mirum in modum propagarunt. Ac eiusmodi
 uitæ monasticæ principium tale fuit.

Quando primū ordo monasticus tribus uotis astri-
 ctus fuerit, & quis primus ea uota introduxerit, uesti-
 tumq; religiosum, cum nouo uitæ modo, ac ordo ipse
 abiuerit in plures familias. Cap. II.

Ost annum quā Antonius, de quo suprā
 est mentio facta, erat mortuus, circiter C-
 LXXVI. claruit Benedictus Nursinus in Um-
 bria Italiae regione natus. Is in solitudine
 per diu uersatus, se demum Sublacum seu Sublaqueum
 contulit, quod est Latiorum præclarum oppidum, lacuū
 eodē & tamen prisco nomine proximū, distatq; ab urbe
 Roma circiter millia passuum quadraginta. Hic quum à
 multitudine ob sanctitatis famā adiretur, & ei secūdam
 religionem nihil solitudine gratius esset, postremò eius
 celestitatis uitandæ causa, Casinum in ea regione per-
 uctusum oppidū uenit, ibiq; sibi sedem posuit, sparsosq;
 & soliuagos ad id tempus monachos in unum contraxit
 cœnobiū, mores & uitam, tribus munitam uotis.
 quā Basilius cum certa uiuendi for-
 mula constituisset in Oriente, instituit parū uulgatæ ob-
 seruationis. Sanè Basilius Cæsareæ Cappadociæ præsul,
 quī circiter annum salutis humanæ CCCLXXXIII. do-
 ctrinæ pariter atq; sanctitatis summis floruit laudibus,
 obligant monachos legibus, ut
 post annum, quā quis in cœnogiū uenisset, si in eo ita de-
 uitæ instituto permanere, uoueret se castè uicturum, ni-
 hil possideret; ac dicto prefectorū fore audientem,

quò se in perpetuum omni sua abdicaret uoluntate. Fuit postea Basilij decretū iuxta ab omnibus receptū. Quamquam paupertatis uotum multò antiquius esse uidetur. si Urbano pontifici Romano credimus, qui amplius CXL. annis Basiliū antecessit: quando in epistola, quæ eius nomine legitur, inuenimus, ita usu uenisse, ut qui Apostolorum imitatores existerent, paulatim uota facerent se nihil proprium habituros, quò æquè rerum cõunitas, ac Apostolicæ uitæ institutum omni tempore uigeret: si quidem ipsi Apostoli ad docendum Euangelicum dogma quo quouersum à Christo missi sunt mandatis, quemadmodum diuus Petrus apud diuum Clementem lib. Recognitionum 2. testatur, non habuerunt proprium aliquid dicere. Ceterum isthæc tria uota iam inde à principio tãti esse cõperūt patribus, ut illi posthac lege sanxerint, etiã presbyteros quos seculares dicunt, debere uotū castitatis, id est, pudicitie seruandæ perpetuò saltem tacitè facere, ac per id, haud licere cuiquã eiusmodi uotis obligatò, astrictòq; deinceps matrimonium contrahere, & si quis contraheret, illud omnino minimè ualere. Vnde breui post quæstio incidit, an tale cõiugium deberet stare necne. Et D. Augustinus, qui Basilio æqualis fuit in primis permultis rationibus probauit. cõnubia post uotū contracta non debere dirimi, ueluti in decretis, 27. q. 1. cap. Nuptiarum. planè extat. Item Basilij scribitur suis monachis nouū genus, cõmuni modum orandi, et uitæ uictus uoluntatem, ac normam ad seruandam, et ut apparet eis cõstituisse ex summo mortalium usu, res mirandum in modum postea penitentiam exiit, et in q;

in plures familias, eburnicenses, Camatenses, Vallisum-
~~enses, Grandimontenses, Cistercienses,~~
 Syluestrenses, qui Humiliatorum cognomen ferunt, Cæ-
 lestinos, diuæ Iustine, & eremitanos diui Hieronymi, po-
 stre mò per Martinū quintum, in familiam diui Benedicti
 adscitos. Quem ordinem à patrū norma iam collapsam,
 Lupus Hispalensis eius familie præpositus, nouis insti-
 tutis instaurauit, de cuius exordio in capite insequenti
 prodetur. At ij quidem monachi, & si qui alij sint
~~in plures familias, eburnicenses, Camatenses, Vallisum-~~
~~enses, Grandimontenses, Cistercienses, Syluestrenses,~~
 ut fonte manasse dicuntur. Ceterum qui tū primum in-
 stituti fuerunt, Benedictinos fuisse tradunt, qui nigro ho-
 die amiciuntur colore, tunica laxiore, ac discincta, & ad
 pedes usq; demissa, amictu capitis, quem cucullum uocāt,
 in humeros & scapulas breuius reiecto, quàm cæteris:
 subtèr candida tunicula, & ea quidem lanæ, cum cilicio,
 ocreati genu tenus incedunt, tondentur nouacula à uer-
 tice infra dimidiū caluæ: capillus infernè recisus in parui
 circuli speciem, circa aures & tempora, totum ambit ca-
 put instar coronæ, unde ipse uertex derasus corona nun-
 cupatur

~~...~~
~~...~~
~~...~~
 Itaq; Cluniacensium ordo ex
 Benedicti obseruatione, apud Masticensem seu Mastico-
 censem (utrunq; scriptum reperio) Burgundie pagū, ab
 Odone abbate quē dicunt, instituitur, quibus locum dedit
 et extruxit Gulielmus Pius Aquitanie dux: qui fuit an-
 nus salutis DCCCXVI. Haud ita multo post Camal-
 duleisim religio orta est, auctore eius congregationis
~~...~~
 huiusmodi Rauenate fuit in monachis Cassinensibus cenobio:
 est locus iste haud paucul Rauenā, qui celebritatis su-
 giens in Hetruriam peruenit, ibiq; in summo Apennini
 iugo, locum à quodam Madulo incola consequutus, unde
 nomen ordini inditū, nouæ familie fundamēta iecit, can-
 dido sumpto amictu. Sunt hodie in eminentissimo iugo
 motis duodeuiginti sacella, ubi perpetuum silentiū, quar-
 to et sexto hebdomadæ die pane et aqua transigunt te-
 iunia, nudis pedibus, humi accubantes: uerū in aliis lo-
 cis uita eorum remissior est. Item in ea Apennini parte,
 quæ Vallisumbrosa uulgò dicitur, circiter annum salutis
 MLX. Ioānes Gualbertus nouam monachorū familiam
 instituit, eumq; à loco appellauit Vallisumbrensis cenobio-
 rentia oriundus, ac eodem loco natus, qui fratris peruen-
 forem fortē obuiam habuerit, quia illi ueniam petenti non
 negasset, imago crucifixi, quæ in proximo sano D. Mi-
 niatis erat, uisa ei est: post hæc uibi ostendit, ut in illius
 caput, perinde quasi id pietatis facinus cōprobasset.
 Ea imago hodie uisitur in eodē D. Miniatis teplo, quod
 in monte prope Florentiam erat. Ioānes et uiciorum miraculo
 in

in solitudinē concessit, auctorq; nouæ religionis fuit, ami-
 ctuq; sibi induit cœruleū, quo nunc uiuntur. Montoli-
 uetenses eo anno, qui fuit MCCCCVII. salutis, esse coepe-
 runt, quo triū pontificū discordia orta est. Ii Se-
 nenses primum fuere, quorū princeps Bernardus Ptole-
 meus, qui pro temporū conditione, capto mutandæ uitæ
 consilio, in proximū urbi collem egressi sunt, eūq; ex no-
 mine illius Ierosolymitani Dominicis frequentati uesti-
 giis appellantes, sese candido induerunt amictu, Greg.
 XII. probante. Grandimōtensem ordinem Stephanus in
 Auernis amplissima familia ortus, in Aquitania primus
 instituit, cui mons in quo mox sedes illius familie locata
 est, nomen dedit, multis uiuendi mutatis, aut ex integro
 cōditis legibus. Iisdem ferè temporibus Robertus Molis-
 mensis abbas, quum prisca disciplinā iam minimè retine-
 ri animaduerteret, uiginti et amplius comitatus mona-
 chis, Cistercium locū in Burgundia Cabilonensis dicece-
 seos, uastæ solitudinis, ac horrendi aspectus petiit, ibiq;
 immoratus celeberrimi ordinis auctor fuit, quem à loco
 Cisterciensem nuncupare uoluit. Sunt qui hoc cuidā Ar-
 dingo monacho assignēt, quod ille Robertum impulisset
 ad cōmigrandum in eū locū, perinde quasi qui hortatur,
 non qui facit, primas iure ferre debeat. Fuit is annus salu-
 tis MCCCXVIII. Clariuit in hoc Bernardus Castillonensis
 homo Burgundus nobili loco ortus, qui Cisterciensi cenobio
 prius inchoato, monasticū induit habitū, tantū inde
 non uindictionis sanctitatis est adeptus, ut Clarauallensis
 sit abbas factus, quem locum Robertus in illis prorsus
 non multo prius sumptuose extruxerat. Ceterimo de ma-

anno, Humiliatorū ordo in Germania oritur: exordium rei triste, sed leti successus: multi enim mortales aut bello capti, aut quia fides eorum suspecta esset, fuerunt ex Cisalpina Gallia, iussu Federici, cui Barbarubræ cognomē fuit, qui tum Italiam armis diucxabat, in Germaniā cum liberis & uxoribus traducti. Sunt tamen qui ab Henrico id factum tradant. Ij longiorein moram pertæsi, aliquādo albis uestibus induti, uiri fœminæq; humiliter Federico ad pedes prostrati iacuere, ueniam implorantes, istorum lachrymis uestituq; motus Imperator, potestate fecit omnibus in patriam abeundi: qui postliminio reuerfi, uoto, ut uerisimile est, in eo ritu perscuerasse dicuntur, Ianificio & precationibus dediti. Inde, ut fit, res à modico principio orta adeo creuit, ut eam pie inchoatam auctamq; Innocentius tertius primū, deinde pleriq; alij Romani Pontifices approbarint. Cœlestimorum religio octogesimoquarto circiter anno post orta est: Cœlestinus quintus Rom. pontifex fuit auctor, prius quā ad pōtificatum uocaretur, anachoreta: idcirco uoluit ad eremi decus, ex se hanc familiam parere, quæ breui usq; eo creuit, ut nō potuerit auctore incepti ut uani poenitere. Item in Anglia diuus Gilbertus suam instituit religionē, sicut in Germania Mellicenses, Castellenses, & Bursfeldenses, alij ab alijs diuerso tempore instituti fuerunt.

Sed, ut iam iustum iter conficiamus, haud prætereūdandū ducimus congregationē diuæ Iustinæ, quæ postremò ad pristinā diui Benedicti dogmatis disciplinam instaurata, hodie ut religionis caput, supereminet omnes. Eius rei auctor fuit Ludouicus Barbus Venetus uir religiosissimus, Patauij in cœnobio ipsius diuæ Iustinæ, unde nominata est: hanc Eugenius quartus plurimū auxit. Atq; monachi primi omnium introduxerunt in Ecclesiam Dei uota sacra, & uestimenta profana simul religiosa fecerunt. Nam illi monachi superiores, ut proximo capite ostendi, pro suo arbitratu uestiebantur. Nec Iudæis indumētum aliquod interdictū erat, præter id quod esset è lana & lino contextū, sicut Deuter. cap. 22. patet. Itē modū orandi quamlongissimum, ieiunia frequentiora, & piscium escam assiduam, ad extenuandū corporis robur, quò sui debiles militiam Christi exerceret. Sed & de reliquis initiatorum ordinibus, eorumq; initiis iam dicemus.

De origine Hieronymianorum, Canticorum regularium, Augustinianorum, Cartusianorum, Carmelitanorum, Præmonstratensium, & Crucigerorum, atque eorundem habitu, uictu & cultu. Cap. III.

Ieronimus Eusebii filius, ortus Stridonæ, (quod oppidum olim ad Dalmatiam pertinebat, sed Gothi diruerunt.) Romæ Græcis Latinisq; uerborum institutus, sanctioris uite colendæ causa in Italiam se contulit, ubi & Hebræam linguam didicit: ita triphalino in cœnobio, ubi & scribens on-

suscepti, in quo omnes nervos ætatis, industria, doctri-
 naq; suæ contendit: cuius scripta ut sancta, breui postbe-
 pore patres receperunt, receptaq; approbarunt: etsi scio
 esse quosdam, qui id factum Damaso pontifici falso assi-
 gnent, quippe qui per diu ante Hieronymum exceßerat
 è uita. Postremo locū circa Bethleem sibi construxit, ubi
 reliquum uitæ Apostolico ritu egit. Hinc factum est, ut
 permulti deinde Hieronymi ipsius instituti imitatores
 extiterint, ortaq; sit noua quædam familia, quæ à Hiero-
 nymi nomine, quem sui instituti, quàm longè diuersi ab
 eo quo ille uixerat, utcūq; auctore faciunt, Hieronymiani
 sunt appellati: qui natio amiciuntur colore, pallioq;
 super tunicam rugato, atq; superiore parte à summo ad
 inum scisso, scortea zona tunicam succingunt, soleis li-
 gneis pedes muniunt. Sunt et Hieronymiani, eremitici,
 de quibus proximo capite meminimus, quorum ordinis
 quidam Carolus cognomento Granelus homo Floren-
 tinus, auctore fuisse dicitur, qui eremitanum sua spôte in-
 diuisit uestim, sedemq; sibi optasset in Tusculanis monti-
 bus. Alij tradunt nō Carolū, sed Redonem quendam
 tigranelli comitē primū eos eremitas sub ritu diui Au-
 gusti ad Festiis, Greg. XII. probate, instituisse.

~~[The main body of text on this page is almost entirely obscured by heavy black redaction marks.]~~

*Conuici quos
 vulgus vocant
 Regularis.*

ducunt, subter candida tunica, scortea cinguntur.
 na, cui conestitur sebula confecta ex bubulo cornu, cal-
 ceati, ut comunis est usus. At penes utrosq; nunc prae-
 pua est uacietas nominis, quod ut sepius est instaurati,
 ita in plures diuisum est familias: nam congregatio alia
 Canoni-~~ca~~ Seruatoris, quae et Scopettina nuncupatur,
 cuius auctores fuere Stephanus et Iacobus uiri Seneses
 sanctitate illustres, quam Gregorius undecimus suo pro-
 bavit consensu. Alia Frisonaria, a loco in Lucensi agro
 Hetruriae regione, quam et Lateranensem appellat: hanc
 Eugenius quartus plurimum adauxit. Tertia D. Georgij
 in Alga Venetiis a Laurentio Iustiniانو instituta, coeru-
 lentius habitus. Et denique septem aliae sunt, iam eas
 misse faciamus, breuitati consulentes, ~~quae sunt~~
~~quae sunt~~ Ad Cartusianos ueniamus,
 quorum exordium incidit in annum salutis MLXXX. Qui
 dam enim singulari doctrina, nomine Bruno, homo Co-
 loniensi, quum Lutetiae Parisiorum philosophiam profi-
 teretur, contigit ut amicum quendam bonis moribus pra-
 ditum, et uita iam priuatam, prius quam ad sepulturam dare
 tur, audire uisus sit clamantem, Iusto Dei iudicio danatus
 sum: et ea re motus e uestigio cum sex sociis pari mira-
 culi exetum territis, eremi deserta queritatis, peruenit in
 dioecesim Gratiano politanam (est Celtica urbs) ibiq; locum
 optauerit, cui hodie Cartusia nomen est, quae ei assignan-
 dum curauit Hugo Gratiano politanus episcopus, qui sta-
 tim post se ad eam familiam adluxit. Eo igitur loci Bruno
 ad res diuinas intentus, primum coenobium fundauit, cum
 his rigidae uitae insitutis: intima enim ueste utuntur cili-

cina, summa pallio nigro, subtér candida toga, operculoque capitis cucullo, carnibus nunquam uescuntur, sexto hebdomadae die pane & aqua ieiunium ad edomandam uitiosam corporis naturã institutum obseruant, in cubiculis, quæ ueluti sacella habent, soli edunt, certis tamē festis diebus unã duntaxat prandēt. Silentii eis pene perpetuũ, nulli fas est cœnobio exire, præter prefectum & procuratorem, & illis tantum ad negotia loci curanda, quippe opes habent, per quas semper sacerdotibus minus omnino licet se totos, prout deberēt, rebus sacris curandis dare. Mulieribus ad eorum etiam templa aditus interdictus, quò ne aliquid uideant, per quod ad libidine rapiatur.

Carmelitanorum hunc referunt ortum. Est in Syria mons Carmelus, olim cum aliorum Prophetarũ, tũ Helie in primis memoria nobilis, quòd in eo ille habitasset: id, credo, anachoretarum non paucum numero sequuti, locum tenuere, qui demũ Almerici Antiocheni episcopi opera, in unum coiere, qui ante sparsim montem habitarent, ac tum primum præpositum ex se constituerunt. Primitus in eo monte secundum fontem, qui Helie dictus est, Deiparæ sanum, ubi illi prima cœnobij fundamenta iecerunt, unde fortasse sunt Carmelitane diuæ Virginis monachi nuncupati. Incidit prima hæc uitæ obseruatio in Alexandri tertij pontificatum, qui sedere cœpit circiter annũ salutis MCLXX. Verum quia neq; uitæ instituto, neq; cultu, neq; certis cœremoniis

niis nitebatur ille nouus cœtus, abortus quidam, non res legitime ab initio instituta uisa est. Veram itaq; originẽ fuisse tradunt quidam, quæ anno post circitèr quadragesimo consequta est, sedente Innocentio tertio: Albertus enim Ierosolymitanus antistes iis in eremo agentibus certam obseruationis dedit formã, ex Basilij dogmate quædam mutuatus. Atributũ est pallium uersicolor ex albo & canusino, id est rutilo, circulatum, quali dicitur Helias propheta olim usus: postea Honorius tertius pallij huiusmodi formam ademit, uelut religioni parum cõuenientem: pro uersicolore, albũ est illis datũ, appellauitq; Virginis familiam, ut nomen uirginitatis cum pallio albo, qui color minime maculatus est, rectè conueniret. Præmonstratenfes: isdem serè temporibus in Laudunensi dicecesi, eo loci, quẽ Præmonstratum uocãt. Auctor ordinis fertur fuisse quidam Northbertus presbyter homo Lotharingus, qui hoc arctissimũ uitæ genus ex August. ritu quæritans, à Calisto secundo impetrauit probatum iri. Amiciuntur tunica alba, cum linea toga sub candido pallio, quo potissimum à Canonicis differunt. Crucigerorum origo multò antiquior est, aiunt enim Cletum Petri Apostoli discipulum, & ab eo inde tertio loco pontificem, celesti nuntio crucem habente monitum, ut hospitalem domum fundaret iis qui Romam peregrè uenirent religionis causa, essentq; ibi præstò, qui itineribus fessos comiter acciperent, pieq; reficerent, & ij gestarent perpetuò crucem,

monimentum Dominice passionis, ac ita illam demum paruisse oraculo. Sed illud pro certo habendum dixerim, recte initium huius rei assignari Cyriaco Ierosolymitano antistiti: is enim fuit, qui Helenæ Constantinæ matri locum ostendit, ubi Dominica crux occultaretur, qui ob memoriam rei, dicitur primus constituisse collegium eorum, qui crucem omnibus uenerandam manu gestarent. Hunc pium patrem Iulianus Imperator occidit. Rem uis principibus ortam, & breui post tempore propè ad interitum deductam, tertius Innocentius instaurauit, quod Romæ hæresim Albinensem subito exortam, unde magnus in urbe motus extitit, ope cruce signatorum, qui tum in Syriam ituri erant, extinxisset. Fuit hic annus salutis humane M C C X V. Postremo Pij secundi pontificatu, in Mantuano conuentu, datum est ut cœruleo uterentur amictu, quum olim indiscreto usi sint colore, ac crucem ex ueteri instituto gestarent, unde inditum familie nomen. Est hodie alterum quoque huiusce familie collegium longe remissioris uite, & in pallio amictuantur nigro, geruntque in pectore, non manu, crucem ex albo rubroque colore confectam, ac diui Augustini regulam profitentur.

De Prædicatorum, Franciscanorum, Trinitatis, Seruorum Mariæ uirginis, Mendicantium, Iesuatorum, Natorum eremitanorum, & Bonorum hominum origine. Cap. IIII.

Anè ut tertio Innocentio sedente, innocentie aliquid in hominibus diluceret, duo longè post hominum memoriam exitere sanctissimi patres, Dominicus Calaguritanus

tanus homo Hispanus, & Franciscus Assisus in Umbria Italiae regione ortus, qui cuiusdam noui ordiendæ uite instituti auctores ambo certatim fuerunt, ut æquales. Dominicus ab initio canonicus fuit, ac cū paucis quos socios sibi delegerat, nouam instituit obseruationem, nouaque uestimentum dedit, tunicam candidam, nigro pallio superiecto, & ab humeris ad caput scapulari tegmine. Et ne pietatē colendo domi otiantur, docuit eos in primis sua prædicatione, unde nomen nouæ familie indiderat, longè lateque omnibus terris diuulgare Euangelium, quod ipse Christum imitatus facere prius uoluit: quippe qui id temporis hæresim Tolosæ pestiferam Albigensem iam admodum gliscentem sua opera compefcuit. Vidit Innocentius nouum institutum, et miratus est: quod Honorius qui illi successerat, recepit atque approbavit. Et ista tertia est mendicantium familia. Propè hoc pietatis opera, Dominicus deinde post actam sancti uita, in diuini ordinis. Cuiusdam adscriptus est in uita, ubi dicitur huiusmodi plenius, a principio tempore huiusmodi quidam serbans, regulam professus, calcantem, conque fecit. Huiusmodi conque huiusmodi putans animo Dominum in se sanctissimis Apostolis, ne binas tunicas, neque sacculum haberent, tunica induit unicum natiui uelleris, funiculoque præcinxit, pedes simul nudauit, ac ut demum anachoretam se præberet, in Apennini iugum aduolauit, quæ locum hodie uulgo Auernam dicunt, ubi ille diuinis rebus deditus, Dominice passionis sigmatibus inustus est, qui eos quos sui instituti ab initio socios optauit, manifesto humilitatis argumento, Minores appellauit, quod eius exigui nominis memores, facilius ab omni superbiæ uitio abhorrerent, quæ sepe uen-

mero sanctitatis est comes. Honorius institutum comprobavit, ac biennio post Gregorius Franciscum inter sanctos retulit, qui fuit annus salutis MCCXXIX. Nullum unquam humane pietatis institutum magis breui tempore creuit: totum enim terrarum orbem una hæc impleuit familia, sic, ut vulgus iam tum stupefactum suspicaretur non tam pietatem, quam otium & ignauiam interdum multis cordi esse. Atque is quartus mendicantium coetus. Fuit per id tempus, Clara uirgo etiam Assisias, quæ monacharum, alterum nouum religionis institutum, quod pauperum dixit, à Francisco continentie doctore accepit, acceptumq; non solum per sancte coluit, uerum etiam auctum posteris reliquit. Constat hic ordo ut plurimum ex muliebri sexu. Sequutus est ab eo, uelut riuulus ex eodem fonte manas, tertius ordo eorū qui Poenitentes dicuntur. In hoc quoq; innumeri mortales sunt.

de obseruatijs
vulgo appellat At Franciscana familia frequentior est, utpote inter omnes gentes tampridē propagata. Hanc memoria nostra, Edouardus III. rex in Angliam primus induxit, quæ tanto breui tempore sanctitatis nomine claruit, ut paulo post ab Henrico VII. fuerit magnopere adaucta, ac hodie habeat sex coenobia longē celeberrima. Verum ut Innocentij ætas religionis feracior esset, est & monachorum Trinitatis, ut uocant, ordo id temporis exortus: quidam enim Ioannes Matta, & Felix anachoreta, quum in Gal-

liis circa Meldensem agrum uitam solitariam agerēt, per quietem admoniti pontificem adiuerunt, ab eoq; petiere certū uiuendi modum. Ille haud multo post etiam oraculo, ut aiunt, monitus, anachoretas candido induit uestiū, cruce rubra pariter atque coerulea insigni, illisq; negotium mandauit, ut nostros ab hostibus captos pretio redimendos curarent, ac idcirco monachos de redemptione captiuorū appellauit. Cōsueuerūt ij. pij certe uiri elemosynas queritare, quibus captiuos redimerent.

Isdem quoq; temporibus Martini III. pontificatu, Philippus Tuscus genere, Florentie ortus, ac medicæ artis professor, nouæ fuit uitæ auctor, institutorque familie, quæ uocant Mariæ uirginis: qui primò initiati, Serui nūcupari cœperūt, manetq; hodie nomē. Philippus anachoreticā uitam sequutus, oraculo monitus, nouum religioni adiecit uestitum: nigræ tunicæ ac succinctæ nigrū superiniiciūt palliū, circa humeros in rugas cōplicati, scapulari amictu ab humeris reiecto, cōmuni more calceati. Nec res magno admodum est fauore à principio recepta, sed quum nouum institutum sua sponte in dies singulos initiatorum numero augetetur, Benedictus undecimus, septemq; deinde pontifices, qui sequuti sunt, approbauerunt, multisq; priuilegijs excoluere. Incidit primum rei huius exordium in eū salutis annū, qui MCC-LXXXV. fuit. Ordo item à Brigida uidua instituitur: hæc Suetiæ princeps, mulier singulari sanctitate, eo anno, ut quidam uolunt, quo Urbanus V. exiuit de uita, Ro-

Vm Ierosolymorum urbs antequā à nostris postremò citi ceter annū salutis M X C I X. recepta fuisset, à Saracenis obtinebatur, Christiani Latini nominis qui ibidem degabant, ab iis impetrauerunt, ut sibi liceret domicilia prope Seruatoris sepulchrū habere, ubi cœnobium diuæ genitrici construxere, quod Latinarū appellabatur: & abbas præerat, cuius erat in primis officium, hospites accipere Latinos. Eodem exemplo, breui post tempore alterum uirginū cœnobium diuæ Mariæ Magdalænæ iuxta dedicatū, quod itē foeminas acciperet. Consumentem dein de peregrinorum cateruam quū locorū non caperet angustiā, hospitium domum prope etiam posuerunt, quam D. Iohanni Baptista consecrarunt, admodum Zachariæ patris memoria, quod eo loci sæpe ad meditantū coueniret. Sunt tamen qui scribant Iohanni elemosynario illam dicatam fuisse, qui Phoca imperante, patriarcha fuit Alexandrinus, ita cognominatus, ob frequentes quas pauperibus faciebat elemosynas, id est largitiones. Huic etiam domui unus præficiebatur: quare lōgo post tempore quidam præpositus loci, nomine Gerardus, cū sociis crucem in nigro pallio candidam affixit, & eum assumpsit ritum quo nunc degunt. Pari exemplo Agnes, quæ uirginū cœnobio præerat, professā est. Res postea per pōtiffices Romanos & patriarchas probata, adeo breui creuit, ut opes dein maximas principum liberalitate sint assequuti, quorum mox Ramundus primus creatus magister militiæ, qui in uniuersum ordinem obtineret imperium. Censentur D. Augustini ordinis: Dominicam precem certo numero repetitam pro canonicis recitant horis. Isti quēdam

mi.

militiam Deo opt. max. & Iohanni sacra insigniter exercebant, demum Rhodū insulā de Turcis cœperunt, quam Clemens V. illis assignauit. Fuit is annus humanæ salutis MCCCVIII. Sunt qui tradant eam insulā à Gotthofredo rege urbis Ierosolymorum primò concessam, & illos semper eam ad nostram usq; etatē fortiter defensitasse: sed prior sentētia, ut uerior, pluribus probatur. Post receptam ex hostibus insulā, illuc se receperunt, dictiq; inde sunt Rhodiæ militiæ milites, ubi cum Turcis perpetuum bellum gerunt, atque ex proximo hostiliter infestisunt, sæpe et ipsi bello petiti, oppugnatiq; acriter, nostra præcipuè memoria, quum postremò humanæ salutis anno MDXXIII. mense Ianuario superati, insulæ imperium amiserunt. O rem perditā! ô desperatas opes! Tulerūt Rhodienses milites obsidionē amplius tris menses, & tamē Christiani principes nullas illis copias auxilio miserunt, partim ciuili bello, partim alijs curis occupati. Atque ita arx unica Orientis amissa est. Templarij milites circiter annum salutis MCXXVIII. pōtifice Gelasio II. ut quidam scribunt, Ierosolymis esse cœperūt, ubi circa Christi sepulchrum agitantes, Christianos uiros illuc peregrè profectos hospitio accipiebant, acceptos armis accincti per templa et sacra loca comitabantur, ut omnē terram sanctam tutò uiserent. Fuerunt huius charitatis officij auctores uiri singulari pietate nouē numero, quorum principes Hugonem Paganum, & Gausfredum ex sancto Alexandro fuisse ferunt. Ij quia in parte adium templi habitabant, Templariorum nomen inde tulere: utebantur candido pallio cum rubenti cruce, propaga-
tq; est religio in ducetos annos. Certam ijs formam ob-

I iij

gionis introducēda libido inceſſit, Franciſcus quidā ho-
mo Siculus, D. Fraciſci ſummiſſionē emulatus, Minimo-

ordine rum

miſit

coctis

ut abſtineret

abus

[REDACTED]

De

De Niniuitarum initio, quorum ſecta uulgò Con-
fraternitas dicitur & unde mos ut cōſocij inter oran-
dum ſeſe conuerberent. Cap. vi.

Postquam hinc abſtinet, hinc conuerſum
ſocij memores conueniunt ſicut, prout in
his partibus reperunt, ubi orant, & cele-
brant, & hinc hinc propagant, & in
rāndum in modum uerbum non ſecus atq; illi, qui cō-
mūperā religioſe ſunt, poſtea fecere, reſe-
ggnant, & hinc hinc, Cōmū in ceteris
nibus ambiamus orātes. Hæc uis Deo grata eſt. Oramus
etiā pro poteſtatibus, pro ſtatu ſæculi, pro rerum quiete.
Cōmū ad literarum diuinarum cōmemorationem,
ſiquid præſentium temporum qualitas aut præmonere
cogit, aut rēcognoscere, etc. Vnde uſus facile ad poſteros
manāſſe uideitur, ut profāni quoq; homines cœperint A-
poſtolorum more, diuini cultus cauſa inſtituere ſocieta-
tis, ſeu, ut ita dicā, fraternæ charitatis collegia, illisq; ma-
giſtros dare, qui ſtatutis diebus reliquos ſocios conuocā-
rent ad cæremonias nōnullas cōcelebrandas. Inde tot mi-
litum ordines prodire, quos ſuprà memorauimus. Du-
rauit inſtitutum, abiitq; in uarias ſocietates, quas uulgò
cōfraternitates dicunt. Ii ſtatis diebus, mutua charitate
conueniunt, orant, ſacerdotes conducunt, qui rem diui-
nam faciunt, pauperes alunt, ſexcentaq; pietatis offi-
cia quotidie faciunt. In ſupplicationibus publicis, ordi-
ne procedunt, ut plurimum ſaccis, linoq; ora cōteſti, ſe-
ſe ſtagello conuerberant, nudum ac lacerum tergum fe-
rentes, uelut uerè poenitentes decet. Vnde Niniuitas di-

ctos uolunt, quod eodē modo Deū placare studeant, atq;
Niniuitas olim monitis Ionæ prophætæ pœnituisse con-

probat

præterea uerisimile uel à sodalitatibus origine esse, quæ so-
daliū collegiā apud ipsos Romanos erāt. Corn. enim Ta-
citus sodales sacerdotes Romulū imita cū Tatio societa-
te fecisse scribit. Vnde Titij sodales. Et Tranquillus sode-
les Augustales uocat: sicut apud Iul. Capitolinum, Anto-
nianos sodales legimus. Augustinus ait sodales, quasi e-
dales, quod simul essent. Plin. itē scribit Romulū instituis-
se arualiuū collegiū, seq; duodecimū appellari uoluisse fra-
trē, ut alibi est demonstratū. Durasse autē istiusmodi sode-
litates testatur uetustū marmor apud Tybur, in quo in-
scriptū est, Sodales Hadrianales. Hinc igitur nō dubitā-
ter dixerim, nostros pōtiffices, qui semper studuere Ro-
manos in primis ab huiusmodi uanis ludicris ac sodalita-
tibus, ad pudicū ritū certamq; uiuendi formulā trahere,
sanctiore instituto, induxisse homines ad hæc societates
coeundas, quæ hodie ubiq; gentiū frequētes uigent opti-
mis uitæ ac religionis institutis. Quibus sanē societatibus
hæc dignitas attribuēda est, ut nunquā labefactatæ sint,
postquā esse coeperunt, quin etiā in dies singulos auctio-

res

res fiant.

De origine sectæ deæ Syriæ sacerdotum, Assyrio-
rum, Cap. VII.

St operæ pretium animaduertere, quantum
semper posteritas malarum potius artium,
quam bonorum morum tenax fuerit: quod
cum in aliis multis, tum in circumforaneis
mendicorū artibus apparet: fuit enim apud præcos quo-
rundā hominū secta, qui malefica religionis specie pro-
uincias peragrado, pecunias & alias res corradebant. Ii
simulachra deorū circumferētes, quibusdā fallacijs uati-
cinabantur, deos suos propitios offerētib; futuros spon-
debant, multa malitia, multa mētientes: quales in primis
fuerē sacerdotes olim deæ Syriæ, de quibus Apul. lib. 8.
meminit, ac sub persona asini sui, oppidō quā scīenter
eorū technas, machinas atq; fraudes enarrat, ita scribēs:
Sed ubi tādē fatigati, uel certē suo laniatu satiati pausam
carnificinæ dedere, stipēs æreas, imō uerō & argenteas
multis certatim offerētib; sinu recepere patulo, nec-
nō & uini cadū, lactē & caseos, & farris & siliginis ac
leguminū aliquid, & nonnullis ordeū deæ gerulo donā-
tib; auidis animis corradētes omnia, & in sacculos huic
quæstui de industria præparatos sarcinæ pondere grauatus, &
horreū simul & templū incederem. Ad istū modū palā-
tos annū illā deprecabantur regionē. Apuleius hæc
de deæ autē Syriæ, in hoc opere præcipue ostendamus,

De deæ autē Syriæ, in hoc opere præcipue ostendamus,

no, haberet tamen aliquid Palladis, & Venonis, & Li-
 nae, & Rheae, & Dianae, & Nemeseos, & Parcarum, quae
 altera manu tenebat sceptrum, altera fufum, in capite ra-
 dios ferebat, & ignem, & ceston, & deniq; demonstrat
 deam Syriam esse nume unum, quod uariis nominibus uo-
 caretur, cuius sacerdotes crotala pulsabant, cui Galli sa-
 crificantes, secabant brachia, multi tympana percutie-
 bant, alij diuina cantica concinebant. Item in sacris deae
 quibusdam iuncturas manuum & ceruices stigmatibus no-
 tabant, inde Assyrij omnes notati uisuntur. Durat adhuc
 superstitiosa fraus in gæte: nam nunc non sacerdotes, sed ma-
 gnus uilissimae plebis sexus, utriusq; numerus in omnes
 orbis etiam Christianae partes diffusus, uoti, ut aiunt, cau-
 sa, sine fine peregrinatur, uictum ostiatim querit ad o. Mu-
 lieres chiromantiã profitetur, hoc est, per linearum ma-
 nuum inspectione diuinat, interim egregie doctae ad sub-
 trahenda furtim e marsupio, eorum, quibus futura prae-
 dicunt, pecuniã, nisi bene cauerint. Nusquam ultra tertium
 diem immorantur, sub diuo prope ciuitates & oppida
 tabernacula collocant, sunt omnes stigmatibus notati.
 Ex quo satis constat, hos esse Assyrios, qui fraudibus &
 dolis exercitati, ritu sacerdotum deae Syriae, eo mendici-
 tatis aucupio uiuunt. Istos Itali Cilices uocant, quod ex
 Cilicia, quae, teste Plinio, Syriae proxima est, profiscan-
 tur; alij uero extra Italiam, Aegyptios nuncupant. Ab iis
 igitur Syriae deae sacerdotibus usq; ad nos huiusce fraudis
 labes peruasit.

Propterea Cato salubriter
 admonet, ne uillicus ariolũ cõsulat, ne aruspices, sagasq;
 admittat, quoniã hæc hominũ genera uana superstitio-
 ne ruædes animos ad impensas, ac deinceps ad flagitia faci-
 le cõpellunt.

[REDACTED]

primordio Mahometane secte, atq; or-
 legibus & institutis. Cap. VIII.

Ommodissimè hic subiiciemus illius pesti-
 lentis Mahometane secte initium & do-
 gmata, quæ cum libidinum nefanda scedita-
 re, tum multitudine præterea flagitiis ni-
 ill omnino dissonant a deæ Syriæ sacerdotum moribus
 atq; institutis. Quæ omnia proximo capitulum
 parum satis producamus. Fuit in hæc religio, imo
 impietatis auctor Mahometus nobili genere natus, ho-
 mo Arabs seu Persa, (utrumq; enim proditum) patrem Ma-

lorum

lorum demonū cultore, matre Ismaëlitæ, & ob id Hebræi
 cæ legis nō ignara. Quæ res fecit, ut dū uterq; suā legem
 doceret, puer fuerit multo peritior effectus, qui deinde
 mortuis parentibus, fortè captus emittitur à quodam præ-
 diuite uiro nomine Abdemonaple, homine Ismaëlitæ, qui
 iuuenem sibi gratum ob formā & ingenium, mercaturis fa-
 ciendis, ac negotiis procurandis præfecit. Frequentabat
 id tēporis domum Abdemonaplis Sergius monachus Ne-
 storianæ hereseos uir, qui quum nullo esset apud suos nu-
 mero, præsentē uitæ statū stomachatus, Byzatio in Ara-
 biam fugerat, Mahometūq; ualde diligebat. Interim sine
 liberis mortuo herō, iuuenis uidiuam in matrimonium du-
 xit, per quā grandem pecuniam consequutus, animum ad
 maiora extulit. Hæc de Mahometi adolescentiā, & bonæ
 indolis initio, traduntur à cōpluribus. Quidā Græcorum
 eum Ismaëlitā tantūm memorāt, sordidoq; loco natū, pue-
 rilibus annis furaci quæstu, sibi uictum quæsisse, ac locan-
 dis conducendisq; camelis, ad deportandas huc atq; illuc
 merces, inde uero adultū latrocinia fecisse, cōparatq; la-
 tronū ingenti manu, uno atq; altero facinore illi statū,
 iamq; Persicis rebus infestum, ut qui in Heraclij partibus
 esset, pugnasse in eo prælio, quo res Cosdræ conciderunt,
 ac inibi uulnere affectū. Verūm postea maiore Arabum
 exercitū instructus, ausus est Romani imperij turbare fi-
 nes, cuius tamen motus Heraclius citō cōpescuit. Is itaq;
 homo callidus atq; uaser ingenio, magicisq; artibus pol-
 lens, ut etiam specie religionis, quæ hominū mētes repen-
 te occupat, apud suos barbaros suapte natura leuitate im-
 butos, plus sibi fauoris & potentie conciliet, se Dei pro-
 phetam nominat, ac, uti uulgus id facilius credat, inter-

K

dum solebat tanquā mētis errore actus in terrā corruerē subitō, perinde quasi comitiali tētatis morbo, quod quum uxor miraretur, Desine, inquit, chara coniūx, mirari, sic enim Deus mihi futura suggerit, eius spiritu corripiente me. Hac ille quoq; armatus fraude, & inter Christiana pietatis uiros diuissimē uersatus, rem perniciosam humano generi ex duabus est legibus commētatus: siquidem anno salutis DCXX. & Heraclij principis XII. nouam sectā conditurus in Arabia concionari cōcepit, prædicans esse se Dei prophetam primariū, & Hebræos aiebat impiē facere, qui Christū natum ex uirginē inficiarentur, quādo id propheta, uiri præcipua sanctitate, diuino afflati spiritu futurū cecinerāt, expectādumq; multō antē prædixerāt. Cōtrā Christianos stultē credere Iesum Prophetā summum ex Dei Spiritu genitū, ac omnis terrenæ labis expertē, uoluisse opprobria & cruciatum à Iudæis ppeti, quū præsertim eius gloriosum corpus minimē pati potuerit: ac proinde deridebat, qui eius sepulchrū religione seruandum censerent. Sic iam per uarios successus rerū, atq; conciones, non contēptissimus effectus, eò eua-
sit, ut iura & leges suæ genti dederit, in quibus ferendis à Sergio monacho est præcipuē adiutus. Et ne legi tam pestilenti ab hominibus sanæ mentis quandoq; iretur obuiam, capitalē inscripsit pœnā, siquis de ea ausus esset disputare: ac cōsilio Sergij usus, ut lex popularior esset, ex omnium gentium sectis, quas rectē nouerat, aliquid assumpsit. Cū Iudæis enim circūcisionē, & abstinentiā porcinæ carnis præcepit, quāquā de circūcisione ambigitur, quòd ipse Mahometus neq; circūcisus est, nec in eius lege de ea re ulla sit mētio: quare Saraceni, q̄a nō antē circū-

cidunt

cidunt filios, quā 13. habuerint annos, in hoc uidentur imitari Abrahā, qui Ismaelē id ætatis filiū, à quo illi originem ducunt, circūciderat. Itē usu uini interdixit, ieiuniumq; per mēsem Octobrē continuū seruatiū uoluit, & tantū noctibus uesci, quò diurnā abstinentiā nocturna satietate resarcirēt: nā tū per legē licet bibere uinū, quò facile ebrii facti sese simul stupris turpificāt. Cum Christianis, Christū summū Prophetā cēsuit, nūc Spiritū, nūc uerbū, & Dei animā prædicās: uirginē Mariā ad cælū extulit laudib. miraculis credidit, estq; Euāgelicæ historiæ nō aduersatus, quatenus à suo nō discreparet Alcorano, sic dogmatū suorū libellum appellauit: & Hebræis ac Christianæ multitudini per hæc blanditus, simulauit se uelle à Sergio baptizari. Cū neutris uerò, diē Veneris festum instituit, sabbatū Iudæorū, & nostrū diē Dominicum aspernatus: ac id fecisse fertur in honorē deæ Veneris, quòd ad punctū eius stellæ rex factus fuisset. Inde ad aliorū studia cōciliāda, cū Sabellianis negauit Trinitatē, quā uocamus: cū Manichæis, binariū in diuinis numerū posuit: cū Macedonio, Spiritū sanctū esse creaturā dixit: cū Nicolaiānis, multitudinē uxorū probauit, quarū ne essent zelotypi, iussit ut nulla foemina nisi operta facie, foras prodiret: & deniq; ueneris ac omnium uoluptatū habenas suæ genti remisit, arbitratus hæc corporis oblectamenta futuræ felicitati minimē officere. Fas enim est Saracenis 4. simul habere uxores, & cū illis facere diuortii bis terq;, ac earū loco alias ducere, uel priores recipere: emptitias uerò & captiuas tot habere, quot liberit, easq; ipsas uendere, excepto quòd, siquā grauida à domino facta fuerit, illam non amplius seruitute obligari, & ne cognatio deficiat,

K ij

etiam cōsanguineas quamproximas ducere uxores. Item Dei propheta nouus, nouū orandi purgandiq; modū suis statuit, qui eiusmodi est. Etenim quinquies in die orāt breuiter, profitētes unum esse Deum, qui nullum sibi simile, aut æqualem habeat, et Mahometū eius summū esse prophetā. Sed antequā precatū eant, omnes corporis partes aqua perquā pura, uel terra, si aqua absit, abluunt; quo facto, in meridie uersī terq; inclinati terrā deosculatur: atq; ita purgati arbitrantur eo modo se cuncta peccata absterfisse, quum citius animum deberent purgare, unde ueræ manāt preces. At in forensibus causis plurimū Mosis decreta sequutus est, qui talionē quoq; admisit. Postremō ut præmiū suis proponeret scæda religione dignū, promisit fore, ut qui eius mandata seruarēt, post mortē collocarentur in paradiso loco amœnissimo, ubi arborū umbra tecti, neq; calore neq; frigore uexarentur, & pretiosis uestibus induti inter puellarū choros, delicatissimis uescerentur cibus, quos angeli ipsius Dei abundē ministrarēt. Atq; ita propheta de corporū immortalitate tantū egit, ut qui crediderat animos nō manere post corpora. Nāq; talis beatæ uitæ status minimē omnino ad extremā corporū nostrorū resurrectionē trahi potest, quādo id tēporis, teste Christo apud Matt. cap. 22. erimus sicut Angeli Dei in cælo, ac tantum aberit ut nobis cibo ullo sit opus. Tempa habēt, in quibus præter precationē, nulla fiūt scæra: nullos item sacerdotes, ac nullam fermē habent religionem: nam quanquā unū credūt esse Deum, tamen nulla eum pietate colunt, excepta eleemosyna, qua inopes iuant. Speciem itidē humanitatis aduersus aliarū sectarū homines præ se ferunt, quos apud se esse sinunt, si magi-

stratibus

stratibus suis obediant, & in singulos annos tributū pendant, tametsi eos cōtinenter detrimētis atq; cōtumeliis afficiunt. Et ille talis fuit in dāda malefica lege, quæ in gentes serpsit innumeras, ab eisq; ueram Dei religionē mira uirtute antea receptā sustulit, ac in locum illius malorum demonū induxit cultum, periculumq; est ne nobis quoq; eripiat: nā tota Asia & Africa, cū magna Europæ parte, in Mahometanorum ditionē uenit. Quod sanē incēdium nil æquē fouet atq; auget, ut perpetuæ nostrorum principum discordiæ. Hac igitur pestilente superstitione armatus Mahometus, sic Saracenorum animos sibi cōciliauit, ut eos demum ad rebellandū contra Persas excitauerit, à quibus rex consalutatus, noui regni in gente fundamētum iecit. Obiit mortē inimicus ille ueritatis annos natus XL. seu, ut quidā uolunt, III & XXX, qui tandem moriens prædixit se iturū in cælū: quod Saraceni diu expectātes, cadauer iam foetidū ferrea condiderūt arca, illamq; Mechā (est Persidis urbs) deportarūt, quā totus Oriēs colit. Mahometo Calyphas successit, cui ob nimiam superstitionē imperium est abrogatum, in eiusq; locum alter eodem nomine rex creatur. Tertio deinde loco Homar sufficitur, qui post Persas superatos, Ierosolyma omnēq; Syriam cepit, anno salutis circitèr CCLXXX. pōtifice Agathone, & Cōstantino III. Imp. Cæterū bona istarū rerū gestarū pars Mahometo assignatur. Sanē fuit Heraclius Imp. oraculo admonitus ut à circumcisis caueret, quare ille toto suo imperio, iud. eos suppliciorum metu ad religionem Christianā recipiendā cōpulit. Hanc ob rem Saraceni & Arabes duce Mahometo arma sumentes, ita Heraclij duces superarunt, ut parū abfuerit, quin omnino imperij

K iij

nomen deleret, capta Alexandria, multisq; aliis Syriae & Ciliciae urbibus. Arabes ea uictoria elati, Mahometi impulsu, Persas bello petierunt, ac uicerunt, qui tum demum coacti accipere legem Mahometanam. Saraceni iam inde pro Persis appellati sunt, qui se à Sara, quae Abrahae uxor fuit, ortos praedicabant. Quam Mahometus ansam amplexus eos sibi facile conciliauit, dicitans solos omnium mortalium illos diuinae repromissionis esse successores. Sic post deuictos Persas, barbari maioribus uiribus Antiochiam adorti, nobilissimam urbem breui ceperunt, nec ita multo post sunt & Ierosolymis potiti. Post uictoria Mahometus non multum superstes fuit, inuictor pestis teterrimae, quae cum suo auctore extingui non potuit. Vide, quam sit uita mortalium prouisor semper in lapsum, quam in bono constantior: nepe uineam Domini, quam Christus seruator suis miraculis plantauerat, quam Apostoli suis manibus coluerant, quam martyres suo sanguine fecundior fecerant, quam pontifices sanctissimi suis bonis artibus quotannis putauerant, & cuius denique nectar dulcissimum ac salutare Asia ipsa cum Africa, amplius sexcentis annis imbiberat, una feralis facula, quam Mahometus pseudopropheta sex tantum annos illis in locis circumtulera, radicatus incredibiliter absumpsit. Verè barbara progenies nescit habere modum: solae enim beluinae uoluptates, quas ille nequam concesserat, hasce gentes à uerae pietatis officio auocarunt, ac in maleficio perimaciter continent. Sic malum uenenum à malo homine datum, tot miseris mortales ad perpetuam perniciem, quotidie peribunt, illud postremo in Stygiam euomituri paludem. Heu quam tunc infelices! sed sero stultitiae poenitebit.

P O.

POLYDORIVS
GILII VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM LIB. VIII.

Vnde natum ut patres sanxerint diuorum reliquiis honorem habendum esse, ac qui primum stationes, & eas deinde atque iubileum Romae instituerint, & de primo ueniarum, quas indulgentias dicunt, usu. Cap. I.

Mnes sacrae militiae ordines superiore libro conscripsi: in hoc ultimo, duces, facta praelia, partosque triumphos exponemus, ut lectori sit longa lectionis praemium, noscere praemium quo Christianae reipub. milites affecti fuerint. Post itaque Petri ac Pauli apostolorum martyrium, quod plures mortales ad id genus mortis subeundum inuitauit, quam deterruit, multi quotidie sexus utriusque, cum alibi, tum Romae, alij alio cruciatu pro re Christiana tuenda consumpti, caeli regnum adipiscuntur: sed ante omnes, pontifices Romae, qui contra tyrannorum seuitiam audentius ibant, martyrio passim coronabantur: ita ut illi qui post Petrum eam sedem usque ad Syluestrum tenuerant, qui duo & triginta numero fuere, omnes supplicio mactati sint, praeter septem, quibus calamitatum concursu pressis uita breuitas faciliore dedit exitum. Istorum sacro martyrum cruore maduit in primis Romana tellus, refertaque est diuorum reliquiis, quae breui post tempore undique à nostris conquisitae, eo deportatae sunt. Quares à principio nascentis religionis cum primis Cleto atque Anacleto pontificibus curae fuit: hic enim, seorsum à profana plebe,

K iij

loca ubi martyres sepelirentur assignavit: ille uero notavit crimine sacrilegij, si quis impedisset, quo minus Apostolorum sepulchra inuiserentur. Ac porro istuc maxime religioni cōsentaneum uisum est, quod apud Mat. cap. 9. sic legitur, Ecce mulier quæ sanguinis profluuio laborauerat XII. annos, accedens à tergo tetigit fimbriam uestimenti IESV, & salua facta est. Et alibi ca. 14. in terra Genesareth, Et quæ agnouissent IESVM uiri illius loci, emiserunt nuntios in totam undiq; finitimam regionem illam, & obtulerunt illi omnes malè habentes, & obsecrabant eum ut tantum tangerent fimbriam uestimenti ipsius, & quotquot tetigissent, salui facti sunt. Itē in Act. Apost. cap. 5. Magis autem accrescebat credentium Domino multitudo uirorum ac mulierum, ita ut in plateas exportarent infirmos, & ponerent in lectulis ac grabatis, ut uenientis Petri uel umbra obubraret aliquem illorum. Conueniebat autem multitudo uicinarum ciuitatum Ierosolyma afferens ægros, ac uexatos à spiritibus immundis, qui sanabantur omnes. Rursus cap. 19, Virtutesq; non uulgares edebat Deus per manus Pauli, ita ut etiam super infirmos deferrentur à corpore eius sudaria & semicincta, & recederent ab eis morbi, & spiritus mali egrederentur, etc. Quæ quum ita sint, & Deus possit, quum lubet, omni tempore per eiusmodi quoq; modum miracula edere, non utiq; alienum fuit à pietate & fide, tales reliquias seruare uenerando. Atque hinc initium esse factum habendi honoris sanctorum reliquias satis constare potest. Exiit tamen postea Vigilantius natione Galus, uel potius Dormientius, uti Hieron. appellat, qui negabat Apostolorum ac martyrum reliquias esse colendas, quod eorum animæ essent uel in sinu Abrahamæ, uel in lo-

co refrigerationis, uel sub aram Dei, unde pro suo iure non possent de suis tumulis, & ubi uoluerint, adesse presentes: sic, prout ait idem Hieron. qui insaniam hominis facile conuincit, uincula iniiciebat Apost. & martyribus, ut usq; ad diem iudicij teneretur custodia, ne essent cum Domino suo, de quibus scriptum est, Sequuntur agnum quocumq; ierit. Sed non uicit malè uigilantis sententia: nos uero honoramus reliquias martyrum, ut eum cuius sunt martyres, colamus: honoramus seruos, illius Domini nomine, qui ait, Qui uos suscipit, me suscipit. Sunt igitur merito & templa illis diuis in urbe, aut iis in locis ubi mortem oppetendo sanguinem effudissent, aut ubi contigisset illorum ossa humari, posita. Atqui iam planè cognoscamus licet, ueteres Christianos hanc quoq; religionis pietatisq; partem minime aspernatos esse, quando etiam Tertull. lib. De finit. dog. c. c. lesiast. de reliq. sanctorum ita scribit, Sanctorum corpora et precipue beatorum martyrum reliquias, ac si Christi membra sincerissime honoranda, & basilicas eorum nominibus appellatas, uelut loca sancta diuino cultui mancipata affectu piissimo & deuotione fidelissima adendas credimus. Siquis contra hanc sententiam uenerit, non Christianus, sed Eunomianus & Vigilantianus creditur. Hæc ille auctor tam uetustissimus quam spectatissimus non utiq; heri nudiustertiusse fatus est, cui proin haud fidè abrogadam censeas. Ad reliqua pergamus. Sic Calistus primus Rom. pont. eadē in Trastuerina regione edificauit, dicauitq; Mariæ uirgini: sic postea Constantinus Imper. Petro & Paulo, ac D. Laurëtio templa extruxit, sic pontifices qui sequuti sunt, alij alias aedes cōdidere sacras. Quibus pietatis operibus factum est, ut Christiani uinac scemi-

quod fecisse uidetur, ut populum cū primis Romanū ab
 mani seculariū ludorū celebratione, ad uerum solēne sa-
 crū reduceret. Fuerūt ludi seculares, ut Festus attestatur,
 in honorem Apollinis et Dianæ instituti ceterisimo quo-
 que anno, clamāte præcone, Venite ad ludos quos nemo
 mortaliū uidit, neq; uisurus est: nam seculum centū cōti-
 net annos, unde ipsi ludi seculares nominati sunt, de quo-
 rum origine supra lib. 4. diximus. Capitolinus in Gor-
 diano, ait hos à Valerio Publicola ob exactos reges cen-
 tenis quibusq; annis ab urbe condita institutos: celebra-
 uit eos Philippus Imp. anno urbis M. Sed unde digressi
 sumus, reuertamur. Caterum tāta uis mortaliū ea de cau-
 sa tum Romā cōfluxit, ut uix cōmeandi per urbē amptā
 quidem ac uastā, esset facultas. Quinquagesimo postim-
 stāte anno, Clemēs VI. sanxit iubileū celebrari L. quoq;
 anno, quā etas hominis uix iubileū illā C. ann. attingē-
 re posset, qui uerus fuit iubileus: Postremō Sixtus IIII.
 iubileum ad XXV. quēq; annū reduxit, primusq; cele-
 brauit, qui fuit annus, MCCCCLXXV. salutis. id fecit, ut
 quæque etas eius muneris diuini particeps fieret.

Secundū hæc Alexan-
 der VI. cuius pontificatus incidit in annum humane sa-
 lutis MD. Sixti sequutus institutū, coepit iubileū nō mo-
 dō Romæ, sed etiā in longinquis prouincijs, ac stationes

utique... causa... fecit, quod eu
 labor... Roma terra
 r... que fuerit
 in... origo apud Hebræos, iam dicamus. Moses,
 teste Iosepho lib. Antiq. 3. & Orig. super Numeros, sta-
 tuit, ut inter dies, VII. quisq; dies observaretur sabbatum
 & inter menses, VII. quisq; mensis sabbatum esset men-
 sis, in quo agerentur solennia sacra, que diceretur saba-
 batum sabbatorum, ut inter annos, VII. quisq; annus, & in
 eo sequendo Canaanem, Iudæi receperunt, quam illi
 David & Salomo reges affecerunt, sed Roma nunc
 ubi... que sua sponte ferret, L. quoq; in
 tribulibus essent & extraneis communia. Hinc Hebræi
 annis... quinquagenarius, uocari
 potest, significatq; libertatem, quod lege Moysi decreto, il-
 borum donabantur, sicut in...
 bantur, predia a summis, ex quo...
 rebunt... posse...
 G... per...
 lona...
 annentam, in...
 qu...
 ne...
 t...
 d...
 profcindantur: quod etiam...
 semper enim eundem ferre labore, & ualetudini obest,
 & robur animi atq; corporis deicit. Et subdit, Magna
 aut humanitatis eorum illud precipue signum est, in septi-

mo

mo anno quo ipsi ab agricultura laboribus absinent,
 & si quid sponte agri produxerint, non colligunt, neq; ad
 panem, sed quia nullo suo labore productum est, comu-
 ni, cuiq; illi omittitur, & reliqua. Sed tam Roma-
 norum pontificum & humanitatis studium, & rei fami-
 liaris augenda rationem hic commodum subijciamus.

De origine titulorum, quibus Romanus pontifex
 utitur, ac collegiorum & scribarum, & quando pri-
 mum literæ Apostolicæ ceperint obsignari plumbo:
 ibique de usu peruetusto sigillandi literas cera impres-
 sa annulo, & de primo annatarum usu. Cap. II.

St sacerdoti in primis nihil fere conuenien-
 tantate, nihil aptius comitate, ni-
 hil summissione decetius, aut seruatore,
 Discite a me, quia mitis sum & humilior
 de & alibi. Beati miles, quoniam ipsi possidebunt
 Genua diem nihil...
 ti, &...
 clari, &...
 decus rite seruare sibi persuadent, quum præ se cunctos
 mortales despiciant, afferentes...
 poscere, ac nequaquam audient...
 solentia exitu ita predicentē, Qui autē se exaltauerit,
 humiliabitur: & qui se humiliauerit, exaltabitur. Huius
 Seruatoris uaticinationis præceptiq; simul diuus Greg.
 bene memor, ut cunctis mansuetudinis exemplū ederet,
 qua literas dictaret, sic semper incipiebat, Greg. Episco-
 pus seruus seruorum Dei, qui & factio eque idem præst-
 it: sexcent... Logobarus passus est iniuria, con-
 tra quos tamen nō arma mouit, aut aliunde quæsiuit, sed

à ciuibus eius interficiendum curauit, propterea quòd ille negasset uineã suam marito uendere. Et Cic. in Acad. quæst. de re ipsa meminit, Quid si in eiusmodi cera centum sigilla impressero? Ita incerto auctore, modus is quoque sigillandi literas increbuit: quem usus tantum comode retinuit. Sed ad collegia scribarum redeamus. Cæsar per hunc ~~modum~~ Pius deinde secundus ~~et Augustus~~ breuiatores creauit, in ordinemq; redegit. Hos haud ita multo post Paulus exautorauit, sed uelut arario peritiles ministros Sixtus deim restituit, primisq; noua collegia sollicitatorum, ad scriptulorumq; instituit, sine quibus nullæ cõficerentur tabulae, quas bullas dicunt, quòd per hoc à pluribus examinatis difficilius corrumpentur: postremò nouem Apostolici ararij notarios fecit, & ijs omnibus certos prouentus cõstituit.

~~...~~ Nec illud miserim, literas Apostolicas plumbeo signo munitas, in quibus Rom. pontificum ~~de~~ bullas appellari, ~~quod~~ id est, bula, Graecis dicitur cõsultum, et locus in quo cõsultatur. Sed nos more nostro mutata e in a, bula dicimus, ut fit à musca, uel ac uocabulum per duplex ll perperam scribentes, minus elegans reddimus. Caterum nullum inuentum maiores Rom. pont. cumulauit opes, quàm annatarum, quas uocant, usus, qui omnino multò antiquior est, quàm recentiores quidam scriptores suspicantur: & annatas, more suo, appellant primos fructus unius anni sacerdotij uacantis, aut dimittam eorum partem. Sanè hoc uectigal iam pridem quam Romanus pont. non habuerit, sed possessiones, quot nunc habet, & eum oportuerit pro dignitate pro officio, multas magnasq; facere sumptus, paulo antea ~~...~~ fuit sacerdotis uacantibus, quæ ille cõficeret.

At onus illud annatarum ab initio omnes generatim populi subire minus recusarunt, extra Anglos, qui suis minoribus sacerdotijs, quando ea potifex dabat, id seruitutis imponendum non censuerunt. Nam Rom. potifex minorum quoque sacerdotiorum aliarum gentium quae ipse confert, dimidiam capit uectigalium unius anni partem, si pluris XXXIII. aureis aestimetur.

De simoniacorum sectae ortu. Cap. III.

Vum Philippus, qui teste Eusebio, ex septem diaconis ab initio constitutus, fuit unus Samaritanos ad Christianam religionem traxisset, tum uir quidam nomine Simon, qui antea magicam exercens artem, eam gentem seduxerat, tandem credidit, et, ut Lucas prodit, baptizatus est. Nec ita multo post uenerunt eum Apostoli Petrus et Ioannes, ut per manus impositionem, eos qui nuper in Christianorum collegium uenissent, munirent Spiritu sancto. Quum uideret autem Simon per impositionem manuum Apostolorum, dari Spiritum sanctum, pecunia id demum a Petro impetrare conatus est, quum fide et pietate debuisset: cui Petrus dixit, Pecunia tua tecum sit in perditionem, quonia donum Dei existimasti per pecuniam comparari, non est tibi coram Deo, etc. Verum Simon repulsus, iam inde fuit peruersus, Romanusque ex Samaria profectus, coepit sub Claudio magicis artibus illustrari; deinde Nerone imperatore multo celebrior factus, inter duos potes titulum meruit Latinis literis inscriptum, Simon Deo sanctificanti illius diuinitatis erat opinio, cum apud multitudine, tum apud ipsum Nerone stultissimum prim-

cap. 1. ubi dicitur: *perpetuum uictoria cursum; bon-
gioraq; uitæ spatia. Postremo hominis temeritas, aq; eo
progredita est, ut Petrus sit in miraculo, ut certum
prouocare auus, qui cadauer uenit
ronis propinquat; magicis conatus artibus, uenit
uit omnino aliquid, sed mox illud ut antea exanime ia-
cuit, quod Petrus Christi nomine, ut ui sua surgeret, ef-
fecit. Quo miraculi euentu magis irritatus, professus est
se Romano spectante populo, ex Capitolio in Auenti-
num præpete uolatu euasurum, si Petrus sequeretur, ut
id factum facile declararet uter Deo esset charior. Iam Si-
mon à terra sublimis uehebatur, quum Petrus supplex
est Deum precatus, ne populum in peius omnia uerten-
tem magicis capi præstigijs sineret. Nec preces frustra
missæ: medio enim magus conatu ad terram ruens, fracto
crure, solo affigitur, ac breui post ex eo casu est Aricia
extinctus, quod post acceptam plagam fuerat à suis delat-
us. auctor est idem Egesip. Sic malum ingenium male
perijt, quod nõ unius hæreseos origo fuit et caput. Hinc
Simoniaci hæretici dicti, qui Spiritus sancti dona uena-
lia habuerunt, quiq; affirmabāt humanam naturam nõ
à Deo esse, sed ex superna quadã uirtute prouenire. Ita
uitio nomē inditum, quod Christus prohibuit, diēs, Gra-
tis accepistis, gratis date. Item Petrus uetuit, quum Simo-
ni dixit: *Propterea tui tecum sit in perditionem: id quod
lib. Reg. 4. legimus Giezi Helisei puero contigisse, qui
quum fructum munera à Naaman Syro, quem Propheta
lepra sanarat; accepisset, illico est ore et toto corpore
eadem**

eadē affectus lepra. Quot quæso, ~~quibus~~ egroti fuerēt,
si quoties simoniam cõmitterent, Gieziانا corripereēt
elephantia? ~~Quibus simoniam cõmitterent, Gieziانا corripereēt
elephantia?~~

Quando quisquis res sacras, quæ dona Dei sunt,
quoniam, ut diuus Urbanus ait, à Deo hominibus, et ab
hominibus Deo donantur, mundinatus fuerit, emerit, aut
in his pactis proxenetã se præbuerit, priuatur sacerdo-
tio, dignitate ac præfectura deiicitur, infamis habetur,
multisq; alijs afficitur probris, quæ lib. Decret. epist. 5.
latè recensentur. Tanti criminis sola est auaritia parens.

Quando primùm hæreses atq; schismata orta, ac in
his Lutherana secta, & quæ eorum auctoribus sit pœna
constituta. Cap. IIII.

Vlla unquam resp. nulla ciuitas ita cõcors
fuit, quin ciues una uel altera de causa, in
diuersa interdū abiuerint studia: quod om-
nibus, præsertim historias non ignorant-
ibus, notius est, quàm ut exponi debeat. Hinc igitur fa-
ctiones ortæ, quæ in uarias ierunt sectas, quas Greci hæ-
reses ab eligendo uocāt, quod quisq; eligat quæ sequatur
uite instituta, ut fuerunt philosophorū secta. Sic Iudæo-
rū populus, quãvis eandē amplecteretur Legē, in uarias
diuisus fuit sectas, hoc est, hæreses, Phariseos, Essenos,
Sadduceos, Samaritanos, Nazarænos, Herodianos. Pax
lus ipse Apost. Pharisaicæ fuerat hæreseos. ~~Sicut
etiam~~

Ceterum quū nos Dei Apostolos habeamus
religionis auctores, qui nihil quicq; suo arbitratu, quod

introducerent, elegerunt, optaueruntve, sed acceptam à Christo disciplinam fideliter Gentibus tradiderunt: hinc factum, ut nobis nihil. pro nostro iure eligere uel introducere licuerit. et uocabulum hæresis impium in honestumq; haberi cœperit. Ab hoc Theologi nostri hæreticū uocant eum Christianum, qui sectam aliquā uel instituit, uel sequitur, aduersus fundamenta religionis. Huius nefarie impietatis, hoc est, omnis hæresis caput et principium, teste Tertull. lib. de hæresib. Simō magus fuisse fertur, qui accepto simulatē baptisate, primus omnium Christianam religionem modis omnibus labefactare conatus est, à quo eius sequaces Simoniaci dicti, ut proxime docuimus, gratiā sancti Spiritus uenundari uolebant, et naturam nostram non à Deo, sed ex superna quadam uide esse prædicabant. Ita Simon statim ab initio, uirus tabificum, in medium uomit, quò radices crescentis religionis enecaret. Cui malo Apostoli repugnare magis, quam illud extirpare potuerunt, quò semper essent pseudoprophetae, à quibus, sicut Seruator admonet, caueremus, quippe qui ueniunt ad nos in uestimentis ouium, sed intrinsecus sunt lupi rapaces. Itaq; Simoni, auctore eodem Tertull. Menander, patria etiam Samaritanus successit: is magica arte nequaquā magistro inferior, maiora passim patrabat portenta, seipsum Seruatorem iactitans, ad salutem hominum è cælo descendisse assererat, nec quenquā possedæmones malos uincere, nisi foret ab se magicis armatus disciplinis, ac per baptisma ab se quoq; datum, immortalis atq; æternus effectus. Ita immortalitatis homo mortalis dementer sectatoribus suis pollicebatur.

Est

Est per idem tempus et Nicolaianorū exorta hæresis, cuius auctorē serunt Nicolaum aduenā Antiochenū, unum ex VII. diaconis ab Apostolis cū Stephano factis, quòd is, prout perhibet Clemens Alexandrinus, zelotypie aegritudine laborans, et reprehensus ab Apostolis, produxisset uxorem formæ excellentē in medium, reliquissetq; illam habendam, qui eam concupisceret, et inde ortum, ut isti arbitrarentur fas esse, communes habere uxores,

~~quodammodo hæretice~~
~~et in hoc~~
~~et in hoc~~
~~et in hoc~~
~~et in hoc~~
Eisdem quoq; temporibus Corinthus aliquid etiā sceleris ausus, circumcisionē seruandā, et homines mille annos post resurrectionem, in uoluptate carnis futuros prædicabat. Hunc Eusebius ait, Ephesum esse ali quando profectū, et fortè in balneas introisse, ac eodem temporis puncto Apostolum Ioannē eò sese lauandi gratia cõtulisse, et quū audiuisset Corinthū intus esse, discessisse cõtinuò dictitantem, Fugiamus hinc, ne balneæ ipsæ corruāt, in quibus Corinthus latet ueritatis inimicus: manifesto argumēto hæreticos ut humanæ uitæ exitiales esse uitandos, sicuti Apostolus etiam iubet. Erupit uel id temporis Hebionis hæresis, Christum asserentis ante matrem non fuisse: quam Ioannes ut infringeret, postremus omnium ad Euangelicam historiam aggressus dicitur, qui asserturus diuinā Christi naturā, est alio sonū illud exor-

L v

sus, in principio erat Verbum. Per idem quoq; tempo-
 ris aliquot alij exitere viri docti, qui de re Christiana nõ
 tam subtilius quàm malitiosius exquirentes, facile in er-
 rorem deducti sunt, & in primis Basilides Cerdo, qui as-
 sevebat duo fuisse principia contraria: et eius discipulus
 Marcio Stoicus, qui negabat Christi patrẽ fuisse Deum.
 Valentinianus Platonicus philosophus, is aiebat Chri-
 stum nihil accepisse ex Virginis corpore, quod per illud
 tantquam per fistulam purus transisset. Montanus, hunc
 paracletum vocitabat. Appelles, is tradebat Christum per
 phantasias Deum visum esse hominibus: Sabellius, qui u-
 nam diuitiam, datam esse dicit, et spiritum sanctum per
 se habere, et Paulus Samosatenus, eundem in Christo, qui
 ueracem esse, et spiritum sanctum, et ueracem esse, et
 xisse, ac eam post Christum natum, e 109. die uero
 lios genuisse filios. Atq; hæc hæresium origo. Qui nem-
 pe furor diu bacchatus, tot & magnos quidem uiros in
 diram subinde rabiẽ egit, ut eiusmodi impietatis ueneno
 infecti, alij alias introduxerint sectas, totq; eas referse-
 rint erroribus, ut penè plus in illis ex mentibus homi-
 num eximendis sit ad extremum laboratum, quàm prin-
 cipio fuerit in iaciẽdo religionis fundamẽto insudatum.
 Ab eiusmodi singularibus priuatorum hominum opi-
 nionibus, quas hæreses dicimus, itum est ad publica dissi-
 dia, quæ Graia uoce schismata nuncupatur. Hæc duæ ger-
 manæ pestes, duæ diræ contagiones, ita ab initio concor-
 diam sacerdotum disiunxerant, ut deinde ambitione cre-
 scente, diu conflictatum sit. Eius dissidij primus omnium
 auctor fuisse traditur Nouatus Romanus presbyter: is
 enim

enim episcopatus adipiscẽdi auidus, nihil pensi habebat,
 quomodo optati compos fieret, qui aliud corde dissimu-
 lans, aliud ore simulans, dolosis uersutisq; consilijs non-
 nullos optimos sacerdotes seductos sibi copulauit, quo-
 rum suffragijs iuaretur. Verum illi, ut apud Cyprianũ
 & Eusebium est, ubi cognouerãt hominis ambitionẽ, se
 ab eo seiunxerunt: at quot sui similes sibi sociauit, facile
 in fide retinuit. Eo itaq; amittẽte, Nouatianus homo glo-
 riæ cupidus, pontifex factus, omnes sui dogmatis secta-
 tores, mundos appellauit. Negabãt ij apostatas, etiam si
 pœnituisset, esse recipiendos, uelut parum liquido docu-
 mento demõstrasset Christus, a pœnitentia nulli negan-
 dam esse ueniam, qui Petrum, a quo ter fuerat abnegat-
 us, in integrum restituit. Apostatas autem appellat eos,
 qui a priori uitæ instituto abscedunt. Sed Cornelius põt.
 habita in urbe Roma antistitum synodo, Nouatianum
 hæreticum pronuntiauit, damnauitq; unã cum Nouato,
 ac reliquis eiusdem sectæ socijs. Ita Nouatus circiter an-
 num salutis CCLV. primi schismatis auctor fuit, Cy-
 priano uel testificante, qui epistola VIII. lib. III. ad Cor-
 nelium ad hunc modum scribit, Nouatus rerum nouarũ
 semper cupidus, auaritiæ inexplebilis, rapacitate furi-
 bundus, arrogantia & superbia superbi tumoris infla-
 tus, semper istic episcopis malè cognitus, curiosus sem-
 per, ut perdat: ad hoc adulatur, ut fallat: nunquam fide-
 lis, ut diligit: fax & ignis, ad conflanda seditionis incen-
 dia: turbo es, tempestas ad fidei facienda naufragia: tran-
 quilli ac saluti salutis pacis uicini, idcirco est. Nota-
 us, primus auctor schismatis.

340 DE INVENT. RERVM
cendium seminauit, etc. Octogesimo nono deim post an-
no, est alterum schisma ortum; quod sacerdotalem ordi-
nem maximè afflixit. Arrius enim presbyter Alexandri-
nus, principe Constantino magno, sectæ fuit auctor, quæ
ab æterna Dei patris substantia, quam uocant, Filium co-
nabatur separare: cuius sententia etsi in concilio Niceno
est explosa, attamen duravit per diu postea cõtagio: nam
latius opinione omnium hominum, malum hoc diffemi-
natum est: manauit enim per bonam orbis partem, et nõ
obscure serpens multas prouincias occupauit. Tertium
deinde sequutũ est schisma, quum Damasus factus est põ-
tifex: nõ enim suffragijs tantum est certatũ, sed ui quoq;
& armis. Et hæc schisma per seculũ perlongum
perdurauit. Quartũ
postremò uidit religionis disidium nostra ætas, nouitate
rerum nimis sollicita, quum Leo X. Romanus pontifex
illo ipso anno, qui fuit humane salutis MD XVII. ha-
beret etiam in Germania procuratores indulgentiarum,
et illi prædicarent eas indulgentias non solum ualere ad salutem uiuo-
rum, uerum etiam ad subleuandas mortuorum animas,
quæ in purgatorio, essent. Tum VVitem-
bergæ in oppido Saxonie celebri, præstò fuit quidam
Martinus cognomento Lutherus, Augustinianus mona-
chus, homo in theologia apud suam gentem primarius,
qui illud improbarit.

LIB. VIII. CAP. IIII. 341
permulti Martino pro-
tinus adiumento fuerunt, & in his Fridericus Saxonie
dux, qui Lutherum cõsilio, auctoritate, armis deniq; te-
geret, ne ulla eum uis attingere posset. Lutherus igitur
tali præsidio munitus, paucis post mensibus non dubita-
uit ire Augustam, quò Thomas Caietanus Cardinalis S.
Sixti, monachus Dominicanus, eius turbæ reprimendæ
gratia à Leone legatus fuerat. Ibi cum Thoma acriter cõ-
flictatus, de indulgentijs, de pontificis Rom. potestate di-
sputat: sed ueritus ne Cardinalis ad extremum rem o-
mnè magis imperio quàm disceptatione definiret, idq; se-
bi timens, domum redijt, ac tum fauentibus amicis, maio-
ra ausus, de omnibus deniq; religionis mysterijs scribere,
suaq; scripta foras dare cœpit. Ita licentia parta loquen-
di, secta breui tempore mirabiliter creuit, quæ Euangeli-
ca dicta est, eò quòd haud ullam assuecet recipiendam
esse legem, quæ ad animarum salutem pertineat, nisi quam
Christus aut Apostoli dedissent: primũq; eo anno 1519.
suum uestigium in terris posuit mansurum, ut uidetur,
quoad Christus ipse populum suum, culpa rectorum ita
in duas sectas seiunctum, rursus coiuerit, à quo istuc opti-
mus quisque maximè petere precariq; debet, ut ne maior
indidem fiat religionis labes. Poenam autem quæ here-
simum auctores sequeretur, primum Apost. cõstituit, ad Ti-
tum ita scribens, Sectarum auctorem hominè post unam

Ceterum in hac constitutione iudicium quod euersis sit. quibus
 eiusmodi est, et peccet per se damnatus. Deinde Chrysost.
 homil. 7. in cap. 13. Matth. ubi de Rizanijs fit sermo, al-
 teram ponit, quum inquit, Non prohibet Dominus con-
 ciliabula hereticorum dissipare, ora obstruere, libertate
 loquendi cōcidere, uerum interficere ac trucidare. Dein
 anno salutis humanæ CCCXXIIII. Nicena synodus,
 teste Platina in Syluestris Rom. pont. uita, aliam poenam
 Arrio cōstituit, qui cum sua cohorte in exilium ire co-
 actus est. Posthac circiter annum salutis 388. Theodosius
 & Valentinianus Imp. multandos decreuerunt hereti-
 cos damnis, ignominijs, uerberibus, exilijs et morte, quæ
 admodum extat in Cod. iuris ciuilibus, cap. Arriani: ubi le-
 ge sanctum est, ut istuc maleficum hominum genus ulti-
 mo afficeretur supplicio. Hoc edictum Hostiensis in sua
 summa super tit. Decretalium explicans, ait, Et licet in
 hæresi lex imponat poenam ultimi supplicij, quod ulti-
 mum supplicij alia lex, ff. de poenis, interpretatur mor-
 tem: de cōsuetudine tamen tales cremantur. Idem Abbas
 post Hostiensem, super illud cap. Ad abolendam. extra
 de hæret. sentit, scribens, Sed ius ciuile punit hereticum
 capitali poena, seu poena mortis, ut l. Arriani. Cod. de hæ-
 ret. cōmūta l. ultimum supplicium. ff. de poenis: et hanc
 poenam esse debitam interpretatur consuetudo. Conuenit
 ergo in hoc, lex canonica, ciuilibus et consuetudinaria,
 ut communitè puniatur poena ignis. Postremò anno sa-
 lutis circiter 1180. Federicus I. Rom. Imp. legem de com-
 burendis hereticis tulit, uelut in quadam eius constitu-
 tione patet, cuius initium est, Vt commisi. Ex quo fa-
 ctum

ctum est, ut per idem tempus Lucius III. Rom. pontifex
 statuerit hereticum hominē sacris initiatum primò de-
 fecrandum, mox uerò tradendum locorum magistrati-
 bus, quò igni necaretur, ut eodem cap. Ad abolendam. ex-
 tat. Atq; hoc equidem ex Mosis institutis acceptum satis
 liquet, qui primus omnium doctores impios & pestiferæ
 doctrinæ magistros, morte mactandos cōstituerat, quum
 ita de ea re in Deuter. c. p. 13. sanxisset, Si surrexerit in
 medio tui propheta, & dixerit tibi, Eamus, & sequa-
 mur deos alienos, quos ignoras, & seruiamus eis: non au-
 dies uerba prophetæ illius, quia tentat uos Dominus
 Deus uester, ut palàm fiat, utrum diligatis eum, an non.
 Propheta autē ille interficietur, quia loquutus est, ut uos
 auerteret à Domino Deo uestro. Et addit, Si tibi idē
 uoluerit persuadere frater tuus, aut filius tuus, uel filia,
 siue uxor, aut amicus, non acquiescas ei, nec audias, sed
 statim interficies: sit primū manus tua super eum, &
 post omnis populus mittat manum, & sic lapidibus ob-
 rutus necabitur. Si audieris in una urbium tuarum dicen-
 tes aliquos, Egressi sunt filij Belial de medio tui, & auer-
 terunt habitatores urbis tuæ, quære diligenter, & rei ue-
 ritate perspecta, si inueneris certum esse quod dicitur,
 statim percuties habitatores urbis illius in ore gladij, &
 delebis eam. Quicquid etiam supellestilis fuerit, congre-
 gabis in medio platearum eius, & cum ipsa ciuitate suc-
 cendes. Hinc igitur hereticos morte afficiendi, ac postre-
 mō uiuos cremandi ritum manasse certò propemodum
 scire licet. Atqui eò redeat, unde aberrauit, iam oratio.
 His autem sanandis animorum morbis nullum efficacius

inuentum est remedium, quàm sæpius habere cõcilia, in quibus singulorum patefacta sacerdotum pariter ac profanorum hominum uita, antistites ut peritissimi medici maturè possent mederi ex aduersa ualeitudine laborantibus. Hinc igitur ad illud tam salutare medicamentum explicandum, iam stylus se commodum transferat.

Quò primùm tempore pontificum concilia publicè haberi cõeperint, atq; quorum conuentuum decreta à patribus recepta sint. Cap. V.

Etus fuit mos, tam apud Hebræos, quàm apud alias gentes, habere cõcilia, & in ijs deliberare de rebus agendis: sic constat Moſen & Ioſue, teſte Ioſepho, ſæpe factò populi cõuentu, conſueuiſſe agere: ſic Aegyptios ac Perſas, ut auctor eſt Herodotus, itidem factiſſe: ſic Apoſtolos in unum cõueniſſe locum, quum Matthiam in numerũ XI. cooptarunt, quum VII. diaconos elegerunt, quum auctoritate Petri & Iacobi decretum eſt, ne gentes onerarentur lege Moſaica, ſed tantum abſtinerent ſe eſca ſuffocati animantis, item ſanguinis & carniũ ſtimulachris immolatarum, ac ne ſtuprum facerent. Nam tum ipſorum tam Apoſtolorum quàm preſbyterorum ſynodus coacta eſt, teſte Luca in Actis, cap. 15. ita ſcribente, Surrexerunt autem quidam de factione Phariſæorum, qui crediderant, dicentes quòd oporteret circumcidere eos, ac præcipere ut ſeruarent legem Moſis: conueneruntq; Apoſtoli ac preſbyteri, ut diſpicerent de hoc negotio. Hinc nata eſt uidetur conſuetudo habendi concilij. Cornelius, quod ſatis liquet, primus omnium in urbe Roma LX. episcoporum

porum, totidem preſbyterorum ac cõplurium diaconorum conuentum fecit, in quo, uti ſuprà prodidimus, Noſtatia eſt hæreſis damnata. Meminit et Cyprianus, per idem tempus episcoporum cõuentum Carthagine eſſe actum. Legimus præterea apud Eufebium, patres bis, hoc eſt, ſemel Dionyſio, deinde Felice ſedente, cõueniſſe Antiochiam contra Paulum Samoſetanum eius ciuitatis episcopum, atq; illum demum damnaffe. Is enim Palus uir intolerabili ſuperbia, ſimulatque eſt episcopatum adeptus, cõepit inter uiam præ inſolentia literas relegere, & dictare, multis conſtipato agmine præcedentibus, ac ſubſequëtibus: unde propter hominis arrogantiam, pleriq; Chriſtiani religionem deteſtabantur.

Paulus demum, qui duas in Chriſto naturas negabat, ſed tantum hominem affirmabat, idq; ab Apoſtolis olim traditum falſò dictitabat, in eo concilo criminis conuictus damnatur. Sed tunc quum principes Romani, quorum imperio regebatur orbis, paſſim in Chriſtiani nomen ſeuirent, illa non tam publica, quàm priuata concilia fuiſſe, credere par eſt: at ubi Conſtantine religionem noſtram, ita uolente Deo, eſt cõplexus, tum deniq; noſtris de Chriſtiane rei ſumma agitare publicè licuit. Ex quo Nicenus frequens conuentus Conſtantino imperante habitus, & primus & celeberrimus omnium meritò cenſetur, uelut certum religionis firmamentum. Pari quoq; habentur honore & quinq; alij in terra Græcia facti, quorum IIII. dogmata, teſte Gratiano diſt. 15. uelut IIII. Euangelia recepta

sunt. Primus itaq; cōuentus ad Niceam Bithynia urbem
 opera Constantini est actus, ubi CCCXVIII, interfuere
 episcopi, in quo Arrius, cuius paulo antè meminimus,
 dānatur hēreseos. Fuit hic annus salutis CCCXXIII.
 quo quidem tempore Syluester primus, Apostolicam te-
 nebat sedem. Constantinopolitanus alter ab eo quem
 primum dicunt, Damaso pont. in hoc res acta est con-
 tra Macedonium & Eudoxum, negantes Deum esse Spi-
 ritum sanctum. Tertius Ephesinus, Celestino primo Ro-
 manam sedem tenente, in quo Nestorius Constantino-
 politanus episcopus damnatus, qui Mariam hominis non
 Dei matrem fuisse aiebat, quiq; aliam personam carnis
 dicitur diuinitatis. Chalcedonius quartus, Leone
 primo pontifice, Eutychianus error est in eo diffusus.
 Fuit Eutiches Constantinopolitanus abbas, qui assererat
 Christum post humanam assumptionem non ex duabus
 naturis constetisse, sed sola diuina fuisse contentum. Hęc
 sunt quatuor illa sacrosancta concilia, unde religio au-
 ctior augustiorq; facta est, quę D. Gregorius admitteda
 censuit, ita memorans: Sicut sancti Euangelij quatuor li-
 bros, sic quatuor concilia suscipere & uenerari me fi-
 teor, hęc tota mente complector, integerrima approba-
 tione custodio, quia in ijs, uelut in quadrato lapide, san-
 ctę fidei structura consurgit, & cuiuslibet uitę commu-
 nis atque actionis norma cōsistit. Quintus conuentus est
 Byzantię iussu Vigilij pontificis habitus, quo Theodo-
 rus oppugnatur. Aiebat impius Theodorus, diuam uir-
 ginem solum hominē peperisse, nō Deum & hominem.
 estq; in ea synodo decretum, ut Christi mater ~~hor~~ ^{hor} id
 est,

est Deum patres dicentur. Hanc quoq; testat Gratiano,
 diuus Greg. pari ueneratione recepit. Sextum Constā-
~~tinianus imperator Agathonis iussu conuocatum est.~~
 episcopi ~~quos facendum~~
 curauit, quo Macarius Antiochenus damnatur. Et hunc
 Hadrianus primus cum omnibus canonibus suis, ut 16.
 dist. patet, ultrò recepit. De hac sexta synodo Bedas iti-
 dem abundē meminit, in eo libello quem de temporibus
 scriptum reliquit. Pręterea alia alibi deinde cōcilia ha-
 bita sunt, quę in canonicis decretis à Grätiano diligētē
 ponuntur. Item ut nullum conuentum indici, nullumq;
 à quibusvis actum haberi ratum liceret sine Romani
 pont. auctoritate, Marcellus primus omnium statuit, de-
 inde Iulius, & Damasus, & Gregor. illud idem statuere.

Qui ex alienis & externis primi nostros Christianos infectati fuerint, & ibidem qui martyrij primum palmam tulerint: atq; unde dictum, quid ve sit martyrium. Cap. VI.

Lato in sua republica veritatem in primis cultam uoluit, quod ea dijs & hominibus dux sit omnium bonorum, cuius qui felix futurus sit, statim ab initio participem esse decet. Veritatis docendæ causa Christus in mundum uenit, dicens, Ego ad hoc natus sum, & ad hoc ueni in mundum, ut testimonium perhibeam ueritati. Omnis qui est ex ueritate, audit uocem meam. Constat sibi inuidiam ob hanc rem Seruator apud Iudeos, ut in merito suo, sit neci deditus. Sic ueritas apud mortales ueritatis inimicos, sibi malo, ac suis cultoribus, pariter bono non fuit: nam, prima a Iudeis orta est, ut attestatur Eusebius, in Christianos persecutio. Quæ enim Apostoli præcepto uis uefugia sequuti, nuntiarct uerbum ueritatis, & uerum ante alios coargueret Iudeos iniquitatis, quod Christum tradidissent morti, hortareturq; ad poenitentiam, eos uero ris inuecti sunt, ut Stephanum, diaconum occiderint, is cum eo tere biennio, quo pallus fuerat Christus, cum iis de re diuina in certamen descendit, qui in uicis ueritatis dediti sunt. Alexandrum, Cyprianum, Giliam, & alios, hi non plures & docti, ut se uideri uolebant, uni non resisterent,

resisterent, sed cœlesti sapiëntia qua supernè erat instructus iuuenis, obrueretur, cum fremitu et indignatione circumstantabant Stephanum, uixq; manus præ nimia ira abstinebant. Interim uerò testatus ille se cœlestem gloriam intueri, maius adhuc in se odium cõcitauit: eam enim uocem ut impiam litigatores abhorrentes, facto in illum impetu, urbe eijciunt, eiectum lapidibus obruunt. Sic primus omnium Stephanus Christianæ religionis publicus assertor, mortem occubuit. Tum, sicut Lucas ait, erupit persecutio magna aduersus Christianos qui erant Ierosolymis, et omnes dispersi uel potius disseminati sunt per regiones Iudææ & Samariæ, præter Apostolos, ut afflictionis occasio, quemadmodum diuus ait Hieron. fieret Euãgelij seminarium, quando illi id passim predicabant. Quum uerò primum Christianum nomen inter Gentes audiri cœpit, tum ut dijs inuisum in sensibus illis odio fuit, utpote quod iam iam præ sagiebant reliquas esse religiones soluturum, quod impense auertere conati sunt semper uanorum deorum cultores: nam Athenienses Diagoram philosophum ex urbe sua pepulerunt, eo quod, ut Cicero De natura deorum tradit, deos negasset, & omnem deorum opem, quod sic animos hominum à religionis cultu auocaret. Iidem Socratem damnarunt, quia nouam religionem introducere uisus est, qui per Aristophanem poetam comicum in comœdia quam Nebulas inscripsit, falsò culpatus est, quod fabulas coleret, et de Atheniensium religionibus detraheret, ac pubem seduceret. Item, ne plura commemorando unius rei exempla, longius à proposito tra-

cij Petilij scribæ, seu Terentij, ut Varroni placet, arcas lapideas, quarum in altera corpus Numæ regis, in altera libri reconditi erant, Latini septem de iure pontificum, totidemq; Græci de disciplina sapientiæ. Latinos, auctore Valerio, magna diligentia seruandos curarunt: Græcos, quia ex aliqua parte ad soluendam religionem pertinere existimabant, cremarunt. Ita in ipso introitu nouæ alicuius religionis obistere studebant. Vnde Nero princeps maiorum suorum curam sacrorum æmulatus, quum audiuisset Petrum & Paulum in urbe nouum Euangelij dogma prædicare, nouamq; religionem inducere, indignatus haud multo post, utrunque morte affecit, ac indixit persequutionem, quæ secunda fuit in Christianos: siquidem primam, ut supra ex Eusebij testimonio ostendimus, insectationem inchoarunt Iudæi. Sunt tamen qui hanc Neronianam primo ponant loco, ut primam Imperatorum iussu motam. Et ut Rom. populum homo sceleratissimus cõcitatiorem in nostros redderet, tale facinus commiscitur: Quum per cuncta iam crudelia facinora, uelut humani generis pestis esset debacchatus, ne patriæ etiam parceret, seu deformitate ueterum ædificiorum offensus, siue, uti quidam ferunt, cupidus Troiæ ardentis similitudinem cernendi, maiorem urbis partem incendit. Sex continuos dies ac totidem noctes illud incendium per urbis ædificia sacra & profana peruasit, ac multas ciuium fortunâs absumpsit. Ad leuandam igitur sceleris atrocitatẽ, omnem cladis illius inuidiam in ueræ pietatis cultores uiros innocentissimos reiecit, subornatis qui Christianos eius incendij auctores falsò criminaretur. Quapropter

propter plurimi illius ordinis arrepti, sunt supplicio affecti. Ceterum quàm procul ab omni maleficio nostri Christiani essent, Taciti Cornelij declarant uerba, qui Christiano fuit nomini ualde inimicus: is, Non perinde, inquit, tam crimine incendij, quàm odio humani generis conuicti sunt. Et deinde pergit, Addita pereuntibus ludibria, ut ferarum tergoribus contacti, canum laniatu interirent: aut crucibus affixi, ubi dies defecisset, in usum nocturni luminis ureretur. Tranquillus item delirus pietatis hostis, ait, Afflicti supplicij Christiani, genus hominum superstitionis nouæ & maleficæ, Ita principes Romani ab initio, sicut D. Cyprianus uerissimè ait, in odium nostri nominis coniurarunt, ut nos odisse inciperent homines antequàm nosse, ne cognitos aut imitari possent, aut damnare non possent. Nec ita multo post Domitianus tertiam in Christianos molitur persequutionem, Traianus quartam, M. Antonius & L. Aurelius Commodus quintam, Scuerus Pertinax sextam, septimam deinde mouet Maximinus, octauam Decius, nonam Valerianus, Aurelianus decimam, Diocletianus undecimam ab illa prima Iudaica, à Neroniana uerò decimum tenet locum: quem ordinem scriptores nonnulli seruant. Porro hæc omnibus omnino diuturnior immaniorq; est habita: nam, ut Eusebius tradit, & libri sacri exusti sunt, & si quæ essent sacræ ædes, dirutæ: præterea si quis Christianus in magistratu fuisset, eo sublato, remanebat infamis: serui Christiani libertatẽ consequi non poterant: milites item Christiani cogebantur aut idolis immolare, aut militiam cum uita pariter deponere, edicto principis in foro posito.

Postremò Maxentius, Licinius, et Maximianus, tres uno tempore cum Constantino principes, Christianis maxime infesti fuere, quibus merito affectis supplicio, Constantinus solus rerum potitur, qui certam et stabilem dedit nostris pacem. Inter has autem scævissimorum principum cruentissimas insectationes, non defuere unquam, qui contemnentes iussa atque minas illorum, tradiderint corpora sua propter religionem seruandam, ad supplicia, quod mererentur habere coronas perpetuas: nam, ut Apostolus ait, non coronatur, nisi qui legitime certauerit. Hoc consilium ex Christo seruatore est, dicente, Siquis uult post me uenire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me. Idem premium sequentibus se proponit, quum inquit, Qui perdiderit animam suam propter me, inueniet eam. Huius spei plenus, ac ut plusquam propheta futurorum nequaquam nescius Ioannes Baptista, primus ueritatis causa, hoc est, quod incestas Herodiadis, uti Lucas tradit, execraretur nuptias, uel quia, sicut Iosepho placet, ex concursu, qui magnus ad eum fiebat, orta esset noui motus suspicio, morte ab Herode affectus est, qui iure primitiæ martyrum dici potest. Veruntamen quum omnia nostræ religionis mysteria à passione, quam uocant, Christi, ut tum consummata cœpissent, teste Hieron. aduersus Iouinianum, qui ait, Neque enim Euangelium ante crucem Christi est, ideo Stephanus leuita, qui, ut supra diximus, ab ipso statim nascentis Euangelij principio, primus omnium Christianum nomen publice professus martyrium tulit, est protomartyr habitus. Cyprianus uerò rem altius repetens, id Abel iusto tribuit, dicens,

Imitemur

imitemur, fratres charissimi, Abel iustum, qui imitiauit martyrium, dum propter iustitiam primus occiditur. Sed de initio martyrij Christianorum hic agitur, quod quale sit, iam opportune dilucidemus. *Μαρτύριον* enim Græcè testimonium dicitur, et apud nos idem significat ab effectu, sicut mors uocatur pallida: quod qui supplicium religionis causa perferunt, ij testimonium tribuant uirtutis egregie ueræque pietatis, qua Deum colunt: et martyres dicti, qui alijs testimonio sunt, pro Christo esse moriendum, qui suos milites premio æternæ uitæ donet. At Stephani fortia facta innumerabiles deinde immortales instigiter æmulati, ubique gentium adeo breui tempore, ac tale Christianæ rei fundamentum iecerunt, ut liquidò liqueat, ex odio aduersariorum plus honoris et dignitatis nostræ religioni accessisse, quàm ex illorum patrocínio, si fauissent, proficisci potuisset: hoc etenim ueluti citò omnino casurum hominum fauor peperisset, illud ut perpetuò duraturum solum Deum per eos, quos ex mortalibus, propter animorum uirtutes, immortalitate donauit, præstitisse constat. Ita denique insectationes reipublice nostræ bono fuere, quando Christianum nomē quanto magis ab ipsis inimicis depressum, tanto magis illud nobis illustre celebrequè redditum est.

De Christianæ reipublicæ præstantia. Cap. VII.

Am supra prodidimus, quæ nostris spiritalis reipublicæ, hoc est, nostræ religionis prima fuerint instituta, quæ usque adeo ad bene beateque uiuendum conducunt, ut nemo non illa ipsa iure possit ac debeat probare, uel Ari

MA v

stippus ipse, qui animam cum corpore interire dicebat, aut Epicurus, etsi negabat Deum curare mortalia: beneficio enim Christianæ pietatis cuncti nascimur liberi, quo profectò secundum uitam ipsam, nihil cuiquam mortali aut optabilius, aut felicius contingere potest, utpote quod omnes ethnici desiderarunt semper, hodieq; permulti desiderant populi. Vnde uerissimè ille ait,

Non bene pro toto libertas uenditur auro.

At statim nati ex præcepto Seruatoris docemur, ut omnia quæcunq; uolumus ut faciant nobis homines, sic & nos faciamus illis, atque diligamus alios sicuti nos ipsos. Per hæc mutue charitatis officia, sunt nobis interdita homicidia, furta, periuuria, mendacia, adulteria, supra, ac omnia deniq; mala, quæ ab homine in hominem proficisci possunt. Item ne nos uoluptatibus intemperanter immergamus, sunt diuina præcepta, quæ nostris abundè moderentur animis. Verum quoniam nihil non parum gratè sine comparatione laudatur, cõsiliu est aliarum quoq; gentium mores & instituta summatim memorare, quò præ illis nostra sancta esse ostendamus, ac quid ethnico Christianus semper præstiterit, planius faciamus. Apud Scythas, qui cum Aegyptijs de generis uetustate diu certarüt, probro dabatur hominè nõ occidisse: quare usq; à pueris humana cæde gaudètes, captiuos immolabant, sanguinemq; eius potabant, quem primum cepissent: uescabantur carnibus demortuorum parentum. Sarmaticis uirginibus non prius nubere mos fuit, quam hostem peremissent. Nomades mactare seniores parètes, eorumq; carnes crudas comesse solebant. Aegyptiorum

foemina

foemina olim uirilia munera obibant, contrà uiri muliebria, inuicè genitalia membra honorantes, quòd per ea instrumenta genus conseruaretur humanum. In Africa quoq; & alij aliter, pecudum ferarumq; ritu, populi uitam degebāt, qui plurimū serpentū carnibus uicitates, bonarū omnium artium expertes erāt. Punica foemina quæstum uulgato corpore faciebant, dotis comparandæ causa. Asta quam dicunt minorè, unicum semper fuit seminarium uitiorū, repertis cuiusvis generis ad corrumpendam uitam mortalium illecebris deliciarū. Quapropter Lacedæmonij luxuriæ cõtemptores et laboris patietes, diu suorum ciuium oculos, uti Max. Valerius ait, à cõtemplanda Asta retraxerüt, ne inuitamèlo eius capti, ad delicatius uitæ genus prolaberentur. In Græcia cõsuetudo fuit, ut ijs quibus satietate uitæ honesta peteretur mors, potio uenenata ad hoc publicè asseruata daretur. Quod sanè longè importunissimum post homines natos institutum, inde in Galliam translatum Massilienses aliquandiu seruauerunt. Iidem Galli consueuere pecunias multas dare, quæ redderentur dantibus apud inferos, persuasum habentes animos omnino immortales talia commercia inibi habituros, quò illis pecunia opus foret. Hispani olim permissa re domestica foeminis, rapinis inferuire et armis fas habebant. Germanis idem fuit studium: materia enim munificentie erat, per bella & cædes, non arare terrā, nec expectare annum, sed prouocare hostes potius, & uulnera mereri: pigrum nempe et iners uidebatur, sudore acquirere, quòd possent sanguine parare. Sed & Romani, quanquā cõtinentie amantiissimi, non-

nulla habuere instituta minus laudabilia: nō enim publice solum, uerum etiam priuatim nihil agebant, nisi auspicio prius sumpto. Item a sidiuis spectaculorum illecebris iuuentutē maximē corrumpēbant: nam quum iugiter agerent fabulas, quarum argumenta maiore ex parte, suorum cōtinebant actus, iuuenes talia spectando, imitandi licentiam sumebant. Quæ præterea inde per incautum serperēt cōtagia uulgus, audi D. Cyprianum ad Donatum ita scribentē: Adulterium discitur; dum uidetur: ei lenocinante ad uitia publicæ auctoritatis malo, quæ pudica fortasse ad spectaculum matrona processerat, de spectaculo reuertitur impudica. Adhuc deinde morum quanta labes, quæ probrorum fomenta, quæ alimēta uitiorum ex histrionicis gestibus? Ac id genus permultæ gentes instituta turpia feraq; seruabant, quibus longē ab humanitate, mansuetudinē, honestate trahebantur, quæ pluribus persequi, ut notiora, alienum institutis meis esse duxi. Nihil est item quod de singularum theologia repetamus, quum id in initio operis affatim proditum sit, ne rursum turpem impietate potius quàm theologiam doceamus, quum alij elementa, alij solem et lunam, alij animalia, alij deniq; ipsos mortales homines pro dijs & haberent & colerent. Sed Romanorum in primis uana erat religio, qui deos alios ad beneficiendum, ut Iouem, Iunonem, Pacem, Concordiā: alios ad minus nocendum, ut Veiouem, Febrē, Robiginē, Malefortunā, colebant: eademq; ratione suis Imperatoribus, quanuis multo sceleratissimis, aras sacrabant. Et ijs cuncti mortales obuoluti tenebris, tam turpiter delirabant. At ubi mundo lux uera, hoc est, Christus

Christus seruator noster affulsit, quæ illuminauit omnē hominem uenientem, ut perhibet Ioannes, in hunc mundum, & in omnē simul terrā Apostolorum ipsum Euangelicum dogma prædicantiū exiuit sonus, ac in fines orbis terrarum uerba illorum, tunc uniuersi iam iam resipiscentes ueram religionē ultrò cōplecti cœpere, qui uelut nouæ plantæ in letissimum solum translatae, sensim syuestrem exuerunt animum, seq; in florem suauitatis cælestis induere. Per hunc deniq; modum cessauit illa ueterum morū feritas, omnis prorsum uitæ turpitudine, omnis falsæ disciplinæ informatio procul acta, in quorum locū Euangelica uita publicè recepta, sancti & pudici mores passim admissi, laudata uirginitas, coniugalis pudicitia, frugalitas, sobrietas, iustitia, mansuetudo, pietas. Tot pariter bona religio Christiana apportauit, ita ut nemo mortalium omnium iure queat inficiari, quin eius instituta optima sint, atq; ad bene casteq; uiuendum efficacissima: nam hæc nō armis, sed salutari cælestiq; doctrina, integerrimæq; uitæ exēplis, sola potuit gentium omnium quamuis barbararum feritate duritiæq; mollire. Sensit hoc in ipso primordio Tiberius Cæsar, dicente Tertul. in Apolog. Tiberius, cuius tempore nomen Christianum in seculum introiuit, annuntiatā sibi ex Syria Palestinaq; ueritate illius diuinitatis detulit ad senatum, cum prærogatiua suffragij sui: senatus quia nō ipse probauerat, respuit: Cæsar in sentētia mansit, cōminatus periculum accusatoribus Christianorum. Traianus quoq; itidē sensit, qui certior factus à Plinio II. Bithyniam id temporis obtinēte, nihil mali in Christianis quotidie ad supplicii

tractis reperiri, iussit ut nō inquirerentur, uerū obliti punirētur. Insuper Hadrianus de Christo colendo, inter deosq; referendo cogitauit. Alexander eum in suo la-
rario (ita sacrariū domesticum uocāt) depictum habuit, ut ait Lampridius. Meminit eiusdem Tacitus in uita Ne-
ronis, & Ioseph. lib. Antiq. 18. quorum testimonia facile declarant, iam tum Christum fuisse creditum Deum. Ex
quo postea cunctæ ferè nationes etiā barbaræ, quæ olim incultis moribus, prauisq; institutis nutritæ, ac cacodemonum præstigij obsecatæ, beluino propè ritu debebant, beneficio Christianæ pietatis per bap-
tisma in unū paulatim coiungere, in unāq; Dei ciuitatē legibus sanctis, diuinoq; cultu præcellentē sese ad ultimum receperunt, iustitiā ceterasq; uirtutes certatim colentes. Sed agē, iam dicamus & triumphos, quos nostri ex ipsis gentibus reportarūt. Apostoli remp. Christianā condituri, qui cunctis æquè mortalibus sibi cōsulendū putabant, ut sunt diuino Spiritu supernè accepto cōmuniti, uarijsq; linguis simul imbuti, prouincias inter se partiuntur, uti alibi à nobis est perappositè declaratum, non utiq; armis oppugnaturi quenquam, sed summa innocentia, mira pietate, summa charitate. Itaq; alij aliō terrarum profecti, Thomas Parthos, Mattheus Aethiopes, Bartholomæus Indos ceteriores, Andreas Scythas, Ioānes Asiā, Petrus Pontum, Galatiam, Bithyniam & Cappadociam, in suam fidem redigunt, docentq; cui Regi uiuo ac immortalī perpetuò parēāt. Adsciscitur in hanc militiam haud multo post Paulus uir Iudæus, cognomento Tarsensis, quod cepit à Romanis patria, cum parentibus Tarsum, quæ Cilicia

licie est, migrasset. Is tam consilio bonus, quàm Mosaicæ legis peritus, et ex hoste factus religionis amicus, caq; sola armatus, se Damasco mouet, Christi nomen longè lateq; prædicatione propagans, in Cyprum proficiscitur, ubi post certamen, quod Paphi cum Barlesu mago habuit, Sergium Paulum insulæ proconsulem ad ueri Dei cultū duxit. Ex Cypro digressus, Antiochiæ primò, mox Iconij multos mortales concionando ad Christianā adiunxit rempub. Lystreæ inde in Lycaonia, quū claudum ab infantia sanasset, Lystrenses illi & Barnabæ eius socio, qui & discipulus Domini erat, rem diuinam tanquā duobus dijs facere uoluerunt: at Paulus dux uerbi id fieri inhibuit, dicens se mortales esse, non deos, negansq; diuinos honores hominum cuiquam cōuenire. Secundum hæc, Pisidia & Pamphylia peragrata, Ierosolyma uenit, Petri salutandi causa: nec diu inde Ierosolymis fuit, sed cum Sila, quem sibi comitē adsciuerat, per Syriam & Ciliciam, Derben uenit, et Phrygia, Galatia, ac Mysia peragratis, Troadem iter intendit, & Troade inde in Macedoniam, et demum postquā multa omnibus terris circumquaq; mirificè egisset, Ierosolyma redijt, ubi Iudæorum iniquitate in uincula coniectus Roman mittitur, quò Petrus iam diu antea uenerat, qui Euangelium prædicans, primordia nouæ cæpit fundare religionis. Quod opus ita inchoatum Paulus gnauiter iuuuit. Sic hi duo inclyti duces in urbe terrarum regina, Christianæ reipublicæ fundamentum iecerunt, sedemque locarunt. Et Apostoli Domini cum reliquis discipulis, tales ab initio retulere triumphos, triumphos, inquam, longè illis in-

signiores, quos olim Roma suis decernebat ducibus: isti enim hominum caede, illi salute acquisiti. Sequuta est inde huiusce gloriae ingens mortalium cupida multitudo, quae periculorum omnium, ac mortis contemptrix, nullam unquam urbem, nullam gentem est aggressa, quam beneficiis suis non expugnarit. Porro haec erant arma: Induebat pro se quisque loricae iustitiae, portabat scutum fidei, caput obtegebatur galea spiritali, munebantur aures constantia ne audiret edicta feralia, erigebantur in caelum oculi ne conficerent detestanda simulachra, renitebat frons signo crucis aduersus malos demones, pallebant ora ieiunijs contra carnis petulantiam, lingua Euangelicae doctrinae mellita dulcedine illita, Christum intrepidè ubique canebat. Signa militaria erant, obuia omnibus humanitas, mansuetudo, patientia, laborumque tolerantia. Bellum uerò non pro principatu adipiscendo, sed pro religione tuenda, pro rectè uiuendi ratione ineunda, uniuersis indicebatur uitij: et praeter militia hac, cuncta alia omnes iuxta spernenda ducebant. Eorum autem militum princeps extitit Stephanus ille protomartyr, cum quibusuis praeceptorum belli ducibus comparandus, qui quod praemium meruerat, suis patefaciens, Ecce, inquit, uideo caelos apertos, et Filium hominis stantem à dextris Dei, quod cuncti certa spe pleni non refugerent pro nomine Iesu contumeliam ac mortem pati: quod et certatim fecerunt: statim enim praeter Apostolos, alij alibi duces ea induere arma, reipub. Christianae fines propagandi studio. In Asia Polycarpus Smyrneus antistes et Ioannis Zebedei discipulus, una cum XII. alijs clarissimis uiris, extremum uitae

diem

diem martyrio confecit. Ignatius Antiochenus episcopus ad bestias inde damnatus, compluresque alij. Romae interim alij principes ob patriam caelestem sunt uulnera passi, Nereus et Achilleus fratres homines Romani, Processus et Martianus milites, quos in carcere Petrus baptizarat, Nazarius, Torquatus, et Marcellus, et Apuleius, qui Simonis fuerant Magi affectatores: item Linus, Cletus, Clemens, Alexander, Sixtus, Calistus, Urbanus, Fabianus, Cornelius, Sixtus II. pont. Rom. et cum ijs Laurētius leuita, ac innumerabilis credentium multitudo. Quo ferè tempore in Africa, Cyprianus Carthaginensis episcopus, imperator longè inuictissimus, cum ingenti militum Christi numero, per martyrium ad uitae exitum uocatur. Et alter militiae dux Dionysius Alexandrinus antistes pari successu fortiter pugnavit. Ac ab initio post Domini discipulos, tales Christiana res sortita est belli duces, longè me hercle excellentiores quam illi quondam fuerint. Curiones, Fabij, Scipiones, Camilli, Alexandri, atque Annibales, quod hi uidelicet uinci poterant, illi non poterant, ut uirtus ad praemium caeleste semper propèta. Quid, quod nec minus ad mortem animi foeminis nostris fuit? quarum principes fuere à principio, Flauia Domicilla, Euphrosyna, Theodora, Sabina, Caecilia, Romanae puellae. Item alibi per id tempus, Apollonia uirgo Alexandrina, quam ad rogam iam succensum, in quo cremanda erat, ducta esset, repente è manibus impiorum proficiens in flammam sese ultrò coniecit, ita ut perterrerentur ipsi quoque crudelitatis auctores, quod propèrior esset ad mortem foemina, quam persecutor ad poenam. Hinc iam desinamus mirari Mutij Scæ-

N

uolæ dexteram, quam ad ignem torruit, quod nõ intere-
 misset Porſenam, quum Apollonia totum igni dedisset
 corpus, ut suo incēdio hostes etiã ad cognitionē ueræ pie-
 tatis trahendo, perpetuis liberaret flammis. Non tacebi-
 mus & Sophroniæ nobile letum: ista enim Romana ma-
 trona à Maxētio per uim oblato stupro, quum suum cor-
 pus ab ea labe aliter tueri nõ posset, sibi manum intulit,
 Lucretiæ animi robur emulata. Sed magis piè Doro-
 thea uirgo egit, quæ in idem discrimen adducta, maluit
 suum corpus alieno, quam suo cadere ferro, ne tyrāni stu-
 prum pateretur. Et sexcēta præterea fuerē foeminae ad
 huiusmodi decora studio religionis excitatæ, quæ tales in
 hostes Christianæ reipub. gessere animos, nõ certè quò il-
 los offenderent, sed ut suo periculo à miserabili interitu
 uindicātes, ab impietate ad pietatē reuocarēt. Fuere iti-
 dem uiri undecunq; cōsummatissimi, qui partim benigni-
 tate temporum in quæ inciderāt, partim tyrānorum se-
 se remittēte in nostros furore, nõ sensere martyrium, qui
 propterea quòd in confessione ueræ religionis perstitis-
 sent, confessores sunt dicti, & ij summis uirtutibus clari,
 eam cum primis illustrarunt. Atque ita senatus popu-
 lusq; Christianus ex quatuor ab initio cōstitit hominum
 ordinibus, ex Apostolico, martyrum, confessorum, et uir-
 gineo, in quibus summa summarum gloria fuit, ut per-
 pia atq; inlyta facta, tam uiui, quam mortui meruerint
 clarere miraculis. Ex quo nullum est cuiusuis & uirtu-
 tis sectandæ & uitij detestandi fugiendive exemplum,
 quum illud ipsum à nostris quisq; queat mutuari ampli-
 mum, quando ab Apostolis & martyribus iuxta disci-
 mus

mus fidem, iustitiã, sapientiam, fortitudinē, patientiã, con-
 stantiam, seueritatē, abstinentiã, frugalitatē, paupertatē,
 ac diuitiarum uoluptatumq; omnium cōtemptum: à cō-
 fessoribus, humanitatē, clementiã, amorē coniugalem, fi-
 dem seruandã, amicitia, liberalitatē, pietatem cōmuniter
 aduersus omnes, item studium, industriã, eloquentiã, cun-
 ctasq; æquæ bonas artes: à uirginibus uerò pudicitia, mo-
 destiam, castitatē, uerecundiã. Imò quum unus istis ferè o-
 mnibus ornatus fuerit dotibus, à singulis omnia edoce-
 mur, uelut ab uniuerſis generatim cōmonestimus degere
 omnē ætatē à crudelitate, ira, odio, auaritia, superbia, in-
 uidentia, perfidia, temeritate, impudentia, luxuria, & li-
 bidine uacuum. Palàm igitur est, solam Christianã remp.
 ad extremum perfectum uiuendi modum in orbem ter-
 rarum induxisse. Videant proinde qui ex officio debent
 cum factis, tum dictis Christianum populum intra hosce
 uitæ degendæ fines cōtinere, quantum peccati, quantum
 criminis sit illum agere deuium pessimis morum exem-
 plis, unde laxatis rerum habenis, omnia simul uitia in ci-
 uitatem Dei erumpant, quibuscum perpetuum sit domi-
 bellum, quo modis omnibus distineamur, mulierumq; ri-
 tu altercātes, sinamus religionis hostes multos passim po-
 pulos reipub. adimere nostræ, ac in suam redigere ditio-
 nem, ditionē certè illorum mox animas miserabiliter per-
 diturã. ~~_____~~ Sanè Chri-
 stianus senatus ex doctrina Domini, qui, Regnum meum,
 inquit, nõ est ex hoc mundo, nõ querit terrenum, at cele-
 ste imperium, nõ hominum opes, sed salutē, in suamq; po-
 te, latem cunctos uenire mortales non cogit, uerum at-

licit. Nihil igitur mirum, si interdum aduersus Turcas et Saracenos, duos hoc tempore pietatis Christianæ truculentos hostes, minus ualeamus armis, utpote humanis, quum spiritualibus sit nitendum: quippe si illi odorarentur, nos secundum Euangelicū dogma uiuere, aliquid ueræ pietatis scintillæ in multis illorum relucere, qui innocentia, iustitia, mansuetudine muniti, deberent ante omnes summo amplificandæ tuendæq; religionis desiderio ardere: item si sæpius sacris concionibus peterentur, essentq; qui eos hortarentur, haud dubiè iam miores effecti, à nomine Christiano non usque adeo abhorerent, quum homines sint, & quamuis propositi tenaciores, queant bonis monitis adduci, ut ad ueritatem respiciant: nam ea est integritatis uis, ut facile quemuis moueat. Quid enim unquam natura creauit, ne altius repetamus, crudelius Athila Hunnorum rege, qui tamen Leonis I. pont. Rom. sanctitate uictus, Romanis pacem reddidit, & ex atrocissimo hoste, humaniq; cruoris appetentissimo, unius hominis precibus est mitissimus factus. Nec minus ualuit nomen probitatis Benedicti abbatis apud Totilam Gothorum regem præferocem. Is enim capta urbe Roma, in Casinati se illi obtulit: ignoto uestitu, ut eius sanctitatè experiretur, à quo nihilo secius cognitus, quamuis alter in comitatu esset regis indutus, admonitus, ne uictoria crudeliter uteretur, ita ut fecit: nam dicto obtemperans, ab omni deinceps iniuria consulto abstinuisset dicitur. Diuus item Gregorius potuit Gothos ipsos iam Arrianos factos bonis monitis ab errore reuocare: potuit & Anglos sic mollire, ut deinde

sint

sint sua sponte religionem complexi: adeo cuncta probitati parèt. Ac ad hunc modum nostra spiritalis respub. hoc est, Christiana religio, ut præstāior, reliquas omnes uelut humanas dissoluit, dissoluetq; perpetuò, si, qui eam docent, cum primis ritè seruarint.

F I N I S.

POLYDORVS VERGILIVS VRBINAS IOANNI

Roffensi Episcopo S. D.

Ominicam precem quoties, optime Episcope, recito, (recito autem sæpissimè) nō possum non alios ignauitæ, alios temeritatis condemnare, quòd eam uelut ieiunam & uulgo communem faciliè prætermittant, uel forma olim à patribus data minus contenti, uarios in singulos dies precandi modos multò post hominum memoriam uerbofores introducant, ut sacerdotes præsertim infinitum psalmodum numerum, ac bene multorum diuorum uitas, tametsi parum interdum ad fidem scriptas, recitando, ne otiantur, perinde quasi ita negotiantes multum proficiant, qui sæpenumero fesi magis recitant: quos si tale munus secundum Christi præscriptum, breuiloquentes faceret, plus omnino spatij haberent quod sacris literis darent, quas in primis populum docere debèt. Et illud quidem facere quemadmodum D. Cyprianus affirmat, non ignorantia solùm est, sed etiã culpæ, dicente ipso Seruatore, Reicitis mandatū Dei, ut traditionem uestram statuatis? At & Tertullianus hunc orandi modum legitimum appellat, quem Chri-

N iij

stus omnibus iuxta dedit, quo pro se quisq; posceret à Deo, quod ad humanæ pariter atq; diuinæ uitæ rationem pertineret, quem profectò nemo homo satis unquam planum facere poterit, ut mysterijs quæ in eo insunt cognitis, non sint, qui secus quàm Christus docuerit, orandum iudicent. Igitur quum nuper animi gratia, ruri essem, uenit mihi in mentem eam Dominicam precem interpretari: quod quanquam iam inde ferme ab initio orti Euangelij, D. Cyprianus, deinde Augustinus ac pleriq; alij fecere, tamen quum aliena facilius quàm nostra obliuiscamur, ex usu meo id futurum duxi, ut quum ita orarem, mysteria longè equidem sanctissima quæ in ea prece insunt, sua quasi sponte in meum simul influerent animum. Et quia secundum te, optime, Rossensis episcopo, non est quisquam omnium, cuius integritatem, grauitatem, probitatem magis mirer, pberuem, colam, quàm mei Rossensis, uiri cum omnium bonarum artium studijs eruditissimi, tum hominis ceteris cæteris rebus multo ornatissimi: statui hunc nostrum rusticani orti, fructum, si quis sit, saltem bonis adolescentibus, ut ne mihi cum opiniosissimis sophistis res ulla in hac parte esset, tuo nomine impertiri. Quod si qui boniq; facias iterum atq; iterum oro, quum alia nulla ratione possim officium erga te meum præstare. Si igitur hoc quicquid est commentarioli, postquam guttaueris, tibi stomachum non mouerit, iam tuto foras dem licebit. Vale. Londini, Nonis

Nouemb. 1524.

POLY

POLYDORI VERGILII
LII VRBINATIS IN DOMINICAM
NICAM PRECEM COMMENTARIOLUS

Christus Seruator noster apud Mattheum, cap. 6. ait, Tu uerò quum oras, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio, ora Patrem tuum. Hoc ille proponit, quo constet Deum ubiq; locorum esse, ut quis fide munitus in arcano oret, & id uacuo animo faciat, quòd alibi per hominum strepitum, mentem, qua omnis nostra actio regitur, colligere minus queat. Hinc cognoscere licet, oportere nos ex animo precari,

Deinde subiicit, Orantes autem nolite multum loqui. Idem apud Ioannem, modum precandi docet, quum inquit, Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, spiritu ac ueritate oportet adorare. Si igitur spiritu colendus est Deus, non utiq; multis cum eodem uerbis agendum, nec, ut inquit Cyprianus, clamoribus admonendus, quia non uocis, sed cordis auditor est. Quamobrem fertur Athanasius episcopus Alexandrinus, olim instituisse apud suos Alexandrinos, ut sacerdotes sacros hymnos in templis recitantes potius more legentium quam canentium, id officium præstarent: cuius forma chori hanc cum præcepto Christi cõsentit.

Postremo sic, ait, orate,

Pater noster) Appellat patrem Deum filij. h sunt filij, qui baptizati sunt, qui credunt Christum esse Filium Dei, secundum illud, Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem, ut filij Dei fierent, qui credunt ueniam tandem aliquando tempus, quum aut benefactorum premio, aut malefactorum pœna afficientur. Et proinde decet, ut nos humanarum rerum oblitii, ad mandata patris exequenda incumbamus, ut non deamur con-

tra

tra atq; est in Euangelio, in terris querere patrem.

Qui es in cœlis) In cœlo eum esse dicimus, quem rebus omnibus longè beatissimū putamus: ita Deo principalem sedem, eo loci damus, quod ab eo salutem expectamus, qui sumus in terra, quæ scelerum omnium arena existit, ubi cuncta calamitatis & miseriæ plena sunt. Quare Christus uolens nos conditionis nostræ à primo monitos, docuit, ut orando eò animum intenderemus unde summum manaret bonum. Modus item loquendi nõ sine mysterio est: nam quã nõ liceat cuiquam dicere, Pater mi, sed noster, et humilis æquè ut potens Deum uocet patrem, iam nos per id fatentes unum habere patrem, cogimur perinde ac fratres inter nos amare, uicissimq; iuuare, atq; contemptui habere neminem qui Christo credat, quod sic intelligamus nobis æquabiliter pro omnibus orandum. Pudeat eum igitur, qui alteri nocet, qui alienum et peregrinum odio persequitur, qui quod diues, quod nobilis sit, inopem fratrem ac minus clarum despicit, cõtemnit, conspuat, quod contra suum ueniat testimonium, fratribus maleficium inferendo, ac inter eos cõcordiam disiungendo. Vocamus insuper Deum patrem, ut secundum illud primum diuinæ Legis præceptum, Vnum cole Deum: et quartum, Venerare parentes, ei omni tempore honorè habeamus, sicut filij debent obseruare patres. O improbos bene multos, qui immemores officij, tantum abest ut Deum ueneretur, ut etiam parum ira commoti, in eum maledicta impudenter nefarieq; conferant. Sanctificetur nomē tuū.) Longè equidē sanctissimum est nomē Dei, ac ob id nihil est quod optemus per

N v

nos sanctum fieri: sed quum Dei nomine, baptismatis a qua à principio purgati simus, & inde duce natura, qua infirma est, facile delictis turpemur, sancta purgatione quotidie indigemus, ac idcirco ut puri cōtinenter efficiamur, necesse habemus et inuocare et colere Dei nomen, ut sanctum fiat in nobis, ut ne illud cōtrā quàm est secundum præceptum, Per Dei nomen haud frustra deierato, uituperemus, ad fraudēsve dolōsve malitiosē adducamus, quod impij, quod scelesti, quod nefarij homines faciunt. Quid, quod ita usu uenit, ut ne olitor quidem heluellas, id est, herbas minutas, quæ in usu cibario sunt, prius soleat uendere, quàm semel atq; iterum Deum, eiusve diuos testatus fuerit? Sanctum fit itaq; nomē Dei apud nos, quum illud à peccato uacui (quia nō est speciosa laus in ore peccatoris) celebramus, obseruamus, in honore habemus: plus nempe nō est, quod Deo præstare possumus, uel ille à nobis exigat. Translatio à filijs ducta, quibus quum secundum parentes nihil gratius, nihil iucundius, nihil amabilius sit, quàm quod illis honoris accessio fiat, quò eorum nomē perpetuetur, sitq; familie in æternum ornāmēto: ita nos qui Christi Seruatoris beneficio meremur Deum nominare patrē, ut erga eum amorem habere testemur, cupimus eius nomē celebrari, et regnū quamprimum uenire, ac malorum dæmonum potestātē, apud mortales olim permagnam similiter atq; perniciosam, sicut nos libro De rerum inuētoribus s. cap. 8. demonstrauimus, infringi, tolli, deleri. Vnde illud,

Adueniat regnū tuum.) Duplex est regnū, alterum mundi, cuius principes sunt mali dæmones, (testis

est

est Christus apud Ioannem, Nunc princeps huius mundi eijcietur foras) in quo nos uersamur: alterum Dei. Idem Seruator, Querite primum regnum Dei. Vsq; eò igitur in regno mundi uersamur, dum nobis regnum Dei ueniat: uenit autē seu uenire incipit, quum in nobis uiuit et regnat Deus: quod fit, quum puri et sancti in spe summi boni fruendi acquiescimus. Vnde Apostolus ad Galatas, Viuo tamē, nō iam ego, sed uiuit in me Christus. Ad istuc nos regnum castē, piē, sanctē uiuendo nitimur: sic officij memores reddimur, ut nobis optimum finē optemus: sic longum tempus quum nō erimus, nos mouet, ut iamiam ueliamur ad patriam, & esse cum Christo, sicut Apostolus ad Philippenses scribit. Nimirum nō inuaria poscimus à Deo salutem, ad quam incumbimus, licet nō strum in calum cōferentes: nam tum nobis regnum Dei uenit, quum rectē uiuimus, quum postremò perpetuam salutem consequimur, secundum illud diuinum oraculum, Venite benedicti Patris mei, possidete regnum paratum uobis ab origine mundi. Quod illi minus faciunt, qui gaudent in regno mundi, loco tametsi scopuloso et difficili, diu esse, utpote qui in rebus tantum humanis ad uoluntatē fluctibus acquiescunt, obliui futurum modis omnibus tempus, quum aliò è uita migrabunt. Sed dices, Haud se aliò migraturos ventur, ac idcirco nō est regnum aliud, ad quod sibi aspirandum putent. Certē uereor, ut ita sit: si enim aliter sentirent, tempus aliquando esse ducerent, se de illa perpetua, nō de hac exigua uita cogitare. Et in hac erroris nauim primis uersantur, qui nullum temporis punctum à peccato uacuum præterire patiuntur, qui utinam ad

extremum respiciat, ut uere cum alijs precari queat, regnum Dei uenire. Fiat uoluntas tua, sicut in celo, & in terra.) Voluntas Dei eiusmodi est, ut nos eius mandata curemus, exequamur, conficiamus: & id rogamus, quò nobis qui in regno mundi sumus, & regnũ Dei querimus, perinde facere liceat, ut in celo sit, ubi uoluntate Dei nihil nõ rectè geritur. Et quãuis ita uerba ponatur, ut uideamur cupere sic futurũ esse, ut in manu Dei sit facere quod ei lubet, perinde quasi sit alter quispiam qui ei imperet, tamen contra est: nam quum sit ille opifex rerum & mundi melioris origo, petimus, ut nostra uoluntas cum eius uoluntate cõiuncta sit.

Magna in nos accusatio, qui quum petimus, ut nobis liceat omnia ex uoluntate Dei facere, tacitè fatemur contra eam uenire: aliter enim frustra rogamus, Fiat uoluntas tua. Atque id præsidium petimus, quia naturalibus affectionibus ducti negotium magis quàm labore, satietatem quàm esuriam, uoluptates quàm curas cupimus, amamus, amplectimur. Vnde usu uenit, ut nihil apud nos sit factu, propè difficilius, quàm ut quis sua se uoluntate abdicet: quod sit, quum præcepta Dei obseruari causa nos refrænamus libidines, spernimus uoluptates, auaritiam coërcemus, iracundiam temperamus, ceterasq; animi labes repellimus, sobriè, castè, continenter uiuendo. Atqui unus aliquis dicet, Quotusquisque inuenietur

uenietur tanta uirtute, ut præcibus: qui ista paruo negotio præstare potuerit. Proinde nos nostre infirmitatis conscii, quorum uoluntates ut uehementes, sic crebro uariæ, inconstantes, aduersariæ sunt rogamus Deum, ut in hac uita, quæ, sicut Iob uerissimè ait, militia est, hoc est, plena sollicitudinis, ne nostris affectionibus acti erremus, peccemus, delinquamus, sed nostri actus propè tales sint in terra, quales sunt illorum quos beatos uocamus, quos in celo esse credimus. Atq; ita per hoc monemur in omnibus rebus agendis, implorare diuinum numen, quo munitis nobis, partim per malos demones, qui semper præstö sunt, ut noceat, partim per impotentia carnis, quæ, teste Apostolo ad Galatas, cum spiritu semper cõflictat, liceat rectè sapere, uitamq; spiritualem degere, perinde quasi iam in celo essemus. Est item usus, ut dicamus, Fiat uoluntas tua, quum negotium aliquod, quod gerimus, Deo commendamus.

Panem nostrum quotidianũ da nobis hodie.) Nunc de alimẽto corporis agitur, quod ex anima & carne cõstat: cuius cibi genus triplex est, ac unũquodque à Deo petendum. Cibus animæ est uerbum Dei, de quo Christus apud Ioannẽ ait, Ego sum panis uiuus qui

Et hunc panem sacerdotes assidue concionando nobis suppeditare debent.

Alter cibus, id est, panis
 noster quotidianus, est eucharistia, quam nostri iam inde
 ab initio, teste Cypria, quotidie sumere consueuerant: &
 eum petimus cibum salutarem, quia cum per illum cum
 Christo cōiungamur, qui ait, Qui edit meam carnē, et bi
 bit meum sanguinē, in me manet, & ego in illo: ut ne in
 tercedente aliquo delicto, cælesti pane subito privati, ab
 eodē, nostro merito, separemur: id quod accidit illis, qui
 bus sacrificijs interdicitur, hoc est, qui excōmunicantur,
 ut uulgō dicitur. Mos itidem apud nostros à principio
 fuit, ut manē & ieiuni panem istum supersubstantialē ef
 sent, ut Hieron. in Mat. legit, licet Seruator uesperi conse
 crauerit, ac discipulis iam cœnatis dederit, quod Christus
 manē passus, manē resurrexerit, auctores Cypria. et Ter
 tull. lib. ad uxorē 2. nam inde, teste D. Hieron. aduersus
 Iovinianū, omnium nostræ religionis mysteriorū initium
 manauit. At demum eiusmodi ambrosia, id est, cibo diuini
 tate quæ uocant, Apostolus admonet, ut quisq; postq̄ se re
 tē probarit, inueneritque purum ac sanctum, feliciter
 uescatur.

panis, p̄ sanctū in nō nemo uocat, qui fortasse malit

lo addit, ut sanctior habeatur, ut apud omnes in cælum
 feratur rumore uulgi, qui id longē certissimū esse innocē
 tia iudicium existimat. Tertius uerō cibus carnis est, de
 quo intelligit Apostolus ad Timoth. scribēs, Habentes ali
 menta, et quibus tegamur, his contenti simus. Et hunc pa
 nem uocamus, quia omnis uictus in pane consistre ex eo
 censetur, quod sine eo nullas ferē alias sumamus escas. O
 miseram uitæ humanæ cōditionē, quæ adeo nobis breuis
 incertaq; est, ut nō liceat cuiquam eam sibi diutius momē
 to horæ duraturā pro certo habere: quare cibum hodie
 rum tantum petimus. Sed quum quotidie, imō semper, ut
 Lucas euangel. ait, oporteat nos orare, per hoc in omnes
 uitæ annos alimētum rogamus. Rogamus autē, ut hoc be
 neficium Deo acceptum referamus: nam quamuis multo
 nostro labore utrunq; panē nobis cōparare nitamur, se
 cundum illud Genesios, in sudore uultus tui uescēris pa
 ne tuo: tamē alterum, id est, spiritualem gustare, hoc est,
 Dei intelligentiā habere nequimus, nisi ab ipso imbua
 mur: quod testatur Apostolus ad Cor. scribēs, Oculus nō
 uidit, & auris nō audiuit, & in cor hominis nō ascende
 runt quæ præparauit Deus diligētibus se. Nobis autem,
 etc. Ceterum panis mētio à Christo facta, uidetur esse pa
 nis, quæ ille more suo usus sit ad sensum enucleatē ex
 plicandum, qui eiusmodi est: Pater, rogamus te qui cele
 stis es, ut perinde nobis des panem, id est, animi cibum, ut
 paterfamilias prouidet alimētum corporis suis filijs: quō
 si Christus in hac sanctissima prece non uideatur
 esse loquutus de pane frumētaceo, id quod pluribus uiris
 doctis summē pbatur. Ac ita quotidie precari nos oportet

tet, quum quotidie necesse habeamus unum et alterum cibum capessere, et id in primis diebus festis, qui ea de causa cōstituti sunt, sicut in nostro De rerum inuētoribus opere planē demonstraui, quōd eos precibus ac diuinarum literarum studijs daremus, secundum illud tertium præceptum, Sabbata obseruato. Verūm quota hominū pars dies festos rectē agit, quū nō aliud fermē tēpus hodie magis detur omnis generis ludis, choreis, amoribus, cōpotationibus, aleis, pactionibus, atque nundinis? Propterea haud dubiē expediret, ut ita tandem prouideretur, quōd illi aut castius celebrarentur, aut saltem minuerentur, ut ne lasciuæ iuuentuti tantum amplius spaciij esset, sese contra præceptum Domini damnosis artibus exercēdi, corrumpendivē, si malum aliter sanari minus posset.

Et remitte nobis debita nostra, sicut et nos remittimus debitoribus nostris.) Ecce lex illa naturæ omnium regina, quæ iubet, ut ne id alteri facias, quod tibi fieri nō uis: quæ cōplectitur reliqua illa quinque præcepta, Homine ne occidas, adulterium non committas, Furtum nō feceris, Nil alienū cōcupueris, Ne falsum dixeris testimoniū. Bone Deus, quale de nobis iudicium facere quotidie cogimur? Quot mortales ingentes in singulas horas darent pœnas, si, quod pctunt, mature cōsequerentur? Non, inquā, mature cōsequuntur, quia apud Deum semper est pœnitēti ueniæ locus, sed suo tempore, & tamen quum plectuntur, uelut cæci non uident, non animaduertunt, non considerant recentem pœnam esse ueterum scelerum: de quibus iam pridē confessi fuissent, quum sæpissime dixerint, Remitte nobis debita nostra,

stra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris. Hinc igitur monemur primū metiri à nobis ueterū iniuriarum memoriam, antequam ita precemur: deinde in posterum tempus abstinere manus ab alterius iniuria, ac ab omnibus malis, quæ ab homine in hominē proficisci possint. O legem æquā, quæ nos mutua cōiugat charitate, quæ ut sol in mundo, sic in uita mortalium cuncta nutrit, auget, fouet bona. Appellamus autem hic debita, commissa nostra in Deum, sumpta metaphora à creditoribus, qui soleant debitas pecunias illis remittere qui soluēdo nō sunt, rogamusq; ipsum Deum patrē familiās, ut ea nobis sic ignoscat, quemadmodū nos eius familiæ filij, alij alijs iniurias cōdonamus. Proinde Seruator subijcit, Si remiseritis hominibus peccata sua, remittet & uobis Pater uester cœlestis: si autem non remiseritis, nec Pater uester remittet. Ista equidem uera est satisfactio, quæ ex cordis adyto proficiscitur, uerāq; delictorum remissio.

Et ne nos inducas in tentationem.) Oramus præterea ut Deus ne patiatur nos sic tētari, quōd superemur: nam sexcenti nos circumsident hostes continenter insidias facientes, quorum principes sunt sensus, qui, secundum illud Geneseos, Sensus hominis proni ad malū, nos assiduē sollicitant: per oculos enim ad superbiam, ad auariciā, ad libidinē rapimur, quum uidemus alios præ nobis honoribus, alios opibus multō beatissimos esse, forsistis uē puellis oculos adijcimus: per auditionē ad iram prouocamur, quum publico hominum sermone uapulamur: per gustatum ebrietati indulgemus, per tactum, per odoratum, molles ac dissoluti efficimur. Affectus

item nos diuexant, perturbant, discruciant. Malus quoque demon præstò ubiq; est, ut nos ad facinora trahat. Proinde ut ne in hæc mala incidamus, diuina ope nobis opus est: nam uolente Deo tentemur necesse est, quò sic de nobis periculum fiat, dicente Christo apud Ioannem, Nullam haberes in me potestatem, nisi data tibi esset de super. Sanè idcirco tentamur, ut si boni inueniamur, præmium: si mali, poenam meritã habeamus. Sed omnis huius clausulæ uis eò pertinet, ut nostræ imbecillitatis semper memores simus, quò si quid bene agamus, illud ipsum Deo acceptum referamus: si quid malè, nobis assegnemus, qui ratione nobis diuinitus data abutamur.

Sed libera nos à malo.) Conclusio totius nostri negotij apud Deum est, ut nobis incolumitatè præstet, quò in eius tutela acquiescere possimus, ac ita à uitæ animiq; periculis, quæ cõmementer malorum dæmonum operatione impendent, ope diuina liberati, tandem salui simus: nã articulus hoc loco positus ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, personã diaboli significare uidetur, cuius propriũ est tentare.

Amen.) Hebraica uox est Amen, & hoc loco significat fideliter, siue uerè, & sensus est, Vt ista omnia nos si dei pleni tuo iussu Pater orauimus, sic tua freti bonitate certum habemus nostri optati fore compotes. Iam satis cõstat hunc esse modum longè post homines natos perfectissimum precandi, quicquid nobis bono, ac de-

precandi quicquid malo futurum est. Plus utique quàm ista à Deo petere ac precari nequimus.

FINIS.

Index

INDEX ET RERVM ET
VERBORVM IN HOC
opere præcipuè memorabilium,
locupletissimus.

A		
	Aron primus omnium inter Iudæos à Mose fratre unctus atque consecratus fuit	267
	Aaronis filios minoribus cæremoniis quàm parentem, initiatos fuisse	268
Abagarus	464	
abantes natura bellicosos fuisse	236	
abdeomonaples Ismaëlita	513	
abel omnium primus primogenita ⁴ suorum gregum Deo immolauit	185	
abel protomartyr	552	
abigail iuramentum	307	
abolla uestis genus	194	
abraham quando se & Ismaëlem filium ex Agar ancilla, & omnes uernas suos circunciderit	257	
abraham primus literarũ inuentor	31	
abraham quo tempore natus	94	
		abraham Aegyptiis astrologiam tradidit 61
		abstinentiæ Christianæ in cibis capeffendis quum solène est ieiuniũ, qualis modus esse debeat 425
		abyffus 397
		Acastus funebrium ludorum inuentor 132
		accius 42
		achillea herba, ab Achille reperta 75
		acoluthi, seu acolythi 271
		actinus, Solis filius, astrologiæ auctor 61
		acu uestes facere, Phrygas excogitasse 193
		Adam primus omnium, animalibus alijs q; rebus nomina imposuit 185
		adam primus homo, unde factus 12
		adam primus hominum sibi pelliceam uestem fecit 193
		adam primus legis diuinæ transgressor 91
		adminicula gubernãdi nautem Tiphys à miluo ac-

I N D E X.

cepit	229	ritus	72
adulterium Romanos & Græcos capite mulctasse	235	ægyptiorum literæ quales	215
adulterorum apud Arabes pœna	17	ægyptiorum polygamia	17
adyrmachidarum in matrimonio mos	18	ægyptiorum sacerdotum uestitus qualis, & unde fuerit	282
Aedificiorum primi inuentores qui fuerint	199	ægyptiorum in sepeliendis mortuis cõsuetudo	208
ægyptij astrologiæ auctores	61	ægyptios primos omnium annu constituisse	105
ægyptij literarum, astronomiæ, geometriæ, & aliarum artium inuentores	28.66	ægyptios Græcos scutum galeamq; inuenisse	123
ægyptij quomodo diem obseruarint	113	ægyptios lucernæ usum reperisse	152
ægyptij primos homines apud se natos perhibent	9	ægyptios primos omnium regium principatum habuisse	93
ægyptij deorum genus apud se primum fuisse gloriantur	4	ægyptus à Nili exundatione quotannis humectatur & fecundatur	65
ægyptij primi omnium diis aras, simulachra, & delubra statuere	25	æneæ parentalia in honorem Anchisæ parētis sui facta	444
ægyptij cur sepulchrorum magnificentiæ maximam operam impenderint	208	æolus uentorum rationem reperit	64
ægyptij unde simulachrorum usum acceperint	162	æolum uelis uti nautas primum docuisse	229
ægyptij unde	15	æromantia, eiusque origo	81
ægyptiorum dij	4	æs ubi & per quem reperiuntur	151
ægyptiorum de ægrotis		æs lanus primus omnium signauit	154
		ærariæ fabricæ inuentores	

I N D E X.

res	ibid.	res	ibid.
æreos nummos quis primus instituerit	155	Afflictionis occasionem Euangelij seminariū fieri	549
æschylus primus tragœdias protulit	41.42	africus uentus	64
æsculapius medicinæ reparator	69.71.74	africorum mos	555
æsculapium specula ex ferro, plumbo, crytallo, uitro, mistisq; materijs inuenisse	155	africanus primus omnium radi quotidie instituit	236
æthiopes unde	15	afrorum deus Neptunus & afros primos omnium contra Aegyptios prælium sustibus fecisse	122
æthiopum quorundam in matrimonio mos	18	Agathyrsis promiscuas uxores & liberos fuisse	17
æthiopum quorundam in sepeliendis mortuis uariâ consuetudo	210	agendi gratias usus post prandium cœnam uel deductus	430
æthiopes Macrobios mortuos in vitreis sepulchris condidisse	209	agefilaus VI. Lacedæmoniorum rex	93
æthiopes primos deos coluisse	25	agefilai dictum	114
æthiopes Matthæus conuertit	558	aglaophon pictor	167
æthiopes primos omnium creatos esse unde constat	10	agnes uirgo sacrata	312.502
æthiopes simulachrorum auctores fuisse	162	agonalia festa	431
æthiopes nunquã ab externis regibus subacti	16	agriculturæ origo, & quot ea redundet bonis	166
ætolum Martis filium ætolum cum amento repperisse	123	agrippam à Caio principe impetrasse ne suum simulachrum in templo Ierosolymis erigeretur	161
ætoli lancearum inuentores		Alabandam Asiæ regionem,	

I N D E X.

crystallū procreare 360
 albanorum mos in sepe-
 liendis mortuis 208
 albarum sectæ initium
 atq; exitus 506
 albertus Ierosolymitanus
 antistes 495
 alcamenes IX. Lacedæmo-
 niorum rex, & ultimus
 93.94
 alcantaria oppidum regni
 Castellæ 505
 alcoranus 515
 alex, tesserarumq; ludus,
 & pilæ à quibus inuen-
 tus 132
 aleatorias artes Lydos nõ
 tam uoluptatis quàm cõ-
 pendij gratia excogita-
 se 133
 alexamenus Seyreus Te-
 iusve dialogorum, secun-
 dum Aristotelem, auctor
 60
 alexander ubi Christum
 depictum habuerit 558
 alexander Imp. uoluptatis
 gratia auiaria Romæ ha-
 buit 189
 alexāder magnus cur suos
 barbā radere iusserit 236
 alexander martyr 561
 alexander I. Rom. ponti-
 fex, cur aquam lustralem
 consecrarit 369
 alexander VI. nouum scri-
 ptorum breuium colle-
 gium numero 80 primus
 omnium Romæ funda-
 uit 530. idemq; non mo-
 dō Romæ, sed etiam in
 alijs prouincijs iubileum
 stationesq; instituit 525
 alexander VII. pontifex
 primus aquam uino mi-
 scuit 382
 alexandri I. decretum 392
 alexandri III. decretum
 pium 440
 alexandri de cõiugio de-
 cretum 350
 alexandri Rom. Imper. di-
 ctum 204.
 alexandri Imper. integri-
 tas 531
 alexandri dictum 235. 236
 alexandrum nauem 12. or-
 dinum instituisse 229
 alexādria in Aegypto un-
 de, & quando extructa
 117. 118.
 alimenta ex arborib. quis
 primus hominibus mon-
 strauerit 177
 alleluia 395
 almericus Antiochenus
 episcopus 494
 altaria in templis cur in
 Orientem uersus uer-
 gant 372
 alta-

I N D E X.

altarium ac cœmiteriorū
 origo 356. 357
 alui purgationis auctor
 69
 alyattes Lydorum rex in
 bello aduersus Milefos
 fidicines habuit 58
 Amata cur Vestales dictæ
 317
 ambrosij de circuncisione
 locus 259
 amen uox quid significet
 397. 578
 amiculum nigellū anthra-
 cinum dictum esse 442
 amphiarus ignispicij in-
 uentor 83
 amphion ex Antiopa, mu-
 sicæ repertor 49
 amphitheatrū quid 221. &
 cur arena spargi solitum
 222
 Anacleti edictum 383. 393
 anacleti V. pontificis de-
 creta 286
 anacharis Scythæ inuen-
 ta 152. 168
 anachoreticæ uitæ quis
 prima fundamenta iecerit
 478
 anaitis Armeniorū deus 5
 anastasij institutum 287.
 386
 anaxagorę de Deo opinio
 3. item de dijs 4
 anaxagoram primum lunę
 defectum monstrasse 63
 anaximander sphæræ re-
 pertor ibid.
 anaximādri Milefij de ho-
 minum ortu opinio 10
 anaximenes aëra principi-
 um posuit 7
 anaximenis de Deo opi-
 nio 3
 anaximenis Milefij Lacedæ-
 monis inuentum 111
 anchoram Tyrrhenos re-
 perisse 229
 ancile quid sit 319
 ancus cur primus omniū
 carcerem Romæ institue-
 rit 104
 andabata 6
 andreas Scythas in suam
 fidem redegit 558
 andræ Scythiā forte ob-
 tigisse 254
 andronicus Cyrrestes
 64. 65
 angariare quid 396
 anglorum in contrahen-
 do matrimonio ritus 21.
 22. 352
 anglorum in salutando
 mos 315
 anglos in ipso die natali
 infantes baptizare 263
 anglos & Scythas primos
 pellibus usos fuisse 195
 O iiii)

I N D E X.

animæ ex morbo agentes, cur oleo hodie ungan-
tur 339
animarum dignitas 2
animalia carcere coerceri, unde cœptum sit 189
animalia herbas ac remedia nonnulla hominibus commonstrasse 75
animalia quænam legionum Romanarum insignia fuerint 190
animalia quis primus manare instituerit 185
animalibus quis primus, rebusq; alijs nomen impofuerit ibid.
animi bonorum enumeratio 246
animum, non corpus purgandum esse 405
annales pontificum à principio Romanos pro historijs habuisse 46
annatarum ufus quando primum cœperit 531
anniuersarias demortuorũ exequias cur Odilon instituerit 443.444
annua parentalia cur ueteres fieri uoluerint. ibidem.
annua sacra cur Felix & Gregorius facienda statuerint 438
annulũ digito ferre, proque sigillo uti, quãdo homines cœperint 529
annulorum inuentor incertus 240
annulorum origo 155
annulus apud Romanos nota erat ordinis equestris 158
annus lunaris 106
annus magnus, quot annos solares, secundũ Ciceronem, cõtineat: item quot, secundum Iosephũ ibid.
anni ratio quàm uaria fuerit apud priscos ibid.
annos numerandi uarij apud gentes modi 67
annum qui primi constituerint 105
antennarũ repertor 229
antheri de notariis institutum 301
antheri pontificis decretum 306
ἀνθρώποι 442
anthropophagorũ in matrimonio mos 18
anthropophagos in propatulo coiuiffe 19
antiochena synodus Paulum Samofatenum hæreticum damnauit 545
antiochenam ciuitatẽ primam

I N D E X.

apollo quartus Arcadum legiflator 89
apollinis asylum in Syria 217
apollinis simulachrum in Delo 54
apollinem arcuum sagittandi que fuisse repertorem 123
apollinem lyram ac fistulam inueniffe 53.54
apollodori Atheniẽsis inuentum 167
apollonię uirginis Alexandria martyris fortitudo 561
apollonius orator imperante Lucio Commodo, cur martyrio coronatus sit 422
ἀποφύρεται 138
apophoreta ibid.
apostata qui uocetur 539
apostoli cur dicti 274
apostoli iuramentum 307
apostoli cur in diuersas mundi partes distracti fuerint 557
apostoli quomodo inter se prouincias ad euangelizandum partiti fiant 254.258
apostolos apud Romanos religionis auctores fuisse se 256
mam omnium fuisse quæ Christianũ nomen proferre aufa sit 254
antiochia urbs capta 518
antiphona 396
antiquos in luctu ut plurimum nigra uestimenta induiffe 442
antisthenis de Deo opinio 3
antonianę sectę origo 512
antoniani sodales 508
antonini Heliogabali luxuria 197
antonius Enipho grãmaticus 36
antonius Musa medicus 73
antonius ubi cœnæbium condiderit, & quos secum habuerit 482
Apellis hæresis 538
apis Aegyptiorum rex, medicina repertor 69
apollinares ludũ unde instituti 325
apollo Delphos colebatur 5
apollo medicina repertor 69.74
apollo cur Pythius dictus 130
apollo primũ cithara simplicis, Marsias autẽ tibiis usus est 55

I N D E X.

apostolos fallacias dæmo-
nū usitato more factas, ti-
muisse 2
appij Claudij libido de-
cemuiratum sustulit 99
aprilis, quasi Aphrilis, di-
ctus 107
aprorum in morbis reme-
dium 75
apuleius martyr 561
Aquila uentus unde di-
ctus 64
Aræ cur primò ansæ di-
ctæ sint 186
arabo medicinæ repertor
69
arabi unde 17
arabes adulterium capite
mulctasse 17.235
arabes singulis annis pue-
rum immolatum sub ara
sepeliisse 364
arabum mos in contrahen-
do coniugio 17.18
arabum mos in fœdere pa-
ciscêdo qualis fuerit 141
arachne cur à Minerua in
araneam cõuersa sit 191
arachne quænam inuene-
rit ibid.
aramei unde 15
aratri inuectores 173.174
arbores peregrinæ à qui-
bus in Italiam translatae
sint 182
arcas duas à fossoribus in
agro L. Pætlij repertas
fuisse, in quarū vna Nu-
ma rex, in altera uerò e-
ius libri reperti sunt 118
arcades musicam inuenis-
se 50
arcades primos in Italiam
litteras attulisse 32
arcades primos omnium
instrumeta musica in La-
tium attulisse 57
arcades Italis leges dede-
runt 89
arcadum legislator Apol-
lo quartus 89
archagathus Romam pri-
mus ex medicis uenit 71
cur carnifex appellatus
ibid.
archelaus VII.Lacedæmo-
niorum rex 93
archelaum ex Ionia Athe-
nas primum physicā im-
portasse 60
archemides Syracusanus
sphæræ repertor 63
archestratus III.Lacedæ-
moniorum rex 93
archiepiscopi 302.303
archiflamines ibid.
archileus martyr 561
archilochus iambici car-
minis inuector 40
architecturæ origo 199
archy-

I N D E X.

archytæ Tarētini de mun-
do & hominum ortu fen-
tentia 9
arcus-bufus 125
arcus & sagittarum reper-
tor 123
arenam pro amphitheatro
aliquando capi 222
areopagi erymon & nomi-
nis causā 96
areopagitarum magistrat-
us, unde constitutus ib.
argenteam statuā sibi pri-
mus omnium Pharnaces
fecit 165
argenti inuectores 150
argenti primus signator
154
argis II.Lacedæmoniorū
rex 93
argiuorū legislator Pho-
roneus 89
argos duplex 202
aristarchus 36
aristeum Apollinis filium
oleam inuenisse 180
aristippi sententia de ani-
mæ interitu 553.554
aristocrata quid, eiusque
origo incerta 94
aristocrata quando cœ-
perit Romæ 98
aristophanes 42
aristoteles 36
aristotelis de mūdo & ho-
minum ortu sententia 9
aristotelem omniū primū
bibliothecam instituisse,
quā unā cū schola Theo-
phrasto reliquit 115
arithmetica origo 66
armatā saltationem Cure-
tes primū instituisse 131
armeniorū deus Anaitis 5
armorū & æneorū tormē-
torum primus usus 122
arrius 542.546
arrij schisma 540
artaxerxem in potatione
corona usum fuisse 148
artemō Clazomenius te-
studinum inuector 124
artem meretriciā cur Ve-
nus prima omniū in Cy-
pro instituerit 232
artem nauigandi quis re-
pererit 227
aruales sodales cur à Ro-
mulo creati 320.321
arualium collegiū Romæ
à Romulo institutū 508
aruncius Rubrius medi-
cus 73
aruspicum munus ibid.
aruspicina ars quid in se
contineat ibid.
aruspicina ars unde nomē
trahat ibid.
aruspicinae artis & fortū
Prænestinarum origo 82

I N D E X.

aruspicij inuentor	83	li ostium, Herculi conse-	
Arciæ repertor	224	cratum	ibid.
asiã Ioannes cõuertit	558	asylum à quibus constitu-	
asianorum mores	555	tũ fuerit	216. & quo nos
asinium Pollionem Romę		paçto asyly utamur	217
primũ bibliothecam		Athanasij episcopi Alexã-	
fecisse	115	drini instituta	408. 568
asofra	57	athenarũ dea Minerua	5
ascheruggium	501	athenis asylũ templũ mi-	
asiduas preces inter ho-		sericordiã, cur ab Her-	
mines esse debere	371	culis nepotibus collo-	
assyrij unde	15	catum sit	216
assyrij literarum inuentor-		athenis theatra fuisse	218
es, secundum Plinium		athenienses cur Protago-	
28. 29		ram suis finibus eiece-	
assyriorum deus Belus	5	runt	3. 549
assyriorum in sepeliendis		athenienses quibus primò	
mortuis cõsuetudo	210	statuas erexerint	164
assyriorũ sectæ origo	509.	athenienses quomodo di-	
510		em obseruarint	113
assyrios astronomiã repe-		atheniensium in augendis	
riffe	62	libris studium	115
assyrios & Babylonios u-		atheniensũ inuẽta	172. 173
xores ex publica au-		athilæ crudelitas Leonis	
ctiõne emere consue-		I. pontificis Rom. fan-	
uiffe	18	ctitate uicta fuit	564
astrologiæ origo	61	athletas in Circo certasse	
astrologiã ab Hebræis ad		222	
Aegyptios & Chaldæos		atlas	59
manasse	63	atlas Libyæ filius astrolo-	
asyli etymologia	216	giæ repertor	62. cur cæ-
asylum in Calauria non		lũ sustinere humeris po-	
procul Trœzene Ne-		tæ finxerint	ibid.
pruno dicatum	217	atlas spheræ repertor	63
asylum ad Canopicum Ni-		atomi unde dictæ	8

atta-

I N D E X.

attalicæ uestes unde di-		stro Rom. pontifici obla-	
ctæ	193	tum, quod ille non acce-	
atticis promiscuas uxores		pit	283
& liberos fuisse	17	aureliani in Christianos	
auaritiæ effectus	535	decima persequutio	551
Auerna locus	497	aureus numerus cur di-	
aus ad uenandũ quis do-		ctus, & à quo excogita-	
cuerit, incertum	240	tus	110
augurũ collegia apud Ro-		aureus nummus quando	
manos summa religione		Romæ percussus sit	153
culta fuisse	85	auriga qui sit futurus	61
augurum summorum no-		aurum cur palleat	150
mina	84	aurum & argentum apud	
auguria unde dicta	ibid.	Pangæum maximẽ abun-	
augustini de polygamia		dare	150
locus	347	auri conflaturam quis in-	
augustiniani eremitani		wenerit	151
491		auri intexendi modũ At-	
augustus Cæsar duos obe-		talum regem Asiæ repe-	
liscos Romam ex Helio-		riffe	193
poli transportauit	214	auri primi inuentores	150
augustus unde dictus	107	aufe non legendum esse,	
augusti Mausoleum & am-		sed Osea	273
phitheatrum	221	auspicia unde dicta	84
augylarum mos	18	auster uentus	64
auaria quis primus insti-		auctores colèdorũ deorũ	
tuerit	189	qui primi extiterint	24
in Auibus tria diuinandi		Aza apud Iudęos quando	
genera	84	regnarit	67
auicenna medicus	73	azymorum dies	360
aulea ubi primũ inuẽta	192	B	
A. Cornelius Cossus	99	B abylonij quomodo di-	
A. Sempronius Atracinus		em obseruarint	113
ibid.		babyloniorum deus Be-	
aureum diadema Sylue-		lus	5

I N D E X.

babyloniorum mos 233
 babyloniorum de ægrotis
 consuetudo laudata 72
 babylonios & Assyrios u-
 xores ex publica auctio-
 ne emere consueuisse 18
 babylonios olim piscibus
 tantum uictasse 187
 bacchanalia sacra 321
 bacchanalia celebrandi
 mos 233, 234
 bacchanalia Melampus A-
 mytheonis filius insti-
 tuit ibid.
 bacchanaliorum effectus
 ibid.
 bacchum Ioui post deu-
 ctos Scythas primitias
 obtulisse 475
 bacchianos fenestras canibus
 obiecisse 210
 baleares insulæ 123
 balis herba 73
 balista & fundæ inuento-
 res 123
 balsamum ubi nascatur 338
 baptismatis causa 260
 baptismatis primus usus
 ibid.
 baptismatis triplex genus
 265
 baptismum non iterandum
 esse 264
 baptizandi adultos modus,
 & quibus diebus 266
 baptizatorum infantium
 institutum, ab Apostolis
 promanasse 262
 baræorum mos in con-
 flanda pactione qualis
 fuerit 141
 barbam aut comam ne præ-
 sul & reliqui sacris ini-
 tiati nutrissent, à quo ue-
 titum 286
 bartholomæus Indos ci-
 teriores conuertit 518
 bartholomæo citeriorem
 Indiã forte obtigisse 254
 basilica insula 159
 basilidis Cerdonis hære-
 sis 538
 basilium Brigidentium or-
 dinis auctor 500
 basilium quando & ubi flo-
 ruerit 483
 bastetanorum de ægrotis
 mos laudatus 72
Beelzebub quid 10
 Beelzebub 397
 bel, Beel, & Baal, idem sunt
 ibid.
 bellandi morem à Marte
 repertum esse 121
 bellariorum inuectores 187
 bellerophontis inuentum 126
 bellicarum machinarum in-
 uectores 123
 belus Babyloniorum & As-
 syriorum Deus 5
 belus

I N D E X.

belus amnis 159
 belus, Nini pater, ab Assy-
 rijs & Babylonijs cultus
 25
 benedictio sacerdotis
 post sacra, & circunuer-
 sio frequens eiusdem in
 altari, unde promanarit
 389
 benedictus Nursinus quã-
 do claruerit 483
 benedictinorum uestitus
 ac regulæ 485
 berecynthes Rheam co-
 lunt 5
 bernardus abbas 504
 bernardus Castilionensis
 487
 Bibula charta 119
 bidentis anchoræ reper-
 tor Eupalamius 229
 bigas primum Phrygas
 iunxisse 127
 bin pondus 149
 biremis auctores 228
 biretri repertor incertus
 239
 bisextus annus cur dictus
 108
 Bombardæ inuentum omni
 admiratione execratio-
 neque dignum 237, 238
 bombardæ unde dicta 125
 bombardæ repertor incer-
 tus 124
 bombardæ nihil terribilius
 ab hominibus excogita-
 ri potuisse ibid.
 bombardæ usus Venetis
 primum indicatus ibid.
 bombyces unde genera-
 tur 196
 bombycinas uestes Pam-
 philum reperisse ibid.
 bonæ deæ sacra 321
 bonorum cœnobij prope
 Londinum fundatio 504
 bonifacius primus omnium
 iubileum retulit 523
 bonifacij primi decretum
 287
 Bonifacius III. altaria can-
 didis linteis pannis ope-
 riri uoluit 357
 bonifacij III. de Cardina-
 lium dignitate & officio
 decretum 292
 bonifacium III. formam eli-
 gendi episcopi, sacerdo-
 tes atque diaconos mu-
 tasse 299
 boreas uetus unde dictus
 64
 boues ad aratrum quis pri-
 mum iunxerit 173
 Braccata Gallia unde no-
 men traxerit 194
 braccæ Gallorum uesti-
 tus qualis ibid.
 brachmanæ apud Indos

I N D E X.

nihil animatum comedisse	186	cadmus	45
breniatores Romæ quis primus omnium instituerit	530	cadmus in Græcia religionis auctor	27
ctorarit: ac dein restituerit	ibid.	cadmus quas literas in Phœnicia in Græciâ attulerit	29
brigidæ uiduæ sanctitas	499	cadraus ubi aurum inuenit	150
brigidensium ortus	ibid.	cadmus auri cõflaturæ inuentor	151.
uestitus	500	Idem Thebis, uel in Phœnicia lapidicinas inuenit	200
britânis promiscuas uxores & liberos fuisse	17	Cæacus argenti inuentor	150
britannorum mos in conuigio	ibid.	cæcilia martyr	312.561
bruno Colonienfis Cartusianæ congregationis auctor	493	cæcilius	44
Bucolici carminis inuentor	41	cælestinus I. Rom. pontifex	546
buddas	58	cælestinus V. Rom. pontifex auctor ordinis Cælestinorum	488
<i>Buddh</i>	325	cælestinorum ordinis origo	ibid.
<i>Buddh</i> quid Græcis denotet	531	cælum inhabitare quis dicatur	269
bullæ aurea quibus peculiaris fuerit	194	cæremoniæ unde uocentur, & quæ propriè dicantur	391.392
Byzantina synodus à Vigilio pont. habita, Theodororum oppugnauit	546	caesars	512
C aballio urbs	418	cæretum Vmbriæ oppidum	ibid.
cadauerû ablutiones & unctiones unde originem trahant	443	cæriti populo in centum annos inducias datas fuisse	139

cæsa-

I N D E X.

cæsares Romæ quâdo creati	100	C. Caligulæ de osculandis pedibus edictum	314
Cain primus agricola	171	Caij I. pontificis decretum	306
cain primus denarium ex auro fecit	153	calata, id est uocata	109
cain aut Seth lapidicinas inuenit	200	Idem Cain pondera & mensuras pri- mus reperit	67
cainum Adæ filium anxie in cumulandas pecunias incubuisse	153	C. Iulius Cæsar primus omnium amphitheatrum in campo Martio posuit	221
C. Iulius Cæsar primus omnium amphitheatrum in campo Martio posuit	221	C. Cæsar cur sinistrum pedem ad osculandû Pompeio Pæno porrexerit	313
C. Cæsar cur sinistrum pedem ad osculandû Pompeio Pæno porrexerit	313	C. Cæsaris amphitheatrum cur ab Augusto destructum	221
C. Cæsaris amphitheatrum cur ab Augusto destructum	221	C. Cæsa rem caluitij deformitatem iniquissimè tullisse	239
C. Cæsa rem caluitij deformitatem iniquissimè tullisse	239	C. Cæsa rem latum clauum gestasse	193
C. Cæsa rem latum clauum gestasse	193	C. Martius Rutilius ex plebe Dictator creatus	100
C. Martius Rutilius ex plebe Dictator creatus	100	Caius princeps Petroniû mist, ut suum simulachrum in templo Ierosolymis erigendum curasset	161
Caius princeps Petroniû mist, ut suum simulachrum in templo Ierosolymis erigendum curasset	161	C. Caligulæ de osculandis pedibus edictum	314
C. Caligulæ de osculandis pedibus edictum	314	Caij I. pontificis decretum	306
Caij I. pontificis decretum	306	calata, id est uocata	109
calata, id est uocata	109	calatrauensium militum religio	505
calatrauensium militum religio	505	calchas augur	84
calchas augur	84	calendæ unde dictæ sint	ibid.
calendæ unde dictæ sint	ibid.	calices in quibus cõsecratio fieri solita, ligneos olim fuisse	458
calices in quibus cõsecratio fieri solita, ligneos olim fuisse	458	caligam apud ueteres calceamenti genus fuisse	240
caligam apud ueteres calceamenti genus fuisse	240	caligarum auctor incertus	ibid.
caligarum auctor incertus	ibid.	calistus martyr	561
calistus martyr	561	calistus I. Rom. pontifex ubi ædem extruxerit, & cui dicarit	521
calistus I. Rom. pontifex ubi ædem extruxerit, & cui dicarit	521	calisti institutum	418
calisti institutum	418	calisti institutum de calibatu sacerdotum	345
calisti institutum de calibatu sacerdotum	345	callias Athenienfis minij inuentor	160
callias Athenienfis minij inuentor	160	calyphas Mahometo successit	517
calyphas Mahometo successit	517	camalduësum religio unde exorta	486
camalduësum religio unde exorta	486	camisia uestis	194
camisia uestis	194	campanæ inuentor igno- ratur	237
campanæ inuentor igno- ratur	237	candelæ ex sauo inuentor	P
candelæ ex sauo inuentor	P		

I N D E X.

incertus	240	triplici initiatorum ge-
canicie laus	274	nere constare
canon	396	cardinalium pileus vnde
canonicorum regularium		defluxerit
origo	304.491	cardinalium quæ sit pri-
canonicorū uestitus qua-		ma origo
lis	492	cares ocrearum & crista-
cancros edendo sibi cer-		rum inuētores
uos à phalangi morfos		caria vnde denominata
mederi	75	84
cantabros vxoribus olim		carnis cibus
dotes dedisse	18	carnis usum sub Saturno
cantores nostrates in tem-		nullum fuisse
plis notati	408	carmelitanorū ortus
capillorum tincturam Me-		vestitus
deam reperisse	236	carmelus Syriæ mons
capita cur aperiamus ma-		carmenta Euandri mater
gistratibus	312	431
capitis rasio vnde initium		carmentalia sacra
traxerit	284	ibid.
capitis rasonē olim pro-		carthaginenses ab Aga-
brofam fuisse	ibid.	thocle victi, cur ducen-
caras auguriorum inuen-		tos nobilium filios Sa-
tor	84	turno immolarint
carcerem quis primus, &		366
cur instituerit	104	carthaginēses Saturno ho-
cardinalium ordinis vera		mines litasse
origo	290	ibid.
cardinales titulum pres-		carthaginensium Impera-
byterorum vnde habe-		tores quando triumphare
ant	294	consueuerint
cardinales vnde suos titu-		142
los habeant	ibid.	carthaginensium inuentū
cardinalium officium	292	124
cardinalium ordinem ex		carthusianorum ortus
		186
		caspios demortuos bestijs
		proiecisse
		210
		casinum oppidum
		483
		casiterides insulas plum-
		bum

I N D E X.

bum gignere	151	celocis inuētores Rho-
causius Calpitanus medi-		dios fuisse
cus	73	229
castitatem coactā quæ ma-		cenchreæ Corinthiorum
la sequantur	345	portus
catapultæ inuētores	123	286.451
catechumeni	266	cenfus Rom. origo & for-
κατηχητι quid	ibid.	ma
cathedram Petri cur prin-		101
cipalem Cyprian. uocet		cenfum agere, quid
277		103
catonis de agricultura te-		centaurea herba à Chiro-
stimonium	166	ne reperta
74		74
catonis egregiū dictū	188	centaurorum fabula vnde
catonis leges cibarię	ibi.	exorta sit
caulli de coniugio car-		127
men	351	centauros equos subagi-
cauea pars media theatri		tasse
220		ibid.
cauponam Lydos aperu-		cephas vocabuli interpre-
se	178	tatio
causarum tria genera	379	396
Cecropia oppidum in ar-		cerafus à L. Lucullo quan-
cem translatum	202	do in Italiam translata
cecrops cur bifrons habi-		182
tus	17	cerealia sacra vnde
cecrops Diphyes æqualis		321
Mosis, primus Atticę rex		cereæ paschales candelæ
fuit	27.93	vnde initium trahat
cecrops Diphyes in Græ-		435
cia religionē instituit	27	ceres quasi Geres dicta
cecrops quādo vixerit	139	171.533
cecropem cōiugium ante		ceres agriculturæ inuen-
Deucalionem cōstituis-		trix
se	17	ibid. & 174
		cererem primū omnium
		mortalibus leges dedis-
		se
		88.90
		ceroferarij
		271
		cerui dictamni herbæ esu
		flagittas corpori infixas
		extrahunt
		75
		cerui à phalagio percussī,
		cancros edendo sibi me-
		dentur
		ibid.

I N D E X.

ceruisiæ usum Dioscoridē
non ualde probare 179
ceruisia quinam populi u-
tantur *ibid.*
Cephas 396
Cephus Chemis regis fra-
ter 206
Cæsarea, Philippi urbs
463
Chabreus rex 206
χαίρε 528
chalcedonia synodus à
Leone I. pont. habita, Eu-
tychianum errorem dif-
cussit 546
chalcus Athamatis filius,
clypei inuentor 123
chaldæi astrologiæ aucto-
res 61
chaldæi apud Babylonios
& Assyrios sapientes ha-
biti 58
chaldæi qui uocentur 248
chalybes, vel, vt alij, Cy-
clopes primi omniū fer-
rariam exercuerunt 151
chanaan Noe nepos cur
seruitute mulctatus 95
chananæi unde 15
charandes primus Tyrio-
rum legislator 89
charitatis argumenta 481
chartarum inuentio 118
chartarū varia genera 119
chelidonia herba ab hi-
rundinibus inuenta 75
Chemis rex ab Herodoto
Cheopes dictus 206
Chios, Dionysio Oma-
dio, hominem crudeli-
ter discerptum immolaf-
se 363
chirromantia quid, eiusq;
origo 81
Chiron medicus centau-
rorum iustissimus 74
chirothecæ cur olim epi-
scopis data 283
χρηστικῶν 70
chlamys quibus peculia-
ris fuerit 194
choreas ducendi consue-
tudo unde orta 332
Chorcæbi Atheniensis in-
uentum 167
chorus unde dictus 408
eiusq; origo *ibid.*
chrisma quid 337
chrismatorium quid uo-
cetur 553
Christianæ reipub. duplex
hominum genus esse
267
christianæ reipub. præstan-
tia 553
christianæ religionis ori-
go *ibid.*
christiani à quibus perse-
cutioni fuerint 355
christianorum ad decem
&

I N D E X.

& septem millia, diebus
tantum xxx. Diocleria-
no imperante, supplicij
afflicta fuisse 409.410
christianorum afflictio &
persecutio ingens 551
christianorum mos in con-
iugio laudatus 19
christianis ieiunandi ratio
425
christianos quinam ex a-
lienis & externis primi
infectati fuerint 550.551
christianismi initium un-
de promanarit 241
Christus cur à Deo in
mundum missus sit 245
Christus cur Messias di-
ctus 394 *item* Naza-
ræus *ibid.* & 248
Christus cur miracula edi-
derit 249
Christus cur in mundum
uenerit 548 *item* cur
sibi apud Iudæos inuidi-
am conflatit *ibid.*
Christus cur orandi sacri-
ficandiq; modum insti-
tuerit 249
Christus 12. Apostolos, &
70. discipulos cur elege-
rit *ibid.*
Christus qualis sit homo,
& quomodo ad nos ue-
nerit, & Verbum caro fa-
ctum sit 246
Christus qualem potesta-
tem Apostolis dederit
250.251
Christus quando & cur à
Ioanne Baptista baptiza-
tus sit 249
Christus quid homines
docuerit *ibid.*
Christus quo tempore, &
ubi natus sit 247 quan-
do, & cur circumcisus
247.248
Christus quo tempore æ-
tatis suæ in templo do-
cuerit, & cum doctori-
bus disputarit 248
Christus Seruator cur in-
tra cubiculum orare nos
iusserit 567
Christus sol iustitiæ 372
Christus unde dictus 248
Christi mors, resurrectio
& ascensio 250
Christum Abagaro Edif-
seniorū Toparchæ suam
imaginem dono misisse
464
Christum cur Deus mor-
ti & afflictionibus expo-
situm esse uoluerit 245
Christū salutates se, oscu-
lari solitum fuisse 314
Christos perunctos quos
Dauid uocet 336
P iij

I N D E X.

chryssippi de deo opinio 3
 chrylostomi de polygama locus 348
 Cibus animæ quis sit 573
 cibus triplex ibid.
 cibi potusq; vsus quis verus 188
 ciborum delectus in ieiunio per legē habitus 427
 ciceronis contra Epicurum, de Deo sententia 4
 ciceronis de agricultura encomium 166
 ciceronis de hominū ortu opinio 12
 ciceronis de institutoribus sententia 231
 ciceronis locus in Catone emendatus 39
 ciceronis locus enodatus 444.445
 ciceronis de Romanorū lingua sententia 13
 ciconiā origano sibi à venenis salutē querere 76
 cilicium vestis genus unde confectum 195
 cinerum Pyrrhi regis legati memoria 120
 cinerum dies cur sit cōsecratus 417
 ciuica corona 146
 circe uenefica 78
 circenses ludi vnde dicti 137
 circorum nauem Cyprios reperisse 229
 circini inuentor 224
 circius ventus 65
 circuitores qui vocentur 231
 circuncisio carnis & spiritus 258
 circuncisio Iudæorum, à Christianorū baptismo quid differat ibid.
 circuncisio quando primū, & cur instituta sit 257
 circuncisionis genera duplicia esse 258
 circūcisionis modus declaratus 257
 circūcisionis præceptum graue, & minimè æquū Iudæis primò visum fuisse 259
 circuncisionis vsus 258
 circuncisionem omnium aliorū mandatorū Dei lōgè antiquissimū esse 257
 circi descriptio 137
 cistercium 487
 cisterciensis ordinis auctor ibid.
 citharæ repertores diuersi 55
 citharæ septem chordas Terpan drum, octauā Simonidēs, nonam Timotheum adiecisse ibid.
 cithara

I N D E X.

cithara apud Hebræos, quot chordas habuerit, & quæ eius forma fuerit ibid.
 cithara cum pleetro percussa ibid.
 ciues vnde dicti 202
 ciues Romani in quinque classes diuisi 101
 ciuile ius à quo & quando Romæ euulgatū, factiq; in albo circa forum propositi fuerint 110
 ciuitas vnde dicta 202
 ciuitatem regiam vel popularem qui primò instituerint 92
 Clara virginis congregatio 498
 classem Neptunus primus omnium instituit 227
 classe primum depugnasse Minoem 229
 classes Rom. quinque, & quanti vnaquæq; sit æstimata 101
 clauum pangendi mos apud Romanos 68
 clauium inuentor 224
 cleanthis de Deo opinio 3
 cleaticum philosophiæ genus 59
 clemēs I. pont. cur episcopalem cathedram in eminentiore tēpli loco collocari voluerit 278
 clemens martyr 561
 clemens V. quando pont. factus 531
 clemētis V. pont. iussu cur Tēplarij ad vnū omnes deleti fuerint 503
 clemens VI. iubileum 50. anno, Bonifacius VIII. 100. celebrari sanxit 524
 clementem à Petro initiatum fuisse 256
 clemētē pont. notarios constituisse 301
 cleomenis Lacedæmonij exercitus ex seruis manumissis 95
 cleopatraz exemplum de coronis venenatis floribus 147
 cleopatraz luxus 189
 cleophanti Corinthij inuentum 166.167
 cletus martyr 561
 cluniacensium ordinis fundatio 486
 clypei inuentores 123
 clysteris vsum ciconias aperuisse 76
 κλυτὸς 394
 Co insula Aesculapio dicata 71
 cœnobiorum duorum prope Seruatoris sepulchrū, ortus 482
 P iiii

I N D E X.

collegium breuiatorum quis primus omnium Ro- mæ instituerit 530	gros miseræ vnde orian- tur 72
collegia virginum vnde exorta 213	conchylium 198
colorem album præcipuè Deo decorum habitum fuisse 283	concilia sine Rom. pontifi- cis auctoritate habita, ir- rita esse debere, qui pri- mi omnium statuerint 547
colores diuersos intexere Babylonios cœpisse 193	concilia uaria diuersis in locis habita 542.545. 546.& 547
colores quis primus om- nium inuenerit 167	conciliorum origo 544
columellæ de agricultura encomium 166	concionandi mos vnde promanarit 373.374
columnæ marmoreæ quæ- do Romæ haberi cœptæ 201	concionator qualem sibi concionandi modum præ- scribere debeat 374 & deinceps
commercia uictus gratia inuenta esse 230	conclusio quid 375
communia omnia sub Sa- turno fuisse 138	concupendum quando fit 236
comœdia noua cur à poë- tis inuenta 42	confessio uera quæ sit 402. 403
comœdia vnde dicta ib.	confessio annuaria à quo instituta 405
comœdiæ à tragœdijs quid differant ibid.	confessionis publicæ ini- tium 402
comœdias tragœdias quæ recitandi in theatro mo- dus 219	confessionis apud Chri- stianos institutum unde defluerit ibid.
compactionem ferri quis excogitarit 151	confirmatio quid 375
côpatres in baptismo te- stes 264	côfirmationis origo. 264. 338
conceptiuæ feriæ 432	confraternitatis sectæ pri- mordium 507
concertationes circa æ-	confutatio quid 376
	conglia-

I N D E X.

congiaria dona 326	consules unde dicti ibid.
congregationis canoni- corum Seruatoris, quæ & Scopettina dicta est, auctores quinam fuerint 493	confus deus 451
coniugij bonum 341	conuiuari quum quis præ- sertim sacerdos primam celebret missam, vnde natum sit 330
coniugij finis 349	conuiuium Dominicum quale fuerit 419
coniugij origo & causa 15.16	conuiuia pontificalia 326
côsecrationis mysterium magni minorisq; sacer- dotis apud Hebræos ex- plicatû 267.& deinceps	triumphalia ibid.
côsecrationis primi sacer- dotis ratione mysterio non caruisse ibid.	funebria ibid.
consensus matrimonium facit 352	copides 455
côstantinopolitana syno- dus à Damaso pont.ha- bita, Macedonij & Eu- doxi hæresim damnauit 546	corax Siculus 48
constantinus Imper. quæ templa erexerit 521	corbana quid 397
côstantinus IIII.Imp. 547	corde circuncisus qui di- catur 259
côstantini de Maxentio Licinio & Maximiano vi- ctoria 552	corinthi hæresis 537
consualia sacra unde pro- manarint 431	cornelianum decretum 306
consules quando Romæ pro regibus esse cœpe- runt 98	cornelius Centurio pri- mus omnium ex genti- bus à Petro baptizatus fuit 262
	cornelius martyr 561
	cornelij synodus in vrbe Roma Nouatianam hæ- resim damnauit 544.545
	corona dignos esse legiti- me certantes 552
	coronæ vnde olim fieri confueuerint 145
	coronarum varia genera 146
	coronas qui primi inuene- runt 145
	corporis nostri partes P v

I N D E X.

principales tres 453
 conradus Germanus, pri-
 mus omnium ex Germa-
 nia artem impressoriam
 Romam artulit 117
 corus, siue Caurus ventus
 64
 corylus Arguius primus
 Olympici certaminis vi-
 ctor 129
 Crassus diues quales suis
 ludis coronas dederit
 146
 crates cur aurum in mare
 proiecerit 153
 crates Malotes 35
 cratinus 42
 cremádorum cadauerum
 vsus cur apud Romanos
 increbuerit 211
 crepi cur Luperci dicti
 136
 cretenses musicam inue-
 nisse 50
 cretenses præcinente ci-
 thara gressus in prælia
 ingredi solitos fuisse 58
 cretenses scorpionem tor-
 mentum reperisse 123
 cretensium legislator Mi-
 nos 89
 cretensium deus Iupiter
 5
 cribrorum excogitatores
 175
 cribrorum genera è fetis
 equorum Galliam repe-
 risse ibid.
 crispus Sallustius 46
 cristarum & ocrearú Ca-
 res repertores 123
 crucigerorum ortus 495
 crux in celo à Constanti-
 no Imp. quando conspe-
 cta 357
 crux quando primùm cœ-
 perit haberi honori atq;
 uenerationi ibid.
 crucis signo se munire vn-
 de ortum 454
 crucis supplicio necari
 quenquam cur Constan-
 tinus vetuerit ibid.
 crystalli generatio vnde
 160
 Ctesibij Alexandrini in-
 uentum 111
 Ctesiphontis inuentú 124
 Clistas ex Thracibus sine
 coniugio vixisse 19
 Cubiculariorum institu-
 tio 301
 curetas olim Saturno pue-
 ros immolasse 364
 curius ex agro in Dictato-
 rem accersitus est 170
 curruum repertor 127
 Cybelis inuentum fistula
 54-55
 cyclopes turres primos
 omnium

I N D E X.

omnium inuenisse 202
 cymbæ excogitatio 229
 cyniræ inuenta 151
 cyprianus Carthaginen-
 sis episcopus quando
 martyrio coronatus sit
 561
 cypriani dicta 556
 cypriani locus de circum-
 cisione 257 item eiusdem
 de ieiunio dictum 430
 deq; mortuorú luctu sen-
 tentia 447
 cypriorum mos 232
 cyprum insulam crystal-
 lum procreare 160
 cypselus 131
 cyrenaicus 3
 cyriacus Ierosolymitanus
 antistes, crucigerorú au-
 ctor 495
 cyrum Persarú regem vi-
 ctis Lydis Ioui decimam
 prædæ dedisse 475
 cyri regis Persarum me-
 moria 120

D

Dactylos in Creta fer-
 rum adinuenisse 151
 damasi decretum 385-386.
 409
 damasi pontificis schisma
 539
 dædali inuenta 224
 dæmoniaci quomodo à sa-
 cerdotibus liberentur
 369
 dæmonis responsum Syl-
 uestro pontifici datum,
 quale fuerit 367
 dæmones quibus technis
 mortalibus imposuerint
 ibid.
 dæmones effugandi mo-
 dum, aut incantationes,
 quibus morbi fedarentur,
 quis primus edidit
 79
 dæmones malos deorum
 personam suscipere 1
 dalmatica vestis vnde re-
 perta 194
 danaus an primus omniú
 puteos foderit 204
 danaus nauem ex Aegy-
 pto in Græciam primus
 omnium inuexit 227
 daphnis, Mercurij filius,
 Bucolicum carmen inue-
 nit 41
 dauid vates diuinus 38
 dauid vates musicus 55
 Debiles mébris aut man-
 cos ad sacerdotium ad-
 mitti Amastium noluisse
 287
 decalogus à Deo cur ho-
 minibus per Moysen tra-
 ditus 93

I N D E X.

decemviri quando primū Romæ creati	100	democratia unde descen- derit	94
decemviratus Romæ ob stuprum abrogatus	99	democritus magices stu- diosus fuit	78
decij in Christianos octa- ua persequutio	551	democriti Abderitis de hominum exortu opinio	11
decimarum & primitia- rum, ac primogenitorū redēptionis origo	469.	democriti de poëtis sen- tentia	37
& deinceps		demonstratiuum genus	379
decipremem Nefigiton in- stituit	229	demortuorum anniuersa- ria iusta vnde originem trahant	443
declamator quis	49	demosthenis laus	48
dedicandi templa institu- tum	361	denarij diurnus	104
dela Phryx	151	denarij ex auro quis pri- mus fecerit	153
delam ferri temperiē inue- nisse	152	denicales feriæ	433
deliberatiuum genus	379	dentis euulsionē quis pri- mus inuenerit	69
delphorum deus Apollo	5	deæ Syriæ sacerdotū fe- stæ origo	509
delubra Epimenidē Cre- tensem primum inuenif- se	203	derbicæ & Massagetæ æ- grotantes iugulabant ac deuorabant	208
demaratus Corinthius fi- gulus	167	Deus quid Pythagoræ 3. quid item Thaleti Mile- sio	ibid.
demetrius Antigoni ad 30. ordines nauem insti- tuit	229	Deus quomodo colendus 5 unde dictus	7
demetrius poëta satyri- cus	43	Deus vnus est, & rerum omnium principium	6.
democratia	92	Dei nomen quomodo san- ctum	8.254
democratia quomodo & cur sensum in vrbem Ro- mam irrepserit	99		

I N D E X.

ctum fiat, & quomodo item profanetur	570	torem Liberum patrem fuisse	93
deo vero qui primi sacri- ficauerint	27	diagoras Atheos	3
deo à nobis duo offerri debere	369	diagoras philosophus, cur ab Atheniēsis ex- pulsus sit	549
deo immolandi pecora mos	185	<i>diariorum</i>	70
deum animum iustū, non munera respicere	468	dialecticæ origo	ibid.
deum cur patrem uoce- mus	568	dialogorum auctor Plato	ibid.
deum non uocis, sed cor- dis auditorem esse	ibid.	dibapha Tyria	198
deū numero impari gau- dere	108	dibutadis Sicyonij inuen- tum	167
deum solum sapientē esse Pythagoras sensit	59	dictamni herbæ virtus	75
deorum imagines cur pri- sci in sacrificiali pompa gestarint	457	dictator vnde dictus, & cur dictatura in rep. Romanam inuecta	98
deorum prima origo un- de	i	dictator quis primus Ro- mæ creatus	98
deos colendi ritus unde effluxerit	24.26	didymus grāmaticus	36
dexteræ manus religio	314	dies diuis sacri quinā ha- beantur	436
Diabolus	397	dies festi cur à patribus constituti	433
diaboli proprium	578	dies quomodo ab initio alij aliter obseruauerint ac noctes diuiserint	113
diaconus vt post rem di- uinam factā pronunciet, Ite missa est, vnde mos sit	389	digamiam sacerdotū quis vetuerit	287
diaconi	271	digitorum iactationem si- gnum leuitatis esse	135
diadematis regij inuen- tum		dimophilus laudatissimu- lus	168
		diocletiani in Christia- nos xi. persequutio	556

I N D E X.

Diocletiani de ofculandis pedibus edictum 313.314	tum 21
Diocletiani dictum 93	diuortium cur apud Iudæos à Mose primùm institutum 20
diœceses episcopis distributæ 288	diuortij libellus ibid.
Diogenis scitè dictum 150	diuortij inter Iudæos & Romanos discrimen 21
Diomedes in templo Palladis hominem fuisse oblatum 363	D. Gregorius quale cardinalibus officium statuerit 292
Dionysius Alexandrinus antistes martyr 561	Doliolam locum sputo cõspurare vetitum fuisse 358
Dionysius musicæ harmoniæ repertor 50	doliorum excogitator 225
Dionysius pontifex quando presbyteris parochias, episcopis diœceses tã Romæ quàm alibi diuiserit 288	Dominicus Calaguritanus Hispanus 496.497
Dionysius primus theatri auctor 218	Domitiani in Christianos III. persecutio 551
Dionysij inuentum 176	domos luteas quis primùm inuenerit 200
Dioscorides post Orpheum & Musæum de herbis scripsisse 76	dona spiritualia vnde vilescant 525
Diospolis ab Aegyptijs ædificata 202	Dorios modulos Thamyras Thrax excogitauit 54
Diræus poëta primùm tubam comperit 56	Doristus V. Lacedæmoniorum rex 93
discipuli septuaginta cur à Domino electi 274	Dormientij nomen Vigilantio à quo impositum, eiusq; de reliquijs diuorum sententia 520
diuinandi duo genera 82	Dorothea martyr 562
diuisio, siue dispositio quid 375	Doxius, Gellij filius, domorum lutearum inuentor 200
diuortij auctor quis 19.20	drachma Attica 104
diuortium quando licitum 21	drach-

I N D E X.

drachmæ æstimatio ibid.	diosus fuit 78
Draco primus Atheniensium legislator 89	empedocles primus secundum Aristotelem rhetoricæ auctor 48
Druides 58	empedoclis de hominum ortu opinio 10
Dyagûdas Thebanus 422	emporetica charta 119
<i>δυναστία</i> 94	Encænna 361.395
E	endymion primus Lunæ cursum deprehendit 63
E cclēsia 243	enochia vrbs vnde constructa 203
ecclesia prima quæ fuerit ibid.	enos primus omnium nomen Domini inuocauit 27.244
ecclesiæ auctoritatē differentiam inter ordinem & plebem cõstituisse 281	Epeus arietem bellicā machinam inuenit 124
ecclesiæ caput Christus 243	epēi Olympici certaminis inuentores 129
Ediffeniorū toparcha Abagarus 464	ephefina synodus à Cælestino I. Rom. pontifice acta, Nestorianam hæresim damnauit 546
<i>ἐδύωνοι</i> 397	ephoris sententia de musica 52
Elamitæ vnde 15	ephod 157.269
electri origo 159	epicharmi literæ 29
eleemosyna 397	epicteti dictū præclarum 414
eleemosynæ vsus quando primùm cœperit 412	epicuri impia de Deo opinio 3.554
eleemosyna cui danda ibid.	epicuri principia, corpus & inane 7.8
eleutherij decretum 429	epicorum primū omnium grammaticā docuisse 35
eloquutio quid 374	
elymnetæ Græcorum 98	
Emmanuel 394	
emere ac vendere Liberū patrem instituisse 231	
empedocles ex quatuor elementis constare cuncta opinatus est 7	
empedocles magices st-	

I N D E X.

epimenides delubrorum inuentor	203	equorum pugilumq; cetamen in Circo maximo fuisse	222
epimenidem Cretensem primum domos & agros expiassè	200	equorum vngulas ferreis soleis munire qui cœperint	126
epiphania	395	Eremus à quo primum habitari cœpta	479
episcopalem cathedrâ primò apud Ierosolymos locatam fuisse	277	eremitanorû vestitus qualis	501
episcopi munus	279	erichthonius Atheniensis argenti inuentor	150
episcopi vox quid significet	ibid.	erichthonius quadrigarû repertor	127
episcopi cur petasum ferre cœperint	293	erichthonius vnde nomè acceperit	ibid.
episcopi qui propriè vocentur	278	errantium syderum vocabula à quibus hebdomadæ diebus primum tributâ fuerint	423
episcoporum creatio quibus olim commissâ	299	Esaiæ canticum	38
episcopos olim presbyteros nuncupatos fuisse	279	essæi cur dicti, & vnde	480
epodia	219	essæos monasticam vitam primos instituisse	ibid.
epulonum origo	320.324	essenorum laus	187
Equiculorum gens	319	essenos apud Iudæos sine coniugio vixisse	19
equitadi artem, aut vsum equos domandi, quis primus omnium instituerit	126	Ethicæ proprium	60
equites Romanos Cæsari Augusto in Capitolio quotannis strenam obtulisse	331	ethnicus	396
equus belli insigne	186	ethnico Christianus quid præstet	554
equi, id est, arietis tormenti bellici inuentor	124	ethnicorum sacra tribus purgationibus costabât	405

ibid.

I N D E X.

euander primus in Italiâ, secundum Liniu, literas attulit	327	euphrosyna martyr	561
euandru lupercalia in Latium intulisse	136	eupolis	42
euaristum pont. primum omnium titulos ipsis presbyteris diuisisse	288	euripides	ibid.
eucharistia	396	euripidis responsum Archelao regi datum	ibid.
eucharistia quando instituta	381	eurus ventus	64
eucharistia an sit sacrificium	ibid.	euryalus & Hyperbius lateritiarum domorum inuentores	200
eucharistia cur mane & non vesperi celebrari debeat	383	eurystæus I. Lacedæmoniorum rex	93
eucharistia cur in templis continenter asseruetur	384	eusebianus codex emendatus	273
eucharistiæ primus vsus tam speciei panis & vini, quam panis tantum	382	eutyichiani pontificis decretum	472
euchira fictor	168	eutyichis Constantinopolitani hæresis	546
eudoxum & Archytâ bellicas machinas inuenisse	124	Excômmunicatio vnde defluerit	308
eugrammus fictor	168	excômmunicationis pœna à Druidibus quibus irrogata	ibid.
euileia gens vnde	15	excussoria è lino Hispaniam reperisse	175
eumolphus Atheniensis, culturas arborum docuit	177.178	exequie vnde	448
eunuchus Candacem reginam Aethiopum cum tota familia baptizauit		exhomologesis quid	404
		exire Calend. Maij in agros, currere calèd. Martijs per arua cum faculis accensis, vnde natum sit	332.333
		exodia	219
		exordium quid	375
		exorcizatores	271

Q

I N D E X.

extispices & aruspices qui nuncupentur	83.84	ius filius adauxit atq; ornavit	116
F Digammod ab Aeolibus inuentum	33	federici I. Rom. Imper. de comburendis hæreticis decretum	542
Fabianus martyr	561	felix anachoreta	498
fabiani de coniugio decretum	350	felix episcopus Comensis	433
fabiani edictum	384	felicis primi decretum	392
fabricam materiaria & ad eam instrumenta pertinentia quis primus inuenit	224	felicis III. de diebus festis decretum	439
fabrilia instrumenta qui primi inuenerint	151	ferarum viuaria duo diuum Federicum Urbini instituisse	190
fabulam quis primus recitandam dederit	219	feriarum vnde nuncupatae	424
factiosorum apud Romanos in confirmando iure iurando, mos qualis fuerit	141	feriarum statiuarum 431. Conceptioniarum 432. Imperatiuarum	ibid.
falcis repertores	123	feriarum denicales quae dicuntur	433
fasti dies	433	feriarum quatuor genera	431
faunus	136	ferramenta rustica, vel cribra quis primus inuenierit	174
faunum in Latio religionem instituisse	26	ferri inuentores	151
faunum colunt Latini	5	ferri pluuia M. Crassi interitum in Parthis significasse	81
faunus ventus vnde dictus	64	festi agonalia 431. Carmentialia	ibid.
Februarius vnde dictus	107.108	festi nouendialis origo	432
feciales vnde dicti	319		
federicus Feltrius dux Urbini bibliothecam fecit, quam Guido princeps e-			

festi

I N D E X.

festi dies cur instituti	576	flora dea	419
festi dies feriatum vnde dicti	433	flora dea quomodo & a quibus culta	321
festorum dierum initium vnde	434	floralia sacra vnde, & cur	ibid.
festorum dierum obseruatio	360	flori crudelitas in Iudaeos	451
festorum dierum apud Romanos origo	432	fluminis baptismus	265
festis diebus conuiuia praebendi amicis consuetudo	429	Fœderis paciscendi morem apud Assyrios & Aegyptios, sed praesertim apud Hebraeos fuisse	140
festis diebus exornare templa, ac in illis offerre cereas imagines, tabellasque miraculorum ponere, vnde nostris consuetudo sit	327	fœdera quis primus inuenit	139
Fidenates	319	fœderum olim tria genera fuisse	140
filij Dei qui sint	568	fœminarum apud Arabes & Carthaginenses cur caput & faciem velarint	312
fitulæ inuentor quis	54	folles quis inuenit	152
Flagellatorum ordo vnde confluerit	507	forcipem, marculum, vestem, incudem quis primus inuenit	151
flaminis baptismus	265	Franciscanorum ortus & habitus	497
flamines cur Numa Pompilius Romæ instituerit	316. & quæ eorum officia fuerint	ibid.	
flamines vnde dicti	317	d. Franciscus monachos victum querere manu laboribus voluit	492
flammam Seruij Tullij caput lambentem, illum Romanorum regem fore significasse	81	Franciscus Aluarezi legati Aethiopum Abissinorum regis, quando Clementi VII. Rom. pont. regis sui nomine, fidei	
flauia Domicilla martyr	561		

Q ij

I N D E X.

obediētiāq; promissum fecerit	253	funeris pompæ descriptio	449
Franciscus Añsis Italus	497	funus cur præcedat, homines autē sequatur	447
franciscus Zabarellus	291	fufos in lanificio Closterem reperisse	192
francorū reginæ cur post viri mortē albis tantūm vestibus induantur	442	G Abanum vestimenti genus à quibus repertum	194
fridericus Sax. dux, Luthe- rum defendit	541	gabyrus deus Macedonū	5
frisonariam congregati- onem in agro Lucensi Eu- genium IIII. plurimum adauxisse	493	galeam Lacedæmonij in- uenerunt	12
frumenti origo	172	galenus medicus	73
frumenti sationē sub Eri- chtheo Athenarū rege, à Triptolemo repertum fuisse	ibid.	gallia Cisalpina vnde To- gata appellata sit	194
Fulloniam artem Niceam Megarēsē reperisse	191	gallorum consuetudo	555
fundarum vsūm quis pri- mūm monstrarit	123	gallos Hefum atque Teu- tatem humano cruore placasse	363
funditores optimā quinā fuerint	ibid.	garamantū polygamia	17
funebria conuiuia	326	gargoris rex Curetū mel- lis vsūm docuit	181
funebrem orationem de Bruti laudibus, primus omnium Valerius Publi- cola habuit	212	gaufredus ex sancto Ale- xandro ortus	503
funebres ludos Acastum instituisse	123	gazophylacium	397
funebres orationes pro scæminis haberi cur Ro- mani decreuerint	212	Gehenna	ibid.
		gelasij instituta	385.386
		gemmæ quo tempore cœ- perint esse preciosæ	157
		gemmatæ coronæ	147
		genitalia virginum fascijs olim succincta	22
		genios singulis binos ar- tribuit	

I N D E X.

tribuit antiquitas	2	quinam futurus	61
gentes terē cunctas quon- dam dæmonibus malis humanas immolasse ho- stias	363	giezi Helisæi puer cur le- pra affectus sit	534
gentium prima diuisio	14.	Gladiū Lacedæmonij in- uenerunt	122
15		gladiatorij ludi	138.322.
gentium quarundam enu- meratio, quæ circunci- sionem habuerunt	257.	uide Ludus	
258		glaucus Chius cōpactio- nis ferri inuentor	151
geographiæ subiectum	66	glutini repertor	224
geomantia quid, eiusque origo	81	glyceræ inuentum	145
geometria in quibus ver- setur	66	Golgotha	397
geometriæ & Arithmeti- cæ primi inuētores ibi- dem		gorgias Leontinus	48
georgij in Alga Venetijs congregatio vnde insti- tuta, & quis illius habi- tus sit	493	gorgias Leontinus Del- phis sibi primus omniū statuam auream posuit	164
germanum ignobilē bom- bardam reperisse	124	gorgasius laudatissimus fi- gulus	168
germani principes vnde sibi ius eligendi Imp. ac- quisuerint	299.300	gothicæ gentes vnde	15
germani quomodo cerui- siam conficiant	179	gothos ab Arriana hæresi Gregorij monitis reuo- catos	564
germanorum consuetudo	555	Grādus in coniugio qui- nam interdicti	349.350
germanos Mercurio ho- mines litasse	364	græcarum & Romanarum virginum ante matrimo- nium consuetudo	22
Gibber aut gibberosus		græci antistites Simplicio sedente, quando Rom- pontificem omnium ca- put esse declararint	297
		græci atq; Romani vete- res quid super tumulum statuerint	449

I N D E X.

Græci quomodo annum computarint	106	cur electores imperij cōstituerit	299
græci vnde literas mutati sint	30.31	gregorij antiphona	385
græci in conuiuio cū mulieribus non accumbant	188	gregorij decretum de coniugio	350
græcorum cōsuetudo	555	gregorij decretū de subdiaconorū cælibatu	345
græcorum in numerandis annis mos	67	gregorij monitis Gothos ab Arriana hæresi reuocatos, Anglos etiam conuersos fuisse	564
græcorum mos in conuiujs	188	gregorij Papæ instituta	522
græcos contrario Romanorum more statuas non velasse	165	gregorij patientia & humanitas	527
græcos in conuiujs symposijsq; coronis vfos fuisse	147	grossus moneta	104
græcos primū historias scripsisse secundum Iosephum	45	Guidonis archidiaconi Bononiensis Iuriconsulti, de Cardinalibus sententia	290
graminea corona	146	Gyges Lydius picturę inuentor	166
<i>γραμμα</i>	34	gymnicos ludos quis primus omnium instituerit	132
grammatica cur sit omnium artium præclarissima	35	gymnosophistæ apud Indos sapientes habiti	58
grammaticæ definitio	34		
grammaticæ dignitas atque vsus	34		
ibid.			
grammatici Critici	36		
grammatista	34		
grandimontensis ordinis auctor	487		
gregorius V. quando &			

H Abidem Hispaniæ regem, boues aratro domare, frumentaq; sulco ferere primum docuisse

I N D E X.

do, inter deosq; referendo sententia	558	rint	447
hadriani Imperatoris memoria	120	hebræi Geometriæ & Arithmeticæ primi inuentores	66
hadriano imperante immolationes hominū sublatas fuisse	368	hebræi vnde nomen suum traxerint	243
hæreses atque schismata quādo primū exorta	535	hebræorū literæ, quibus nūc vtimur, ab Esdra inuentæ	31
hæreses & schismata quomodo inter se discrepēt	538	hebræorum polygamia	17
hæretic⁹ quis vocetur	536	hebræis cur Deus amplius spatium quam alijs condonarit	66
hæreticorū pœna	541.542	hebræis vel Tyrijs potius quam alijs artē lignariā & eiusdem instrumenta, cur sit attribuendum	225
harmodio & Aristogitonis cur Athenienses statuas erexerint	164	hebræos hospites suos osculo excepisse	314
<i>αρμονία</i>	50	hebræos poëtica primos auctores fuisse	38
harmonias vocū quis inuenit	ibid.	hebraica nonnulla, itē Græca & Syriaca verba cur in Missa vsurpētur, deq; eorū significatione	395
harmoniam in cælestibus atque terrestribus rebus esse	39	hedera apros morbosos sibi mederi	75
harpagonas inuenisse Anacharsidem	229	helena Cōstantini mater, Ierosolymas ad visendā crucē Domini petijt	357
<i>αρπάζειν</i>	ibid.	helix vestitus	495
hasta cur quondam nubentis capiti imposta	22	heliopolis vrbs	214
hastam Lacedæmonij inueniunt	122	heliopolitanos tres in die homines Iunoni mastrase	363.364
hastarum velitariū inuentores	123		
Hebionis hæresis quando eruperit	537		
hebræi cur mortuos luxerint			

Q iij

I N D E X.

Henricus Hostienſis quan- do vixerit	ras habuiſſe	38
Heraclitus Ephelus ex igne cuncta procreari cenſuit	hexametris verſibus pri- mū Moſen uſum fuiſſe	40
herbaria ſcientia quando à Græcis ad Romanos peruenerit	Hieratica charta	119
herbariæ & medicamen- tariæ atq; melleæ medi- cinæ inuētores, & quæ- nam homines ab anima- libus remedia didicerint	hieremias quomodo iu- rare iuſſerit	307
74-75	hiero tyrannus	5
hercules Nymphæ amore captus	hieroboam apud Ieroſoly- mos quando regnarit	67
hercules, Olympicū cer- tamen primum inſtituiſ- ſe	hieronymi vita	489
herculem ſimulachrorum auctorem fuiſſe	hieronymi de mortuorū luſtu ſententia	447
hermolai Barbari mentio 215	hieronymi de virginitate ſeruanda conſilium	176
Herodes cur Ieroſolyimis theatrum & amphithea- trum extruxerit	hieronymo tria orādi tem- pora fuiſſe	406
herodis crudelitas	hieronymianorum ordo cur inſtitutus	490
herodotus	hilarion cœnobiorum in Syria auctor	482
herodoti laus	hippaginū inuētores	229
heroicum carmen cur di- ctum	Hippaſus Metapontinus ex igne cuncta procrea- ri cenſuit	7
heſiodus	hippius Tyrius	229
hærruria vnde aruſpiciā ædocta ſit	hippocrates mercaturam exercuit	230
hætrufcos ſuas olim lite- ras habuiſſe	hippocrates medicinam deperditam in lucem re- uocauit	71
	hippopotamus	75
	hiſpanorum mos	555
	hiſter quid	219
	hiſtoria de cuiuſdā Regis filia memorabilis	17.18
	hiſto-	

I N D E X.

hiſtoriæ dignitas atq; vti- litas	hominum hoſtes	174
hiſtoriæ texendæ regulæ 46. in quibus hiſtoriæ ædificatio poſita	hominum inſania notata	219
hiſtoriam quis omnium pri- mus condiderit	hominū mētes quid à cul- tu veri Dei auerterit	1
hiſtrionibus vnde nomen inditum	hominum naturam ſideri- bus maximè ſubiectam eſſe	61
Holoſericam veſtem quis primus Rom. Imperator geſtare inceperit	hominum prima origo du- plex	9
holoſphyraton	hoſtorum qui Rom. pont. habentur origo	295
homar Calipho ſucceſſit	horæ vnde nomen ſuum acceperint	110
517	horas quis primus omnium conſtituerit	111
homeras	horas canonicas quis inue- nerit	405
homilia	horatius	44
homo Dei ſimulachrū	horologia diuerſi generis quinam inuenerint	112
hominis cauſa cuncta alia naturam genuiſſe	horologia ex aqua quis primus omnium inuene- rit	ibid.
hominis dignitas	horologij auctor incertus	237
hominis figuram ægypto primus omnium Lyſitra- tus expreſſit	horologij ſolarij inuētor	111
homines ex qua materia creati	hori Aſſyriorum regis in- uentum	179
homines in Angelorū tu- tela eſſe	hoſanna	326
homines primos apud Iu- dæos ortos fuiſſe	hoſpites apud Tauros Dia- næ immolatos fuiſſe	363
homines primū glandi- bus nutritos fuiſſe	hoſtanes primus magiæ	
hominum in diebus feſtis celebrandis abuſus		
438		

I N D E X.

commentator 78
 hostienſis de cardinalibus
 ſententia 290
 Hugo paganus 503
 humiliatorū ordo in Ger-
 mania quando exortus
 488
 Hydromátia quid, eiusq;
 origo 81
 hymnus 396
 hyperbius Corinthius ro-
 tæ ſigulnæ inuentor 168
 hyperbius lateritiarū do-
 morum inuentor 200
 hyperbius primus omniū
 animalia maſtauit 185
 hyperboreorum ſepulcu-
 ra 210
 hyrcani ſemiuiuos volu-
 cribus & canibus proj-
 ciebant 209

I

I A 396
 Iacob, cur Iſraélis nomē
 inditum 244
 iacob ſœdus cum ſotero
 Laban fecit 149
 iacob quæ munera filio
 ſuo Ioseph in Aegyptum
 miſerit 148.149
 iacob quando vixit 149
 iacobus Aragoniæ rex
 quo tempore duos mili-
 tum ordines inſtituerit
 505

iacobus iunior cur Chri-
 ſti frater & Apoſtolus di-
 ctus ſit 254. cur item ſan-
 ctus 255
 iacobus Senenſis 493
 iacobi iunioris martyriū
 255
 iaculum cum amento quis
 inuenerit 123
 ianuarus vnde dictus 107
 ianus cur bifrons habitus
 ibid.
 ianus primus Latinorum
 rex ibid.
 ianus Saturnalia primus
 omnium inſtituit 138
 ianium ante Faunū Latijſ
 deorum cultum demon-
 ſtraſſe 26
 iaſon longæ nauis reper-
 tor 228
 Ibis auis 76
 Icarum inuentum 177
 Idæos Dactylos ignis v-
 ſum, ac æris ferriq; natu-
 ram inueniſſe 151
 iduare, id eſt diuidere 109
 idus vnde nomen habeat
 ibid.
 ieiuandum quomodo ſit
 414
 ieiuonium 46. dierum 334
 ieiuonium in quatuor anni
 tempora à quo diſtinctū
 fuerit 418
 ieiuunij

I N D E X.

ieiuunij initium 411
 ieiuunij quartæ & ſextę die
 rum hebdomadæ quan-
 do inſtitutum 422
 ieiuunij ſolennis ratio 425
 ieiuunio vnde nomen da-
 tum videatur 413
 ieiuunium verum qui ſer-
 uet 414
 Ieſus quonam pacto vn-
 ctus 336
 Ieſus, id eſt Seruator, &
 Chriſtus, id eſt, rex di-
 ctus eſt 248
 Ieſus, Moſis ſucceſſor, cū
 Gabaonitis ſœdus per-
 cuſit 140
 ieſuatorum ortus 500
 ieſabel prima omniū lite-
 ras annulo ſignauit 529
 Iginij Rom. pont. de non
 iterando baptiſmo ſtatu-
 tum 264
 iginium pontificem gra-
 dus, quibus ad ſacerdo-
 tium promoueretur, in-
 choaſſe, Caiū verò pont.
 perfeciſſe 280.281
 ignatius Antiochenus epi-
 ſcopus ad beſtias damna-
 tus eſt 561
 ignis myſterium 362
 ignis pœna quo iure hæ-
 retici pleſtendi 542.543
 ignem Vulcanū reperiſſe,
 & ob id ab Aegyptijs du-
 cem conſtitutū fuiſſe 152
 ignes crebros Calendas
 Mart. faciendi conſuetu-
 do 333
 igniſpicij repertor 83
 imagines ſacræ diuorum
 in templis haberi & coli
 cur ab Imp. quibusdam
 ſtatutum ſit 466
 imaginum primus apud
 Chriſtianos cultus, vn-
 de exortus 461
 immolandi mos vnde pro-
 manarit 185
 imperare bene, difficile 93
 imperatiuæ ſeriæ 432
 imperatores olim ad bel-
 lum proficiſcentes, cur
 munus gladiatorii de-
 derint 138
 imperatorum conſecran-
 dorum qualis apud Ro-
 manos mos fuerit 210
 imperatorum Occidenta-
 lium creationem penes
 Romanū pontificem fu-
 iſſe 300
 imperatoris eligendi po-
 teſtas archiepiſcopis fa-
 ctus eſt ibid.
 impoſitio manuum 275
 incantationes quib. ægri-
 tudines mitigari ſolent,
 quis ediderit 79

I N D E X.

impressoriae artis re-
 peritor 116
 Indicas mulieres quasda
 cum viris cremari voluisse
 210
 indoctos à Musis atq; Gra
 tiji abesse 52
 indorum polygamia 17
 indos citiores Bartho-
 lomæus conuertit 558
 indos in propatulo coijf-
 se 19
 induere personas ante ini-
 tium quadragesimæ, vn-
 de natum sit 334
 induciæ quid sint 139
 inducias quis primus in-
 uenerit ibid.
 inducias sex horarum C.
 Pontium Samnitum à Di-
 ctatore Romano postu-
 lasse ibid.
 indumentorum pontifi-
 cum Iudæorum ornatus
 explicatus 268. & dein-
 cept
 indumentorum pontifi-
 cum & sacerdotum Iu-
 dæorum octo genera fu-
 isse 269
 infantes apud Rom. quo
 die lustrabantur 263
 inferiores superioribus in
 Anglia strenam quotan-
 nis deferre 531
 inguinibus tumescētibus
 homines quando perie-
 rint 452
 initiati cur verticem de-
 radant, unde mos natus
 284
 innocentius III. quando
 Pont. factus, & quomo-
 do cardinales dignitate
 auxerit 293
 innocentius VIII. secre-
 tarios Romæ primus o-
 mnium instituit 530
 innocētij III. decretum
 404.405
 inferendi arbores modum
 quis primus docuerit
 178
 infitionū tria genera ib.
 infitores qui dicātur 231
 instrumentorum musico-
 rum diuersi generis in-
 uentores 53
 intercalaris mensis 108
 inuenire quid 375
 inuenta multa cum vete-
 rum auctores ignoran-
 tur 237
 inuum numen 136
 Ioannes Alexander XXII.
 cur primus omnium col-
 legiorum & scribarum
 vsum

I N D E X.

vsum Romæ instituerit
 524.525
 528
 Ioannes Asiam in suam fi-
 dem redemit 558
 Ioannis Baptistæ ortus &
 officium 260
 Ioannes Baptista cur ab
 Herode interfectus 552
 Ioannes Columbinus Se-
 nensis 500
 Ioannes cur suum Euan-
 gelium ab eo, In princi-
 pio erat Verbum, exor-
 tus sit 537.538
 Ioannes Cuthenbergus na-
 tione Theutonicus, e-
 ques, primus omnium ar-
 tem impressoriam Mo-
 guntia excogitavit 116
 Ioan. XII. Othonem Ger-
 mania regem Imper. fe-
 cit 299
 Ioannes Matta 498
 Ioannes patriarcha Ale-
 xandrinus cur Eleemofy-
 narius dictus 502
 Ioannes Zebedæus 560
 Ioannis 17. Rom. pontifi-
 cis de anniuersarijs mor-
 tuorum iustis decretum
 443
 Ioanis Reuchlini laus 391
 Ioannis Rossensis episco-
 pi contra Lutherum de
 indulgentijs sententia
 524.525
 Ioannis 22. Rom. pontifi-
 cis decretum 460
 Ioanni Asiam forte obti-
 gisse 254
 Ioannem apostolū pascha
 celebraffe 434.435
 Iob cur sit Hebræis com-
 parandus 244
 Iob 38
 Iobal tabernaculorum au-
 ctor 203
 Iochobel Moſis mater, ma-
 giæ studiosa fuit 78
 Iones secundas mensas in-
 uenisse 187
 Ionicū philosophiæ prin-
 cipium 59
 Iopas Vergilianus 49
 Iosephi castitas 244
 Iosephum somniorum in-
 terpretem peritissimum
 fuisse 85
 Iouis nutritor Melissus
 24
 Iouis prophetas in Creta
 insula, ne coctis quidē,
 nedum carnibus vfos fu-
 isse 187
 Iouem Cretenses colebāt
 524.525
 Iouem & Apollinē pu-
 niam decima hominum
 eis non fuisset immola-
 ta, Italis magnas calami-

I N D E X.

tates induxisse	366	ram primos monstrasse	181
Iphitus Olympici agonis repertor	129	iudæos quosdam dæmonio Moloch filios igni exustos deuouisse	363
Isis Aegyptiorum dea	4	iulius Cæsar primus omnium cur annum ad Solis cursum accommodarit	108
isthmij ludi apud Græcos vnde dicti	130	iulius vnde dictus	107
isthmus	131	iulij Cæsaris memoria	120
issedonum in sepeliendis demortuis consuetudo	210	iunius vnde dictus	107
israëlitæ vnde dicti	244	iuno Samos colebatur	5
isuardus monachus	409	iuno Cures cur dicta	22
Italicū philosophiæ principium	59	iurandi modus antiquus enarratus	307
italorum inuentum	175	iurandi modus per Euangelium vnde promanarit	ibid. per Iouem
italorum legislator Pythagoras	89	ibid.	
luba à Mauris colebatur	4	iurandi mos apud Hebræos	ibid.
iubal musicus	50	iurandum quod magnū fuerit	ibid.
iubilei anni origo apud Hebræos quæ fuerit	526	ius ciuile quid	88
iubilei auctor	523	ius ciuile qualem hæreticis pœnam statuat	542
iudas Iacob filius cur cū Thamar rem habuerit	235	ius creandi Rom. pont. vnde defluerit	296
iudæi vnde nomen suum traxerint	243.244	ius eligendorum episcoporum, sacerdotum ac diaconorum ab Apostolis promanasse	298
iudæorum in Christianos prima persecutio	550	ius gentium quid	87
iudæorum luctus	440	ius naturale quid	ibid.
iudæorum ingratitude erga Deum	244.245	ius	
iudæos mellis vsum ac totius agriculturæ cultu-			

I N D E X.

ius pontificium	91	rio reges fuisse	93
ius quid Paulo iuriconsulto significet	87	lacedæmoniorum legislator Lycurgus	89
iurandum quod maximum apud veteres	307	lacedæmoniorum regum series	93
iurifurandi olim Romæ apud factiosos cõfirmandi mos	141	lacedæmonios galeã, gladium, hastamq; inuenisse	122
iuris ac legum origo	87	lacedæmonios hominem Marti immolasse	364
diuisio	ibid.	lacedæmonios tibiæ modulū in prælijs vsos esse	57
iustinæ monachæ congregatio	489	lacerna	194
iustini locus emendatus	57	lado fluuius	54
	K	læna vestis genus	ibid.
KYrie eleefon	395	lamech primus omnium legem diuinam de conuigio violauit	348
	L	lamina aurea cum vitta pōnt. Iudæorum	270
Labyrinthorum pyramidumq; qui primi auctores extiterint	205.206	lanceas quinam inuenerint	122
labyrinthos quatuor ab auctoribus commemorari	205	lanas Lydos primū infecisse	192
Lacedæmonij cur ciues suos à contēplanda Asia retraxerint	187.555	lanificij vsū qui primū ostenderint	ibid.
lacedæmoniorum frugalitas	187	laodicea Syriæ vrbs	364
lacedæmoniorum morem in triumphando contrarium Romanorum fuisse	144	laodicenses Palladi virginem immolasse	ibid.
lacedæmoniorū reges nomine magis quàm imper-		lapidicinas Cadmū reperisse	200
		lapidum pluuiam Romanorum stragem ab Hannibale significasse	81

I N D E X.

lararium quid	558	cerit	302
lateritias domos qui primùm fecerint	200	leo III. cur Carolum Magnum Imp. fecerit	299
latinam linguam Rom. omnibus vnam eandemq; communem fuisse	13, 14	leporaria à Fulvio Hirpino primùm condita fuisse	189
latinorum deus Faunus	5	leuitarum prima electio	270
latus clauus à quibus re-pertus	193	leuitis quantum temporis ad ministrandum datur	271
lauandi apud veteres cur ram frequens vsus fuerit	223	lex per Mosen data cur non fuerit necessaria	90
lauandi manus vsus vnde defluxerit	386	item cur necessaria facta sit	91
lauatio pedum ante diem festum paschæ	315	lex Mosi quâdo data	436
laurétius Iustinianus	493	lex naturæ omnium regni-na, quânam in se complectatur	576
laurentius Leuita martyr	561	legis definitio, origo, vsus	87, 88
laurus quando in Italiam translata	183, eiusq; encomium	legislatores varij	89
lectica cur hexaphorus dicta	296	Liberum Naxij colebât	5
lectio sacrarum literarum dum comeditur vnde orta	430	liberum patrem coronarum repertorem fuisse	145
lectisterniorum origo	324	libros qui primi ediderint	114
lectores	271	licinius	44
lembi inuentores Cyrenenses fuisse	229	licinij odium in Christianos	552
lemnorum deus Vulcanus	5	lingua cur homini data	12
leo I. cubicularios cur fe-		linguarum varietas vnde exorta	ibid.
		linus	

I N D E X.

linus martyr	561	versibus intextâ primus omnium quâdo recitandam dederit	219
linus	49, 59	Lobotes III. Lacedæmoniorum rex	92
lini decretum de non aperiendo caput mulieribus	311	loca quâ uehebatur pompa, cur veteres velarint	456
lini inuêtrix Arachne	191	locorû in theatro qualis dispositio fuerit	220
lini vsus millecupli, sed præcipuus in velis faciendis	190	longobardos capitis rationem pro re factissimam habuisse	285
lintres Germanos reperisse	229	loricæ inuentor	123
litanix, vulgò præcessiones	452	Lucam Euangelistam Deiparæ virginis figuram in aliquot tabellis pinxisse	465
litaniarû institutio ac forma	454	lucernæ vsus qui inuenerint	152
literæ apostolicæ quando primùm plumbo obsignari cœperint	528	luciferi natura à quo inue stigata	63
literarum imprimendarû vsus à quo & vbi primò sit inuentus	116	lucilius	44
litteras auro neminem Roman. principum ante Ca rolum Magnum Imper. obsignasse	529	lucina virgo	477
litteras quis primus inuenit, vel in Latium attulerit, deq; earum numero aucto, varietate, vi atque sono	28	L. Attilius Longus	99
litteratores	34	L. Crassus primus omnium colunas marmoreas habuit	201
litteratura	ibid.	L. Iunius Brutus, & L. Tarquinius Collatinus, primi omnium Rom. consules fuerunt	98
litare quid significet	445	L. Manlius cur Dictator appellatus	68
liuius Andronicus	39, 42	L. Quintus Cincinnatus	
liuius Andronicus fabulâ			

I N D E X.

ex agro ad dictaturá accerfitus est	170	ludi funebres	132
L. Sextius Lateranus	100	ludi quales in amphitheatro celebrabantur	222
L. Aurelij Commodi in Christianos quinta persequutio	551	ludi scenici vnde dicti	218
Lucij III. Rom. pont. de hæreticis defecrandis & comburendis statutum	543	ludi seculares Romæ in quorum honorem instituti, & vnde nomen traxerint	524
Lucretiæ castitas	235	ludorum apud Græcos quatuor genera fuisse	128
Lucretiæ factum	562	ludorum apud Rom. varia genera fuisse	322, 323
luctus tempora cur apud Christianos hodie, & apud Romanos olim minuebantur	441	ludorum secularium origo	323
luctum apud Iudæos & Anglos 30. diebus finire	440	ludorum origo	130
lugentes apud Iudæos sacrum induisse, item caput & barbam rasisse	ibidem	ludos gladiatorios D. Cyprianus ad Donatū execratus est	138
lugendi mos apud Romanos	ibidem	Ludouicus Barbus Venetus	489
lugentiū vestitus	442	Ludouici Caroli Magni filij, in Paschalem pont. beneficium	299
lugendi modus per Vulturios & Herculem Basilicum	134	Luna ab Aegyptijs colebatur, quâ Isim vocabant	4
ludiones ex Hetruria cur Romam acciti	219	lunæ cursum ac defectum quis primus monstravit	63
ludius	ibidem	lunam candidos efficere	61
ludi gladiatorij cur apud Romanos instituti fuerint	138	lupercal quid	136
		lupercalia ludicra cur Lycaea dicta	ibidem

I N D E X.

lupercalia ludicra qualia, & vnde instituta	508	teum percusserint	154
lupercalia ludicra quis primus omnium instituerit	136	lydi quæ lusoria inuenerint	132
lustricus dies	263	lydi vnde	15
lustrum cõditum quid sit	103	lydorum filia quando viris nubebant	19
lutherana sectæ origo	540	lydios modulos Amphio excogitauit	54
lutherus Augustâ ire non dubitauit	541	lyrici poëta vnde denominati	53
lutherus cur Augusta relicta, domum redierit	ibidem	Lystratus Sicyonius factor	168
lutheri cum Cajetano cardinalis disputatio	ibidem		M
lutheri licentia loquendi	ibidem	Macedonius damnatur	545
Lycaon primus omnium inducias inuenit	139	macedonum deus Gabyrus	5
lycaon gymnici ludi repletor	132	μαχαίρα	257
lycaea ludicra	136	macrobij Aethiopes	209
lycaeo quando sacrificatū	ibidem	magi à Persis sapientes habiti	58
λύμϙ	ibidem	magi qui vocentur	248
lycurgus cur in locū nummi aurei, atq; argentei, ferreum substituerit	97	magorum in matrimonio mos	18
lycurgus primus Lacedæmoniorum legislator	89	magica ars à quibus celebrata	76
lydi cur primi omnium nummum aureum & argenteum percusserint	154	magicę artis qui primi inuentores	ibidem
		magices artis sex species	81
		magices factionem etiam à Mose pependisse	79
		magistratum Romanorum virgæ ex qua arbore fiebant	101

I N D E X.

magistratibus cur capita
aperiamus 312
magnus Alexander quan-
do extiterit 118
magnus Alexáder quibus
rebus immortalitaté in-
telligebat 235.236
de Magni Alexandri ima-
gine memoratu digna
165
mahometanæ sectæ origo
512
mahometus in ferendis le-
gibus suis, à Sergio mo-
nacho adiutus est 514
mahometus magicis arti-
bus pollens 513
mahometi astutia ibid.
mahometi cadauer vbi cõ-
ditum 517
mahometi ortus, & incre-
menta 512.513
mahometi obitus 517
maius vnde dictus 107
maletus siue Maleus tubæ
auctor 57
malcolmi tertij Scotorum
regis pietas 18
malum & antannam Dæ-
dalum reperisse 229
mamerus Aemilius dicta
tor 99
mammona 396
mamurrá primum omniũ
crusta marmoris totius
domus parietes operuif-
se 201
mardua vestimenti genus
194
manius Papyrius primus
Romanorum sacrificu-
lus 320
manteli siue cappæ vsus à
Græcis repertus 194
manumissionis formula
96
marcellus martyr 561
marcionis Stoici hæresis
538
M. Attilius Glabrio pri-
mus patri suo statuã au-
ream posuit 165
M. Cato Censorius cur
medicos reprobarit 71
M. Cato primus apud Ro-
manos de herbis scripsit
76
M. Lepidus primus omni-
um limina marmorea in
domo posuit 201
M. Scaurus theatrũ in tri-
ginta tantũ dies, sceni-
corum ludorum gratia,
primus omnium Romæ
extruxit 220.221
M. Valerius Messala Cos.
quando Romæ horolo-
giũ solariũ statuerit 111
M. Valerius primus sociã-
lis Romæ fuit 320
M.

I N D E X.

M. Valerius Probus 36
M. Varro omnium doctif-
simus ibid.
M. Antonini in Christia-
nos quinta persecutio
551
M. Tullij Ciceronis laus
48
marieburgi oppidi in Pru-
sia origo & incrementa
505
Marij cadauer è sepulchro
à Sylla erutum 211
mari quis primũ impera-
uit 226
marito soli apud Indæos,
vtrifq; verò apud Rom.
diuortium facere permis-
sum fuisse 20
marmoris vsus in edificijs
Romæ quando esse cœ-
perit 201
marmore scalpendo pri-
mos omnium Dipœnum
& Scylum inclaruisse ib.
marfias tiliarum inuētor
54
mars homicidij reus fa-
ctus, à quibus & vbi ab-
solutus sit 96
martem primum fabrica-
tis armis, milites armaf-
se 122
martem rubicundos effi-
cere 61
martianus martyr 564
martinus Lutherus à papa
hæreticus cur sit declara-
tus 541
martini V. pontificis de-
cretum 547
martius Marci filius pri-
mus omnium Rom. in
Pontificem max. creatus
est 318
martyrij palmam quinam
primi tulerint 547
martyrium vnde vocetur, &
quid sit 553
martyribus cur annua sa-
cra instituta 438
massagetæ in propatulo
coiuisse 19
massagetæ & Derbicas æ-
grotantes iugulasse atq;
deuorasse 208
massagetarum deus, Sol 5
massagetarum mos in con-
iugio 17
massilienses olim demor-
tuos non luxisse 447
massiliensium consuetu-
do 555
materiariæ fabricæ exco-
gitatio 224
matthæus Aethiopes con-
uertit 558
matthæo Aethiopiam for-
te obtigisse 254
matrimonium inter mor-
tere R. iij

I N D E X.

tales qua ratione ab initio 246. & intra quos cognationis gradus fuerit contractum 348	maximus Circus 222
matrimonij varius apud gentes vsus 17	Mecha Perfidis vrbs 517
matrimonium occidentalibus sacerdotib. interdictum 344	medicus Romæ primus, quis 71
matrimonij fœdus Christiani sanctius colunt quam olim Hebræi 19	medici cur ab vrbe Roma expulsi ibid.
matrimonij ius in potestate parentum esse debere 351	medicinæ partes tres 70
matrimonij origo 16	medicinâ ex melle Solem Oceani filium inuenisse 75
matrimonij qui fuerint veterum ritus 21	medicinâ quis primus inuenit 69 ac apud quos olim nõ fuerit medicorum vsus 72
matrimonij sacerdotalis origo apud Hebræos 339	medicamenta omnia mali succi esse, stomachûq; lædere 74
matrimonia cum consanguineis contracta 18	medorum in matrimonio contrahendo mos 18
matrimus 21	megalenses ludi vnde dicti 322
maurorum deus Iuba 4	melampus Amytheonis filius Bacchanaliû auctor 233
maurorum polygamia 17	meldensis & Carthaginensis synodi de calibatu sacerdotum decretum 345
maufoleum monumētum ab Artemisia extractum fuisse 208	melissus Iouis nutritor 24
maxentij odium in Christianos 552	melissus Cretensum rex, sacrorû pompas primus introduxit 26
maximiani odiû in Christianos ibid.	mellis colligendi vsus quis docuit 181
maximini in Christianos septima persequutio 551	mellis inuentor Aristæus ibi-

I N D E X.

ibidem	mercatura quid sit 230
mellea medicina à quo inuenta 75	mercaturæ inuētores Pœnos fuisse 230. 231
membranæ quando reperia, & vnde dictæ 118	mercaturæ laus 230
memoria quid 374	mercaturam qui primi omnium exercuerint ibid.
memoriæ artem quis primus monstrauerit, aut qui eiusdem gloriâ adepti sint 120	mercurius lyram primus omnium ex testudine fecit 53. eam Apollini donauit ibid. caduceum ab eo vicissim accepit ibid.
memoriæ encomium 119	mercurius apud Aegyptios medicinâ primus repperit 69
eiusdemq; exempla 120	mercurius in Aegypto primus literarum inuentor 28
menander comœdiæ nouæ auctor 43	mercurius Astrologiæ auctor 61
menâder Samaritanus, Simonis magi successor 536	mercurius palæstræ inuentor 132
mendicantium ortus 492. 495	mercurius primus Aegyptiorum legislator 89
menippeæ M. Varronis 43	mercurius primus Rhetoricæ auctor 47
menippus feruus poëta satyricus ibid.	mercurius quiatus argentum inuenit 150
menna rex 25	mercurij inuenta 67
mensam sacris, quibusdam consecrare, prius quam vesci incipiamus, vnde defluerit 430	meretriciam artem Venus instituit 229
mensæ à numero qui dicantur 107	metro dorus Chius vniuersum sempiternum esse dixit 7
mensæ vnde nominati, & qui primi omnium illos cõstituerint, item cur in Calédas, Nonas & Idus diuisi sint 107. 108	metropolitani 305
mēsuras quis inuenit 67	metri origo 30

R iiii

I N D E X.

metrorū varia genera	39	missilia	326
Micare per metaphoram		mithram Perfæ colebat	5
quid significet	135	mithridatis memoria	120
midacritus plumbi reper-		mitra bicornis	287
tor	151	mitres primus omniū obe-	
midas obliquæ tibix in-		liscos instituit	213
uentor	54	Modulationis effectus	50.
militaris ars vnde proue-		51	
nerit	121	moguntix artem impres-	
militaris ars vtrum literis		foriam à Ioanne Cuthen	
præstet	ibid.	bergo primo omniū ex-	
militēs D. Iacobi	505	cogitatam esse	116
militum sacrorum origo		molédini auctor incogni-	
ibid.		tus	239.
mimi, id est, histriones		molere & conficere fru-	
219		mentum quis primū do-	
minerua Athenarū dea	5	cuerit	172
mineruæ inuenta	68.127	moloch	363.397
minerual quid	322	moly herba à Mercurio	
minij inuentio	160	reperta	75
minimorum origo		monacharum initium	309
306		monacharum sacrandarū	
ministrj sacerdotiū cur		institutum multò vetu-	
à Christo institutum	273	stius esse quàm mona-	
ministrum quempiam per		chorum	312
Dominica natalitia do-		monachos primos in Ae-	
minum facere, vnde na-		gypto sese manibus labo-	
tum sit	333	rando exercuisse	492
minos mari primus omni-		monarchia	92
um imperauit	226	monastica vitæ principiū	
minos primus Cretesum		479	
legislator	89	monasticus ordo quando	
missa nomen vnde dedu-		primū tribus votis a-	
ctum, & quid propriè si-		strictus fuerit	487
gnificet	391	monstra cur dicta	87

montanus

I N D E X.

montanus hæreticus	538	moses literarum inuentor	
montexia militum origo		30	
505		moses primus censum in-	
montoliuetensis ordinis		stituit	103
auctor	487	moses primus omnium le-	
mosus augur	87	gislator	89
mora ludus	135	moses quas artes populo	
morborū curatio triplex		suo vetuerit	86
70		moses quis Cecropis tem-	
morborum omnium fuga		pore vixit, cur nonnullis	
quæ sit	69	regibus fœdus vltro ob-	
moribundos cur sternuta-		tulerit	140
torio interdum excite-		moses tubæ auctor	57
mus	453	mosis carmen	37.38
mortalitatem duabus po-		mosis in doctores impios	
tissimū rebus parari	236	statutum	542
mortui ad tubam fereban-		mosen calceatū fuisse	192
tur	448	mosen omniū primum bel-	
mortuorū corpora in ro-		lica instrumenta reperit-	
gum iniecta	210.211	se	123
mortuorum anniuersaria		se	
iusta à quo primū insti-		se	
tuta	443	161	
mortuis iusta faciēda quis		mosen secundum Eusebi-	
primus omnium curauit		um, primum fuisse histo-	
rit	440	riarum conditorem	46
mortuos non esse lugen-		mossolamus Iudæus	84
dos	447	Mulieres in conuiuio vi-	
moses adulterium morte		rorum apud Græcos o-	
multauit	235	lim non accubuisse	188
mosen coronas reperisse		mulieres in honorē deo-	
145		rum stuprata	365
mosen diuortij primū au-		mulieribus nisi velato ca-	
ctorem fuisse	20	pite templum olim non	
moses asyli inuentor	216	licebat ingredi	311

R v

I N D E X.

mulieribus Romanis cur olim vini vsus interdicitus	315	lerit	77
multiloquium ab oratione cur abesse debeat	568	mustelam ruta sibi à venenis salutem quærere	76
mundus hominis causa cõditus	15	mutij Scæuolæ forte factum	161.162
mundus secundum philosophos ingenitus	9	Mycerinus rex	207
mundi principes	1	mydias Messenius loricae inuentor	123
muralis corona	146	myrrhina quis primus omnium Romam inuenerit	160
mures in Thebaidis agro	9	myrtea corona	146
murex piscis	198	myrti proprietas	144
muros quis primus omnium inuenerit	202		
musæus	59	N	
musæus post Orpheum de herbis scripsit	76	Abathæorum in sepeliendis mortuis consuetudo	210
musæus sphaeræ repertor	63	nabla	55
musica in quibus versetur	52	næuius	44
musicæ origo	ibid.	narbonenses Galli quomodo quadragesimam obseruent	417
musicæ primi inuectores	49	narratio quid	375
musicæ tria genera	52	nasamones in propatulo coiuisse	19
musicæ vtilitas	51	nasamones sedentes mortuos humasse	209
musicæ instrumenta qui inuenerint	53	nasamonum in matrimonio mos	18
musicam Aegyptij cur iuuenes perdiscere prohibuerint	52	nasamonu polygamia	17
musica instrumenta quis in Latium primus attulit		natalis dies quomodo celebrandus	432
		natalis dies sacroru quid	330
		natalis Seruatoris & Ioan	433

I N D E X.

nis cur facer habeatur	439	neleum Aristotelis bibliothecam Scepsum detulisse, ac posteris tradidisse	115
natalitijs Dominicis ex domesticis regem creare vnde ortum	333	nemæi ludi apud Græcos vnde dicti, & cur instituti	131
nathinnei qui apud Hebræos nuncupati	271	nemesis	138
naualis corona	146	nemroth	12.13
nauem quis primò ex Aegypto in Græciam inuenerit	227	nemroth Babylonioru tyrannus	95
nauis onerariæ auctor	229	nemroth tormentoru auctor	105
nauis longæ fabricatio	228	nendi texendiq; artè Paladem reperisse	191
naugandi ars cui accepto ferenda	227	neomenia quid	360
nauium varij inuectores traditi	ibid.	neptunus ab Afris colebatur	5
nauigari vt primò cceptu sit	ibid.	neptunus nauigandi artè primus omnium inuenit	227
naugatio vbi primò facta sit	ibid.	neptunum equos primùm domuisse	126
naxorum deus, Liber	5	nereus martyr	561
nazaræus	394	nero Petrum atq; Paulum morte affecit	550
nazaræorum secta qualis	285	nero cur maiorè vrbis Romæ partem incenderit	ibid.
nazaræorum secta vnde defluxerit, & quæ illius consuetudo fuerit ibidem		neronis in Christianos secunda persecutio ibidem	
nazarius martyr	561	nesichthon Salaminius quinquerem instituit	228
Necessitatem esse rerum magistratam	175		
necromantia quid, eiusq; origo	81		
nefasti dies	433		

I N D E X.

nefigiton deciremem inuenit	229	nini regis Assyriorum regnandi cupiditas	94
nestorius hæreticus damnatur	546	niniuitarum sectæ origo	508
Nicanor cur prouinciam penè amiserit	210	Noctem in quatuor uigilias à Romanis distributam fuisse	113
nicea Bithyniæ urbs	546	nocturna sacra cur apud veteres semper damnata fuerint	422
niceæ conuentus cur habitus	466	noë nauis repertor	228
nicena synodus	542, 545, 546	noë primus omnium Domino altare fecit	357
nicenæ synodi decreta	343	noë uinearum primus cultor	178
nicias Megarësis fulloniæ artis inuentor	191	noë progenies	15
nicolaianorū hæresis quando exorta	537	nomadum mos	554
nicolaus Antiochenus excusatus	ibid.	nomem Domini qui primi omnium inuocarint	244
nicolaus Ienson Gallicus typographiam illustrauit	117	nomæ unde dictæ	109
nicolaus II. quando Pontificum electione ad cardinales reduxerit	397	normæ excogitatio	224
nicolaus III. cur Alexandri V. I. collegium breuium scriptorum reiecit	531	northbertus presbyter Lætharingus Præmonstratensium auctor	497
nicofrata	32	notarios in urbe Roma, qui res martyrum gestas describerent, qui primi constituerint	300
nigidius figulus Grammaticus	36	notarios Apostolici ærarij quis creauit	530
uili incrementum, atq; ex eo præfagia	65	notas uulgò zipheras dictas	119
nili filius Vulcanus	59	notus uentus unde dictus	65
		nowatianus	539

nouati

I N D E X.

nouati Romani presbyteri schisma	538, 539	nundina dea cur apud Romanos culta sit	263, 264
nouendialis festi origo	432	nundinæ paganorum	432
nouendialis sacrificij origo	445	nuptias spernentes taxantur	341, 342
nudipedalia sacra cur apud Iudæos instituta	450		
numa cur fidei templum posuerit	316	○ Beliscus in Vaticano circo Caij principis iussu statutus est	214
numa Pompilius Romanis religionem demonstrauit	26	obelisci quid, & unde dicti	213
numa rex in arca uñ cum libris eius ex charta coniectis, à Cn. Teretio scriba repertus est	116, 150	obeliscos quamplurimum notis quibusdam insculptos fuisse	215
numæ de lugendi ratione decreta	439	obeliscos qui primi omnium fecerint	213
numeri repertoires varij	67	obsidens	ibid.
numidarum polygamia	17	obseruantium ordinis initium	498
numidas equis in bello sine ephippijs usus fuisse	126	obsidionalis corona	146
numidiæ reges, nulli mortaliū osculum tulisse	314	Ochus	59
numisma census	104	occidentis ferè totius horologia qualia	112
numum aureum & argentum quis primum ad usum percusserit	133	ocrearum & cristarum inuentores	123
nuncoreus Sesostridis filius	214	oculi ictum extrinsecum quæ curent	75
		Odilonis decretum	443
		Offerendi mos pro mortuis	445
		officiorū diuisio inter reliquos initiatos	304
		oim	177
		oiv	ibid.
		olea pacis insigne	180

I N D E X.

oleæ inuentrix Minerua 179	scos diuersa fuisse 406
oleam in Græcia qui primū monstrauerint 180	orantes cur capita aperire debent 312
oleagina corona 146	orationis solutæ primus conditor 46
oleum lætitiæ quid uocetur 336	oratoris boni officium 48
olei usum Athenienses inuenisse 180	oratoris & rhetoris discrimen 49
olympiades quo tempore cæperint 46	orchestra 220
olympicum certamē quis primus apud Græcos instituerit 128	<i>ὄργανοις</i> ibid.
olympici certaminis præmium quale 129	organorum musicorū Dauid inuentor 55
Onerariæ nauis inuentor Hippius Tyrius 229	orgia sacra vnde manarint 26
Oppidum primus omnium Cecrops condidit 202	orientalium ventorum numerus 64
optimates Thracum comburebantur mortui 210. 211	origenes quomodo consecrationem sacerdotis Iudæorum explicet 267. 268
Oracula Apollinis aut Ammonij qualia 82	origenis de baptismo infantium locus 263
orandi locus quis esse debeat 370 item quomodo sit orandum ibidem & 564	origenis de Cornelio baptizato locus 262
orandi vera ratio 370	origenis de ieiunandi ratione locus 414
orandi modus per calculos 371	origenis laus 263
orandi modum quis primum docuerit 369	orpheus 27. 49. 59
orandi tempora apud pri-	orpheus poëta 38
	orpheus orgia sacra primus in Græciam introduxit 26
	orpheus primus herbarum scriptor 76
	oscilla ex cera fictilia 328
	oscitatio

I N D E X.

oscitatio vnde proueniat 454	palamedis inuentum 67
oscitantes cur se signo crucifragiorum in deliberando iudicandoq; auctores fuisse 96	palamedem primum suffragiorum in deliberando iudicandoq; auctores fuisse 96
osculandi cōsuetudo cur apud Romanos introducta 314. 315	pallas cur Bellona dicta 121
osculandi mos vnde defluerit ibid.	pallium Græcorum inuentum 193
osiris deus Aegyptiorum 5	pallij primus usus, eiusq; forma & ratio 303
osiris agriculturæ inuentor 170	palmarum folijs primò scriptitatum fuisse 117
osiris asylum in Aegypto 217	paludamentum militum fuisse vestimentum 194
ostenta quæ dicantur 83	pan Arcadiæ deus cur Lycæus dictus sit 136
ostiarum 271	pan, deus rusticus, fistulæ repertor 54
ostrus, color purpureus 198	panos & Syringæ fabula ibid.
Ouandi causa quæ fuerit 143	panaces herba ab Aesculapio reperta 75
ouantes myrto coronati 144	paneas Philippi urbs 463
ouidius 42	panæus Thraciæ mons, auro & argento abundans 150
P Acuius 42	panem nostrum quotidianum, eucharistiam esse 574
palæmon grammaticus 36	pannonios eris usum monstrasse 151
palæmon à Latinis Portunus dictus 130	panorum ex puro serico tria genera 197
palæstina quæ 31	
palæstram Mercurij instituisse 132	
palamedes quas literas, Cadmi literis adiecerit 29	

I N D E X.

pantheon vnde, & quando, & cur diuæ Mariæ virgini, & omnib. diuis consecratum sit 437
 papa pedes deosculandos porrigere vnde didicerit 312
 papa vnde diuitias acquisierit 477.478. & sequ. paparum constitutiones de diebus festis 437
 paphnutium Nicenæ synodo de edicto calibatus sacerdotum restitisse 343
 paphorum dea Venus 5
 papyrus 117
 par impar ludere 135
 parabola 396
 paradisius 396
 parentalibus ab Hebræis descendisse 440
 parentatio annua 444
 parmenides primus luciferum obseruauit 63
 parochiæ quæ dicantur 288
 parochias qui primi in vrbe Roma, & alibi presbyteris atq; episcopis diceceses diuiserint ibid.
 parochi apud Romanos qui vocentur 289
 parthorum ab Antonio fugatorum historia 73
 parthorum polygamia 17
 parthorum sepultura 210
 parthos Thomas ad fidem redegit 538
 parthos tympanorum sonitu pugnam inire consueuisse 58
 pascha 395.435
 pascha dies quis dictus 360
 patrimus 21
 patris patrati institutio 320
 paulus cur osculo salutandus esse voluerit 314
 paulus diaconus 409
 paulus montis Casini monachus 452
 paulus quando Romam à Iudæis ad supplicium perit, ductus sit 255
 paulum II. vestem coccineam cucullo insignem Cardinalibus dedisse 293
 paulus Thebæus 481
 paulus vbi nudipedalia sacra celebrarit 451
 pauli Apostoli martyrium 255.550
 pauli conuersio, peregrinationes & gesta 559
 pauli Samosatreni hæresis 538. vbi damnata 545
 pauonem Romæ augurali

I N D E X.

li cæna quis primus potuit 189
 Pecora Deo immolandi mos 185
 pecunia vnde appellata 155
 pecuniarum usum antiquissimum esse 153
 pegasus alatum equum quis primus omnium ascenderit 126
 pelagij decretum de sacerdotum calibatu 344
 pelagij Rom. pont. decretum 440
 pelagos auctores simulachrorum fuisse 162
 peletonios primos omnium franos & ephippia inuenisse 126
 pellium usum apud quos primum fuerit 195
 pellibus caprinis & ouillis olim scriptitatum 119
 penicillo quis primus omnium pinxerit 166
 pentecoste 395
 penthesileam Amazonum reginam securim reperisse 123.225
 perdicis inuentum circinus 224
 pergamenæ chartæ cur vulgò sic dictæ 118
 pergami bibliothecæ præclarissimam fuisse 115
 periander Corinthiorum rex 131
 perilli inuentum crudele 238
 perpendiculi excogitator 224
 persæ à Saracenis quando deuicti 518
 persæ Mithram colunt 5
 persarum de festo natali celebrando mos 432
 persarum polygamia 17
 persarum sepeliendi mos 208
 persarum de vino sententia 176
 persas statuas nullas erexit 161
 persecutores Christiani sanguinis referuntur 150.
 151
 perseus Zenonis auditor, quid de dijs senserit 4
 perseum sagittas inuenisse 123
 persius 44
 personas induendi mos ante quadragesimam 334
 personas induere apud Anglos capitale ibid.
 pes Põtificius qui Numæ Pompilio dictus 409

I N D E X.

pedū mutuo lauandi mos
vnde defluerit 315
pedes pontificum deofcu
landi mos vnde defluxe-
rit 312.313
petasum episcopi ferre
quando cœperint 294
petronilla virgo sacrata
312
petrus 396
petrus & Paulus cur à Ne-
rone morte affecti fue-
rint 550
petrus Ferdinandus pri-
mus militum D. Iacobi
in Hispania magister 505
petrus heremita Gallus
quando vixerit, & quid
Vrbano pontifici suase-
rit 372
petrus Hetruscus 501
petrus in sacerdotio post
Christum cur præroga-
tiam habuerit 277
petrus Matthæus 92
petrus Pontum, Galatiã,
Bithyniam & Cappado-
ciam in suam fidẽ rede-
git 558
petrus quando Romam
profectus sit 255
petri ad vxorem quæ ad
passionẽ ducebatur, vox
423
petri martyrium 255.550
petri prima concio post
Christi ascensionem 252.
item miracula ibid.
petri vox memorabilis at-
que salutaris 342
petro Galatiam, Pontum,
Bithyniam & Cappado-
ciam sorte obtigisse 254
petrum & Philippũ vxo-
res habuisse, & filias etiã
viris nuptũ dedisse 342
petrum septem annos Ti-
berio principe Antio-
chiæ episcopũ fuisse 254
Phædonis Elidẽsis inuen-
tum 67
Phæron cur cæcus factus,
& quomodo visum rece-
perit 214
phalanges 122
phalaridem post Theseum
primum omnium fuisse
tyrannum 94
phaletij de hominibus in-
tentẽ fodientibus dictũ
150
phantasma 397
φαιανοντις 70
pherecydes Syrus 46.62
phidias nobilis statuarius
165
phidonis inuentum 67
philemon comedie no-
uæ auctor 44
philippus Gazam profe-
ctus

I N D E X.

Æus Eunuchum Canda-
ces reginæ Aethiopum
præfectũ baptizauit 253
philippus Samaritanos ad
religionem traxit, ibid.
& 533 Simonem Magum
baptizauit ibid.
philippus Tuscus Seruo-
rum Mariæ virginis au-
ctor 499
philippi opera euangeli-
cum sermonem ad Ae-
thiopes vsque penetra-
se 2:3
philoclis Aegyptij inuen-
tum 166
philosophiæ diuisio tri-
plex 59
philosophiæ duo princi-
pia ibid.
philosophiæ laus atq; ori-
go 58
philosophiam à quibsdã
in quinque partes diuidi
60
philosophiam, secundum
Laërtium, à Græcis, se-
cundum Eusebiũ, ab He-
bræis manasse 58
philosophi ibid.
philosophorum variæ de-
dijs sententiæ 2
phlebotomare medici vn-
de didicerint 75.76
phœnices amicissimos
quando Saturno immo-
larint 364
phœnices primi arithme-
ticæ inuētores 66
phœnices balistam & fun-
dam reperisse 123
phœnices dilectissimum
ex liberis quando dæmo-
nitarint 365
phœnices à Iudæis literas
accepisse 30.31
phœnices literarum pri-
mi inuētores 29.32
phœnices & literarum &
fyderum inuētores 62
phœnices venandi piscan-
diq; vsum reperisse 189
phœnices veteri ritu cir-
cuncidebantur 257
phoroneus rimus Argi-
uorum legislator 89
phrygas primos omnium
natos esse vnde constet
10
phrygas bigarum & qua-
drigarum inuētores 127
phrygibus olim proprias
litteras fuisse 33
phrygiæ vestes vnde di-
ctæ 193
phrygiones ibid.
phrygios modulos, Mar-
sias Phryx excogitauit
54
phylacterium 396

I N D E X.

physica in quibus verferur	60	secundū Chaldeos, con-	
Picturæ origo	166	ferre	61
pilam lusoria Pythum re-		plastics primi inuento-	167
perisse	132	res	
pilum Tyrrenus inuenit	123	plasticem antiquiorem ef-	
pilumnus pinfendi frumē-		se scientia fundendi aris	
ti auctor	173	ibid.	
pineæ corona quibus vi-		platani encomium	182
storibus data	131	plato cur veritatem in sua	
piscandi vsum quis tradi-		repub. in primis cultam	
derit	189	voluerit	548
pileus Tyrrenus tubam		plato magiæ studiosus fuit	
æneam inuenit	56	78	
piseum venabula reperisse	123	plato mercaturā exercuit	
123		230	
piseum rostra nauibus ad-		plato quibus vini vsum cō-	
didisse	229	cesserit	176
pisistratus primus omniū		platonis Atheniensis de	
libros publicè legendos		mundo & hominum or-	
præbuit	114	tu sententia	9
pistores Romæ quādo ef-		platonis de Deo sententia	
se cœperint	173	6	
pitumnus cur Sterquili-		platonis de deorum ima-	
nus dictus	173	ginibus lex	469
pius II. breuiatorum au-		platonis de poëtis senten-	
ctor, Paulus exauctorator,		tia	37
Sixtus restitutor	530	platonis de mortuis sen-	
pij I. de virginū sacratio-		tentia	212
ne decretum	309	platonem ab Hebræis suæ	
Planetæ à quo diebus afsi-		philosophiæ præcepta	
gnati	424	sumpsisse	60
planetas plurimum ad bo-		plautus	44
na malæve consequenda,		plebs quando consulatum	
		Romæ adepta sit	100
		plebeij ludi repertor	325
		plinius	

I N D E X.

plinij II. ad Traianum de		poëtica ars cur reliquas di-	
Christianis literæ	557	sciplinas antecellat	36
plinij locus emendatus	215	poëticæ facultatis origo	
plinij sententia laudata	97	37	
plumbum vbi & per quem		pollinaria Hispaniam re-	
primò inuentum sit	151	perisse	175
Pœna eorum qui huma-		polycarpus Smyrnæus an-	
nis hostijs non litassent	366	tistes, vnà cum XII. cla-	
366		riss. viris, martyrio coro-	
pœni vnde mercaturam		natus est	560
edocti fuerint	231	polycrates Ephesus epi-	
pœnorū deus Vranus	5	scopus	435
pœnitendi initium vnde		polygamia à quibus de-	
promanarit	398	fenia	347
pœnitendi modus	399.	polygnotus Athenicis pi-	
400		cturæ inuentor	166
pœnitentia vera quæ sit	399	<i>wordyura</i>	192
399		pompeius Leneus post M.	
pœnitentiæ duo genera		Catonem de herbis a-	
ibid.		pud Romanos scripsit	
pœnitentiam qui agere di-		76	
catur	404	pompeius Magnus thea-	
pœnitentium ordinis ori-		trum mansurum è qua-	
go	498	drato lapide ad imitatio-	
poësim esse partem musi-		nem Mitylenensis thea-	
ces	52	tri primus omniū Ro-	
poëtæ numine afflati	36	mæ fecit	221
poëtas cur sanctos Ennius		pompilius quomodo an-	
vocarit	37	num ad Lunę cursum re-	
poëtas non fieri, sed nasci		degerit	107
ibid.		pondera quis primus inue-	
poëtarum de hominum or-		nerit	67
tu opinio	11	pontifex siue presbyter	
		vnus tantum cur electus	
		fuerit	280

I N D E X.

pōtifex vnde dictus ibid.
 pōtifex vnde humeris hominū circumferatur 296
 pontificis Iudæorum habitus ac oruamenta declarata 268.269
 pontificis munus 278
 pontifici caput aperire nō licuisse 311
 pontificem max. cur Numma crearit 318 & quæ eius potestas atq; officiū fuerit ibid.
 pōtifices cur omisso priorē nomine, sibi vnum ali- quod ex pontificum, qui antè fuissent non inibus eligant 295
 pontifices Rom. à Longobardis presī, ad Francorum reges cōfugere coacti sunt 297
 pontifices insignia sua ferè omnia ab Hebræis acceperunt 283
 pōtifices 32. post Petrum vsque ad Syluestrum primum martyrio coronatos fuisse 519
 pontificum electio ad solos cardinales hodie reducta 297
 pontificum ornatus explicatus 283
 pontificalia conuiuia 326
 populorum nomina quando immutata 14
 popularis ciuitas à quo primū instituta 93
 porcus cur immolari cœptus sit 185
 porcenæ labyrinthus 206
 portenta cur dicta 83
 portenti exemplum ibidem
 posteritatem magis veterum honorū ac pomparum, quàm morum tenacem esse 296
 posthumius Tubertus primus omnium ouans Romanam ingressus est 144
 potum ex hordeo Liberū patrem primū confecisse 179
 Præcentores 271
 præcepta in templo Cere- ris Eleusinæ, apud Athē, quænam remanserint 187
 prædicatorum ortus 496
 habitus 498
 præmonstratensium ortus 497 item vestitus ibid.
 præputium quid 257
 prætexta Hetruscorū inuentum 193
 prætogiam rex Abissinorum Aethiopum 253
 præ-

I N D E X.

prædix sceminae laus 404
 356
 praxitelis inuentum 155
 preces castas Deum pluries facere, quàm magnifica sacra hominum 458
 preces horarias siue canonicas qui primi instituerint 405
 presbyterum ante 30. annum fieri Bonifacium venisse 287
 presbyter vt 25. annos natus creari posset, vnde defluerit ibid.
 presbyteri qui vocentur 274
 presbyteri quomodo ab Apostolis constituti 275
 presbyterorum officium 288
 presbyterorū ordo quando cœperit 274
 presbyterorum seculariū vota castitatis perpetuò seruandæ 483
 primitiarum auctor ostenditur 470
 primogenita cur Deus sibi offerri præceperit 474
 prisicarum literarum numerus secundum Aristotelem 29
 prisicorum consistendi mo- dus 404
 processionum origo 452
 processus martyr 561
 prodigia cur dicta 83
 præter & Acrisius clypeorum inuentores 123
 profesti dies vnde dicti 433
 prometheus Astrologiæ inuentor 62
 prometheus cur à Ioue Caucaſo ferrea catena vinctus fuerit 155
 prometheus ignem in ferula seruari docuit 152
 prometheus primus omnium bouem maculauit 185
 prometheus simulachrorum auctor 162
 pronuntiatio quid 374
 eiusq; diuisio 376
 prophetarum oracula omnium certissima cur fuerint 82
 proplastice quid 168
 profelytus 396
 protagoras cur ab Athēniensibus suis finibus ex- terminatus sit 3
 protonotariorū ac cubiculariorum origo 302
 prusia à Theutonicis subacta 505
 Psalmus 396
 S iiii

I N D E X.

psalmos alternis canere
quis instituerit 407
psallentium in templis re-
prehensio 408
psalterium in septem par-
tes ab Hieronymo Da-
masi rogatu digestum fu-
isse 407
psammetichus 10
pseusippus doliorum in-
uentor 225
Ptolemæus Philadelphus
Alexandriæ obeliscū 80.
cubicitorum statuit 213
ptolemæus Philadelphus
nauē ad 40. ordines ex-
truxit 229
ptolemæus Philopator na-
uem ad 50. ordines extru-
xit 117
ptolemæus quando florue-
rit 66
ptolemæus Soter ad 15. or-
dines nauē instituit 229.
281
ptolemæorum regum in
Aegypto in cogendis li-
bris studium 115
P. Licinius Caluus 100
P. Scipionis de statuis di-
ctum 164
pueros & puellas in sup-
plicationibus ex fene-
stris despiciere cur vete-
res vetuerint 455

puerperarum purgatio vn-
de defluerit 352. 353
pugillarium vsū ante
Troiana tempora fuisse
117
pugilum equorumq; cer-
tamen in Circo maximo
fuisse 222
pugna vnde nomen traxe-
rit 121
pugnæ prima origo quæ
fuerit ibid.
pugnare ex equo quis pri-
mū docuerit 127
punicarū fœminarū mos
555
purgatio triplex 405
purgationē alui quis pri-
mus inuenit 69
purpura quo pacto & quā-
do inuenta sit 198
purpurę vsus apud Roma-
nos quibus peculiaris
ibid.
purpuræ pisces ex concha
rum genere esse ibid.
quandiu viuant ibid.
puteorum fossores qui pri-
mi omnium fuerint 204
Pygmalionis tempore in
Oriente nullū vsū car-
nis fuisse 186
pyramides cur à regibus
extructæ 207
pyramides inter Mēphim
&

I N D E X.

& Deltam tres fuisse, ea-
rumq; auctores 206. 207
pyromantia quid, eiusq;
origo 81
pyrrhicā saltationem quis
primus omnium inueni-
rit 131
pyrrhus Dædali filius in
Græcia picturam inuenit
166
pythagoras 59. 62
pythagoras primus Italo-
rum legislator 89
pythagoras inuentor pon-
derum atq; mensurarum
67
pythagoras magię studio-
sus fuit 78
pythagoræ de concubitu
responsum 236
pythagoræ de Deo opi-
nio 3
pythagorę inuentum, nor-
ma 224
pythagoras arithmetica
amplificauit 66
pythagoræ Samij de mun-
do & hominum ortu sen-
tentia 9
pythagoram Samium Ve-
neris syderis naturā in-
uestigasse 63
pythagoræ duo 67
pythius architectus pri-
mus omnium ædem Mi-
neruæ fecit 203. 249
pythij ludi apud Græcos
vnde dicti 130
pythis pictor 167

Q Vadragesima vnde di-
cta 416
quadragesimæ tempus, &
varia primordia 416. 417
quadrigis Erichthonium
primum vsū fuisse 127
quadriremis inuentores
Carthaginenses fuisse 228
quercus Ioui sacra 146
querna corona ibid.
quinquatria sacra vnde
322
quinquatres minores ib.
quinqueremis inuentor
Nesichthō Salamini⁹ 228
Q. Hortensius Romæ pri-
mus pauonem augurali
ccena posuit 189
Q. Maximi de statuis di-
ctum 200
Q. Mercurius 89
quirinus Romanorū deus
5

R
R Abbi 394
Ramesem 40. cubito-
rum longitudine obeli-
scū erexisse 213 item aliū
vndecētenis pedibus lō-
gitudine, per latera cubi
S v

I N D E X.

tis quatuor ibid.
 ramū dūs primus sacræ mi-
 litie præfectus 502
 raphael Sanctus 167
 rates qui primò inuenerint 227
 rationale indumentū pontificum Iudæorum vnde confectum fuerit 269
 ratiocinator qui sit futurus 60
 Redo comes Montigranelli 490
 regnum duplex esse 570
 reipub. administratio secundum Platonem trifariam diuiditur 92
 reipub. Christianæ origo, atque de eiusdem miro à primo incremento 252
 religio veri Dei vnde manarit 24. & seq.
 religio vnde dicta ibid.
 religionis origo 24
 religionis verus auctor Deus, rerum omnium origo 254
 religionem esse vitiorum omnium expultricem ibidem
 religiosi qui 20
 remum Copas inuenisse 229
 rerum initia quæ 7
 residentiarj cur domina-
 tores collegiorum sacerdotum vulgò dicti 305
 responsoria Italos inuenisse 388
 rex sacrificulus 320
 rex olim nemo creabatur nisi qui sacerdotio præditus esset 93
 reges vngendi mos 335
 reges cur rarò bene imperent 92
 reges cur quondam vt dii culti 24
 regum Romanorum insignia 100
 Rhadamanthus primus legiflator 89
 rhea dea Berecyntiorum 5
 rhetorices origo 47
 rhetorica professio Romanæ prohibita 48
 iterum concessa, & magni habita ibid.
 rhetorice scriptores antiquissimi quinam habiti ibid.
 rhetorice vis atque facultas in quibus rebus consistat ibid.
 rhetoris & oratoris discrimen 49
 rhodiæ militiæ militū ortus atq; officium 502. 503
 rho-

I N D E X.

rhodiorum deus Sol 5
 rhodios hominem Saturno immolasse 363
 rhodope 207
 rhodus quando à Turcis capta 503
 rhœcus figulus 167
 rhotaris 285
 richardus Cornubiæ comes, quo tempore in Romanorum regem cooptatus sit 501
 Robertus Molismensis abbas 487
 robigalia sacra vnde & cur fiebant 321. 419
 robigus deus 419
 romæ quando nulla imago, neq; picta, neq; ficta in templis visa sit 161
 romæ simulachrum primū ex ære factum esse 164
 romam omne dominationis genus perpeffam fuisse 98
 romana resp. sub quo magistratū creuerit, aut cōtrā 97
 romanæ ciuitatis forma quando mutata 98
 romanæ ciuitatis forma à Consulibus ad Decemuiros mutata 99
 romanæ ciuitatis triplex administrandæ genus 98
 romanæ matronæ cur vno se abstinerent 176
 romanam tellurem sacro martyrum cruore in primis maduisse 519
 romanum imperium vnde incrementum acceperit 97
 romani argentei denarij æstimatio 104
 romani pontificis auctoritas in omnes ecclesias vnde promanarit 298
 romani quomodo diem obseruarint 113
 romani neptes vxores ducebant 348. 349
 coronati ludos spectabant 148
 romanorum consuetudo 555. 556
 romanorum consuetudo de captiuitate liberatis 285
 romanorum deus Quirinus 5
 romanorum in numerandis annis mos 67. 103
 romanorū legiflator Romulus 89
 romanorum monarchia quando in aristocratiam mutata 98
 romanorū mos in fœdere percutiendo qualis fuerit 140. 141

I N D E X.

romanorum in victu tenuitas 426
 romanorum regum insignia vnde originem traxerint 100
 rom. resp. census causa in quot classes distributa sit 101
 romanoꝝ sepeliendi mos 210
 romanorum vana religio 556
 romanorum veterum ritus, & qui adhuc durent in matrimonio 21.
 22.23
 romanis an lingua Latina vna eademq; communis fuerit 13
 romanis olim lugendi rationem fuisse 441
 romanos Herculi decimas dedisse 475
 romanos olim à Martio annum auspiciatos esse 106.107
 romanos Saturno hominẽ ditasse 364
 romoaldus Rauenas 486
 romulus cur asyllum collocarit 216
 romulus cur Titios crearit 320
 romulum instituisse Arualium collegium 321.508
 romulus primus Romanorum legislator 89
 romulus primus Romanorum rex à quo genitus 98
 romulus quomodo annũ instituerit 106.107
 romulus templum Ioui Fetratio locauit 203
 romuli triumphus 142
 roscius Gallus 219
 rostra nauibus Piseum addidisse 229
 rostrata coronæ 147
 rotam figulariam quis primus omnium inuenerit 168
 ruta mustelæ sibi medentur 76
 S Abæi vnde 15
 Sabaoth 396
 sabbatum 423
 sabbata sabbatorum sacra 361
 sabellij hæresis 538
 sabina martyr 561
 sabiniani pontificis decretum 450
 sabinus Massurius 144
 sabinorum deus Sabus 5
 sacerdos Tyrannus nomine quomodo libidinem suam explevit 365
 sacerdotes Aegyptios mœrere

I N D E X.

rere deraus capitibus cõsueuiffe 282
 sacerdotes Dominum per Mosen capite & barbara esse vetuisse ibid.
 sacerdotis cõsecratio 264
 sacerdotis manuum impositio quid sit 275.276
 sacerdotis officium quale ab initio fuerit 281
 sacerdoti iurare non licuit 316
 sacerdotes olim reges creatos esse 93
 sacerdotes & reges vngendi mos 335
 sacerdotes cur olim verticem radere soliti 284
 sacerdotum Cereris habitus, consuetudo & officium 321.322
 sacerdotum collegarum apud Anglos diuortium 394
 sacerdotum deæ Syriæ ordo 509
 sacerdotibus quibus apud Hebræos rem diuinam facere permiffum sit 27
 sacerdotibus Romanis olim nec habere, nec petere magistratus licuisse 313
 sacerdotalis coniugij apud Hebræos origo 339
 sacerdotalis noster ordo à quo primũ institutus fuerit 272
 sacerdotium quotplex 273
 sacerdotium Christi quale 336. & sequ.
 sacerdotij eiusq; graduum apud Hebræos initia 267
 sacerdotij patris patrati institutio 320
 sacciperium 23
 sacrificandi apud Hebræos primus ac vetustissimus ritus 359
 sacrificandi ritus qualis apud veteres fuerit 185
 sacrificare eo ritu quem Christus docuit, qui primũ cõeperint 385
 sacrificium nostrum quid sit 381
 sacrificij nostri faciendi administrandiq; potestas quibus data fuerit 384
 sacrarum ædium origo 352
 sacra quæ sacerdotibus Romanis in primis curæ fuerint 321

I N D E X.

facrorum militum origo	502	sanctis Pagnini Hebraicè loquendi studium	529
facrificium cur soli Deo debeatur	434	sanctius rex Calatrauen- sum auctor	505
facgati milites vnde vocen- tur	194	sanguinis baptismus	327
facgitarum inuentiones	123	sanguinè mittere in mor- bis vnde homines didi- cerint	75
facum vestis genus	194	saponem Gallos inuenisse	234
falaminios homines Agra- ualæ mactasse	363	saracenos atq; Arabes vxo- res ex publica auctio- ne emere	18
falaminios vel Athenien- ses hippagines reperisse	229	saracenorum ortus, insti- tuta & mores	514. & se- quen.
falem & eius vsum Misor & Selech inuenisse	189	saraceni olim circuncide- bantur	258
falij	52	sarmaticarum virginum- mos	553
falij vnde promanarint	319	satana se trāsfigurare in Angelum lucis, hoc est, Dei qui lux est	1
falmoncus cur à Ioue ad inferos detrusus sit	125	saturni de Brugis	197
salomon	38	saturnalia	137
salomon primus omnium templum Ierofolymis Deo optimo max. con- didit	203	saturnalia sacra	162
salomonè primū docuisse demones effugandi mo- dum	79	saturnus in Latino	174
salue	528	saturnus in Latino	174
salutandi mos varius ibid.		saturnus in Latino	174
sambucam, musicum in- strumentum Troglody- tas inuenisse	56	saturnus in Latino	174
samiorum dea Iuno	5	saturnus in Latino	174

I N D E X.

Latinis primum institu- isse	155	scotorum rex Malcolmus tertius	ibid.
fatyra vnde nomen traxe- rit	43	scribendi primus vsus a- pud priscos etiam per- notas	119
fatyræ nouæq; comœdiæ origo	42	scripturatum fuisse anti- quitus in membranis	118
fatyræ à Latinis excogita- tæ	ibid.	item in pellibus capri- nis atq; ouillis	119
faul primus Hebræorum à Samuele vnctus fuit	335	scripta furtiua quæ dican- tur	ibid.
fcandalizare	396	scriptorum ante Homerū catalogus	30
fcaphas Illyrios reperisse	229	scyron ventus	65
fcena cur primò inuenta	218	scytham æs conflare do- cuisse	151
fcenopegia	361.395	scytharum & Aegyptiorū de generis antiquitate contentio	10
fcenopegia	ibid.	scytharum in fcedere fa- ciendo mos	141
fcchacorum ludus qualis, & vnde dictus	133	scytharum in sepeliendis mortuis cōsuetudo	209
fcchismatum ortus	538	scytharum mos	553
fcciotericon	111	scythis promiscuas vxo- res & liberos fuisse	17
fcipio vnde sibi inuidiam à vulgo pepererit	220	scythas Aegyptijs anti- quiores esse	10
fcipionis aurea sententia	147	scythas Andreas conuer- tit	558
fcipionem Nasicam pri- mum omnium horas a- qua diuifisse	111	scythen Iouis filium ar- cum & sagittas reperif- se	123
fclopus	125	Secretarios Romæ quis primus omnium insti-	
fcopettina congregatio	493		
fcorpionem tormentum Cretenses reperisse	123		
fcotorum in matrimonio oliu mos	18		

I N D E X.

tuerit	530	rianæ hæreseos sectator	
sectæ Iudæorum tres	187	513	
secundæ mensæ	ibid.	sericum à quibus inuentū	
securis inuentrix Penthe-		195	
filea	123.225	Seruator cur decimas ap-	
seculum	324	probarit	475
seculares ludi à quo inuen-		seruatoris nomen Oseam	
ti	323.324	& Iosue filium Nun ha-	
seculus Vêri filius alimenta		buisse	273
ex arboribus reperit		seruatoris præceptum	554
177		seruitij inuentores	95
seleucus Macedoniæ rex		seruitutis origo prima à	
115		Chanaan profecta	ibid.
semnesterus rex	214	seruius primus æs signa-	
senatorius atq; equestris		uit	155
cenfus qualis Romæ fue-		seruius Tullus rex censum	
rit	102	primus omnium Romæ	
senatus Romanus olim		instituit	101
qualis fuerit	294	seruium Tullum primum	
seneca	42	undulatam vestem gestas-	
sepeliendi cadauera vsum		se	193
apud gentes varium fuisse		serui cur appellati	95
se	446	quomodo venditi	ibid.
septendialis sacrificij ori-		seruorum Deiparæ virgi-	
go	ibid.	nis primordium	499
septentrio ventus	64	sesostris rex Aegyptiorū,	
sepulchri non delendi lex		primus omnium longa	
449		nauis vsus est	228
sepulchrorum extruēdo-		seth primus literarum in-	
rum forma	ibid.	uentor	31
sepulchri genus quale Ita-		seueri Pertinacis in Chri-	
li constituent	449	stianos sexta persequu-	
seres populos simulachro-		tio	551
rum cultum vetuisse	161	Sibylla vnde dicta	325
sergius monachus Nesto-		sibyllæ Erythrææ per fu-	
		rorem	

I N D E X.

rorem vaticinatio	82	responsum Hieroni ty-	
sibyllini libri à Tarquinio		ranno datum	5
Superbo empti	325	simplicij Pontificis acta	
sibyllinorum librorū ori-		297.298	
go	324	simulachrum Alexandri	
sicli Iudaici æstimatio		Magni	165
104		simulachra fingendi usus	
siculi Andree Barbatij de		unde promanarit incet-	
Cardinalibus disputa-		tum esse	160
tio irrita	291	findonis usus ubi primum	
fidonius mensuras ac pon-		repertus	194
dera quo tempore repe-		fixtus martyr	561
rerit	67	fixtus II. pont. Rom. mar-	
figillare quid Varroni si-		tyr	ibid.
gnificet	529	fixtus IIII. Iubileū 25. an-	
figillatæ literæ quæ dican-		no primum omnium cele-	
tur	ibid.	brauit	524
figillo plumbeo nullum		fixti decretum	387
Roman. pont. antiquius		fixti I. Romani pontificis	
esse	ibid.	decreta	459
simoniacorum sectæ or-		συνήθεια	192
tus	533	Sochim 4. obeliscos	48
simonis magici conuer-		cubitorum longitudine	
sio ibidem. à Petro ré-		erexisse	213
pulsio ibidem. eius quæ		socrates cur ab Athenien-	
temeritas atq; interitus		sibus damnatus sit	549
534		socrates ethicæ auctor	
simonides Melicus primus		60	
omnium memorię artem		socrates iam senex insti-	
monstrauit	120	tulyra non erubuit	52
simonides Melicus quas li-		socratis præclarum dictū	
teras Palamedis literis		189	
adiecerit	29	sodalis	508
simonidis poetæ de Deo		sodales Augustales, Ti-	

I N D E X.

tij, Hadrianales, etc.	gora cur mutatum sit
ibid.	ibid.
sol Oceani filius ubi aurū	sophocles 42
inuenit 150	sophonix martyris forte
sol Rhodiorum & Massa-	factum 562
getarum deus 5	fortium Prænestinarū ori
solis & Saturni dierum no-	go 85
mina qui primi in Domi-	foteri decretum 310
nicum & sabbatum muta-	Spargere pecuniam in po-
uerint, ac reliquos heb-	pulum, dare epulum &
domadæ dies in ferias di-	strenam, unde apud no-
stinxerint 423	stros moris sit 331
solis & Lunæ defectus qui	spartani cur ciues ab Asia
primūm deprehenderint	retraxerint 187.555
63	spectaculum 218
solem & Lunam, id est, O-	spectacula edere unde de-
firim & Isim Aegyptios	fluxerit 332
sibi deos statuisse 4	speculū argenteum Praxi-
solanus uentus 65	teles primus inuenit 355
solistima tripudia 84	spharæ repertor 61
solitaurilia sacra unde 322	spicea corona 147
solon auctor magistratus	spiritus cur geniorum no-
Areopagitarum 96	men sibi assumpserint 2
solon post Draconē Athe-	spondeus pes unde dictus
nienfibus leges tulit 89	in carmine 409
solon mercaturam exer-	spondeus pes pontificum
cuit 230	ibid.
solonem funebres oratio-	sponsa ut cum singulis cō-
nes instituisse 212	uiuis prima nocte coi-
somniorū interpretatio-	ret, apud Nasamones
nem Amphictyon pri-	moris fuisse 18.365.366
mus docuit 84	sponsa cur domus coniu-
sophi 59	galis postes adipe suilla
sophiæ nomen à Pytha-	inunxerit 23
	spurius

I N D E X.

spurius Fufius primus pa-	olim probrosam fuisse
ter patratus Romæ fuit	339.340
320	sternutamentū unde pro-
spurij Caruilij diuortium	ueniat 451
20	sternutantibus cur bene
Scaffa nouum inuentum	precemur ibid.
238	sterquilinus 173
staphilus Sticheni filius,	stola quibus peculiaris fu-
uino aquā admiscere pri-	erit 194
mus docuit 178	strabo quando floruerit
statæ cæremonix cur di-	66
ctæ 522	strenam dandi usus 331
stationes & Iubileum Ro-	stridon Hieronymi patria
mæ qui primūm institue-	489
runt ibid.	stultorum ludus 135
stationes unde nomē tra-	subdiaconi 271
xerunt 523	Sublacum oppidum 483
statuæ ferix 431	suffragiorum auctor quis
statuas qui primi statue-	fuerit 96
runt 164	superhumerales Pontificū
stephanus diaconus pri-	Iudæorum unde confe-
mus omnium Christia-	ctum 269
norū martyrio corona-	supplicationes quis insti-
tus est 51.558	tuerit 452
stephanus I. I. pont. cur hu-	supplicationum pompam
meris hominum sublatus	cur ludicra quædā præ-
296	cedant 455
stephanus Senensis 493	sutoria artis inuentores
stephani I. Pontificis de-	primos Hebræos fuisse
cretum 459	192
stercorandorum agrorum	Syderum obseruationes
usum Pitumnū inuenisse	in nauigando qui adin-
173	uenerint 63
sterilitatē apud Hebræos	ylla dictator cur primus

I N D E X.

omnium Romæ cremari uoluerit	210	tages	83
syllam & Marium omnem senatus potestatem fre-		talaus Dædali fororis fili-	
gisse	100	us, rotæ figulinæ reper-	168
sylianus	136	tor	168
syballoton uestimēti ge-		talai inuentum	224
nus	194	talus quid sit	133.134
symbolum	396	talorum lusus apud uete-	
synagoga	ibid.	res explicatus	ibid.
syria dea	509	talasij nomen cur Roma-	
syria regio	31	ni in coniugio sæpe in-	
syricij decretum de cæli-		uocarint	22
batu sacerdotum & dia-		tanaquilis uaticinium	81
conorum	344	tarquinius Priscus deui-	
syricij Pontificis decretū		ctis Sabinis primū trium-	
287		phauit	142
syringa Arcadiæ Nym-		tarquinius Superbus ulti-	
pha, in palustres cannas		mus Romanorū rex, re-	
cur mutata	54	gno pulsus est	98
syringa Græci fistulam uo-		tatheus	465
cant	ibid.	tatius	508
syrij unde	15	tauri hospites Dianæ im-	
syri	31	molabant	363
syros catapultam reperif-		taurus æneus Phalaridi fa-	
se	123	ctus	239
		taurij siue Taurilia ludi	
		325	
		taxillorum polygamia	17
		taxillos mortuos uulturi-	
		bus proiecisse	210
		Tectas naues Thasios re-	
		perisse	229
		tegulas Cinyram inue-	
		nisse	200
		telchines populos ferrum	
		&	

T

T abernaculum	218
tabernacula Iobal pri-	
mus omnium fecit	203
tabulas apostolicas plum-	
bo obfignari cur Step ha-	
no III. & Hadriano I. pla-	
cuerit	529

I N D E X.

& æs omniū primos esse		testudinum inueator	124
fabricatos	151	teucrum Ioui apud Cy-	
telechus VIII. Lacedæmo-		pros hominem immo-	
niorum rex	93	lasse, quod postea sub	
telephori decretum	392	Hadriano sublatum fuit	
telephori hymnus	385	363	
telmefinos somniorum		teutatem Galli quomodo	
interpretes primos fuis-		placabant	363
se	85	teutonicorum religionis	
templum Deo omnipotē-		initium	504
ti quis primus ædifica-		texendi artis inuentrix	
rit	203	171	
templorum origo	354	Thales	62
templariorum militum or-		thales mercaturam exer-	
tus	503	cuit	230
temulentia notata	175	thales Milefius apud Græ-	
terebrī inuentio	224	cos primus Solis & Lu-	
terentius	44	næ defectus deprehen-	
terminalia sacra unde	321.	dit	63
322		thales Milefius unde	59
terminalis Iupiter	ibid.	thaletis Milefij opinio de	
termini, dij	ibid.	Deo & aqua	37
terpandri inuentum	55	thaletis Milefij inuentio	
terra unde fructus ube-		106	
riores proferat	61	thamyras Thrax Dorios	
tertullianus quando flo-		modulos excogitauit	54
rese cœperit	255	thamyras primus cithara	
tertulliani de confessione		sine uoce. cecinit, cum	
locus	404	cantu uerò Amphion,	
tertulliani de polygamia		uel Linus	55
locus	348	theatralem scenam fron-	
tesseræ ratio discussa	132	dibus non parietibus o-	
testudo cunilæ. pastu sibi		lim tectam fuisse	220
medetur	76	theatri origo	218

I N D E X.

theatrum apud Alexandriam in Antirrhodo insula *ibid.*
 theatrum unde dictum *ibid.*
 theatri apud Romanos dispositio *ibid.*
 theatro quis primus omnium linteis umbram fecerit, bysinaque ueladuxerit 220
 thebæ duplices 105
 themistocles ob lyræ recusationem indoctior habitus est 52
 theodati de coniugio decretum 350
 theodora martyr 561
 theodorus figulus 167
 theodorus nullum esse Deum existimauit 3
 theodori hæresis ubi damnata 546
 theodori Samij inuenta 224
 theodosius cur Seruatoris signum in solo, uel in silice, aut in marmore humi posito insculpi uertur 358
 theodosij & Valentini Imp. in hæreticos pœna 542
 theodotes grammaticus 36
 theopompus 46
 theophrastum Aristotelis bibliothecam Neleo tradidisse 115
lods unde 7
 thermæ Nouati in uico Patrio unde & in cuius honorem extractæ 356
 thermæ quæ olim Romæ in primis celebres fuerint 224
 thermarum origo 223
 theseus Pinnius L.V. peritissimus 92
 theseus primus omnium tyrannus 94
 theseus Isthmios ludos inuenit 130
 theseus post Acastum funebres ludos instituit 132
 theseum fœdera primum omnium apud Græcos comperisse 139
 thessalos ex equo pugna-re primos omnium docuisse 126
 thessalorum in malefica arte magica studium 78
 theutonicorum ordinis ortus 504 habitus *ibid.*
 thoas & Eaclis ubi aurum inuenerint 150
 thomas Parthos conuertit

I N D E X.

tit 558
 thomæ Parthos sorte ob-tigisse 254
 thraces falcem reperisse 123
 thraces natales dies olim fleuisse, exequias uerò cum hilaritate celebrasse 209.447
 thraces, Scythas & omnes ferè Græcos in bellum exituros, hominem matasse 364
 thracum in sepeliendis mortuis consuetudo 209
 thracum in optimatibus sepeliendis mos 210.211
 thracum polygamia 17
 thrason primus omnium muros fecit 202
 thucydides 46
 thus cereosq; ad ipsas statuas incendendi usus 165
 thus qui primi uedere cœperint *ibid.*
 thus ubi nascatur *ibid.*
 thyfias Siculus 48
 Tibarenos senes ægrotantes sibi dilectos, patibus suspendisse 208
 tiberius Cæsar accusatoribus Christianorum periculù cominatus est 557
 tiberius Cæsar quando lauream coronam gestarit 183
 tibiarum ac tympana cur in fune-ribus olim adhibita fuerint 448
 tibiarum primum unde factæ 54
 timagoras Chalcidensis pictor 167
 tigranis Artabani filij dictum 129
 tincturæ capillorum inuentio 235
 tintinnabuli auctor incertus 237
 tintinnabula mulionum collis cur suspendantur 51
 tintinnabulorum usus unde 490
 tiphys adminicula gubernandi inuenit 229
 tiresias Thebanus auspicio-rum inuentor 84
 Tiro Ciceronis libertus ipsas notas primus reperit 119
 titij sodales 320.508
 titulorum quibus Romanus pontifex uritur, origo 527.& seq.
 T. Largius Romanorum Dictator cur creatus sit 98

I N D E X.

T. Cæcilius Siculus	99	creati	99
T. Liuius	46	trinitatis monachorū or-	
Toga pura quæ olim dicta		tus	498
193		triptolemus agriculturæ	
toga Romanis & Gallis		inuentor	170
peculiaris	ibid.	triptolemus Cerealia in-	
704 <i>b</i>	8	stituit	321
tondendi usum ab Aban-		triremis inuētor Amocles	
tibus fluxisse	236	Corinthius	228
tonsores ex Sicilia in Ita-		triton Libya fluius	121
liam quando primū ue-		triumphalia coniuua	326
nerint	ibid.	triumphalis corona	146
tormentum æneum	238	triumphadi mos unde de-	
tormenta quis primus in-		fluxerit	142
stituerit	104.123	triumphus apud Roma-	
torni inuestigator	224	nos præcipuus honor	
torquatus martyr	561	fuit	ibid.
totiæ crudelitas Benedi-		triumphus sumptuosissi-	
cti abbatis probitate ui-		mus quis fuerit	ibid.
ctæ fuit	564	quis item minor	143
Trabea uestis quibus pe-		træzenius Dardanus	54
culiaris fuerit	194	troiæ excidium	77
tragicorum ueterum præ-		troianis temporibus rerū	
mium quale	41	permutationem uiguisse	
tragœdia unde dicta ibi-		153	
dem		trophæa cur Græci exere-	
tragœdiæ atq; comœdiæ		rint	144
initium	ibid.	tryphon	229
traiani i Christianos quar-		Tubal Hebræus	55
ta persequutio	551	tubalcain Lamech filius,	
tranquillus delirus pieta-		ferrariæ, artis auctor	
tis hostis	ibid.	152	
tribuni militum pro Con-		tubalcain ante Noë dilu-	
sulibus Romæ quando		uium res bellicas exer-	
		cuisse	

I N D E X.

cuisse	121	ualerius Publicola primus	
tunica talaris pontificum		Romæ Consul	323
Iudæorum qualis fuerit		ualerius Publicola fune-	
269		brium orationum Ro-	
tunicam rectam Tanaquil		manis auctor fuit	212
prima contexit	193	ualesij historia	323
turris Babylonicæ cōstru-		uallares coronæ	147
ctor	202	uallif-umbrensis ecenobij	
turres Cyclopes inuenif-		auctor	485
se	ibid.	uarronis de uetustate di-	
tutela Rom. pont. cur ab		ctum	237
Imp. Constantinopoli-		uasorum fictilium origo	
tanis ad alios trāslata sit		168	
297		uasorū indumentorumq;	
Typographiæ initiū unde		sacerdotium prima ori-	
cœperit	116	go, atque eorundem sa-	
tyranni sacerdotis factum		crandorum primum in-	
465		stitutum	458.459
tyranni uox olim in bo-		uates ueri	37
nam partem accepta, po-		uaticanus circus	214
stea in malam trāslata		uehiculorum auctor	127
est	94.95	ueientibus inducias ad	
tyrannorum lex qualis 95		40. annos datas à Roma-	
tyrrhenus hastas uelitates		nis fuisse	139
& pilum inuenit	123	uelandi caput mos unde	
tyriorum legislator Cha-		fluxerit	311
rantes	89	uelitum usus quando re-	
		pertus	123
		uelū quadragesimale	460
V alentiniani Imp. in hæ-		uela Icarum inuenisse	177
reticos pœna	542	uelorum, cortinarum, can-	
ualentiniani Platonici hæ-		delaborum & uexillo-	
res	538	rum usus unde	461
ualeriani in Christianos		uenarū pulsus quis in mu-	
nona persequutio	551		

I N D E X.

fices pedes discreuit 55
 uenabula quis inuenerit 123
 uenandi usum quis docue-
 rit 189
 ueniarum quas indulgentias uocant, usus quando celebris esse cepit 524
 uenetorum in coniugio ritus 22
 uentus quid 63.64
 uentis cur nomina propria imposita ibid.
 uenus Paphos colebatur 5
 uenus Aenæ mater, unde prognata 107
 uenus unde procreata 232
 item quarum rerum dea habita sit ibid.
 ueneris liberi ex adulterio procreati ibid.
 ueneris syderis natura per quem inuestigata 63
 uer sacrum unde dictum 365
 uerticè radere olim profusum 284
 uespasiani corona 147
 uestalium origo 217
 ueste alba cur cadauera olim exornata fuerint 442
 uestes acu facere quis docuerit 193
 uestium usum Palladè inuenisse 192.193
 ueteres caput omnino nõ uelasse 239
 ueterum bellandi mos ante usum armorum qualis fuerit 121
 ueterum morù feritas per quem cessarit 557
 Viatores 170
 uictoris Papæ decretum 434
 uictoris X V. Rom. pont. de baptismo decretum 265
 uiduæ ueræ proprium 310
 uigilantijs Galli de reliquijs sanctorum sententia 520
 uinalia sacra unde, & cur fiebant 321.419
 uinacula & compedes quis excogitarit 104
 uinum ad Gallos primum Aruntem Tyrrenum tulisse 177
 uinum in Aegypto ubi primum repertum ibid.
 uini effectus 175.176
 uino aquã immiscere quis primò instituerit 178
 uino cur aqua admisceri soleat ibid.
 uirgæ

I N D E X.

dandarum in conuiuio cõsuetudinem Iones reperisse 187
 unguenta exotica quando & à quib. interdista 150
 unguentorum Hebræi auctores 149
 uocum harmonias Mercurium inuenisse 50
 uoluntas Dei quæ sit 572
 uota monastica quis primus introduxerit 483
 uouendi uota Deo usus unde defluerit 450
 Vranus Pœnorum deus 5
 urbanus martyr 561
 urbani institutum 386
 urbani primi de calicibus decretum 459
 urbinum Umbriæ urbs antiquissima 500
 Vsonem Siculum tegmina ex pellibus ferinis reperisse 193
 Vuitemberga 540
 uulcanus Lemnorum deus uulcanus quæ metalla reperit 151
 uulcanum Nili filium, Aegyptijs philosophiæ principia aperuisse 59
 uxor unde dicta 23
 uxorem cur Paulus sororem uocet 341
 uirgæ Romanorum magistratum 101
 uirgines Vestales cur Numma elegerit 317
 uirgines sponsæ à regibus uitiatae 18
 uirginum sacratio unde defluerit 310
 uiscerationes quæ dabantur, & quado Romæ dabantur 326
 uitis in Sicilia ubi primò reperta 176
 uites & uini usum, atq; cæterarum arborum fructum Dionysium inuenisse ibid.
 uetri origo 159
 uiuaria quis primus instituerit 189.190
 uiuum argentum, uulgò Mercurium dictum 150
 Vmbri quomodo diè obseruarint 113
 unctio sacerdotum & regum unde confici solita 336
 undulata uestem Caiam Cæciliam reperisse 193
 ungenti sacerdotes & reges cõsuetudo unde defluerit 335
 ungenti mos periculosè laborantes 339
 ungenti & coronarum

I N D E X.

uxores quibusdam popu- lis communes	17	zamolfis	52
uxores ex publica auctio- ne emptæ	18	Zebub	397
uxores plures simul ha- bere an ulli unquam per leges licuerit	347	zenonis de Deo opinio	3
X		zeno Eleates dialectices auctor	60
Xenia munera quæ uo- centur	138	zenonis Cittiaei de homi- num ortu opinio	11
xenocratis de mundo & hominum ortu sententia	9	zepherini de calicib. de- cretum	459
xenocratem octo deos sta- tuiffe	3	zephyrini edictum	383.
xenophanes Colophonii- us	59	384	
xenophon historias pri- mus composuit	46	zephyrus uentus unde di- ctus	65
§49	138	zethus & Amphiō fratres	50
xerxis cuiusdam sapientis inuentum, & cur	135	zethus musicæ repertor	76
eiusdem dictum	ibid.	Zipheræ	119
xerxem Athenarum poti- tum, libros ex urbe in Perfas asportasse	115	zizipha & tuberes malo- rum genera quis primus Romam attulerit	182
Z		Zoroaster Magicæ artis repertor	76.78
Zaleucus Locrensiū legifflator	89	zozini institutio	435
		§48	179
		Zythus ceruissæ inuentor ibid.	

FINIS.

B A S I L E Æ,

PER THOMAM GVARINVM,

M. D. E X X V.

